

A M van Royen,
Wed. mr. C J van Assen,
Ter herinnering van
zyne Echtgenoote,
aan haren Hoogeachten Vriend,
C W H van Kaathoven
nov. 1860.

1) lange Voorhout, DH. voorin
5) Buitenhof, DH
9) Leiden, en omgeving

40 i

I deel
uitgave van Feith 1e 2e & 3e deel.

HOVWELICK,
DAT IS
Het gansch Beleyt des
ECHTEN-STAETS;
afgedeylt
in ses Hooft-Stucken,
te weten:
Maeght, Vrouwe,
Vrijster, Moeder,
Bruyt, Weduwe.
Behel-sende
mede de Mannelicke
Tegen-Plichten.
Door
IACOB CATS.
HIER
LIGGEN
Adr. vande Venne inu.
Pet. de Iode Sculp.
Siet! Hoe dat de Mensche Dwaelt,
Siet! Hoe dat de Mensche Daelt;
Fiere Ionck-heyt weelich Bloet,
Siet! Hoe datje worden moet.

HOVWELYCK.

DAT IS

De gansche gelegentheyt des Echten staets.

DOOR

I. CATS.

TOT MIDDELBVRGH,

Inde Druckerye van *Jan Pieterß vande Venne*, in sijn leven Kunst en Bouckdrucker, op den houck vande nieuwe Beurse inde nieuwe Druckery. ANNO 1625.

Met Privilegie voor 15. Jaren.

Extract uyt de Privilegie.

DE Staten Generael der vereenichde Nederlanden hebben geconſenteert ende gheoctroyeert, conſenteren ende octroyeren mits-deſen *Adriaen vande Venne* Schilder ende Teyckenaer woonende in s'Graven-Haghe, dat hy met de ſijne voor den tijt van vijfthien Iaren naeſt-comende alleene inde vereenichde Provincien ſal mogen doen drucken ende uytgeven ſeecker groot ende nieuw Poëtiſch werck, ghenaemt *HOVWELYCK*, van d'Heer *IACOB CATS*, beſtaende in ſes verſcheyden boucken, te weten, *MAEGHT*, *VRYSTER*, *BRVYT*, *VROVWE*, *MOEDER*, *WEDVWE*, mitſgaders de *Mannelijcke tegen-Plichten.* Verbiedende allen ende een yegelijcken ingeſeten van deſe Landen, het voorſz. bouck binnen den voorſz. tijt van 15. Iaren directelick ofte indirectelick, int geheel ofte ten deele, int groot ofte int kleyne in eenigerley tale te doen nadrucken, vercoopen ende uytgeven, ofte elders nagedruckt inde Vereenichde Provintien te brengen, vercoopen, ofte uyt te geven, ſonder conſent vanden voornoemden *Adriaen vande Venne*, by verbeurte vande ſelve nagedruckte exemplaren, ende daerenboven vande ſomme van ſes hondert gulden, ſoo menichmael als bevonden ſal werden deſen contrarie gedaen te ſijn, ſo wel by den vercooper, als by den drucker te verbeuren, t'appliceren een derdendeel daer van tot behouff vanden Officier die de kalangie doen ſal, het tweede derdendeel tot behouf vanden Armen, ende het reſterende derdendeel tot behouf vanden voorſz. *Adriaen vande Venne* met de ſijne.

Ghedaen ter vergaderinge vande Hooch-gemelte Heeren Staten Generael in s'Graven-Hage opten 22.Martij, 1625.

Was onderteeckent, *Anthonis de Rode*, v[t].

noch laeger ſtont

Ter Ordonnantie vande ſelve.

J. van Goch.

Men vint deſe boucken te koop inden VVinckel van wijlent Jan Pieterſʒ vande Venne tot Middelburgh. Ende oock by Adriaen vande Venne Schilder en Teyckenaer, woonende in s'Graven-Hage.

DORDRECHTVM BATAVORVM.

ADRIAEN VANDE VENNE
SCHILDER en TEYCKENAER
AENDEN
Kunſt-lievenden Leſer.

Adien ick, gunſtige Leſer, den Titel hier voren geſtelt, mitſgaders oock de andere Printen door het werck verdeelt, uyt den mont des Auteurs, ſelfs hebbe geteyckent, ende mitſdien ten vollen ben onderrecht wat hy daer mede voor heeft; Soo verhope ick dat my niet qualick en ſal worden afgenomen, dat ick tot naerder ende klaerder verſtant vanden voorſchreven Titel een kleyne Voor-reden hier ghebruycke. Voor eerſt dan ſal de verſtandighe Leſer acht ghelieven te nemen dattet onſen Schrijver heeft goet ghedacht het jegenwoordigh werck af te deelen in ſes byſondere hooft-ſtucken, by name *Maeght*, *Vryſter*, ende ſoo voorts als in het op-ſchrift te ſien is; waerop als in het voorby gaen eerſt is aen te mercken dat de voorſchreven woorden, *Maeght* ende *Vryſter*, niet en dienen opghenomen als of die maer eene ende de ſelve ſaecke en waren beduydende, juyſt alſoo gelijckmen gemeenlick ſeyt een ſieck wijf, en-

de een krancke vrouwe; Maer in tegendeel van dien dat de ſelve woorden in hare beteyckeninghe merckelick onderſcheyt ſijn hebbende, als paſſende yeder vande ſelve op een byſondere gelegentheyt des menſchelicken levens; tot welcken eynde dient gelet dat het woort *Maeght* hier te nemen is voor een vrouwelick ſchepſel, nu beginnende ghewaer te worden de eerſte beweginghe van het gene God almachtigh het menſchelick geſlachte vanden aenbeginne heeft ingeſchreven door de krachtwerckende woorden, *waſt ende vermenichfuldicht*, evenwel noch ſonder eenige toe-eygeninghe van ghenegentheyt aen eenich mans-perſoon; oock ſonder dat haer ſulx by eenich mans-perſoon gheverght worde.

De naem *Vryſter* gaet wat verder, ende daermede wort hier gemeynt eene ſoodanige, die, na de voorſchreven eerſte beroeringhe, hare ghenegentheden begint uyt te ſtrecken tot haren even menſche; immers die tot ſulx van yemant wort aengeſocht: het welck alſoo vaſt geſtelt ſijnde, ſoo kan yemant Maeght weſen ſonder Vryſter te ſijn; ghelijckerwijs oock wel Vryſters gevonden konnen worden ſonder Maeght te weſen; Ende in het gemeen ſoo is een Maeght te nemen als een aengeleyde ofte gedoot-verwde Vryſter, een Vryſter als een gedoot-verwde Bruyt; een Bruyt als een gedoot-verwde vrouwe, ende ſoo vervolgens tot den uyteynde toe; in-ſicht nemende op de nabuerigheyt van het gene dat naeſt voor handen is. Ondertuſſchen tot een noodighe waerſchouwinghe ſal de gunſtige Leſer gelieven te letten (alſoo s'menſchen leven in onſe gemeene maniere van ſpreken menichmael met een berch wort vergeleken, waer van de ſpreeck-woorden by ons ghebruyckelick *den berch op ende af gaen*, genouchſame getuygeniſſe ſijn ghevende) Dat de Titel hier voren gheſtelt is afgebeelt in ghedaente van een Heuvel, rijſende aende eene ende dalende aende andere ſijde, met byvoughſel van ſes paer menſchen, die den berch, elck te ſijner plaetſen, over wederſijden bewandelen; alles op dat yeder daer uyt mochte bemercken den ganſchen omme-gang des menſchelicken levens hier vertoont te worden in ſes deelen,

len, maeckende als ſes dagen, ende mitſdien uyt-brengende den vollen loop van een gheheele weke, daer ſelfs de Ruſt-dach, ofte den dach des Heeren niet aen en ontbreeckt, afgebeelt inden voorſchreven tijtel door het laetſte woonhuys alles vleeſch, twelck is het graf. De vordere byvoughſelen ende ſinne-beelden op elcke gelegentheyt paſſende ſal een yeder, die het oogh-merck van den Auteur eens heeft begrepen, lichtelick verſtaen, en daerom en wil ick dieshalven hier niet gewagen. Het werck en was van eerſten aen opte voorſchreve ſes deelen niet aengheleyt, maer alleen op de vier Iaer-getijden, ſoo als hier na in het vervolch lichtelick is te ſien; Dan alſoo middelertijt onder des Auteurs poëtiſche oeffeningen mede wert ghevonden het tweede deel van dit werck, dat nu den naem van Vryſter is dragende, ſijnde te voren om een andere gelegentheyt by hem gemaeckt, ſoo heeftet hem goet gedacht den Maeghdeplicht voor deſen uytgegeven, te herſtellen ende als in een andere vorme te hergieten, om alſoo dit werck ſijn vollen ſwier te mogen geven; Vindende oock ten ſelven eynde goet in het beginſſel hier by te vougen de af beeldinghe van het kinderſpel, weſende als de morghen-ſtont oft voorſpel vanden eerſten dach in deſe weke, om alſoo het leven des menſchen in ſijn volle rondde te vertoonen.

Vande nutticheyt des wercks en hebbe ick niet voor ghenomen yet ſonderlings te ſeggen, maer het ſelve gheheel te ſtellen aen het oordeel vanden verſtandighen Leſer, den ſelven alleenlick biddende de twee Tafels hier achter aen by-ghevoecht eens in haeſte te willen overloopen, ende als int voorby gaen eenige ſtucken daerop na te ſien; het welck geſchiedende, ſoo vertrouwe ick vaſtelick dat haer de ſaecke ſoo ſal open doen dat hy menichte van dinghen ſal vinden die op ſijn ghelegentheyt en genegentheyt niet qualick en ſullen paſſen; in wat deel ſijns levens hy oock ſoude moghen weſen, Door dien het werck daer toe is aengeleyt op dat yeder menſche in t'een of t'ander deel ſijn mont-ſmaecke mochte vinden. Ick bekenne in duſdanighe ſaecke weynich te konnen

 oordee-

oordeelen, evenwel, uyt het ghene dat icker van weet, ſoo derf ick ſeggen, dat hier een eenvoudige *Maeght*, een weelige *Vryſter*, een vriendelicke *Bruyt*, een lievende *Vrouwe*, een ſuygende *Moeder*, een treurende, een herhouwende, een bedaeghde, ja een ſtervende *VVeduwe* ſal ontmoeten dat haer, na eyſch van ſaecken, nut ende dienſtich ſal weſen, ende des ſy haer ſal bedancken geleſen te hebben, gelijck mede van de mannelicke tegen-plichten in de byſonderſte ghevallen op hare plaetſen beſcheydentlick aengetogen het ſelve geſeyt kan worden.

Maer onder allen ſoo ſpreeckt de reden ſelfs het voorſchreven werck ſonderlinghe bequaem te weſen om by een *Bruydegom* benevens de juweelen aen ſijne lieve *Bruyt* vereert te worden; want, boven de vermaeckelickheyt van de poëſie ende prenten hier in gebruyckt, ſoo ben ick verſekert dat alle de kleynodien te ſamen aende nieu-gehouwde niet en ſullen geven ſoodanich voordeel als het minſte deel deſes boucks aen haer en het geheel huys-geſin ſal konnen inbrengen, ingevalle ſy maer ſomwijlen een vlytich ooge daer over wil laten gaen.

Meer, Leſer, en hebje van my hier niet te verwachten. Ons, dat is mijn broeder ſaliger ende my, is alleen toe-gheſtaen het beleyt van deſe lichte peirden: Daer het aenden man gaet, ſal de Schrijver ſelfs tot u ſpreken, waer toe ick my geerne gedrage, ende oorlof nemende, bidde u oock van mijne kunſte heuſſelick te willen oordeelen. Vaert wel. In s'Graven-Hage, den 16. Mey 1625.

AL vvie oyt ſiet dit kinderſpel,
Ghy ſijt of man, of jonck-geſel,
Of echte vvijf, of vrye maeght,
Siet eerſt of u het beelt behaeght;

En dan noch ſtaet een weynigh ſtil,
En ſiet eens wattet ſeggen wil.
Ghy lacht, na dat ick aen u merck,
En denckt, Ten is maer kinder-werck:
VVel lacht, het is u wel gejont,
En lacht oock uyt een vollen mont;
VVant al het woelen vande jeught
Dat is alleen maer loſſe vreught,
En is alleen maer dom bejagh
Dat yeder wel belachen mach.
Maer t'wijlje met de kinders lacht,
Soo woud ick datje vorder dacht,
Als datj' oock in dit eygen beelt
Al mede by de kinders ſpeelt.
'kEn weet niet datter yemant leeſt
Die niet ſijn kintſche poppen heeſt,
Die niet by wijlen eens en malt,
Die niet by wijlen eens en valt,
Die niet by wijlen heeſt gekoot,
Of yet begon dat niet en ſloot.
Dit ſpel, al ſchijntet ſonder ſin,
Dat heeft een kleyne weerelt in;
De weerelt en haer gans geſtel
En is maer enckel kinder-ſpel;
Dus, ſooje na den eyſch bevroet
Al wat de malle jonckheyt doet,
Ghy ſult vernemen opte ſtraet
Hoe dat de ganſche weerelt gaet,
Ghy ſulter vinden, meyn ick wel,
V eygen mal en kinder-ſpel,
Of, ſoojet heden niet en vint,
Soo ſijtje vry al wat te blint,
Soo is het oogh u ſonder licht,
Dus ſouckt een bril voor u geſicht,
Een bril, die Eygen-kennis hiet,
VVaer door men in ſijn herte ſiet,
En ſooje dien eens recht gebruyckt,
En noyt het ooge toe en luyckt,
Soo weet ick datje vinden ſult
Of eygen mal, of eygen ſchult,
Of ſoo ick noch bedrogen ben,
Soo denckt dat ick geen menſch en ken.
Maer treet eens toe, en wijf, en man,
En neemt hier eens een prouf jen van.

VOor eerſt is daer een dertel kint,
Dat om ſijn oogen is geblint,
Dies gaetet, met een open hant,
Geduerigh taſten na de want,
En noch in deſen blinden loop
Soo grijpet yemant uytten hoop,
Het grijpter eene by de mou,
Die beſt haer laten grijpen wou;
En ſchoon, eer dat het yemant ving,
Hem om de kop een dexſel hing,
Soo wort nu t'oogh hem los gedaen,
Dies ſiet het ſijn gevangen aen,
Het ſiet ten vollen wat en hoe,
Het ſiet by wijlen wonder toe,
Maer ach! het ſiet den klaren dach
Juyſt als het niet meer grijpen mach;

Het speeltje, vrienden, dat gebiet
Een blinde greep, en vorder niet.
My dunckt dit is een eygen-beelt
Van datmen in het vryen speelt;
De vryer, arrem Venus-kint,
Die is gemeenlick steke-blint,
Des dwaelt hy veeltijts over straet,
Onseker waer hy henen gaet,
Hy drilt, hy loopt, hy rent, hy sweeft
Tot hyder een gevangen heeft;
Maer wien doch krijght de grijper vast,
Of wien doch vangt hy by den tast,
En sonder licht, en sonder bril,
Als die haer laeten grijpen wil?
Hy sach te voren niet een steeck,
Noch hoe hy stont, noch waer hy weeck,
Maer na dat hy de vryster ving,
Nu siet hy vlack in alle ding,
Hy siet en haer, en haer gebreck,
Haer ydel hooft en stegen neck,
Hy siet haer feylen allegaer,
Hy siet by wijlen al te klaer,
Maer of hy veel of luttel siet,
Noch eens te grijpen mach hy niet,
En schoon hy vint onaerdigh vleys,
De greep is maer voor eene reys.
Maer waerom doch een grammen sin?
Dit speultjen heeft die wetten in,
Dit speultjen heeft een groote sleep,
Men hout daer eeuwich watmen greep.
Gewis, indien het mocht geschien,
Het ware beter eerst te sien,
En blint te wesen naderhant,
Op datmen geen gebreken vant.
Wel blinde kinders, hoort een woort,
En vaert niet ras en haestigh voort,
Maer, by gebreck van eygen licht,
Gebruyckt eens anders hel gesicht,
Op datje noyt een greep en doet
Daerom ghy namaels treuren moet.

*S*iet hoe de mensch sijn eygen aert*
Oock inde kintsheyt openbaert!
Het meysje speelt met poppe-goet,
Het knechtje toont een hooger moet;
Het meysje doet de wiege gaen,
Het knechtje laet den trommel slaen;
Het meysje speelt met kleyn beslach
Dat tot de keucken dienen mach;
Het knechtje met een swacke lans
Na wijse vande rouwe mans;
Het weet doch dat het Hollants bloet
Het lant met wapens houden moet.
Siet, kinders, soo het oude song
Soo pijpt daer na het kleyne jong,
Siet! wat vermach een oude stam,
T'wil muysen wat van katten quam.

*D*it kint heeft langen tijt gewacht,*
En veel en dickmaels overdacht,
Wanneer de Slagh-tijt komen wou,
En datmen ossen bollen sou,

Edoch sijn oogh en gans gepeys
En sach niet op het osse-vleys,
Niet op het smeir, niet op het roet,
Ten dacht niet om te sijn gevoet;
Maer al dat groot en lang geraes
En was alleen maer om de blaes,
Die jaeght het nu vol schrale wint,
En daer ist dat het vreughde vint;
Maer prickt eens met een kleyne spel,
Terstont soo slinckt het bol geswel.
Wat isser menich ydel mensch
Die streckt sijn lust en ganschen wensch
Dat yemant, daer hy t'oogh op heeft,
Van nu sijn tijt had uyt-geleeft!
Niet om te deelen in het goet,
Want hy en is niet van het bloet,
Maer op dat hy bekomen mocht
Een schrale wint, een kleyne locht,
Yet ick en weet, een weynigh eer,
Een wasem uytter-maten teer;
Eylaes! de mensch en alle pracht
En is maer ys van eender nacht.
De tol draeyt lustigh op de vloer
Gegeesselt met een vinnigh snoer,
En hoe dat yemant harder slaet,
Hoe dat hy beter omme-gaet;
Maer laet de sweep een weynigh of,
Soo valt hy neder in het stof,
En doet voortaen niet eenen keer,
Maer is een block voor immermeer.
Men past noyt beter op het stuck,
Als in verdriet en ongeluck,
Want leefter yemant sonder pijn,
Die roest terstont van ledich sijn;
Siet! waer een weeligh mensche rust
Daer sijght het herte na de lust.
Let op het kint dat bobbels blaest,
En siet hoe seer het is verbaest
Om dat het opgedreven quijl
Alleen maer duert een korte wijl,
En valt dan neder op het velt
Wanneer het op sijn hoochste swelt:
Ey stoort u niet, ghy menschen-kint,
Dit spel en wy sijn enckel wint;
Wie heefter oyt soo vasten staet
Die niet gelijck een roock vergaet?
En noch dat hooch en moedigh swelt
Dat wort gemeenlick eerst gevelt.
Het kint dat op een stockjen rijt,
En met een stock een stockjen smijt,
Meynt dattet drijft een moedigh peirt,
Wel duysent fransche kroonen weirt,
Maer yemant die het wel besiet
Die vint een hout, en anders niet.
Hoe menich rijter op een stock!
Hoe menich sitter op een block!
Hoe menich woonter in een poel!
En meynt het is een konincx stoel.
Veel rijden, schoon sy gaen te voet,
Haer peirt dat is een hooge moet.

De

De koorde-springer leert den vont
Om recht te vatten uyr en stont,
Om wel te passen op den tijt
Al eer hy weder henen glijt,
VVant kondje springen op de maet,
En niet te vrough, en niet te laet,
En niet te traegh, en niet te snel,
Ghy sijt dan meester van het spel.

BEsiet, hoe gene jongen springt,
En sijnen macker neder dringt,
Besiet hoe dat de lecker baert,
En over al de kinders vaert;
Maer siet oock hoe het speeltjen endt,
En hoe de kans haer omme-went;
Hy die een wijl gedoken heeft,
Die toont eens weder dat hy leeft,
En die te voren hooge sprong
En al het kleyn geselschap dwong,
Die duyckt dan weder mettet hooft,
Als van sijn eerste macht berooft.

VVanneer een Rijck, of groote stadt
Haer tijt van welstant heeft gehadt,
Soo rijster licht een uyt het graf,
En siet haer al het voordeel af.
Aldus gaet alle ding int rondt,
Het rijst, dat lach; het valt, dat stont.

BEsiet hoe daer een jongen speelt!
Besiet hoe lustich dat hy veelt!
Sijn tuygh en heeft nau eene snaer,
En efter maeckt hy bly gebaer.

Siet, kinders, wat vernougen doet,
Het maeckt oock rauwe boonen soet,
Het maeckt dat oock een kouden heirt
Is lief, en uytter-maten weirt.

Smaeckt u een duyf gelijck patrijs,
De geerst soo wel als eenigh rijs,
Het Ende-vleys gelijck kapoen,
VVat hebje met veel goets te doen?
Het is alleen een luckich man
Die sijn gemoet vernougen kan.

HEt kote-spel seyt mede wat,
Voor die het na behooren vat:
De koot en is geen spel op straet
Soo lang den os daer henen gaet,
Maer raeckt het beest eens uytten stal,
En doet het dan een drouwen val,
Soo wort terstont sijn innich been
Den jongers op de straet gemeen,
Die maecken dan een groot geraes
En met de koot, en met de blaes.

Een karich mensch bewaert het goet,
Soo dat het niemant voordeel doet,
Hy sluytet op in sijnen schoot
Tot na de prangen vande doot;
Maer alsoo haest hy maer en sterft,
Terstont, hy die het goetjen erft,
Die brengt dan lustich aenden dach
Dat eerst geen son of maen en sach;
En wat de vreck in d'aerde grouf
Dat is dan voor een malle schrouf.

DE kinders die op stelten gaen
Sijn rechte beelden vande vvaen:
VVy soucken meest al hooger schijn
Als vvy in rechte vvaerheyt sijn.
LEt op den vlieger van papier
Geresen tot den hemel schier,
Die, soo de Jongen lost de koordt,
Gaet efter noch geduerigh voort,
En svveeft ten lesten vvonder hoogh,
En svveeft ten lesten uyttet oogh,
Maer breeckter dan een dunne snoer,
VVaer door hy inder hoochte voer,
Siet! dat vvel eer soo vvonder scheen,
Dat sijght in haest dan vveder heen;
Daer leyt dan al die losse vreught
Ten spotte van de schamper jeught,
Het scheen vvel eer een selsaem dier,
En nu en ist maer vuyl papier.
Een die met eersucht is besmet,
Al vvort hy bijster hooch geset,
Hy vvil noch efter verder gaen,
En noyt is hem genough gedaen,
Hy voedt begeerten sonder endt,
Tot hy 'ken vveet niet vvaer belent;
En breeckter dan maer eens een draet,
Het steunsel van sijn gansche staet,
Dat is de gunste vande prins,
Eylae! het hooft vol schrale vvints
VVel eer geducht gelijck een godt,
En is terstont maer enckel spot.

AL is het musje vanden bant
Noch keertet na des jongens hant,
En dit al om een vveynigh aes;
Maer vvis, de vogel is te dvvaes,
Het vvare beter in het velt
Sich klouck en neerstigh aengestelt,
En daer te soucken eenich graen,
Om soo den noot te vvederstaen,
Als staegh te vreesen voor de lijn,
En eeuvvich slaef te moeten sijn.
VVat dient dit naerder uyt-geleyt?
My dunckt daer is genouch geseyt.
HEt kint dat mettet houpjen speelt
Vertoont gelijck een eygen beelt
Van yemant die sijn leven lang
Alleen maer gaet sijn ouden gang,
Hy siet de son, hy siet de maen,
Hy siet den Hemel omme-gaen,
Hy drayt oock met den Tijt int rondt,
Maer staet dan vveder daer hy stont,
VVant in sijn ganschen ommeloop
Soo doet hy als de meesten hoop,
Hy treet vvel in een ander jaer,
Maer anders vvortmen niet gevvaer,
En schoon hy krijght gerimpelt vel,
Hy speelt noch al het oude spel.
DE jongen die uyt spelen gaet
En heeft een musjen aen een draet,
VVanneer het dier te verre schiet
Soo roept hy veerdich; Hooger niet,

En of de musch haer stelt ter weer
Hy ruckt'se met het toutjen neer.
VVaer heen, o mensch, so bijster hooch?
Waer heen doch swiert u dertel oogh?
Al staet u open zee en velt,
Een yeder is sijn pael gestelt,
En als u lijntjen is ten endt,
Dan isset al om niet gerent.
Ey springt noyt verder, saligh man,
Als daer u stockje reycken kan.

HEt kint dat daer een mooltjen heeft,
Siet hoe het over straete sweeft,
Tot dattet eens een koelen wint,
Tot dattet eens een luchjen vint,
Tot dattet eens ter degen waeyt,
Soo dat het mooltjen omme-draeyt.
Veel hebben molen binnen haer,
Die yeder niet en wort gewaer,
Maer die tot malen is gemaeckt
Die souckt tot hy aent malen raeckt.

KOom hier eens, vrient, en stae wat by
En spreeck een woort en segget my,
Wat dunckt u is die jongen wijs?
Hy laet hem drijven met een rijs,
Hy laet hem sleuren byde mou,
En siet! indien hy maer en wou,
Hy ware van soo goeden stant
Als die hem leyden aenden bant.
Daer leefter veel in slaverny,
Die, soo sy wilden, waren vry.

SIet daer staen jongers op haer kop,
En steken bey de voeten op;
Ghy, sooje vraeght wat dat beduyt,
Soo treckter dese leering uyt;
VVy sijn het die, van geest beroofst,
In d'aerde wroeten mettet hooft,
En geven aen het hoochste goet
Schier niet als t'hol van onsen voet.
Dan t'is genough. ghy, voor besluyt,
Kiest hier u kinder-speeltjen uyt,
En als ghy dat ten lesten vint,
Soo maeckt dat ghy het overwint,
Of immers, kent in u gemoet
Dat ghy noch kintsche grillen broet;
Soo sal niet al verloren gaen,
De tijt die ghy hier hebt gestaen. (slecht
Maer t'dunckt misschien u wat te
Door spel te worden onderrecht,
Dan neemt geen dingen soo verkeert,
Daer is oock mal dat wijsheyt leert;
Een snege siel die overweeght
Al wat de gansche weerelt pleeght,
En schoon het dickmael niet en sluyt,
Sy treckter noch haer voordeel uyt,
En brengt oock uyt een dom beslach
Veel nutte dingen aenden dach. a
Maer wat is van een menschen kint,
Of vande wijste diemen vint?
De Wijsheyt die van boven daelt,
En op de gansche weerelt straelt,

De Reden van den grooten Godt
En acht de kinders niet te sot,
Maer heeft het kinder-spel vereert
En daer de wijse door geleert. b

En dan oock wat de jonckheyt speelt
Heeft dickmael wonder afgebeelt. c
Veracht dan niet, o weerde vrient,
Dat u en my ten goede dient.

a Pittacus van Mytilenen een van de Wijsen van Grieckenlant door yemant gevraeght sijnde met hoedanigen partuyr hy ghevouchelicxt trouwen mochte, antwoorde dat selfs de kinders op strate hem sulx leeren konden, ende sont hem na de mart daer de jongers speelden, byde welcke de vrient hem vervougende, wort dadelick voor t'hooft gestooten, met een bygevoughde antwoorde; *Speelt met uws gelijcke*; waer uyt hy dadelick besloot wat de wijse man hem hadde willen leeren, te weten geen ongelijck huwelick aen te gaen. *Diog. Laertius.*

b En doense wech gingen begonst Iesus te seggen; Met wien sal ick dit geslachte gelijcken, het is ghelijck de kinderen die opte marten sitten, en tot hare gesellen roepen, seggende; wy hebben u lieden mette fluyte gespeelt, en ghy en hebt niet gedanst; wy hebben u lieden klaeghlieden ghesongen, en ghy en hebt niet geweent; want Iohannes is gekomen &c. Math. 11. 6. 16. Luc. 7. 32.

c Dat de kinderspelen somwijlen voorteyckenen sijn gheweest van groote saecken kan betuycht worden by Romulus en Cyrus beyde int kinderspel tot koningen gemaeckt, ende verscheyde andere op gelijcke maniere bejegent, vande welcke handelt *Ant. Muret. variar. lect. lib. 2. cap. 9.*

WECH-WYSER
TEN
HOVWELICK
WT DEN
DOOL-HOF
DER
KALVER-LIEFDE.
EERSTE DEEL
MAEGHT.

HEt los en dom gewoel, dat jonge lieden pleghen,
Is juyst gelijck een hof met duysent omme-weghen;

Een hof, een luſtigh hof, en konſtigh afgemaelt,
Een hof, een liſtigh hof, en daer een yeder dwaelt;
Een hof, een ſchoon prieel, daer alle tuynen bloeyen,
Maer des al niettemin oock ſuere fruyten groeyen;
Een hof daer over al veel ſchoone roſen ſtaen,
Maer dieſe plucken wilt, die vinter prickels aen;
Een hof, een rond begrijp, maer daer oock ſlimme treken
Geduerigh omme-gaen, en nimmermeer ontbreken;
Een hof, een warre-net, en daermen evenwel
Het dolen niet en acht als voor een aerdigh ſpel;
Een hof, een ſelſaem perck, daer yeder met verlangen
Sijn luſten onderhout met duyſent omme-gangen;
Een hof, een rechte fuyck, een winckel van bedrogh,
Daer yeder over klaeght, en yeder blijfter noch;
Een hof, een diep geheym, dat niet en is te ſeggen,
En dat ick niet en weet met woorden uyt te leggen,
Een hof dat niemant kent, dat niemant oyt en leert,
Als die eerſt heeft gedoolt, en dan eens wederkeert;
Een hof vol bitter ſoet, vol aengename lagen,
Een hof vol bange vreught, en duyſent vreemde ſlagen,
Een hof, een noodigh mal, een hof, een wonder hof,
Een hof, maer tis genough; mijn hooft dat draeyter of.
Hier koomt een vryer aen, onſeker wat te maecken,
Hy weet niet in het perck, niet weder uyt te raecken,
Hy wil te rugge gaen, hy koomter dieper in,
Hy kijckt aen alle kant; geen eynde, geen begin.
Daer roept een jonge maeght, met droefheyt overwonnen,
Wat heeft mijn weeligh hert een malle daet begonnen!
Ick ſouck, ick ſucht, ick ſorgh, ick ſie geduerigh om,
Maer al om niet, eylaes! de wech is al te krom.

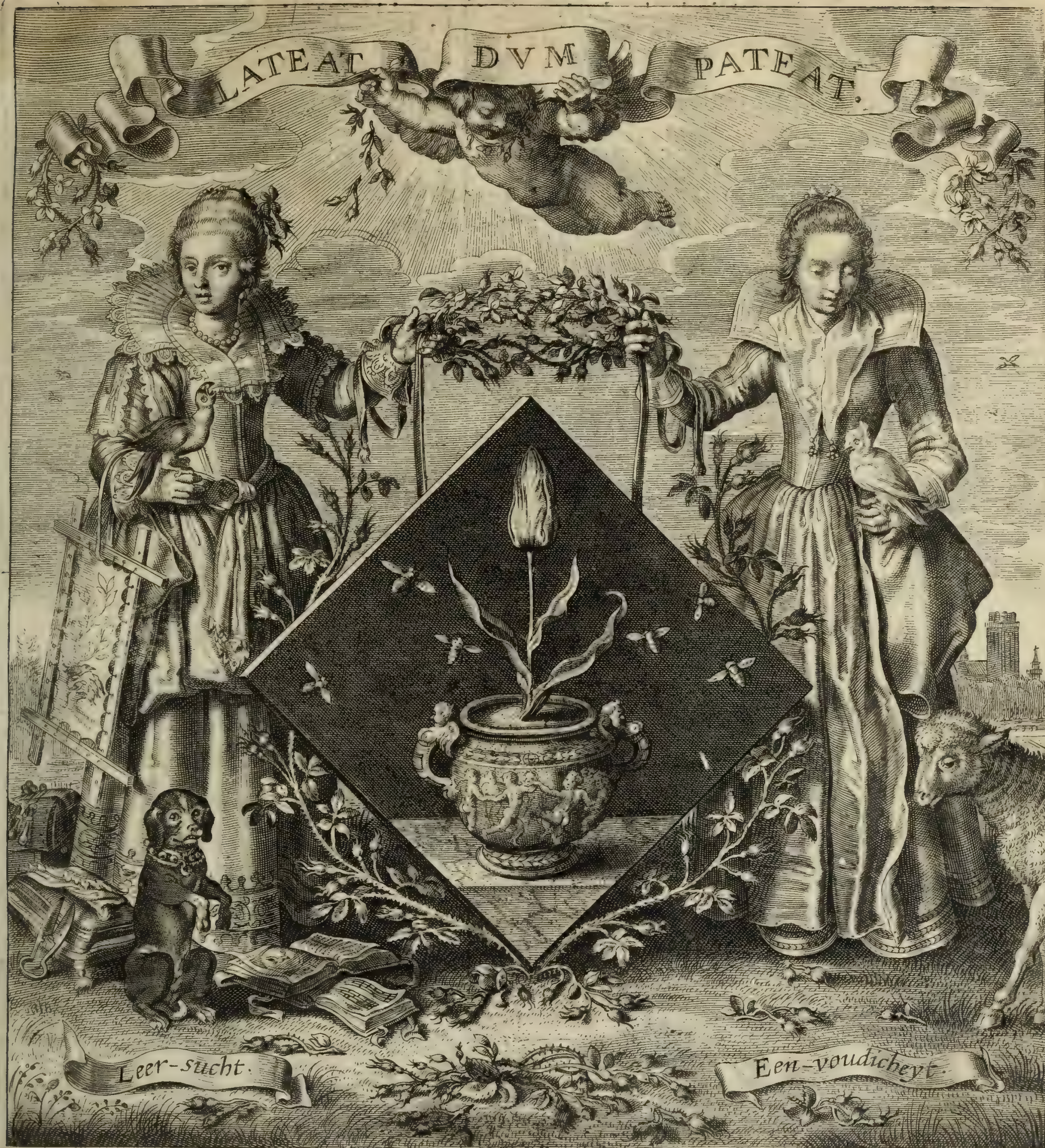
Hier

Hier trotſt een moedigh Quant, en meynter in te komen,
Maer ſtrax is wederom ſijn hope wech genomen,
Al doet hy wat hy kan, al loopt hy wonder ras,
Hy vint hem wederom daer hy te voren was.
Daer ſtaet een vlugge meyt, en meynt ſy raeckter binnen,
Maer ſiet! ſy moet terſtont van nieuwen aen beginnen,
Sy wiſt (gelijck het ſcheen) waerop de ſpille draeyt,
En ſiet van ſtonden aen ſoo waſſet al bekaeyt:
Hier treet een jonge wulp, en doet ſijn eerſte gangen,
Hy ſouckt maer enckel ſpel, en ſiet! hy wort gevangen,
Hy quam daer hy het vont, oock eer dan hy het wiſt,
En ſeyde binnens monts; Ach had ick eens gemiſt!
Daer koomt een ſlechte duyf, en raeckt tot aen het eynde,
Maer vinter evenwel geen vreught gelijckſe meynde,
Dies ſtaetſe daer en ſiet, eylaes! 'k en weet niet hoe,
En weder uyt te gaen, daer is geen middel toe.
Dan ginder koomter een die weet de rechte paden,
Maer vint noch evenwel het vinden ongeraden,
Hy doolt uyt enckel luſt, en kieſt de rechte baen
Iuyſt als hy door het groen niet meer en weet te gaen.
Een ander ſtaet en ſiet, en wil een weynich ruſten,
Maer ſiende groen gewas, ſoo krijght hy groene luſten,
Het fruyt is byſter wrang, hy ſlaeter niettemin
Sijn bolle lippen op, ſijn volle tanden in,
Hy ſnoeyt al wat hy vint, en door het gulſich eten
Soo is hem metter tijt ſijn eerſte wech vergeten;
De ſloir die met hem doet is even ſoo geſtelt,
Sy voelt dat haer het lijf gelijck een blaſe ſwelt,
Sy is geweldich quaps en moet geduerich braken,
Sy weet de rauwe ſucht niet weder quijt te raken,

Sy krucht den ganſchen dach, onſeker watſe voelt,
Vermits 'k en weet niet wat haer inde leden woelt:
De ſnouper niet te min die krijght, te ſijner ſchanden,
Een ongeſonde maegh, en even ſtompe tanden,
Dat is van over lang de ſtraffe vande luſt,
Die met onrijp gewas ontijdigh wort gebluſt;
Of ſchoon dan onſe wraet is naderhant geſeten
Daer vrienden onder een de rijpe vruchten eten,
Het dient hem niettemin alleen tot enckel ſpijt,
Vermits ſijn kranck gebit geen vaſte ſpijs en lijt.
Ghy ſiet dan al het Perck, en hoe het is gelegen,
Ghy ſieter ſchoon bedroch, en hondert ſlimme wegen,
Ghy ſiet hoe dat de jeught hier ſonder eynde dwaelt,
En wat een tuymel-geeſt haer inde leden maelt,
Ghy ſiet hoe malle Waen, hoe Schijn, en loſſe Droomen
Hier ſwieren op het velt, en ſpelen inde boomen,
Ghy ſiet hoe dat de menſch de ſlimme gangen mint,
En wonder groot vermaeck, oock in het dolen, vint;
Ghy ſiet hoe dat het volck wort om en om getogen,
Ghy ſiet hoe dat het oogh wort menichmael bedrogen,
Ghy ſiet hoe wonder licht ſich yeder een vergeet,
En hoe een ſnouper vaert die wrange fruyten eet;
Noch wil ick evenwel geen jonge maeght beletten
Haer voet te rechter uyr in deſen hof te ſetten,
Genaeckt dan, ſoete jeught; maer, eerje verder gaet,
Laet Tucht u leytſman ſijn, en Reden uwen draet.

MAEGH-

MAEGHDE-WAPEN.

A Ls eenigh Vorst eē vvapen geeft | Of in den krijgh, of inden Raet,
Aen die hem vvel gequetē heeft | Tot voordeel van den ganschen Staet,

Het vvare dienstigh dat het beelt
En vvatter om den Hellem speelt
Soo mochte vvorden afgemaelt,
Dat daer uyt neder quaem gedaelt
Dat daer uyt mochte sijn verstaen
VVat dan noch vorder dient gedaen
By hem, die mits het edel velt
VVort in een hooger graet gestelt,
Op dat hy staegh in dat gesicht
Mocht lesen sijnen ridder-plicht.
Koomt hier, vriendinnen altemael
Die sonder yser, sonder stael,
En sonder svveert, en sonder lans
Vervvint de klouckste vande mans,
Die sonder oorlogh, sonder strijt,
Princessen vande vveerelt sijt;
Koomt hier, en siet dit Maeghde-bouck,
O Ridders vanden vvitten douck,
Hier isset datje vinden meught
Een vvapen voor u teere jeught,
Een vvapen, daer geschreven staet
Hoe dattet met de maeghden gaet;
Een vvapen, daer het edel velt
V gansche plichten open stelt;
Ey kijckt, o jonge dieren, kijckt,
Het is een beelt dat u gelijckt,
Het is een bloemtje, sooje siet,
Dat noch geen open knopjen biet,
Een bloemtje van sijn eerste jeught,
Een bloemtje van sijn eerste vreught,
Een bloemtje dat niet uyt en puylt,
Maer in sijn eygen bloemtje schuylt.
VVanneer een schilder eerst begint
De schetse van een aerdigh kint,
En dat voor eerst de kunste speelt
Ontrent de gronden van het beelt,
Men siet alleen 'k en vveet niet vvat,
Dat schier het ooge niet en vat;
Men siet een mont, een soet gelaet,
Dat noch gelijck in tvvijffel staet,
Men siet doch efter over al
VVat dat het eenmael vvorden sal.
Dus gaetet met ons teer gevvas,
Men sietet in een duyster glas,
Men siet een teer, een aerdich beelt,
Dat noch sijn beste gaven heelt,
Men siet een toegesloten blat,
Men siet een toegesloten schat,
Men siet vvat hope dattet biet,
Men sietet, en men sietet niet;
Men sietet maer in stil gepeys,
En tis genouch voor dese reys.
O teere Plante, jonge spruyt,
VVat staeje quade vlagen uyt?
VVat isser om u jeuchdigh groen,
VVat isser al om u te doen?
VVat isser menich ongeval
Dat u voorseker treffen sal,
Ten sy dat ghy met alle vlijt
Geduerigh vvaer genomen sijt?

VVat

VVat heeft, eylaes! u teer begin
VVat heeftet angst en moeyten in?
Men vreest van boven voor de storm,
Men vreest van onder voor den vvorm,
Men vreest den vorst en sijn gevvelt,
Men vreest den hagel op het velt,
Men vreest de dampen vander nacht,
Men vreest de mist en hare dracht,
Men vreest het schendigh hof-fenijn,
Men vreest een heeten sonne-schijn,
Men vreest het steken vande pier,
Men vreest het bijten vande mier,
Men vreest de rups en haren beck,
Men vreest het quijlen vande sleck,
Men vreest des efter niettemin
Het vveven van een vuyle spin,
Men vreest voor al een dertel kint,
Dat is het slimste datmen vint;
VVant, mits het vvicht gedeurigh malt,
En dickmael opte bedden valt,
Soo breecket licht een aerdigh kruyt
Dat noyt sijn leven vveder spruyt,
Of anders t'schudt u teere steel,
En t'foolt u knopjen al te veel,
Het is gans uytgelaten mal,
Het loopt en flickert over al,
Het staet en pluyst 'k en vveet niet vvaer,
En stelt u dickmael in gevaer,
Al vvaer het koomt, of henen gaet,
Het doet de teere bloemtjens quaet.

En schoon al is het Byetje soet,
Soo dat het leet noch hinder doet
Noch aende bloem, noch aen het kruyt,
Maer suyghter niet als honigh uyt,
Soo moet het doch voor desen stont
Onthouden oock een reynen mont
En blijven van het teer gevvas
Tot dattet beter koomt te pas,
Tot dat de bloem eens open gaet,
En in haer volle loovers staet;
Nu moetet maer van verre sien
VVat datter eenmael sal geschien,
En letten slechs in dit geval
VVat uyt het knopjen komen sal.

Geen Byetj' en heefter oyt geraeckt
Geen Byetj' en heefter oyt gesmaeckt
Een bloemtjen dat gesloten staet,
Of dat sijn ooren hangen laet;
Het eerste laetet ongemoeyt
Tot dat het eens ten vollen bloeyt;
Het tvveede roeret nimmer aen,
Om dat het bloeyen heeft gedaen,
Om dat het vvas noch honigh geeft,
En nu als sonder leven leeft.

Maer hier is noch een ander quaet,
VVaer op voor al te letten staet,
Ten gaet met dese bloemtjens niet
Gelijcket elders vvel geschiet,
VVant al vvat hier of ginder breeckt,
Of vvatmen uyt den regel steeckt,

Daer heeltmen strax de gansche wrack,
Oock dickmael sonder ongemack.
Al krijght u douck een yser-smet,
Ghy sijter weynich in ontset,
Een vinnigh suer, een Cyteroen
Dat weet de plecken uyt te doen.
Indien het somtijts soo gebeurt
Dat oock het fijnste laken scheurt,
Een die hier toe sijn kunste biet,
Die stopt het datment niet en siet.
Indiender aen een schoon buffet
Een quast, of reet, of splinter let,
Men krijght of lijm of ander gom,
Dat heelt de brake wederom.
Indien of vet, of schrale wijn
Set plecken in een schoon satijn,
Een poijer, of een machtich kruyt
Dat haelt de gronden weder uyt;
Of, schoon daer blijft een kleyne vleck,
Noch isser raet voor dat gebreck,
Men spantet veirdich op een raem,
En strax soo wortet aengenaem
Om datmen met een gulden draet
De vuyle plaetsen over gaet.
Ons' meyt heeft even dit verstant,
VVant is haer taerte wat gebrant,
Al wat of hier, of ginder schort,
Dat wort met suycker overstort;
Soo dat de gene die het eet
Niet vanden loosen handel weet.

Int kort', en hier en overal
Is raet voor menich ongeval,
Maer watter hier en daer geschiet,
Noch raeckt het onse bloemtjens niet,
Daer is, eylaes! geen kunstigh lijm,
Daer is geen harst, of taye slijm,
Daer is geen kruyt of vinnigh sap,
Daer is geen over-zeesche pap,
Daer is geen smout, of machtigh gom,
Voor u, o teere maeghde-blom.
Het minste vuyl, de kleynste smet
Die blijfter eeuwigh ingeset,
Die sit geduerigh inden gront,
Soo datjet noyt verwinnen kont,
En of je veeght, en of je wast,
Noch houtet efter even vast,
En of je schuert en dapper wrijft,
Het is een vuyl dat eeuwigh blijft;
Al isser maer een enge scheur,
Al kruypter maer een siertje deur,
Al kleefter maer een vuyltjen aen,
De gansche luyster is gedaen;
De tijt, eylaes! de snege tijt,
Die alle dingen open splijt,
Die toont ten lesten in het blat
Een wijde reet, een open gat,
VVat eerst de snechste niet en vant,
Dat siet de plompste naderhant:
Ach! wat het eerste knopjen schent
Dat blijfter eeuwigh ingeprent.

Siet!

Siet! als de plaegh het koren slaet,
Tervvijl het op den velde staet,
En dat voor eerst een vuyle smet
Sich in het jeughdich bloeysel set,
Het blijft gevvis dan eeuvvich soo
Tot even aen het dorre stroo;
Gaet leght dan vry het rijp gevvas
Te midden in een koren-tas,
Gaet stoutet in een drooge schuyr,
Gaet sluytet in een vaste muyr,
Gaet dorst en vvannet sooje kont
Noch blijfter al een quade gront;
Jae vvastet in het klaerste nat,
Eylaes! daer schort noch efter vvat,
Het is, o vrienden, tis gedaen;
VVant noyt en vintmen suyver graen.
Bedenckt dit staegh, o groene jeught,
Bedenckt dit, vvatje dencken meught,
Begraeftet in u stil gemoet
Begraeftet in u diepste bloet,
En latet eeuvvich voor u staen,
Het gaet voor al de maeghden aen.
d'Eenvoudicheyt *die staet u vvel*
Dan Leer-sucht *is haer metgesel,*
Dus sijt eenvoudigh in het quaet
En al vvat maeghden tegen gaet,
Maer leert dien even onverlet
De gronden vande maeghde-vvet,
De regels vande vvare min,
De plichten van het huys-gesin,
En vvatter vorder dienen kan
Ten goede van een eerlick man.
Ach! of al schoon een jonge bruyt
Draeght kransē van het maeghde-kruyt,
En datmen vry al suycker goyt,
En bloemtjens voor de deure stroyt,
Is oyt haer beste schat geroofst,
Soo maecktet slechs een svvaerder hoofst,
En vvatmen haer voor eere doet,
Dat is een beul in haer gemoet.
Ghy, vvensje niet te sijn bespot,
Hout staegh u tuyntjen op het slot,
Hout heck en hagen even dicht,
Op datter niet een dertel vvicht
En koome, sonder u verlof,
En koome sluypen inden hof
En roove daer u beste kruyt
En loope dan van achter uyt.
Ach, vvie haer teere jeught besmet
Die sal geen trouvv, geen echte bedt,
Die sal geen vvijs, geen deftigh man,
Hoe veel hy vveet en vvat hy kan,
Oyt brengen tot haer eersten glans,
Oyt brengen tot de maeghde-krans.
Ach! vvie als vryster is onteert
Die vvort te laet als bruyt geleert.

TAFEL

Van het bysonderste dat verhandelt wort inde twee deelen vanden Wegh-wijser *ten* Houwelijcke, *te weten,* Maeght *en* Vryster: *Het eerste ghetal beteyckent de* Maeght, *het tweede de* Vryster.

t'swijgen

ſacht

Druck-fauten in het eerste Deel. Bruyt.

INt vrouwen voordicht pag. 2. verſ. 28. *voor* en datmen op het ooghe trout, leeſt, *en datmen op het oire trout.* fol. 19. b. voor dinghen ſonder ſteen, leeſt, ringhen ſonder ſteen. fol. 21. verſ. 10. voor die ſonder eynde komt, leeſt, koopt.

Vrouwe, tweede Deel.

Fol. 2. verſ. 7. voor kinne-vaer, leeſt, *hinne-vaer.* fol. 9. b. verſ. 12. voor maeckt in desſelven hert, leeſt, *maeckt door een gunſtigh hert.* fol. 9. verſ. 21. voor een out ghebreck, leeſt, *een out ghebruyck,* fol. 32. verſ. 2. voor tot laſte van de ſpijs, leeſt, *ſpijt.* fol. 18. verſ. 17. voor mette ſaecken doet, leeſt, *nutte ſaecken.* fol. 19. verſ. 2. voor na de reden, leeſt, op de reden. fol. 24. verſ. 11. voor wort ick en weet &c. leeſt, *van ick* &c. fol. 27. verſ. 10. voor haeſtigh ding l. *hatigh.* fol. 27. verſ. 14. is alle menſchen vlouck, leeſt, *aller.* fol. 31. verſ. 11. en doeſe door den wint, leeſt, *en datſe* &c. fol. 32. verſ. 26. wie op den vyant wacht die kan hem tegenſtaen, leeſt, *die op den vyant wacht* wie &c. fol. 42. b. verſ. de doot-kiſt is bereyt, leeſt, *ghereet* fol. 44. b. verſ. 10. tot overmaet geſet, leeſt, *overman.* fol. 55. b. verſ. 26. en die het al beloert, leeſt, *beroert.* fol. 63. verſ. 16. de waen en haer gevolgh, leeſt, *de Swaen.* fol. 68. b. verſ. 9. laet die met u geſlacht, leeſt, *ſijn geſlacht.* fol. 68. b. verſ. 25. des koomt haer quaet beleyt, leeſt, *ſtuer beleyt.* fol. 69. verſ. 4. te ſcheyden vant geſin, leeſt, *van geſin.* eod. verſ. 19. in dit verdrietich leet, leeſt, *waerom verdrietigh leet.* fol. 70. b. verſ. 14. en blincke voor het ſpoock, leeſt, *voor het wijf.* fol. 73. b. verſ. 19. het Meir, leeſt, *de Zee.*

Moeder, derde Deel.

Fol. 18. verſ. 1. voor minnen ende kijven, leeſt, *ofte kijven.* fol. 36. verſ. 24. ſoo koomt, leeſt, *ſoo kromt.*

Weduwe, vierde Deel.

Fol. 5. *verſ. 10.* en houwt de rotſen uyt, leeſt, holt de rotſen uyt. fol. 14. verſ. 15. voor en niet *te* weerelt gelt, leeſt, en niet *ter* &c. fol. 26. inden eerſten reghel, gheen voetſel kan bemercken, leeſt, *bewercken.*

WEGH-WYSER
TEN
HOVWELYCK
VYT HET
DOOL-HOF
DER
KALVER-LIEFDE.
EERSTE DEEL,
MAEGHT.

T'samen-spraecke tusschen Anna *ende* Phyllis.

INLEYDINGE.

TErwijl dat *Phyllis* eens gevoelt
Yet, dat haer inde leden woelt,
Yet selsaems, ick en weet niet wat,
Dat sy te voren niet en hadt;
En dat mitsdien haer gulle jeught
Stelt in het minnen groote vreught,
Doch, om-gevoert door losse waen,
Mist (soo het schijnt) de rechte baen,
Soo spreeckter *Anna* tusschen in,
Ten goede vande reyne min,

En toont, waer datmen henen valt,
Wanneer men ſonder regel malt.
Hier teghens dringt dan *Phyllis* aen,
En wil al vry wat ruymer gaen;
Maer *Anna*, rijper van verſtant,
Die houtſe weder inden bant:
En ſiet! door woort en weder-woort
Soo koomt dan eens de waerheyt voort.
  Ghy, die met vrucht dit leſen wilt,
Let wat de Vaen van Reden ſchilt;
Weeght alle ding met rijpen ſin,
En beelt u niet ter haeſten in;
Al ſpreeckt oock *Phyllis* met beſcheyt,
Het is u beſt dat *Anna* ſeyt.

Phyllis.

IN dien ick oyt een droef geklagh
In uwven boesem storten magh,
Soo waer het nu de rechte tijt
Nadien ghy stil en eenigh sijt;
Mijns oordeels, ist de beste vrient
Die ons in drouwe tijden dient.
Daer is, eylaes! een vreemt gevvoel
Dat ick ontrent mijn herte voel,
Ick ben gestelt, 'ken vveet niet hoe,
Ick vvorde sonder reden moe;
My svveeft een vvasem om het hooft
Die my van alle vreught berooft,
Jck gae, ick koom, ick rijs', ick dael,
Ick loop, ick stae, ick rust, ick dvvael,
Mijn sinnen vliegen hier en daer,
Als of ick licht van hoofde vvaer;
En, schoon ick gansche nachten vvaeck,
Noch krijgh ick efter geenen vaeck,
Ick vvend', ick keer door al het bedt;
Ey, seght doch eens vvat dat my let.

Anna.

Kijck! dit is ymmers vvonder soet,
Dat ghy my dese vrage doet,
My, die een teere maget ben,
En niet als kouck of douck en ken,
Ey! sooje vvilt genesen sijn,
Gaet souckt een ander medecijn;
Gaet souckt een klouck, en dapper man
Die veel en groote dingen kan,
Die inde konsten is geleert,
En veel tot Leyden heeft verkeert,
Of elders daermen menschen snijt,
En al de leden open splijt,
En daermen klaer en open seyt
VVaer milt' en hert' en maege leyt,
Die sal misschien, na lang beraet,
Dan seggen vvatter omme-gaet,
En vvijsen voorts vvat u geneest;

Phyllis.

VVel hebje lang soo dom gevveest?
Ghy spreeckt gelijck een slechte duyf,
Die naeu en kent haer doucken-huyf,
En efter vveet ick uyt de daet,
Ghy svveeft al boven uvven naet,
En hebt al vry meer inde mouvv
Als yemant vvel vermoeden souvv.
Dus brengt doch veerdich aenden dach
Dat ons ten goede dienen mach.

Anna.

VVat vvilje dat ick seggen sal?
Ick ben een duyve sonder gal:
Dan soojet immers soo verstaet,
Dat ick yet vveet tot uvver baet,
Soo druckt dan eens vvat naerder uyt
Van vvaer u dese quelling spruyt,
En vvilje dat ick raden sal,
Soo opent eerst het ongeval:
Ghy vveet, men seyt den Medecijn
Den gront, en oorspronck vande pijn,

En hoemen eerst het quaet vernam,
En oft met koud' of hitte quam,
En of de smert geduerigh blijft,
Dan offe door de leden drijft,
En ofmen droogh is opte tong,
En ofmen bang is aende long,
En ofmen schrael is opte borst,
En seer gequollen vanden dorst,
En ofmen veel of vveynich eet,
Int korte, vvat de siecke vveet:
VVant anders, soo men yet versvvijght,
Tis selden datmen bate krijght.

Phyllis.

Voor my, ick vvil hier open gaen,
Gelijck by vrienden dient gedaen;
Ick sal u seggen hoe het quam
Dat ick voor eerst het quaet vernam;
VVant siet! ick vvil mijn ganschen noot
Gaen storten uyt in uvven schoot.
Jck sach eens op ons schailly-deck
Tvvee duyfjens spelen beck aen beck,
Sy vlogen t'samen uyt het kot,
Sy vielen t'samen op een slot,
Sy togen t'samen op de vlucht,
Sy svvierden t'samen in de lucht,
Sy keerden vveder na de slagh,
En al tervvijl dat icket sagh,
Hier door soo quam my in het bloet
Hier door ontstont in mijn gemoet
Een nieu, een vreemt, een selsaem ding,
Dat my door al de leden ging:
Siet (dacht ick) hoe des Heeren macht
Paert yeder dier in sijn geslacht,
Een yeder voelt sijn eygen vier,
Een yeder trout op sijn manier,
„ VVat isser dat geen lief en heeft?
„ Men vint dat lieft, en niet en leeft.
De Dadel-boom is sonder vreught,
Sy staet en treurt haer gansche jeught,
Het schijnt dat sy geduerigh sucht,
VVant sy en draeght geen soete vrucht
Tot sy ten lesten by haer vint
Een mannen-boom die sy bemint;
En dan soo grijptse vveder moet,
En draeght haer vrucht in overvloet.
Dringt liefde door het quastigh hout,
Is t'slijm van vissen niet te kout,
Sijn vvilde vogels niet te snel,
Sijn vvreede dieren niet te fel
Om aen te doen een sachter aert,
Hoe dient een mensch dan ongepaert?
Voelt leeuvv en beir de soete pijn,
Wat salt van teere maeghden sijn?
Dit dacht ick doen vvel seven mael,
En maeckte staegh een nieu verhael,
De doffer met den dadel-boom
Die bleef my by tot inden droom,
Ja midden op den schoonen dach
En vvas het niet gelijck het plach.

Nu

Nu segt, hoe noemje dit gequel?

Anna.

Ick ken die siecte wonder wel;
Het is een eerste minne-beelt
Dat om u weeligh herte speelt;
Het is een dom, een grillich mal,
Het is een dertel ongeval,
Het is een voor-spel vande jeught,
Een blijde pijn, een drouve vreught,
Het is een bobbel in het bloet,
Dat nu sijn eerste sprongen doet;
Maer waerom niet in kort bescheyt
Den ganschen handel uyt-geseyt?
Tis kalver-liefde, soete maeght,
Die u de losse sinnen jaeght;
En sooje die niet wel en leydt,
Gelijck als eer en schaemte seyt,
Gewis, daer is geen twijffel aen,
Ghy sult verkeerde wegen gaen,
Ghy sult verdolen hier en daer,
Ghy sult u brengen in gevaer,
Ghy sult u vinden buyten spoor,
Dus stelt u Tucht en Reden voor.
Maer siet, ghy spreect' ken weet niet hoe,
Het schijnt ghy sijt u maeghdom moe,
Want, na dat ick bevinden kan,
Soo helje vry wat na den man.
Wel! meynje, kint, dat al de lust
Juyst onder manne slippen rust?
En dat voor al het echte bedt
Met sachte roosjens is beset?
Neen vry; ten gaeter niet soo breet,
Maer hoort doch eens het recht bescheet,
Soo lang men eenigh ding verwacht,
Dan is het datment wonder acht;
Maer alsment heeft, dan isset niet,
Men sochte vreught, men vint verdriet:
En dit is soo het out gebruyck;
Het Trouwen is een rechte Fuyck,
En dat alleen op desen sin,
Al watter uyt is, wilder in;
En watter in is, wilder uyt;
Een kleuter wenst te sijn de bruyt,
Een Jubben van sijn eerste vlucht
Leyt eeuwich om een wijf en sucht;
En dickmael ismen nau getrout
Wanneer men t'hooft wel dapper klout.

Phyllis.

Ghy sijt te streng voor d'eerste reys,
En straft te fel mijn soet gepeys;
Dan efter tis maer losse praet,
Het trouwen is den besten raet;
Wie bleeffer oyt sijn leven maeght
Die sich des niet en heeft beklaeght?
Alleen te leven is verdriet,
En dient ons swacke menschen niet:
De maeghdom is een lastigh pack,
Die niet en baert als ongemack.

Ick vvas lest op een hoef genoot
Daer Enden svvommen inde sloot,
De vogels lagen aende vval,
Men hoorder vreught, of bly geschal,
Sy dreven stil, en treurigh heen,
Doch mits een vvartel daer verscheen,
Soo reser strax door al den poel
Een hees gequeeck, een bly gevvoel:
Dit beurt de dieren niet alleen,
Het is de menschen oock gemeen;
Soo haest als vader is van huys
Tot onsent is maer enckel kruys,
VVant moeder is niet vvel gesint,
De keucken-meyt die sit en spint,
Men hoorter noyt een blijden lach,
Men schafter niet gelijckmen plach,
Men vinter meest een kouden heert,
En al doort missen vanden vveert;
Dus gaetet vast, dat aenden brouck
Hangt al de vreughde vanden douck.

Anna.

Nu sie ick klaer, en uytter daet,
Dat u de maeghdom tegen staet;
VVel aen, nadien ghy immers vvilt
V geven in het groote gildt,
Soo neemt geen saecke byder hant
Door haest of grilligh onverstant,
Maer toomt u sinnen, vveeligh dier,
Gelijck een kuyper doet sijn vier,
Die sluytet in een vasten bant,
En maeckt alsoo een rechten brant,
Soo dat de vlamme niet en svviert
Als juyst daer haer de meester stiert.
Ghy, doet toch niet op eygen raet,
VVant dat is hier en elders quaet,
Maer seght voor eerst u moeder aen
VVaer heen u domme sinnen gaen,
Die sal het dan ter rechter stont
V vader leggen inden mont,
En soo u groene lente-tijt
Dan hooger na de somer glijt,
En dat u jeught nu dragen kan
De lasten van een echte man,
Soo sal hy met een goet beleyt
Gaen letten vvat de reden seyt.

Phyllis.

De raet die ghy de maeghden biet,
En past voor al de maeghden niet,
Haer voorhooft is te byster teer,
En dit u voorstel tegen eer;
VVy sijn door schaemte vvegh-gevoert
VVaer yemant maer van trouvven roert;
VVie ist van ons die seggen kan,
T'sa moeder haest, ick vvil een man?
VVat vrysters inden boesem leyt
Dat dient gedacht, en niet geseyt;
VVant maeghde-last dat is een saeck
Die dient gevveten sonder spraeck.

Of schoon de klocke niet en slaet,
Als maer de wijser omme-gaet,
Soo weet een yeder sonder slagh
De stonden van den ganschen dach.
Siet! als een maeght soo hooge wast
Dat haer des moeders heuycke past,
Of telt nu jaren drymael ses,
Neemt dat, o vader, voor een les
Dat aen u dochter wat ontbreeckt,
Schoon datse niet een woort en spreeckt:
Hout vast dat jae haer fieren tret,
Hout dat haer douxje wel geset
Sijn Wijsers van de binne-smert
Die haer leyt in het weligh hert,
Denckt vry dat aen een rijpe maeght
Yet schort hoewelse niet en klaeght.
Wanneer ghy dese peylen siet,
O vaders, en verachtse niet,
Maer let wel neerstigh op het stuck
Of u genaeckt groot ongeluck.
Siet! als de jonge wijngaert-loot
Drijft inde lucht een gulle schoot,
En datse wortels heeft, soo goet
Schier als haer eygen moeder doet,
Een Hovenier sal metter daet,
Indien hy slechs het stuck verstaet,
De plante scheyden vande stam,
Soo ras hy dese jeught vernam.
Ick wens een vader dit verstant
Wanneer sijn dochter dient verplant,
Ick wensche dat een moeder lett'
Wanneer een dochter dient verset;
Maer als noch d'een noch d'ander siet
Hoe gul haer jonge wijngaert schiet,
Soo isset (mijns bedunckens) tijt
Dat sy haer eygen tacken vrijt,
Op dat haer jong en weeligh hout
Mach by een ander sijn gebout,
En sy wat verder, alsse plach,
Haer groene loten schieten mach;
Een die my dit lest heeft geraen,
Die seyd' het mochte wel bestaen.

Anna.

T'was yet dat ghy te voren dreeft,
Maer dit bejach en hangt of kleeft;
Hoe! dunckt u t'seggen al te koen,
En wiljet sonder seggen doen?
Neen kint, dit stuck is ouders werck,
Hier dient een hoogh, een diep gemerck,
Hier dient een wijs, een lang beraet,
Dat onse jeught te boven gaet;
En ghy noch echter niettemin
Wilt flux en met een luchten sin
Gaen vallen in het minne-spel,
En mallen met een jong-gesel;
O neen, dit kan ick niet verstaen,
Der vrienden oogh moet voren gaen,
Bevraeght u wel, oock eer je vrijt,
VVant dan ist even vragens tijt;

Maer naderhant te nemen raet
Dat koomt gemeenlick al te laet.
My is voor desen eens verhaelt,
En t'leyt my noch int hooft en maelt,
Hoe datmen walle-vissen vangt,
En schichten in haer leden prangt;
Het stuck dat wort te weegh gebracht
Om dat het beest niet eens en acht,
Niet eens en ducht, niet eens en schroomt
Wie dat ontrent of aen hem koomt,
En als t'harpoen is vast geset,
Dan schijntet dat het eerst maer let
Voor wie, en waer het vlieden sal,
En siet! dan vluchtet over al,
Dan inde stroom, dan na de ree,
Dan in het diepste vande zee;
Maer waer het swemt of henen vliet,
Het is, eylaes! het is om niet,
Want waer het sich ter neder set,
Het voert sijn eygen quelling met,
Siet dus vergaet die groote vis,
Om dat hy eerst niet schouw en is.
Ach trou-sucht is een slim gebreck,
Ten lijt geen uytstel, geen vertreck,
Het koom soo't wil, het gae soo't mach,
Van raet of reden geen gewach,
Het kint, met dese korts bevaen,
Wil metten ruyter dolen gaen,
Nochtans te licht eens jae geseyt,
Wort dickmael seven jaer beschreyt;
Ghy, weest niet haestich inde min,
Maer hout u domme sinnen in,
„ Want is de vryster licht gereet
„ Het doet oock aenden vryer leet;
„ Wie ras bekoomt yet dat hy socht,
„ Die vreest terstont te sijn bekocht,
„ En is de vryster wat te vlug,
„ De vryer gaet wel licht te rug.
Een kock die t'spit te veerdich draeyt,
Die maeckt sijn dingen licht bekaeyt,
Want dickmael, voor een spoedigh endt,
Soo wort de spijs in d'as gewent;
„ Met sinnen, kinders, watje doet
„ De grootste haest, de minste spoet.
Een vogel-strick, een jong-gesel
Gelijcken uytter-maten wel,
Want soo een velt-hoen of faisant
Koomt neder vallen in den bant,
Als offet woude sijn gevaen,
Soo blijft het garen open staen,
Maer tijdt de vogel op de loop,
Dan worter eerst een vaste knoop.
„ Al watmen aen een vryer biet,
„ Dat wil de slimme lincker niet,
„ Dus wilje minne, wilje gunst,
„ Soo leert voor eerst de weyger-kunst.
„ Noyt heeft aen wey-man wilt gelust
„ Wanneer het op sijn leger rust,
„ Een vlucht, een sucht, een snelle loop,
„ Die maeckt en hier en daer den koop.

„ Door moeyte smaeckt het minne-spel,
„ En 't neen dat staet de meysjens wel,
„ Doet vande minne pijl en pijn,
„ De minne sal geen minne sijn.

Phyllis.

Dit houd ick vvonder vreemt geseyt,
En tis my vanden vvegh geleyt,
Hoe! vvilje dat ick segge neen,
VVanneer ick jae van herten meen?
Of sal ick vvijsen vander hant
Daerom mijn jeughdigh herte brant?
Neen, dats gevvis een quade slagh,
Die noyt ons dienstigh vvesen mach,
„ VVie hongert, gaept en eet terstont,
„ Als hem de pap is voor den mont.
„ VVie inde min vvenst goeden spoet
„ Die doe gelijck het meeuvvtjen doet
„ Dat, als het vischje boven svveeft,
„ En sich maer eens om hooch en geeft,
„ Valt strax met alle krachten neer,
„ En licht het beesjen uyt het Meer.
„ 't Geluck, o kinders, is te glat,
„ Het dient in haesten op-gevat,
„ Het dient gegrepen t' sijnder tijt,
„ Eer dattet vveder henen glijt.
„ VVie aengeboden dienst versmact,
„ VVilt dickmael als het is te laet;
„ En die een goede kans versiet,
„ En recht het stuck sijn leven niet.
„ Dies, als de vinck is in het net,
„ Soo dient geen tijt te sijn verlet.
Jck moet hier brengen aenden dach
Een droef gespreck, een diep geklach,
Van seker ons bekende maeght,
Die siende datse vvert bedaeght,
Haer by een Roosjen vergeleeck,
En sprack, gelijck als ick nu spreeck.
Als eerst het jeughdich purper-root
Quam puylen uyt mijn teeren schoot,
Doen vvas ick vry een trotse blom,
Ick hadde prickels om end om,
Jck stont geset en bijster vast,
Jck stont gelijck een spitse mast,
VVie my genaeckte, kreegh een streeck,
VVie my genaeckte kreegh een steeck,
Maer als mijn soete jeught verdvveen,
Doen ick viel sonder raken heen,
Doen ick viel neder in het stof,
En vvas maer stroysel voor den hof,
Doen riep ick staegh tot alle man,
Siet! vvat een roosje vvorden kan!
Die met geen hant vvou sijn geplucktt,
Ben nu met voeten onderdruckt;
Ach! die voor desen niet en vvou,
VVat isset dat ick niet en sou?
„ Ach daer de rimpel plought het vel,
„ Indien het quaem, men namet vvel.

Anna.

Ghy wijckt al vry wat uytte baen,
Dus laet ons hier wat naerder gaen.
Hout yemant wat van mijnen raet,
Soo stell' ick yeder dese maet,
„ Al is de vryster byster groen,
„ Haer past het lijden, niet het doen,
„ Dus brengt ons hier geen meeuwtjē by,
„ Het grijpen staet geen maget vry;
„ Haer dient gedult, al isset pijn,
„ Tot datse mach gegrepen sijn.
Het vincke-net koomt haer niet toe,
Ons dient alleen een stille Vloe,
Die roert haer niet, maer blijft geset,
Al isse schoon een vogel-net,
Tot dat een snepp', of ander dier,
Daerin koomt vallen met getier,
Daerin met alle krachten springt,
En t'nett' als tot het vangen dwingt.
„ Al isset schoon u volle wil,
„ Ghy staet dien onvermindert stil,
„ Tot hy, die u van herten mint,
„ Als met gewelt u herte vint,
„ En dat de tijt, en vrienden raet
„ V dringen tot den echten staet,
„ Ons net moet vangen sonder schijn,
„ De vogel moet de vanger sijn.
Doch wilje dat ick dit geval,
Met naeckter reden toonen sal,
Soo siet hierop de Bakens aen,
Die veel-tijts aenden oever staen,
Haer vier dat in het duyster brant,
Geeft wel een glinster aende strant,
En roept te midden uytte Zee,
De schepen tot een goede ree,
Als doende blijcken voor gewis,
Dat daer ontrent een haven is,
Maer efter blijftet schippers werck
Te komen naer het vier-gemerck,
Hy maecke seyl wanneer hy wil,
Het baken staet geduerigh stil,
Het baken wijckt niet vande kant,
Maer toont alleen een stillen brant.
Ghy mooght bewijsen met den schijn,
Dat ghy sijt Quesel, noch begijn,
V geestich kleet, u soet gelaet,
Dat kan betuygen metter daet,
Als datje niet ondienstich vint
Te rechter uyr te sijn gemint,
V wesen geeft hier toe de loos,
Maer laet het roeyen aen Maetroos,
En noyt om echte minne peyst,
Ten sy men u ter eeren eyst;
Dus verre dient een jonge maeght,
En hooger niet te sijn gewaeght.

Phyllis.

Men siet nochtans in onsen tijt
Hoe menigh datter wort gevrijt,
Ja raeckt oock dickmaels aen een man,
Om datse vryers locken kan;
Seght, lieve, waer gebeurtet niet
Mat, als een vryer hope siet;

Hy

Hy dan vvel ſouckt een echte vrou
Oock daer by eerſt niet vryen vvou?

Anna.

Dat magh by vvijlen eens geſchien,
Maer veel en vvortet niet geſien,
En t'vvare vry een loſſe trou
Dat yemant juyſt gaen vrijen ſou,
Om dat miſſchien een ſtoute-bil
Haer ſpillen met hem mengen vvil,

Als yemant in een boomgaert gaet,
Daer aenden vvech een haege ſtaet,
En dat miſſchien een vvilden braem
Hem onder by de ſlippen naem,

Hem boven aenden mantel greep,
Of elders inde leden neep,
En noode soo, als met bedwang,
Hem tot haer vruchten suer en wrang,
Sal dat bewegen sijn gemoet,
Of weder-houden sijnen voet
Om dan niet dieper in te gaen,
Daer vry al beter freuyten staen?
Neen, neen; hy acht haer trecken niet,
Hoe schoon dat sy haer vruchten biet,
Men maeckt sich los van haer beslagh
Soo haest hy kan, soo ras hy magh,
Hy ruckt haer stoute krauwels of,
Om voorts te treden inden hof;
En schoon hy daer met ongemack
Moet reycken naer een hoogen tack,
Dat is hem des te meerder vreught,
En tis te beter voor de jeught;
Want datmen licht bekoomen kan
En smaeckt niet aen een rustich man;
Maer wat aen steyle boomen hangt
Dat isset daermen na verlangt,
» *Het freuyt dat is dan wonder soet,*
» *Wanneer de plucker klimmen moet.*

Phyllis.

VVel, soo een vryster niet en mach
Haer liefde brengen aenden dach,
Soo laet het dan haer vader toe,
Dat hy het voor sijn dochter doe.
Waerom doch niet in onse tijt
Oock met een jonge maeght gevrijt?
Mijns oordeels, vought dat alsoo wel
Als met een moedigh jong-gesel;
Veel hebben dit wel eer betracht,
En oock met voordeel uyt-gewracht
VVant dickmael gaept de vryer niet,
Voor datmen hem den lepel biet.
Maer dit behoort, op vast bescheyt,
Behendich aen te sijn geleyt,
En door een derden ingebracht,
En dat als in een stille nacht,
Op datter niet een mensch verstae,
Hoe dat het met den handel gae:
Soo doet de loose vogelaer,
Die sit niet in het openbaer,
Maer is met ruychte dicht beset,
En stelt een roer-vinck in het net,
En hout daer op sijn oogh-gemerck,
Tot aen het eynde van het werck,
Doch, so de vangh niet wel en wil,
Hy duyckt int loof en hout hem stil,
En niet een vogel kander sien
VVat desen handel mach bedien.

Anna.

Te vryen met een jonge maeght
Is, mijns bedunckens, veel gewaeght,
VVant dit alsoo te leggen aen,
Dat niet een mensch het sou verstaen,
Voor-

Voorvvaer daer is geen middel toe,
Men riecktet, ick en vveet niet hoe;
De vveerelt is te vvonder boos,
De menschen al te byster loos;
Wy leven in een snegen tijt,
Die schier een hayr in stucken splijt,
Al segje niet een enckel vvoort,
Noch vvort u meyning na gespoort,
Een yeder let op dit geval,
En siet! men vvetet over al,
En soo het stuck dan qualick luckt,
Daer sit de vryster dan bedruckt,
Sy vvort van alle man begeckt,
Dat haer tot enckel schande streckt.
Ghy, eermen dit met u bestaet,
Soo pleeght voor al gesetten raet,
Let, eermen eenigh ding begint,
Hoe dat de vryer is gesint;
En, is daer geen of kleyne lust,
Soo houtje best het hooft gerust.
De vos is hier (mijns oordeels) vvijs,
Hy salt noyt vvagen op het ijs,
Of leyt voor eerst daerop sijn oir,
Hy prouftet door een sneegh gehoir;
En is de schors misschien te kranck
Soo neemt hy elders sijnen ganck;
Dit is u nut te sijn gedaen,
Of anders salter qualick gaen.

Phyllis.

Om my te maecken aengenaem,
Daer ben ick vvonder toe bequaem,
Een vrient die heeftet my ontdeckt,
Wat best de jonge vryers treckt;
Dus, mocht ick gaen na mijnen sin,
Ick tooger hondert totte min.

Anna.

VVel, seght vvat soutje doch bestaen?

Phyllis.

Ick sou vvel moy en keurlick gaen,
En strijcken prachtich over straet,
Geduerich in een nieu gevvaet;
Men seyt te rechte nu en dan,
Een schoone kleeding maeckt den man.

Anna.

Soo ghy, door middel vande pracht,
Of met den glans van rijcke dracht,
De vryers meynt te locken aen,
Soo doolje vande rechte baen:
De Salamander die verdvvijnt,
VVanneer de sonne krachtich schijnt,
VVeet vry dat al te moyen maeght,
De vryers dickmael henen jaeght,
Vermits de gunst van rechte mans
Vergaet door al te grooten glans.
Dus, vrysters, gaet niet al te fray,
De liefd' is kranck, de tijt is tay.
Verkiest u liever eenigh kleet
Met vveynich kosten uyt-gereet,

Dat geestigh aende leden staet;
Dat is voor u den besten raet:
„ Het seyl te trecken inden top
„ Dat rijst veel uyt een lossen kop,
„ En tis geen kunste moy te gaen,
„ Gelijck als heden wvort gedaen;
„ Maer pracht te houden inden bant
„ Dat is een teycken van verstant.
En boven dat, soo vind' ick noch
Dat yeder vveet van dit bedroch,
Men hout dat onse flicker-list
Alleen maer na de vryers vist,
En datmen, na den echten staet,
Sijn oiren vveder hangen laet;
Dit hoord' ick laetst een seker man,
Die al de minne-rancken kan,
Hy vvas te gast hier inde stadt
En sprack, tervvijl ick by hem sat,
Veel saecken dienstigh voor de jeught,
Veel lessen noodigh totte deught;
Een streeckjen hoord' ick onder al,
Dat hier te passe komen sal.
De Perse-boom, vvanneerse bloeyt,
Ist schoonste dat in hoven groeyt,
Soo lang haer bloem is nieu en vers;
Maer gaet en siet doch eens de pers
Als naderhant haer bloeysel speent;
Sy staet terstont geheel verqueent,
En sieter uyt, 'ken vveet niet hoe,
Dien boom pass' ick de meysjens toe,
Die staegh, alleen tot enckel schijn,
Soo titsigh op-gestreken sijn;
„ Want vrysters staegh al even net,
„ Soo haest getrout, soo haest een slet;
„ En, soomen dickvvils onder-vint,
„ Die dickmael spiegelt, selden spint.
Indien het ging na mijnen sin,
Ick beeldet alle vaders in,
Een dochter van haer eerste jeught,
(Al iss' hun schoon de grootste vreught,)
Soo op te trecken, dat een man
Haer vry noch hooger setten kan,
En noch mach geven dit en dat,
't Gunt sy te vooren niet en hadt,
VVant anders, als een jonge maeght
Heeft alle ding vvat haer behaeght,
Soo vint de man doch geenen danck,
Al geeft hy al sijn leven lanck.

Phyllis.

Dit houd' ick vvel te sijn geseyt,
En dient alsoo te sijn beleyt,
Maer daer is noch een naerder baen
Om mette vryers vvel te staen;
Te geven aen een jongeling,
Te senden eenigh proper ding,
Een kraegh genaeyt met eyger hant,
Een neusdouck met een moye kant,
Of yet geschildert mette naeldt,
Met gimp en loovers afgemaelt,

Of yet gesteken opten raem,
Met sijnen en met uwen naem,
Of wel een bloem, een versſche roos,
Die yemant voor de beste koos,
Een tuyljen van het eelste kruyt,
Daer yeder tackje wat beduyt,
Of immers eenigh boom-gewas,
Dat yemant voor het schoonste las,
Dat is een oude minne-kunst
En leydt de gronden vande gunst.

Anna.

Ghy hebt u les niet wel geleert,
En vat het stuck geheel verkeert,
VVant als een teere maget schenckt,
Tis vast dat sy haer eere krenckt.
De keucken leert ons even dit
VVanneer men by den viere sit;
Smelt vet met stilheyt inde pan
Ghy spilter niet een druppel van,
Maer springter yet tot in het vier,
Soo rijster strax een groot getier,
En door het smout dat buyten valt,
De vlam tot inde panne valt:
» Een maeght die aende vryers geeft,
» Die laet al nemen watse heeft,
» Ghy, schenckt dan niet; tis ongeval,
» VVant geef je wat sy nement al.

Phyllis.

En voughtet dan geen maeghden wel
Te schencken aen een jong-gesel,
Soo laet dan aen den jongman toe
Dat hy de vrysters gunste doe;
En geeft de maeghden volle macht
Te nemen dat haer wort gebracht;
» Al wie versmaet dat yemant geeft,
» Die toont haer stuer en onbeleeft.

Anna.

Het nemen voor een jonge maeght
En dient haer leven niet gewaeght.
Het is my dickmael groote spijt,
VVanneer ick sie in ouden tijt,
Iae noch tot heden opten dach,
VVat dat het geven al vermach;
» Een maeght, al isse wonder net,
» VVort door het nemen licht besmet;
» Een wijf, al isse kuys genoemt,
» Indiense tot ontfangen koemt,
» Daer is geen feyl, of twijffel aen,
» Haer eer, en luyster heeft gedaen.
» Het gout dat breeckt een stale deur,
» Het gout dat stelt de wacht te leur,
» Het gout dat heeft een vreemde kracht,
» Het koomt daer niemant oyt en dacht;
» En schoon men hondert grendels sluyt,
» Het raeckter in, het raeckter uyt;
Leght inde Quick vry loot en tin,
Geen slecht metael en koomter in,
Gaet brengter koper yser stael,
Het blijfter buyten altemael;

Maer koomter eenich gout ontrent,
Dat vvorter krachtigh ingeprent;
„ *Waer macht en reden niet en gelt,*
„ *Dat vvort noch door het gout gevelt.*
Ghy, laet daerom noyt schoonen ring
U geven door een jongeling,
En laet u gout of diamant
By niemant steken inde hant;
Geen Oester vvort haer visjen quijt,
Soo lang als sy het nemen mijt,
Soo lang als sy gesloten staet,
En geen geschencken in en laet,
Maer soo vvanneer de loose kreeft
Haer oyt een aerdich keytjen geeft,
En goyt dat tusschen in de schelp,
Strax is de oester buyten help;
Want mits sy haer niet sluyten mach,
Gelijckse van te vooren plagh,
Door dien de key haer dat belet,
Soo vvortse deerlick af-geset:
„ *'k En seydet niet den ganschen dach,*
„ *VVat dat het geven al vermach;*
„ *VVanneer de vryster maer ontfangt*
„ *Tis vvonder vvat de vryster vangt;*
„ *Die geeft, die krijght sijn vollen vvil,*
„ *Die neemt is ongevoelick stil,*
„ *Sy lijdt, en svvijght, sy vveert haer niet,*
„ *Schoon sy een roover voor haer siet,*
„ *Dies vvort haer eer, haer beste schat,*
„ *Met rauvve tengels aen-gevat;*
„ *Wie geeft die heeft het gans gesegh,*
„ *Wat souse doen? de klem is vvech.*
Ghy, mijt dan dese laghen, mijt;
Al vvortje schoon op eer gevrijt,
En vvat de vryer immers doet
En vveest hem efter niet te soet;
Bevvijst hem slaegh maer schaerse gunst,
VVant daerin leyt de minne-kunst;
Let hoe het kalck dan eerst ontsteeckt,
VVanneerder eenich nat op leeckt;
Let hoe de sonne schoonder straelt,
Na datse neder vvas gedaelt,
Na datse, mits een drouve lucht,
Was vander aerden vvech gevlucht.
Al rijster somtijts eenich vvoort
Dat u misschien den vrede stoort,
En vveest daer geensins in besvvaert,
Het is een tvvist van sachten aert,
„ *Want schoon de liefjens vvorden gram,*
„ *Die vvint vervveckt slechs meerder vlam,*
Een die tot springen is gesint,
Eer dat hy sijnen sprong begint,
Wijckt (so het schijnt) eerst vande gracht,
Maer springt dan met een grooter macht;
Gaet vvent het oogh op Venus kint,
Wanneer het sijnen booge vvint,
Siet! hoe de pese laeger gaet,
Hoe hy de pijle felder slaet;

Ghy ſiet hoe dat de vvijngaert groeyt
VVanneer hy dapper is geſnoeyt,
Ghy ſiet dat vvater inde ſinis
Het vier tot enckel voetſel is,
Het gaet dus even mette min,
Krakeeltjens brengen vrientſchap in;
„ De pruyltjens vande loſſe jeught
„ En dienen maer tot ſoeter vreught.

Phyllis.

Dit is voor al een vreemde ſlach,
En die ick geenſins prijſen mach,
VVant ſoud ick deſe vvegen gaen,
Mijn rijck en ſou niet lange ſtaen;
Hoe! ſoete minn' uyt vvrange tvviſt?
Voorvvaer vriendinne tis gemiſt.
Des liefdes rijck is honich-ſoet,
Het vvort door vrientſchap aengevoet,
En Venus kint is al te teer,
Het ſchrickt voor ſoo een harde leer;
Het is aen al de leden naeckt,
En dient maer ſachtjens aengeraeckt;
Het is gekoeſtert in een lant
Daer niet als roosjens ſijn geplant;
Al iſt met vlammen toegeruſt,
Noch vvort ſijn vyer vvel uyt-gebluſt,
„ Al vvie een keers te vinnich ſnuyt,
„ Die doet het licht ten leſten uyt.

Anna.

Jae gaet en ſet een vryer ſacht,
Soo krijght hy pas de volle macht,
Om met verlof te vveſen geck,
En u te treden opten neck.
Een vryer ſlacht de klimmer boon,
VVant of om deſe Plante ſchoon
Het langſte rijs van al het velt
VVort inder aerden vaſt geſtelt,
Indienſe t'hout maer raecken mach,
Oock ſlechs met eenen ommeſlach,
T'is al genough; het dertel kruyt
Dat klimter aen tot boven uyt;
En dan noch, op ſijn eygen plucht,
Soo maecket krullen inde lucht.
Jndienmen liet een minnaer gaen,
VVat ſou de lincker niet beſtaen?
Al kreegh hy ſchoon ſijn ganſchen luſt,
Hy is noch efter niet geruſt,
Hy ſal gaen melden door het lant
U malle gunſt, ſijn eygen ſchandt;
Het is een ſpreucke vande jeught
Te ſeggen, tis geen ſoete vreught
Dat yemant koomt tot ſijn bejach,
Jndien hy't niet vertellen mach:
Ghy, vvacht dan, lieve vryſter, vvacht
Van u te toonen al te ſacht.

Phyllis.

Dit mach een reys of tvvee miſſchien
Of hier of elders ſijn geſien,
Maer dat de vrient, die my bemint
En niemant beter heeft geſint,

Alſoo mijn eer verraden ſou,
Dat loof ick niet; hy is te trou:
Hy my verlaten? wat een ſtruyf!

Anna.

Maer ſyje niet een ſlechte duyf?
Onnooſel kint, en letje niet
Wanneer de wint ruyſt in het riet,
Hoe dattet buyght en neder ſijght,
Jae ſchier tot opter aerden nijght,
En hoe het weder vinnigh ſtaet
Soo haeſt de buy maer af en laet?
„ Die vrijt is dwee gelijck een pier,
„ Maer weder fel gelijck een ſtier,
„ Indien hy mits een ſoeter lucht
„ Niet meer de ſtuere winden ducht.
„ Wanneer de Bruyt is inde ſchuyt,
„ Dan ſijn de ſchoone woorden uyt,
„ En mettet boeten vande luſt
„ Is al de vrientſchap uyt-gebluſt.
Hier tegen is doch goeden raet,
Voor die haer dingen gade ſlaet;
De vryheyt dient te ſijn gemijt,
En dat oock vanden eerſten tijt,
De losheyt, en onguere praet,
En ander dertel ongelaet,
Dient ingetoomt van ſtonden aen,
Eer dattet vorder pooght te gaen.
Soo ghy de Sleck, het vuyl gheſpuys,
Wilt laten kruypen door het huys,
T'is ſeker dat haer vuyle ſlijm
Haer boos vergif, haer taye lijm,
Sal blijven hangen over al,
Al waerſe maer genaken ſal;
Geen hout, of ſteen, geen aerdich kleet,
Hoewel met koſten uyt-gereet,
Geen huys-raet blijfter onbevleckt,
Alwaer het beeſt ſich henen ſtreckt;
Maer dit kan lichte ſijn geſchout,
Indien men ſlechs met enckel ſout
Den vloer ontrent het dier beſtroyt,
Of op ſijn vuyle leden goyt,
VVant ſtrax het treckt ſijn horens in,
En ſmelt dan efter niettemin,
Ten kan geen ſtroo-breet vorder gaen,
VVant al ſijn kracht die is gedaen.
„ Geſoute reden, wel geſeyt,
„ En op een lincker aengeleyt,
„ Betoomen licht een vuylen mont
„ Die noyt te voren ſtil en ſtont.

Phyllis.

My dunckt, ick weet noch beter raet,
Om vry te weſen vande ſmaet,
Dat is, de koop haeſt toe te ſlaen,
VVant dan is alle klap gedaen;
„ Hoort vryſters, ſooje ſijt beducht
„ Voor oneer, ſchimp, en quaet gerucht,
„ Voor haet en nijt en klapperny,
„ Neemt haeſt een man, ſoo ſijtje vry.

An-

Anna.

Hoe? wilje dan uyt luchte vvaen
En als ter loops ten echte gaen?
Neen kint, dat is een quade gront,
„ Die haestich suypt verbrant sijn mont;
Maer vvie hem mijt voor ongeval,
Die kent eer dat hy minnen sal;
Ghy, die hier seker pooght te gaen,
Let hoemen vangt de domme kraen,
Een huysje van belijmt papier
Bedrieght het onverstandigh dier
Van binnen is een vveynigh aes,
En siet! de vogel is soo dvvaes
Soo bot, soo dom, soo byster geck,
Dat hy terstont den ganschen beck
Daer binnen steeckt, en happich eet
Eer hy de rechte gronden vveet,
Maer als hy dan het hooft verdrayt
Soo staet de vogel daer bekayt,
Hy tiert, hy raest, hy schut den kop,
En draeyt soo rondt gelijck een top,
Maer of hy vvoelt of byster springt,
En 't lijf in hondert bochten vvringt,
T'is al om niet, t'is al te laet,
Hy vveet sijn leven geenen raet,
De kap hem om het hooft gepast,
Die kleeft, eylaes, te bijster vast;
De jeught, en vvie het speeltjen siet,
Die is verheught in sijn verdriet,
Die schimpt, en spot, en lachter om,
En hiet den plompert vvillekom;
Daer vvort de vogel opgevat
En dient ten luste vande stadt.
Schoon yemant schier van liefde raest,
Noch dient de liefde niet verhaest,
Ghy, tast dan noyt te veerdigh aen,
Dat nimmer af en is te gaen,
En suypt niet eer voor datje prouft,
Of anders vvordje licht bedrouft;
Bedenckt eens vvat een langen tijt
Dat Jacob Rachel heeft gevrijt,
Hy diende, met een vollen danck,
Geheele seve jaren lanck,
Hy leyde staegh het jonge vee
Of in den dauvv, of door de snee,
Hy dede vvat een dienaer plach,
En vvat een trouvven herder mach.
Siet David aen, dien grooten heldt,
Hoe hy ter prouve vvort gestelt,
Want of hy schoon den Reuse slouch,
En sijnen kop daer henen drouch,
En schonck hem tot een liefde-pant
Aen Michol en het vaderlant,
Noch kreegh hy niet die vveerde maeght,
Daerom hy 't leven had gevvaeght,
Maer vvert noch menichmael beprouft,
En dickmael totter doot bedrouft,
En echter, siet, de vryer svveegh
Tot dat hy eens de vryster kreegh.

C ij Phyl-

Phyllis.

Hoe! wilje dan dat onse tijt,
Die staegh en veerdich henen glijt,
Hoe, wilje dat ons gansche jeught,
Die maer en is een korte vreught,
Sal smelten in een lang gevry,
Dat is, in enckel slaverny?

Anna.

Neen, dat en is de meening niet,
Schoon dattet hier en daer geschiet,
Ick wil slechs dat een jonge maeght,
Als sy ter eeren wort gevraeght,
Niet strax, en met een luchten sin,
Sal storten in een losse min;
Een staegh versouck, in ware vlijt,
En dat niet voor een kleynen tijt,
Met stille sinnen uyt te staen,
Dat raed ick alle vrysters aen.
Dat breeckt in ons het eerste mal,
En tis de vaders liefgetal,
Dat rijpt een groenen jong-gesel,
En t'staet de teere maeghden wel.
Wie bouwt een huys op eenen dach?
Wie velt een boom met eenen slach?
Wie ist die oyt met eene schoot
Een schans, of ander slot genoot,
Wie ist die oyt een frisse maeght
Met eens te vragen mede draeght?
» *Wie yet wil prouven wat het sy,*
» *Die roeper Tijt en Reden by.*

Phyllis.

Moet dan het vrijen sijn beleyt
Gelijck als uwe reden seyt,
Soo dient de vrysters toe-gestaen
Met vryers om te mogen gaen,
Want die veel mette lieden spreeckt
Die siet wat inde lieden steeckt,
En soo verneemt een snege maeght
Wat yeder inden boesem draeght.

Anna.

Of schoon dit veel by ons geschiet,
Veel wijse lieden prijsent niet,
Vermits in die gemeensaemheyt
Gemeenlick yet verholen leyt
Dat aende maeghden hinder doet,
En dickmaels quade rancken broet.

Phyllis.

In tegendeel, naer ick het meyn,
Soo maecktet ons een geestich breyn;
Het is vermaecken soete vreught,
Het is een schole voor de jeught;
Want koomter oyt een geestich man,
Men hoort, men siet, men leerter van,
Sijn reden is gelijck een les,
Hy slijpt ons, als de steen het mes;
Of isser yemant rouw en dom,
Oock dat is nut; men lachter om;
En hy wort even dan gewet,
En in een beter stant geset;

Men

Men sietet dickmaels inder daet
Dat, wie met vrysters omme-gaet,
Wort inder haest een abel man,
Schoon hy te voren niet en kan.
Dit heb ick niet van vreemde lien,
Ick hebbet inder daet gesien.
Mijn suster, nu een jaer getrout,
Die hadde dickmaels onderhout
Van yemant die van buyten quam,
En lust in hoofsche vrysters nam,
Dies wertse gauw en wonder sneegh,
Om datse veel geselschaps kreegh;
Ick sach eens datse by haer hadt
Ses Juffers uyt een vreemde stadt,
Gebeckte spreeuwen altemael,
En vry geen kinders inde tael,
By dese quam een jong-gesel,
Een leerling in het minne-spel,
Een jubben, soo het schijnen mocht,
Een vogel van sijn eerste vlocht,
Een laf, een mop, een rechte loen,
Hy wist sijn dingen niet te doen.
Hoe lough ick al dien ganschen dach,
Terwijl ick desen handel sach!
Hy was een spot van allegaer,
En hy en wertet nau gewaer,
Een yeder viel hem op het lijf,
En socht in hem haer tijt-verdrijf,
Een yeder gaf hem streeck op streeck,
En siet de klunten sat en keeck,
Onaerdich heel, en wonder rou,
Onseker wat hy maken sou;
MY docht dat ick een Esel sach
Die onder seven apen lach,
En die van al dat slim gebroet
Veel schamper grillen lijden moet;
Hier klimter eene boven op,
En grijpt hem byden dommen kop;
De tweede valt hem in het hayr,
En stelt een wonder vreemt gebaer;
De derde siet 'ken weet niet hoe,
En schiet hem hondert guyghjens toe;
De reste foolt hem waerse kan,
En maeckter duysent speeltjens van;
Het beest verstelt, in dit geval,
En weet niet wat het maecken sal,
Het sit alleen maer slecht en siet,
En watter wangt ten weert hem niet;
Siet dus is onse quant gestelt,
Hy wort aen alle kant gequelt,
Hy sit en sweet, hy sit en beeft,
Hy weet niet hoe dat hy het heeft;
Hy schijnt een overwonnen man
Die sich niet langer weeren kan.
Dit speultje duerde langen tijt,
Ia s'nachts en was hy niet bevrijt,
Want, mits hy inde buerte sliep,
Soo wasset datmen t'samen liep;
Men raemde strax een nieu besluyt;
Men sont om zout, en krevel-kruyt,

Dat vvert hem door een ſnege meyt
Des avonts in het bed geleyt;
Daer lach hy doen de ſoete knecht,
En haddet uytter-maten ſlecht;

Hy vvoelt, hy draeyt, hy keert, hy vvent,
Hy leyt en krevelt ſonder endt,
Hy tuymelt midden inden droom,
Gelijck een bruyn-viſch opten ſtroom,
Ten leſten, korſel op-geſtaen,
Soo ging het ſpeultje vveder aen,
Hy vvort daer op een nieu begeckt,
Tot hy ten leſten henen treckt.
Ick ſach den vryer naderhant,
Maer 't vvas gevvis een ander quant,
Hy hadde doen ſijn banden vaſt,
En leet voortaen geen overlaſt,

Niet

Niet een van al en was soo koen
Die hem dorst spijt of hinder doen;
Besiet, vriendinne, watmen leert
VVanneer men byde jeught verkeert.

Anna.

Wel! *prijsje dat soo wonder seer?*
Voor my, 'ken prijset nimmermeer.
Het waer misschien een goede saeck,
Indien men hier van vryers spraeck;
Die laet ick soucken haer bejach,
En wat haer sinnen wetten mach;
Maer, soomen na de reden siet,
Dit spel en dient de vrysters niet.
Ick prijs', ick prijs' een stille maeght;
Die alle klappers henen jaeght,
W*ant die veel jongmans onderhout,*
Die wort gemeenlick al te stout,
En leert oock dickmaels, boven dat,
Dat beter ware noyt gevat.
Ey let eens watter omme gaet,
Voorwaer ten is maer losse praet,
Die niet ter weerelt in en brengt,
Als datse goede seden krenckt.
En schoon of u eenvoudich hert
Hier door al wat geslepen wert;
» *Tis nutter ront te sijn genaemt,*
» *Als oyt te worden onbeschaemt;*
» *En 't Hoofs is beter noyt geleert,*
» *Als dat de tucht wort om-gekeert.*

Laet mans doortrapt en listigh sijn,
Voor u en dient geen loose schijn,
Voor u en dient geen vry gespreck,
Voor u en dient geen stouten beck,
Laet koenheyt aen de rouwe jeught,
Oock dat en is geen maeghde-deught,
De stilheyt met het eerbaer root,
Dat is het slot van uwen schoot,
Dat is een rots, een vaste schans,
Dat is de rechte maeghde-krans;
Ghy moet niet komen inden raet,
Noch daert een heir het ander slaet,
Al wat daer dienstich wesen kan,
Dat sijn al plichten vanden man.
Ick weet dat noyt een waere maeght
Sich des haer leven heeft beklaeght,
Dat sy oock toegelaten vreught
En alle speeltjens vande jeught
Heeft door de reden ingeswicht
Ter eeren vande maeghde-plicht.
» *In haest van tafel op te staen*
» *En oock met honger wech te gaen*
» *Dat is, o maeght, de beste voet*
» W*aer na men weelde rechten moet:*
» *Ick mocht, en ick en dedet niet,*
» *En gaf in vreughde noyt verdriet.*
Onthout dit al u leven lanck,
Ghy sult my weten grooten danck;
En schoon ghy 't heden niet en grijpt,
Het sal u dienen alsje rijpt.

En of het somtijts soo geschiet
Dat ghy aen yemant spraecke biet,
Het tacketeylen evenwel,
Of ander dertel hant-gespel,
En dient u geensins, jonge maeght,
VVant tis te veel van u gevvaeght.
„ Alst meysje giet met eenich nat,
„ Dat is geseyt, koomt foolt my wat;
„ Alst meysje goyt met eenich groen,
„ Dat is om vveder-spel te doen;
„ Maer steecktse vvat in yemants bedt,
„ Soo koomtse naerder aen het net;
„ VVant is de kunst oyt kunste vveert,
„ Dat spel heeft vry een langen steert,
U kamer is dan op-gedaen,
En noodt de vryers in te gaen,
U koets, eylaes, u stil vertreck
Js open voor een lossen geck;
En vvat hier tegen doch geseyt?
Ghy hebt de gronden eerst geleyt,
Ghy hebtet op den hals gehaelt,
En vvort met eygen munt betaelt.
Een die aldus met vryers jockt
Tis seker datse vryers lockt,
Gelooftet vry, uyt enckel spel
Ontstaet niet selden svvaer gequel.
Ick sach eens lest een soet geval
Dat u misschien yet leeren sal;
Een meysje van haer jeught gequelt,
Ging spelen door een lustigh velt,
Het pluckte bloemtjens hier en daer,
En vvert daerin een Bye gevvaer,
De vryster hadde spelens lust,
Dies had het beesje nimmer rust,
Sy greept, en neept, vvaert liep of vveeck,
Tot dats' int leste kreegh een steeck,
Doen riepse luyde! Fel gedrocht:
Ick die alleen maer spel en socht,
Ben door u pricken soo gestelt
Dat my het lijf tot bobbels svvelt,
Het spel is soet en heelt verdriet,
Ten dient nochtans de maeghden niet.
Europa, joncken vveligh dier,
Vergreep haer aen een loosen stier,
Voor eerst soo gaetse by hem staen,
En raeckt sijn vette quabben aen,
Sy neemt sijn horens inder hant,
Die sy geheel doorluchtich vant,
Sy streelt hem om en op het lijf,
En souckt alsoo haer tijt-verdrijf;
De linckert laet het meysjen doen,
Jae gaet hem strecken in het groen,
Daer light hy mack en vvonder tam,
Niet anders als een jarigh lam,
Des vvort de maeght gans onbevreest,
En koomt te stouter aen het beest,
Sy gaeter dickmael om end om,
Sy pluckt hem menigh schoone blom,
Sy draeght haer al te bijster mal,
Sy hangt hem kranssen over al,

Sy

Sy vvrijft, en kraut hem opten kop,
Ten lesten sitser boven op,
Daer gaet de luyper na de strant,
En soo allenxsen vande kant
Tot inde diepte vande Zee,
En svvemt tot aen een vreemde ree,
En siet! daer vvortet uyt-gevvracht
VVaer toe het kunstje vvas bedacht.
Nu hoort doch eens vvat dit beduyt,
En treckter keest en leven uyt,
O maeght, het is tot u geseyt,
Dat, vvaermen eens de gronden leyt
Tot los geraes en dertel mal,
Men vveet niet vvaer het enden sal;
Noyt vryster vvort terstont geschent,
Of van haer kuysheyt af gevvent,
Maer stap op stap, en voet aen voet,
Soo koomtse daerse niet en moet;
Men raeckt voor eerst in malle praet,
En voorts in dertel ongelaet,
Daer uyt ontstaet dan sotte min,
En die gaet diep en dieper in,
Dies vvast de vryheyt des te meer,
En groeyt ten lesten al te seer,
En eens dan in een minne-droom
Sijn al de lusten uytten toom,
En tusschen vroet en tusschen geck,
Soo koomt de rat dan aen het speck:
Daer sit, eylaes! de vuyle bruyt
En schreyt dan beyd' haer oogen uyt:
Maer tis, o vrysters, al te laet
Te klagen na de malle daet.
VVel, slechte duyven sonder gal,
En vveest u leven niet te mal,
Vermijt in als den eersten trap,
Onguere jock, en sotte klap,
En los gevvoel, en dom geraes,
De mensche vvort allenxsen dvvaes,
„ En die voor eerst haer niet en mijt,
„ Tis vvonder vvaerse niet en glijt.

Phyllis.

Dit houd' ick voor een goede leer,
Maer bint geen vryster al te seer;
Ick bidd', en achtet geensins quaet
Dat sy vvat dickmael spelen gaet;
VVant die alleene sit en kijckt,
En noyt eens uyt den huyse vvijckt,
En vveet niet vvatter omme gaet,
Noch hoe het inde vveerelt staet,
Maer een die reyst of spelen rijt,
Die vvort geoeffent metter tijt.

Anna.

t'Gedurigh drillen achter straet
En vought doch geensins onsen staet;
En veel te rotsen hier en daer,
Dat heeft al mede sijn gevaer,
En overal ter feeste gaen
Dat brengt oock menigh hinder aen,
Iae deur en venster, boven dat,
Die schaden vry al mede vvat;

„ O maeght, onthout u vanden dach,
„ Soo veel het immer wesen mach,
„ VVant al te grooten sonne-schijn
„ En kan u geensins dienstigh sijn,
„ U wit is nut te sijn bewaert,
„ U eere dient te sijn gespaert,
„ En koomje dickmael inde locht,
„ Ick duchte dattet schaden mocht:
„ Of is u schoonheyt niet soo teer,
„ Soo vreest u schaemte des te meer.
Tis waer, de kunste vande min
Die beelt een maeght dit anders in,
Ja wilt dat sy geduerigh sal
Haer waeren veylen over al,
Maer Naso segge wat hy mach,
Ick achtet voor een quade slach.
Ghy, wilje sijn van goeden lof,
Blijft t'huys, dat is het maeghden-hof.
VVacht daer, tot datje wort gesocht,
„ De veylste waer wort minst verkocht,
„ Het is een spreeckwoort over al,
„ De beste koeyen sijn op stal,
„ En waer het schaepje dolen gaet,
„ Daer isset dattet wolle laet.

Phyllis.

Maer wie heeft doch soo harden wet
Den maeghden tot een dwang geset?
Ick houde beter datmen siet
VVat hier en weder daer geschiet,
Als datmen eenigh sit en suft,
En laet verroesten sijn vernuft;
Hoe! sal dan noch een vlugge maeght
Met t'huys te blijven sijn geplaeght?
T'is lang genough in school gewees t,
En daer een harde plack gevreest;
Laet doch de jeught wat lustigh sijn,
VVant haer genaeckt haest nieuwe pijn,
De last vant huys, de wil des mans,
En alle jaer een kint by-kans.
Men bint een slaef, men toomt een beest,
Maer niet der vrouwen eelen geest,
En ofmen schoon al vrouwen bint,
Soo isset doch maer enckel wint;
„ VVijn sonder lucht die leyt en woelt,
„ Soo dat hy veel de kelder spoelt;
„ Een maeght gehouden aen een block
„ Is dickmael voor de schommel-kock;
„ Of voor ee vent 'ken weet niet wien,
„ Gelijck als dickmael is gesien.
„ Het vrouwen-vleys is selsaem kruyt,
„ Gaet bintet in, soo berstet uyt.
Ick vinde dattet vryslers gaet
Gelijck Castaignen diemen braet,
VVant als men die wat opens geeft,
Dan isset datmer deegh van heeft;
Men brengt de vrucht dan vanden heert
Tot op de tafel vande weert,
Maer laet se toe en ongesneen,
Sy springt in duysent stucken heen;

En

En ofmen dan al deerlick siet,
De rechte leest en vintmer niet;
Wanneer een vryster heeft de macht
Te komen daer de jonckheyt lacht,
Soo lostse, door een open vreught,
De dampen van de gulle jeught,
En wacht dan (soo het haer betaemt)
Tot datse vrouwe wort genaemt:
Maer soo wanneer een lustigh hert
Geduerigh op-gesloten wert,
En dattet met een drouven sin
Dat innigh heet moet kroppen in,
Dan wort de maeght wel soo geperst,
Dat sy van spijt in stucken berst.
Dies houtse, schoon sy wort de bruyt,
Geen kroon, of krans, of maeghde-kruyt.

Anna.

Den vrouwe-dwang diē acht ick quaet,
En weet dat sluyten niet en baet,
Want heeft het wijf een reyn gemoet,
Het sluyten is ten overvloet;
En ist misschien een lichte schuyt,
Soo ist verloren watje sluyt.
Dan wy sijn in een lant (God danck)
Daer niemant kent dien harden dwanck,
Maer veel te los en al te vry,
Dat leyt een gront tot slaverny:
Soo dienter dan een vaste wet,
Soo dient ons dan een peyl geset,
En daer en is geen beter raet,
Als hier en elders rechte maet.

Phyllis.

Maer ick ben uytter aert gesint
Om staegh te swevén metten wint;
En niet dat ick oyt liever wil
Als staegh te wesen opten dril,
Ick reysde, soo ick maer en mocht,
Van dese, tot een ander locht;
Tis nut voor ons (na mijn verstant)
Te reysen door het gansche lant;
Terwijlen dat de vrije staet
Ons tot ons eygen wille laet;
En dat en huys, en man, en kint
Ons aende schouwe niet en bint;
Men hoort dan wonder overal,
Men hoorter menigh vreemt geval,
Men hoort al wat een reysend' man
Tot onsen nutte seggen kan;
Men heeft geduerigh nieuwe vreucht,
Men vint geduerigh nieuwe jeught,
Men leert de wijse van het lant,
Men sieter menigh aerdigh quant,
En watter koomt van hier of daer,
Dat wet de sinnen allegaer;
Of dunckt u dit misschien te veel,
Soo lijt ten minsten datmen speel',
Of met een wagen op de strant,
Of in het vette koren-lant,

Of anders in een boere-feest,
Ten goede van een blijden geest,
Op dat de jeucht doch eenen dach,
By wijlen vreughde plegen mach.

Anna.

Het spele-rijden heeft gevaer,
Gelijckmen dickmael wort gewaer,
Bysonder alsmen door het lant
Gaet rotsen op sijn eygen hant,
En sonder yemant van ontsach
Door alle velden swevén mach;
Dit heeft my noyt wel aengestaen,
Al wortet al te veel gedaen;
Siet Dido speelt, en rijt ter jacht,
En t'heeft haer om haer eer gebracht.

Phyllis.

Ey kint! dat is Poëte-praet,
Daer op niet eens te letten staet,
Die geesten schrijven over al
Dat noyt en was, of wesen sal.

Anna.

Tis soo: maer echter niettemin
Daer steken nutte dingen in,
Ten is voorwaer geen losse waen,
Indien men wil met oordeel gaen,
Die wijs is neemt den handel niet
Gelijckmen die voor oogen siet,
Maer of die schoon wat selsaem luyt,
Hy treckter tucht en leering uyt.

Juyst soo de wijngaert plach te doen,
Die met haer loof en weeligh groen
Sich op de soetste druyven streckt,
En duysent schoone vruchten deckt,
Maer weertmen maer het gulle blat,
Soo vintmen strax een gansche schat.

Soo gaetet met die geesten toe,
Sy spreken, ick en weet niet hoe,
Na schijn en isset maer gemalt
Al wat haer uyt de penne valt,
Maer alsmen slechs het loof ontwint,
Dan isset datmen druyven vint.
Doch soo u dit niet aen en staet,
Soo weet ick noch al goeden raet,
Ick wil gaen brengen aenden dach
Dat u wat dieper roeren mach.

Siet! alsoo lang de klare maen
Sal aen den blauwen hemel staen;
Soo lang men in het aerdsche dal
Van vlugge maeghden weten sal;
En dat men oyt van spelen gaen
Sal byde jonckheyt doen vermaen,
Soo lang sal Dina sijn bekent,
Sy is door spelen-gaen geschent.
Eylaes! daer bleef haer gansche roem,
Daer bleef haer teere maeghde-bloem,
Daer bleef haer krans, haer weerde kroon,
Ach! dat heeft spelen voor een loon.

Tis waer, dat flux het leelick stuck
Den vryer dijt tot ongeluck,

En datter bloet vvort om geſtort,
Maer, laes! ſy koomter by te kort,
VVant alle mannen komen om,
En onder al haer Bruydegom;
Daer ſatſe doen in ſtagen rou,
Veel ſlimmer als een vveduvv-vrou,
Na haer en vvort niet meer gevraeght,
Van haer en vvort niet meer gevvaeght,
Sy vvort gelijck als doot getelt,
Sy vvort als in het graf geſtelt,
Sy krijght haer leven geenen man,
En al de Schrift die ſvvijghter van;
Nu vvight hier eens in u gemoet
VVat quaet een nieuſ-gier ooge doet,

En vvat een ſtuck een maeght beſtaet
Die los en vveeligh ſpelen gaet.
Sy quam te Sichem inde ſtadt
En ſtrax ſoo vvertſe daer gevat;
Het ſchijnt of dat haer bly gelaet,
Of dat miſſchien haer vreemt gevvaet,
Of anders dat haer roode mont
Aen Sichem vvel te ſinne ſtont.

Dan noch soo leert oock even dit,
VVanneer men inde lust verhit,
En geeft de tochten haren eysch
Na wijse van het dertel vleys,
Dat God dan swvare plagen sent,
VVaer door de schender wvort geschent;
Een teycken dat hy byster haet
En met gewvisse roeden slaet
Al wvie dat oyt het echte bedt
Of voor of naderhant besmet.
Het spelen heeft in als gevaer,
Gelijck men dickmael wvort gewvaer,
Dus schoon daer yemant tot u koemt,
Die sich u trouwvste dienaer noemt,
En dat hy efter niet en dient
Te sijn u deel en echte vrient,
Ghy, hout den vryer geensins aen,
Maer laet hem elders henen gaen,
En denckt niet in u los gemoet,
Jck sal wvat jocken metten bloet,
Sijn vier, en vlam, en minne-pijn
Dat sal my voor een speeltjen sijn,
Neen, vryster, neen; en dencktet niet
Of t'sal u brengen in verdriet;
VVant als een maeght het oire leent,
Schoon sy de saecke niet en meent,
Sy wvort noch efter menichmael
Gewvonnen door een soete tael,
En veel, die sneger sijn als ghy,
Die raecken dickmael aenden bry.

VVanneer een loose Quackelaer
Spreyt hier een net en wveder daer,
En dan sijn listigh fleuytjen roert,
En op sijn vang geduerigh loert,
En dat de Quackel wveder slaet,
En maeckt gelijck een tegen-praet,
Het dier, eylaes! raeckt in het net,
Oock eer het op den handel let.
VVanneer men door een oorloghs-treck
Een schans kan brengen in gespreck,
Of dat een maeght aent hooren raeckt,
Gewvis de pays is haest gemaeckt.

Phyllis.

Dit luyt, mijns oordeels, al te straf;
Men seyt geen oude vryers af
Voor datmen nieu geselschap siet
Dat ons sijn trouwve diensten biet:
Dat is een greep van onsen tijt
Voor al wvie heden wvort gewvrijt;
U deunheyt heeft oock niet om t'lijf,
Hoe! machmen niet voor tijt-verdrijf
Een soeten prater drie of vier
Aenhouden, nae des hofs manier?
En of een vryer somtijts malt,
Gelijck het in het spelen valt,
En of hy jockt, en of hy geckt,
Daer wvort geen vryster af bevleckt;
En of hy schoon wvat vrijer speelt
En somtijts oock een kusjen steelt,

Voor

Voor my, 'ken hebbet noyt bevroet,
Dat ons dit eenigh hinder doet;
VVant met dat yeder is gegaen,
Men veechtet af, en tis gedaen;
'kEn vind' hier schade noch bedroch,
Al vvat hy nam dat heeft men noch.
Siet hoe het met het Byetjen gaet
Tervvijl het raept sijn honich-raet,
Het raeckt, het smaeckt, ja kust het kruyt,
Het suyghter vvas en honigh uyt,
En siet des efter niettemin
Ten druckter pleck noch rimpel in;
Maeckt vry een tuyl of roose-krans,
De bloem die hout haer eersten glans.

Anna.

En acht niet alle dinghen goet,
Schoon die het hof by vvijlen doet;
Voor al en hout geen vryers aen,
Om tijt-verdrijf, of losse vvaen;
VVant soo te vrijen heeft gevaer,
Gelijck men dickmael vvort gevvaer.
En vvat ghy dan noch vorder seght,
Dat luyt (mijns oordeels) al te slecht;
Hoe! meynje dat het mal geraes
Van Jan, of Floor, of Pier, of Klaes,
Aen jonge maeghden niet en schaet?
Gelooftet vast, ick segge jae't:
Is eenigh ding ter vveerelt teer
Het is de lof van maeghden-eer:
VVy sijn soo meeps, so byster vvack,
Gelijck een versche druyven-tack;
Gaet tast eens aen den schoonsten tros,
Gaet raeckt dien aengenamen blos,
Dat edel vvaes, dat aerdigh blau,
Die peerels van den koelen dau,
Ghy sult haer nemen metter daet
Al vvat haer vvel en geestigh staet,
Ach! vvaer men slechs een vinger set,
Daer blijft terstont een vuyle smet.
En schoon men vvastse naderhant,
Noch mistse staegh haer eersten stant;
Tis even met de maeghden dus,
Haer let een hant, een sachte kus,
Haer let eylaes! 'ken vveet niet vvat,
Dat haer slechs aende leden vat:
„ Het maeghde-vvaes is vvonder fijn,
„ Ten vvil doch niet gehandelt sijn.
„ Ghy, vveest dan niet alleen beschaemt
„ Te plegen dat geen maeght betaemt,
„ Maer siet oock, vryster, datje laet
„ Den blooten schijn van alle quaet;
„ VVant, ingeval u goeden naem
„ Eens maer een klamp-mart over quaem,
„ Al heeft die schoon geen vasten gront,
„ Maer koomt slechs uyt een lossen mont,
„ Ghy sult noch efter nimmermeer
„ Bekomen u verloren eer.
„ Siet! als de Noot een schel verliest,
„ Hoevvel men schoon een ander kiest,

,, Hoevvel men doet al vvat men mach,
,, Ten is noyt vveder, soo het plach;
,, Hoe vvel men't maeckt, daer hapert vvat,
,, Hoe vvel men't stopt, daer blijft een gat;
,, Een vryster dient te sijn beducht
,, Te komen in een quaet gerucht,
,, VVant treft haer eens de schamper nijt,
,, Schoon datse sich dan vorder mijt,
,, Tis al om niet, sy heeft een vvondt
,, Daer van sy noyt en vvort gesont.

Phyllis.

Ick vveet dat dit de maeghden baet,
Dies sal ick doen naer uvven raet.
Maer nademael ghy noodich vint
Dat, als een jonge dochter mint,
Sy dient met onderscheyt te gaen,
En somtijts yemant af te slaen,
Soo seght ons doch hoedanigh vrient
Dat best voor ons gekosen dient.

Anna.

Voor al soo let doch opte deught,
Let op den handel sijner jeught,
En hoe hy sich gedragen heeft
VVanneer hy buyten heeft geleeft,
In Duytslandt, of in Vranckerijck,
Of elders in een ander vvijck;
Let op een vvijs, een nuchter man,
Die u tot steunsel dienen kan
En inden geest en aen het lijf,
En voor het vvichtigh huys-bedrijf;
VVant midts ghy noch sijt vvonder groen,
Soo is aen u gans veel te doen;
Dus neemt geen slecht-hooft byder hant,
Of ghy blijft beyd' in onverstant;
VVant van een keerse sonder vlam
Noyt ander keerse licht en nam.

Phyllis.

Hierin en hebje geene kans,
'kEn hou van vvijs' of vijse mans;
VVant vvie daer is geleert of klouck,
Die helt geduerigh na den bouck,
En heeft dan veeltijts in het hooft
Dat hem van alle vreught berooft;
Hy is een seyl-steen inder aert,
Die slechs met svvare dingen paert,
Vermits hy noyt yet op en licht
Als stoffe van een groot gevvicht,
Hy vvil geen spel of soete jock,
Maer is soo svvaer gelijck een block,
Hy is met geen vermaeck gepast,
Maer draeght gemeenlick grooten last;
En daerom staet my beter aen
Een man van leden vvel gedaen,
En daer toe vrolick van gemoet,
Die niet en heeft als geestigh bloet,
Die niet en souckt als enckel spel,
Dien vvil ick voor een bed-gesel.

,, Een

„ Een man tot ſoete vreught bereyt
„ Beloont der maeghden eerbaerheyt.

Anna.

Sal dan u trouvve ſijn geſticht
Alleen maer op een Venus-vvicht
Dat niet en vveet te brengen by
Als ſpel en liffelaffery?
Tis mis getaſt, meynt ghy het ſoo;
De luſt is vier van enckel ſtroo
Dat eerſt vvel groote vlammen geeft,
En met ſijn voncken hooge ſvveeft,
Maer vvat voor eerſt ſoo vierigh vvas,
Dat is terſtont maer enckel as.
De jeucht, als ſy haer rolle ſpeelt,
Is juyſt gelijck als Memnons beelt,
Dat maeckt men vveet niet vvat gelaet
Soo lang de Son daer over ſtaet,
Maer als haer ſtrael daer niet en is,
Soo ſtaetet ſtom gelijck een vis.
Soo lang men ſingt en luſtigh queelt,
En malt, en jockt, en pijpt, en veelt,
Soo lang men friſſche vvangen kuſt,
Soo lange duert de geyle luſt;
Maer op het eynde vande feeſt
Soo is de vveelde ſonder geeſt:
VVant koomter naer het eerſte ſpel
Of korts, of pijn, of hart-gequel,
Dan vveet die groote vryer niet
Als dat hy ſlecht en deerlick ſiet.
Ghy, kieſt daerom een ander man,
Die vvijs en vrolick vveſen kan;
Die is te rechter uren ſoet,
Die is te rechter uren vroet,
Die vveet en vvat het trouvven eyſt,
En vvat een jonge vrouvve peyſt,
Die toont ſich noyt onaerdich mal,
Maer vveet hoe dat hy ſchertſen ſal,
VVant ſchoon hy yemant onderhout,
Noch is ſijn jock niet ſonder ſout.
Men vint een viſch die Cephal hiet,
Die niet ſoo lief als vier en ſiet,
Dit vveet de viſſer en ſijn maet,
En daerom als hy viſſen gaet,
Soo neemt hy ſlechs een laege ſchuyt,
En ſteeckt een fackel voren uyt,
En ſtrax vvanneer het vveeligh dier
Verneemt de ſtralen van het vier,
Soo koomtet veerdigh ſvvemmen aen
Juyſt daer het ſiet de fackel ſtaen
Het licht dat op het vvater ſtraelt,
Dat leyt hem in het hooft en maelt,
En ſiet! in deſen minne-droom
Soo ſpringt het veerdigh uytten ſtroom
En geeft ſich in den hollen boot,
Een rechte vvoonplaets vande doot.
„ Als een die trout haer dan vergaept,
„ En ſlechs alleen maer vreughde raept
„ In minne-vvoorden byſter loos,
„ Of in de ſchoonheyt vvonder broos,

„ *Of inde jeught en haren glans,*
„ *Voorwaer die waeght ee momme-kans;*
„ *Ick heb van langer hant geleert*
„ *Dat, wie sich oyt ten echte keert,*
„ *En niet en broet in haren sin*
„ *Als keteling van sotte min,*
„ *Dat (seg-ick) voor gewenste vreught*
„ *Sy veel-tijts leyt een drouve jeught,*
„ *VVant als het aerdich lijf eer lang*
„ *Helt tot een snellen ondergang,*
„ *VVat blijfter anders dan berou?*
„ *Een blijde bruyt een drouve vrou.*
Ghy daerom, Phylli, watje doet,
En trout geen slecht-hooft om het goet,
En trout oock op het ooge niet,
VVant t'dient u beyde tot verdriet.
Int echte bont koomt t'aller uyr
Nu eens het soet, en dan het suer,
Jnt eene dient u troost en raet,
Jn't ander rechte middel-maet,
En wie een man trout om het gelt,
Die sal in beyde sijn verstelt;
Maer sooje kiest een rijp verstant,
En treet dan inden echten bant,
Dat sal u dienen overal,
Soo wel in vreught, als ongeval;
Als inde Roos het aerdigh root.
Js door den snellen tijt gedoot,
En dat haer blat, nu bleyck en droogh,
Geen lust kan geven aen het oogh,
Haer soete reuck, t'inwendigh goet,
Is dan noch dat haer achten doet.

Phyllis.

Een wijs, een klouck, een geestich man,
Die weet ick dat ons dienen kan,
Maer wie tot trouwen is gesint,
Die moet wel nemen datse vint;
En tis daerom (mijns oordeels) goet
Dat een die haer ten echte spoet,
Hierin niet al te nau en kies,
En soo een goede kans verlies;
Men dient te nemen datter koomt,
En niet te seer te sijn beschroomt;
VVant niet te doen in dit geval
Tot datter yemant komen sal
Die ons door sijn volmaeckte deught
Sal laven met een rechte vreught,
Dat is voorwaer een losse waen,
En daer en is geen wachten aen;
Tis best te seggen: Koop is koop,
En een te grijpen uyt den hoop,
VVant yemant van te nauwen keur
Die stelt haer eygen hóp' te leur.

Anna.

Ick weet, geen mensch is sonder feyl,
Maer efter toont u niet te veyl,
Laet aen u vader dit beleyt,
Gelijck als voren is geseyt,

Dan

Dan niettemin, op dat je meught
Het recht genieten vande jeught,
En neemt doch noyt een ouden man,
Die u een vader wesen kan;
„ VVant noyt en wasser grijsen baert
„ Met jonghe maeghden wel gepaert.
„ Een yeder trouwe sijns gelijck,
„ Het jonck met jonck, en rijck met rijck.
Als t'klim een ouden boom bewast,
Het maeckt sich om de stamme vast,
Jae grijpt den block als inden arm,
Maer dat en past hem niet, och-arm!
VVant als het klim op't schoonste spruyt,
Dan gaet den ouden droogaert uyt.
Voorts raed' ick dat je noyt en trout
(Ten sy ghy schamel sijt of out)
Een die sijn wijf heeft over-leeft,
En kinders sonder moeder heeft;
„ VVie moeder is, en efter maeght,
„ Heeft dickmael reden datse klaeght,
„ Heeft dickmael stof tot onverdult,
„ En moet veel lijden sonder schult;
En schoon de man, op vast besluyt,
Haer yet wil maken voren uyt,
Als tot een troost van haer verdriet,
Eylaes de vrient vermach het niet;
VVant of hy schoon u wel bemint,
Ghy meught slechs deelen als een kint.
Sooyemant in een boomgaert quam,
En name daer een jonge stam,
En Inter op een dicken tack
Gebogen door een lastigh pack
Van groene vruchten die hy draeght,
Gewis die heeft te veel gewaeght:
Want eerst soo lijt het ooft verdriet,
Want t'heeft sijn eygen moeder niet,
Oock queelt de tack meest alle tijt,
En t'boomje gaet sijn kroontjen quijt:
Siet dus soo krijght een yeder t'sijn
En niemant isser sonder pijn.

Phyllis.

Het gene ghy daer hebt geseyt,
Dat heeft voorseker goet bescheyt,
Ick meyne dat het jeughdich bloet
Met jonck geselschap paren moet,
En wil dat sich een out gesel
Sal lijden met gerimpelt vel;
En siet dat heb ick vast geset,
En tis voor my een stale wet.
Mijn vader efter niettemin
Die gaet hier tegen mijnen sin,
En dreyght my dickwils met een man
Dien ick doch geensins velen kan,
My dunckt hy is al wat te wijs,
My dunckt hy is my veel te grijs,
My dunckt dat hem een rijper vrou
Al vry wat beter passen sou;
En dit is al maer om het goet,
Ey siet eens wat de penning doet!

Of hy het meynt en vveet ick niet,
Maer immers isset my verdriet,
Dat hy mijn jeught soo vveynigh acht;
VVat raet nu om de vader-macht
Hierin te mogen tegenstaen?

Anna.

En stelt u stuer noch hortigh aen,
VVant dat en is geen maeghden eer,
Oock soo vermach de heusheyt meer
In dese saeck en over al,
Dan vvrange spijt en stuer geral;
Ghy, maeckt daerom dat u gemoet
Gedult en stille sinnen voet:
Eerbiedigh sijn, dat is u nut,
Dat is het maeghdelick geschut,
Dat is een kruyt van groote macht,
Die maeckt oock harde quasten sacht.
Gaet neemt de vruchten vanden Pijn
Die schier gelijck als keyen sijn,
Gaet slaetse dickmael op het lijf,
Iae slaetse vry gevveldich stijf,
Tis al om niet; het vreemt gevvas
Dat blijft gelijck't te voren vvas;
Maer neemtet met een sachter hant,
En settet daer een viertje brant,
En laetet maer een vveynigh staen,
Het sal van sellefs open gaen,
Het sal u geven, sonder stoot,
Al vvat het deckt in sijnen schoot;
„ Siet! daer gevvelt niet op en hecht
„ Dat brengt beleefstheyt ons te recht.

Phyllis.

Maer als mijn vader immers vvou,
Moest ick dan treden inde trou
Met yemant dien hy kiesen mach?
Dat vvaere doch een droef gelach.

Anna.

Tis seker dat een vader kan
Een dochter brengen aenden man,
En dat alleen op sijn beraet.

Phyllis.

Maer dat is uytter-maten quaet,
Het raeckt de dochter immers meest,
Sy vveet de drift van haren geest,
Sy vveet het spits van haren sin,
En daerop draeyt de gansche min;
Sy moet doch al haer leven lang
Sich buygen onder s'mans bedvvang,
En met hem dragen quaet en goet,
En met hem smaken suer en soet;
Dies houd' ick dat het beter vvaer
Dat sy haer koos een vveder-paer,
Als yemant dickmael al te vijs;

Anna.

Maer vvy en sijn het stuck niet vvijs,

En daerom ist een beter voet
Dat dit een sneger ooge doet.

Phyllis.

Jck heb nochtans wel eer verstaen
Dat dit eens anders plach te gaen,
De schoon' Helene, *soomen leest,*
Die isser beter aen gevveest,
Die mochte nemen metter hant
Een vryer die sy dienstigh vant,
Een vryer uyt oprechte min,
Een vryer uyt een vryen sin,
Een vryer die haer jonge siel
Van al de Princen best beviel;
En dit is elders meer geschiet.

Anna.

Ten vvas daerom te beter niet:
VVant schoon sy had haer vrye keur,
Noch ging se met een ander deur.
Doch hier van alsje rijper sijt,
Nu isset eenmael scheydens tijt,
Tis vast ick vvorde t'huys gevvacht,
En daerom segg' ick goeden nacht.

Phyllis.

Ey noch een vvoort eer datje gaet,
Tot onschult van mijn lossen praet;
Ghy vveet, ick hebbe veel geseyt,
En dickmael al te breet gevveyt,
Vermits ick somtijts saecken dreef,
Al vry vvat verre buyten schreef,
En siet! ghy denckt dat ick het meen,
Maer, vveerde maeght, ick segge neen;
Jck slechte duyf! ick jonge spruyt!
Ick haestigh om te sijn de bruyt!
Ey lieve, dencket nimmermeer,
De schaemt' is my te vvonder teer:
Ick vveet dat trou-sucht niet en past
Voor yemant die noch hooger vvast;
Ick sprack alleen by vvijlen stout,
Op datje klaerder spreken sout,
En dat ick beter mocht verstaen
VVat voor my dienstigh is gedaen;
VVant anders, ben ick vvel bericht
VVaer ons de schaemte toe verplicht;
Ick ben ter eeren opgevoet,
Jck vveet hoe dat ick spreken moet,
Ick vveet oock vvaer ick svvijgen sal,
Dus acht mijn reden niet te mal;
Maer denckt dat harde tegen-spraeck
Ontsluyt de gronden vande saeck.
Oock kan ick vvachten met gedult
Tot eens de Tijt mijn jaeren vult,
En totter eens een vryer koemt
Die my te recht Sijn Herte noemt,
En niet alleen my domme maeght
Maer oock mijn ouders vvel behaeght.
En vvat belangt mijn voorder lot,
Dat stell' ick aen den grooten Godt,

Dien sal ick bidden alle daegh,
Dien sal ick smeecken even-staegh,
Niet slechs, juyst om een echten vrient,
Maer om dat my ten goede dient,
Het sy dat ick het aerdsche dal
Eens mede vvat vermeeren sal,
Of dat ick met een eenigh lijck
Sal reysen naer het eeuvvigh rijck:
En hierop ben ick vvel gerust,
Ten spijte van de geyle lust.
Siet, kint, nu lijd' ick dat je gaet,
En danck' u voor u goeden raet.

WECH-WYSER
TEN
HOUWELYCK
UYT DEN
DOOL-HOF
DER
KALVER-LIEFDE.
TWEEDE DEEL,
VRYSTER.
DOOR
I. CATS.

DE KUNST EN LETTER-DRUCKER AENDE NEDERLANTSCHE

VRYSTERS.

IOnckvrouwen, die noch vrysters sijt,
Beginssels van den nieuwen tijt,
En gronden van het aerdsche dal,
En van de jeught die komen sal,
Siet hier voor u een nieu gedicht,
Benevens uwen Maeghde-plicht;
Siet hier voor u een ander bouck
Ten dienste van den teeren douck;
Siet hier een nieu te-samen-spraeck,
Die u kan leyden tot vermaeck,
Die u kan dienen vander jeught,
En brengen tot een nutte vreught.
Maer laetet u geen drouve pijn,
En laetet u niet tegen sijn,
Oock spreeckt my doch niet qualick toe
Dat ick u nieuwe kosten doe,
Dat ick hier noch een Vryster-dicht
Gae vougen by den Maeghde-plicht.
Daer is voor u geen klagens noot,
De kost is kleyn, het voordeel groot;
Al wat hier yemant voor betaelt,
Dat wort met woucker ingehaelt;
VVant schoonje maer voor eene reys
Hier door en kreeght een goet gepeys,
Maer eens een nutte less' ontfingt,
Maer eens een quaden slach ontgingt,
Maer eens vervont een luchten sin,
Ghy had u kosten dubbel in.
Doch gaet het yemant in het hert
Dat haer de spaer-pot minder wert,
Of isser een die sunigh leeft
Om dats' een deune moeder heeft,

Of mits t'haer niet te ruym en staet;
Noch weet ick efter goeden raet,
Hoort, sooje let op u gewin,
Koopt slechs te mets een kantje min,
Ontreckt yet aenden overvloet,
Of van het selsaem poppe-goet
Dat u aen hals of oiren hangt,
Of elders inde leden prangt,
En siet! daer is een nutte vont,
Daer uyt ghy boucken koopen kont.
Geen kant, al isse wel gebreyt,
Geen boort, al isse fray geleyt,
Geen douck, al isse moy geset,
Geen kraegh, al isse wonder net,
Geen nieuwe-tits, of hoofsche dracht,
Al isse kunstigh uyt gewracht;
Geen schijn van eenigh Juffer-kleet
Al staetet uytter-maten breet,
Geen diamant van hellen glans
En is de rechte maeghde-krans;
Ick weet dat u al beter ciert,
Als yet dat om de leden swiert.
Een heusche mont, een stille voet,
Een sedigh oogh, een reyn gemoet,
Een eerbaer lijf, een bly gelaet
Dat soet, maer efter deftigh staet,
En watter op de vrysters meer
Kan vloeyen uyt de seden-leer,
Dat is de kroone van de jeught,
Daer uyt ghy segen wachten meught,
Dat blinckt al beter als het gout,
En wat de pracht in weerden hout.
Hier toe wert u de gront geleyt,
By t'geen hier achter wort geseyt;
Niet door een praem van harde tucht,
VVaer onder dat de jonckheyt sucht;
Maer door een soete maeghde-praet
Die over sachte schijven gaet,
En niet en grijpt in haer beslach
Als dat een vryster dragen mach.
Ghy, koopt dan, om de goede leer,
Een douckjen min, een bouckjen meer.

Vwe E. E. gans dienstwillige
JAN PIETERSSE
VANDE
VENNE.

VRY-

VRYSTER-WAPEN.

DE tijt, eerbaere Ieught, daerin wy heden leven
Is door een losse waen tot inde lucht gedreven,

De kray, al isse kleyn, die wil een arent sijn,
Indien niet inde daet, ten minsten inden schijn.
De slechste van het volck die weet een eygen wapen
Niet uyt de lucht alleen, maer uyt het slyck, te rapen;
Daer wort schier alle daegh een nieuwe vont bedacht
Tot anders geen gebruyck als voor de malle pracht.
Men siet een ridder-schilt en hier en elders maken
Van alle slim gebroet, van slangen ende draken,
Men vint in menigh Velt een leeuw, een fellen stier,
Een arent, of een valck, een havick, of een gier:
De wapens sijn gevult met alle vreemde beesten;
En vraeghje waerom dat? soodanigh sijn de geesten
Van die alleen de naem en niet de daet ver-eelt,
Sy toonen haren aert in schilden af-gebeelt.
Maer wie een wapen voert, 'k en hebbe niet vernomen
Dat oyt u vrye staet een wapen heeft bekomen;
Schoon yeder u verheft, en beelt u machtich af,
Noch quammer noyt een mensch die u een wapen gaf;
Het is dan noch te doen. dorst ick't my onderwinden
Ick wist u (soo my dunckt) een wapen uyt te vinden;
Een wapen, recht bequaem voor uwe teere jeucht,
Geen spore tot de pracht, maer tot de ware deucht.
Maer eyst tot uwen schilt geen ongetemde dieren
Die in het woeste bosch of om de rotsen swieren,
En eyst geen wreeden wolf, geen beyr of vinnich swijn,
Geen monster uyt het wout en moet u wapen sijn:
Dus, schoon ick waer gesint om uyt de groene dalen
De vrysters tot gebruyck een wapen af te malen,
Soo wist ick beter stoff', en koos in dit geval
Een schaepjen sonder erch, een duyfjen sonder gal.

Dan

Dan ick wil dese mael de velden laten blijven,
En op een ander gront een wapen voor u drijven,
Ghy dan, ontfangt den schilt die hier voor oogen staet,
Het is een leersaem beelt dat aen de vrysters gaet:
Het is een Druyven-tros, met koelen dauw behangen,
Wiens aengename verw' een yeder doet verlangen,
Een tros, niet aende stam gegeesselt vande wint,
Niet leelick afgefoolt van eenich weelde-kint;
Een tros noyt aende muyr door wrijven af gesleten,
Noyt aen haer beste druyf van mieren uytgegeten;
Een tros daer noyt een rat haer tant heeft ingeprent,
Die noyt een vuyle seugh met kruypen heeft geschent;
Een tros daer noyt de Son heeft vinnich op gesteken,
Maer die, met loof bedeckt, haer stralen is ontweken;
Een tros daer noyt of spreeuw, of hart-gebeckte mus
Heeft eertijts ingedruckt een al te diepen kus;
Een tros die in het spel of in het dertel mallen
Noyt yemant is ontglipt en in het stof gevallen;
Een tros niet vande struyck in haesten afgeruckt,
Maer vanden hovenier te rechter tijt gepluckt;
Een tros, wiens eyge jeucht haer noyt te seer en perste,
En noyt te veel en swol, en noyt in stucken berste,
Een tros die noyt een holm oneerlick heeft bedot,
Van buyten niet geblutst, van binnen niet verrot;
Een tros daer noyt een rups heeft boven op gekropen,
Daer noyt een vuyle worm is tussen in geslopen,
Daer noyt een snoode vliegh haer voetsel uyt en track,
Daer noyt een gele bye haer tengel in en stack;
Daer noyt een snoode spin heeft netten om getogen,
Daer noyt onguere sleck heeft swadder op gespogen,

Daer noyt een duyſent-voet, of kever op en ſat,
Daer noyt een grage muys de beſte druyven at;
Daer noyt een dertel menſch met vingers op en druckte,
Daer noyt vermeten hant een druyfje van en pluckte,
Een tros een gaven tros, noch fris en onbevleckt,
En met haer eerſte waes aen alle kant bedeckt.
Het kransje, datje ſiet ontrent het wapen ſweven,
Is ving-koord, wel te recht de maeghden toe geſchreven;
Een kruyt dat buygen kan, als van gedweegen aert,
Ick wenſte, ſoete jeucht, dat ghy ſoodanich waert;
Een kruyt dat nimmermeer plach inde lucht te ſwieren,
Vriendinnen, watje doet, weeſt ſedich in manieren;
Een kruyt dat laege waſt, en noyt en ſtijght om hooch,
Dat is tot u geſeyt; hebt ſtaegh een eerbaer oogh;
Eẽ kruyt, wiens jeuchdich groẽ noyt vorſt en dede wijcken;
En laet geen machtich Vorſt u teeren maeghdom ſtrijcken;
Een kruyt, een ſchaers gewas, dat nimmer ſaet en heeft;
Tis dienſtich dat een maeght noyt vryer yet en geeft.
Een kruyt dat niet en groeyt als met gelijcke paeren,
Leert voor een eenigh vrient u groene jeught bewaeren;
Een kruyt dat uytte ſon en inde koelte waſt,
Ghy weet, dat open lucht u niet te wel en paſt.
Een kruyt ſeer nae gelijck doch minder als laurieren,
Weeſt vrouwen in verſtant, en maeghden in manieren;
Eẽ kruyt dat bloemẽ draeght, maer nimmer ſaet en ſchiet,
Toont yeder bly gelaet, o Maeght, en hooger niet.
Een kruyt dat luſtigh bloeyt, maer niet en plach te rijcken,
Ghy, laet geen vreemden reuck aen uwe leden blijcken;
Een kruyt, een jeuchdich kruyt, dat ſijn geheelen roem
Stelt in ſijn aerdich blat en in ſijn teere bloem:

Wel

Wel aen, o broose waer, o wonder swacke dieren,
Laet u gemoet altijt de reyne seden vieren,
Vw' eer is al u goet; u bloem, u beste schat;
Ach! tis met u gedaen, wort die maer eens beklat.
Maer wat sal't eynde sijn? mocht hier een vryer seggen,
Moet staegh de rijpe druyf noch stil en eenich leggen?
Ach! so haer niet een mensch een heuschen mont en biet,
Haer glans, haer schoone verw', haer waes dat gaet te niet.
Neen, vriendé, hoort een woort; De vrucht die is te raken,
En met een vollen mont op haren tijt te smaken;
Doch eerje metter hant het aerdich trosjen vat,
Soo staet een weynich by, en leert den rechten padt;
Daer is een heusche greep, daer sijn bequame wegen,
Om na den rechten aert u reyne lust te plegen,
Ghy siet hier aende druyf een aerdich steeltjen staen,
Brengt daer u rechterhant, dat is de rechte baen.
En souckt te geener tijt, en souckt geen vreemde grepen
Om eenich schoon gewas tot u te mogen slepen,
Maer gaet daer ick u wijs, so wort het edel pant
Gegrepen sonder vleck, genoten sonder schandt;
Maer ick en wil voortaen u niet in twijffel houwen,
De Druyf-tack is eē maeght; de Steel, het eerlick trouwen;
De hant die na den tros met reyne vingers tast,
Is lust tot echte min, die maeckt de banden vast.
Ghy daerom, weeligh Quant, genaeckt de teere panden
Niet met een stouten greep of al te grage tanden,
Maer tast met heusheyt toe, en hout doch goede maet,
Want oock het soetste fruyt, te veel gegeten, schaet.
En ghy, o vlugge maeght, als uwe druyven rijpen,
Soo laetse nimmermeer, als by haer steeltjen, grijpen;

 Doch

Doch als een eerbaer hant u ſoete vruchten pluckt,
Seght dan ; God hebbe danck ; het is my wel geluckt.
In tijts, met vrienden raet, in echten ſtaet te treden,
Dat is de beſte voet u maeghdom te beſteden ;
Want, die haer onbevleckt in reyne liefde draeght,
Is vrouw, ja moeder ſelfs, en efter ware maeght.

T'SAMEN-

T'SAMEN-SPRAECKE
TVSSCHEN
SIBILLE, nieuvv-gehoude Ionck-vrouvv,
ENDE
ROSETTE, Ionghe Vryster.

ROSETTE
Spreeckt.

IOnck-vrou Sibille, vveest ghegroet
Ick heb u lang in mijn ghemoet
Gevvenst in desen staet te sien,
En oock met een gheluck te bien;
Maer, siet! ick ben, 'ken vveet niet hoe,
Daer in belet tot heden toe:
Nu vvensch ick u dan goeden dach,
En vvat ick vorder vvenschen mach,
Des Heeren segen boven al,
Den besten vvensch in dit geval;
Ick vvensch dat ghy te samen meucht
In eendracht, liefde, soete vreucht,
Voltrecken uvven ganschen tijt,
Soo lang als ghy te samen sijt:
Noch vvensch ick, vvat ick vvenschen kan,
Dat ghy met uvven lieven man
Te samen, op ghelijcken voet,
En out, en leelick vvorden moet.

Sibille.

Of schoon u vvensch vvat selsaem luyt,
Sy kan ten goede sijn geduyt
VVanneermen treft den rechten sin.
Maer, lieve, koomt een vveynich in
En set u doch hier nevens my,
Op dat u stant vvat vaster sy,
En dat ick u bedancken mach.

Rosette.

Ick sitte meest den ganschen dach,
En hebbe liever vvat te staen.

Sibille.

Het is dan beter vvat te gaen.
Hoort, vveerde maecht, met u verlof,
Hier achter is een lustich hof,
Indien het u bevallen mocht,
VVy ghinghen treden inde locht:
Daer vvassen bloemen menichfout,
De Crocus geel gelijck een gout,
En Lever-blat, en Aconijt,
Nu beyde juyst in haren tijt,

Oock ißer blaeuwen Hiacynt
Een vrougheling, een lente-kint,
En dan noch menich ander kruyt
Dat eerstmael uytter aerden spruyt,
„ Het eerste spruytje vander jeucht
„ Dat geeft voor al de meeste vreucht,
„ En 't bloemtje dunckt een yder soet,
„ Dat eerst sijn knopjen open doet.
VVel aen, om u wat vreuchts te doen,
Laet ons gaen treden in het groen,
Ten sy dat ghy het anders vint.

Rosette.

'k En ben voor nu niet hoefs gesint;
Jck sie, dat al wat tuynen heeft
Veel gelts om nieuwe bloemen geeft;
Het out gewas van bloem en kruyt
Dat heeft schier al te samen uyt,
Dus, of ick t'huys of elders ben,
Ick vinde dat ick niet en ken.
Tis hier een Tulpa diemen acht,
Gans sonder reuck, en sonder kracht;
En daer een vreemde keysers-kroon,
Al mede niet als enckel toon,
En, dat my noch het meeste spijt,
Men eert vergif den Aconijt.
Een ander prijse nieu gewas,
Dat yemant hier of ginder las,
„ De bloemen vanden ouden dach
„ Sijn bloemen vande beste slach.
Voor my, ick vinde meer gerief
Jn Oogen-troost, in Mate-lief,
In Gouts-bloem, Munt; en Beurse-kruyt,
Recht dingen voor een jonghe bruyt.

Sibille.

Ick hooret wel, o weelde-kint,
Ghy sijt tot jocken nu gesint.

Rosette.

Tis sooje seght; dan niettemin
Oock jock heeft somtijts waerheyt in.
Maer, soo ick tot u spreken mach
Gelijck men inde vryheyt plach,
Soo weet dat ick bevangen ben
Met sieckte die ick niet en ken;
Jck ben geduerich wonder swaer,
Als of ick quaps of kortsich waer,
Dus souck ick troost tot mijn verdriet,
Een geestich dicht, of minne-liet,
Of yet dat uyt een droef gemoet
Beswaerde sinnen wijcken doet;
Het aerdich Klave-cyngel spel
Beviel u eertijts wonder wel,
Ghy paerdet mettet hel geklanck
Een klare stem, en blijden sanck,
En bracht soo dickmael aende jeucht,
Door u geselschap, soete vreucht;
Jck bid u noch om dese gunst,
Schenckt ons een deuntjen na de kunst.

Sibil-

Sibille.

Het ſpel en ſinghen (ick bekent)
VVas my voor deſen aengevvent,
Ick ſpeeld', ick queeld', ick neurd', ick ſang
By vvijlen ganſche dagen lang,
Maer ſiet! vvy ſlachten altemael
Jn dit geval den nachtegael,
Die, als de koele Mey begint,
Js tot den ſang ſoo gans geſint
Dat hy de boſſen over al
Doet klincken door een bly gheſchal;
Maer, als daer na de lente-tijt
Allenxen na den ſomer glijt,
En dat mitſdien het geeſtich dier
Jn ſich gevoelt een ander vier,
Een ſoeter luſt, een rijper aert,
VVaer door het met ſijn gaytjen paert,
VVaer door het, eer de lente ſcheyt,
Een neſtjen maeckt, een eytjen leyt,
Dan is de luſt van ſingen uyt,
Men hoort voortaen als geen geluyt,
Die reyne ſtem, en ſoet geklagh,
En ſchettert niet ghelijckſe plagh.

Roſette.

VVel aen, vriendinn', ick ben ghepaeyt,
Ick ſie vvaerop de ſpille draeyt;
Oock vveet ick, dat het ſoet geſang
Niet dient verkregen door bedvvang.

Sibille.

Maer iſſer nu geen ander ſaeck
Die u kan dienen tot vermaeck?

Roſette.

Jae. geeſt ons ſlechts een ſoeten praet,
Hoe dat het inde vveerelt gaet;
Men ſit den ganſchen vvinter t'huys,
Daer is men ſtil, gelijck een muys,
Men ſpreeckt, men hoort, men vveeter niet
Als dat mer inde keucken ſiet:
Maer ghy, onlangs na vvenſch getrout,
Hebt ſtaegh een gunſtich onderhout,
Van hier, en daer, van nu, en dan,
En al door uvven lieven man;
VVant als hy koomt of vande ſtraet,
Of van het hof, of uyt den Raet,
Jck vveet, hy brengt u altijt yet
Van datter in het lant geſchiet,
En vvie daer vvort de bruyt gemaeckt,
En vvie dat opten oven raeckt,
En vvie ſijn vryſter is ontvrijt,
En vvie dan berſt van enckel ſpijt;
Of eenich ander ſoet geval,
De jonghe lieden lief-ghetal.

Sibille.

Ghy ſijt verdoolt, o vveerde kint,
Men is niet altijt eens geſint,
Ten gaet ons niet gelijck het plach,
Tis nu vvat hoogher opten dach;

Geloofſt het vry, dat deſe ſtaet
Al wat verandert inde praet:
„ De ſaecken van het huys-geſin
„ Die brengen nieuwe reden in.

Roſette.

VVel hoe! alreets ſoo ſwaren hooft
Dat u van alle vreucht berooft?
Voorwaer dat is te veerdich out;
Ghy ſijt een maent off twee getrout,
De ſpeelman ſit noch voor de deur,
En hoe alreede van getreur?
Van laſt? van ſorgh? van huys-beſlagh?
't Schijnt datmer niet meer lachen mach;
Ey lieve, ſet u ſachtjens neer,
Het eerſte jaertj' en keert niet weer.

Sibille.

Al wat ghy ſtelt als ſware laſt
Daer mede ben ick wel gepaſt;
En tis my nu al meerder vreucht,
Als oyt het mallen vande jeucht,
Off al wat eens mijn ſinnen ving,
„ De tijt verandert alle ding.

Roſette.

Ick wenſte dan wel eens te ſien,
Off dit in my oock ſal geſchien.
Maer ſeght toch eens wat voor een bouck
Dat ginder leyt in genen houck?
Ick ſacht, ghy hebtet wech gedaen
Met dat ick hier quam ingegaen;
Soo ick daer yet uyt leeren mach,
Soo brengtet weder aenden dach;
„ Tis ſeker datmen noyt en dient
„ Sijn broot te ſluyten voor een vrient.

Sibille.

Dit bouck behelſt een kort gedicht,
En heeft den naem van Maeghde-plicht;
Het ware my een liever ding
Indien de ſchrijver vorder ging,
En dat hy naerder raecken wou
De plichten van een jonghe vrou.

Roſette.

Soo haeſt als ick dat bouck vernam,
En dat het eerſt ter weerelt quam,
Soo wiſt ick ſtracx het ganſch beſluyt,
Ick las het inder haeſten uyt.
My docht ten had geen quaden val,
Maer evenwel niet over al:
Ick vinder dat my beter maeckt,
Ick vinder dat my niet en ſmaeckt;
De vrient die ons dat bouxken gaf,
Die ſchijnt my ſomtijts wat te ſtraf.
Hy brengt twee maeghden inde praet,
Maer beyde niet van eenen raet;
De déſ' is jonck, en die bedaeght,
Maer d'eerſt' is die my beſt behaeght;
Doch ſeght, met wien dat ghy het hout.

Sibille.

Ick achte Phyllis wat te ſtout,

Mijns

Mijns oordeels ist een grillich dier,
Onstuymich om haer eerste vier;
Dies geeff ick d'outste meerder prijs.

Rosette.

Maer die is my al wat te wijs,
Sy weyt geduerigh al te breet,
Oock dickmael sonder vast bescheet,
En Phyllis seyt niet selden wat,
Dat byde jonckheyt dient gevat.

Sibille.

Voor my, dat kan ick niet verstaen,
Dus wijst u reden naerder aen.

Rosette.

Dat sal ick doen, en oock terstont,
Ick draget noch als inden mont
Al wat ick hier en ginder las,
Dat my ten hoochsten tegen was;
Voor eerst heeft Anna mis getast
Daer sy een teere maeght belast
Haer jeucht te snoeren met gewelt,
Schoon haer de diepste minne quelt,
En noyt te toonen hare pijn,
Oock daerse kan genesen sijn.

Sibille.

WVel dunckt u dat soo vreemt geseyt?

Rosette.

In trouwen jae, tis mallicheyt.
Ick weet dat vryers onsen gront
Te seggen aen met eygen mont
De maeghden niet te wel en staet,
Maer is hier toe geen beter raet?
Neemt eens, ick kreegh een jong-man lief,
Sal ick niet soetjens met een brief
Hem mogen klagen mijnen noot?
" 'tPapier en kent geen eerbaer root,
" De pen en inct doen menigh-werf
" Dat mont en tonghe niet en derf.

Sibille.

" Te schrijven aen een jong ghesel
" En voughde noyt een vryster wel;
" V goede naem, o sedich dier,
" En moet niet hangen aen papier;
" Off yemant schoon een woort ontvalt,
" WVanneer de jeught te samen malt,
" Dat vlieght daer henen metten wint,
" Soo dattet niemant weder vint;
" Maer niet dat soo gheduerich blijft
" Als dat een stoute penne schrijft;
En koomter dan een quade slach,
Als dickmael tusschen liefjens plach,
Soo wort u brief, tot smaet en jock,
Gehangen aende groote klock,
Oock isser geen ontkennen aen,
Men siet de ronde letters staen:
En schoon het u ten hoochsten spijt,
Ghy moet dan lijden het verwijt;
Dus, hebje schaemt' en eere lief,
En schrijft noyt dwasen minne-brief.

Rosette.

Steeckt in het schrijven dit gevaer,
Soo meyn ick dattet beter waer
Aen yemant, diemen heeft gesint,
T'ontdecken waer hy is bemint
Of door een meyt, een kloucke veegh,
Of door een minne geestich-sneegh,
Of door een stijfster wel gemont,
Of door een naeysters loosen vont
Of yemant van een klouck beleyt,
Die weet wat vryen is geseyt.
„ Een yder heeft doch goeden sin
„ De hant te leenen aende min:
Geeft maer een siel, een onder-keurs,
Een doucken-huyf, een nieuwe beurs,
Een onder-riem, een suffe-ring,
Of ander kleyn, maer proper, ding;
Of weest in gelt een weynich mild,
Ghy krijcht ten dienste wienje wilt.
„ Het schijnt dat yder is gepast
„ Om twee aen een te maecken vast,
„ Het trouwen is een eerlick ding,
„ En wie dat oyt te trouwen ging,
„ En wie dat oyt tot trouwen sprack,
„ Die doet de menschen groot gemack.

Sibille.

Ey swijght toch; want, soo waer ick leef,
Dit gaet te leelick buyten schreef;
Hoe! die u slechste dingen doet
Sal die u naem, u hoochste goet,
Gaen dragen hier en daer te koop
Aen yemant van dien loosen hoop?
Voor my, ick segget open uyt,
Ick meyne dattet niet en sluyt;
Ick bidde, weeght u weerden staet
„ In groote dingen groot beraet.
Ick weet, dat een die wast of stijft
Wel somtijts desen handel drijft;
En dat een minn', of een' die naeyt,
Niet selden vreemde lorren draeyt;
„ Maer siet! het reyne woort geschent
„ Als yet gemeens daer koomt ontrent.

Rosette.

Hoe! seg een reys en machmen dan
Geen vryster brengen aenden man?
Of geven baet of onderstant
Aen yemant die in liefde brant?

Sibille.

In trouwen jae, het mach bestaen,
Alst na den regel wort gedaen.

Rosette.

Wel opent dan het recht bescheyt,
Eer ons de reden vorder leyt.

Sibille.

„ Een die een teere maeght bepraet
„ Om gelt, om loon, om eygen baet,
„ Of, isset niet om vuyl gewin,
„ Ten minsten uyt een luchten sin,

„ Ge-

„ *Gevvis hy doet een quaden ſlach,*
„ *En diemen geenſins dulden mach;*
„ *Gevvis het vveerde trou-verbont*
„ *Moet ſteunen op een beter gront.*
„ *Maer ſoomen in het ganſche vverck*
„ *Heeft Godes eer tot ſijn gemerck,*
„ *Of vvel ſijns naeſtens onderſtant,*
„ *En ſluyt alſoo den echten bant,*
„ *Dat is geoorloft over al,*
„ *Jae God en menſchen lief-getal;*
„ *Maer die maer eygen koren maeyt,*
„ *Doet niet als dat hy koppels draeyt.*

Roſette.

Dat is ſoo qualick niet geſeyt,
Maer tis ons van het ſtuck geleyt.
Om dan niet verder af te gaen,
Soo dient hier noch een vraegh gedaen.
En mach oock niet eens anders mont
Gaen openbaren onſen gront,
Soo hoop ick immers dat ick mach
Off met een knick, off met een lach,
Off met een vvenck, off met een ſucht,
Off met een kodd', off met een klucht,
Off met een lonckjen geeſtich-ſoet,
Off met een ſtootjen aenden voet,
Off met een neepjen aender hant
Te kennen geven mijnen brant.
Ick ging noch heden door de ſtad
Daer ſeker kint een musjen had,
Het dierje ſcheen hem vvonder ſoet,
En haddet geeren op-gevoet;
Maer ſiet! de vogel vvas te geck,
Het aes dat lach hem voor den beck,
En evenvvel en at hy niet
Voor datmen aen ſijn beckjen ſliet,
Off op het hooft een klopjen gaf.

Sibille.

Laet doch van deſe grillen af,
Niet een van allen mach beſtaen,
Niet een van allen dient gedaen;
En ſooje recht had overleyt,
VVat hier te voren is gheſeyt,
Ghy vvaert ontrent den maeghe-plicht
Al vry vvat beter onderricht.
Hoe dan! en hebje niet gelet
Hoe ingetoogen, hoe beſet,
Hoe ſtil, en heus, in daet en ſchijn,
Een teere maeght behoort te ſijn?
Ghy maeght ſijt krancker als een glas,
VVeeſt daerom blooder als een das;
Ghy ſijt al brooſer als een lis,
VVeeſt daerom ſtom gelijck een vis;
Ghy ſijt al vveeker als de ſnee,
VVeeſt daerom vluchtich als een Ree;
Een maeght is als een vveder-klanck
Die noyt laet hooren haren ſanck,
Dat alſſe dapper vvert geverght,
En om te ſpreken als getergt,

En anders maecktse geen geschal,
Doet soo, o maeght, in dit geval.

Rosette.

Kijck, dits een deun: vvel seght met een
Een maeght sy hart gelijck een steen,
En dvvers, gelijck een steghe muyl,
En dom gelijck een vijsen uyl,
En drooch gelijck een dorre stock,
En loom gelijck een svvaren block,
Int korte bitter als een gal.
Gevvis ten smaeckt my niet met al.
Hoe sal een jonck, een geestich dier
Sijn hart en norts gelijck een stier?
Neen, heus heyt sonder stuere pracht
Die maeckt een vryster hooch geacht;
Maer soo het ging naer u gebiet,
Men troude vvel sijn leven niet.

Sibille.

Nu sie ick als in volle daet
Den gront van u verholen quaet;
Tis niet als jeucht, en grilligh bloet
Dat u aent herte leyt en vvroet.
» Ick achtet voor een vvijse maeght
» Die minne-stuypen verre jaeght,
» En die haer sinnen overheert
» Tot tijt en reden anders leert.

Rosette.

VVel neemt, daer sy een jonghe maeght
Die, van haer eygher jeught geplaeght,
Gevoelt by vvijlen diep gequel
Om eenich geestich jong-gesel,
En dat de jong-man, onbevvust
Van haer verdriet en diepe lust,
Haer noyt van soete minne sprack,
Iae niet ter vveerelt aen en track;
Sal echter noch het arrem dier
Gaen quelen met haer innich vier?
Ick segge neen, vvant, spreecktse niet,
VVie kan versachten haer verdriet?
VVie kander oyt genesen sijn
Die staegh bedeckt sijn drouve pijn.

Sibille.

Noch segg' ick des al niettemin,
Ghy treet verkeerde vvegen in.

Rosette.

En ghy spreeckt hier te vvonder stout,
Ick denck, om datje sijt getrout;
Maer, soo ick u te rechte ken,
Indienje vvaert ghelijck ick ben,
Gevvis ghy songt een ander liet.

Sibille.

Gelooftet vry, 'ken dede niet.
Ick vveet dat vryers sijn gemoet
Gelijck de schouvve svvaluvv doet:
Vleyt desen vogel, sooje vvilt,
VVeest heus, beleeft, jae byster mild,
Gaet lockt hem met een soeten mont,
Gaet fleuyt ten besten datje kont;

Maeckt

Maeckt hem een nest, tot sijn gemack,
Hangt potten om u gantsche dack,
Ten eynd' hy uyt de koude locht
By u sijn woonplaets nemen mocht,
Ach, voor u moeyt' en krijchje niet
Als dat hy des te verder vliet;
De swaluw wil haer eygen nest,
Dat acht de vogel alderbest,
Dat kleyn gebou van enckel stof
Verkiestse voor een konincx hof:
„ Tis niet te seggen hoe het smaeckt
„ Dat yemant tot sijn eygen maeckt.
„ De vryer staet geen vryster aen,
„ Als daer hy moeyt' om heeft gedaen;
„ Dus, vryster, stelt u hooft gerust,
„ De liefde wil haer vrye lust,
„ Een yder kiest daer sijns gelijck,
„ De sin die is een hemel-rijck.

Rosette.

Nochtans, wanneer men overslaet
VVat hier en daer geschreven staet,
Men kander duysent wijsen aen
Aen wie dit anders is gegaen.
Heeft Dido niet door soet gelaet,
Door alderley gesochten praet,
Den Helt van Troyen metter tijt
Haer eygen bedde toegewijt,
Jae tot een volle trouw verweckt?
Heeft Ariadne niet ontdeckt
Aen Theseus al den heeten brant
Die sy in haren boesem vant?
Heeft sich Medœa niet gemelt,
En haer gemoet soo bloot gestelt,
Dat Jason als met oogen sach
Al wat haer inden boesem lach?
En efter isset openbaer
Dat yeder kreegh sijn echte paer.

Sibille.

VVaer toe van Dido veel gewaeght?
Dat was een weduw, niet ee͞ maeght;
En dat geselschap, soomen siet,
En hout van maeghde-wetten niet.
Oock Ruth en Thamar heeft gevrijt;
Maer dat is vanden ouden tijt;
De weerelt heeft eens soo gegaen;
Ten ging nochtans geen maeghden aen.

Rosette.

Maer d'andre twee, gelijck men leest,
Sijn immers beyde maeght geweest.

Sibille.

Tis waer, vriendin, dat hebje wel,
Maer siet het eynde van het spel;
Soo haest, eylaes! de nieuwe lust
Van dese jonckers was geblust,
En heeftmen niet van stonden aen
De gantsche weerelt deur verstaen

Dat yeder van sijn lief jen vveeck?
En siet! daer satmen doen en keeck,
Beschimt, bestruyst, bedot, begeckt,
Soo ver de vvydde vveerelt streckt.
» *Ey lieve! vvatmen lichte vvint*
» *En vvort maer voor een tijt gemint.*
» *Tis vast dat niemant hooch en acht,*
» *Dat hem te licht is toegebracht.*

Rosette.

'kEn kan dit efter niet verstaen,
Des moet ick u vvat naerder gaen.
Besiet de Schrift, dat heylich bouck,
Dat stijft al beter mijn versouck,
Als (a) *Moyses, van een moort berucht,*
VVas uyt Egypten vvegh-gevlucht,
En dat hy door een heusche daet
De seven maeghden quam te baet,
De vader is op haer gestoort,
En strafise met een deftich vvoort,
Om datse, door een bloode vvaen,
Den vryer niet en trocken aen;
Siet daer een reys, die vvijse man
Die Moyses ondervvijsen kan,
Die vvijst sijn dochters tot een vont,
Die ghy u vryster niet en jont.

Sibille.

Vriendinne, vveyt hier niet te breet,
Maer siet de plaetse met bescheet;

(a) Exod.2.16.

Ick segge, datse niet en hout
Daer toe ghy die vvel trecken vvout;
Tis vvaer, de vryer bleef te gast,
Maer dat vvas uyt des vaders last,
En t'lach alleen op desen gront,
Vermits de Priester onder-vont
De gunst die Moyses had getoont,
Die docht hem vveert te sijn geloont;
En dat het niet en vvas als dat,
Kan uyt den text vvel sijn gevat,
VVant Moyses vvas een vreemdeling
Die als een balling henen ging,
En niemant vvist in Midian
Off hy vvas vryer ofte man. b
Ghy vvort dan niet een sier gestijft
Met al dat Moyses hier beschrijft;
Maer, om in tucht te sijn gesterckt,
Soo dient uyt dese plaets gemerckt
Dat van de seven dochters geen
Haer met den jong-man maeckt gemeen
Eer haer de vader dat gebiet;
En eer, o Maeghden, dientet niet.
» *Het is voorvvaer een vaste leer*
» *Ons deel dat koomt ons vanden Heer:* c

b De Priester sprack tot sijn dochteren, waer is hy? waerom liet ghy den man van u gaen dat ghy hem niet en noodichdet met ons te eten? ende Moyses bewillichde by den man te blijven, *Ende hy gaf Moysi sijn dochter Zipora.* Exod.2.20. c Prov. 19. 14.

Tis

„ *Tis God die als met eyger hant*
„ *Een echten vrient, een heyligh pant,*
„ *Geeft aen de vrou, alst hem gevalt,*
„ *En niet wanneer de jonckheyt malt;*
„ *Ghy, wacht dat, jonge vryster, wacht*
„ *Tot dat u deel u wort gebracht.*

Rosette.

Ten is my geensins onbekent
Dat God ons alle dinghen sent,
En dat ons heyl en alle goet
Als uyt den Hemel dalen moet;
Maer efter dient te sijn bedacht
Dat oock by ons yet dient betracht,
„ *Tis wel gheseyt, na mijn verstant,*
„ *Roept God om hulp, maer roert de hant.*

Sibille.

Tis waer, hier dient wat toe ghedaen,
Maer t'gaet off vooght off ouders aen;
Voor u ist beter, teere maeght,
Dat ghy u stucken niet en vraeght.

Rosette.

Mach dan een maeght, naer u verstant,
Niet anders als tot haerder schand
Een vryer locken tot de min?

Sibille.

Dat beeld' ick my ten diepsten in;
En, hout ghy wat van mijn gebot,
Soo gaet eens in het hoender-kot,
VVant daer is even wat te sien,
Dat u ten goede kan gedien.
Geeft yeder hoen een vollen back,
Op dat het ete met gemack,
En let eens hoe het sal vergaen,
Niet een en salder blijven staen,

De volheyt is hun geensins soet,
Daer is geen lust in overvloet,
Een yeder loopt besyden af,
Om graen te soecken in het kaf.

Nu sooje vraeght wat dit beduyt,
En wat ick maecke voor besluyt,
Het is, o vrysters, teer geslacht,
Het is een les voor u bedacht,
Dus, alsje mette vryers praet,
Set hun gheduerich dese maet,
En voetse niet op heur gemack,
En geeftse noyt den vollen back;
Maer, wilje stijven uwen lof,
Soo laetse schraven in het stof,
Om daer te soucken naer het graen:
» Een vryer is een vreemden haen;

„ Al wvatmen dit geselschap biet
„ Ten achtet off ten etet niet.

Rosette.

Ist mette vryers soo ghestelt
Gelijck als uwve reden melt,
Soo dienter naerder op gelet,
En vry een ander streeck geset.
Ick sie dat al u seggen streckt
Op dat een vryster sy bedeckt,
En al huer doen sy wvonder stil
Voor yemant die haer minnen wvil;
Nu is my seker vont gheseyt,
VVaer door het minnen wvort beleyt
Soo diep begraven inder nacht,
Dat niet een mensch daerop en acht,
Jae hy, daer al het stuck op slaet,
En wveet niet wvatter omme-gaet.

Sibille.

VVel, dat is vry al veel geseyt,
Maer seght hoe wvortet aengeleyt?

Rosette.

Indienje maer beloven wvout
Dat ghy het niemant seggen sout,
Ick goot het strax in uwven schoot,

Sibille.

Seg op, van my en is geen noot.

Rosette.

Een hoof-scheel van een dorre puyt,
De schobben van een draken-huyt,
Het ooghe van een swvarte kat,
Met klaeuwven van een vaele rat,
De maeghe van een vogel-struys,
De milte van een vleder-muys,
Het schrapsel van u lincker voet,
Gedopt in enckel slangen-bloet,
En dan een maeghde-perkement
Met naere teyckens afgeprent,
Dit al te samen wvel bereet,
En vast gebonden in het kleet,
Off anders sachtjens wvech-geset
Ontrent, off in het stille bed,
Van yemant diemen heeft gesint,
Tis seker datmen bate vint:
VVant siet! het neemt de geesten in,
En dwvingt de vryers totte min.

Sibille.

VVat ramp, wvat koomt u in het hooft?
Off sijtje van u sin berooft?
Verdwvaelde maeght, ellendich kint,
Dit al en is maer enckel wvint,
Maer droomen van een kortsich mensch;
Tis daerom, tis mijns herten wvensch
Dat ghy terstont, en metter daet,
Die vreemde rancken achter laet,
Hoe! meynje dat een vuyle kat,
Een puyt, een huyt, 'ken wveet niet wvat,
Heeft macht oock over onsen sin?
Ick bidde, beeltet u niet in.

Roſette.

VVel hoe! is dit ſoo grooten quaet?

Sibille.

Beminde maeght, ick ſegge jae't:
VVie oyt vertrouden op den Heer
Miſprijſen dit gevveldich ſeer,
En ſtellen alle voor gevvis
Dat dit van God gevveken is.
Jae meynen dat het hels ghebroet
Strax vvaermen deſe grillen doet,
Sijn ſlim bedroch daer onder mengt,
En veel ten quaden eynde brengt.
Voor my, ick houde gans verdacht
Al vvatmen door verholen kracht
Ons vvil gaen dringen inden geeſt;
Ghy daerom ſijter voor bevreeſt,
Ten ſijn maer dingen ſonder ſlot,
En efter ſtrijdich tegen God.

Roſette.

Hoe! kan het ſap van ſelſaem kruyt
Dat inde naere boſſen ſpruyt
Hierin geen beter ſaecken doen?

Sibille.

Vriendinne, vvandelt in het groen,
Maer acht het kruyt en al het ſap
Hier niet als enckel kinder-klap.
» *God is een Heer van ons gemoet,*
» *Hy die het ſluyt, en open doet,*
» *Hy is die vvare liefde plant:*
» *Als vader vanden echten bant.* a

a De his ita Thomas Eraſtus Profeſſor Heydelberg. lib. 1. Diſput. Medecin. contra Paracelſum. omnes orthodoxi & veteres ita judicānt: Clemens, Iuſtinus, Origenes, Euſebius, Chryſoſtomus, Hieronymus, Auguſtinus, & ſaniores Scholaſtici. Vnum aſcribam ex Tatiquo Aſſyrio. Nullus affectus, inquit, per occultam alterius rei diſſentionem tollitur, nec ægrotus curatur amuletis; Dæmonum iſtæ aggreſſiones ſunt, & qui ægrotat vel amat, vel odit, iſtos auxiliatores adſciſcit. Manifeſta eſt ſuperſtitio ubi rebus quibuſdam vires aſcribuntur, quas per naturam ſuam habere nequeunt; ut quando corallis vel hypericoni aſcribitur poteſtas dæmones, tonitrua & ſimilia fugandi. dictum quoque fuit corporeum in mentem nihil poſſe, hoc certum eſt pharmaca non mutare animos, niſi prius mutent temperaturam corporis, quod longo demum tempore fit; taceo impoſſibile eſſe ita mutare temperaturam, ut amor potiùs ſequatur quàm alia paſſio. vid. Plutarch. in vita Pericl. Mich. Montagn. lib. des Eſſais 2. cap. 26.

Roſette.

En iſſer dan geen kunſt met al
Die dienſtich is in dit geval,
Op dat een vryſter ſy bemint?

Sibille.

Ick ſie ghy ſijt hier toe geſint,
VVel aen ick vveet een toovery
Die ſlaet de jonghe maeghden vry,
Ick vveet een greep, een vaste kunſt,
Die u kan ſtellen inde gunſt
Van deeſ' en die, van al de ſtad.

Roſette.

Ey lieve Juffvrou leert my dat;

Ick

Ick ſal u vveten grooten danck
Van heden af mijn leven lanck,
VVant daer en is ter vveerelt niet
Dat eer kan heelen mijn verdriet:
En ick vveet genen beter raet,
Die my ſoo vvel te ſinne ſtaet;
Dus, vvat ick immer bidden mach,
Soo brengt de kunſte voor den dach.

Sibille.

Ick ſalt u ſeggen met een vvoort,
En leertet vry een ander voort;
Al vvat kan leyden totte deught,
Dat is ten beſten voor de jeucht.

Roſette.

VVaer toe vertouſt? vvel aen begint,
Het ſchijnt dat my de luſt verſlint.

Sibille.

Een ſedich hert, een ſoete mont,
Een heus gelaet, een reyne gront,
Een ſachten aert, een eerbaer oogh,
Gematicht tuſſchen laegh en hoogh,
Een tonghe vol beleeft geluyt,
Die alle ding ten beſten duyt;
Dat is de rechte toover-kunſt,
De beſte gront van alle gunſt,
Die ſal u maecken lief-getal
En hier, en t'huys, en over al.

Roſette.

Iſt anders niet? ick ſat en dacht
Op diep geheym, en naere kracht,
Op groot beleyt, en hooch gebiet,
Maer tis, eylaes! een gladde niet.

Sibille.

VVel, vryſter, vvaerom ſegje dat?
Het is voorvvaer de rechte pad
VVaer door een eerbaer herte gaet,
En binnen gunſt, en buyten haet;
En, vveerde maeght, geloofje my,
En leert noyt ander toovery.

Roſette.

Noch is my niet genouch gedaen,
Dus laet ons hier vvat anders gaen:
Ick bidde, ſpreeckt doch eenmael rond,
Spreeckt, ſegg' ick, Iuffer, uytten mond,
VVat raet om haeſt te ſijn getrout?

Sibille.

Dat ghy u ſtil, en ſedich hout.

Roſette.

Maer dat is gans een quade voet,
VVie vordert oyt die niet en doet?

Sibille.

Gelooftet vry, ick ſegget noch,
T'en ſijn geen treken van bedroch,

Het is een heus, een eerbaer ding,
Te vvijcken voor een jongeling;
Ghy, laet daerom u kracht bestaen,
In vvijcken en te rugge gaen.

Rosette.

VVel, dat is noch al vreemder slach,
Die immers niet bestaen en mach;
Gevvis ghy leydt ons van het stuck,
En hout ons eeuvvich inden druck,
Het schijnt dat ghy, te mijner spijt,
De gansche maeghdom tegen sijt.

Sibille.

Ké, laet u raden vveerde maeght;
„ Niet dat den onlust verder jaeght,
„ Niet dat den vryer beter vangt,
„ Als dat hy staegh in tvvijffel hangt,
„ Dat is voor alle minnaers soet,
„ Dat is voor alle maeghden goet,
„ VVant ondertusschen leert de tijt
„ Hoe sich een jonghe vryer quijt.

Rosette.

Gevvis 'ken kan het niet verstaen,
Off vvijstet my vvat naerder aen.

Sibille.

VVel hoort, ick vveet een soet geval
Dat u dit klaerder toonen sal.

T'gedenckt my, dat ick lestmael sach
Dat hier te passe comen mach,
Een jonge meyt, een vissers kint,
Die veeltijts nette-garen spint,
Ging treden in een langhe baen,
En siet! ick ginger neven staen:
De vryster maeckt een vasten draet,
Soo lang als sy te rugge gaet;
Maer geeftse toe, oock maer een tret,
Daer staetse dan terstont verset,
VVant met sy laet haer eersten loop,
Soo kinckt haer garen over hoop,
En stracx, naer ick het stuck bemerck,
Soo isset al verloren vverck.
Leert hier, o maeght, uyt dit gesicht,
Leert hier een rechte vrysters-plicht;
Een yeder kunst die heeft een vont,
VVaerop haer vvesen is gegront,
En siet dit is de rechte voet,
Hoe dat een vryster vryen moet,
Een vryer lijckt een Crocodijl,
Een beest dat vvoont ontrent den Nijl;
VVant die het monster vvil ontgaen
Dien looptet veerdich achter aen;
Maer grijptet yemant na de vacht
Dien vliet het dier met alle macht.

Rosette.

'kEn vveet niet vvatje niet en vint,
Daer mede ghy de maeghden bint,

Het

Het schijnt, vermits ghy sijt getrout,
Dat ghy ons als in banden hout,
En tis ons vrye maeghden pijn
In desen dwang te moeten sijn,
My dunckt, mocht ick hier in begaen,
Ons saecken souden beter staen.

Sibille.

VVaerom, vriendin, hierin ontstelt
En uwe teere jeught ghequelt?
VVaerom onnoodich siel-verdriet?
V doen, o kint, en doeter niet,
VVeest hier niet stout of onbeschaemt,
Maer heus, gelijck het u betaemt,
En al wat vorder dient gedaen,
Laet dat op uwen Vader staen,
Gaet klaeghtet God in u ghebet
Al wat u hier en elders let,
Hy sal gewis, wanneer het dient,
V paren met een echte vrient,
Misschien oock door een vreemden voet,
Die noyt en quam in u ghemoet:
Siet! al wie vlytich overmerckt
Hoe God in alle dinghen werckt,
Die vint een diep, een boogh beleyt,
Dat ons de reden niet en seyt,
Die vint een onbegrepen raet
Die ons vernuft te boven gaet;
Het licht, al isset onverwacht,
Dat treckt hy dickmael uytte nacht;
Veel menschen vol van stoute waen
Die laet hy sonder eere gaen;
En yemant die verschoven sit,
En om geen staet off eer en bid,
Die treckt hy dickmael uytten poel
En set hem op een hoogen stoel.
My dunckt dat God op desen gront
Oock handelt met het echte bont,
Een vlugge meyt, een stoute-bil,
Die als met krachten trouwen wil,
Sit dickmael seve jaren lang,
En spreyt haer nette sonder vang;
Daer onderwijl een lieve maeght,
Die noyt haer goeden naem en waeght,
Maer hout haer sinnen inden bant,
VVort aengesocht van alle kant;
En, liet ickt om der eeren niet,
Ick seyde waer het is geschiet.

Jck ſtont te Leyden eens en keeck,
En leerde doen een ſoete ſtreeck,

Daer quam een vryſter roeyen aen,
Gelijck daer veeltijts vvort gedaen,

De vrouvven, als het is bekent,
Sijn veel tot roeyen daer gevvent;
Het meyſje flux en onvermoeyt
Quam na de kaye toe geroeyt,
Ick, die hier op nam goet gemerck,
Stont vaſt en dacht, vvat vreëder vverc!

De vryſter vvil aen deſen kant,
Maer ſlaet het oogh opt ander lant;
En niettemin ſy vordert meer
Als offe ging den rechten keer.
„ Siet vrienden, hoe de vveerelt gaet,
„ De ſchijn is anders als de daet:

„ Schoon

„ *Schoon off een maeght den rugge biet*
„ *Ten hindert aen het roeyen niet.*

Rosette.

Dat oock een vryster roeyen kan,
Soo veerdich als een rustich man,
Gebeurt oock wel in onse stad,
Maer noyt en hebb' ickt soo gevat,
Als ghy het nu voor oogen set,
En maeckt het tot een maeghde-wet.
Ick sie geen ding en is soo kleyn,
Off 't gaet u tot het innich breyn;
Geen dit of dat, geen boere-schuyt,
Off ghy en treckter voordeel uyt.

Sibille.

Tis waer, gelijck als ghy bemerckt,
Dat my de geest dus somtijts werckt,
Oock meyn ick dat na desen voet
Een yeder mensche leven moet.
De weerelt is een groot tooneel
Daer alle ding, en yeder deel,
Ons dienen moet tot goede leer,
Ten prijse van den Opper-heer.
Siet al dat aen de rotsen groeyt,
Siet al wat opte velden bloeyt,
Siet al wat in het water is,
Tot aen het alderminste lis,
Siet alle ding met rijpen sin,
Daer schuylt voor ons een segen in;
En hierom wensch ick alle daegh
Dat ick ter weerelt niet en saegh,
Noch boom, noch bloem, noch eenigh ding,
Off dat het my ter herten ging:
Ick wensche datter niet een bies
Ontrent de schrale duynen wies,
En datter niet een kleyne mier,
En datter niet een naeckte pier
Op al de nutte landen kroop,
En voetsel uytter aerden soop,
Off dat ick die, na rechten eys,
Ontleden mocht in mijn ghepeys,
En vinden daer het vol bescheyt,
Dat ons tot God den Schepper leyt.
„ *De visschen swemmẽ indẽ stroom,*
„ *De voghels springen opten boom,*
„ *De beesten liggen op het kruyt,*
„ *Maer niemant treckter leering uyt,*
„ *Sy vullen maer alleen den buyck,*
„ *En vorder isser geen gebruyck,*
„ *De mensche moet al hoogher gaen,*
„ *VVanneer hy siet de boomen staen,*
„ *VVanneer hy op de kruyden treet,*
„ *Off vruchten vanden acker eet,*
„ *VVanneer hy alderhande vee*
„ *Siet trecken uyt de woeste zee,*
„ *Off gaetet hem niet inden geest,*
„ *Soo leeft hy schier gelijck een beest.*

Rosette.

Had yeder een dit oogh-gemerck,
Hy ware nimmer sonder werck,

Hy leerde ſtaegh al vvaer hy ging,
En preſe God in alle ding.
Maer ach! vvaer doeter yemant dit,
Schoon dat hy dickmael ledich ſit,
Schoon dat hy groote dingen ſiet,
Dat God hem gunſt en liefde biet.
Eylaes, hy doet ghelijck een kint
Dat prenten in een bouckjen vint,
Ten let niet vvaer de reden gaet,
Noch vvatter hy geſchreven ſtaet,
Ten treckt niet anders uyt het beelt
Als dat het met de kunſte ſpeelt.
VVy ſien geduerigh Godes vverck,
Doch met geen ander oogh-gemerck
Als tot, 'ken vveet niet vvat, vermaeck,
En daerin leyt ons ganſche ſmaeck;
VVie denckter oyt om goede leer
En klimt dan vorder tot den Heer.
Eylaes! men ſpeelt met onverſtant
Slechts aen de ſchors en om de kant.
En niemant ſent een hooger geeſt
Tot binnen inde middel-keeſt.
Sibil. *De menſch en is hier niet geſtelt*
Off om te rennen op het velt,
Off om te vvoelen inde ſtadt,
Op dat hy veel, of lecker at;
Neen, dat en is het eynde niet,
VVaerop dat edel ſchepſel ſiet;
God ſchonck den menſch het aerdſche dal
En vvatter is of koomen ſal,
Maer hy, des Hemels opper-heer,
Die ſchiep den menſch tot ſijner eer.

Roſette.

Voor my ick vvil van nu voortaen
Beginnen beter acht te ſlaen,
En met een naerder onderſouck
Gaen letten op het vveerelt-bouck.

Sibille.

God doe de gunſt aen uvve jeught,
Op datjet ſoo betrachten meught!

Roſette.

Maer, vveerde jonck-vrou, ſeg een reys,
Van vvaer koomt u dit hoogh gepeys?
VVant doenje noch een vryſter vvaert
Al ſcheenje geeſtich uytter aert,
Soo ſpraeckje doch, gelijck als ick,
Off van een kant, een moye ſtrick,
Een nieuvve dracht, een hoofſche keurs,
Een vvayer, of een Franſche beurs,
Off van een keten, of een ring,
Die geeſtich om de leden hing,
Off diergelijcke poppe-goet,
Gelijck de meeſte jonckheyt doet;
Maer nu ſoo heeft ù gans beleyt
Sich vry vvat anders toe bereyt,
En tis niet ſoo het eertijts plagh,
Ey, ſeght eens hoe het komen mach?

Sibille.

Het deel, dat God mijn jonckheyt gaf,
Leydt my als vvander aerden af,

En

En wijst my tot een ander rijck.

Rosette.

VVel siet dan; heb ick ongelijck
Dat ick een weerden vrient begeir
Die my, oock in dit woeste meir,
Mocht wijsen hoe ick seylen moet?

Sibille.

VVie seyter datje qualick doet?
Ick prijse jae, het echte bont,
Maer niet als op den rechten stont.

Rosette.

VVy sijn een weynich uytte schreef,
Dus haelt u reden daerse bleef.
My dunckt na ghy de saecke drijft,
En uwe vryster hier beschrijft,
Dat niet soo wel in haer gelaet,
Als schroom, en drouve schaemte staet,
En efter sie ick alle daegh,
Het gaeter anders inden Haegh;
Meest al wat daer is opgevoet,
Dat prijst een onvertsaecht gemoet;
Set hoofsche Iuffers op de straet,
Off midden in een vollen raet,
Ia daer een koninck op haer siet,
Sy bleycken, of sy blosen niet;
En waer doch worter hoofs geleert
Als daermen in het Hof verkeert?

Sibille.

Hoe! meyntje dat voor al het Hof
In seden heeft den meesten lof,
En dattet na moet sijn gedaen
Al wat in Hoven wort bestaen?

Rosette.

VVat my belangt, ick segge jae,
Een yeder doet de Princen nae,
En al wat yemant geestichs weet,
Dat is in Hoven eerst gesmeet.

Sibille.

'kEn spreke niet in dit gheval,
VVat kleet een vryster dragen sal,
Daer van heeft u de maeghde-plicht
In korte woorden onderricht.

Rosette.

Ick bidde des al niettemin,
Seght ons hier op eens uwen sin.

Sibille.

Een kleet dat net is sonder pracht,
Dat houd' ick voor de beste dracht;
Een hooft vol stricken, sonder douck,
Een mouw, soo dick gelijck een brouck,
En al dat ander vreemt bejagh,
Van byster grooten ommeslagh,
En alle daegh een nieuwen vont,
En alle dingen wonder bont,
En past geen dochter vander stadt,
Al heeftse vry een groote schat,
En vought geen maeght van uwen aert.

Rosette.

Ick meynde datj' al hoosser waert.

 Voor

Voor my, al-vvat het Hof begint,
Daer ben ick vvonder toe gesint,
En vvis het staet my vvel soo groen,
Mocht ick maer slechs mijn vville doen,
Het hof en drough noyt vreemt gevvaet,
Off ick en haddet metter daet.

Sibille.

En, mochtet gaen na mijnen vvensch,
Ghy vvaert terstont een ander mensch.

Rosette.

Hoe! isset niet een schoone saeck,
En voor een vryster groot vermaeck,
En staetet niet ghevveldich breet
In steden hoofs te sijn gekleet?
Seght vvatje vvilt, slecht om de dracht
Js menich mensche hooch geacht,
Men vvort daer vande slechte lien
Als voor een vvonder aengesien.

Sibille.

Een vvonder, jae, Maer, lieve kint,
En gaet hier in niet al te blint.
„ Al vvatter vreemt en selsaem staet
„ Dat is gemeenlick uytte maet:
„ En uyt te munten boven al,
„ Dat is een vvech tot ongeval;
„ Het drijft de menschen tot de spijt,
„ En maeckt een jonghe maeght benijt,
„ vvant al dat bont en prachtich gaet,
„ Dat raeckt ghemeenlick inden haet;
„ Dus vvie door middel vande pracht
„ Tot ick en vveet vvat eere tracht
„ Die gaet de rechte vvegen niet,
„ VVaerom men yemant eere biet:
Geen baggh' off kleet, maer enckel deuch
Dat is het cierſel vande jeucht,
Dat is alleen de rechte voet,
VVaer door men achtbaer vvorden moet
Jnt korte, vryster vvieje sijt,
En leght geen gronden vanden nijt;
Maer, vvoont in u een edel bloet,
Off in u siel een reyn ghemoet,
Siet datje desen regel hout,
„ Hoe schoonder steen, hoe minder gout.
Dan seght my doch eens, lieve maeght
VVat heeft een vryster oyt bejaeght?
VVat, ist dat dés' of gene ving
Om datse na den adel ging?
Hier koomt een vryer met een pluym,
Die set het seyl te byster ruym;
En daer misschien een vreemden haen,
Die met den deghen vveet te gaen:
Van elders rijst een edelman,
Voor die het maer ghelooven kan,
Die roemt van datmen noyt en las,
En dat sijn leven niet en vvas;
Siet daer me-Juffvrou dan getrout,
Gedroopt alleen met eygen snout,
En efter uytter-maten breet,
En vvonder moedich uyt-gereet,

Niet

Niet Hoofs alleen, en voor het oogh,
Maer oock in prijs gewweldigh hoogh;
Het huys ten breetsten toegerust,
Met dinghen van een vreemde kust,
De kinders prachtich op-gevoet,
Gelijck de nieuwwen adel doet,
Vry hooger als een edelman,
En dat al op haer nieuwwen van,
Ey seght wat salt ten lesten sijn?
De daet gegeven voor den schijn;
Al s'vaders erf en s'moeders goet
Gesmolten in den hoogen moet.
VVat my belangt, ick prijse meest
Te schoeyen op sijn eyghen leest;
Oock heb ick dés' en die gekent
Tot hoofsche dracht alree gewwent,
Die, naer een maent te sijn getrout,
Dat gansche wesen heeft berout,
Uyt reden, dat een sedigh man
Dat vreemt gestel niet lijden kan:
Siet daer! hoe seer dat yeder geckt,
Daer wwort het hooft dan wweer gedeckt,
Men doet in alle dinghen min,
Het seyl dat moet een reefjen in.
Denckt hoe dat onse Juffer past,
Die liever altijt hoogher wast,
Dat prachtich hooft, dat hoofsche kleet,
Dat baert haer dan het meeste leet,
En noch ist beter soo gedaen,
Als op sijn hoofs te blijven gaen,
En by een man van middel-maet
Te drijven al te grooten staet.
Ghy, soete maeght, schout dit gevaer,
En laet dat hoofsche wesen daer;
„ Het dalen is te grooten spijt,
„ En rijsen kanmen alle tijt.

Rosette.

Ick ben verstelt in dit gheval,
'kEn weet niet wat ick seggen sal,
Het stuck dient naerder ondersocht,
En vry wat beter overdocht;
Doch tis genouch van desen praet,
Keert weder tot het hoofs gelaet.

Sibille.

Oock dit en heeft my noyt behaeght.

Rosette.

VVel hoe moet dan een jonge maeght
Sijn bleyck, en peers, en weder root,
En dat oock buyten alle noot?
Voor my, 'ken kan het niet verstaen,
VVaer toe het dienstich is gedaen,
Beschaemt te sijn is Quesels werck,
En niet van die met vast gemerck
Haer vordert om te sijn getrout,
En staegh haer vryers onderhout.
Doch waerom moet ick sijn beschaemt
Indien ick doe dat my betaemt?
Laet yemant, die oneerlick leeft,
Off yetwwes opte leden heeft,

Verschieten om 'ken vveet niet vvat,
En drillen als een dorre blat.
Maer ick, of yemant mijns gelijck,
In goet en oock in deughden rijck,
En vvien men niet vervvijten kan,
Mach die niet gaen voor alle man?
Mach die niet met een vry gemoet
En met een onvertsaeghden voet,
Mach die niet treden over straet?
En toonen yeder bly gelaet?
Mach die niet komen over al?
Soo seght eens vvieder komen sal?
Ick segge dat een reyne geest
Is koen, is vast, is onbevreest,
De deught is bout, een dief is bloo.

Sibille.

VVel, soete maeght, hoe spreeckje soo?
Een maeght is schouvv, een hoer' is stout;
En dat is duysent jaren out.
Soo ghy alleen van mannen spraeckt
Ghy had misschien het vvit geraeckt;
Maer efter vveet, dat oock een man
Te stijf van aensicht vvesen kan:
Een strack, een hart, een stout gelaet
Vervveckt niet selden grooten haet,
Doch, vvat belangt een stoute maeght,
Die heeft noyt vvijsen man behaeght.
Door-siet de boucken al te mael,
In Griecksche, Roomsche, Fransche tael,
En vvatter geestich is ghemaeckt,
Dat al de beste geesten smaeckt,
Men vint een maeght daer af-gemaelt,
Niet soo ghelijck als ghy verhaelt,
Niet stout, of die voor alle man,
Met stijve kaken spreken kan,
Maer stil, en van een sachten geest,
Die lichte bloost, en lichte vreest,
Die sedich spreeckt, of stille svvijght,
En licht een aerdich bloosjen krijght;
Dat is van outs het maeghde-beelt,
Dat yeder een sijn herte steelt;
» De schaemt' ontrent de teere jeught,
» Dat is een teycken vande deught,
» Een teycken van een sachten aert,
» Dat hondert goede dingen baert;
» Dus, vvaer ick oyt van maeghden las,
» Daer vont ick dat oock schaemte vvas.

Cum tener ille in virginibus pudor ad mores aulicos hodie facere non putetur; imò à multis improbetur; accipe, benevole lector, quædam tum veterum tum recentium eâ de re testimonia.

Hieron. ad Celant. lib. 20. Epist. 20.

Ornet pudicitiam verecundia, quodque præcipuum semper fuit, cunctas in te virtutes pudor superet.

Stobæus Serm. 27.

Demades ajebat pudorem in muliere pulchritudinis arcem esse.

De-

Demosthen. de Repub.

Rubor virtutis color eſt.

Annæus Robert. Rer. Iudicat. lib.4. cap.10.

Verecundia pudicitiæ comes eſt, caſtitatis cuſtos, inſigne mulierum decus ac ornamentum. ornat enim pudor ætatem, taciturnitas commendat pudorem.

Ludov. Vives de Chriſtian. Fæmin. lib.1. cap. quomodo foris aget mulier.

Illa fæmina mihi facundiſſima, cui, cùm verba erunt ad viros facienda, rubor toto ore ſuffunditur, turbabitur animus, & verba non ſuppetent.

Teſtimonia Poëtarum Virg. 12. AEneid.

Indum ſanguineo veluti violaverit oſtro
Si quis ebur, vel mixta rubent ubi lilia multâ
Alba roſâ, tales virgo dabat ore colores,
Flagrantes perfuſa genas, cui plurimus ignem
Subjecit rubor, & labefacta per oſſa cucurrit.

Statius 2. Theb.

Ibant inſignes vultuque habituque verendo
Candida purpureum fuſæ ſuper ora ruborem,
Dejectæque genas.

Ovid. 3. Metamorph.

Neſcit quid ſit amor; ſed & erubuiſſe decebat.
Hîc color apricâ pendentibus arbore ramis,
Aut ebori tincto eſt.

Idem Epiſt. her. 11.

Erubui, gremióque pudor dejecit ocellos.

Sed & audi novos, nec rerum aulicarum imperitos.

Don Antoine de Guevare Epiſt. à Moſen Puche.

Ie tiens pour certain qu'en une femme honteuſe il y a peu à reprendre, & en celle qui eſt affrontée il n'y a rien à louer. De maniere que le meilleur douaire, le meilleur heritage, & le meilleur joyau qu'une femme peut avoir eſt d'eſtre honteuſe.

Mich. de la Montag. des Eſſais lib.3. cap.5.

Noz Peres dreſſoient la contenance de leur filles à la honte & à la crainte (les courages & les deſirs touſiours pareils) nous à l'aſſeurance; nous n'y entendons rien: c'eſt a faire aux Sarmates qui n'ont loy de coucher avec homme, que de leur mains elles n'ayent tué un autre à la guerre.

Roſette.

Nochtans wie ſich ſoo lichte ſchaemt,
En quijt haer noyt ſoo dat betaemt,
VVant, alſſ' e by de menſchen koomt,
Soo ſtaetſ' in alle ding beſchroomt,
Haer woorden hebben geenen val,
Sy weet nau hoe ſy ſpreken ſal,
Het eerſte, midden, en beſluyt
Dat koomter al benepen uyt,
Sy ſtaet en trilt oock by een vrient.

Sibille.

Maer gaet niet voorder als het dient,
'k En wil niet ſoo vertſaeghden geeſt,
Die oock ſijn eyghen ſchaduw' vreeſt,
Ick wil een ſtil, een heus gelaet,
En dat in rechte middel-maet;

En evenvvel soo gaetet vast
Dat vvijse lieden sijn gepast
Veel liever met een teere maeght,
Die haer oock wat te sedich draeght,
Als met een veegh, die inde praet
Door vryheyt haer te buyten gaet,
Dus schoon sy vvort by vvylen stom,
(En siet! men vveet niet eens vvaerom,)
Dat eerbaer svvijgen menichmael
Is beter als de beste tael,
En t'maeckt haer over al bemint.

Rosette.

Ick ben hier anders in gesint,
Dus seght ons hier de reden van?

Sibille.

Jck vvil, indien ick maer en kan,
Siet als u t'eerbaer root ontsteeckt,
Tervvijl dat yemant met u spreeckt,
Het is een eer die hem geschiet,
Dat ghy hem roode vvangen biet,
V jeuchdich bloet, te voren stil,
Dat huppelt op om sijnent vvil,
Iae t'koomt hem vlytich int gemoet,
Gelijckmen lieve vrienden doet,
Dus vvort hem inden sin gebracht
Dat ghy hem eere vveerdich acht.
Dan koomter noch een reden by,
Die vvil ick dat u kondich sy,
„ Een maeght die teere vvangen heeft
„ Indiense tot haer dagen leeft,
„ Die krijght vvel licht een vaster huyt
„ Oock eerse dertich jaren sluyt,
„ Maer vvort een vryster onbeschaemt,
„ Off stouter als het haer betaemt,
„ Die is, voor dan en alle tijt,
„ Haer stil en sedich vvesen quijt,
„ VVant als het reyn, het edel root
„ Is inde maeghden eens ghedoot,
„ De schaemt, eylaes! een teere blom,
„ En keert dan nimmer vvederom:
„ VVien eens dat aerdigh vvaes ontglijt,
„ Die mist het dan voor alle tijt.
Soo my dan yemant vragen sou,
Hoe ick een maget liever vvou?
Te vry, of al te seer beschaemt:
Jck seyd' hem dat het eer betaemt
Te vvesen sedich boven maet,
Als vvat te stout in haer gelaet.

Rosette.

Ick vinde des al niettemin
De schaemte brengt veel schaden in;
Maer is een vryster geestigh-koen,
Die vveet haer vvaren voort te doen,
Die koomt den vryer tegen gaen,
En toont haer midden opte baen,
Jae koomt soo dichte byden man
Dat hy het niet ontsetten kan.
Doch vrysters die te bloode sijn,
Die blijven inde maeghde-pijn,

VVant offer schoon een vryer koomt,
Sy vinden haer in als beschroomt,
En daerom sijnse byster schouvv,
„ Een bloode maeght, een late vrouvv.

Sibille.

Maer is een vryster al te stout,
Die *vvort dan lichte noyt getrout.*

Rosette.

Noch dienter efter vvat gedaen,
VVat quamder oyt van stille staen?

Sibille.

VVeest klouck, en besigh over al,
Maer beter stil in dit geval.

Rosette.

Hoe! vvaerom geef je desen raet?

Sibille.

Om dat het vvoelen niet en baet;
VVant schoonje staegh u siele quelt,
En al u kracht te vveere stelt,
Iae schier geheele nachten sucht,
Tis al om niet en sonder vrucht;
„ De *sleutel van den echten bant*
„ En is doch in geen menschen hant,
Besiet hoe menich eerbaer maeght,
Die *noyt haer teere schaemte vvaeght;*
Besiet hoe menich sedich hert,
Dat *van sijn deel verscheyden vvert*
Off met de baren vander zee,
Off door een onbekende ree,
Off door een meir van enckel sant,
Off door een ongebaende strant,
Off door een bosch, of eensaem vvout,
Dat noyt van menschen is gebout,
En noch soo krijchts' haer vvederpaer,
Oock eer het yemant vvort gevvaer;
„ God leydt de sijne metter hant,
„ En brengtse tot den echten bant,
„ Dus, vvie op hem alleen betrout
„ En eygen tochten vvederhout,
„ Die krijght gevvis, te rechter tijt,
„ Dat hem tot enckel heyl gedijt.
Siet, Zipora des Priesters kint,
Siet hoe sy haer geselschap vint;
Sy vvoont daer heen in Midian,
En krijght een vvijs en heyligh man,
Een man, oock in des konincx hof
Van groot beleyt, en hoogen lof,
Een man, oock byde meeste groot,
Die koomt haer vallen inden schoot.
Rebecca vveet van geen gevry,
En min van slimme linckerny,
Sy vveyt de schaepjens in het groen,
En laet dien grooten Herder doen,
En siet! sy vvortet nau gevvaer,
En krijght een hoeder over haer.
VVas Hesther niet een slechte maeght,
En uyt haer eyghen lant gejaeght?
En siet des efter niettemin,
God maecktse tot een koningin;

Sy pooghde niet door eygen daet,
Maer God die vvas haer toeverlaet.
„Jnt korte, na dat ick het merck,
„Het trouvven is geen menschē-vverck,
„Ons doen en is maer losſe vvaen,
„Dus latet op den Heere ſtaen.
VVeest datje ſijt, en ſteunt op Godt,
En vvacht van daer een gunſtich lot.

Roſette.

Ick neem u goede reden aen,
Ick ſie het dient alſoo gedaen;
Maer laet my daerentusſchen toe,
Dat ick hier op een vraghe doe.
De vryſters die op trouvven ſtaen,
Die ſijn gemeenlick ſeer begaen,
Om eens te vveten vaſt beſcheyt
VVat man haer God heeft toegeleyt:
Ick mede, ſo de jonckheyt plagh,
Nieuſ-gierich over dit beſlagh,
Ben gans tot deſe kunst geſint,
Maer ſegt of ghy het dienſtich vint?
Hier after vvoont een ſelſaem vvijf,
En doet de jonckheyt groot gerijf,
Sy heeft een vvonder gau verſtant
Om yeder uyt ſijn eygen hant
Te ſeggen, met een grooten ſchijn,
VVie dat haer beſte vryers ſijn;
Sy vveet de droomen vander nacht,
En vvatmen inde ſtilte dacht,
Te pasſen op een vvare daet,
En vvatter uyt te vvachten ſtaet;
Noch toontſe door een ſpiegel-glas
VVie dat vvel eer de liefſte vvas;
En, ſchoon hy is niet in het lant,
Noch toontſe daer ſijn eygen ſtant;
Sy toont hoe dat hy buyten leeft,
En vvie hy daer verkoren heeft,
Jnt korte, vvatter ſchorten mach,
Dat brengt de ſpoockster aenden dach;
Sy vveet geluck en ongeval
En vvat ons vvedervaren ſal,
Het ſchijnt ſy heeftet al geſien
VVat man en vryster kan geſchien,
VVat houtje doch van deſe kunſt?

Sibille.

Soo lief ghy hebt des Heeren gunſt,
Onthout u van dat naer-bejagh,
Dat niet als hinder geven magh;
Het is den duyvel raet gevraeght,
En Godes ſeghen vvech gejaeght;
VVant hoe ſou doch een grillich vvijf
Door, ick en vveet niet vvat, bedrijf,
Door-gronden onſen ganſchen loop?
Jck bidde laet dien ſnooden hoop,
„Geluck te ſeggen uyt een hant
„Js ongeluck en mis-verſtant.
Al die ſich best hierop verſtaen
En ſietmen hier niet verder gaen,

Al.

Als dat een hant hun nu en dan
Yet van ons tochten ſeggen kan,
En noch ſo iſt een momme-kans,
Die niemant dient als vvyſe mans.
En om een droom bedroeft te ſijn,
Dat acht ick niet als malle pijn,
Siet! dat een menſche door den dach
Geduerich inde ſinnen lach,
Off dat hy voor den ſlaep bedacht,
Dat quelt hem dickmael inder nacht,
Dat hangt en vvoelt hem door den ſin,
En beelt hem vreemde dingen in.
Als yemant op de luyte ſpeelt
Soo langhe tottet hem verveelt,
En ſcheyter dan ten leſten uyt,
De ſnaren geven noch geluyt,
En maecken dan een vvijle langh
Een kleyn geruys, een vveder-klangh,
En ſchoon het koomt ons vande luyt,
Men hoort vvel dattet niet en ſluyt.
VVanneer de menſche leyt en ſlaept,
En vveder nieuvve krachten raept,
De geeſt die ſpeelt, men vveet niet vvat,
Niet vveerdich op te ſijn gevat;
Dus laet de vvijſe droomen daer,
Niet een van duyſent iſſer vvaer,
En al dat duyſter onderſouck
En ſtaet niet inden maeghden-bouck.
Beveelt aen God dit gans beſlagh,
En latet gaen gelijck het magh.

Roſette.

Moet dan geen vryer met beleyt
By maeghden vvorden aengevleyt?
Ten minſten alſſer yemant koemt,
Die ons ſijn eygen herte noemt,
Die ons ſijn trooſt en leven hiet,
Jae ſtaegh ſijn echte trouvve biet,
En, ſchoon men hem niet aen en haelt?
Geſtaegh voorby ons deure dvvaelt,
Laet (ſeg-ick) dan ten minſten toe,
Dat hem een maget gunſte doe,
En niet door eenich ſtreng ghelaet
Hem dringe tot een vvrangen haet.

Sibille.

Jck ben hier in met u gheſint,
VVant noyt en heb ick tvviſt bemint,
Oock vveet ick dat een ſtueren aert
Noyt gunſt of ſoete liefde baert,
Dies prijſ' ick dat een jonghe maeght
Haer niet als heus en ſtil en draeght;
Doch een geval dat neem ick uyt,
Dat is, vvanneer een lichte guyt
Koomt rallen eenich vuyl bejagh,
Meer als de ſchaemte lyden magh,
Dan meyn ick dat ſy toonen moet
Dat hy de maeghden ſchande doet.

Roſette.

Die regel heeft my noyt behaeght,
VVant hoe! ſal oyt een teere maeght

Een jongman varen inden baert,
Soo haest hy door een luchten aert
Yet brengt te hert dat dertel luyt,
Off ymmers niet te wel en sluyt?
Ick meyne dattet beter staet,
Dat sy haer ooghen neder slaet,
En eer haer leet met swijghen wreeckt
Als datse fel of vinnich spreeckt:
Ick segge dat het eerbaer root
Is haer geweer in desen noot;
Want snar te wesen inden beck,
Dat is al vry een groot gebreck.

Sibille.

Voorwaer 'ken wil niet gans end al
U tegen sijn in dit gheval,
Maer, na dat my de reden seyt,
Soo dienter eenich onderscheyt:
Siet! als een maeght, een jonge spruyt,
Yet hoort dat niet te wel en sluyt,
Tis best het woort te laten gaen
Als niet gevat, en onverstaen;
En weder, alsse langer leeft,
En nu wat rijper sinnen heeft,
En datter yemant grillen seyt
Met sneghe woorden omgeleyt,
Soo datmen daer in anders niet
Als door een dicke nevel siet,
Dan acht ick noch den besten raet
Dat onse vryster stille staet,
En hoor' het sonder tegenspraeck,
Gelijck een onbekende saeck:
Maer als misschien een stouter gast
Haer schaemte naerder ondertast,
Off dat een ongesoute quant
Springt al te weelich uyt den bant,
En maecktet, door een lossen mont,
By ware maeghden al te bont,
Soo dienter vry een streng gemoet
Dat hem na rechte weerde groet.
Weet, als u yemant onderhout
Die niet als vuyle grillen spout,
Dat hy koomt kloppen opte haegh,
En doet ghelijck een stille vraegh,
Hoe ghy de saecke sout verstaen,
Indien hy verder wilde gaen;
„ Een die verdraeght onnutte praet,
„ Die leydt als gronden tot de daet.
Niet dat ick wil, in dit geval,
Dat oyt een vryster schelden sal,
Off datse met een fel gebaer
Sal yemant vallen in het haer,
Neen, dat maeckt al te quaden naem,
End is tot minnen onbequaem;
„ Niet dat de liefde soo verdrijft
„ Als dat een jonge vryster kijft,
„ Tis best dat sy het woeden mijt
„ En deftich spreke sonder spijt,
„ Off toone, met een streng gelaet,
„ Dat haer dat jocken tegen staet,

En,

En, soo dat even niet en baet,
Soo wil ick datse vorder gaet,
En datse voorts den spotter schout,
En haer uyt sijn geselschap hout.

Rosette.

VVel hoe, vriendinne, soo gestoort,
En al maer om een kluchtich woort?
Gewis ghy seylt al wat te scherp,
En maeckt een vryster al te serp,
VVant soo ick desen regel hiel,
En yeder een soo bitsigh viel,
Gewis ick ging in korten tijt
Vooral mijn soetste vryers quijt,
En, tot een meerder ongeval,
Ick hiete Suyr-muyl over al.

Sibille.

Neen, dat is enckel onverstant,
Men spreeckt geen jonge vryster schant,
Dat sy uyt haer geselschap went
Een die men voor een spotter kent.
Ick wensche dat een vryster sy
Iuyst soo, ghelijck een honigh-by,
Die, schoon men tot de plaets genaeckt,
Daer sy van bloemen honigh maeckt,
Nochtans aen niemant hinder doet,
Die heus en nuchter haer begroet;
Maer vintse daer een droncken-slet,
Soo is haer strael op hem gewet,
Sy prickt, sy steeckt, sy valt hem aen,
Tot hy ten lesten ruymt de baen.
Ick segge dan met beter schijn,
Het sal u meerder voordeel sijn
Dat ghy het slim geselschap haet,
Als datjet noch te spraecke staet.
„ Een die het quade van hem wijst,
„ Die toont dat hy het goede prijst.
Al is het byetje wonder soet,
Het weet wanneer het stralen moet.
VVanneer een boere jongeling
Set in een boom een selsaem ding,
Een Molock, of een bulle-man,
Off wat hy leelicx vinden kan,
Sal yemant dat alsoo verstaen
Als of het spooksel wiert gedaen
Op dat het ooft, uyt enckel spijt,
Daer moeste blijven alle tijt,
Ten minsten tot het neder-sijght,
En soo niet eenen plucker krijght,
Off dat het, tot eens yeders spot,
Sal vanden regen sijn verrot?
Neen, dat en is de meyning niet,
Maer wat in dit geval geschiet,
Is slechs op dat de jonge vrucht
Niet sy genomen, metter vlucht,
Off van een kraey die't al verslint,
Off van een exter, of haer kint,
Off van een ander vogel-grijp,
Op dat het fruyt, ten vollen rijp,
En sonder bluts, en sonder vleck,
En niet gheschonden vanden beck,

Mocht over tafel ſijn gedient,
Ter eeren van een beter vrient.
Ick prijſe dan een ſnege maeght,
Die deſe gieren van haer jaeght,
En alle grage vogels mijt
Die haer begraeyen voor den tijt;
» *Het maeghde-peertje dient gepluckt,*
» *Niet inder haeſten afgeruckt.*
Let, als een kraye peeren ſteelt,
Hoe licht dat haer het fruyt verveelt,
Sy geeftet hier en daer een pick,
En ſiet! dan valtet in het ſlick,
En koomter dan een naeckte pier,
Off eenich ander ſelſaem dier,
Een ſoogh, een padd', een vuyle ſleck,
Die meynt het is voor haren beck,
En ſit dan in haer ſap en teert,
Soo dattet alle menſchen deert;
O vrysters, mijt die ſnoode vreught,
Dit is een ſpieghel voor de jeught.
VVat dient dit naerder uyt-geleyt?
My dunckt daer is genough geſeyt.

Roſette.

Ick ſie nu daer of daer ontrent,
VVaer heen ſich uvve reden vvent,
Het ſtuck is vveert te ſijn gevat,
Jck vveet exempels inde ſtadt.
Dan, t'ſchijnt dat ghy, tot onſen ſpijt,
Het vryen vvonder nau beſnijt,
Hierop dan, eer vvy vorder gaen,
Voor al een korte vraegh gedaen;
Seght, dienter oyt een man getrout
Die ſijn geloove niet en bout
Opt eygen vvit en oogh-gemerck,
Gelijckmen leert in onſe kerck?
Jck ſie, men vvoont hier onder een,
Men heefter vrees en hoop gemeen,
Men geeft gevvillich alle dach
Al vvat ter oorlogh dienen mach,
Ick achte, dat het echte bedt
Hier immers niet en dient belet.

Sibille.

Ghy ſiet hoe ons de daet bevvijſt
VVat tvviſt en onluſt datter rijſt,
En vvatmen al voor quelling vint
Ock tuſſchen lieden eens geſint;
Eylaes, het leven vanden menſch
En gaet niet al naer herten-vvenſch:
VVat ſalder dan al drouve pijn,
VVat ſalder leet en moeyte ſijn,
Als yeder door een eygen baen
Sal vvillen na den hemel gaen!
» *Jck bidde, viert maer eenen Godt,*
» *Ghy die u voedt uyt eenen pot.*

Roſette.

Legt ons de mate niet ſoo nae,
Op dat het ons vvat ruymer gae;
Daer heeft doch menich vvijf gheleeft,
Dat haren man gevvonnen heeft;

„ De nachtegael (gelijckmen ſeyt)
„ Die op het eygen bedde leyt,
„ Die heeft gemeenlick groote kracht,
„ Sy queelt oock inde midder-nacht.

Sibille.

Maer, kint, indien het anders viel,
Siet wat een helle voor de ſiel:

Roſette.

„ Een geeſtich wijf kan wonder wel
„ Beleſen haren bed-geſel;
„ Haer mont die heeft een ſoete kracht,
„ Die oyt veel wonder heeft gewracht.

Sibille.

Maer iſt niet ſeker dat de man
Het ſtuck al harder drijven kan?
Hy weet, hy leeft, hy hoort en ſiet,
VVaer door hy beter pijlen ſchiet.

Roſette.

VVat iſſer doch van kloucke mans?
De waerheyt heeft de beſte glans.

Sibille.

Dat is de waerheyt inder daet,
Maer ſiet eens hoe de weerelt gaet,
„ Het reyne wort al eer beſmet
„ Als oyt het vuyl ſal worden net.
„ En yemant fris en wel geſont,
„ Indien hy kuſt een ſiecken mont,
„ Die wort eer van het quaet geraeckt
„ Dan hy den ſiecken beter maeckt.

Roſette.

Ghy hebt gewis te ſwaren hooft;
Het beſte dient veel eer gheloofſt.

Sibille.

VVel ſeght eens, offer yemant quaem
Die over u de vryheyt naem,
En ſeyde, Roosje, beſte kint,
Ick heb u boven al beſint,
Ick heb u lief, en lijde ſmert
Tot in het putjen van mijn hert,
Ick bidde wort mijn echte vrou
En gunt my doch u reyne trou,
Ick ſal u trooſt in alle pijn,
Ick ſal u lief en leven ſijn,
T'is waer, 'ken hebbe gelt of goet
Maer 'k hebbe vry een hoogh gemoet;
Ick ſal gaen varen over Zee,
En poogen naer een gulde ree,
Ick ſal gaen ſoucken over al,
VVie weet waer ick het vinden ſal?
Ick bid u, ſeg my doch een reys,
Sout ghy hem geven ſijnen eys?

Roſette.

Ick ſal u ſeggen dat ick meen,
Ick ſpreke ront, en meyne neen:
„ T'geluck is los, en glibber-glat,
„ Dat niet ſoo licht en wort gevat,
„ Ick prijſe datmen taſt en ſiet,
„ Van hoop en roockt de keucken niet;

„ *VVaer koopter yemant vleys of vis*
„ *Om gelt dat noch onseker is?*

Sibille.

Mijns oordeels, hebje wel geseyt
Maer t'dient wat naerder uyt-geleyt;
Ick segge datje minder meught
U troosten op een losse deught
Die niet en is, die niemant heeft,
Maer die noch in het ydel sweeft,
Als op het gelt of ander goet
Dat yemant noch verkrijgen moet.

Rosette.

Gewis dat schijnt al wat te sijn.

Sibille.

Het is de waerheyt, niet de schijn.

Rosette.

VVel aen, vriendinn', ick nemet aen,
En wil na desen regel gaen;
Maer als my dan een vryer mint
In Gods-dienst eens met my gesint,
Die hem oock wel en eerlick draeght,
En my daerop ter eeren vraeght,
En dient hem dan niet aengeseyt
Al wat my inden boesem leyt?
Dats immers reden, soo ick meen.

Sibille.

Voor my, ick segge weder neen,
En meyn', al helt een rijpe maeght
Tot yemant die haer liefde draeght,
Dat sy dan evenwel voortaen
Met loode schoenen dient te gaen,
Dat sy moet decken haren gront,
Dat sy moet snoeren haren mont,
Dat sy haer sinnen niet te bloot
Moet storten in een vreemden schoot;
„ *Daer is een soet, een eerbaer neen,*
„ *Dat alle maeghden is gemeen.*

Rosette.

Dat neen en kan ick niet verstaen,
My dunckt wy moeten ronder gaen:
Het is een greep die niet en sluyt.

Sibille.

VVel hoe? met eenen streeck de bruyt?

Rosette.

VVanneer een saecke koomt te pas,
Dan isset immers niet te ras.

Sibille.

Noyt dienter ware maeght gevrijt
Gelijck een dief een beurse snijt.

Rosette.

„ *Een die ten vollen is bereyt,*
„ *Doet qualick alsse langer beyt.*

Sibille.

„ *Tis best te wachten tijt en stont,*
„ *Die haestigh suypt verbrant den mont.*

Rosette.

„ *Als d'ure daer is en de man,*
„ *Soo isser toch geen wachten an.*

Sibil-

Sibille.

„ Veel ſaecken doetmen al te vroegh,
„ Iſt wel, ſoo iſſet tijts genoegh.

Roſette.

„ Des menſchen in-geboren aert,
„ Maent yeder om te ſijn gepaert.

Sibille.

„ Die met den eerſten inval mint,
„ Is maer een enckel venus-kint.

Roſette.

„ Wie niet in tijts ſijn net en treckt,
„ Die heeft verdient te ſijn begeckt,
„ T'geluck dat is te byſter ront,
„ Het ſpeelt ons dickmael aen den mont,
„ En ſoomen dan niet toe en bijt
„ Tis ſeker dattet henen glijt,
„ En die voortaen niet meer en magh,
„ Hout niet als drouvigh na-geklagh,
„ Want als de kans daer henen ſchiet,
„ Daer ſtaetmen dan bedruckt en ſiet.
Daer is voorwaer geen meerder ſpijt
En die ſoo in het herte ſnijt,
„ Als datmen heeft voorby gejaeght,
„ Dat nu een ander wel behaeght,
„ Daer nu een ander mede paert,
„ Daer nu een ander wel af vaert;
Ick kenne meer als eene maeght
Die haer ten hoochſten noch beklaeght,
Dat ſy niet happigh op en greep,
En al de vingers toe en neep,
Dat ſy niet vlytigh waer en nam,
Dat noyt ſijn leven weder quam;
Wat dienter dit en dat geſeyt?
Siet hier int korte mijn beſcheyt:
Een die het vaſten nu verveelt
En ſit niet met een mes en ſpeelt,
En ſchrijft niet op ſijn tafel-bort,
Met bier of wijn daer op geſtort,
En ſymelt niet aen dit of dat,
Maer ſiet dat hy de bouten vat.
Ick prijs' hier in den ouden tijt,
Doen heeftmen uyt de borſt gevrijt,
Doen ſprackmen uyt een rechten gront,
Waerop de ganſche ſaecke ſtont;
'k En wil niet halen uytten houck,
Een geyl of dertel minne-bouck,
Ick ſal u brengen aenden dach,
Dat niemant weder-ſpreken mach.
Let eens wat hier Rebecca doet,
Die maeckte vry al beter ſpoet,
Die hadde noyt geveynſden mont,
Maer ging in alle dingen ront,
Die bracht geen vreemde rancken voort,
Noch eenigh dubbel-ſinnigh woort,
Die maeckte noyt geen krommen ſprong,
Die ſeyde niet, Ick ben te jong,
Maer ſchier ſo haeſt ſy was gevraeght,
Hoe dat het reyſen haer behaeght,
Soo ſprackſe met een open ſtem;
Hy gae alſt dient, en ick met hem.

Siet daer dat is de rechte padt,
Hoe dat een vryer dient gevat:
Daer maecktmen strax een kort besluyt,
En siet! de vryster is de bruyt,
Men spreeckt maer eens den vader aen,
En alle saecken sijn ghedaen.
Ach! vvat een tijt beleven vvy
Vol list en snoode linckerny,
Het moet ten hooghsten sijn beklaeght
Dat menichmael een teere maeght
Soo door de list is omgekeert,
En soo veel streken heeft geleert,
Dat sy een eerlick jonck-gesel
Gebruyckt als voor een kinderspel;
Sy doet hem drillen voor de deur,
Sy stelt hem duysent-mael te leur,
Sy hout hem dickmael opten gang,
Niet selden gansche jaren lang,
En als hy meynt te sijn geloont
Van alle gunst aen haer getoont,
Dan heeft hy dickmael slechs gedient
Tot lock-aes van een liever vrient.

Sibille.

Niet al te breet: u gans bescheyt
Dat kan haest vvorden vveder-leyt,
Al vvat ons Moyses daer vertelt
Js op het kortste voor gestelt,
Het stuck is neerstich overdocht,
En alle dingen ondersocht,
Al staeter maer een kleyn verhael.

Rosette.

Neen dat ontkenn' ick teenemael;
En daer toe hebb' ick dubbel recht,
VVant met dat Abrams trouvve knecht
Sijn goede boodschap had gedaen,
Geen mensch en vvil het vvederstaen,
Terstont, terstont, den tvveeden dach,
Soo vvas van reysen sijn gevvach,
En siet! de maeght, by hem versocht,
Die gaf haer vvillich opten tocht,
Sy vvas maeght, vryster, en gevrijt,
En vvech gevoert op eenen tijt.

Sibille.

Nadien u dit dan niet en smaeckt,
Soo hoort een vvoort dat naeder raeckt.
T'exempel door u by-gebracht,
Heeft mijns bedunckens kleyne macht;
Tis vvaer, Rebecca sprack terstont,
En dat oock met een vollen mont,
Maer dit en is niet eer gheschiet,
Gelijckmen uyt de reden siet,
Als na dat Abrahams gesant
Nu gunste byde vrienden vant,
Iae soo de saecken had beleyt
Dat hem de maeght vvas toegheseyt,
Die nu, als op een vast besluyt,
Had teyckens van een volle bruyt;
Oock vvijst de Schrift ten vollen aen
Dat haer de vraeghe vvort gedaen,

Niet by den knecht van Abraham,
Off een die van den vryer quam,
Maer tis alleen haer eyghen bloet
Dat haer de groote vraeghe doet,
En daer vvast jae de rechte stont,
Te spreken uyt een vollen mont.
Gaet nu en laet de dochters vry
Laet maeght en jongman, vvie het sy,
Haer in het vryen stellen aen
Als Labans suster heeft gedaen;
Voorvvaer 'ken hebbe niet met al
Dat ick in haer berispen sal.

Rosette.

Dit schijnt (tis vvaer) vvel yet te sijn,
Maer noch en vind' ick geenen schijn,
Geen stoffe, noch besetten gront,
VVaer mede ghy bevveeren kont
Dat u voorgaende vrysters-leer
Kan staende blijven metter eer:
'kEn vinde niet in mijn gemoet,
Off in mijn diepste maeghde-bloet,
Dat yemant anders spreken mach
Als dat hem inden boesem lach.

Sibille.

VVilt ghy hierop soo destich staen,
Soo moet ick hier vvat dieper gaen.
VVel neemt dat u een jong-man seyt
Vriendinne, siet ick ben bereyt
Te sijn u lief, u vveerde man,
Soo lang ick adem blasen kan,
Soo lang u vvacker ooghe pinckt,
Soo lang u soete stemme klinckt,
Soo lang als u een ader slaet,
Bevalt het u, en seght maer, Jae't.
Neemt mede datje langen tijt
Tot desen vrient genegen sijt,
En met soo goedertieren aert
VVel sijt geneyght te sijn gepaert;
Maer overslaende niettemin
Hoe svvaer het valt een vryen sin
Te geven tot een engen bant,
En denckt oock dat u teer verstant
De keuse van een echte man
Niet soo het dient beleyden kan,
Dat mede langhe dient getoust
Al eermen rechte vrienden proust,
En datje tot soo grooten pack,
In alle deelen sijt te svvack,
En hebt oock boven al geleert,
Dat hier u vader dient ge-eert,
End dat de vrienden dient geseyt
VVaer toe de saecke vvort beleyt;
Soo kontje, met een vast beraet,
Hier uyt vvel maecken desen staet,
Dat soo een stuck is al te groen
Om met een jae-vvoort af te doen:
En tis daerom u vvare plicht,
Gelijck de reden u bericht,
Het aengeboden trou-verbant
Alsnoch te vvijsen vander hant;

En als de saecke soo gheschiet,
Soo vind' ick inder waerheyt niet
Waerom een vryster met bescheyt
Kan sijn beticht met dubbelheyt.
Ick weet, het is een out verschil
Of oyt een mensch om beters wil
De waerheyt mach te buyten gaen;
Dan wort er noch een vraegh gedaen,
Of yemant nu en dan een reys
Mach op een stil, en loos gepeys,
Dat niet een mensch en weet als hy
Een duyster antwoord brengen by;
Doch, na dat hier mijn oordeel draeght,
Ick meyne dat een Christen maeght
Behoort te sijn oprecht en ront,
En niet te spelen metten mont,
" *Sy is doortrocken, en beveynst,*
" *Die anders spreeckt en anders peynst.*

Rosette.

Dat hebje wonder wel geseyt
En tis de gront by my geleyt;
Ghy spreeckt hier juyst soo ick het meen,
Daer leyt dan u vermomde neen.
Hoe! als een jong-man ons bevalt,
Waer toe soo langen tijt gemalt?
Men kan voor ons wel seggen, Jae,
En dat hy tot de vrienden gae,
En vint hy daer een gladde baen,
Soo sijn de saecken af-gedaen;
Dat is de rontheyt dien ick drijf,
En voor een maeghden-regel schrijf.

Sibille.

Neen, dat en prijs ick niet met al,
Want of een maeght in dit geval
Het veynsen nimmer wel en staet,
Soo dient toch echter haer beraet
En wat haer inden boesem leyt,
Niet voor den minnaer uyt-geseyt;
Daer is geen wet die dat gebiet,
Daer is geen lant daer dat geschiet;
Men mach een deel van sijn besluyt
Met klare woorden drucken uyt,
Men mach een deel van sijnen gront
Bedecken met een heuschen mont.

Rosette.

Maer seg dan hoe dat selsaem neen
Koomt met u reden over een,
En hoe dat toch een Christen aert
Sijn rechte plichten hier bewaert;
Want (na my dunckt) hier wort geseyt
Dat in het herte niet en leyt;
En dat is tegen u ghebot,
En even sonde tegen Godt.

Sibille.

Het neen waer van hier wort geseyt,
Dient noch al naerder uyt-geleyt:
Tis vast, wanneer een rechte maeght
Op eer en trouwe wort gevraeght,

Dat sy dan niet en gaet te wverck
Als op dit bondigh oogh-gemerck,
Te wveten, datse seker stelt,
Hoe seer dat haer de vryer quelt,
Noyt yet te wvillen, of te doen,
Soo lang het stuck is rau en groen,
Dat is, tot eens het gans beslach,
En wvatter toe behooren mach,
Aen haren vader is bekent,
En dickmaels om end om gewvent;
Soo dat hy haer ten lesten seyt
Kint, dits het deel u toe-geleyt;
Eer dit ten vollen is ghe schiet,
Soo wvil, of kan een vryster niet,
En schoon sy seyt te vooren, Neen,
t'Koomt mette wvaerheyt over een;
En haer gemoet is niet beveyst,
Haer wvoort dat is, gelijckse peyst;
VVant, schoon sy t'lief niet nood' en siet,
Dat niet en vought, dat wvilse niet.
Doch hier van op een ander tijt.

Rosette.

Neen, ick en scheld' u geensins quijt,
Maer wvensch te wveten uwven gront
VVaerop ghy wveder-spreken kont
Dat uwve vryster segge jae,
Mits het haer vader soo verstae.

Sibille.

Mijns oordeels, ist een stoute daet
Indien een dochter onderstaet
Te seggen tot een jong-gesel,
Beminde vrient, ick wvil u wvel,
Mijn hert dat is tot u gesint,
Indient mijn vader dienstigh vint:
Voorwvaer vriendinn' een teere maeght
En dient soo verre niet gewvaeght,
En dient niet op haer eygen sin
Soo diep te treden inde min,
Dat sy aen yemant open doet
Het middel-punt van haer gemoet;
Een vooght, een vader dient gekent,
Dat dient de jonckheyt ingeprent.

VVanneermen recht en wvel besiet
VVat hierin voortijts is geschiet,
Men vint dat gans het trou-verbont
Alleen maer aen den vader stont,
Geen vryer quamer by een maeght
Dan alst de vader wvas gevraeght;
Geen maeght betrat het echte bedt
Als by den vader uyt-geset;
De dochter stont genouchsaem stil,
En t'ging al na des vaders wvil:
En, of al schoon een jonge maeght
Op dese saecken wvert gevraeght,
Men vint noch efter datse swveegh,
Of met gebogen hoofde neegh,
Het eerbaer root, dat haer ontstack,
Dat wvas de mont die voor haer sprack;
Dit is alsoo van outs gewveest,
Gelijckmen inden Bibel leest;

Gelijckmen over al bevint
Al vvaer men eertijts heeft gemint.

Rosette.

Maer schoon de vader int begin
Niet recht en vveet sijn dochters min,
T'en is geen svvacker trou-verbant
Al koomt sijn vville naderhant;
En geeft hy dan het groote vvoort,
Soo gaen met een de saccken voort;
Of soo hy't niet en kan verstaen,
Soo blijft den handel ongedaen:
En na my dunckt, op desen voet
Soo krijght de vader dat hy moet.

Sibille.

Al dunckt u dit soo vvel geseyt,
Daer is te grooten onderscheyt:
Neemt, dat een jonge dochter ging
Haer geven aen een jongeling,
En dit alleen op desen gront,
Indient haer vader soo verstont;
Noch isset al een losse daet
Die vry geen dochter toe en staet,
VVant soo de vader yet ontdeckt
Dat tot des vryers nadeel streckt,
En dat sijn eysch hem vvort ontseyt,
Kijck! vvat een spel is daer bereyt.
VVat dunckt u, sal de loose quant
Niet roepen door het gansche lant
Al vvat de vryster heeft gedaen,
En vvatter oyt is om-gegaen,
En maecken alle menschen vvijs
Dat slechs de vader is te vijs,
En dat hem niet als dat belet
Te klimmen op het echte bedt?
En singt hy noch geen ander liet,
Soo is hy noch de quaetste niet.
Oock vvijst de reden krachtigh aen
Dat, als een dochter gaet bestaen
Alleen op haren dommen sin
Den geest te strecken tot de min,
Dat ja de vader veel verliest
Soo haest sy maer een vryer kiest;
In vougen dat sijn hooge macht
Is in een engen houck gebracht;
Hy kan niet doen dat hem betaemt,
Maer na sijn dochter heeft geraemt;
En siet nochtans, in ouden tijt
Doen vvert de dochter niet gevrijt,
Het stuck vvas in des vaders hant,
Die maeckt' of brack den echten bant,
En dat is verr' den besten voet;
VVant dat de losse jonckheyt doet
En is gemeenlick anders niet
Als dat op malle dingen siet,
Een montj', een ooghj', een vyse-vaes,
Het svvetsen van een jongen dvvaes,
Een trotsche gang, een vreemde sprong,
Een grilligh deuntje dat hy song,
Een knevel van een spitsen baert
Met vier in haren stant bevvaert,

En dach aen dach eens op-geset,
Dat is hier veel het listich net
Dat eerst het los gesichte vangt,
En dat tot in het herte prangt:
Rosette laet u vader doen,
VVant ghy eylaes sijt al te groen.

Rosette.

Maer hoe sal dan een teere maeght
Die lust, en rust, en leven vvaeght,
Haer moeten vougen tot een man,
Die sy misschien niet velen kan,
En dat uyt dvvang en hoogh gebiet?
Dat is voorvvaer een groot verdriet.
Daer vvoont een tocht in ons gemoet
Die dickmael vreemde saecken doet,
Men haet een mensch, men vveet niet hoe,
Een ander draeghtmen gunste toe,
En al om ick en vveet niet vvat,
Dat noyt te recht en is gevat;
En alsmen dan een kint besteet,
En dese gronden niet en vveet,
Soo koomt het licht te sijn gepaert
En tegen vvil, en buyten aert.
VVie maer een reyse neemt ter hant,
Een vveynich uyt het vaderlant,
Die taelt voor al met goet beraet
Naer een bequamen mede-maet,
Die met sijn doen, en gans beslach,
Sich naer sijn macker vougen mach;
VVat moeter dan niet sijn gedaen
By die een reys gaet nemen aen,
Niet van een kleynen ommegang,
Maer voor sijn leven dagen lang?
Hoe dient gelet in dit geval
Aen vvie men sich verbinden sal?
Hoe dienter naer een maet gevraeght
Met vvie men goet en leven vvaeght,
En diemen altijt dragen moet
Gelijck een sleck haer huysjen doet?

Sibille.

Voor my, ick houde voor gevvis
Als dat het gans ondienstigh is,
Een maeght te binden aen een man
Die haer verstant niet lyden kan;
Ick rade dat de vader-macht
In desen deele sy versacht,
En datmen noyt met onverstant
Haer dringe tot den echten bant
Met yemant die haer tegen staet,
Maer houde voor den besten raet
Dat, als een dochter vvederstreeft,
Men haer dan vvat bedenckens geeft;
Misschien sy vvil een korte tijt,
Haer stellen buyten alle strijt,
Of kan de sucht niet anders gaen,
Soo blijft het beter ongedaen;
VVant dese knoop duert al te lang
Om vast te maecken door bedvvang.

Aen d'ander ſijde lijd' ick niet,
Hoevvel het al te veel geſchiet,
Dat jong-geſel of teere maeght
Eer hy of ſy't haer vader vraeght
Tot dees of gene vvort geſint,
Of inde trouvve ſich verbint.
VVie lant-goet koopt, ooc maer eē voet,
Beſiet eens vvat hy niet en doet
Al eer hy tot den handel gaet;
Hy pleeght voor eerst geſetten raet,
Hy laet op alle boucken ſien,
En vraeght gemeenlick oude lien,
Oft niet voor renten is verpant,
Oft niet en draeght een ſtillen bant,
Oft niet en is ſoodanigh goet
Dat altijt gaen en keeren moet,
Oft niet en heeft een vuylen ſtanck
Door yemants goot of vvater-ganck,
En offer oyt, by vvinter-dach,
De buert' een voet-padt hebben mach;
Int korte, niet en is ſoo kleyn
Of 't leyt en vvoelt hem in het breyn,
En als hy dit ten vollen vveet,
Dan iſſet dat hy vorder treet,
Hy roept getuygen byden koop,
En dat niet vanden ſlechten hoop,
Maer lieden midden uyt den raet,
Die dragen kennis vande daet,
Men neemt geduerigh parkement,
Daer vvorden ſegels op geprent,
Dan vvort het ſtuck noch eens gemelt,
En vveder by geſchrift geſtelt,
Niet in het duyſter van eeñ houck,
Maer in een openbaren bouck,
Daer yeder klaer en open ſiet,
Hoe al den handel is geſchiet:
Indien men dus veel ſaecken doet
Ontrent een huys, of ander goet,
Dat yeder, na den pallem-ſlagh,
Strax vvederom verkoopen magh,
VVat dienter niet te ſijn bedacht?
VVat dienter niet by een gebracht
VVanneer men yet voor handen heeft
Dat ons tot inde beenen kleeft,
En datmen tot ſijn leſten dach
Niet vande leden ſchudden mach?
Gevvis hier dient gans diep gemerck,
Of anders iſſet kinder-vverck.

Roſette.

Al dat is nu genoegh verſtaen,
En, my, is des genough gedaen;
Maer nu ſoo vvild' ick vvel een reys
V ſpreken van een diep gepeys
Dat my door al de ſinnen vvoelt,
En hooren vvat ghy des gevoelt:
Een aerdigh meysje, die ick ken,
(Maer peyst doch niet dat ick het ben)
Bemint een ſeker jonck-geſel,
Die neemt haer gunst oock byſter vvel.

Hy

Hy is in goet, in eer, en staet,
Al vry wat boven hare maet,
De vryster wist (gelijckse sey)
Dat aen haer ouders alle bey
Het vol besluyt van dese trouw
Ten hoochsten wel bevallen sou:
Dit *aldus sijnde (sprack de maeght)*
Soo wert hier over nu gevraeght,
Of eens dees jongman stont bereet
Te sweeren met een dieren eet,
Dat *hy my nu en alle tijt*
(God geve wie het oock benijt)
Sou kennen voor sijn wederpaer,
Al leefd' hy thienmael duysent jaer,
Behoudens dat ick wederom
Mijn jeught, en teere maeghde-blom,
Tot laefenis van sijn verdriet,
Hem inde stilte plucken liet.
Hier over (seg-ick) wort gevraeght
Of dese kanse dient gewaeght,
Dan *of ick beter dit geval*
Voorby mijn deure wijsen sal;
Ick, vry ontset van desen slach,
Stont voor een wijle slecht, en sach,
Doch, *na dat ick my had bedacht,*
Soo heb ick dit te hert gebracht.
Voorwaer, na dat de maeghde-plicht
Ons jonge dieren onderricht,
Soo moet een vryster nimmermeer
Soo verre wijcken buyten eer
Hoe schoon dat oock een vryer spreeckt,
Al schijntet dat sijn herte breeckt,
Tis wint, en wasem altemael,
„ *Een vryer slacht den nachtegael,*
„ Die *in het wilde dapper fluyt,*
„ *En maeckt een over-groot geluyt,*
„ *Maer alsmen eens wat naerder let*
„ *En op sijn vleys, en op sijn vet,*
„ *En datmen ondertasten sal*
„ *Van waer ons koomt dit groot geschal,*
„ *Soo vintmen slechts een mager dier,*
„ Dat *niet en heeft als sijn getier,*
„ *En watmen op of onder siet,*
„ Daer *is een stem, en anders niet.*
„ *Al wat de vryers brengen by*
„ Dat *is maer liffelaffery,*
„ *Maer loose reden, sonder gront,*
Alleen gewassen inden mont,
Haer groot beslach, haer gans bedrijf,
En sijn maer woorden sonder lijf,
„ *Ten sijn maer ratten die het speck*
„ *Wel dreygen met een gragen beck,*
„ *Maer om te komen in de val*
„ *Daer toe en is geen lust met al.*
Dit was 't bescheet dat ick haer gaf,
Maer sy en liet daerom niet af,
En sprack; Ick weet waerop ghy siet,
Dat efter weder-hout my niet;
Want dat het Maeghde-bouc gewaeght
Dat nimmermeer een teere maeght

Met yemant haer vergeten moet,
Al sprack hy vvoorden honich-soet,
Dat houd ick als een vaste vvet
VVel diep in mijn gemoet geset;
Maer als een aerdigh jongeling,
Biet aen de maeght een schoonen ring
En boven dat met eede svveert,
Dat hy die voor sijn deel begeert,
En geeft daer op sijn rechter-hant
Als tot een eeuvvich onder-pant,
Dat *sy dit al noch evenvvel*
Moet achten voor een kinder-spel,
En vvijsen't efter vander kant
Dat *is (mijns oordeels) onverstant,*
En ick en vindet (hoe ick souck)
Niet eens in al het maeghde-bouck.
Dit *matse noch al breeder uyt,*
En maeckt' int eynde dit besluyt,
Dat ja een maeght uyt dit bejach
Haer nut en voordeel soucken mach;
Te meer indien het seker gaet
Als dat de vrient, om goet of staet,
Of noch misschien op beter gront,
Haer ouders vvel te sinne stont;
En als het stuck alsoo geschiet,
Soo feylter, mijns bedunckens, niet:
VVat klachten heeft mijn vader dan?
Hy heeft sijn vvill', en ick een man.
Nu vvensch ick des al niettemin
Hierop te vveten uvven sin.

Sibille.

Had dese vryster vvel gesocht,
En hare saecken vvel bedocht,
Het bouckje vande maeghde-plicht,
Dat hadd' alleen haer onderricht;
VVant daer is klaer genough geseyt
Hoe dese saecke dient beleyt,
» *Maer vvat doch baeter keers of bril*
» *VVanneer een uyl niet sien en vvil?*
Doch nuje bidt om mijnen raet
Soo duncket my een sotte daet,
Dat oyt een maeght haer eer verkoft
Om ick en vveet vvat trou-beloft.

Rosette.

VVel offer eens een hups gesel
Mismoedich om het lang gequel
My quame seggen alle daegh,
My quame seggen evenstaegh,
My quame seggen overluyt,
Ten vvaer' ick quame tot besluyt,
Dat hy, tot troost van sijnen brant,
Sou reysen naer een verre lant,
Sou dolen hier, en vveder daer,
VVel vijf, of ses, of seven jaer,
Seght, of ick om dit hoogh beklagh,
Den klager oyt believen magh.

Sibille.

Al klaeght de vryer byster seer,
En vvaeght u troutjen nimmermeer;

Du

Die greep en is geen rechte voet
VVaer door men herten vvinnen moet,
„ De liefde vvort door liefde groot,
„ En niet met dvvang of harden noot
„ En min door eenigh dreygement.

Rosette.

De reys dient efter afgevvent,
Dus seght hoe ickse steuyten sal.

Sibille.

Maer, Roosje, sijtje noch soo mal?
Al maeckt de schipper groot gekraey,
Hy blijft noch dickmael aende kaey.
Jck hebber veel van dese lien,
Jck hebber menichmael gesien,
Die vvaren op de reys gekleet,
En schenen tot den vvech gereet,
Ja stonden al geleerst, gespoort,
Maer geen van allen ginger voort;
Ick kenn' in stadt een jonge maeght
Die van dien mallen schrick gejaeght
Ging scheyden van haer vveerde trou
Om dat de vryer reysen vvou.
Ghy, beelt soo diep geen vvoorden in;
Ten sijn maer rancken vande min,
Sy komen uyt een loosen gront,
En vvassen niet als inden mont.

Rosette.

Al schijnt een vryer vvonder schalck,
Hy is nochtans gelijck een valck,
Die, als hy na de proye vlieght
En dat hem daer sijn hoop bedrieght,
Soo dat, hy, schoon hy bijster hijght,
Niet een patrijs gevangen krijght,
Die, seg ick, is dan ongesint,
Hy slaet de vleugels inden vvint,
Hy geeft hem veerdigh opte vlucht,
En souckt voor hem een beter lucht,
Het schijnt, hy schaemt hem voor het dal
Daer yeder vveet sijn ongeval.

Sibille.

Beminde maeght, verstaetet vvel,
'k En vvil niet dat een jong-gesel
Sal draven gansche jaren lang,
En jagen eeuvvigh, sonder vang,
En dit alleen tot enckel spot;
Neen, dat is tegen mijn gebot:
Ick vvil maer datmen eerlick vrijt,
En alle kromme gangen mijt,
Ick vvil dat noyt een jonge maeght,
Hoe seer dat oock een vryer klaeght,
Sal vvijcken van de rechte baen,
Om slimme vvegen in te gaen.

Rosette.

Js dat alsoo een stale vvet,
Die alle vrysters is geset?
Die vast moet blijven alle tijt,
Soo datse geen verset en lijt,
God geve vvatter omme-gae?

Sibil. *En tvvijffelt niet, ick segge jae:*

Het is een peyl die niet en vvijckt,
Het is een seyl dat niet en strijckt,
Het is een rots die noyt en beeft,
VVat slach haer vvint, of bare geeft,
En dits nu menighmael geseyt.

Rosette.

Ghy sijt te streng in u beleyt:
VVel oft een eerlick jongeling
Soo byster aen het herte ging
Dat hy nu sieck van liefde vvaer,
En laege schier in doots gevaer,
Soo dat het vier gevveldich straf
Hem vvees gelijck een open graf,
Seght eens, vvat raet in dit verdriet?

Sibille.

Ké lieve kint, en achtet niet;
Dat groot beklagh, die svvare pijn
En is niet meer als enckel schijn;
VVaer isser een in onse tijt,
VVaer isser yemant doot gevrijt?
Men roept ick reys, ick queel, ick sterf,
Ten sy ick eenmael troost vervverf;
En siet! ten is maer al bedroch,
Sy blijven, en sy leven noch.
Dan schoon al queelde yemant seer,
Ghy noch en gaet niet buyten eer,
Maeckt datje dese klippen mijt,
Daer tucht en schaemte schip-breuck lijt,
De kortse vande geyle min
En heeft maer slimme parten in,
Het is een strick, een fuyck, een val,
Die licht een vryster vangen sal,
Indiense niet en vvort geleyt
Na tucht, en vvare schaemte seyt,
Dus, sooje raet of reden acht,
Hout dese rancken gans verdacht.
Siet Ammon leyt van minne kranck
Hy nut geen spijs of soeten dranck,
Hy is soo mager uyt-geteert
Dat hy aen alle menschen deert,
De koninck is met hem begaen,
Die koomt en spreeckt den linckert aen,
Die geeft gehoor aen sijn geklagh,
Om dat hy soo verdrietigh sach,
En mits hy leet soo grooten noot,
Dat hy scheen dichte byde doot,
Maer of hy schoon al dapper hijght,
Soo ras hy Thamar maer en krijght,
Geen hooft, of hert, en doet hem seer,
Daer sijn geen svvacke leden meer,
Hy is terstont soo kloucken man
Dat hy een maeght verkrachten kan;
Is dat niet dapper sieck gevveest,
Daer vuyle lust het quaet geneest?
Rosette, vvat ick bidden mach,
Vermijt u van dit slim bejach;
Of schoon een vryer byster klaeght,
Ghy, hout u als een vvijse maeght
En vvort doch noyt een malle bruyt,
Al spoogh hy long en lever uyt;

Ontsegt hem tot de rechte stont,
Dat is het volle trou-verbont,
„ VVie oyt began ontijdigh spel
Dat was een sot in Israel. a

a 2.Samuel 13.13.

Rosette.

Vriendinne tusschen ons geseyt,
Is dit niet wat te lang gebeyt?
VVant als de knoop is toe-gegaen,
Dan isser geen ontseggen aen;
Het wijf is dan haer eygen niet,
Maer vought haer na de man gebiet;
En watmen doet uyt enckel dwanck,
Dat heeft gemeenlick genen danck;
Maer geeftmen eermen geven moet,
Dat maeckt de gunste dubbel soet.

Sibille.

Ey swijght doch, Roosje, tis gedwaelt,
VVat leyt u in het hooft en maelt?
VVie ist die yemant liever was
Om datse geylen brant genas?
VVant of al schoon een jongeling
Met liefde-korts bevangen ging,
Jae lage boven maten kranck,
Noch heeft de vryster genen danck
Indiense met een eerlick lijf
Hem geeft oneerlick tijt-verdrijf.
VVat van verraders wert geseyt
VVort oock tot vrysters uyt-gebreyt,
„ Men wil de daet, en niet den man
„ Die slimme rancken smeden kan.

Rosette.

'kEn kan dit efter niet verstaen,
Of wijst my naerder reden aen:
VVie kander soo ondanckbaer sijn
Die vreughde loont met drouve pijn?

Sibille.

Ghy eyst my wonder vast bescheet,
En evenwel het is gereet:
Gods eygen woort dat wijst de baen,
Hoe vreemt dat hier de saecken gaen.
Siet Ammon (die, gelijck het scheen,
Van enckel liefde schier verdween)
Kreegh door bedrogh en slim beleyt
(Gelijck hier vooren is geseyt)
Het eynde van sijn dwase lust,
En siet! daer was het vier geblust:

Ach! Thamar mocht vvel henen gaen,
De ganſche liefde vvas gedaen;
Een hooffche knecht, een ſlimme guyt,
Die jough de maeght ter kamer uyt;

Daer gaetſe van haer eer berooſt,
En ſtroyt vaſt aſſchen op haer hooft,
En, uyt een drouvigh herten-leet,
Soo ſcheurtſe noch het bonte kleet,
Het kleet dat ſlechs een jonge maeght,
Dat maer een s'konincx dochter draeght,
En dat geen vryſter hebben mach,
Die oyt by man te bedde lach:
Maer of al ſchoon de dochter treurt,
En haren beſten tabbaert ſcheurt,
Of datſe ſlecht en deerlick ſiet,
Die ſlimme quant en vvilſe niet:
Soo haeſt ſy maer en vvas onteert,
Is al ſijn vveſen om-gekeert;
Sijn ganſche luſt is vvegh geruckt
Soo ras het bloemtje vvas geplukt.

Roſette.

Maer dat vvas oock een loſſe ſchrouf,
Een lichte guyt, een looſen bouf,

Die

Die ſoo eens Konincx dochter ſchond
En ſtrax met ſchanden henen ſont:
Hy kreegh oock loon na ſijn bejagh,
Daer yder vvel op letten magh,
VVant hy vverd juyſt alſoo geplaeght,
Gelijck hy dede mette maeght,
De jongers van het dertel hof,
Die ſmeerden hem vvel dapper of,
Soo dat hy flux ter plaetſen bleef,
Daer hy ſijn droncken vreughde dreef:
Soo moetje varen alle tijt,
Soo moetje varen vvieje ſijt,
Die oyt een jonge vryſter ſchent
En dan haer moeder vveder ſent.

Sibille.

VVel ſoete maeght let op het ſtuck,
En mijt ſoodanigh ongeluck;
En offet ſchoon eens ſoo geſchiet,
Dat u een looſe gaſt ontbiet,
Als dat hy ſieck te bedde leyt,
En nu als vande vveerelt ſcheyt,
En dat vermits de groote vlam
Die uyt u ſchoonheyt voetſel nam,
En dat de quant daerop miſſchien
U eens verſouckt te mogen ſien,
Eer dat hem door, het ſvvaer geval,
Sijn drouve ſiel ontſlippen ſal;
Ick bidde, koomter niet ontrent,
Schoon hy u duyſent boden ſent,
Tis mal gebaer, of ſlimme liſt
VVaer door men naem, of eere miſt.
Soo is de Vos oock vvel geſtelt,
Hy gaet hem leggen op het velt,
Hy ſtreckt hem uyt met al het lijf,
Het ſchijnt ſijn oogen vvorden ſtijf,
Het quijl dat ſevert opten gront,
De tong die hangt hem uytten mont,
Int korte, vvie daer koomt gegaen,
Die ſeyt, och Reyntje tis gedaen:
Maer ſoo daer eens een vogel koomt
Die nu het beeſt niet meer en ſchroomt,
En dat het ſlim gedrochte ſiet
Dat ſich de proye ſchoone biet,
Soo ſpringt het looſe vosjen op,
En grijpt den vogel byde kop,
Dat is de ſieckte die hem let,
De ſieckte dient hem voor een net.
Maer om te keeren tot den gront,
Daerop ons eerſte reden ſtont,
„ Noyt koomter uyt een quaet begin,
„ Noyt koomter uyt de geile min,
„ Noyt koomter uyt te ſnellen ſpoet,
„ Dat voordeel aen de vryſters doet.
Als yemant, voor den rechten tijt,
De vruchten vanden vvijngaert ſnijt,
En ſlaeter dan met luchten ſin
Van ſtonden aen de tanden in,
En dat daerop de druyve berſt,
En op de ſtompe tanden knerſt,

Soo voelt hy strax een wrange smaeck,
En siet, daer eyndicht sijn vermaeck;
Hy greinst, en, met een snar geluyt,
Soo spout hy't al ten monde uyt;
Hy toont hem norts en bijster gram,
Om dat hy steyl en hooge klam,
En groote moeyten onderstont
Alleen maer om een sueren mont.
Gelooft het, teere maeght, geloofi,
Als eenigh gier u maeghdom rooft,
En dat hy, voor den rechten stont,
Daer aen verkoelt sijn heeten mont,
Dat (seg-ick) even metter daet
Het vuyl bejagh hem tegen staet;
VVant eerst so vvroucht hem sijn gemoet,
En seyt hem dat hy qualick doet,
En jaeght hem als een snelle storm,
En knaeght hem als een felle vvorm;
Dan koomt hem vorder inden sin,
Hoe licht ghy vielt in geile min,
Hoe ras ghy van het bloemtjen schiet
Dat noyt sijn eerste vvesen siet:
En noch soo vvorter, boven dat,
Een vast besluyt hier uyt gevat,
Te vveten, dat een stoute maeght,
Die eens haer beste panden vvaeght,
Geduerigh, na den eersten val,
Oock elders dertel vvesen sal.
Siet daer u vveerde maeghde-blom,
Siet daer u gansche vville-kom,
Siet daer u gunst met haren danck,
Die scheyt als met een vuylen stanck;
Siet daer het lang-gevvenste soet,
Dat is terstont maer enckel roet:
Dat is een plaegh, een harde vvet,
Die God op vuyle lusten set;
Al vvas de vryster lief-getal,
Sy vvort eylaes tot enckel gal.
O Maeghden, vvat ick bidden magh,
En doet my noyt soo quaden slagh,
En offer yemant heftigh vrijt,
Verbeyt noch al den rijpen tijt.
En vvat hier t'schoon beloven raeckt,
Dat yemant somtijts gaende maeckt,
En bouvvt noyt op soo vveecken gront,
Al maecktet yemant vvonder bont,
De vverelt is te bijster loos,
En my, eylacen! al te broos,
Om dese kans, door ons bestaen,
Met eenich voordeel aen te gaen.
Hoe lichte vvort een jonge meyt
Ellendich van het stuck geleyt
Door slim bejagh, en enckel list,
Daer op de slimste niet en gist!
Het schijnt sy heeft haer banden vast,
En efter isset mis getast;
De linckert scheert alleen de geck,
Sijn eedt is maer een minne-treck.
Hier svveerter een in dit geval
Dat hy sijn lief beminnen sal,

So lang hy d'aerde van beneen
Met sijne voeten sal betreen;
En als hy dan sijn heete lust
Na sijn gevallen heeft geblust,
En dat hy uyt sijn vuijle schoen
Een hant vol stofs heeft laten doen,
Dat hy met voor-bedachten sin
Ter smuyck daer had gesteken in,
Dan lacht hy dapper inde vuijst,
En meynt hy heeftet vvel gekuijst;
Daer sit de vryster dan bedot,
Tot eijgen leet, en vreemden spot.
Een ander vint een slimmer treck,
En roert aldus sijn loosen beck;
Ick sal u houden trou-verbont,
Soo lang tot my de gansche mont
Met aerd' en stof sal sijn bedeckt;
En siet! noch isset maer gegeckt,
VVant also ras de slechte maeght
Haer eer ontijdich heeft gevvaeght,
So steeckt hy't hooft maer in het stof,
En roept terstont, Ick bender of.
Noch seytmen hier te sijn geschiet
Dat een sijn lief aldus verriet,
Hy seyd' haer vreemde lijmery,
En voughder dit ten lesten by;
De schepper die hier boven is
Sy mijn getuyge, dat gevvis
Ghy sult mijn echte vrouvve sijn,
Geneest my slechs de minne-pijn:

De maeght, eylaes! onnoosel dier,
Die blust hier op het dertel vier,
Maer na de lust, en haer bejach,
Van trouvven vorder geen gevvach:
De Quant en koomt niet vveder uyt,
Daer satse doen de soete bruyt;
En schoon sy dickmael hem ontbiet,
De linckert gaet, of koomter niet;
Eens quam hy haer te moete gaen,
Doch al de liefde vvas gedaen,
Hy keerd' het hooft aen d'ander sy,
Maer siet de vryster gingher by,
Sy greep hem by sijn opper-kleet,
En maent hem dier op sijnen eedt
Dat hy doch sijn beloofde trou
Ten lesten eens voltrecken vvou;
De gast die stont een vvijle stom,
Maer evenvvel hy loucher om;
Ten lesten seyt hy; slechte duijf
Ick met u trouvven? vvat, een struijf!
Eij rust u hooft, onnosel kint,
Beloven is maer enckel vvint,
De schepper daer ick u by svvoer
En is niet anders, lieve moer,
Als dese lepel, dieje siet,
Die pap aen kleijne kinders biet:
Ghy daerom vveyt ons niet te breet,
Daer is geen klem in desen eedt.
Siet daer stont onse bruyt en keeck,
Eylaes! haer gansche kracht besvveeck;

Maer offe drouve vvas of niet,
Sy moest verteeren haer verdriet,
Vermits sy genen troost en kreegh;
En vvas noch blijde datse svveegh.

Rosette.

Waer ick princesse van het lant
Jck sou dien slimmen lanterfant
Wel anders dvvingen tot de trou,
Hy mochte seggen dat hy vvou.
Maer isser niet een strenge vvet
By prins of keyser in-geset
Voor soo een onbeschaemden mont
Die met een voor-bedachten vont
Den maeghdom vande vrysters steelt,
En met de vveerde trouvve speelt?

Sibille.

Mijn svvager is een advocaet,
Een man die vry het stuck verstaet,
Die heeft my dickmael aengeseyt
Dat, als een vryster is misleyt
Door grepen die een spotter drijft,
Dat evenvvel de trouvve blijft:
Een vvoort gesproken opten voet
Gelijckmen dat gemeenlick doet,
En vvort na rechten niet verstaen
Dan soo de reden is gegaen.

Rosette.

O! dat behaeght my vvonder vvel,
Beloven is geen kinder-spel:
Het Recht, dat recht het slim geschil
Wanneer een boef niet vvel en vvil.

Sibille.

Neen holla, jonge dochter, neen;
En gaet niet verder als ick meen:
Neemt dit niet voor een oogh-gemerck
Op datje daerop gingt te vverck;
Oock dit en diergelijcke recht
Dat heeftet vry al vvat te slecht
Om yemant van haer eer geset
Te brengen tot het echte bedt;
Want schoon men soo een lincker daeght
En bijster voor den Rechter klaeght,
Wat koomter van als enckel spijt,
En datmen op de tongen rijt?
Bedenckt eens vvat die loose quant
Niet op sal halen t'uvver schant;
Hy sal daer seggen voor gevvis
Dat ghy gelijck een taye klis
Hem pleeght te kleven aen het lijf,
Hy sal daer roepen stout en stijf
Dat ghy hem over langen tijt
Hebt nae-geloopen en gevrijt,
Dat ghy hem dickmael hebt geterght
En ick en vveet niet vvat gevergt,
Jae, datje noyt een kleyn vermaen
Van trou-beloften hebt gedaen
Als doen ghy nu te bedde laeght
En sijnen brant ontsteken saeght;

Noch sal hy, als met open keel,
Omstandicheden vvonder veel
En duysent rancken op een ry
Tot schijn van vvaerheyt brengen by,
Dus sultje vvorden ingevoert
Voor eene die geduerigh loert
Om jonge vryers rijck en vet
Te krijgen in u vincke-net;
Daer sultje staen, onnoosel lam,
Nu gans bedroeft, dan hevich-gram,
Nu bleeck eylaes, en sonder moet,
Dan vveder root gelijck een bloet;
Int korte, t'uvver grooter schant,
Een kluchje door het gantsche lant.

Rosette.

Voor eene die haer stuck verstaet
Js hier toe vry al beter raet,
Voor my stont ick in dit geval,
'kEn vvaer mijn leven niet soo mal
Van yemant gunste toe te staen,
Of eerst soo moester vooren gaen
Een ring, en dat een diamant,
Een briefje van sijn eygen hant
Waerin hy my gelooven sou,
En vaste minn', en echte trou;
En dit al voorens soo gedaen,
Dan isser geen ontkennen aen.

Sibille.

Och kint al vvaerje noch soo sneegh,
U saecken gingen noyt ter deegh;
Ghy oyt, van soo geslepen quant,
Ghy, brieven krijgen van verbant!
Ghy, gronden leggen t'uvver eer!
Ey liev', en dencktet nimmermeer.
Ghy sijt te svvack, en hy te sterck;
Dit stuck en is geen maeghde-vverck,
Hoe seer ghy op u saecken let,
Jndien hy maer een punt verset,
Of slechts een letter omme-draeyt,
U gans beleyt dat is bekaeyt;
Hy sal u met een hoofschen treck,
Hy sal u met een loosen beck,
Hy sal u door een vreemde tael
Ontglippen, als een gladden ael;
My valt hier in een vreemt geval
Dat u al vvijser maecken sal,
Indienje maer het stuck en vat;

Rosette.

VVel aen vriendinne seght my dat.

Sibille.

Een jonck student, een vveeligh gast,
Met jock en spel voor al gepast,
Vol jeuchdigh bloet, en enckel brant,
Koomt vveder in het vaderlant,
Daer gaet hy staen als advocaet,
En siet eens vvatter omme-gaet,
Hy kreegh voor eerst daer niet te doen,
En 't stont hem uytter-maten groen,
„ Voorvvaer het is een kunstigh man,
„ Die jeught en vveelde dragen kan.

Hy vvort daer inde buert gevvaer,
Een bolle meijt, een geestich haer,
Een dochter van een svvarte smit,
Maer sy vvas uijter-maten vvit;
Hij koomter by des avonts laet,
VVanneerse voor de deure staet,
Hy jockt en speelt al vvat te vrij,
Hy bleeffer gansche nachten bij,
Hy maeckter naerder kennis met,
So dat hy raeckt ontrent haer bedt,
Daer onse duyf, de slechte griet,
De gronden leyt van haer verdriet.
Sy pleeght niet lange dit bejach,
Sy voelt vvat anders alsse plach,
De smit verneemt een selsaem vet,
Dat sich ontrent haer midden set.
Hij roept sijn dochter vvat ter sij,
Hij roepter oock de moeder bij,
Hij gaetse stil en sachtjens aen,
En vraeght hoe alle saecken staen,
Daer is de meyt in groot gevaer,
Sij vventet hier, sij keertet daer,
Doch mitss' in allen bleef te kort,
So seyts' int leste vvatter schort;
De smit, eylaes, de goede man,
Gelijck een ijder dencken kan,
Is uyter-maten seer ontstelt,
En tot de siele toe gequelt;
Maer evenvvel nadien hij siet
Dat 't geen met vreughde vvas geschiet
Met druck niet af kan sijn gedaen,
So spreeckt hij dus sijn dochter aen:
V stout bedrijf en geilen brant
Heeft ons gebracht in dese schant,
Nu dienter neerstich op gepeyst
VVat dit beginsel vorder eyst;
Bij u sy dan te vveegh gebracht
Dat uvve pol oock desen nacht
In uvve kamer komen mach,
Gelijck hij van te voren plach;
En laet mij naerder overslaen
VVat ons dan vorder dient gedaen.
Siet! vveerde maeght dit koomter van
VVanneer een vryster nu en dan
Of al te grooten vrijheyt heeft,
Of al te grooten vrijheyt geeft;
Ick vvenste datmen in het lant
So grooten vrijheyt niet en vant,
Ick sie men laet de jonckheyt toe
Te mallen, ick en vveet niet hoe,
Oock dickmael inde stille nacht,
En dat alleen, en sonder vvacht,
Ach! hier uyt rijst ons groot verdriet,
Dat niemant, als te laet, en siet.
Het is voorvvaer een teere maeght
(Mijns oordeels) al te veel gevvaeght;
Het is haer al te seer getergt
En boven hare kracht gevergt;
Let, ouders, let op dit bejagh,
En bint het vrijen aen den dach;

Of anders krijght u kint een man
Eer dattet yemant vveten kan.

Rosette.

VVel vvat is dit voor onbescheyt
Dat ghij ons hier voor oogen leyt?
Het schijnt dat ghy den vrijen tijt
Van onse soete jeught benijt;
VVy sijn een vry-gevochten lant,
VVaerom dan hier een engen bant?
VVaerom doch so een harde vvet
De teere maeghden voorgeset?
Int vrijen dientmen vry te sijn,
En daer en dient geen sonne-schijn,
Den avont is, van langer hant
En inde stadt en op het lant,
Geeygent tot de soete min,
En niemant vonter hinder in.
» *Siet, vvie een dochter onderhout,*
» *En vvenst met haer te sijn getrout,*
» *Die kent geen heet of dertel bloet,*
» *Maer heeft een reyn en heus gemoet,*
» *Een herte dat niet quaets en peyst,*
» *En niet als goede dingen eyst,*
» *Dat heyligh bont is al te reyn,*
» *Ten lijdt geen vuijl of dertel breyn.*
Doch schoon daer quamer een ter baen
Die slimme vvegen dorste gaen;
Ey geen van ons en is soo mal,
Of vveet hoe sy haer dragen sal;
Men kent die linckers metter daet,
Men siet haest vvatter omme-gaet,
Men hoort terstont haer losse tael,
Men kent haer rancken altemael,
Men siet, oock even sonder bril,
VVaer dat het speeltjen henen vvil;
Gevvis, indiender yemant dorst
My eens maer roeren aende borst,
Of dat een lincker yet bestont
Dat ick vvat ongeregelt vont,
Voorvvaer ick soud' hem laten sien
VVaer toe het spel hem sou gedien.
Een maeght moet doen gelijck een bye,
Die vlieght, soo als ick dickmael sie,
Op boom, op blom, op alle kruyt,
En al met sang, en soet geluyt,
Maer soo misschien een dertel kint
Haer hier of daer geseten vint,
En dat het vvicht het beesjen grijpt,
En met een stouten vinger nijpt,
Of anders bijde vleugels vat,
En vvil gaen rooven haren schat,
Dat is den soeten honich-raet,
Die in het dier versegelt staet;
Dan isset vry geen kinder-spel,
VVant, siet! het dier is vvonder fel,
Het steeckt, en straelt, gelijck vervvoet,
Tot dat de roover vvijcken moet,
Dit is van outs de rechte baen
Die alle vvare maeghden gaen.

VVy sijn beleeft, en vvonder goet,
Aen die ons niet als eere doet;
Maer alsser yemant vorder gaet,
Dan vvort oock heusheyt vinnigh quaet,
VVy toonen dan voor alle man
Dat oock het byetje quetsen kan.

Sibille.

Gevvis tis al maer kinder-praet,
Ghy vveet niet vvatter omme-gaet,
Daer raeckter menigh in het net,
Schier eer sy op haer dingen let;
„ Als vveelde met een losse vreught
„ En doncker nacht, en gulle Jeught,
„ En heete min, en malle praet,
„ En ander dertel ongelaet,
„ Op eenen tijt te samen koomt,
„ Denct, vvat en dienter niet geschroomt.
Ick segge noch, en blijver by,
Dat ja het dertel nacht-gevry
Baert al te licht een ongeval,
Daer van ick heden svvijgen sal.
Al vvorter inde stille maen,
By vvijlen dit en dat ghedaen,
Ghy vveet men koopt geen rijcke dracht,
Men koopt geen peerels inder nacht,
Men koopt geen fijn scharlaken kleet,
Of yet met kosten uyt-gereet,
Men koopt geen hellen diamant,
Dat alsmen siet het minste sant.
Een maeght voor al, dat schoon gesicht,
Is vvare voor een open licht;
„ De nacht en is maer enckel vvaen,
„ De sonne vvijst de feylen aen,
„ In duyster pleeghtmen vuyl bejagh,
Maer tucht vermaeckt haer op den dach.

Rosette.

VVy hebbens al genough van dit,
Dus keert eens vveder na de smit.

Sibille.

Het stuck dan vvort alsoo beleyt,
Gelijck de vader had geseyt,
De vryer ging sijn ouden padt,
Maer vvort daer op de daet gevat;
De smit die is ontrent het bedt
Soo haest de vinck is in het net,
Hy stelt hem bijster ongesint,
Vermits hy daer een jong-man vint;
Hy vlouckt, hy tiert, hy roept, hy vraeght,
VVat ramp dat hem de sinnen jaeght
Dat hy sijn kint, sijn liefste pant,
Brengt in sijn eygen huys te schant;
Hij seijt, het is met hem gedaen,
Of hy sal beter vvegen gaen.
De quant, verbaest in dit geval,
En vveet niet vvat hy spreken sal,
Hij seyt, ey lieve! niet te fel,
Jck ben een eerlick jonck-gesel;
Ick sal de saecke dienen aen,
Ter plaetse daer het dient gedaen;

En

En soo kan oock het gantsche stuck,
V dochter strecken tot geluck.
Neen sprack de smit, o slimme gast,
Ick heb u, en ick houd' u vast;
VVant, sooje vvaert uyt mijn bedvvang,
Ghy troud' haer noyt u leven lang;
Ick ben een smit, en siet! ick vveet
Het ijser dient in tijts gesmeet.
Daer mede schreeuvvt hy bijster stijf
Koomt veerdich hier, koomt boven vvijf,
Roept, allje macht, de knechten hier,
En segt, dat ijder uyt het vier
Een gloeyend ijser brenge met,
VVant nu dient op het stuck gelet;
De smit en heeft naeu uyt-geseyt
De knechts sijn altemael bereyt,
En staen daer, als dat happigh volck
Dat inden onder-aertschen kolck
Bekrosen, svvart, en vuyl begaet,
Den blixem metten hamer slaet.
Daer grijpt de smit met groot getier
Een ijser root gelijck een vier,
En biet den quant dat heete stael
En seyt, Ick vraege noch een mael,
Ick vraege, seg-ick, met gedult,
Of ghy mijn dochter trouvven sult.
De pol noch des te meer verbaest,
Meynt dat de man van gramschap raest,
En bidt daerom sijns lijfs genae,
En seyt met vollen monde, jae.

Dats niet genouch, riep onse smit
Ghy moest hier setten svvart in vvit,
Hy toont een schrift met voor-beraet
Gestelt by seker advocaet,
Flux set u naem hier onder aen;
Of neen, het salder qualick gaen.
De vrijer siend' het moeste sijn
Schrijft sijnen naem, doch int Latijn,
En voughter noch tvvee vvoorden toe
Die luyden, ick en vveet niet hoe,
My dunckt het vi coactus *vvas,*
De smit als hy dit briefjen las,
Vraeght vvat dit vreede vvoort beduyt,
Het is mijn Van *die selsaem luyt*
Studenten (seyt die loosen haen)
Die nemen vreemde namen aen.
De man, gepaeyt met dit verset,
Gaet inder haesten van het bedt,
En seyt, geliefjens slaept gerust,
En pleeght voortaen u soete lust,
'k En sal u nu geen hinder doen,
Al duerde t' spel tot aende noen.
De smit en is naeu vvech-gegaen,
De vrijer praet van op te staen,
Hy denckt sijn haring braeter niet,
Na hy het daer gebakent siet;
Hy seyt, ick houde voor gevvis
Dat u het rusten noodich is;
Of anders ben ick gans beducht,
Het mocht u letten aende vrucht.

Daer mede ging de lincker been,
Niet sonder angst, gelijck het scheen.
Het lijdt een dach wel ses of acht
Dat onse smit sijn swager wacht,
Maer die heeft van dat vreemt gebaer
In sijn gemoet soo grooten vaer,
Dat hy niet eens meer om en siet,
Het schijnt, hy meynt de vrijster niet.
Noch is de man al wel gemoet,
Hy denckt mijn saeck is immer goet;
Ick heb een schrift van sijner hant,
En daer is recht hier in het lant,
Ten lesten pleeght hy weder raet,
En spreeckt sijn eersten advocaet,
Die, met dat hy het schrift bekeeck
Riep strax, Siet daer een slimme streeck!
Dat vreemde woort hier in gedraeyt,
Dat maeckt het gantsche stuck bekaeyt.
Neen, sprack de smit, ten lijdt geen last,
Ick hebbet al wel ondertast;
Dit selsaem woort is maer een Van;
Dat is de waerheyt, sprack de man,
De Van gestelt in dit bescheyt
Die heeft u van het stuck geleyt:
En siet! daer ging hy leggen uyt
VVat vi coactus hier beduyt;
Te weten, dat met enckel kracht
De quant tot schrijven is gebracht;
Daer stont de smit doen slecht en sach,
En maeckte vast een groot beklagh,
Sijn vrouwe schijnt te sijn verwoet,
En schelt hem voor een rechten bloet,
Om dat hy sich betalen liet
Alleenlick met een gladde niet.
De jonge dochter boven al
Beweent haer drouvigh ongeval,
Sy schijnt van sinne gans berooft,
Sy ruckt de vlechten van haer hooft,
Sy wringt haer om, gelijck een ael,
Sy nat haer wangen hondert mael,
Sy leeft geduerigh in verdriet,
Maer altemael en baetet niet;
VVant offe sucht of dapper krijt,
Sy is haer beste goetje quijt;
Sy moetet dragen in het graf,
De neep die haer de weelde gaf;
Siet vrysters; „ eens verloren eer
„ En vintmen noyt sijn leven meer.
Ach! waer de vryster henen gaet,
Daer vintse niet als enckel smaet;
Sy is ten hoochsten seer beschroomt,
Soo haest sy maer op strate koomt;
VVant yeder heeft het oogh op haer,
En al de kinders roepen daer,
Hier is de meyt, die soete moer,
Aen wie de vrijer trouwe swoer,
Siet hier een deun, een vreemt geval,
Een bruyt die nimmer trouwen sal.
En koomtse dan uyt dit gedruys
Om rust te soucken in het huys,

Daer vintse noch dat harder drijft,
De vader vlouckt, de moeder kijft,
De vrienden altemael gestoort,
En spreken niet een gunstich woort;
Sy voelt de pijne vande dracht,
Sy schroomt de pijne diese wacht,
De pijne van een drouvigh kint,
Daer sy geen vader toe en vint:
Maer dat haer pijnight aldermeest,
Dat is de beul in haren geest,
Dat is haer eygen swaer gemoet,
Dat als een worrem leyt en wroet,
Dat knaeght haer siele nacht en dach,
Soo datse nimmer rusten mach;
Siet vrysters, wat een drouve stant
Haer in de drouve vryster vant.
» *De teere maeghdom, soo het blijckt,*
» *Die heeft yet dat den mol gelijckt,*
» *Soo lang de mol op aerden leeft,*
» *Het schijnt dat hy geen oogen heeft,*
» *Maer sijn gesichte wort ontbloot*
» *Wanneer hy worstelt mette doot,*
» *Het schijnt daer wijckt dan eenich ding*
» *Dat hem voor dese leden hing;*
» *Geen maeght en siet haer eygen quaet,*
» *Geen maeght en kent haer eygē staet,*
» *Sy weet niet wat een schoon juweel,*
» *Sy weet niet wat een noodich deel,*
» *Sy weet niet wat een weerden schat*
» *Sy in haer teerste leden hadt;*
» *De maeghdom schijnt als steke-blint*
» *Soo lang men die in wesen vint,*
» *Maer als dat bloemtjen is gegaen,*
» *Dan koomter eerst voor oogen staen*
» *Hoe leelick dat het is gemaeckt,*
» *Hoe bitter dat de sonde smaeckt,*
» *En wat een pant dat sy verloos*
» *Die voor de deught de vreughde koos;*
» *Een vreught, een moeder vanden druck,*
» *En van geduerigh ongeluck,*
» *Een vreught, eylaes, die licht ontglijt*
» *En staegh int herte leyt en bijt,*
» *Een vreught, eylaes, eē drouve vreught,*
» *Een klippe voor de reyne jeught.*
Na lang gepruyl, en groot beslagh,
Soo koomt de saecke tot verdragh,
Men gaf een penning aende bruyt,
En siet! daer is het speeltjen uyt.
Hier blijckt dan grondigh, lieve kint,
Wat rancken dat de weerelt vint
Om ons met list te nemen af
Dat onse jeught haer luyster gaf.
» *Ach! schoon dat yemant wonder seyt*
» *Wanneer hy inde pluymen leyt,*
» *De pluymen swieren metten wint,*
» *En watter inde pluymen mint;*
» *Dus, vrysters, wilje geen verdriet,*
» *En vrijt doch inde pluymen niet.*

Rosette.

Maer dese smit, onnosel knecht,
VVas (mijns bedunckens) al te slecht,
Dat hy een schrift ging nemen aen
By hem gevveten noch verstaen;
Voor my 'ken vvare niet so geck,
Dat ick door soo een hoofschen treck
Gebracht sou vvorden inden druck;

Sibille.

Ja ghy sout letten op het stuck,
Ey vvie doch ist die niet en valt
VVanneer hy inde liefde malt?
Ick seg u dit, glooftet vry,
Dat meerder man, als ick of ghy,
Hier in niet selden heeft gemist,
En vvas gevangen eer hy't vvist.
„ VVaer yemant svvelt van sotte vvaen
„ Die mist terstont de rechte baen,
„ VVant die op eijgen vvijsheyt staet,
„ En pleeght gemeenlick geenen raet
„ Als met sijn eijgen ijdel breyn,
„ En dat is dickmael al te kleyn
„ Om recht te vveten vvatter schuylt,
„ Des vvort hy licht gebotte-muylt.

Rosette.

En spreeckt doch niet voor desen bloet,
Hy vvist niet hoe hij pleyten moet;
Gevvis had my de bruyt bestaen,
Die vi coactus *moest er aen,*
Hy sou, al vvaer hy noch so vals,
My soo niet schudden van den hals;
Ick hebbe vrienden in het Hof.

Sibille.

Beminde maeght, met u verlof,
Schoon ghy al door een kloucke vont
Het stuck alsoo beleyden kont
Dat ghy bequaemt u vollen vvensch,
Soo vvaerje doch een arrem mensch.

Rosette.

VVel hoe? ick greep hem bij de mouvv,
En dvvong hem tot een vaste trouvv,
Niet met gevvelt, maer door het recht.

Sibille.

Dat heeftet mede vvat te slecht,
„ Al vvaer men met den pleyt-sack vrijt
„ Daer troutmen niet als enckel spijt:
„ En daermen trout uyt enckel dvvang,
„ Daer pleytmen al sijn leven lang.
Dan of misschien u domme jeught
Noch hopen dorst gevvenste vreught,
Om datje door een soet gedult
Hem, soojе meynt, vvel leyden sult,
Soo isset noch een meerder quaet
Dat u voor al te duchten staet;
Denckt vry dat God dat vuyl bejach
In geenen deele lijden mach,
Hy straft van outs met svvaerder hant
Al vvat onteert den echten bant;

Du

Dus als ghy voelt in u gemoet
De bobbels van u grilligh bloet,
Soo denckt dat God, die reijne geest,
Voor alle saecken dient gevreest;
Hy ist die eerst het echte bedt
Tot onsen troost heeft ingeset,
Hy is de vader vande trou,
Hy ist die eerst de jonge vrou,
Dien vveerden schat, dat edel pant,
Gaf aenden man met eyger hant,
Gelijck ick vveet in mijn gemoet
Dat hy noch even heden doet.
Al vvie in lusten is verhit,
En steltse voor sijn eenigh vvit,
En geeft hem daerom tot de vrou,
En vester op sijn echte trou,
Gelijck het menichmael geschiet,
VVat kan hem naecken als verdriet?
VVat segen vvacht hy van den Heer
Die niet en trout tot sijnder eer?
» *VVat dvvase liefde vought by een,*
» *Dat scheyt de klippel int gemeen.*
Dies stel ick voor den besten vont,
En even voor een vasten gront,
Dat yeder neme sijn begin,
Niet uyt de tochten vande min,
Niet om het goet, of ijdel eer,
Maer inden segen vanden Heer;
Dies, als een teere maeght gevoelt,
Dat haer ontrent de leden vvoelt
Een roock, een vonck, een grillich vier,
Soo raed' ick aen het jonge dier,
Dat haer gevvoonlick vrough-gebedt
Hier naer een vveynigh sy geset;
En datse met het daechsche broot
Oock bidde voor den maeghde-noot,
Oock bidde voor een gunstigh man
Die hare jeught geneeren kan,
Op dat alsoo de reijne lust
Door rechte vvegen sy geblust.
Oock vind' ick uytter-maten goet
Dat hier eens moeders rijp gemoet
Haer dochter leyde metter hant
Tot midden inden echten bant,
Haer dochter vvijse nu en dan
Het vvesen van een echte man;
En vvat al goets een soete mont
Kan brengen tot het echte bont;
En hoe een kint dient opgevoet,
En hoe de keucken schaffen moet,
En hoe een knecht, of slege meyt,
Met reden dient te sijn geleyt;
Int korte, vvat een handigh vvijf
Moet brengen tottet huys-bedrijf.

Rosette.

Ghy hebt veel noten op u sang,
En maecktet ons al vvat te lang;
Ick meyne dat een teere maeght
Niet op een nieu en dient geplaeght,

Met dus, en ſoo, met dit, en gint
Gelijck een onbedreven kint,
Sy is uyt ſchole t'huys gekeert,
En daer genough in als geleert,
Al vvat haer noch te vveten ſtaet,
Dat kanſe leeren uytte daet.

Sibille.

Neen, „ die haer ſaecken vvel bevroet
„ Die leert te vooren eerſe doet.
„ En ſchoon al iſſer yemant grijs,
„ Al iſſer yemant dapper vvijs,
„ Noch heeft hy efter leerens noot,
„ En leert oock midden inde doot.
„ Het trouvven is een vaſte koop,
„ Het trouvven is een vaſte knoop,
„ Het trouvven en het huys-geſin
Die hebben veel bedenckens in.

Roſette.

Ghy vvickt het trouvven bijſter ſvvaer,
Het ſchijnt als oft een ambacht vvaer,
Ia datmen regels leeren moet,
Gelijck men inde kunſten doet;
Een kleuter efter niettemin
De jongſte van het huys-geſin,
Die eerſt maer inde vverelt kijckt,
En ſchier als na de lueren rijckt,
Die meynt vvel datſ' haer plichten kan,
En vvatmen houft ontrent een man,
En daerop troutmen alle daegh,
VVat vvonder iſt ſoo ick het vvaegh?

Sibille.

'k En vvil niet ſeggen vvatmen doet,
Maer vvatmen na de reden moet;
Ick vveet, daer ſijnder al genough
Die trouvven uytter-maten vrough,
Maer hoe het mette lieden ſtaet,
En vvatter dickmael omme-gaet,
Dat hoortmen ſtaegh met groot verdriet

Roſette.

Eens anders doen en roert my niet.
Ick ſegge dat een jonge maeght
Die ſlechs haer moeder vvel behaeght,
En ſoo de ſleur vvat houden kan,
Iſt dienſtich voor een eerlick man.

Sibille.

Of ſchoon een moeder in het rou
Sich met haer dochter lijden vvou,
Dat is alleen ſoo lange goet
Tot datſe buyten vvoonen moet,
VVant koomtet op een trouvven aen,
Soo moet de ſaecke vorder gaen.
Het koren, dat een lantſ-man eet,
Hy veeltijts ſlechs daer henen meet,
En, ſchoon daer loopt vvat onkruyts in;
T'is goet genough voort huys-geſin;
Maer als hy na den ſolder gaet
En haelt van daer het vruchtbaer ſaet,
De hope van het nieuvve jaer,
Dat ſift, dat ſeelt hy allegaer,

Hy

Hy scheyt het onkruyt van het graen
En laeter niet een vuyljen aen.
Een moeder die een dochter heeft
Die haer nu tot een man begeeft,
En nu haest vruchten dragen sal
Ten dienste van het aerdsche dal,
Die moet dan vry wat vorder gaen
Als sy te voren heeft gedaen;
Want schoon sy van een teere maeght
Al dit of dat in huys verdraeght,
Dat raeckt haer man, en haer alleen
En niet de werelt int gemeen;
Het is maer eygen huys-verdriet,
Ten roert de vreemde lieden niet;
Maer soo een maeght vol quade sucht
Gewassen buyten alle tucht,
Haer met den man in echte paert
En kinders haers gelijcke baert,
Dat gaet de gansche werelt aen,
Die hier in wort te kort gedaen;
Dat raeckt voor al het vaderlant,
Daer in het quaet wort voort-geplant;
Dies isset dat ick noodich acht
Dat by een moeder sy betracht,
Der oyt een dochter wort besteet,
Dat sy haer volle plichten weet.

Rosette.

Ghy spreeckt hier uytter-maten wel,
En stelt een noodigh huys-bevel;
» De moeder is de naeste vrient,
» Haer kint te leeren hoe het dient.
Maer na dat ick het stuck bemerck,
Soo vint hier oock de vader werck,
Het ampt dat hem is opgeleyt,
Dient hier al mede wat geseyt;
My dunckt dat hy moet omme-sien,
En dencken watter kan geschien,
Hy dient te letten alle dach,
Wat aen sijn dochter schorten mach;
En hoe haer wesen is gestelt,
En wat haer inde sinnen quelt;
Want alsmen hier de sieckte kent,
Dan is het quaet haest afgewent.
Ey neemt op alle dingen acht,
De rijpe tijt heeft wonder kracht,
Wie siet het niet? een rijpe peer
Die valt oock sonder schudden neer,
Die valt oock vanden minsten stoot,
Die valt oock dickmael inde sloot,
Ja midden inden modder-kuyl,
En maeckt haer aerdigh blosjen vuyl.
Wel hoort dan, vader goede vrient,
Dat hier voor al geweten dient,
Hebt ghy meloenen inden hof
Deylt vrienden mede, scheyter of,
En hebje t'huys een rijpe maeght,
Siet datj' haer niet te lang en waeght;
Soo ras u vrucht, of dochter rijpt,
Soo grijpt, o goede vader, grijpt,

En brengtse veerdich aenden man,
Die haer ten nutte brengen kan:
VVant, sooje wat te lange touft,
Ghy staet om haest te sijn bedrouft,
U vrucht om ras te sijn verrot,
U dochter om te sijn bedot.
En al, mits ghy te lange spaert
Twee vruchten van te wacken aert.
VVat dunckt u doch van dit besluyt?

Sibille.

Jck sie, ghy prijst een jonge bruyt.
Dan, koomtet op een praetjen aen,
Soo hebje vry niet al gedaen;
Ick weet hierop al mede wat,
Hier dienstigh om te sijn gevat.
Het ooft dat vrough is vanden tack,
Js vry niet sonder ongemack,
VVaer dattet eens wort omgehutst,
Daer isset over al geblutst;
Het is van stonden aen geraeckt,
En schijnt als opten koop gemaeckt,
Maer siet, het tijdigh winter-freuyt
Al krijght dat vry een harden steuyt,
Of dattet stijf wort aengetast,
Noch blijftet echter wonder vast,
En is geduerigh niet te min,
Gans dienstigh voor het huys-gesin.

Rosette.

'kEn spreeck niet van het freuyt alleen,
Mijn leer is overal gemeen.
Heeft yemant duijven op het kot,
Of spreuwen in een vogel-pot,
Hy dient gewis met alle vlijt
Te passen op den vluggen tijt;
VVant, soo hy't wat te lange maeckt,
Tot eens de rappe jeught genaeckt,
Hy sal voorseker op het lest
Niet vinden als een legen nest;
En siet, dan ist te laet gesucht,
De vogels swieren inde lucht.

Sibille.

En denckt niet dat my stoff ontbreeckt,
Oock schoonje nu van vogels spreeckt.
Men seyt ons dat het jong patrijs
Loopt al te veerdich in het rijs,
Loopt al te ras in bosch en hey;
VVant siet! het kleeft noch aen het ey,
En daerom waer het pooght te gaen,
Daer sleept den dop hem achter aen.

Rosette.

Vriendinne waerom dit geseyt?
Het dient wat naerder uyt-geleyt.

Sibille.

Een die met trou-sucht is gequelt,
En metter haest ten manne snelt;
Die draeght tot in het echte bedt
Niet selden kintsche grillen met;
De pruyltjens met de poppe-vaen
Die slepen dickmael achter aen.

Roſette.

Maer beyt een vader wat te laet,
Soo koomter noch een meerder quaet.
Siet als de gerſt, of ander graen,
Niet vanden acker wort gedaen,
Niet wort geſcheyden vanden gront
Te goeder uyr, te rechter ſtont,
Strax valt het rijpe koren uyt,
Vermits het ayr niet meer en ſluyt;
Daer leght het dan, en wort aldus
Tot ſpijſe van een grage mus.

Sibille.

Maer die het koren al te groen
Heeft inde ſchuere laten doen,
Die vint oock vry ſijn herten-leet;
De ſchooven worden dickmael heet,
Dies moetet weder uyt den tas
Al wat te vrough geſtapelt was.
Een vrijſter van te groenen aert
Die bleve beter ongepaert,
Tot dat haer weſen rijper waer,
En nutter tot een weder-paer;
VVant die int echte bedde treet,
Eer ſy de rechte gronden weet,
Die ſtelt wel licht den echten bant
In roock, in vier, in enckel brant,
Om datſe by een eerlick man
In ſtilte niet gedueren kan:
Sy wil, ſy ſal, ſy moeter uyt,
Hoe vaſt dat oock de deure ſluyt,
Sy is het echte leven moe,
Dies wilſe naer haer moeder toe;
En ſiet dan valter meer beſlagh
Om haer te brengen tot verdragh,
Als ofmen man en echte vrou
Van nieus te ſamen paren ſou.
Een dochter van een rijper ſucht
Die ſchickt haer beter na de tucht,
Die weet haer grilligh onverſtant
Te toomen met een eygen bant;
Sy kan vermanen als het dient,
Sy kan vertrooſten haren vrient,
En koomter ſuer of koomter ſoet,
Sy weet hoe ſy haer quijten moet;
Maer duyven van haer eerſte vlucht,
Die willen niet als open lucht.

Roſette.

Veel wijſe ſchrijvers niettemin
Die ſijn met ons van eenen ſin,
En drijven dat een jonge maeght
Haer in het trouwen beter draeght,
Uyt reden datſe buygen kan,
En ſchickt haer ſoeter na den man.
En ſiet, dat dunckt my wel geſeyt,
Hoe breet dat ghy hier tegen weyt:
Ick houwet met het jeughdich kruyt,
Ick houwet met een jonge bruyt,
Ick hoorde leſt een geeſtich man,
Die ſprack hier wonder grondich van;

Hy seyde, dat hy niet en wou
Verkiesen tot een echte vrou
Een rijpe maeght, die al te lang
Gewveest had in haers moeders dwang,
Uyt vreese dat haer teer gemoet,
Geweken van het eerste soet,
Wel licht misschien een stegen bocht
Ontrent haer moeder krijgen mocht.
Wie Ocker-noten groen confijt,
Die let ten naursten op den tijt;
Hy kiest voor al geen harde schel,
Maer prouftse met een dunne spel,
En gaetse door het jeughdich lijf,
Dan is de schorsse niet te stijf;
Maer, soo de punt niet deur en kan,
Hy laet de vrucht en scheydter van:
Want dat den vollen tijt verbeyt
Wort noyt in suycker wegh-geleyt.
» Wil eenigh man eẽ buychsaem wijf,
» Die tale naer een jeughdich lijf,
» Die kiese tot sijn weerde bruyt
» Een jonge maeght, een teere spruyt,
» Aen wie geen eelt, of harde quast
» Ontrent den sachten boesem wast;
» En die voor al geen stegen neck
» En kreegh door ander luy gebreck.
Dit heeft de vrient my dus geseyt,
Ja noch al breeder uyt-geleyt;
En, na dat ick het stuck begrijp,
Geen maeght en dienter al te rijp,
En dese mis-slach wort geschout
Wanneer een vryster weerdigh trout.

Sibille.

Tis seker datmen schrijvers vint
Die meer tot jonckheyt sijn gesint;
Doch yeder segge wat hy wilt,
De reden leert het wattet schilt,
Een maeght te nemen byder hant,
Gewassen boven onverstant;
Of wel dat kiecken-murruw vleys,
Dat niet en broet als mal gepeys.
Eet vrough-gewas, en prijstet vry,
Ten dient maer voor de snoupery,
» De Meysche kersen int gemeen
» En sijn maer vel en enckel been,
» Het freuyt gepluckt in grooten spoet
» En dede noyt sijn meester goet;
Het dient (gelijcker is geseyt)
In suycker wech te sijn geleyt,
Of anders heeftet geen vermaeck,
Maer slechs alleen een wrange smaeck;
Dies prijs' ick noch de rijpe vrucht
Daer onder dat de moeder sucht.

Rosette.

Na dat ick uyt u reden merck,
Soo maeckje staegh u gansche werck,
Om onse jeught en weeligh groen
Een open oorlogh aen te doen;
Maer tis genough voor dese reys,
Koomt nu en opent u gepeys,

En vvijst ons aen den rechten voet
VVat yeder hier gevoelen moet.

Sibille.

Nadien ghy dan, beleefde maeght,
My na de rechte gronden vraeght,
Soo hoort vvat ick, na mijn verstant,
Hier voor de beste peylen vant;
Niet dat ick stell' een vaste vvet,
Maer laet een yeder onverlet
Te mogen doen in dit geval
Na dat hy't dienstich achten sal.
„ Indien ghy soucht een aerdigh paer,
„ Soo geeft de maeght drie seven jaer,
„ De jongman seven boven dien,
„ En groetse dan voor echte lien,
„ Een vveynich meer of vveynigh min
„ Dat maeckt een eerlick huys-gesin.

Rosette.

VVel dat en is soo selsaem niet,
Na ghy u eerst gestreng geliet;
Maer hoort doch oock een kleyn gedicht,
En steltet by de vrysters-plicht,
VVant die my eerst het rijmtjen las
Die seyde dattet geestigh vvas.
Een jonge maeght van seve jaer
Heeft dan haer tanden allegaer;
Als sy noch seven jaer besluyt
Dan schiet de jeught haer botten uyt.
Soot noch eens seven jaren lijt
Het roosjen vvort dan pluckens tijt.
Doet hier noch seve jaren toe
Het steeltjen is sijn bloemtjen moe.
Noch eens dan seven jaer verhooght
Haest, kinders, haest, het groentje drooght.
Ontrent het seste seven-jaer
VVat dan, als voor een vvevvvenaer?
En koomt het dan oock niet te pas
Soo laetse blijven diese vvas.
Maer siet! ons praet die heeft gedaen,
VVant ginder koomt u man gegaen;
Ick danck u voor u goet bericht,
Tis tijt dat ick mijn ancker licht.
„ De doffe mane die verdvvijnt
„ VVanneer de gulde sonne schijnt.

Sibille.

Ick had oock even uyt-geseyt
Al vvat my inden boesem leyt;
Al scheen ick somtijts vvat te straf,
En neemtet my niet qualick af.
Ick had een gunstigh oogh-gemerck:
„ Oock strenge tucht is vriende-vverck.

Hoc commune malum, semel insanivimus omnes.

BRVYT,
Derde deel.

Hoort dochter, end siet toe; neyght uw ooren, en vergeet uws volckx, end uws vaders huys.

Psal. 45. 11.

SIMPLICITAS AVREA

Geen Rinc, geen feest, geen kroon of kruyt,
Maer, Reyne Liefde maeckt de Bruyt.

I.C.

HOUWELYCK.

DERDE DEEL
BRUYT.

WESENDE EERSTE DEEL
VAN
'tCHRISTELICK
HUYS-WYF.

Met Privilegie voor 15. Jaren.

VWe fonteyne ſy gheſegent, ende verheught u der vrouwen uwer jeught. Sy is lieflijck als een hinde, ende gunſt-rijck als een rhee. Laet u hare liefde alle tijt verſadigen, ende verquickt u daerin aller wegen.

Quod Poëta ſic exprimit:

Hæc, tua primævo quæ delibavit amore
Pectora, maturos ſatiet dilectior annos
Blanda uxor, ceu cara manu quæ ſuëvit herilj
Cerva, caput placidumque effert. qualiſve tenello
Blanditu curam agnoſcit, dominóque rependit
Capreolus. Sic vna omnes effingat amores,
Vna omnes Charites ſpiret ſuaviſſima coniux.
Turgentiſque micat ſpecies quæ rara papillæ
Luminaque & ſenſus prædulcis inebriet, atque
Te tibi ſurripiens faciles ſic condiat annos.

Auguſtinus.

Illa benedictio nuptiarum; ut conjugati creſcerent, & multiplicarentur, & implerent terram; quamvis in delinquentibus manſerit, tamen antequam delinquerent data eſt; ut cognoſceretur procreationem filiorum ad gloriam connubij, non ad pœnam pertinere peccatj.

Hieronymus in lib. 1. Tim. 4.

Omnis qui nuptias damnat, non amator, ſed inimicus eſt caſtitatis: dum & continentibus laudem tollit; & incontinentibus, ſublato nuptiarum remedio, fornicationis facit inire diſcrimen.

Am-

Ambrof. lib. de Virginit.

Cùm mulier viro conjungitur, conjugium eſt; non cùm puella viri commixtione cognoſcitur. nam defloratio virginitatis non facit matrimonium, ſed portio conjugalis.

Eraſmus.

Non tantùm ut naturæ exſolvant debitum jungitur vir & uxor, ſed ad aliud quiddam ſublimius. nam & bruta animalia congregantur ad invicem, gignunt, amant & educant fœtus: Ad hoc jungitur Chriſtianus Chriſtiano, ut tutior ſit pudicitia, ut ex ſocietate major ſit profectus virtutum, ut liberos educent non tam naturæ quàm Deo, ut unam domum Chriſto lucrifaciant.

Idem De conſcrib. epiſt.

Quod ſi ad cœleſtem illam vitam reſpicias, mors hæc hominum vita eſt, haud vita dicenda. ſin intra humanam conditionem animum contineas, Nihil eſt conjugali vitâ neque tutius, neque tranquillius, neque jucundius, neque amabilius, neque fælicius.

Hierocl. apud Stobæum. Serm.65.

Univerſum genus noſtrum ad ſocietatem natum eſt. prima autem & præcipua ſocietas eſt quæ per nuptias initur; nam civitates ſine familijs eſſe non poſſunt, & familia innupti manca eſt, integra autem & perfecta illius qui uxorem duxit.

VOOR-REDEN.

T Is (mijns oordeels) niet min wijſeljick, als warachtelijck gheſeyt, dat de ſtaet des huwelicx is een ſmiſſe van menſchen, een gront-ſteen van ſteden, ende een queeckerye van hooge regieringhe; dien volghende dat aen het goet ofte quaet beleydt vanden ſelven hangt niet alleenlijck de ruſte ende onruſte van yeder huys-gheſin int byſonder, maer ſelfs de wel en qualick ſtant ſoo van Godes kercke, als vande ſaecken des ants int ghemeen; (*a*) gelijck met veelderhande ghetuygeniſſen niet ſwaer en ſoude weſen te bewijſen. T'welck alſo ſijnde, ſoo iſſet dan wiſſelick de pijne weert met alle mogelicke vlijt ende aendacht te letten, eerſtelijck hoe een huwelick wel en na behooren mach worden aenghevangen; ende ten anderen, hoe het ſelve loffelick kan worden uytghevoert; want die ſaecken beyde na den eyſch ernſtelick betracht weſende, ſoo ſal ontwijffelick daer uyt komen

a Conjugium eſt civitatis initium, hominum officina, ſeminarium Reipublicæ. Plato lib.4. de legib. Tholoſ. lib. 19. de Repub. Bodin. lib. 1. de Repub. cap.1. Quinetiam reipublicæ fœlicitas, non minus quàm vita privatæ ex connubio potiſſimùm dependet. Arniſ. de Iur. connub. cap.1. ſect.1.

t'ontstaen een wel ghestelde huys-houdinghe, die te recht geseyt wort te sijn het beste stuck huys-raets vande gheheel menschelicke gemeensaemheyt. *a* Doch, gelijck weerdige dingen ghemeenlick haer moeyten ende ommeslach sijn hebbende al eermen tot genot der selver weet te geraecken, Soo en is oock het beleyt deser saecken soo licht ende geringe niet, ghelijck wy bemercken dat vele onder ons sich laten voorstaen; maer in tegendeel van dien, ghevoelen wy in desen met de gene die het daer voor houden dat eenen geheelen Staet en een bysonder huysgesin wel te bestieren in de gronden der saecken niet geheel veel vanden anderen en verschillen, (*b*) dewijle men uytter daet selfs kan af nemen dat het beleyt van een wel geregelde huys-houdinghe by naest niet anders en is als een eygen ghedaente en levendich af-beelt van het bestier beyde der kerckelijcke en borgerlijcke saecken. *c*

Om welcke redenen wille de Apostel Paulus oock ghe oordeelt heeft geen Bisschop bequaem te wesen ten beleyd vande dingen der kercken, als die getuygenisse heeft sijn eygen huys-gesin wel te hebben konnen voorstaen: (*d*) ghelijck mede ten aensiene van het bestier der burgerlicke saecken groote staets-lieden selfs rondelijck verklaren dat een deftich huys-vader met sijn ampt wel te doen, geen minder eere kan inlegghen, als een man van Staete door het beleyden vande gewichtige saken vanden Lande. *e* Sijnde dan de plichten van man en wijf ende het vorder beleydt der huys-houdinge van soodanigen ghewichte, ende middelertijt by vele liefhebbers beyde van Godes Kercke ende des Vaderlants gelet wesende op verscheyde gebreckelickheden in desen deele onder ons in swange gaende, Soo heeft ons gedacht

a Il n'y a plus belle pieçe en nostre societé, que bien façonner, & bien prendre un mariage. Montagn.

b *Cor. Tacit. in Vitâ Agricol.*

c La famille bien conduicte est la vraye image & modelle de la republique, & la puissance domestique ressemble à la puissance souveraine. Bodin. de la republ.lib.1. cap.2.

d 1.Timoth.3.4.

e *M. Cato non minori laude dignum eum censebat qui bonum sese gereret maritū, quàm qui in ordine senatorio magnus. Vide Brisson. de Nupt. lib.7. cap.22.*

edacht datter wel yet, ten goede van onſe lantſlieden ſou-
e konnen werden bygebracht, waer door man en wijf vry
vat gevouchelijcker byden anderen ſouden konnen woo-
en, ende by gevolghe de geheele huys-houdinghe in beter
veſen ſoude konnen worden ghebracht. Gelijck dan ee-
ighe ſieckten, den eenen tijt meer als den anderen opko-
nende, de Medecijnen oorſake geven om in meerder ernſt
le behulp-middelen daer toe dienende na te ſporen, Soo iſt
lat wy verſcheyden huyſelicke ongemacken in onſe eeuwe
ier en daer gewaer geworden ſijnde, hebben het ooghe la-
en gaen niet alleenlick over het gene de oude eeuwen, ende
erre gelege landen, mitſgaders de jegenwoordige tijt ende
abuerighe rijcken hier over voor deſen tot behulp hadden
engemerckt, en by geſchrifte ons mede gedeelt; maer heb-
en daerenboven ſonderlinghe acht ghenomen op het gene
lat verſcheyde beſette huys-houdende lieden midden onder
ns woonende hierop hadden gemerckt: Mitſgaders noch
laer by ghevoucht ſulcx als wy uyt eygen ervarentheyt by
gelegentheyt van verſcheyde onſe bedieninghen derhalven
adden waer genomen, en uyt al het ſelve te ſamen gebracht
lit jeghenwoordich werck; het welck wy den naem heb-
en ghegeven van *Chriſtelick Huys-wijf*, als ſprekende over
l eerſt ende inſonderheyt tot de vrouwen, Volgende daer
n het exempel van de Apoſtelen Petrus en Paulus, (*a*) die
eyde gelijcke ordre in duſdanige gelegentheyt hebben ge-
ouden, als over al eerſt ende inſonderheyt haer aenſpraec-

a 1.Pet. 3. 1. *Dat de vrouwen haere mannen onderdanich ſijn, welcker vercieringe ſy &c.* En volcht verſ.7. *Deſgelijcx ghy mannen, woont by haer met wijſheyt &c.*

Epheſ.5.22. *Ghy vrouwen, ſijt uwe mannen onderdanich als den Heere, want &c.* en volcht verſ.25. *Ghy mannen hebt uwe vrouwen lief &c.* ende wederom Coloſ.3.18. *Ghy vrouwen, ſijt uwe mannen onderdanich, ghelijck het betaemt inden Heere,* ende volcht verſ.18. *Ghy mannen, hebt uwe vrouwen lief, ende en ſijt niet bitter teghens haer &c.*

ke ſtreckende tot de gene die oock van andere volcken (*a*) e eere hebben ontfangen, dat het huwelick gheheelick va haren naem, ende niet vande namen der mannen is ghen men geweeſt; waer van wy de redenen aenden gunſtige Leſer int vervolch des wercx (met Godes hulpe) naerd ſullen doen verſtaen. En ſonder dat, wat kander doch nu ter weſen voor het ghemeene beſte, als tot ghevouchſaen heyt ende andere goede deuchden aen te leyden de gene, d in aller manieren ſijn als onverſcheyde met-gheſellen onſ geheelen levens? (*b*) het welcke na te laten niet anders en gedaen, als ganſche ſteden en landen van haren welſtant berooven. *c* Ten welcken aenſien wy oock het gheheel werck voor het meerendeel hebben gheſchickt ende aeng leyt naer gelegentheyt ende de ſmaecke der vrouwen: war eerſt hebben wy het ſelve onſe Nederlantſche tale doe ſpreecken, als ſchrijvende inſonderheyt ten dienſte onſ lantſlieden, gelijck wy bemercken dat by vele van onſe n bueren mede hedenſdaechs niet buytẽ redẽ wert gepleech op dat wy niet en werden beſchuldicht, terwijlẽ wy alle d werelt ſoucken wel te doen, ondanckbaer te ſijn tegens o eygen Vaderlant; ten tweeden hebben wy goet gevonde door rijm, toon, en mate deſe onſe invallen op het papi te brenghen, verhopende dat oock ſulcx wat aenghenaem heyts byde voorſchreve Leſers ſoude moghen verwecken ende dit naer het exempel van vele wijſe, niet alleenlicke onder den Griecken en andere vreemde volcken, (*d*) mae ſelfs onder die gene die met de kenniſſe vanden waren Go ſijn verlicht geweeſt; (*e*) gelijck wy weten dat veel bouc ken inde heylige Schriftuere by ghedichte ſijn geſtelt, na de aert van die tale ende eeuwe. *f*

Ten derden om den vermoeyden Leſer ſomwijlen op t weckc

a *Matrimonium apud Romanos à matre, non à patre dictum.*

Quid enim perinde est necessarium atque illarum animos fingi ad virtutem, quæ nobis in omni vitæ ratione sociæ ſunt inſeparabiles? Vives.

c *Ariſtoteles eas civitates quæ fœminarum inſtitutionem parum habent rectam, magnâ ſe felicitatis parte ait orbare.*

d La vieille Theologie eſt toute Poëſie (diſent les ſçavants) & la premiere Philoſophie c'eſt l'originel langage des Dieux. Michel de la Montagne lib. 3. de Eſſais cap. de la vanité, à la fin.

e *Siet hierop* 1. Regum 4.31.

f *Als daer ſijn de Pſalmen, het bouck Hiobs, het hooghe-liet Salomons, De klaech-lieden Ieremiæ, en andere.*

vecken ende wat te verluſtigen (gelijck wy bemercken dat le verſtanden der menſchen wel ſo willen geleyt weſen) ſo hebben wy ſomwijlen hier, eenige ghedenckweerdige geſchiedeniſſen, daer, eenige aengename gelijckeniſſen tuſſchẽ beyden inghevoert, dewelcke alhoewel dickmaels maer en ijn ontleent van geringe ſaken, evenwel (oock na het oordeel van wijſe ſchrijvers) niet verworpelick en ſijn te achten. *a* Wy hebben oock over eenige der ſelver de Schilderkunſte tot behulp genomẽ, ſo vermits de ſelve altijt maechſchap heeft gerekent met de dicht-kunſte; als om by wijlen dieper inbeeldinge op ſonderlinge gelegenthedẽ indẽ Leſer e verweckẽ; waerin wy onder andere daer op hebben acht genomen, dat wy niet opte Plate en hebben doen brengen, als tgene wy te voren by niemant uytgebeelt en hadden geſiẽ; om onſe teere Leſers oock door de nieuwicheyt ſelfs te mogen behagen. Ten leſten hebbẽ wy overal gepoocht te gebruyckẽ een effenbare, eẽvoudige, ronde en gans gemeene maniere van ſeggen, de ſelve meeſt overal ghelijck makende met onſe dagelickſche maniere van ſpreken, daerin alle duyſterheyt (ſo veel ons doenlick is geweeſt) ſchouwende; behoudens daer wy, om der eerbaerheyt wille, willens eñ wetens ſomtijts de ſchaduwe hebbẽ geſocht. Doch ſchoon wy onſe aenmaninge veel op de vrouwen aenleggen, ſo ſal evẽwel de verſtandige Leſer lichtelick konnen oordeelen welcke ghemeene plichten ſijn die ſich de mans mede behooren aen te trecken, op dat wy van alle ſaecken, door onnoodich verhael, niet tweemael en behouſden te gewagen.

a Allegorias ſi quis ridet, conſideret D. Ambroſium ex omnium rerum naturis aliquid elicientem ad morum inſtitutionem, veluti ſerpentũ cum murenâ congreſſum quot modis trahit ad declarandum officium conjugis erga maritum? Eraſm. de Chriſt. matr.

Omnia rerum omnium ſi obſerventur judicia, & argumentum morum ex minimis quoque licet capere. Seneca.

Int korte, wy hebben, naer ons gering vermogen, alle mogelijcke vlijt aengewent, omme het werck den gunſtigen Leſers, ende onder de ſelve den vrouwen ſmakelick voor te

 ſtellen,

ſtellen, als wenſchende van ganſcher herten de leere lieffelick te maecken, ghelijck Salomon de tonge der wijſe ſulcx toeſchrijft. *a* Wy hebben wat veel tijts beſteet ontrent de regels tot der huys-ruſten ende het betoomen der tonghen dienende, wetende dat ruym de helft vande menſchelijcke ſonden door de tonge alleen begaen worden, (*b*) mitſgaders dat de wenſch Nahemi tot hare ſwagerinne (*de Heere geve u dat ghy ruste vindet een yeghelick in haers mans huys*) aen huys-houdende lieden een ſonderlingh heyl en ſegen is van God Almachtich, daer aen den gheheelen ſtant vande huys-houdinge ten alderhoochſten is gelegen. Wy hebben inſghelijck by die ende andere ghelegentheden aende echte lieden de God-ſalicheyt ghepoocht in te ſcherpen; want of wel ſchoon ſulx niet en ſchijnt te weſen het eygen oogh-merck onſes wercx, nadien nochtans de eerſte ghehouwde lieden, te weten Adam ende Eva, niet langer te ſamen eens en waten als terwijlen ſy lieden eens waren met haren God, ende in het tegendeel vanden ſelven door de ſonde verſchillende, dadelick oock in onderlinghe onluſt ſijn vervallen, dewijle ſelfs Adam voor God beſtont te beſchuldigen die gene, inde welcke hy ſich te vooren ten hoochſten hadde verblijt; Dat mede geen vaſte vrientſchap ofte liefde en kan beklijven als tuſſchen die een recht ghemoet hebben voor God, (*c*) Soo hebben wy de Godſalicheyt (niet ſonder redenen) mede ghetelt onder de plichten vande echte lieden, waer toe indien de ſelve in eenigher maten veerdiger konnen werden ghemaeckt, ende dat onſen geringen arbeyt de ſelve yet daerin kan helpen, door den ghenadigen ſeghen des Heeren onſes Gods, ſo ſullen wy het gewenſte eynde onſes voornemens hebben becomen. Wy hebben by wijlen eenige kleyne ende

a *De tonge der wijſe maeckt de leere lieffelick.* Prov. 15.2.

b *Lingua dimidiam humanorum vitiorum partem ſibi vindicat.* Nazian. *in* Deplorat. calam. *animi.*
Tota vita delictis linguæ referta eſt. Baſil. in Pſalm. 32. 15.
Ruth 1.9.

c *Benevolentia firma eſt inter bonos, inter malos autem non diuturna.*

ende gheringe saecken onder de huyselicke plichten hier en daer aengeroert, die misschien yemant sal achten niet de pijne weert geweest te sijn om des te gewagen; dan in gevalle de soodanige gelieven aen te mercken dat oock groote Vorsten ende wet-gevers, selfs in dese eygen gelegentheyt, sulx gewoon sijn gheweest te doen, soo sullen wy des (soo wy hopen) verschoont konnen worden: Onder de wetten van Solon sijnder even van soodanighen stoffe, ende onder andere eene die scherpelick ghebiet dat een Bruyt, die den eersten nacht haren Bruydegom genaeckt, wat van een queappel hebbe te eten, om gheen vyse mont-reucke op haer eerste by-een-komste hem toe te brengen; de saecke soude yemant te gheringe mogen dencken om by een wet-gever in acht genomen te worden, ten ware men dagelicx by ervarenheyt ondervonde hoe kleyne beusel-saecken menichmael de ghemeene ruste en vrientschap der menschen sijn omstootende. *a*

a *Solon statuit ut malum Cydonium prima nocte, cùm thalamum ingrederetur sponsa, arroderet, ne quid offenderet oris halitus; hæc cura indigna videri poterat legislatore, nisi frequenter res nihili dirimerent mortalium amicitias. Erasm. in tract. Christ. Matrimon.*

Ick weet, Leser, dat andere desen acker ghebout hebben, maer anders: in eenen overvloedigē oegst sommige koren-ayren ontslippen de hant, sommighe den sickel, sommighe ontvallen den maeyer aleer die inden schoof geraken, sommighe den menner aleer die inde schuyre komen, ende daer sijnde en werden noch alle niet even ghelijck uyt-gedorschen, vele blijven in het kaf; int korte, yeder heeft sijn eygen oogh-gemerck. Wy weten ondertusschen wel dat de goede trouwe ende eenvoudige sedicheyt vereyssen datmen bekenne door wien men sich gheholpen vint, ende wy en hebben oock daerom niet versweghen de namen der gener die met de gulde kleynodien van hare treffelicke spreucken dit werck cierlicker hebben gemaeckt, ende hebben daerom

 veel

veel de ſelve in haer eyge woorden opte kant aenghetogen, andere dickmael met name geſpelt, op dat de vlytige Leſer oock inde gront-tale der ſelver aenmerckingẽ ſoude mogen na ſien.

Ten leſten, weerde Ionckvrouwen, wy hebben ghepoocht een rechtſchapen huys-wijf, met alle hare verwen, en ſoo, gelijck wy die onſe lantſlieden ende een yeder wel ſouden wenſchen, levendich voor oogen te ſtellen; indien de geſtalte der ſelver u wel bevalt, ſoo doet met haer gelijck

2.Koning.4.33. Eliſæus dede met den ſone der weduwe, doen hy den ſelven vander doot ten leven brachte; hy ſtreckte hem ſelven uyt over het kint, leydde ſijnẽ mont op des kints mont, oogen op des kints oogen, handen op des kints handen, ende vougende daer by het gebet, gevoelde hy het gene dat doot was, waerlicken leven:

Couper in præfat. Anatom. homin. Chriſtian.

Paſt u dit voorſchrift op ghelijcke wijſe toe, Leſer, ende ghy ſult bevinden dat daer na eerſt door Godes ghenade een recht leven in u ende u geheel huyſgeſin ſal ontſtaen.

Vaert wel.

KORTE AFBEELDINGE

eenes rechten

HVYS-VADERS.

SEght, mijn Vernuf, wat voor een man
Een huys naer eysch bestieren kan;
Seght vvie u dunckt te sijn bequaem
Om metter daet, en met den naem,
Te sijn een Hoeder van het Wijf,
En Prince van het huys-bedrijf:
Spreeckt kort, en sonder groot beslach,
Op dattet yeder vatten mach,
Seght, mijn Vernuf, vvat voor een man
Soo vveerden ampt bereycken kan.

Een man die pleecht des Heeren werck,
En maeckt in huys een kleyne kerck.
Een man, tot leuyheyt niet ghesint,
Maer die voor al den dach begint.
Een man, die vordert sijn gesin,
Maer noyt door eenich vuyl ghewin.
Een man, meer inder daet als schijn,
Die vroomheyt stelt voor rijck te sijn.
Een man die vanden ouden dach
Wel spreecken, en wel hooren mach.

** Een

Een man, die traegh en ſeker gaet,
En die of wijckt, of ſtille-ſtaet.
Een man die let en wat, en hoe,
En ſiet in weelde ſnegher toe.
Een man, die buyten ſijn verſtant
Geen ſaecken licht en neemt ter hant.
Een man, die raet en reden vraecht,
En eerſtmael wickt, eer dat hy waecht.
Een man, die ſich niet verder ſtreckt
Als daer het laken hem bedeckt.
Een man die t'ſeyl noyt ſoo en ſtelt
Dat maſt en meerſche wort gevelt.
Een man, die hierop neerſtich let
Dat groote viſſchen ſcheuren t'net.
Een man, die op eens anders daet
Geen wichtich ſtuck beruſten laet.
Een man, die ſijn beroup vereert,
En meer met daet, als woorden, leert.
Een man van tucht; en niettemin
Geen leeuw of beir in ſijn geſin.
Een man, geſtreng in hooch bedrijf,
Maer vroylick by ſijn echte wijf.
Een man, een vroet, een buychſaem man,
Die lichten, en die ſwaren kan.
Een man die niet en lanterfant,
Maer oeffent leden of verſtant.
Een man die ſijn beroup verſtaet,
En aen het wijf haer palen laet.
Een man, geſach en eere weert,
Die niet en pot-lijſt aenden heert.

Een man die ſich noeyt vreucht en biet
Daer aen ſijn vrouwe leet geſchiet.
Een man, die door een malle dracht
Geen wijf en vordert inde pracht.
Een man in daet end woorden kuys,
Niet fier op ſtraet, of mal in huys.
Een man op ſchoonheyt niet verblint,
Maer die in God ſijn deel bemint.
Een man, die echte vreucht en pijn
Sluyt tuſſchen bed en bed-gordijn.
Een man die noyt ſijn ſchande melt
Om dat de wijn ſijn hooft ontſtelt.
Een man die midden inde vreucht
Noch hout de ſtreke vande deucht.
Een man die noyt of vrient of gaſt
Met gulſich drincken overlaſt.
Een man dien beſt van allen ſmaeckt
De koſt te huys gereet gemaeckt.
Een man, die noyt te ſeer en ſtont
Of op ſijn buyck, of op ſijn mont.
Een man die oock ſijn eyghen broot
Eet, niet tot luſt, maer voorden noot.
Een man, die in ſijn eygen dack
Beſluyt ſijn luſt en ſijn gemack.
Een man die ſtaegh hout dit gemerck,
Voor nacht in huys, voor dach te werck.
Een man die, ſchoon hy verre reyſt,
Noch op ſijn echte gaytjen peyſt.
Een man, die, als hy elders ſlaept,
Geen vreemde luſten op en raept.

Een man die, ſchoon hy buyten gaet,
Sijn vreuchde nimmer buyten laet.
Een man die voor ſijn echte wijf
Te pande ſet ſijn eygen lijf.
Een man die wel na vrede tracht,
Maer echter hout ſijn echte macht.
Een man, een ſoet, een deftich man,
Die lieven, en die heerſchen kan.
Nu koomt hier, echte man, en kijckt
Hoe na dat u dit beelt gelijckt;
Koomt brengt u leden over een,
Set voet by voet, en been aen been,
Voucht oogh tot oogh, en mont op mont,
Tot datje recht bevinden kont
Dat u gedachten meer en meer
Haer vougen na de reyne leer,
Haer ſcheyden van den geilen brant,
Van dronckenſchap, van onverſtant,
Van twiſt, bedrogh, en ſwarte nijt,
En quiſting van den nutten tijt,
Van alle vorder ſlim bejagh,
Dat eerſt in uwen boeſem lagh;
En ſoo u geeſt, als omgekeert,
Dan eens ſijn tochten overheert,
En krijcht in als een ſoeten aert,
Tit. 3. 3. Die ons den nieuwen menſche baert,
Int korte, ſooje wort geſtelt
Gelijck de Man by ons gemelt,
My dunckt ick ben des wel gewis
Dat wijf en kint, en wie daer is

De

Die u in huys ten dienſte ſtaet,
Of anders met u omme-gaet,
Dat (ſeg ick) die haer leven lanck
My ſullen weten grooten danck,
En ſeggen, dat een ſoet gedicht
Is dienſtich aende manne-plicht.
Doch wat ick ſchrijve, wat ick doe,
My koomt geen danck of eere toe,
Maer ſoo miſſchien een Chriſten ſiel
Dit *Huys-vvijf* oyt in handen viel,
Die ſich daer yet te goede las,
Of eenich ſeer daer uyt genas,
Die ſlae doch noyt het oogh op my;
Of yemant anders, wie het ſy,
Tis God die ſin en herte leyt,
En tot een beter toe-bereyt;
Tis Godes woort daer ick den gront
Van alle goede plichten vont.
Geen menſch en ſie op menſchen meer,
Wat goet is, daelt ons vanden Heer.
Voor my, o vrienden, ick beken
Dat ick geheel onweerdich ben
Een wet te ſtellen voor de jeucht,
Of haer te maenen tot de deucht;
Een Bruyt of ander echte wijf
Te ſtichten in het huys-bedrijf,
Een man te geven ſijn beſcheyt,
Die beter is als die het ſeyt.
Ick weet hoe dat ick ben geſtelt,
En hoe my noch de ſonde quelt;

Ick weet hoe veel dat my ontbreeckt,
En wat my noch int herte ſteeckt;
Ick hebbet heden noch ghevoelt
Wat ſtrijt my inden boeſem woelt;
Mijn lijf en ſiel, mijn ganſche kracht
Behoorter by te ſijn gebracht.
'k En houſde dan geen acht te ſlaen
Wat hier of elders wort gedaen;
En min, te brengen aenden dach
Wat man en vrouwe feylen mach:
Ach! in dit hert noch byſter groen
Is vry genough voor my te doen.
En efter deſen onverlet,
Soo ſchreef ick als een volle wet
Voor al dat oyt de rechter-hant
Ging reycken aen den echten bant.
Doch, Leſer, eerje vorder treet,
Soo wil ick datje ſeker weet
Dat, als ick met een harde pen
Gans beſich aen de ſonden ben,
Dat ick dan eerſt mijn eygen ſelf
Tot aen het innich herte delf;
En, als ick met geſtrenge tael
De ſlimme rancken overhael,
Dat ick mijn eygen vuyl verfoey' a
Oock eer ick met een ander moey.
Maer dit noch even niettemin
En was noyt gront van mijn begin;
Gewis 'k en weet niet hoe het quam,
Dat ick het ſtuck in handen nam:

a *Cùm vitiis convitium facio, inprimis meis facio. Virtutem adoro, & ex intervallo ingenti reptabundus ſequor. Senec: de Vita beata; cap. 17.*

Ik

Ick bender ras en onverwacht,
Ick bender ſelſaem aengebracht,
En, doen ick eens begonnen had,
Gevoeld' ick ſtaegh 'ken weet niet wat
Dat my den geeſt geduerich jough,
En als met ſtaege ſporen ſlough.
Schoon dat ick byde vrienden at,
Of midden in een bruyloft ſat,
Oock daer wert my de geeſt beroert,
En, ick en weet niet waer, gevoert.
Al was ick dickmael niet geſint
Noch tot de pen, noch tot den int,
Maer dat ick ſtont om uyt te gaen,
Of ander ſaecken aen te ſlaen,
Noch waſſer ſtaegh een ſelſaem ding
Dat my als aende leden hing,
Dat my het lichaem mette ſiel
Van alle ſaecken wederhiel.
Iae dickmaels, als ick lagh en ſliep,
Het ſcheen dat yemant tot my riep,
Staet op, waer toe ſoo lang gheruſt?
Het dichten heeft al meerder luſt.
Ey ſiet! dan was de ſlaep gedaen,
De vaeck was uyt het oogh gegaen;
En, na mijn eerſte vrouch-gedacht
Den Heer te hebben toegebracht,
Vernam ick ſtrax dat my de ſiel
Met krachten aen het dichten viel;
Ick nam den vier-ſlach byder hant,
Ick voelde vier in mijn verſtant,

 Ick

Ick voeld' een brant, een heeten gloet,
Ick voeld' een vlam in mijn gemoet,
Ick voeld' een kool als inden mont,
Die niet te wederhouden ſtont:
Ick was gelijck een ſwangher wijf,
Ick droech yet wonders in het lijf,
En 't lach my tuſſchen vleys en huyt
Dat wou, dat ſou, dat moeſter uyt,
Ick voelde will' en dwang te gaer,
Ick werd' en noot en luſt gewaer,
Ick was te wonder vreemt geſtelt,
Ick voeld' een vry, een ſoet gewelt,
Een kracht, die my geduerich dreef,
Tot dat ick eens het leſte ſchreef;
Int korte, tis van hooger hant,
En niet door mijn gering verſtant,
Dat ick dit aende weerelt ſchanck,
En ſoo verdien' ick geenen danck;
Maer hy die my den geeſt ontſtack,
En als een moet int herte ſprack,
Dat is de Vader van het licht,
De vinder van de manne-plicht,
De Geeſt, die inder hoochten ſweeft,
En geeſt aen alle geeſten geeft,
De God die oock den ſwacken ſterckt,
En geeft hem dat hy krachtich werckt;
Hy waſt die my de ſinnen toogh
Wanneer ick vander aerden vloogh;
Door hem is al het ſtuck beleyt,
Hem ſy dan lof in eeuwicheyt.

En ghy, o weerde Vaderlant,
iet hier een vaſt, een gunſtich pant,
;en teycken dat ick heden ſett',
'en dienſte van het echte bed,
'oor man en wijf, voor al de jeucht,
)ock dieje namaels krijgen meucht,
ck ben, ick ben u toegewijt,
' wil ick dienen alle tijt
Aet lijf, en geeſt, en mont, en pen,
ioo lang ick opter aerden ben;
:n heb ick yet ter weerelt meer,
'is u te goede, God ter eer.

* * *

VROVWEN-VOORDICHT,

ALLE VVARE

HVYS-MOEDERS

TOE-GEEYGENT.

VRaecht yemant wat ick voor een vrou
Tot mijn geſelſchap wenſchen ſou?
Geſellen, ſoo hier wenſchen gelt,
Ick wenſſer eene dus geſtelt:
Niet al te ſoet, niet al te ſuer,
Niet al te ſacht, niet al te ſtuer,
Niet al te ſchouw, niet al te bout,
Niet al te laf, niet al te ſout,
Niet al te wijs, niet al te geck,
Niet al te rijf, niet al te vreck,
Niet al te loen, niet al te gaeu,
Niet al te klouck, niet al te flaeu,
Niet al te ras, niet al te traegh,
Niet al te pruts, niet al te laegh,
Niet al te ſcheef, niet al te fraey,
Niet al te mals, niet al te taey,
Niet al te heus, niet al te plomp,
Niet al te teer, niet al te lomp,
Niet al te kort, niet al te lanck,
Niet al te dick, niet al te ranck,
Niet al te vaſt, niet al te broos,
Niet al te ſlecht, niet al te loos,

Siet hier, Nederlander, tot lof van uwe moeder-tale, een gans gedichte alleen beſtaende uyt enckel geluydẽ, ofte woorden van eener ſilbe: waer uyt blijcken kan hoe kort en bundich ghy daer in ſpreken kont. Ick wenſte dat yemant van hare verachters dit eens poochde na te ſpelen, ſelfs in de tale die hem beſt te hãt mochte weſen, en daer niet door wetende te raecken (gelijck ick oordeele ſulx in andere talen onmoghelick te ſijn) dat hy ten minſten van dan voortaẽ, in meerder achtinge van de ſelve wilde ſpreken, en ghevoelen.

Niet al te kael, niet al te bont,
Niet al te ſlim, niet al te ront,
Niet al te ſchaers, niet al te milt,
Niet al te tam, niet al te wilt,
Niet al te ſchrael, niet al te vet,
Niet al te vuyl, niet al te net,
Niet al te droef, niet al te bly,
Niet al te bloo, niet al te vry,
Niet al te glat, niet al te ſtram,
Niet al te rap, niet al te tam,
Niet al te loom, niet al te fel,
Niet al te traegh, niet al te ſnel,
Niet al te mal, niet al te vroet,
Niet al te quaet, niet al te goet,
Niet al te ſlap, niet al te ſerp,
Niet al te bot, niet al te ſcherp:
Ick wenſch een wijf van middelmaet,
Van hoogen, noch van laegen ſtaet,
Een wijf, niet fier op haer geſlacht,
Doch vande goede voort gebracht;
Een wijf niet hooch, of machtich rijck,
Maer my in goet en bloet gelijck;
Een wijf niet trots of byſter hoogh,
Maer kleyn, doch in haer eygen oogh.
Een wijf tot alle deucht gewent,
Maer dat haer gaven niet en kent;
Een wijf dat hare reden ſout,
En datmen op het ooghe trout.
Een wijf dat vanden eerſten ſtont,
Den aert van haren man doorgront:

Een

Een wijf, dat voor een tweede wet
Haer wille na ſijn weſen ſet.
Een wijf dat noyt den engen douck
Wil breeder ſetten als de brouck.
Een wijf dat noyt en grolt, of baſt,
Al noot haer man een vrient te gaſt.
Een wijf, een kroone van den man,
Dat ſpillen, en dat ſparen kan.
Een wijf, dat, tot het huys gewent,
De gronden vande keucken kent.
Een wijf, dat ſnoupens rancken mijt,
Maer eet en drinckt ter rechter tijt.
Een wijf dat noyt en lorſt, of borght,
Maer, als het dient, het huys beſorght.
Een wijf dat ſuyver garen ſpint,
En by haer deel vernoughen vint.
Een wijf dat vander eerſter jeught,
Mach ſijn mijn eerſt' en leſte vreught.
Een wijf beſet op haer cieraet,
Geen ſlons in huys, geen popp' op ſtraet.
Een wijf dat hare beſte dracht
De deught, en niet haer baggen, acht.
Een wijf dat t'huys haer oogen heeft,
En vraeght niet hoe een ander leeft.
Een wijf dat haer gebueren eert,
Maer weynich buytens huys verkeert.
Een wijf dat niemants leet en ſeyt,
Maer lichte blooſt, en lichte ſchreyt.
Een wijf dat harde ſinnen buyght,
En uyt het bitter honich ſuyght.

Een wijf, een ſtil, een ruſtich wijf,
Een vyandinne van gekijf:
Een wijf dat noyt den vrede breeckt,
En hooger niet, als deftich, ſpreeckt.
Een wijf dat liever ſchade lijt,
Als datſe ſchelt, en tegen krijt.
Een wijf dat ſonder knorren eet,
En oock van pruylen niet en weet.
Een wijf dat ſich een regel ſet,
Van noyt te kijven op het bed.
Een wijf dat nimmer bang en ſiet,
Als haer de man daer gunſte biet.
Int kort', een wijf van goet beleyt
Dat geeft en weygert met beſcheyt.
Indiender eenich menſche leeft
Die ſoo een wijf bekoomen heeft,
Of voor ſijn deel noch hebben kan,
Voorwaer het is een luckich man;
Hy brenge dan, of ſende my
Haer beelt, in druck,of ſchildery,
Ick ſal haer, voor dit eygen werck,
De vrouwen tot een oogh-gemerck,
Ick ſal haer met een rooſe-krans
Ten toone ſetten voor de mans,
Ick ſal haer aen het vaderlant
Beſetten tot een eeuwich pant;
En, ſoo mijn pen dan yet vermach,
Soo wil ick brengen aenden dach
Yet dat na rechte gunſte ſmaeckt,
Yet dat de kunſt' int herte raeckt,

Ye

Yet dat en geeſt, en leven heeft,
Ia ſchier tot aenden hemel ſweeft,
En ſtorten ſoo voor alle man
Al wat ick doen en dencken kan.
Maer ſwijght nu, loſſe penne, ſwijght;
Tot datj' eens breeder ſtoffe krijght
Want voor een wijf van deſen aert
Dient vry u beſte treck geſpaert.
  Maer hoort, Ionckvrouwen, hoort een woort,
Op datter niemant ſy geſtoort;
Dit voor-beelt moet u niet verſlaen,
Die naeſt ghelijckt, heeft beſt gedaen.

Christelick Huys-Wijf

Vertoont inde gestalte van

BRVYT VROVWE MOEDER WEDVWE	*Vergheleecken mette vier getijden des Iaers,*	LENTE. SOMER. HERFST. WINTER.

Met by-vouginghe vande Mannelicke tegen-plichten op alle de voorgemelde ghelegentheden.

BRVYT,

EERSTE DEEL.

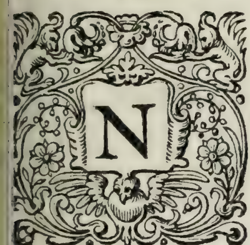

Ier is de koele Mey, een bruyloft vande dieren,
Daer al wat pluymen draecht begint te tiereliere

Daer al het groene vvout met open bloemen ſtaet,
En ſtort in ons ghemoet een hope van het ſaet.
Hoe kond' ick beter prent' hier onder laeten drijven,
Nadien ick vvas geſint hier vande Bruyt te ſchrijven;
Al vvat de Lente vverckt ontrent het groene kruyt,
Dat doet het eerſte jaer ontrent een jonghe Bruyt.

EERSTE DEEL
VAN'T
CHRISTELICK HVYS-WYF
Vertoont inde gheſtalte van BRVYT,
Met by-vouginge vande
MANNELICKE TEGEN-PLICHTEN.

Adien ick, teere Maecht, uw plichten heb beſchreven ;
Soo vind' ick, by ghevolch, mijn ſinnen aengedreven,
Om door een nieu gedicht te brenghen aenden dach,
Hoe dat een echte vrou haer ampt bereycken mach.
ONEYNDELICK BEGIN, wiens onbegrepe weſen
Is in het groote bouck van alle ding te leſen,
Die eenmael, door het Woort, en uyt een enckel niet
Hebſt in het licht gebracht al wat het ooge ſiet;
Die eerſt het ſoet Behulp hebſt aen den man gegeven,
Om, tot gemeenen trooſt, by een te mogen leven,
En, tot een meerder gunſt, tot beyden hebſt geſeyt :
Wort door een vruchtbaer ſaet op aerden uyt-gebreydt;
Tot dy is ons gebedt; Laet heden rijcke ſtralen,
Laet even dijnen geeſt in deſen boeſem dalen :
Op dat ick, met beſcheyt, en door een ſoet ghedicht,
En my, en al het volck mach leeren haeren plicht.

Ionckvrouwen, eerste gront van alle lieve panden,
Die in een suyver hert gevoelt een fackel branden,
 Een fackel van de jeucht; gevoelt een soete wet,
 Die Godt heeft over ons, heeft over u geset.
Ionckvrouwen, rijper aert, die in het echte leven
Alreede zijt gevest, als aenden man ghegeven,
 Alreede moeders hiet, en, met een soete tucht,
 Alreede besich zijt ontrent een jonghe vrucht.
Ionckvrouwen, eensaem volck, aen wie ontijdich sterven
Doet missen u behulp, doet uwen hoeder derven:
 Off die het kranck gestel met drouve posen dreycht,
 Off die het eynde selfs nu totter aerden neycht:
Het is om uwent wil, dat ick vernieude snaren
Ginck hechten aen de Luyt, en mette stemme paren,
 Het is om uwent wil, dat ick genegen ben
 Noch eenmael Zeeusch ghedicht te storten uytte pen.
Ick hebbe 't aengemerckt dat uwe groene jaren
Ontrent het vrouwen ampt zijn byster onervaeren,
 En datter menich wijff niet recht beseffen kan
 De regels van de trou, het voor-recht vanden man:
Ick hebbet aengemerckt dat in het kinder-telen
Veel menschen al te los met haere lusten spelen,
 En datmen menichmael ontrent een ærdich kint
 Noch voetsel nae den eysch, noch goede regels vint;
Ick hebbet aengemerckt dat veel bedaechde lieden
Haer eygen wederpaer geen sucht en konnen bieden,
 En dat een jonge Weuw, door al te korten rouw,
 Veel quade slaeghen doet ontrent een nieuwe trouw.
Ick hebbe jae gemerckt, dat even kloecke mannen
De strengen vande trouw off wat te vinnich spannen,

Matrimonium duos vitæ fontes complectitur, Genituram, & liberorum Educationem. Erasm. *tract. de Christ. matr. in pr.*

O

Off blijven even selfs in haeren plicht te kort,
Soo dat de meeste feyl oock daer niet selden schort.
Dit heeft in my de lust van dichten aengesteken,
Om tot het gantsche land noch eens te moghen spreken,
Misschien off ick het volck mocht treckē door de smaeck
Off van het Zeeusche rijm, off van de ronde spraeck;
Misschien oft onse pen yet neder konde setten,
Dat aen de rouwe jeucht eens naeder dede letten
En watter aen de trou de beste daghen heeft,
En hoemen onder een in rechte vrede leeft.
Het is wel eer gesien dat, even door ghedichten,
De menschen boven al haer lieten onderrichten:
En dat een woeste schaer, noch in het wout verspreyt,
Door sang is ingetoomt, en totte deucht gheleyt.
Nu, Vrienden, laet de tucht in uwen boesem vesten,
En duyt de slechte kunst, en onsen dienst ten besten,
Al schijn ick somtijts hart, leest echter door en door,
Off schoon het bietje straelt, het geefter honich voor.

SOO haest uw naeste bloet ghedenckt aen u besteden,
Soo gaet, voor alle werck, tot Gode met gebeden, *a*
God is de rechte born, de gront van echte min,
In hem alleen zy hier en elders u begin.
Daer is, ô teere Maecht, een groote saeck op handen,
Men smeet voor uwen hals een jock van stale banden;
Indien het wel geluckt, het is een groot gemack,
Indien het qualick valt, het is een eeuwich pack.
Ghy mocht een rijck besterff van uwen vader erven,
Ghy kondt een schoon juweel van eenich mensch verwerven,

a Siet Gen. 24. 12. *Apud eos, qui Christianæ militiæ nomen dederunt, moris semper fuit in exordiendis matrimoniis, nedum aliis rebus gravibus, summi Rectoris ac Domini numen implorare l. 2. C. de offic. præfect. prætor. Africa. Novell. 109 de privileg. dot. hæret. mulieris non præstand.*

„ Ghy ſult, by vrienden hulp, becomen ſtaet en eer;
„ Maer wel ghepaert te zijn, is niet als vanden Heer. *a*
Hoe rijck van eenich goet, hoe wel men is geboren,
Wanneermen qualijck trout, dan iſſet al verloren; *b*
Van daer wort ons de vreucht verandert in geklach;
Geluck en ongeluck hangt aen den bruylofts-dach.
Al wat de keucken eyſt, al wat de menſchen houven,
Staet aen den kooper vry voor al te mogen prouven;
En, ſoo het niet en valt gelijck het eerſtmael ſcheen,
De coop is ongedaen, men ſentet weder heen.
'tIs ganſch een ander dinck wanneermen compt te trouw[en]
Wat yemant daer beprouft, dat moet hy eeuwich houwe[n]
Want *houvven* is de naem. Wijs, ſot, geſont en kranc[k]
Men iſſer aen geboeyt zijn leven daegen lanck. *c*
Het wijff wort door den man ter eeren op gedreven, *d*
Off, in het tegendeel, tot ſchande wech ghegeven,
Het wijff, nae datſe trout, compt, na den eerſten nacht
Off tot een hooge ſtam, off tot een laegh geſlacht. *e*
Al kreech u wederpaer de witte lazerye *f*
Al kreech u wederpaer de ſwarte raſernye, *g*

a *Huys ende goet erftmen vande Ouders, maer een verſtandighe vrouwe compt vanden Heere.* Proverb. 19. 14.

b *Het Frans ſpreecwoort ſeyt,* Il n'eſt bien né qui n'eſt bien marié.

c *Licet cæteri contractus quandoque poſſint contrahi ad certum tempus* §. omnis Inſt. de verbor. oblig. *matrimonium tamen ad certum tempus non contrahitur.* gloſſ. in c. omne 27. quæſt. 2.

d *Splendent enim vxores honore maritorum. l. fœminæ ff. de Senator. Et cum ſociæ ſint divini & humani juris, indignum lex æſtimat, marito in altiſſi[mo] dignitatis gradu conſtituto, vxoris dignitatem pariter non concreſcere. l. ſi liberorum. C. de nupt.*

e Si le mary eſt noble, il annoblit ſa femme roturiere. *l. fœminæ ff. de Senat. l. cum te. l. ult. de nupt.* E[t] la Damoiſelle eſpouſſe vn roturier, elle perd ſa Nobleſſe. *Bald. in l. 1. C. de dignit.*

Ideoque Virginiam Auli filiam patriciam, plebeio nuptam, matronæ Pudicitiæ ſacris arcuerunt, tanquam deſii[sset] eſſe patricia, quæ plebeio nupta eſſet. Liv. lib. 10. Et filia naturalis, nupta legittimo, efficitur legittima. Angel. § quod vero in Auth. quib. mod. nat. effic. ſui.

f *Nulla infirmitas, etiam graviſſima, matrimonium conſummatum diſſoluit, ne quidem lepra* c. 1. & 2. *de Conj. Lepros. quod & noſtri tenent. Schneyd. ad Tit. Inſt. de Nupt. num. 36. alleg. ex jur. Civil. L. Si cum dotem §. ma[ri]tus ff. ſol. matr. Quid enim tam humanum eſt, quam fortuitis caſibus mulieris maritum vel vxorem viri par[ti]cipem eſſe? Imò quidam volunt hoc caſu ne quidem quoad thorum & mutuam ſervitutem fieri divortium, ſec[un]dum Panorm. per* c. 2. *de conjug. Lepros. ita Schneyd. d. Loc. cum mulier ſui poteſtatem non habeat, ſed vir, & cont[ra]. Alij tamen complexum connubialem partem ſanam præſtare non cogi. Non licet, inquiunt, malum facere, vt e[ve]niant bona: malum fieret, ſi occaſio daretur morbum iſtum propagandi, hoc vno colore quod conjux non ſit deſerend[us]; ſatis itaque eſſe ſi ſervitium ægro præſtetur in alijs, vel per ſe vel per alium. vid. addit ad Schneyd. d. loco.*

g *Licet furor matrimonium impediat, ne contrahatur, contractum tamen non diſſoluit, l. furor. ff. de ſponſalib. c. ſimilib.*

Al kreech u wederpaer het aldervuylste zeer,
Hy blijft u man, u voocht, u hooft en overheer.
Al waer u bed-genoot met roovers aengespannen,
Al wordt hy uyttet landt om eenich quaet gebannen,
Al is hy fun, of schelm, schorluyn, oft opperdieff,
Al haetje zijn gebreck, hy blijft u weerde lieff. *a*
Dit onver-broocken jock is vande groote saecken,
Die, naer een quaden slach, niet recht en zijn te maecken *b*
Siet wat een vasten bant! te scheyden man en wijff,
Wort al te dier betaelt, het kost een s'menschen lijff.
Is dan aen dit begin soo wonder veel ghelegen,
Soo isser grooten noot van Godes eygen zegen;
Wel aen dan, weerde Maecht, in dit onseecker lot,
En gaet tot geenen man, off gaet tot uwen God.
Eynst vry dat echte trou, en haere vaste banden,
Sijn steunsels voor het huys, zijn stijlen vande landen,
En stutten voor den Staet, en stoffe voor de kerck,
En datter vaste gront dient tot een lastich werck.
Die eertijts was gesint een rijcken oogst te winnen,
Riep Ceres tot behulp. Een, die begon te minnen,
Gingh Venus offer doen. Voer yemant over zee,
Neptune, riep het volck, verleent een goede ree.
De minste vanden hoop, oock inde slechste dingen,
Wist yder houten beelt zijn offer toe te bringen;
Ghy bid in dit gheval den Schepper van de vrou,
Den Vader van den man, en Vinder van de trou.

a *Mulier, pro furto vel alio delicto mariti, maritum deserere non debet l. res vxoris. extra de divort. Idem disponitur jure Civili. l. res vxoris §. sin autem C. de donat. inter virum & uxorem. Huc spectat* Math. 18. vers. 25. *Vbi servus venditur & etiam ipsius vxor. &* Gen. c. 4. *vxor Caini etiam post homicidium ipsum secuta legitur, & coactam ferre calamitatem mariti. Schneyd. ad. Instit. tit. de Nupt. num. 35. Hodie neque exilij pœna, neque relegatio ad triremes conjugium dissoluit. Bez. de Divort. & Repud. fol. 339. olim quoque neque deportatio, neque aquæ & ignis interdictio matrimonium dirimebat, vt apertè sancivit Iustinian.*

b *Rupto aut luxato membro, succurrit chirurgus; matrimonij pedicis infœliciter illigato nullus invenitur medicus.* ERASM.
Nihil magis seriò agendum, quàm quod postea mutari non potest. Heyns. Epist. ad Primerium.

Claud. *Hinc fuit ut primos in conjuge discerет ignes, Ordirique virum non luxuriante juventâ, Sed cum lege tori, castoque infœdere vellet.*

Bid om een bed-genoot, die op gesette reden,
Niet als een jonge wulp, in echte compt getreden;
Bid om een bed-genoot, die met u leven mach
Een leven sonder twist, tot uwen lesten dach:
Bid, dat haer niet alleen uw handen mogen vougen,
Maer dat een heylich vyer verbinde met ghenoegen
Twee herten eens gesint: bid dat u swacke jeucht
Mach rusten op den balck van zijn besette deucht.
Bid, dat een stille geest van boven aff ghesegen
Mach leyden u gemoet, mach uwen man bewegen
Tot onderling gedult, en nae gemeenen wensch,
Doch meest tot Godes eer, het eynde vanden mensch.
Leert vanden Elephant de gronden vande zeden,
Die, als de sonne rijst, gaet in het water treden,
En, van een reyner aert als menich ander dier,
Spoelt al de leden aff, en bidt op zijn manier.
Ghy, om u teere stem tot uwen Godt te brengen,
Wilt niet, als reyn gepeyns, op uwe sinnen sprenghen;
Drijft alle slim bejach van snoode tochten uyt,
En wordt een waerde maecht, eer datje wort de bruyt
Bedenckt, als vrienden raet u vordert om te paren,
Dat u een gulde son, een leytsman uwer jaren,
Dat u een helle glans compt daelen uyt de lucht,
Dus suyvert u gemoet van alle quade sucht.
Wat trouter menich paer (ghewis tot haerder schanden)
En raeckt het reyne bont met ongewassen handen?
Want, schoon het mettet lijff ghenaeckt het echte be(d)
Ten heeft noyt recht geleert de rechte kamer-wet.
Ghy handelt niet alsoo; Maer wickt in u gedachten
En watter dient gedaen, en watter staet te wachten,

En wat een laſtich werck u teere jeucht begint,
En tot hoe weerden ampt u deſe ſtaet verbint;
Jenckt watter noodich is, om ſoo het dient te paeren,
In hoe een echte vrou haer eere moet bewaeren,
In corte, wieje zijt, en wieje neemt ter handt,
Al eer u vrijen hals ghenaeckt den engen bandt.
hy mannen niettemin, naer dien wy uwe ſaecken
lier mede zijn geſint een weynich aen te raecken,
Ontfanckt een korte les, u tot een ooch-gemerck,
Ontfanckt een kleyn bericht ontrent dit groote werck.
ndien ghy zijt beluſt om wel te moghen trouwen,
oo leert in dit geval vijff dingen onderhouwen;
Draecht eerſtmael goede ſorgh te nemen uws ghelijck,
Niet uytter maeten groot, niet al te machtich rijck. *a*
en tweeden neychtet hert, door krachten van de reden,
n naer een goede naem, en nae gheſonde leden. *b*
Ten derden ſouckter een, die op ghelijcken gront
Omhelſt, benevens u, het Chriſtelick verbont. *c*
en vierden, ſooje wilt in rechte vrede paeren,
erkieſt de ſoete jeucht, en niet de late jaren. *d*
Ten leſten trouter geen, noch ſchoonder in ghelaet *e*
Noch hooger van begrijp, (*f*) als in de middel-maet.

a Huwelijck *ſchijnt den naem te hebben van uw-gelijck.*
Quidquid eſt diſſimile aut nimium, in Republicâ ſeditionem, in familiâ moleſtiam creare ſolet. heynſ. qui ſuavitatem quærit conjugis, ne ſuperiorem cenſu ambiat. Ambroſ. lib. 1. de Abrah. Patri. Inſolens malum eſt, beata uxor. Senec.

b *Amorem incipiendum auribus, Olympia judicabat, non oculis. idque Plutarchus ſuadet.*

c *Quomodo poteſt conjugium dici vbi non eſt fidei concordia? Amb. lib. 9. Epiſt. 1.*

d *Placet Ariſtoteli, Heſiodo, Xenophonti, & alijs magnis viris, ſatius eſſe virginem teneram ducere, quæ é parentum dibus nihil adferat præter pudicitiam, ac verecundiam, & mores ad omnia dociles. non enim, in tantâ ingeniorum varietate, quævis inſtitutio cuivis accommoda; preſumptũ eſt enim (vt eleganter ſcribit vlpian. in l. præcipiunt ff. de dilit. edict.) ea mancipia quæ rudia ſunt, ſimpliciora eſſe, & ad omnia miniſteria aptiora & magis docilia; trita verò c veterata difficile eſſe reformare, & ad ſuos mores formare. quo loco Salicet. & Cepoll. rectè notant viduas ſcire ſua & aliena vitia, ideoque &c.*

e *Superbi vultus formoſarum; vnde ſocrates, apud Laert. in vitâ Ariſt. formam* oligochrónion tyrannída, *exigui temporis tyrannidem appellat. Ergò ſtata forma (vt Ennius loquitur) ſive vxoria (vt Phavorinus Philoſophus apud Gellium lib. 2. cap. 5.) hæc optima, & propterea eligenda.* Geen y! geen Fy. Het Italiaens ſpreeckwoort ſeyt, *Bella moglie, ma ſenza doglie.*

f *Vide Heynſ. epiſt. ad Primer. vbi, quatenus ingenioſa vxor eſſe debeat, differit.*

Het vrijen heeft ghedaen. de wijste *g* vande magen
Die comen aenden voocht off aenden vader vraghen
   Off hy een vlugge maecht wil gheven aenden man,
   En off hy voor een vrient een dochter missen kan.
Ten wil, o grage maets, niet alle tijt ghelucken
Het bloemtje van het huys soo licht te moghen plucken
   Het stuck wordt uyt-gestelt, en dapper overleyt,
   Eer dat het groote woort wort eenmael uyt-gheseyt.
Men gaet voor alle werck ten nausten ondervragen
Hoe sich de jonghe quant heeft over al ghedragen,
   Wie dat zijn mackers zijn; en waer hy heeft verkeert,
   En hoe hy heeft gheleeft, en wat hy heeft geleert,
En off hy oock het huys sal weten op te bouwen,
En off hy wijff en kint sal konnen onderhouwen,
   En watter inden dranck uyt zijnen monde leeckt,
   En offer oock een man in zijnen boesem steeckt.
Hoort, jonghe lieden, hoort; indienje zijt geneghen
Te paeren nae den eysch, leert uwe saecken wegen;
   Leert u van eersten aen ghewennen totte deucht,
   Leert wijs en nuchter zijn, oock inde losse jeucht.
Al wat de jonckheyt feylt, tot aen de minste dingen,
Sal vrijers hinder doen, en voor de schenen springhen,
   Het schaet hem alle tijt die eenmael heeft gheschrouft,
   Een vrijer wort in als, gelijck het goudt beprouft;
Een vrijer moet de sweep van alle tonghen dragen,
En wort als naeckt ghestelt door innich ondervragen,
   Lijt wat de spotter ralt, en wat de nyder bast,
   Een vrijer wort in als ten nausten ondertast, *a*
Een vrijer wort gesift. wat isser noch te segghen?
Een vrijer moet het lijff als opten rooster leggen,

g Imperatoriæ constitutiones in nuptiarum solemnitate nobiliores ex re familiæ vocari suadent; quorum prudentiâ & auctoritate conventiones omnes ineantur. l. tam dementis C. de Episcop audient. l. si furiosi C. de Nupt.

Het Engelsch spreeckwoort is goet. In wedding and thriuing a man most take counsell of all the world. *a*

Om daer, gelijck een worst, te werden omgewent,
Tot datmen aenden reuck zijn roet en reusel kent;
En al met dubbel recht. een dochter uyt te geven,
Om met een vreemden man haer dagen af te leven,
Is vry een swaer besluyt, is jae een deftich werck;
Geen vader koome'r aen, als naer een rijp ghemerck. *b*
Maer onder dit beslach zijn duysent loose rancken,
Om, met een slimme treck, een vrijer af te dancken,
De jonckman is geschickt, en van een goet beleyt,
De vryster heeft bykans het blyde jae gheseyt,
De buerte spreeckter van; en desen onvermindert,
Men weet niet waer het schort, de saecke wort verhindert;
Vraecht yemant, Waerom dat? de voocht sit in het riet,
De voocht besit het goet, en daerom wil hy niet.
Hy weet een vreemde lack, hy weet een *maer* te vinden,
Hy weet het jonghe dier yet opte mou te binden,
Hy stelt als op een ry al wijer qualijck trout,
En stoot geduerich om al wat de minnaer bout.
Daer slipt de kabel los, daer gaet de vrijer henen,
Die kropt de smaetheyt in, en deckt de blauwe schenen;
Dus wort de goede maecht haer beste vrijers quijt,
Onvruchtbaer in het bed, maer swanger vande spijt.
Fy van het slim bedroch, en vande loose grepen,
En van het vuyl bejach, en vande blinde nepen!
Fy van het snoode volck, dat om zijn eygen baet
Een vlugge maecht belet, en van het trouwen raet.
Ghy, laet, ó waere voocht, laet dese rancken varen;
Laet jae de rijpe jeucht ter rechter ure paren,
En set geen hinderpael ontrent den echten bant,
Dat is de jonckheyt nut, en dienstich voor het landt.

b *Cum Christiana lex nullam faciat spem dirimendi matrimonij, quod semel coijt, Lentè in eo festinandum. Eras. tract de Christ. matrim. for. 29.*

Querelam instituit, & detestatur has & alias tutorum ac curatorum fraudulentas artes Damhoud. tractatu, quem inscribit le refuge des Orphelins *tit. des perils des Tuteurs & Curat. num. 8. & Sequent.*

Noch vind ick even hier, ick vinde jae gebreken
Die inden boeſem ſelfs van eyghen vaders ſteken;
  Veel roemter byſter hooch, en ick en weet niet hoe,
  Maer even nae de feeſt ſoo blijft de beurſe toe. *a*
Off ſchoon het eenmael ſchijnt de ſaecke wil ghelucken,
Soo ſchift het groote woort, en breeckt in kleyne ſtucken.
  Men geeft een huys, een ſchuyr, en ick en weet niet wa
  Ten hoochſten ingheſtelt, ten dierſten aengheſchat.
Voor beyde dient ghemijt. De rechte bruyloft-wetten
Vermanen al het volck hierop te willen letten,
  Dus wie een dochter heeft, en niet te grooten goet,
  Die thoone metten mont niet al te grooten moet. *b*
Een die gheweldich pocht, en niet en meynt te geven,
Maeckt vande ſoete trou een gantſch onruſtich leven;
  Want als de vader looft, en laetet onbetaelt,
  Soo wortet aen het kint, zijn naeſte bloet, verhaelt. *c*
'tIs even bijſter vils, en dienſtich aff te keuren,
Dat yemant, ſwagers paeyt met opgeraepte leuren;
  Geeft, geeft, in ware daet, niet in een looſen droom,
  Geen vogel in de lucht, geen exter op een boom;
Geeft dat een lichaem heeft, geeft vande ronde ſchyven,
Waer van men boter coopt, en die de heugel ſtyven,
  Geeft landt dat vruchtbaer is, off renten wel gegront,
  Doch al tot rechten prijs, en opten rechten ſtont.
V ſwagher is geſtoort, miſſchien niet ſonder reden,
En, ſchoon u dochter vleyt, noch is hy niet te vreden,
  Een ſtroo, een enckel ſant dat is hem inde weech.
  En ſchoon het yemant weert, noch iſſet niet ter deech.
Gaet luyſtert voor de deur, off buyten aende glaſen,
Ghy ſult het jonghe volck geweldich hooren raſen,

Eenige ouders loven veel, maer gheven niet.

Eenighe loven veel, maer gheven weynich, of niet behoorlijck.

Eenige loven niet, en geven niet.

Vande twee eerſte ſoorten wort hier gehandelt, vande leſte op een ander plaetſe hier nae.

a *Multi duxêre ſine dotib. uxores, quidam dictas non accepêre. Sen. lib. 1. controu. 9.*

b *Maritus, dote promiſſâ & non ſolutâ, uxorem alere non tenetur: ſecus, ubi nulla promiſſio; uti volunt D D. & Bald. in l. fin. nu. 1. C. ad Vellean.*

c *Perniciosè peccant parentes ambitioſi, qui in tractatu matrimonij aureos montes pollicentur, nuptijs autem ſubſecutis parum aut nihil praeſtant. And. Gail. lib. 2. obſer. 87. nu. 4.*

Hoe en wanneer huwe-
lcx goet te betalen.

En vraechje dan, waerom het lief ghefelfchap kijft?
Soo weet dat uwe beurs te lang ghefloten blijft.
Komt, wijfe vader, koomt en fet u om te tellen,
Ghy fult het nieu ghefin wel haeft te vreden ftellen;
De gave vande bruyt, het foete nacht-gewin
Iaecht ftuere vlagen uyt, en brengt gheruftheyt in.
Ghy vaders niet te min, die fonen hebt te trouwen,
En fchuyft niet alle laft ten halfe vande vrouwen,
Wy manen even u, en meynen dat de man
Niet meer, als eenich wijff, met woorden trouwen kan.
Het is een vuyle fpreuck; Met dochters moetmen geven,
Met foonen ftaetet vry, al iffer veel gefchreven;
Neen, rouwe Zeeuwen, neen: verftaet dē rechten gront,
Daer is geen quade trou ontrent het goede bont.
Daer is geen onderfcheyt van mannen ofte vrouwen,
Beloften maecken fchult, en dienen onderhouwen,
Dus off je man, of maecht, of ander maeckfel zijt,
Geeft datter is belooft, en op de rechte tijt.
Wanneer men oorlof neempt aen al de buyte-gaften,
Dan ift de juyfte ftont om inde beurs te taften;
Want als de fpeelman fwijcht, en datter niemant fingt,
Dan luytet byfter wel indien de penninck klinckt.
Het gelt is jae verdient foo haeft de vrienden reyfen,
Dus wilt om defe tijt op uwen fwagher peyfen,
Roept eerft het nieuwe paer, en dan het naefte bloet,
En geeft de jonghe lien het toeghefeyde goet.
Vermaentfe totte tucht, en leertfe goede wegen,
En, voor het lefte woort, foo wenft haer uwen zegen;
Hy is in volle maet, hy is te mael beleeft,
Die fonder morren looft, en fonder marren geeft.

Benè Neoftadius ex fententiâ fupremæ in Hollandia Curiæ annotauit id quod vulgò dici folet Met een man machmen loven, Met een maecht moetmen geven. *non fic intelligi deberi quafi fatis fit cum viris feu fponfis promitti. imò æquè maritos ad præftationem eorū, quæ promiffa funt in fubfidium matrimonij, vti mulieres, aftringi, fed id ita jactatum effe ob liberrimam maritorum adminiftrationem, quâ, fi fidem violare velint, fponfores fuos vel folâ accepti-latione à promiffis liberare poffunt. vide rer. jud. obferu. 11. in not.*

Een woort noch totten voocht. als uwe weeſen trouwen
Soo wilt u vrecke ſucht met crachte wederhouwen,
En maeckt geen vuyl beding, en pluckt den vrijer niet,
Gelijck men vry ghenouch in onſe tijden ſiet.
Wat heb ick menichmael en op verſcheyde ſtonden
Al grepen op gedaen, al rancken ondervonden,
Al laegen aengemerckt ontrent de reyne trou,
Iuyſt daer een giere voocht een maecht beſteden ſou.
Men vinter over al die niet en noyt en vreeſen
Te taſten in het goet van moederlooſe weeſen,
En als haer onderwint dan op het eynde draeyt;
Soo ſtaen de ſaecken ſlecht, en over al bekaeyt.
Ick hebber een gekent van deſe looſe guyten,
Die, als het trou-beſpreck ſtont even om te ſluyten,
Ging zijnen vrijer aen, en ſeyde; macker, ſiet;
Off teyckent dit beſcheet, of neen, men doeter niet.
(Hy bracht een ſtaet, een ſlot, een quijt-ſcheld daer benevẽ
Wel bondich ingeſtelt, en nae de kunſt geſchreven;)
De jongman, off hy ſchoon de booſe laegen ſach,
Schreef wat hem wert geverchte,en juyſt gelijck het lach
Noch hielt de lincker aen, en ſprack; hier is te wegen
Wat vlijt en groote ſorch dat alle voochden plegen,
Ghy, die nu mijnen dienſt tot uwen nutte keert,
Weeſt danckbaer nae den eyſch, en ſoo de reden leert.
De vrijer, die den vraet doen geenſins wilde tergen,
Belooffde wonder veel, belooffde goude bergen,
Belooffde ſonder ſlot, en, tot een naerder pant,
Gaf opten ſtaenden voet een ſchrift van eyger-hant.
Wat gaeter vorder om? juyſt nae de bruylof-daghen
Soo ging de nieuwe man zijn dinghen ondervraghen,

Sijn ſtucken overſien: hy vint het gantſche kloen,
En leert, door wijſen raet, al watter is te doen.
Eerſt gaet hy totten voocht, en wijſt hem vreemde ſtreken,
Die in het duyſter hol van deſen handel ſteken,
Hy bidt dat hy de ſaeck, tot myding van gheſchil,
In ſtilte, ſonder twiſt, te rechte brenghen wil;
Hy ſeyt hem boven dat zijn gunſt te willen toonen,
En met een rijck geſchenck zijn dienſt te ſullen loonen,
Indien hy reden pleecht. de voocht, een rechte gier,
Hoort al de clachten aen, maer achtſe niet een ſier.
Het ſtuck compt voor het recht, de ſaecke wort beſchreven,
De voocht moet op een nieu en blijck en reden gheven
Van zijn geheel beleyt; het ſchrift en baet hem niet,
Om dat de gantſche wet de ſlimme weghen ſiet.
'Is niet alleen ghewelt daer yemant wort ghedwongen
Met meſſen op de keel, maer alle vreemde ſprongen,
Die luſt of minne drijft, zijn even ſoo gheſchat
Als off een moorder ſelf ons opten boeſem ſat.
Al waer de liefde grijpt, daer zijn ghewiſſe prangen
Die als een taye klis aen jonghe ſinnen hanghen,
Dus, als de vreeſe treft hem die een lief verkieſt,
Soo lijt hy meerder laſt als die het lijff verlieſt.
Wat ſal een jong-geſel in dit gheval verdrieten,
Indien hy wort gheleyt door hoope van genieten?
Wat lijt een vrijer niet alſt hem de vrijſter gelt?
Een wenck is hier een wet, een woort is jae gewelt.
Ick bid u, lieve vrient, die vaderlooſe dieren
Moet leyden totte tucht, en nae de reden ſtieren,
Hebt acht op u beroep, die nu de vader zijt,
Hebt acht op uwe jeucht, en dat in ware vlijt,

Quod amor ſuadet, libido exprimit, fruendi deſiderium extorquet, id omne per vim exigi videtur. Annæ. Robert. rer. jud. lib. 1. cap. 2. Magni affectus jura non ſpectant Quintilian.

Ontpluymt my nimmermeer u teere pimpel-meesen,
Want Godt is boven al een wreker vande weesen; *Exod. 22.22.*
Siet datje met bescheyt u weerde plichten doet,
Niet om het vuyl ghewin, maer in een reyn ghemoet.
Ghy weder, soete jeucht, tot rijpte nu ghekomen,
Die, als een vader selfs, hebt over al vernomen
In die het niet en was, zijt heusch, ghelijck het dient,
En thoont hem volle sucht, ghelijck een ware vrient.

Pupillos gratos esse debere erga tutores re bene gestâ, & quo modo vide Damhoud. au refuge des Orphelins *cap. vlt. num. 9.*

En als het soo ghebeurt dat uwe rijpe zeden
Misschien op haeren tijt ghelijcken dienst betreden,
Soo quijt u voor den Heer; ghy weet hoe grooten ba
Dat van een trouwen voocht op teere weesen gaet.
Nae vlijtich ondersouck, het maeschap coomt te saemen
Om op het trou-bespreck een voet te mogen raemen,
Hier steltmen in beraet, wat reden of gheval
Het in te brenghen goet te saemen menghen sal.
Een gunter aen de bruyt niet boven haer juweelen,
Een ander wil de winst eenpaerich laeten deelen,
En elders wil het volck dat onse nieuwe man
Sal slaeven voor de kost, ghelijck een rechte Ian;
Noch een van vilser aert, al geeft hy rijcke panden,
Hout even dat hy geeft gheduyrich inde banden,
Laet aen het nieu gesin niet als het naeckte blat,
En bindt de vrije trou aen ick en weet niet wat.
't Is selsaem dat de sucht van hebben, krijgen, houwen,
Soo grooten rolle speelt, daer echte luyden trouwen,
Men dingt van alle kracht, men disselt op het goet,
Gelijckmen op de merct, of in de kramen doet.
Voor my, wanneer ick weegh de gronden deser saecken,
Soo ben ick meer gheneycht om geen bespreck te maeck

Rectè Paulus jureconsultus, non debent (inquit) venalia esse matrimonia. l.2. ff. de Donat. inter vir. & vxor.

Off schoon ick eenich ding tot meerder vrede schrijff,
Noch wil ick dat het goet in rechte vryheyt blijff.
Dat is het eerste recht, vermaert aen alle zijden,
Ghepresen van het volck, ghebruyckt in oude tijden,
Wanneer de ronde jeucht trat in de weerde trou,
Niet om het loose gelt, maer om een lieve vrou:
Doen riep het bruyloffs-volck, als tot een hoogen segen:
Nu heeft de jonge bruyt, met haeren vrient ghecregen
Gemeenschap inde sorch, gemeenschap inde lust,
Gemeenschap inde woel, gemeenschap inde rust,
Gemeenschap in verlies, gemeenschap in het winnen,
Gemeenschap in het lijff, gemeenschap in de sinnen,
Gemeenschap in vermaeck, ghemeenschap in den druck,
Gemeenschap int gevaer, gemeenschap int geluck,
Gemeenschap over al. (*a*) dat zijn de rechte gronden
Waer op in ouden tijt de wijse vaders stonden.
En dus ist datmen noch in veel gewesten doet,
Alwaer het echte bont gaet opten ouden voet. *b*
Waerom is onse kust van dit ghebruyck geweken?
Hoe compt de ronde Zeeuw aen dese loose streken?

a *Nihil, inquit Columella, in domo conjugali apud priscos dividuum conspiciebatur, nihil quod aut maritus aut fœmina proprium sui juris esse diceret, sed in commune conspirabatur ab vtrâque.*

Lex antiqua Romuli fuit; mulier viro legittimè conjuncta fortunarum ac sacrorum socia illi esto; vtque domus ille dominus, ita hæc domina. Meminit Dionys. Halicarnas. lib. 2. Rom. Antiq.

Apud Germanos veteres (inquit Tacitus) ipsis incipientis matrimonij auspicijs mulier monebatur venire se laborum periculorumque sociam, idem in pace, idem in prælio passuram, ausuramque; & hinc Batavis in hunc diem pro lege servatur bonorum communio.

Ischomachus apud Xenophont. ad vxorem; Domus hæc nobis communis est; nam & ego cuncta quæ mea sunt in medium exhibeo, & tu quæcunque attulisti omnia in commune deposuisti, neque ejus habenda ratio jam est, vtrum nostrum plura contulerit &c. lib. 5. de administ. domest.

Cicer. 2. Officior. prima, inquit, societas in ipso est conjugio; proxima in liberis, deinde vna domus, communia omnia.

Quin & Martialis alludit,

Te Patrios miscere juvat cum conjuge census
Gaudentem socio participique viro.

b *Apud Germanos, Gallos, Hispanos, Anglos, id moris esse testatur Arnisa. de jure Connubior. cap. 7. num. 10.*

Waerom niet oock het goet gedommelt onder een
Daer huys, en bed, en lijff, jae ſinnen, zijn gemeen?
'tIs beſt het gantſche kraem in eenen hoop te brengen,
Dat ſal hier, by gevolch, de ſinnen beter mengen;
Ghy dan, die vrede ſouckt, en ſtelt geen eyghen goet
Byſonder inde beurs, byſonder int ghemoet.
Hoe menich ſwaer geſchil wort in het huys ghedreven,
En voor het hoff ghepleyt, om datter is gheſchreven? *c*
Ghewis hy die het wijf heeft by den man gheſet,
En heeft de reyne trou niet metten inct beſmet. *d*
Hoort voocht, en vader, hoort, veel dit en gunt te ſchrijve
En ſal geen loſſen aert uyt domme ſinnen drijven,
Ten ſy dan ghy het goet u ſwagher toe vertrout,
Soo iſſet ſeker beſt dat ghy u dochter hout.
Voor my, ick ſpreecke ront, 'k en ſal geen dochter geven
Aen een die zijn beroup niet recht en can beleven,
Maer als een jong geſel hier over my voldoet,
Soo is de dochter zijn, en oock het vrye goet.
Ick weet dat deeſ' en geen acht dienſtich yet te ſchrijven,
Wanneermen luyden treft die grooten handel drijven,
Op dat een jonge vrou, oock als het qualick gaet,
Mach blijven, dieſe was, en in haer eerſten ſtaet.
Doch hier valt wederom geen kleyn bedencken tegen,
Dat nu gheen tijt en is met reden op te wegen,
Het raeckt een ander werck. Wel aen dan, ſoete luyt,
Keert weder daerje waert, en ſpoet u nae de bruyt.
Ten is van heden niet, maer over duyſent jaeren,
Wanneer in rechte min twee jonge lieden paeren,
Dat yder landt-begrijp ghebruyckt een eygen vont,
Gebruyckt een eygen merck, ontrent het trou-verbont

Mr. Smith, *de Anglis.* Man and wife are two partners; that is, all things are common betweẽ thẽ, which were private before.

c *Tanta est hominum perverſitas, ut ex nullo contractuũ genere plus turbarum oriatur, quam ex matrimonio. Eraſm. de Inſtit. Christ. Mat.*

d *Multa multi in pactis dotalibus ſtipulantur, quæ cum ſervilia ſint & naturali libertati repugnent, nullum effectum ſortiuntur; utputa ſi aut ſponſus in contractu antenuptiali ſeſe obligaſſet, ne diſcederet à domicilio uxoris, existimant plerique eum hoc pacto non teneri, cũ ſit ſpecies ſervitutis; Cum & aliàs modus adjectus legato, ut in illa civitate legatarius perpetuò commoretur, ab ipſo legato reijciatur l. titio §. 2. ff. de cond. & demonſt. & hanc ſententiã defendit Didac. in Epitom. de Sponſ. & matr. c. 7. part. 2. num. 5.*

ier gingmen zijnen dorſt uyt eenen beker laven,
ls maecht en jongeſel de rechter-handen gaven,
Daer wert een helle vonck gheſlagen uytte key
Wanneer een ſoeter vyer quam ſigen tuſſen bey.
Griecken gafmen broot, eer datmen ginck beloven,
ebroocken door het ſweert en overmits gecloven,
Dat greep het jonge paer, een yeder at een ſtuck,
En ſtracx quam al het volck, en boot de bruyt geluck.
och in een ander oort, wert even bloet ghetogen,
n onder een gemengt, en over hant gheſogen;
En die in onſe kuſt voor deſen is ghetrout,
At eerſtmael met de bruyt broot, peper, ende ſout.
et! waer een eerlijck man zijn dochter wil beſteden,
aer zijn aen alle cant byſonder bruylof-ſeden,
Waer uyt ten vollen blijckt, dat oock het rouſte landt
Vint eenich diep gheheim ontrent den echten bandt.
y ons, wanneer de trou op heden is beſchreven,
oo worter aen de bruyt een fijn juweel ghegeven,
Een eygen trou-geſchenck van gout off dyamant,
Geen lijff-cieraet alleen, maer oock een ziele-pant.
och ſietmen even dan, met ſonderling vernougen,
e bruyt en haeren vrient de rechterhanden vougen,
En dus, ſiet! wort de gront van echte trou geleyt,
En, met gelijcke luſt, het groote woort gheſeyt.
aer waerom deſen ring niet daer het dient gheſteken,
n van een goet ghebruyck moet-willens af geweken?
Het was, gelijck het blijckt, de vingher naeſt de pinck
Aen wien het trou-juweel in ouden tijden hinck;
ie heeft een hooger macht, op wel-gegronde reden,
ie heeft een beter recht, voor al de cleyne leden,

Multæ vbique ceremoniæ in ſponſalibus: Manum manui jungebant Perſæ, ex eodem poculo bibebant Galatæ, panem gladio diviſum edebant Græci, ignem ſilici excutiebant Lappones, panem & aquam apponebant Romani, Et aliæ hujuſmodi olim & hodie in vſu, quæ ſingula habent ſuum myſterium. Alexand. ab Alexand. genialium dierum, lib. 2. cap 5. Olaus lib 4. ſeptentr. region. cap. 7. Scaliger lib. 3. Poëtices. cap. 10. Polyd. virg. de Inventorib. rer. lib. 1. cap. 4. Antonius Gubertus Coſtanus in commentario de Sponſalib. tit. de rit. Nupt. Lodouic. Cœl. Antiq. lect. lib. 11. & 17.

De annulo pronubo vide Alexand. ab Alexand. genial. Dierũ. lib. 2. cap. 2.

Te dragen dit kleynoot, een pant van ons ghemoet,
Dat nu door enckel pracht de voorſte vinger doet:

Nervus à nuptiali digito ad cor penetrat. Gellius lib. 10. c. 10. vide Macrob. Saturnal. l. 7. cap. 13.

Men hout dat even hier een ader is ghelegen,
Die met een fijne ſtrael compt in de borſt gheſegen,
En alſſer eenich ding aen deſen vingher roert,
Dat wort van ſtonden aen het herte toegevoert.
Dies als een jong geſel, met ſoete min bevanghen,
Kompt zijn gewenſte trou aen deſen vingher hangen,
Dat klopt als aen de borſt, dat roert de geeſten om,
Dat roept de gantſche ſiel tot haeren bruydegom.
En, ſchoon oock rijper ſucht gaet tot haer oude daghen,
De rinck des niettemin op haere plaets ghedragen
Sent boden alle tijt, ſent poſten aen de ziel,
Op datſe nimmermeer in quade poſen viel.
Noch overtreft de pracht uyt ſotte waen ghedreven,
Die heeft de trou verplaetſt, en aen het oogh ghegeven,
Want, ſiet! in onſe tijt de Wijſer draecht het gout,

Apud nos occultæ conjunctiones, id eſt, non prius apud Eccleſiã profeſſæ, juxta fornicationem judicari periclitantur. Tertull. lib. de pudicit.

Magno ac perpetuo vſu rerum deprehenſum eſt, rarò eſſe fortunata conjugia quæ clanculùm inter juvenem & puellam cojerunt. L. Vives

a *Siet het Placcaet van Keyſer Karel vanden Iare 1540. inde woorden,* komen gemeenlijck tot ſwarẽ eynde.

Dies is (ghelijck het ſchijnt) het lijff alleen getrout.
Waerom is dit ghebruyck, een ſpore tot de ſeden,
Waerom is dit ghebruyck gebannen uytte ſteden?
Wel, ſooje niet te nieuw, off niet te los en zijt,
Soo draecht het trou-gemerck ghelijck in ouden tijt.
Siet daer! een jonge maecht behoorlijck op ghedragen
Aen haer beſcheyden deel, met wille van de magen,
En ouders rijp beleyt. ſiet daer! een rechten voet,
Hoe dat een jonge bruyt een vrouwe worden moet.
De ſnoode linckerny van heymelick beloven
Rijſt uyt een geyle borſt, als uyt een heeten oven,
't Is menichmael gemerckt, ten deucht gemeynlijck nie
Wat uyt de domme jeucht, en ſonder raet gheſchiet. a

W

Wy zijn hier niet gesint int breede van te spreken,
Off tot een lang verhael hier over uyt te breken,
Een saecke niettemin is weert te zijn bedacht,
En dient hier voor de jeucht tot leere by ghebracht.

Een moedich edelman, die op de Fransche kusten
Had langen tijt ghedreycht een vlote toe te rusten,
Was nu te mael gereet tot zeylen over zee,
Nae eenich rieckend' landt, off tot een gulde ree.
Zijn vader was gherust een ruyme tijt gheleden,
Zijn moeder naeder-hant den eyghen pad getreden,

Siet dese geschiedenisse voor warachtich verhaelt by Simon Goulart. Aux Histoires admirables & memorables de nostre temps vol. 4. cap. 5. des affections desreiglées griefuement punies.

Een ſuſter, ſonder meer. juyſt in haer friſſche jeucht,
Was hem de meeſte ſorch, was hem de meeſte vreucht.
Hy ſcheen voor zijn vertreck haer op te willen dragen
Off aen een trouwen vrient, of yemant vande magen,
Op dat het teere pant daer mochte zijn bewaert,
Terwijl hy mette vloot de weirelt omme vaert.
Sy in het tegendeel ſeyt niet te konnen leven,
Indien hy ſich alleen gaet opte reyſe geven;
Wil daerom nevens hem gaen dolen over al,
Waer hem de goede God ter zee geleyden ſal.
De broeder evenwel en wil het niet ghehengen,
Maer ſouckt het vreemt beſluyt haer uyttet hooft te brengē
Hy dreycht haer mette zee, en alderley ghevaer
Dat uyt de lange reys mocht koomen over haer.
En des al niettemin hy kanſe niet beleſen,
Dus, als het immers ſchijnt alſoo te moeten weſen,
Soo voucht hy tot de vloot al wat haer op den tocht
Off dienſtich tot vermaeck, of noodich weſen mocht
Soo haeſt de goede wint haer vaſt begint te ſtellen,
En waeyt te zeewaerts in, de ronde zeylen ſwellen:
Een onvertſaechde jeucht, en menich edelman
Geeft uyt een moedich hert ſich willens inden ban.
Daer drijft de ſtoute vloot. van boven dicke wolcken
Van onder harde vloet, en grondelooſe kolcken
En des al niet te min een ſnel, een ſelſaem, vier
Rijſt midden uytte ſtroom en treft het jonge dier.
Een vande friſte jeucht maeckt door bedeckte loncken,
Door brieven, ſtil gheſpreck, en duyſent minne-voncken,
Dat hy de beſte plaets in haere gunſte wint,
Dat hy de meeſte gunſt in haeren boeſem vint.

Noch isset niet ghenouch, hy weetse daer en boven,
Door sonderling beleyt, hem trou te doen beloven,
En onder desen schijn (gelijck het veeltijts gaet)
Soo glijt de losse jeucht in noch een ander quaet.
De maen heeft haeren loop nu drymael om ghereden,
Siet daer een vreemt gheswel aen haere teere leden;
Sy die voor desen was fris, lustich, gau, en knaps,
Is fleew, en byster meeps, en uyttermaten quaps;
Sy geeuwt, en spickt, en spout, oock aenden dis geseten,
Daer isse dickmael flau, en dickmael sonder eten;
De Ridder die het oogh heeft eeuwich over haer,
Wort, ick en weet niet wat, wort alle ding ghewaer.
Hy gaet haer sachtjens aen, en stelt hem om te vragen,
Oft haer het enge schip, oft haer de stuere vlaghen,
Off haer de vijse reuck, of harde spijse quelt,
Off waerom datse braeckt, of aen de leden swelt.
Rosette wert bestaen; nu sietmen haer besterven,
Nu blosen als een krieck; hy vraegtet anderwerven;
Sy, die het ongeval niet langer helen kan,
Seyt datse swanger gaet, maer by een echten man. *Conjugium vocat, hoc prætexit nomine culpam. Virg.*
Hy, om het rechte kloen van desen draet te krijgen,
En geeft haer anders niet, als kouck en soete vijgen,
Hout alle clachten in, en stelt hem wonder koel,
Op datse sonder schroom sou melden haeren boel.
Rosette, midts de saeck wort sachtjens opgenomen,
Verhoopt in corten tijt tot haeren wensch te comen;
Dus spreeckse lustich uyt, en met een vollen mont,
Wie in haer jeuchdich hert soo diep gewortelt stont.
Haer broeder treurt, en swijcht. De schepen ondertusschen
Gaen soucken verschen dranck, om haren dorst te blusschen;

En, nae een claere lucht, ontdecken ſeecker lant
Met aerdich boom-gewas verciert aen alle kant.
Een yeder is verblijt, en, moede vande baren,
Gaet ſtellen zijnen loop om nae de kuſt te varen;
Matroos is in de weer, en ſouckt den eerſten dach
Wat datter voor een volck het landt bewoonen mach:
Men vint geen menſchen werck, maer niet als wilde diere
Die ſtout en ſonder angſt ontrent den ouver ſwieren,
En woelen over hoop. men tijter op de jacht,
Dies worter menich wilt de ſchippers toegebracht.
Te midden in het wout zijn klare water-beken,
Die van het hooge landt tot in de dalen leken,
Daer gaen de gaſten heen, en vollen menich vat
Met freuyt, en aert-gewas, en met het verſche nat.
Roſette boven al,gants moede vande ſtroomen,
Gaet nemen haer vermaeck ontrent de groene boomen,
Verkieſt een gave ſchors, en ſchrijft met eyger hant,
In ſpijt van die het ſpijt, Roſette mint Galant.
Galant in teghendeel brengt ſich en haer te ſamen,
En maeckt een mengel-moes van twee verſcheyde namen
En ſnijtet over al; ſoo dat het groene wout
Veel ſtreken van de jeucht, veel minne-teeckens hout.
't Is al genouch gemalt, men gaeter ſich bereyden
Om uyt de verſche lucht, en van het landt te ſcheyden;
Maer als het jonge paer ſou varen nae het boort,
Soo treet de Ridder toe, en ſpreeckt een heftich woort:
En pijnt u, jonge-laſ, niet inden boot te comen,
Ick hebbe deſe macht u heden afgenomen,
Mijn Schip is u ontſeyt; en ghy miſbruyckte maecht,
Die uwen hoochſten ſchat ontijdich hebt gewaecht,

Josette.

Gaet vry met uwen pol, gaet inde groene dalen,
Gaet vry u ſlim bedrijf op alle boomen malen,
V vonnis is gevelt: ghy ſult van nu voortaen
Hier ſoucken u vermaeck, hier eeuwich doolen gaen;
Ghy ſijt uyt domme luſt, en tegen alle reden,
Ghy ſijt op eygen raet in dit bejach ghetreden,
Voltreckt het nu alleen, en oeffent u ghedult,
En ſiet hoe ghy voortaen u ſaecken redden ſult. (ten
Hier moet u woonplaets zijn, hier meuchdy gantſche nach-
Verſlijten in de vreucht van dwaſe minne-klachten;
Gaet boet u kriele luſt in dit oneerlijck ſpel,
En maecktet ſooje meucht, en vaert, voor eeuwich wel.
Soo haeſt zijn reden end, hy doet hun wapens langen,
Hy geeft hun jagers tuych, om alle wilt te vangen,
Muſketten, vogelroers, kruyt, lonten, hagel, loot,
En ander kleyn beſlach, tot voor-raet vanden noot.
Strax roeyt daerop het volck tot aen de groote ſchepen,
En geeft den boot een touw om nae te mogen ſlepen;
Strax vallen op een ry de ſeylen vande ree,
Strax is de ganſche vloot te midden inde zee.
Daer ſtaet het jonge paer verhart ghelijck de keyen,
Vol druck, en evenwel niet machtich om te ſchreyen,
Niet machtich om een woort te brengen uytten mont,
En echter door het leet tot inde ſiel ghewont.
» Ten is maer kleyn verdriet, dat met gheduerich klagen
» Weet yemant, die het hoort, ſijn ſmerte voor te dragen;
» Gemeene drouf heyt kermt, maer al te diepen ſeer
» En vint geen open mont, geen ſucht of tranen meer.
Nae dat de koude ſchrick een weynich is geweecken,
Beginnen aen de vrou de tranen uyt te breecken,

Rosette.

Sy geeft haer aen de zee, ſy maeckt een hooch geklach,
Sy roupt haer broeder aen al watſe roupen mach.
Och broeder, om de borſt by my en u gheſogen,
Och wort doch nu eenmael in mijn verdriet bewogen,
Off, ſoo het u belieft dat ick verloren blijff,
So neycht toch eens het oogh ontrent een ſwanger lij
Heb ick den doot verdient door onvoorſichtich mallen,
Ey laet het kleyne ſchaep niet inde ſtraffe vallen,
Doot geen onnooſel kint, geen ongeboren dracht,
Die niemant eenich leet oyt toe en heeft gedacht.
Siet! als een ſwanger wijf heeft eenich quaet bedreven,
Dat haer naer rechten maeckt onweerdich om te leven;
Sy wort noch evenwel niet tot de doot geleyt,
Tot ſich het teer gewas van haere leden ſcheyt.
'k En eyſch geen langen tijt van ſes off ſeven jaren,
Maer ſlechs een korte wijl om in verdriet te baren,
Had ick het ſoete dier maer eenmael op den ſchoot,
Ick gaeve metter daet my willich aende doot.
Ick gaeve, naer het viel, mijn leven uyt te bluſſen,
Indien ick maer een reys mijn vrucht en mochte kuſſen,
En, ſoomen dan het kint niet vaderloos en liet,
Het ginck my ſoo het mocht, 'k en voelde geen verdrie
Doch ſoo ick geenen trooſt hier over kan verwerven,
Laet menſchen evenwel van menſchen handen ſterven,
Waerom valt harder ſtraff op ons onnooſel bloet,
Als oock het ſpitſe recht aen rouwe bouven doet?
Waerom word' ick geſet als ſpijſe voor de beeren?
Waerom ſal eenich beeſt mijn weerden man verteeren?
Waerom ons alle bey? en even datter reſt
Gaen ſlepen tot behoef van zijnen wreeden neſt?

Waero

alant.
Vaerom ſal doch een ſwijn met vreeſelicke tanden
y vaeren in het lijff, tot aen de teere banden,
  Daer op mijn lieve vrucht (ellendich ſchepſel) ruſt,
  En koelen, even daer, zijn onverſaede luſt?
oet recht nae ſchips gebruyck, ten ſal my niet verdrieten;
aet vry een vinnich loot in deſen boeſem ſchieten,
  Hangt die mijn hert beſit te midden aen de ree,
  En ſmackt het teere ſchaep by ſtucken inde zee;
e doot is geen verdriet, ick kanſe jae verachten,
aer ſeecker vande doot den ſlach alleen te wachten,
  Ah! dat iſt dat de ſiel in helſche pijnen ſtort,
  Nu doot my, wie het luſt, en maeckt de pijne kort.
aer hoe, kleynmoedich hert, waertoe u ſwaer bedrouven?
ijn broeder is gegaen, maer ſlechts om my te prouven,
  En niet tot ons bederff; mijn broeder is gegaen,
  Niet als in ware daet maer uyt een looſe waen:
ijn broeder heeft van outs en van zijn eerſte daeghen
y veel te goeden hert en jonſte toegedraeghen,
  Hy is van ſachten aert, en van een edel bloet
  Dat aen een ſwacke vrou geen ſmaet of hinder doet;
y ſal noch eens het roer naer onſe ſtrande wenden,
ff yemant met de boot hier aen den ouver ſenden,
  Ey keer dan, broeder keer; ey keer nae deſe kuſt,
  Wy zijn genouch geſtraft voor onſe domme luſt.
us ſtaet de jonge vrou, met twijffel ingenomen,
n ſtar-oocht op de vloot; nu ſchijnter yet te komen
  Dat op het water ſweeft, en nae den oever ſchiet,
  Maer, nae een lang gedult, eylacen! weder niet.
e drouve nacht genaeckt, de ſchepen zijn verdwenen;
aer is geen hope meer. hier baet noch angſtich ſtenen

Galant.

Noch krijſchen, ſeyt Galant, en grijpt een ſtale bijl,
En geeft hem in het bos, en kapt een lange wijl.
De vrou, terwijl de man is beſich in het hacken,
Compt mede tot het werck, en raept de groene tacken,
En ſleeptſe daer het dient, en timmert in het ſant,
Haer eerſte meeſter-ſtuck, een groene ledekant.
Daer leyt het lieve paer, niet ſonder groote ſorgen,
Gedoocken in het looff tot aen den rooden morgen;
Roſette roupt om hulp, Roſette leyt en beeft,
Oock van het minſte blat, dat in de boſſen ſweeft.
Soo haeſt de ſonne rijſt, ſtrax weder aen het houwen,
Strax alle ding bereyt om daer een huys te bouwen,
Een huys van lichte ſtoff, ghelijck een herder ſtelt
Die met het witte vee gaet doolen op het velt.
Gelijck het eerſte paer, uyt Eden wech ghedreven,
Moeſt ſonder huyſ-cateyl ſich inden huyſraet geven,
Moeſt miſſen ſijn geluck, moeſt miſſen ſijnen God,
Moeſt braeden ſonder ſpit, en ſieden ſonder pot:
Soo is haer gants geſtel. de camers ſonder ſetel,
De koetſen ſonder bed, de keucken ſonder ketel,
De deuren ſonder ſlot, de ſolders ſonder balck,
De vloeren ſonder ſteen, de mueren ſonder kalck.
Den honger niettemin ontſluyt haer jonghe magen,
Des tijt Galant te werck, en ſtelt hem om te jagen,
Hy ſchiet, en waer hy comt hy treft ghewenſte kans,
Hier eenich vluchtich hert, en daer een wilde gans;
Al wat het bos bewoont blijft ſitten, ſonder ſchricken,
Off ſchoon hy met het roer daerop beſtaet te micken,
Het wilt is mette pijl, off van het loot geſchent,
Om dattet noch de liſt der menſchen niet en kent.

Rosette.

Hy compt dan met de vanck op zijnen hals geladen,
En wou, indien hy mocht, zijn hollen buyck versaden;
Rosette schort haerop, en dient hem tot gerijff
Als vrou, als camer-maecht, als kock, als vuyl-jongwijff,
Als ick en weet niet wat. haer jofferlicke leden,
Die noyt het minste werck het gantsche jaer en deden,
Die passen op den dienst, die moeten uytte mou,
Die worden vet en vuyl ontrent een swarte schou.
Dit gaet noch soo het mach, maer nae de negen maenen
Vermeerdert haer verdriet en vordert nieuwe traenen:
Rosette wert gequelt met coorts en drouve sucht
En naer het diepste leet, siet daer een kleyne vrucht;
Geen vroe-vrou, geen behulp, geen vrienden, geen gebuerē,
Geen voor-raet voor het kint, geen windels ofte lueren,
Geē wiech, geē baecker-mat, geē kruyt, geē kinder-wijn,
Niet dat het kraem gelijckt, als slechts alleen de pijn.
Hoe staet Galant verstelt! hy weet niet wat te maecken,
Noch watter dient gemijt, noch wat hy moet genaecken,
Hy is geweldich bang, nu kout, dan weder heet,
En schier uyt yeder hair ontstaet een druppel sweet:
Noch moet hy aen het werck, schoon bijster onbedreven,
Hy moet het teere kint zijn eerste winsel geven,
Hier vint hy dit en dat, daer grijpt hy uytten houck,
Een affgescheurde slet, een affghesleten douck.
Galant die doopt het kint, en geeft het zijnen zegen,
Galant die bedt de vrou, soo haest sy is ghelegen,
Galant was die de vrucht in zijnen schoot ontfing,
Galant is kinder-meyt, Galant is alle ding.
De moeder onder dies begeeft haer om te poogen,
Ist doenelijck, haer vrucht met eygen bloet te soogen,

Galant.

Sy leyt het weerde pant geduyrich aende borſt,
En noch en weetſe niet te leſſen zijnen dorſt.
Eylaes de rouwe koſt van appels, wilde peeren,
Van wortels ende kruyt doet haere jeucht verteeren,
En al het ſoch vergaen, ſoo dat het teere kint
Niet als een dicke ſucht in haere borſten vint.
Al weder nieu verdriet, het wicht begint te quijnen,
Gelijckmen menichmael een lampe ſiet verdwijnen
Als haer het vet ontbreeckt. de ſlaep de langhe ſlaep
Compt uyt haer duyſter hol, en treft het jonge ſchaep.
De vader, ſchoon bedrouft en aen het hert geſlaghen,
Meer als zijn krancke ſiel kan inden boeſem draghen,
Toont echter kloecken moet, oock midden inden rou,
En ſpreeckt gelijck een held, en trooſt de ſwacke vrou.
Maer, ſiet! wanneer het vyer in engte wert gedrongen,
Soo comtet naderhant te felder uytgeſprongen,
En ſcheurt al wattet raeckt; Gallant is al te teer,
Gallant die geeftet op, Gallant en is niet meer,
Gallant die wort een lijck. wat konſt, oft cloucke vonden,
Wat ſchilder, of pinceel, wat pennen, ofte monden
Sijn machtich, nae den eyſch, te brenghen aenden dach
Wat druck Roſette ſchept uyt deſen donderſlach?
Sy noemt den hemel wreet, ſy roupt dat hare plagen
Gaen boven alle maet, en niet en zijn te dragen,
Sy ſlaet haer teere borſt, en vult, in deſen noot,
De boſſen door geſchrey, met tranen haeren ſchoot.
Sy kuſt het doode lijff om haeren geeſt te laven,
En wenſt dat eenich menſch haer mede wou begraven,
Maer al het drouff ghebaer vermeerdert haer de pijn,
Want ſiet! het nietich vleeſch dat wil begraven zijn.

Rosette.

Sy kieſt een eycken boom, die boven al verheven
Het ſop van haer geway had inde lucht gedreven,
Sy ſpit met alle macht, en maeckt daer in den dijck
Een graf voor harẽ vrient, eẽ woonplaets voor het lijck.
Sy moet, ellendich wijff! met eygen handen delven,
Sy vreeſt het doode riff, maer overwint haer ſelven,
Sy neemptet inden arm, ſy ſtiertet metter hant,
Sy kuſt het noch eenmael, en graeftet in het ſant.
Vaert wel mijn ander ick, mijn lieff, mijn uytvercoren,
Mijn trooſt, mijn eenich heyl; och waer ick noyt geboren,
Och had ick noyt geleeft, och waer ick noyt getrout!
Soo waer ick niet alleen in dit verdrietich wout.
Wie ſal ick tot behulp in deſen noot gebruycken?
Wie ſal mijn open mont, wie ſal mijn oogen luycken?
Wie ſal, wanneer ick ſterf, aen my rampſalich wijff
Wie ſal een weynich ſtofs my ſtroyen op het lijff?
Wie ſal op mijn verſcheyd met ongeveynſde tranen
My trooſten inder noot, en tot gedult vermanen?
Wie, als mijn koude tong de ſpraecke wert belet,
Wie ſal tot mijnen trooſt beſluyten mijn gebet?
Och! niet een eenich menſch: alleen de ſchorre meeuwen
Die ſullen om het lijck geduyrich commen ſchreeuwen,
En pijpen haeren ſanck; die ſullen onder een
Hen voeden met het vleeſch en ſpringen op het been.
Off, als de ſtuere zee ſal hooger commen woelen,
Dan ſal miſſchien de ſtroom my vanden oever ſpoelen,
My drijven in het diep, my jaegen over al,
Soo dat ick inde ruſt geen ruſte vinden ſal.
Ick ben, tot mijn verderff, als balling hier gebleven,
Een balling nae de doot, een balling in het leven,

Rosette.

Ick ben (dat yeder een acht voor de meeste straf)
  Ick ben, oock nae de doot, een balling van het graf.
Men seyt dat in het wout zijn duysent vreemde dieren,
En leeuwen bijster wreet, en ongetemde stieren,
  En swijnen fel-getant, en Tijgers nimmer-sat,
  En draecken vol fenijn, en, ick en weet niet wat;
Ick hoore van het volck, ick hoore datter hayen
Verkeeren in het diep van dese steyle bayen,
  Een yselijck gespuys, dat oock met eenen beet
  Gheheele lijven schent, en gansche menschen eet;
Och off my dat gheluck noch heden mocht gebeuren
Dat my toch eenich beest aen stucken quame scheuren,
  En slocken in het lijff, al leed' ick groote pijn,
  Ten minsten dese romp sou dan begraven zijn;
O! dat geen teere maecht haer meer en laet bewegen,
Ten dienste van het vleesch, een dwase vreucht te plegen,
  Och! dat geen jonge vrou met onbedachten sin
  Haer stelle buyten raet, haer snelle totte min,
O! dat de soete jeucht haer leere wederhouwen
Van sonder vrienden raet op eygen-sin te trouwen,
  En dat om mijn verdriet; ô! dat de soete jeucht
  Haer wachte van de lust en schicke tot de deucht.
Eylaes! het cleyn vermaeck is inder haest verdwenen,
En watter naemaels volcht is leet en drouvich stenen,
  Soo draeyt het los geval zijn ongestadich wiel,
  „ Wat aen het vleesch behaecht, is pijne voor de ziel.
Dus gaet de drouve vrou bynaest geheele dagen
Nu in het dichte bos, dan aen den oever klagen,
  Maer al haer droeff geklach en doet geen ander vrucht
  Als dat een holle rots met poosen weder sucht.

)sette.

!et daer een eenich mensch in dese woeste kusten!
!et daer, verblinde jeucht, wat uwe domme lusten
Verwecken voor gevaer, wat liefdes bitter soet
Al vremde slaegen brengt, en drouve steken doet.
Josette nu bedaert, en naerder tot de reden,
'erfoeyt haer sotte daet, en offert haer gebeden,
Bidt Godt in aller ernst, indien het wesen mach,
Dat eenmael noch eē mensch mach hoorē haer geklach.
:k hebbe mijnen God voor hart en wreet gescholden,
laer neen; my is het quaet, gelijck het dient, vergolden:
Of schoon ick eenich ben, en leve sonder vrient,
Ick hebbe dese plaech in volle maet verdient.
:k hebb', uyt enckel lust, geselschap aengenomen,
n hierom is het leet van Gode my ghekomen;
Geselschap was de wensch van mijn verblinde jeucht.
Nu ben ick hier alleen, en buyten alle vreucht.
:k hebbe sijn gesicht, dat niet als minne-stralen
n liet uyt sijn gemoet in mijn gewrichten dalen,
Sien rucken overdwers, sien drayen om end om;
Dat was de leste lonck van mijnen bruydegom.
)e mont, de soete mont, die met een aerdich jocken
/ly voortijts was ghewoon tot lachen uyt te locken,
Is my een schrick geweest. ó wat een vreemt geluyt!
Hy schooff tot aen het oir, en blies het leven uyt.
Iet lijff, het klouck gestel, dat met gestreckte leden
Quam staech en onvermoeyt tot mijnen dienst getreden,
Heeft my het drouffste werck ten lesten aengebracht,
Dat oyt ellendich mensch voor desen heeft bedacht.
Ach! die geboren scheen om mijnen geest te laven,
Moest ick ellendich wijff, met eygen hant begraven;

Rosette.

Denckt wat een drouve kou my opte leden quam,
Als ick in desen arm sijn koude leden nam,
Sijn koude leden drouch, sijn koude leden kuste,
Sijn koude leden grouf. ach! hy is inde ruste,
En wacht op sijnen God.. maer ick, eylacen, ick
Ben in geduerich leet, en in gestaege schrick.
Nu God heeft my ghewont; hy kan my weder heelen,
Hy sal my, naer het quaet, het goede mede deelen;
Hy leyt tot in het graf, tot aen de bleecke doot;
Maer, die op hem betrout, die leyt hy uytter noot.
Dus gaet de jonge vrou met onvermoeyde schreden,
Geduyrich op den duyn off aen den oever treden,
Off vint haer menichmael ontrent een hooghe klip,
Op hope datse mocht vernemen eenich schip.
Godt heeftet soo bestiert, dat, naer een angstich peylen,
Niet verre van de strant twee schepen comen seylen;
De fransche lely-schilt, die inde vlaggen staet,
Maeckt dat de swacke vrou tot aen het water gaet,
Tot in het diepe rent. sy maeckt een seltsaem baken,
Nu van haer opper-kleet, nu van een linne-laken;
De schippers zijn beweecht; de boot roeyt nae de wal
Daer hoort het fransche volck haer drouvich ongeval.
Maetroos, uyt dit verhael, verfoeyt die felle nepen,
Ontfangt de swacke vrou, en voert haer aen de schepen;
Daer wort haer van het volck van eersten aen geseyt,
Hoe dat haer broeder sterf, en waer het lichaem leyt.
De vloot doet haeren loop, en door bequame winden
Weet in een korten tijt de fransche kust te vinden:
Rosette gaet te land, en danckt den goeden God,
Woont in haer vaders erff, en op haer broeders slot.

Doch, ſchoon ſy naderhant tot eere wert verheven,
In datſe ruym ghenouch mach inde werelt leven,
Des echter niettemin ſoo is de jonge vrou
Niet ſoo gelijckſe was, niet alſſe weſen ſou:
Daer is, 'k en weet niet wat, een ongevoelich weſen,
Daer is een domme ſucht in haer ghelaet te leſen;
Geen luſt, geen ſoete min die haer het herte wint,
Sy leeffde ſonder lief, en ſterref ſonder kint.
aet dit een ſpiegel zijn voor onbedachte ſinnen,
Die, buyten vrienden raet, haer ſtellen om te minnen;
Men hout dat ſelden maecht in rechte vreuchde leeft,
Die, uyt een luchten ſin, haer trou verquackelt heeft.
Siet! als ſich eenich menſch laet totte luſten drijven,
De korte vreucht verdwijnt; haer vuyle ſmetten blijven;
» Maer krijchter yemant lof, door ſweet en ſtrenge pijn,
» De moeyte neemt een end', de lof ſal eeuwich zijn.
Nu weder tot de bruyt. Ontrent de bruyloffs-dagen
Soo doet de bruydegom aen zijn gheminde dragen
Geſmijde voor den arm, en edel hals-cieraet;
Wel naer het out gebruyck, maer dickmael ſonder maet.
Leert, eer wy vorder gaen, leert eenmael, jonge luyden, *Wat leer-ſtucken by de Bruyt te trecken uyt haer juweelen.*
Leert al het moye tuych tot goede ſeden duyden;
Daer is niet een juweel, dat u de bruyloft geeft,
Dat niet tot uwe leer een ſoet bedencken heeft.

LAet ons het gantſche kraem eens naerder overmercken, *Ende eerſt wat te leeren vanden Diamant.*
Het ſal miſſchien de bruyt ten goede connen ſtercken;
Wel aen, het eerſte ſtuck, het groote bruylof-pant,
Dat is meeſt over al een helle diamant
Wat ſeyt ons dit juweel? het is van outs te leſen,
En t'wort oock heden ſelfs gelooft alſoo te weſen,

Dat hier noch heete vlam, noch yſer hinder doet,
En even dat de ſteen ontlaet in bocken bloet.
Het weerde trou-verbont, dat niet en is te breken,
Wort metten diamant te rechte vergeleken,
Wel aen dan, jonge bruyt, en wie te ſamen paert,
Mijt alle ſlim bejach en vuylen bocken aert.
Indien uw loſſe jeucht wil elders henen dwalen,
Soo laet u ſedich ooch in haeſten nederdalen
Ontrent dit reyn kleynoot, en ſegt in u ghemoet,
Van hier onaerdich ſlijm, vergiftich bocken bloet;
Van hier verkeerde luſt, die niet als ſnoode vlecken
Wilt over onſe trou en onſe ſiele trecken;
Door u wort echte vreucht verandert in verdriet,
Van hier onguere ſucht, u lucht en dienter niet.
Ghy weder, deftich man, beſit uw jonge leden
In kuyſheyt, ware trou, in onbeſmette ſeden,
Verpant u ganſche min aen uwe bed-genoot,
En bint u loſſe jeucht alleen aen haeren ſchoot.
De rijcke diamant, een prince vande ringen,
Het puyck, en hooft-juweel van alle ſchoone dinghen,
Wert inden ouden tijt, en heden by gebracht,
Tot leere van gedult, en rechte manne-kracht.
Ghy prince van het huys moet deſen ſteen ghelijcken,
Laet daerom alle tijt in uwe ſeden blijcken
(Godt geve watter koomt gheluck of tegenſpoet)
Een Chriſtelijck gedult, een mannelijck gemoet.
Doch ſoo het bocken bloet, en ſijn verhole krachten,
Gaet tegens u geloof, en boven u gedachten,
'k En wil om dit geheim niet treden inden ſtrijt,
Noch tegen u begrijp, noch voor den ouden tijt.

Le Diamant, le chef-d'oeuvre de nature entre les pierreries, eſt ſymbole de force, de vertu, & Patience. Dinet. au Livr.1. de Hieroglyph. cap. Diamant.

Dit wort, oock hedensdaechs, gesien aen alle kanten,
Dat niet als diamant en schuert de diamanten,
En dat noyt dit juweel tot rechte glans en raeckt,
Dat niet met dit juweel gelat en is gemaeckt.
Hier uyt soo mach het sijn dat veel tijts dese steenen
Sijn gaven voor de bruyt, wanneert de vrijers meenen;
Niet beters, jonge vrou, en ciert den echten bant,
Als dat ghy leeren meucht van uwen diamant.
Siet! die een weerden vrient wil totte liefde trecken,
Die pooge sijn gemoet tot lieven op te wecken:
Lieft uyt een volle sucht, die tracht te sijn gemint;
Niet dat de liefde meer als vaste liefde bint. *b*

b *Mittendi fidos ad amantes sunt adamantes*
Solo adamante polit durum adamanta Faber.
Ouwen. lib. epigr.2.

Korael.

HEt lieffelick corael, een dracht van jonge dieren,
Is even voor de bruyt een regel van manieren,
Want siet! als dese plant' in diepe kreken wast,
Dan isse duyster-groen, en van een weecken bast:
Maer eenmael uytte gront, en vande steel gescheyden,
Soo gaet de gantsche schors haer anders toebereyden;
Want t'geen was sonder glans, en uyttermaten sacht,
Wort tot een schoone verw, en vaste stof ghebracht.
Des kan het nieu juweel veel ongemacken helpen,
Het maeckt een vaste maech, en weet het bloet te stelpen,
Het stijft het swacke breyn, en zijnen kouden vloet,
En is noch boven al de jonge kinders goet.
Hoort, vryster, teer gewas; die eertijts waert verholen
Off in u ouders huys, of inde fransche scholen,

Siet Plin.l.32. c.2. & lib.36. cap.59. Solin.cap.8. Albert. lib.2. cap.3.

Nadien ghy door den man komt in het open licht,
Soo toont nu beter glans, in desen nieuwen plicht.
Ghy waert van weecken aert, en tanger inde leden,
Ghy waert van rauwe stof, en groen in uwe seden,
Ghy laecht, als inde nacht, stil, duyster, sonder naem, *a*
Geweldich onbewust, in velen onbequaem:
Komt nieu-gepluckte spruyt, verandert u manieren,
Weest heylsaem inde mont, leert wacke sinnen vieren,
Weest eerbaer van gelaet, van tong en herte kuys,
Een troost voor uwen man, een moeder voor het huys.

a De Griecxsche maechden begonnen eerst hare jaren te rekenen van haren trou-dach, als offse dan eerst hadden beginnen te leven. Plutarch.

Perel.

INdien ghy, boven dit, vint onder uw juweelen
Des oesters reyn gewas, dat kan u mede deelen
Niet zijnen glans alleen tot lust van u ghesicht,
Maer wijst de maechden aen de rechte vrouwe-plicht.
Daer koomt een soete glans uyt dit juweel geschoten,
Soo lang geen amper nat daer op en wort gegoten,
Maer koomter eenich suer dat aende perel bijt,
Soo gaet het schoon juweel zijn eerste luyster quijt.
Niet voor het reyne bed, niet voor het wettich trouwen,
Niet schoonder in het ooch, niet boven echte vrouwen;
Maer door een wrange aert verdwijnt de schoone glans,
Een wijff van stueren aert een plage voor de mans.

Rubijn.

INdiender eenich lid beladen met rubijnen
Laet oyt zijn edel root van uwen vinger schijnen,
Soo let op dese verw, het is een eygen deucht,
Een ciersel voor de bruyt, een schanse voor de jeucht.
Wat immer met bescheyt in vrouwen wort gepresen
Dat is een sedich ooch, een stil, een eerbaer wesen;

Vernantis oris purpura, honosque frontis, ac decus perenne pulchritudinis quid sit rogas? Modestia. *Puteam.*

Een

Een ſegel vande tucht, een onverbroken bant,
Een ſeghen uytter aert de vrouwen ingeplant.
Men houtet voor gewis dat midden inde baren
Een vrouw, oock nae de doot, haer eere kan bewaren;
Wāt al waer ſchaēte woont, ſchoot, borſt, en teere mont,
Dat keert hem van het ooch, en geeft hem nae de gront.
Maer komter eenich man met doode leden ſweven,
Die plach het gantſche lijff aen yeder bloot te geven,
Want, nae de kunſte leert en voor de waerheyt ſchrijft,
Men vint dat onſe romp meeſt opten rugge drijft.
Weet dan u doode rif de leden om te trecken,
En ſonder eenich kleet u ſchaemte toe te decken;
Verſegelt, jonge vrou, verſegelt uwen ſchoot;
V ſchat, en beſte pant, dat is het eerbaer root.
Hoewel ghy dickmael zijt uyt aller menſchen oogen,
Wil des al niettemin u ſtil en ſedich toogen;
Wort noyt onmatich ſtout, of buyten reden vry,
V ſchande wort geſien, al iſſer niemant by.

Vide Plin l. 7. c. 17. & L. Lemn. de Occult. nat. mir. lib. 2. cap. 6. ubi addit rationes phyſicas.

INdiender blaeu ſapphír, den hemel vergeleken,
Mocht in het kunſtich werck van uwe baggen ſteken,
Het dient, u jonge bruyt, het dient om u ghemoet
Te trecken uytte ſtof, en naer het hoochſte goet.

Sapphir.

De Sapphir, tweede gront-ſteen van het nieuwe Ieruſalem, wort gheduyt af te beelden opſtijginghe des geeſts tot Hemelſche bedenckinghe, inſicht ghenomen zijnde op zijn Hemels-blauwe verwe. Auguſt. Op. 86. Pſalm. Dinet. lib. 1. des Hieroglyph. cap. Sapphir.

MOcht oyt een jonge vrou een eſmaraude dragen,
Het dient haer tot behulp van luſten uyt te jagen;
Men hout dat deſe ſteen in hondert ſtucken ſplijt,
Wanneer een geyle vrou haer eere niet en mijt.

Eſmaraude.

Dit wort vande Eſmaraude ghetuycht by Plin. lib. 37. cap. 5. by Solinum cap. 25. en andere.

Agaeth.

INdienmen recht gebruyckt den luyster van agathen,
Het sal het jonghe paer tot vrede konnen baten;
Men leert gevouchsaem zijn oock van een harden steen,
Vyt soo verscheyden verw gedommelt onder een.

Dese steen wort gesëyt aen te voeden, ende te onderhouden de gunste vande groote Vorsten tot hare ondersaten. Dinet. lib. 1. des Hieroglyph. cap. Agathe. misschien om de vermenginghe en vereeninge vand verscheyde coleuren diemen sonder scheydinge in desen steen sien kan. Hinc Lucanus, Stabatque sibi non segnis Achates. quò & respexisse Virgilium putant, cùm Æneæ comitem daret fidum illum Achatem.

Amethyst.

IS yemant aen het lijff verciert met amethysten,
Het leert een jonghe vrou haer dinghen niet te quisten;
Om dat zijn aerdich bleyck, dat naer het roode gaet,
Vertoont ghelijck een beelt van rechte middel-maet.

Door den Amethyst wort maticheyt en soberheyt afgebeelt, ende beduyt. Augustinus opten 86. Psalm. Marsil. Ficin de la Recherche de la vie Celeste.

Dan yemant sal misschien uyt dit beginsel meenen,
Als off ick bond de deucht aen dese rijcke steenen,
En dat ick groote kost of nut, of noodich acht,
Op dat een jonghe maecht ter eere sy ghebracht.
Neen, jonge luyden, neen: de deucht is niet te planten
Noch in het flicker-spel van groote diamanten,
Noch in het edel licht van perel of rubijn,
De deucht heeft meerder glans daer geen juweelen zijn
De deucht haet alle pracht. men gaf in oude tijden
Maer dingen sonder steen, en ront aen alle zijden, *a*
En even dit ghescheнck nae zijnen aert geduyt
Is nut tot goede leer, en dienstich voor de bruyt.
Een ring van enckel gout, slecht, effen, ongescheyden,
Niet prachtich, niet verdeelt met steenen tusschen beyden

a *De annulo sponsæ dando & illius inventione vide Polyd. Virg. lib. 2. cap. 21. de Invent. rer. Plin. cum Homerus nullam annulorum mentionem faciat, putat tum annulos in vsu non fuisse; At cum Iudas annulo vsus sit pignoris gratiâ in Thamar cap. 38. gen. quod trecent & quinquaginta annos ante excidium Trojanum contigit, eum hallucinari patet.*

Roupt als tot onſe bruyt, bewaert het weerde bont
Gednerich even recht, geduerich even ront,
eduerich ſonder end. wie heefter niet geleſen
at jae een rond beworp heeft eertijts aengeweſen
Yet, dat geduerich blijft? en ſiet de ronden draet
Wort heden noch gebruyckt ontrent den echten ſtaet.
k meyn', op deſen gront. laet op de ſtoffe mercken,
ie ſal oock onſe maecht in reyne ſeden ſtercken,
Dewijl die nimmermeer door roeſt en wort beſmet;
Het gout, al wortet out, blijft echter even net;
lijft echter even reyn; en zijn gheſmijdich buygen
an even onſe vrouw ten vollen overtuyghen
Dat ſy van haeren vrient het weerde pant ontfing,
Midts datſe buygen ſou gelijck als deſen ring.
aer was geen ander gout aen haere gantſche leden,
ls ſlechs het ronde perck, haer dienſtich inde ſeden,
Maer tgunt was voor de tucht en voor het huys bedacht
Is, laes! in onſe tijt verandert inde pracht. *a*
och was een ander eeuw in deſe ſaecken wijſer,
ie ſchonck de bruyt een ring alleen van enckel yſer,
Dat was ghelijck geſeyt dat haer geſette trou
In liefde met verdrach, geduerich weſen ſou, *b*
en wort dan niet vereyſt, om wel te mogen leven,
oor eenich dier juweel zijn penninck uyt te geven;
Al wat het quiſtich volck in deſe ſaecke doet,
Is weelde, ſotte pracht, of enckel overvloet.

In manu ſiniſtrâ geſtari putat Macrob. ne lapides precioſi frangantur, cùm hæc otioſior ſit.

Circulus debet eſſe, ſine gemmâ, totus rotundus, neque finem neque principium habens, index is mutui, ſynceri & perfecti amoris, & fidei conjugalis non obſcurum argumentum c. noſtrates c. fœminæ 30. quæſt. 5 Guill. Durand. lib. 1. de Officio divino. tit. de ſacram. & lib. 4. tit. de annulo Alex. ab Alex. Genial. dierum lib. 2. cap. 19. Coſtanus de ſponſ. ideo apeírona *dixerunt quidam quod gemmam non habeat vt Ariſtot. & Pollux interpretantur, eodem ſenſu Homerus terrã* apeírona *nuncupavit. vide theatrum Hum. vita lib 29.*

a *t'Is aen te mercken dat hier vooraels de ringhen aende vrouwen werden ghegeven niet om haer op te proncken, maer om datſe daer mede verſeghelen uden tgene ſy in het huys wilden bewaren ende toegeſloten houden. Annulus vxori dabatur inquit Clemens Alexand. pædag. lib. 3. cap. 11. non ornatus gratiâ, ſed vt obſignaret quæ domi erant. Aurum, inquit Tertull. de cultu m. 1. nulla membra norant præter vnicum digitum quem ſponſus oppignora ſet pronubo annulo.*

Tempore Pliniȷ ferreus annulus ſine gemmâ rei ſimplicitatem judicabat, materia ad conſtantiam ſpectabat, forma rei perpetuitatem. Cypr. tract. de Sponſ c. 9. Plin. lib. 33. cap. 1.

Trouwe ſonder trouring of beſtaen kan?

De bruyloft kan beſtaen oock ſonder moye dingen,
De trouwe, ſonder gout; de vrouwe, ſonder ringen:
De perels om den arm en al het hals-cieraet
En zijn de ſtijlen niet daer op de kamer ſtaet. *b*
Twee herten eens geſint, door reyne min ghebonden,
Sijn al de werelt deur de rechte bruylof-gronden,
De waere liefde woont oock daermen niet en geeft,
De waere liefde blijft, oock daermen niet en heeft.
Hoort eenmael ſoete maecht, die niet en hebt te deelen,
Hoort vryſter, niet geciert met hant en hals-juweelen,
Set maer in u gemoet wat hier het gout beduyt,
En ſiet, oock ſonder meer, ghy zijt een weerde bruyt.
Het gout is maer een romp, en wat de lieden achten
Beſtaet in loſſe waen, en dingen ſonder krachten,
Daer is een innich merck, een nutter binne-keeſt,
Ghy laet het plompe lijff; de kracht is inden geeſt.
Dus wie ghy weſen meucht, en laet u niet geluſten
Met al te grooten koſt u ſaecken uyt te ruſten:
Het treckt eē vreemt gevolch, wanneer eē moedich wij
Hangt als een gants beſterf aen haer uytwendich lijff.
„ Wie druck, of tegenſpoet, en alle quade vlagen
„ Wil met een ſedich hert geduldich leeren dragen,
„ Die maecke dat de geeſt hem ſtelle deſe wet;
„ Een tafel niet te breet, een keucken niet te vet,
„ Kateylen niet te veel, of keurlick boven maten,
„ Een kleet van goede ſtof, niet prachtich uytgelaten,
„ Geen huys, of huyſgeſin, als tot een nut ghebruyck,
„ Geen vleyer aen het ooch, geen ſlave voor den buyck
„ Een mont die lecker is, een borſt tot pracht genegen,
„ Sijn kanckers inde beurs, en eters van den ſegen;

b Ringen ende dierghelijcke trou-panden en zijn niet vande eyghenſchap des huwelijcx, het welck mitſdien oock ſonder deſelve wel can beſtaen.
Annulus, & ſimilia, non ſunt de ſubſtantiâ matrimonij. Thuſcus Card. concluſ. 343.
Non monilibus, ſed moribus.
Het Franſche ſpreeckwoort ſeyt wel,
Anneau en main, honneur en vain.

„ E

„ En soo ghy nu en dan in noot gedrongen zijt,
„ Soo valtet dubbel hart te leven nae den tijt;
„ Maer die hem kleyn gewent, al komt hy schoon te vallen,
„ Vint troost in zijn gemoet; en laet de spotters rallen;
„ Geen ding en is hem nieu, als dat zijn groot beslach
„ Is minder als het was, en lichter als het plach.
„ Men acht een man beleeft die ketens ende ringen,
„ Die alle nieuwe stof plach in het huys te bringen,
„ Ten dienste vande pracht; men acht een man beleeft
„ Die sonder eynde komt, en als geduerich geeft;
„ Maer t'is een beter vrient die met gegronde reden,
„ En door een sedich hert, en met bequame seden,
„ Het wacke vrouwẽ breyn so konstich heeft bewracht,
„ Dat sy een rijcken steen, maer als een steen en acht.
„ Dat sy het joffer-tuych en al de moye leuren,
„ Weet met een hooch gemoet voor dattet is te keuren,
„ Dat sy het gantsche kraem, en al het poppe-goet,
„ Kan stellen uytten sin en treden mette voet.
Ist niet een wonder stuck? die niet en kan verdragen,
De teerste vanden hoop, wil sonder schricken wagen
Dat yemant mette priem, of ick en weet niet wat,
Haer drille door het oir, en maeck een open gat,
Ist niet een selsaem ding? men quelt zijn eygen handen,
Men overlast den arm met ongewoone banden;
En, die van alle dwang was van te voren vry,
Begeeft haer, sonder noot, in staege slaverny.
Ist niet een vreemde daet? men laet benaude prangen
Ontrent het swacke lijff en teere leden hangen,
Men acht geen ongemack, men draecht ghewillich pijn,
Wanneer het maer en dient om moy gekleet te zijn.

Si quis casus auferat facultates, levior erit calamitas parvo assuetis. L. Vives.

Vel ipse Martialis ornamenta muliebria nugas appellavit. Nolo peregrinis placeas tibi Gellia nugis, inquit, Idque benè annotavit ac ponderavit Tiraquellus noster in leg. Connub. l. 3. num. 11. Vide Calvin ad c. 3. Iesaiæ in fin.

Ey wacht u, jonghe vrou, de leden in te binden,
En met een nauwe praem te woelen en te winden,
Het ruym voor uwe vrucht van Gode toe bereyt
En moet door enghe dracht niet worden ingeleyt.
Een woort noch totte pracht. gewis de rijcke steenen
En zijn u ciersel niet, ghelijck de lieden meenen,
Waer toe in dit beslach soo grooten overdaet?
Blijft hier, en over al, blijft inde middel-maet.
Wat laet u sedich hert de groote vlagghe wayen?
Waerom een pleckich kleet, gelijck de papegayen?
Waertoe is u het lijf behangen om end' om
Gelijck een haechsche pop, of als de pinxster-blom?
Ghy kont u, jonge vrou, ghy kont u teere dieren
Ghy kont op beter gront u reyne leden çieren
Als door verwaende pracht. de luyster vande deucht
Die is de rechte kroon van uwe frisse jeucht. *a*
Laet voor een hellen steen uw goede gaven schijnen
Voor perels reyne tucht, en schaemte voor rubijnen
Dat wit, dat edel root verciert u boven al;
Van daer is dat de siel voor eeuwich blincken sal.

a Welcker vercieringhe sy, niet die uyterlicke, met hayr vlechtinge, met gout ombangen of kleederen aen doen, maer de verborghen mensche des herten die ghelegen is inde onverdervelickheyt eens sachtmoedighen en stillen geests die kostelick is voor God. 1.Petr.3.3.

Benè Guazzo *de superfluis ornamentis* Offesa a Dio, Speranza a gli amanti, Ruina a gli mariti.
Ita ornanda muliér vt placeat viro, non vt suspecta fiat. Eras.
Stude bonitate placere, non veste. Bernard. Pontan. *De amor conjug. lib. 1. de lib. educand.*

Plura licet nostras commendent dona puellas,
Matronæ decus est vna pudicitia.

Gregor. Nazianz. Mulierum ornamentum est morum probitate & elegantiâ florere; labijs, genis, oculis, vincul[a] inijcere, pudicis tantùm mulieribus oblectari &c.
Non tantùm nitor vestimentorum, nec excellentia formæ nec auri splendor ad laudem mulieris valet, quantum [mo]destia ac studium honestè decoréque vivendi. Arist. in OEconom. ecce consentiunt in hoc Ethnici cum Christianis, p[o]e[tæ] cum Philosophis.

Bruyts lynwaet.

De bruyt gaet onder dies met alle vlijt bedencken,
Wat in het tegendeel hier noodich is te schencken;

…uyts lywaet.

En watse, nae den eysch, sal geven haren vrient
Dat hem en haer betaemt, en totte saecken dient.
…y meynt geen beter gaef hem toe te konnen passen,
…ls linnen wel gereet en schoon voor al ghewassen;
Dat schijnt, als offet spraeck, dat sy een reyn ghemoet
Hout voor haer weerste schat, en voor haer beste goet; *a*
…at sy voor alle tijt heeft eenmael uyt-ghelesen
…en onbeveysden aert, een recht eenvoudich wesen,
Dan noch, dat sy het vlas en haeren eygen draet
Stelt inde vrouwen-plicht een noodich huys-cieraet.

a *Color albus, primus est omnium colorum & simplicitatem indicat, & ideò Deis (vt antiqui judicabant) gratissimus. hinc qui sacrificabant albis induti erant; Vnde Persius; quamvis albata rogarit Dinet. Hierog. lib. 2. cap.* Des Lijs.

…Vel aen ghy zijt de bruyt, de woorden zijn de banden
…an datter is gheschiet, de ringen zijn de panden
Van onverbroken trou. Dus, als ghy die besiet,
Soo spreeckt in u gemoet; 'ken ben mijn eygen niet.
…u vrijers, scheyter af: hier is niet meer te vangen,
…eemt elders, gragen hoop, neemt elders uwe gangen:
Hier dient niet meer gevraecht, niet meer te zijn gesocht,
Knap handen vande banck; dit vlees dat is verkocht. *b*
…ier raed' ick onse bruyt haer nu te willen mijden,
…an naer het woeste velt, of inden duyn, te rijden,
Van elders, daer het valt, te komen op de baen,
Van alderley gewoel, van uyt ter feeste gaen.
…e bruyloft is een mart, daer yder zijne waren
…omt toonen voor het volck, komt veylich openbaren,
Het beste vande kraem; daer licht een nieuwe bruyt
Een ander bruyloft maeckt, en dese feeste sluyt.
…hy hebt u reyne trou aen uwen vrient gegeven,
…eyt dan, tot zijnder eer, een afgesondert leven;

b *Neque matrimonium qualecunque, neque spem matrimonij violare permittitur. l. si vxor §. divus ff. ad leg. Iul.*

Onthout u van het volck, en hout de ſinnen ſtil;
Ghy hebt van nu voortaen geen macht op uwen wil.
„ Siet! als een vrije maecht haer vint in alle feeſten,
„ Soo ſtaet het vrijen vry voor alle vrye geeſten,
„ Maer als de vrye jeucht heeft eenmael uyt-gevrijt,
„ Soo is voortaen de maecht haer eerſte vryheyt quijt.
Ghy, die niet veyl en hebt, en niet en weet te koopen,
Waerom doch in het kraem, of aende mert geloopen?
Waerom ſoo wijt gedwaelt? het gapen heeft gevaer,
Dus blijft in u bevang, en neemt u ſaecken waer.
Siet! als een geeſtich quant wil ſteden ofte landen,
Wil eenich ſchoon gebou, wil klippen aende ſtranden,
Wil ſchepen onder ſeyl op Thetis diepen kolck,
Vertoonen door de verw, en toonen aen het volck,
Hy treet beſyden aff, en met de ganſche krachten
Vervat hy al het werck voor eerſt in zijn ghedachten,
Schickt hier een hoogen berch, en daer een laegher dal
En maeckt een innich beelt van dat hy maecken ſal.
Soo dient de bruyt te doen. ſy dient haer af te ſcheyden
Van uyterlick ghewoel, ſy dient haer aen te leyden
Tot innich overleg, om ſoo te moghen ſien
En watter dient ghedaen, en watter ſal geſchien.
Sy moet het ganſche beelt van huys, en echte ſaecken
Te voren overſlaen, jae mette ſinnen maecken
Een kamer inde lucht, een wonderlick ghebou,
En leggen inden geeſt de gronden vande trou.
T'is echter ongerijmt, dat hen de lieden binden
In dit geheel beſlach, haer niet te laten vinden
Daer Godes heylich volck den naem des Heeren prijſt
En met zijn heylſaem woort de ſwacke ſiele ſpijſt:

Jen maecht, nu toe bereyt om totten man te treden,
Jehoeft geen kleyn behulp om veelderhande reden;
En hoe doch wort de mensch vā swack geweldich sterck,
Als, door een reyn gebet, en in des Heeren kerck?
Joewel men uwen naem hoort klaer en open lesen,
)at kan u, teere maecht, geen smaet of hinder wesen;
De schrick in dit geval is enckel onverstant,
Naedien het gansche werck is buyten alle schant.
Vel laet dan, wie het wil, laet onbedachte dwasen
aer quellen, sonder noot, in dese vyse-vasen;
Ghy helt naer uwen Godt in dit gewichtich stuck,
Wel doen, hoe dat het gaet, en baert geen ongeluck.
ebeurtet onder dies dat yemant uwe sinnen
'e vooren heeft gepoocht met vrijen in te winnen,
Set desen uyt het hert, soo haest u rechterhandt
Nu draecht van uwen vrient een naerder onderpandt.
Vacht u nae desen tijt van out ghevry te spreken,
)f tot een hoogen lof van vrijers uyt te breken;
» Een die te grooten feest van oude liefde maeckt,
» Wijst met den vinger aen dat sy de nieuwe laeckt.
)aer was een schoone kerck, niet verre buyten Roomen,
elommert mette scheem van groene myrte-boomen,
Hier stont een Venus in, door wie, gelijck het scheen,
De geest wert omgekeert, en alle lust verdween.
)ies als een rijpe maecht nu af begon te keuren
)e grillen vande jeucht, en alle kintsche leuren,
Soo quamse tot het beelt, en bracht haer beste pop,
En hingse voor het volck, en voor de goden op:
)f als een jonge vrou haer sinnen wilde geven,
)m in den echten bant haer dagen af te leven,

Venus Verti-cordia. Templum Veneris Verticordiæ ex consilio Sybillæ extra vrbem ædificatum erat, in eum finem vt fœminarum corda, quæ nuptui traderentur, ab externâ libidine averteret. Dinet. lib. 5. Hierogl. vide Ovid. in Fast.

Soo gingſe nae de kerck, en bad in alle vlijt,
Dat ſy een reyne trou mocht worden ingewijt.
T'is waer, dat yder een ten hoochſten is verboden
Geen eer te moghen doen aen ſteen' of houte goden,
Maer des al niettemin ſoo ſchuylt hier effter wat,
Dat voor een leerſaem hert is dienſtich opghevat.
Gewis hy, die de kerck hier voormael dede gronden,
Heeft in zijn eygen hert, en uytte daet bevonden,
Dat jae een ander geeſt moeſt komen inde vrou,
Indienſe nae den eyſch wil komen inde trou.
Siet! als een adder-ſlang door teel-ſucht aengedreven
Wil mette zee-lamprey haer om te paren geven,
Soo ſpoetſe nae de ſtrant, en poocht met alle kracht
Te ruymen haeren buyck van alle vuyle pracht,
Van glibber-gladde ſlijm, van ongeſonde dampen,
Van ſchadelick vergif, van alle booſe rampen,
En, als het ſnege dier ſich wel gheſuyvert vint,
Dan iſſet dattet eerſt zijn echte luſt begint.
Indiender yemant is, t'ſy mannen ofte vrouwen,
Genegen inde tucht, en ſoo het dient, te trouwen,
Die doe ghelijck de ſlang, en ſchuyme zijn gemoet
Van luſt tot oude dracht, van alle dertel bloet.
Indien een jonge vrou behout in haere ſinnen
Een, die haer domme jeucht eens ſcheen te willen minne,
Soo brengtſe totten man niet datſe brengen moet,
Om datſe vreemde ſucht in haeren boeſem voet.
Is u dan eenich beelt geſchildert naer het leven
Door yemant vande jeucht, tot zijnder eer gegeven,
Maeckt dat in haeſten quijt. ghy hebt een eygen deel
Een beter ſchildery, een nutter huys-juweel,

Vipera ob venerationem matrimonij virus evomit. Basil. Hexem. hom. 7.

Gy

hy hebt een eyghen perck, daer uwe reyne luſten
ſtille moeten ſtaen, in moeten blijven ruſten,
En vinden haer vermaeck; ghy hebt een eygen perck,
Een eygen herte-luſt, een eygen ooch-gemerck;
aer eyndicht u bevang, daer zijn de leſte palen,
aer over uwe jeucht geen recht en heeft te dwalen,
Geen reden heeft te gaen. dus blijft in uwen ban,
„ Een eerbaer vrouwen hert en vat maer eenen man.
Te plegen echte min, en byden man te ſlapen,
En echter mette luſt nae vreemde luſt te gapen,
„ Off door de luſt te gaen tot eenich jong-geſel,
„ Heeft, ick en weet niet wat, van innich overſpel. *a*

a *Te tenet tenet, abſentes alios ſuſpirat amores.*
Cum propriâ petulans conjux vxore movetur,
Hanc vlnis, tacitâ Phyllida mente tenet.
Hoc genitum coitu. Conſulti juris & æqui,
Legitimè natum dicitis, anne nothum?

hy daerom, jonge vrou, wilt, niet alleen de leden,
aer oock het innich hert aen uwen man beſteden;
Want ſoo ghy geeſt of gunſt voor yemant open hout,
Soo heeft u meeſte vrient u minſte deel getrout.
ermijt des niettemin u af te laten ſetten,
m door uw ſchoone veruw een vreemde luſt te wetten;
Ten ſtaet geen echte vrou, geen jonge dochter vry,
In vreemder hant te zijn, oock niet in ſchildery.

Ne hæc ſit querela mariti:
Hanc ego mi vxorem duxi, tulit alter amorem:
Sic vos non vobis mellificatis apes.
Ioh. Ouven. Epigr. 19. lib. 1.
Val. Max. lib. 6. cap. 3.
Lex, inquiebat Sulpitius Gallus ad vxorem, tantùm meos tibi præfini- oculos, quibus formam tuam approbes, & placere deſideres; his decoris inſtrumenta compara, his eſto ſpecioſa, rum te certiori crede notitiæ, vlterior tui conſpectus, ſuper-vacuâ irritatione accerſitus, in ſuſpicione & crimine hæat neceſſe eſt.

Een praetje voor de bruyt. Ick heb wel eer gelesen
Stefano Guazzo Conversſ. civil. l. 3. Yet dat tot u bericht hier dient geseyt te wesen;
Een man, die vande straet naer huys vertrecken sou,
Vernam een vreemden snaeck ontrent zijn echte vrou.

Daer stont een Schilder by met handen vol pinceelen,
En midden op de vloer lach keuse van paneelen;
De man, in dit beslach, staet lange tijt en peyst,
Wat hier de vijse grieck, of wat de schilder eyst.
Hier ging de jonge wulp zijn tonge dus ontbinden,
Ick bidd' u, goede vrient, niet vreemt te willen vinden
Dat hier, beneven my, een geestich schilder staet,
Het stuck by ons bestaen en is geen boose daet.

Wee,

Weet, dat ick over lang u vrouwe plach te minnen,
Maer hebbe niettemin haer geenſins connen winnen;
En, mits het weerde pant niet meer en is voor my,
Soo doe ick maer een eyſch van hare ſchildery:
Alleen om deſe gunſt ben ick hier ingecomen,
En hebbe deſen vrient tot mijnen dienſt genomen,
Die ſal de ſchilder zijn van die ick heb gevrijt,
Indien ghy niet te wijs of niet te vijs en zijt.
Mijns oordeels, dit verſoeck behoort te zijn geleden,
Ten ſy in u de nijt is meerder als de reden;
Noyt heeftet eenich menſch gedient tot ongemack,
Dat yemant vier of licht aen zijnen heert ontſtack.
'k En weet (begon de man) van afgunſt of benijden,
Ick weet dat u bedrijf my niet en ſtaet te lijden;
Sy, die ghy voor u ſiet, is mijn beſcheyden deel,
Niet voor een dertel ooch, of eenich vreemt pinceel.
Gaet vry, gaet uwes weechs, gaet elders henen rallen;
Voor u of uws-gelijck en is hier niet te mallen:
Ghy, die nu eyſt het beelt van dit mijn echte wijff,
Mocht, alſſet u beviel, eens koomen om het lijff.
Daer ging de lincker heen met gramſchap aengeſteken:
Maer ſeg, had oock de man gelijck om ſoo te ſpreken?
Voor my, ick ſegghe jae; en nae dat ick het vat,
Soo paſt op dit bejach een harder woort als dat.
En deſen onverlet, en iſſet geenſins wonder,
Indien de goede man heeft even int byſonder
Het onvoorſichtich wijff een eygen les gedaen,
Om datſe deſen eyſch ſcheen toe te willen ſtaen.
Men weet van over lang, hoe deſe rancken ſtrecken
Of om de vuyle luſt van yemant op te wecken,

Het Italiaens van Guazzo is geeſtich.
Il marito, nel punto ch'egli comminciaua a ritrarla, lo diſturbò, cacciandolo fuori di caſa, con dire; Che a quel gentilhuomo ſarebbe per auentura venuta voglia, dopò la copia, d'hauer anco l'originale.

Off, ſoo te vreeſen ſtaet, tot noch een ſlimmer end
  Aen menich eerbaer hert, noch heden onbekent.
Soo mach dan onſe bruyt de vreemde jonge lieden
Niet meer te ſpraecke ſtaen, noch voorder gunſte bieden;
  Die vryheyt is ghevveeſt. ſy moet oock even dan
  Niet al te gunſtich zijn haer ondertrouden man.
Ontfangt een korte les, hier nut te zijn gevveten,
De bruyt in haeren tijt en moet geen vryſter heten,
  En mach geen vrouvve zijn, wie dattet oock gebiet,
  „ De bruyt, een teer gevvas, is kruyt en raeckt my niet.
Gelijck het ſchemer-licht, dat met bedeckte ſtralen
Ontrent den dageraet komt opter aerden dalen,
  Geen nacht en is genaemt, geen dach en vvort geſeyt,
  Maer yet, dat by gevolch, ons tot den daege leyt,
Soo ſtaetet mette bruyt. ſy moet geen vrouvve vveſen,
Tot dat haer gulde ſon is hooger op gereſen;
  Sy moet geen ſtille nacht, geen drouve vryſter zijn,
  Om datſe korts vervvacht een volle ſonne-ſchijn.
Off, als een friſſe roos, die niet en is ontloken,
Van boven evenvvel een vveynich uytghebroken,
  Toont aen den hovenier een aerdich purper-root,
  En hout des niettemin gheſloten haeren ſchoot;
Soo dient, na mijn begrijp, ſoo dient de bruyt te leven:
Beleeftheyt ſonder meer, beloven ſonder geven;
  Niet al te ſachten oir, niet al te ſtueren kop;
  Geen openbare roos, geen toegeſloten knop.

Monendæ ſunt Virgines, vt neq; provocent ſponſos, aut nimis ſint faciles; neq; petentibus nimis tetricas ac præfractas ſeſe præbeant; illud enim amorem vertit in odium. Eraſ.

Ego hic valere exiſtimo Martialis illud,

Qualem, Flacce, velim quæris nolimue puellam?
Nolo nimis facilem, difficilemq; nimis.
Illud quod medium eſt atq; inter vtrumq; probatur,
Nec volo quod cruciat, nec volo quod ſatiat.

Hoe

[H]oewel dān onſe maecht heeft eenich pant ontfangen,
[E]n datter ringen ſelfs haer om de vingers hanghen,
Noch is dan evenwel haer maechdelicke blom,
Niet inde volle macht van haeren bruydegom. a
[L]eert hier, beſette maecht, op vaſte gronden weten,
[W]ie vrouw, en wie de bruyt met reden wort geheten;
Op datje by gevolch hier uyt beſluyten meucht,
Wie nu, wie naederhant heeft macht van uwe jeucht.
[H]et is vry een wijt verſchil in echten ſtaet te weſen,
[O]ff voor de bruyt alleen te worden opgeleſen;
Het wijff doet over al, nae dat de man gebiet;
Want die eens vrouwe wort en is haer eygen niet.
[H]et is anders mette Bruyt; die heeft, op vaſte reden,
[A]lſnoch de volle macht van haere teere leden,
Iae moet hier wederſtaen den wil van haeren vrient,
Indien hy komen wil, daer niet gekomen dient.
[O]m dan, tot meerder licht, een vaſten peyl te ſetten
[H]oe lang een jonge maecht is buyten echte wetten,
Soo neemt van onſe pen een drouvich ongeval,
Dat aende jonge bruyt haer palen wijſen ſal.
[E]en ruſtich jong geſel gheboren inde landen,
[D]aer yeder huyſgeſin belent in eyge ſtranden,
Kreech, naer een lang ghevry, de dochter vande Schout,
En voer nae ſeker dorp, om daer te zijn getrout.
[S]oo haeſt de ſnelle ſchuyt is aen het landt gedreven,
[G]aet yder nae de kerck, en hoort den ſegen geven,
Daer ſtaet de jongeling, en biet zijn rechterhant,
En krijcht in tegendeel een gunſtich wederpant.
[D]e Gods-dienſt is gedaen, men gaet de bruyt geleyden
[O]m weder uyt de kerck, en van het landt te ſcheyden,

a *De Bruydegom en heeft gheen macht over de Bruyt.* Bodin. de la Repub. lib. I. cap. 3. nous n'entendons que la fiancée ſoit ſoubjecte au fiancé. *Idque jure civili deciſum eſt. l. 4. ff. de cond. & demonſt l. ea quæ ff. ad municipalem.* & ne peut le fiancé mettre la main ſus elle, ce qui eſt permis au mari de droict civil & Canon. *Bald. & Cyn. in l. raptores C. de Epiſc. Cyn. in l. 1. quæſt. 2. C. de raptu virg. c. duo 33. qu. 2. c. ſicut. 7. qu. 1.*

Siet deſe gheſchiedeniſſe verhaelt by den Raetsheer Nieuſtat tract. de pact. nupt. obſervat. rer. Iud. 15. 16. 17. Vbi tria ferè ſimilia exempla recenſet.

Drouve ghe-schiedenisse.

Daer comt het gansche dorp gedrongen nae de schuyt,
Tot sich de nieuwe man ging setten by de bruyt.

Doen ging het seyltjen op. De jonge luyden spelen,
Een deel verheucht de bruyt, en singt met helle kelen,
Een deel sit in gepeys, en rekent inden geest,
Hoe menich soet gevry wil rijsen uytte feest.
Soo doende raeckt de schuyt tot midden inde baren,
Daer is soo veel geseylt, gelijcker is te varen;
Maer siet, de gansche lucht verandert onder dies,
Daer rijst een snelle wint, die bijster vinnich blies,
Die schufelt in het want, en doet het seyltje swellen
Die roert het water om, soo dat de boorden hellen,

Die perst geduerich aen. daer swapt het schuytjen om,
Daer leyt de jonge bruyt met haeren bruydegom;
Daer krielet over-hoop, daer gaetet op een kermen,
Daer wil het jonge volck sich voor de doot beschermen,
De vrijer met gewelt, de vryster met geschrey,
Maer tis om niet ghewoelt, sy blijven alle bey.
Men vont het lieve paer, nu vande doot bevochten,
Geschakelt metten arm, en over een ghevlochten,
In plaetse van het bed, is haere doot ghemeen,
Sy menghen inden stroom de sielen onder een.
Helaes! de maechde-palm, die by de jonge dieren
Te samen is ghebracht, om haere bruyt te cieren,
Dient tot een ander feest, en wert daer allegaer
Met tranen eerst besproeyt, ghevlochten om de baer.
Het dacht de vrienden goet, dat bey de doode lijven
In eenen aerden-hoop begraven souden blijven;
En, waeret mettet lijck nae mijnen sin ghegaen,
Daer sou een kleyn ghedicht ontrent den grave staen.
Hier leyt en man en wijff begraven aender heyden,
Op eenen dach ghepaert, op eenen dach ghescheyden,
Het water heeft de vreucht van haere feest belet,
Het aertrijck was beleeft, en werd haer bruylofs-bed.
Het graf is naeuw gevult, men raester om te deelen,
De rouw en al de feest verandert in krakeelen;
De vader vande bruyt, minst soo het scheen ghegoet,
Seyt, dat hy voor een helft in alles komen moet.
De vrienden vanden man, hier teghen aen ghedreven,
Zijn anders van beraet, en meynen niet te geven;
Een yder drijft het zijn, als met geheele kracht,
Soo dat het nieu gheschil wort aen het hof ghebracht.

Ambo, inquit Neostadius, vlnis sese mutuis arctissimè complexi, mortui ex vndis retracti sunt, cumq; ijs parentes justa facerent, vno vtrumq; condiderunt tumulo. loc. sup. citat.

Daer gaetet harder aen, het Hof belaſt te ſchrijven
Wat yder dienſtich acht om zijn ghedingte ſtijven.
Het maechſchap vande bruyt ſeyt met een vollen mont
Dat willen, ſonder meer, volmaeckt het echte bont. *a*
Seyt, dat van ouden tijt nae recht van alle landen,
Twee herten eens geſint zijn vaſt in echte banden,
Seyt, dat een jonge bruyt, oock midden inde trou,
Kan zijn, in volle daet, een maecht, en echte vrou. *b*
Seyt, dat dit groote werck niet toe en is te ſchrijven
Aen, ick en weet niet wat, het mengen vande lijven;
Maer dat de weerde trou haer ganſche volheyt ſiet,
Wanneer een reyne ſiel haer wederpaer geniet. *c*
De vader vande man is hier geweldich tegen,
En meynt dat zijn gheſpreck vry meer behoort te wegen,
Roupt dat een jonge bruyt dien naem geduerich hout
Tot dat het ſachte dons haer naerder heeft getrout. *d*
Roupt, dat dit ſeker gaet oock opten dach van huyden,
Om dat voor eerſt de bruyt ſit by de jonge luyden,
Roupt, datſe nimmermeer, als opten tweeden dach,
Haer by het echte volck aen tafel voughen mach.
Roupt, dat de jonge maecht is datſe was ghebleven
Iae niet van haere gunſt als woorden heeft ghegeven;
En ſluyt, dat haer geſlacht maer woorden hebben moet
Geē vrientſchap in het bed, geē maechſchap in het goet
Nae dat om dit geſchil is menichmael ghekeven,
Soo wert nae langhen tijt het vonnis uytgegeven;
Het Hof, nae rijp beraet, draecht hierin over een,
Dat t'een en t'ander goet is onder hen ghemeen.

a *Solus conſenſus ſufficit absque alijs omnibus, & alia omnia ſine conſenſu ſunt nihil. Alberic. Gentil. lib. 2. de Nupt. cap. 6.*

b *Non defloratio virginitatis, ſed pactio conjugalis, facit conjugium. Ambroſ.*

c *Hæc ſocietas de corporibus, contrahitur contrahentium conſenſu, non corporibus. Alber. Gentil. ibid.*

d *Bodin. lib. 1. de la Republ. cap. 3.* La pluspart de Canoniſtes & Theologiens, qui s'en font croire en ceſte matiere, ont tenu qu'il n'y a point de mariage entre l'homme & la femme, s'il n'eſt conſommé de faict. ce que nos couſtumes ont diſertement articulé, quand eſt queſtion des profits de mariage, & de la communauté. *Vide multa pro hac opinione in ſumma ſilveſtrinâ verb. matrimonium nu. 6. c. debitum de bigam. Lombar. in 4. Sententia. diſtinct. 30. & 37. quæſt. 2. Barbat. conſ. 2. col. 7 gloſſ in c. ex publico. extr. de converſ. conjug.*

De

[D]e reden dienter by. Des Heeren goeden ſegen
[V]erkondicht inde kerck, en opentlick ghekregen,
Verſegelt echte trou; ſoo datmen even dan
Bekoomt een vollen naem van wijff en echte man.
[M]en ſiet dat Adam ſelfs, doen Eva was geſchapen, Geneſ. 2. 23.
[E]aer voor zijn vrouwe kent, oock eerſe was beſlapen,
Hy noemt haer voor den Heer zijn vleys en eygen been,
Oock eer het echte bed was onder hen ghemeen.
[H]ier uyt dan, weerde maecht, kan yder een bemercken
[D]at eerſtmael als de bruyt comt weder uytter kercken,
Getrout voor al het volck, is op een vaſten gront
En uyt haer eygen macht en in het trou-verbont. a
[O]ff ſchoon dan yemant poocht u in het hooft te ſteken,
[V]oor God u man te zijn (gelijck de luyden ſpreken)
Eer dat ghy zijt getrout, om onder deſen ſchijn
Te ſchuyven, eer het dient, u teere bed-gordijn;
[G]hy ſtaet op u verſet, en toont, met goede reden,
[D]at by een ware maecht dit niet en dient geleden;
Segt dat de reyne min noyt worſtelt tegen eer,
En, ſchoon hy't anders drijft, gelooftet nimmermeer.
[H]ier dient ghy bruydegom voor al te zijn geſproken,
[O]m hier voor uwen tijt, geen vier te willen ſtoken;
Ghy hebt van heden af als pantſchap aen de bruyt,
Maer noch geen volle macht het pant te winnen uyt.
[G]hy, die dit acht te deun, gaet leeſt de Roomſche wetten
[E]n leert dat Keyſers ſelfs op uwe ſaecken letten;

a Senatus hic bonorum communionem decrevit, cum enim per conjunctionem illdm conjugalem in facie Eccleſiæ ritè peractam, individuæ ac indiſſolubilis vitæ ſocietas contracta ſit, ut non jam amplius ſponſus & ſponſa, ſed re verâ maritus & uxor effecti eſſent, nec ad vinculum matrimonij ſtabiliendum quidquam per concubitum ſeu copulam carnalem adjici poſſit, meritò etiam ſocietas bonorum jam ab eo ipſo tempore inchoata ac inducta cenſeri debet. quod ut ſacris litteris conſonum, ita & expreſ- [j]ure civili ſtatutum eſt, l. cum fuerit. 15. ff. de conditio. & demonſt. l. nupt. de R. I. l. ſancimus 24. verb, ſed ex [t]uo vota nuptiarum re ipſa proceſſerint C. de nupt. Neoſt. rer. Iud. obſer. 15. & 16. ubi tres conformes caſus ex [in]tervallo ita deciſos memorat.

Want soo een dertel quant zijn eygen bruyt vercracht,
Daer is geen twijffel aen, hy wort om hals gebracht. b
Daer was een out ghebruyck in alle Iootsche landen,
Wanneer een jonge maecht haer trouwe ging verpanden,
Dat jae de lieve bruyt, oock vanden eersten aen,
Wert aenden jong gesel ten vollen toeghestaen.
Hy moest het weerde pant met alle vlijt bewaren,
En, door besette tucht, ter rechter ure sparen,
Ter eeren vande trou, hy moest het weerde pant
Besitten sonder smaet, en houden buyten schant.
Siet, Iacob gaet alleen met Rachel aender heyden,
En drijft het jonge vee door alle groene weyden,
Sy bruyt, hy bruydegom; en des al niettemin
Hout alle tochten op, hout alle lusten in;
En, naer een lang ghedult van seven gansche jaren,
Soo vraecht hy om verlof om dan te mogen paren,
Hy raeckt (ô reyn gemoet!) hy raeckt de maget niet,
Tot hem de vader selfs zijn lieve Rachel biet.
Siet! wat verschilt de tijt. ô die in onse daghen
Bestont een jonge bruyt den vrijer op te draghen,
Van dat de sonne rijst, tot aen den soeten slaep,
Eylacs, wat soudet zijn? een wollef by het schaep.
Ey waer is nu de sucht van reyne min ghevloden?
Off woont het sedich hert alleenlick by de Ioden?
En niet in ons gewest. ey, matigt uwen tocht,
Wy zijn oock Godes erf, en dier genouch ghekocht.
„ Al die het reyne bont tot vuyle lusten drijven,
„ Die paren in het vlees, en niet als met de lijven;
„ Maer die in rechte tucht beginnen haere feest,
„ Die trouwen mette siel en wassen inden geest. c

a *Nonnullis sponsis tam impotens est ardor libidinis, vt corpusculo puellari vim inferant. Erasm. in Instit. Matr.*

b *Bodin. de la Republ. lib. 1. cap. 3.* Si le fiance (dit il) avoit usé de main mise, & ravj sa fiancée, il doit estre punj capitalement en termes de droict. *l. 1. C. de Rapt. Alberic. Gentil. tractatu de nupt. ex Bernardo.*

c Aux mariages qui se font par volupté il n'y a communauté que des corps, mais en ceux que la sagesse a conjoints, il y a communication de vertu & toute pureté. *Philo. Iudæus lib. de Abr. Patriarch.*

ıl is de bruyt verlooft, noch dienje niet te mallen;
ıl is de ſchult gemaeckt u tijt is niet vervallen;
Dus hout u inden toom, en ſpaert u weerde lief
Een onvertroude bruyt een onverſchenen brief.
)e tijt ſnelt haeren loop. Men gaeter overwegen
Ioe dattet mette feeſt en gaſten is ghelegen,
En hoemen nooden moet, en wie, en wat ghetal,
En hoemen metter eer de bruylof houden ſal.
)e ſaecke dient bedacht. vraecht yemant mijn gevoelen?
ck ben in dit gheval een vyant van het woelen,
En van te grooten hoop; een vyant vanden dranck,
Een vyant van geroup, en alle vuyl geſang.
ndien het weſen mocht, ons ſoude meeſt behagen
ɛen maeltijt ſonder pracht, en voor de naeſte magen, *a*
De beſte bruyloft-feeſt die yemant houden mach
Beſtaet in ſedich volck; en in een kleyn beſlach. *b*
oo doende, wert het volck met drincken niet gequollen,
)aer hoortmen geen gewach van yemant op te vollen;
Daer hoortmen geen geraes, geẽ roupen, geen gedans, *c*
Noch vande geile jeucht, noch vande droncke mans.
)aer kan een teere maecht den echten ſtaet beginnen
n ſtilte, met beſcheyt, en ongeſtoorde ſinnen;
Daer is het jonge paer en al het huys verloſt
Van moeyte, van geraes, en van de groote koſt.
ſt niet een ſelſaem ding? het trouwen is gevonden
Tot nadeel vande luſt, en alle ſnoode ſonden,

a *Quorſum attinent publica tumultuoſaque convivia? Suavius eſt inter parentes, ac pauculos ex proximâ cognatione modeſtè ſobriéque agitare nuptiale convivium. Eraſm. de Chriſt. Matr.*

b *Nationes quædam nuptijs modum præſcribunt, & certum numerum convivarum. nec malè. Piſis ſtatutum eſt quod non poſſunt ad nuptias convocari niſi duodecim Dominæ, ut refert Bart. in l. inficiando §. infans in fin.* *r 16. etiam Angel. ff de furt. & Ioh. Ananias in c. Vlt. col. 10. verſ. ex prædictis refert extr. de collu. detec. Franciſ. Aret. in l. Patris & filij ff. de Vulg. & Pupill.*

c *Concilium Laodicenum can. 13. diſſolutas choreas & impudicas ſaltationes diſertè improbat.*

En des al niettemin waer eenich menfche trouw, a
Daer fchijntet dat het vlees een nieuwen tempel bout.
Daer is een vreemt gebreck ghellopen inde fteden,
En blijft van ouden tijt tot aen den dach van heden,
Te weten, dat het volck in haere bruyloff-feeft
Schoeyt wijder als het dient, en boven haren leeft.
Wat koomter menich paer in duyfent fware laften,
Alleenlick om de vreucht van vreemde bruyloff-gaften?
Wat iffer menich menfch die uyt een hoogen moet
Verteert zijn innich merch tot aen het herten-bloet?
Bedencket die het raeckt, in overdaet te trouwen
Is al een quade voet om huys te blijven houwen;
'tIs licht te veel ghequift ten dienfte vande jeucht,
'tIs licht te veel gefpilt in defe korte vreucht.
Ghy fiet, het groot befllach is in der haeft verdwenen,
En wat de feefte maeckt gaet metten fpeelman henen,
De vrienden zijn verftroyt, ach! ick en weet niet hoe,
Het gelt is uytte beurs, en dickmael ondanck toe. *b*
Leert dan vercregen goet tot beter eynde fparen,
Laet pracht, laet overmoet, laet groote koften varen;
Koopt huyfraet om het gelt; en fet den regel vaft
Dat op een goede faeck een goet beginfel paft.
Doch foo ghy zijt verplicht aen veelderhande magen
En dat u ftijve beurs den laft vermach te dragen,
Soo wil ick uwe gunft niet binden aen getal,
Maer ftell' een yder vry hoe verr' hy nooden fal.
Wie kan het echte volck, wie aende jonge lieden
Benemen haer vermaeck, en harde tucht ghebieden?
Het is van alle tijt, dat opten bruyloff-dach
Een yder vrolick zijn, en vrienden nooden mach. *c*

a *Chryfoftomus graviter conqueritur, quod ipfo ftatim nuptiarum die puellæ animus tot undiq; flagitiorum machinis impetatur. quod & Vives annotavit. lib. de Chriftian. fœm. 1. cap. 1.*

b *Het Frans fpreecwoort feyt wel,* Il n'y a fi belle nopce, ou il n'eft vn mal difné.

Nuptiæ fumptuofæ damnum fine honore conferunt. Bernard. in Epift. de Cur. & reg. rei famil.

c In all nations the day of mariage was reputed the joyfulleft day in al their life. therefore one faith that mariage fignifies merrie-age, becaufe a play-fellow is come to make our age merrie. Mr. Smith. *in his præpar. to Mariag.*

Leges Licinia & Iulia in nuptijs lautiores quàm in alijs convivijs fumptus permittebant. Gell. lib 2. cap. 24. ita Laban convocatis multis amicis ad convivium nuptias fecit Genef. cap 29. & apud Senecam indignantis verba funt, Nuptias claufâ domo fecimus. lib. 7. cont. 6.

Jlaer gaet met goet beleyt, en laet de lieve gaften
Jy niemant in het feeft met drincken overlaften,
Schout grillich handt-gefpel, en dertel ongelaet
Weeft nuchter in ghebaer, en matich inden praet.
Jk bidde heufche jeucht, verftaet de rechte gronden
Vaerom meeft over al de menfchen dienftich vonden
Te maecken eenich feeft, wanneerder yemant trout,
En waerom datmen noch dit heden onderhout.
'Is vry niet om den wijn, niet om de volle glafen,
Niet om een los ghewoel, niet om het dolle rafen,
'tIs om het naefte bloet te wijfen overhant
Wat maechfchap datter rijft uyt defen nieuwen bant: *a*
Is op dat yder wift, indien hy quam te fterven,
Vie zijn verfpaerde goet eens foude mogen erven;
En wie, te zijner tijt, en naer een drouven val,
Het huys, wanneer het wijckt, eens onderftutten fal.
Doch hoe een eerlick man de vrienden moet onthalen,
taet op een ander tijt ons naerder af te malen;
Ghy keert u, fnelle pen, keert eenmael wederom
En geeft doch eens de bruyt aen haren bruydegom.
Maeckt plaetfe, nieus-gier volck; de bruyt die gaet ter kerc-
En laet, in volle trou, haer onder-trou verftercken, (ken, *b*
Kniel neder, jonckgefel, kniel neder teere maecht,
Hier wort op eene tijt u gans gheluck ghewaecht.
De Geeften, Godes heyr, die wonder reyne fcharen,
Zijn jae ontrent het werck, daer echte lieden paren. *c*

a *Non ob Lyæi feftivitatem convocantur propinqui, affines, & amici; fed, cum matrimonij is finis & effectus fit, vt alter conjugum in alterius familiam adoptetur, & soboles inde procedens jura tam agnatis quàm cognatis fuccedendi confequatur; Confequens eft, vt omnia ex confenfu totius familiæ, & præfentibus ac volentibus propinquis fiant. Annæus Robert. rer. jud. lib. 1. cap. 2. vide Plutarch. lib. 4. Symb. quæft. 3.*

b *Afpice virginem illam quam Pater tradidit, euntem* [...]*ie celebri, comitante populo. Quintil. declam. 307.*

Vnde fufficiam ad fœlicitatem matrimonij enarrandum, quod Ecclefia conciliat, & confirmat oblatio, obfignatum [a]*ngeli renuntiant, pater ratum habuit? Tertul. lib. 2. ad vxorem.*

Publica benedictione, quafi Deo ipfo per os Miniftri fui loquente fpectantibus Angelis & hominibus, copulantur; ut [p]*er hoc Deo confecretur individuæ confuetudinis initium. Ioachim a Beuft tract. de matr. in præfat.*

Gods dienaer ſpreeckt het woort; de ſegen wort geſey
Een yeder ſiet en bid. Daer is de knoop gheleyt.
Roep bruyloft, ſoete jeucht; de ſpeel-genooten komen,
En ſtroyen al het huys met nieu-gepluckte blomen
Met vers-geleſen groen, met jeuchdich maechde-kruyt
En vlechten even ſeer een kranſe voor de bruyt.
Noch iſſet niet ghenouch; men hangter groene kroonen
Daer haer het weerde pant ſal aenden dis vertoonen,
De ſolder, en de balck, de mueren en het bed
Sijn met geſtreckte palm aen alle kant beſet.
Een maecht kan over al een groene krans verwerven,
En dan wanneerſe trout, en alſe comt te ſterven.
Wel aen, geſwinde pen, ter eeren vande bruyt,
Koom ſeg ons wat de dracht van kroonen hier beduyt.
Het is van ouden tijt, dat tweederhande luyden
Sijn kroonen toegeſtaen van loof en groene kruyden;
Een Prieſter, totten dienſt van eenich god ghewijt,
Ontfing een groene krans ontrent den offer-tijt.
Een held, wiens edel ſweert den vyant had' gheſlagen,
Kreech even deſe macht een kroon te mogen dragen;
Kreech oorlof mette koets te rennen door de ſtad,
Geciert met eycken loof, of met een lauwer-blad.
Hier uyt (gelijck het ſchijnt) is deſe vont genomen,
Dat oock de groene krans is totte bruyt ghecomen:
Ē, alſmen met beſcheyt de ſaecken ondertaſt,
De kroone wort de bruyt te rechte toegepaſt.
Voor eerſt om dat de maecht, die haere jonge leden
Gaet, uyt een reyn gemoet, aen haeren man beſteden,
Niet meer is, datſe was; niet meer is aende jeucht,
Maer offert aende trou, maer offert aende deucht.

Hunc antiquiſſimum coronæ vſum fuiſſe tradit Polydor. de Invent. rer. lib. 2. cap 17.

Ee

I:n vers, een jeuchdich lijf, in geen bedroch gevonden,
(aef, ſuyver, onbeſmet, fris, nuchter, ongheſchonden,
Dat niemant naderhant, dat niemant raken moet
Als een, aen wie de maecht haer reynen offer doet.
Set hier, ghy die het raeckt, het wit van eerlick trouwen;
Jet is een vaſt beſluyt, om God een huys te bouwen,
Het is een vaſt beſluyt, een ſeker ooch-gemerck,
V vrucht te brengen op tot Godes offer-werck;
Jet is op datje mocht, door wettich t'ſamen paren,
I:n onbevleckten geeſt in reyne tucht bewaren,
Het is op datje mocht in uwe domme jeucht
Te beter, door behulp, u geven totte deucht;
Jet is de gulle ſucht haer rechte wit te leeren,
Jet is de quade luſt tot goeden eynde keeren,
Het is, te zijner tijt, het ongetoomde vleys
Te geven zijn behouf, maer nae den rechten eys. *a*
Jet is een vaſt beſluyt voor eeuwich af te ſweren
.l wat de jonckheyt leert, en uytte borſt te weeren
Al watter eenichſins een reynen geeſt bevleckt,
Al watter eenichſins tot ſnoode nucken ſtreckt.
Jet is een vaſt beſluyt de ſinnen in te binden,
n niet te laeten gaen met alderhande winden,
Daer ons de werelt treckt; het is een vaſt beſluyt
De tucht te laeten in, de luſt te jaegen uyt.
'en tweeden, nu de maecht van alderhande tochten
dickmael aengeranſt, is dickmael aenbevochten,
En heeft des niettemin luſt, krevel, vuylen brant,
En alle ſlim ghewoel gehouden inden bant,
oo eyſt de reden ſelfs, dat ſegen-rijcke kroonen
laer ſijgen om het hooft, om haere deucht te loonen,

a *Conjugium bene utitur libidinis malo. Augustin. lib. 3. contra Iulian.*

Quin deſiderium conceſſo limite claudit
Conjugium, caſtoſque æternum obſignat amores;
Vt ſunt carne ſimul juncti ſic mente cohærent,
Inter ſeq; pijs miſcent incendia flammis.
Gregor. Nazianz.

Out ghebruyck van kroonen.

En datſe van het volck wort over al begroet,
Gelijckmen int ghemeen een overwinner doet.
Bedenckt dan, jonge bruyt wat heden is begonnen;
Ghy hebt in uwe jeucht de luſten overwonnen,
Nu krijchje meerder hulp te ſtaen in deſen ſtrijt;
Dus blijft in ware trou de trouwe toegewijt.
Dit weſen vordert meer, als metten man te ſpelen,
Of yet, dat u ghelijckt, in luſt te mogen telen;
Want ſoo die weerde plicht alleen hier in beſtont,
Soo waer oock in het bos een wettich trou-verbont.
Wel aen dan, jonge bruyt, koomt; met geſette ſeden,
Koomt, met een ſuyver hert, in uwe kamer treden;
Doet, uyt een reyne ſucht, de luſten inden ban
En wort nae deſe kroon, de kroone vanden man. a
De feeſt gaet haeren gang. hier ſouck ick niet te weten
Noch watter wort ghedient, noch wat de gaſten eten,
Noch of de ſchotels dicht en op haer reke ſtaen,
Noch wieder met de bruyt ſal aende tafel gaen:
Ick laete, die het wil, hier op de ſinnen breken,
Ick laete die het luſt van diepe glaſen ſpreken,
Een ding is hier alleen te nemen in beraet,
Waerom doch voor de bruyt een hoff op tafel ſtaet.
Segg' reden mijn vernuft. Daer zijn verſcheyde ſaecken
Die hier te wegen zijn, en deſen handel raecken,
Hoort, wat ons beſt bevalt. het is een groote lof
Dat vrouwen zijn gelijck een toegeſloten hoff, b
Dat vrouwen zijn gelijck als boomgaerts voor de mann[en],
Daer ſnoupers, vuyl geſpuys, zijn eeuwich uyt gebanne[n];
En, om dit aende bruyt te prenten inden geeſt,
Soo wort een hoff geſtelt te midden inde feeſt.

a *Vxor bona benedictio, auxilium, corona viri, quietis columna; Coſtan. nupt. num. 13.*

b *Mijn ſuſter lieve Bruyt ghy zijt een beſloten Hof, een verſeghelde Bornput. Hooch-liedt Salom. 4. 12.*

Vat

Wat hooger, ſnelle pen, laet u wat hooger rijſen,
Ghy ſult een beter gront hier over konnen wijſen,
Het eerſte trou-verbont is in het groene velt,
Is in het ſchoon pricel van Eden ingeſtelt: Geneſ. 2. 22.
Daer is in ouden tijt het reyne bed gevonden,
Daer is het eerſte paer in echten ſtaet gebonden
Tot onderling behulp; daer heeft de groote God
Gegeven aen het wijf het eerſte trou-gebod;
Daer is de man gelaſt op zijn beroup te paſſen,
Soo dat de ganſche trou is inden hof ghewaſſen,
Is uyt den hof gevloeyt, en ſiet! des Heeren woort
Geſproken inden hof, brengt ſtaege vruchten voort.
Als dan een jonge bruyt ſiet op de tafel ſetten
Den hof, en zijn gevolch; ſy dienter op te letten
Sy moet gedachtich zijn wie eerſt het trouwen vont,
En watter noodich is ontrent het groote bont.
Maer, wat een groot gewoel! wat ſalder noch gebeuren?
Men ſiet de jonge bruyt van alle kanten ſleuren
En trecken van het volck en hier, en weder daer,
Het ſchijnt als of de maecht een krijghs-gevangen waer.
Ey! laet ons, mijn veruuft, een weynich overwegen
Van waer het vreemt geraes zijn oorſpronck heeft gekregē,
» Tis dienſtich aengemerckt, en af te zijn gemaelt,
» Hoe lang een oude feyl ontrent de menſchen dwaelt.
Men hout dat deſe greep uyt Romen is ghekomen,
Van dat haer eerſte jeucht de maechden heeft genomen,
Van dat haer eerſte Vorſt de vrijers gaf de loos
Waer op doen yder man een eyghen vrouwe koos.
Iſt niet een ſelſaem ding? t'is duyſent jaer gheleden
En duyſent boven dat, en ſiet! in onſe ſteden

Nupta vel é ſinu matris, vel, ſi ea non erat, à proximâ necessitudine, dicis causâ, rapiebatur; quod, vt ait Feſtus, ea res fœliciter Romulo ceſſerat in Sabinarum raptu. Theat. Hiſtor. vol. 29. l. vnic. C. raptus ſponſæ Coſtan. tract. De Nupt. num. 13.

Catull.

Qui rapis teneram ad virum virginem &c.

Wert, oock tot heden toe, de bruyt om her gheruckt,
Om dat eens vrouwe-kracht te Romen is gheluckt.
Ick bidde wat ick mach, hout ſtille, rouwe gaſten,
Ten ſtaet u geenſins vry ſoo grillich aen te taſten
Een die u niet en raeckt, een die nu is ghevrijt,
En door de vaſte trou een ander toeghewijt.
Wat gaet de Zeeuwen aen met Romen aen te ſpannen?
Wat roert ons eenich volck by vonnis uyt ghebannen?
Wech met dat oude vuyl. in Zeelandt is de bruyt
Geen ruyters eyghen ſlaef, geen roovers eygen buyt.
Ten heeft doch geen beſcheyt ſo grooten woel te maecke[n]
Het weerde trou-verbont is vande goede ſaecken
Daer niemant in en treet als met een vryen wil,
Dus laet het ſlim gebruyck, en weeſt doch eenmael ſti[l]
Ghy zijt een eygen volck van Gode vry ghelaten,
Dus laet u ſedich hert de vremde rancken haten,
Comt voucht u nae den tijt, en weeſt niet langer dwae[s]
Ontrent een deftich werck en dient geen mal gheraes.
Maer ſiet! de ſtille nacht coomt ſachtjens aengevloghen,
En heeft een duyſter kleet om onſe kim ghetogen,
Men ſiet geen lichte maen, geen ſtralen vanden dach,
De ſchaemte vande bruyt vint daerſe ſchuylen mach. a
Dat hier geen dertel wicht, met onbeſchofte ſtreken,
En maecke voor de deur te tieren, of te ſpreken;
Geen ſpeelman, geen geroup, geen ſang en doe belet; b
De bruyt, en haer ghevolch, doet binnen haer gebet:

a Noctu aut veſpertino crepuſculo illa ſponſæ deductio apud veteres fiebat, vel propter verecundiam, ut Plutarch. in problemat; vel ſi quid deforme, id tegeretur. Coſtan. tract. de nupt. Hinc Catullus.

Veſper adeſt, juvenes, conſurgite; veſper Olympo
Exſpectata diu-- &c.

Fax etiam nuptialis rapi ſolita (auctore Feſto) in eundem effectum.

b De ſtrepitu qui prima nocte ad thalami fores excitabatur, de verſibus feſcininis ibi decantatis, & alijs hujuſmodi v[ide] Hotom. in obſervat. quæ ad veterem ritum nuptiar. pertinent. cap. 31. num. 4.

eyn VVeſen, Eeuvvich God, die vanden aenbeginne
ebt inden menſch gheplant de ſucht tot echte minne,
Hebt inden man gheleyt de gronden vande trou,
En nae den man gheneycht de ſinnen vande vrou.
eyn VVeſen, Suyver Lam, die uyt de maecht geboren,
ebt tot het diep gheheym den echten ſtaet ghekoren,
Hebt, als een eyghen bruyt, ghetrout u vveerde kerck,
En aende trou ghejont dijn eerſte vvonder-vverck.
eyn VVeſen, Heylich Vyer, die met bedeckte ſtralen
omt ſyghen uytte lucht, komt inde menſchen dalen,
En ſuyvert aen de ſiel al vvatter is bevleckt,
Al vvatter uyt het vlees verkeerde luſten treckt.
eyn VVeſen, Eenich God, vvy ſtrecken onſe leden
ot dijnen hoogen Throon, vvy ſtorten huys-ghebeden,
En roupen om behulp, op onſen bruylofs-dach,
Ten eynde dit beroup ons ſalich vveſen mach.
eeff eerſt, ghenadich God, dat vvy ter vveder-ſyden
ot onderlinghen trooſt, u ſoeten naem belijden,
Eenparich van gemoet; gheeff ons een ſachten geeſt,
Die zijnen Heylant lieft, en zijnen Schepper vreeſt.
eer ons tot aller ſtont u vaderlijcke ſlaghen
Met nederich ghedult en ſonder morren draghen,
Ten eynd het ſondich vlees en alle ſlim bejach
Sich onder dijne vvet gheduerich buyghen mach.
et gheen verkeerde ſucht door onſe kamer dvvalen,
et gheenen vuylen brant ons inde leden malen;
Bevrijd ons vande tvviſt en alle ſtuer ghebaer;
Geef yeder volle luſt ontrent zijn vvederpaer;
et over ons bedrijf u gunſte neder ſyghen,
o dat vvy nimmermeer van dijnen ſeghen ſvvyghen;

Doch geef ons evenvvel gheen meerder ommeslach
Als ons en ons gesin ten goede dienen mach.
VVy bidden, lieve God, niet om een aerds ghenougen,
Maer dat sich onse vvil nae dijne mochte voughen;
Behoed ons voor ghebreck, en grooten overvloet;
Maer jont ons dijnen troost; soo vvort het bitter soet.
Doch, soo het vvesen mocht, een deel van dijnen seghen,
Dat vvy tot onser vreucht ghevvenste vruchten kreghen;
Soo vviltse vander jeucht begaven met verstant
Ten dienste vande kerck, of van het vader-lant.
En vvil des niettemin in ons den geest vervvecken
Om onder dijne vrees hen op te moghen trecken,
Ten eynde, voor besluyt, en ons en hun ghelijck
In Christo sy bereyt het eeuvvich Coninckrijck.
Vriendinnen, met verlof; ick bidde, ruymt de kamer,
Hier is nu weynich volcks en stilte vry bequamer
Als eenich groot gewoel. de bruyt treet aen het bedt,
Nu moeder, sluyt de deur, en draecht de sleutel met.
V is nu, bruydegom, volkomen recht gheboren,
Genaeckt u weerde pant, van duysent uyt gekoren,
Begroet u weder-helft, niet met een geyle mont,
Maer uyt een sedich hert, en yder woort een pont. a
Mijns herten soeten wens, van Gode my ghegeven
Tot lust en soete vreucht in dit ghesellich leven;
Mijn troost, mijn ander ick, ghehecht in mijn ghemo[et]
Meer als mijn vader selfs en al het naeste bloet.
Gewenste bed-ghenoot, verkoren boven allen,
Ten lesten sydy mijn; mijn sydy toegevallen,
Wy zijn van nu voortaen, wy twee en zijn maer een,
Wat eerstmael eyghen was, is even nu gemeen;

a Vel Ischomachus apud Xenophontem de administ. domest. hujusmodi ferè colloquium cum uxore instituit, quo sese mutui officij admonent conjuges, idque sub ipsum initium matrimonij. vide Xenophont. lib. 5. Scio non defuturos, inquit Erasmus, qui sibi belli videntur ac festivi, quibus hæc talia absurda videbuntur, sed valeant illi sine Christo belli. De Christ. matrim.

W

[W]y zijn door echte trou, en op ghewisse gronden,
[O]ns leven-dagen langh te samen ingebonden;
Soo dient dan overhant dit jock alsoo versacht
Dat ons geheele sucht tot vrede sy ghebracht.
[I]ndien wy door de trou in rechte liefde paren,
[W]at quaet sal immermeer ons mogen wedervaren?
Wat sal ons hinder doen; of brengen inden druck?
Twee herten eens gesint zijn boven ongeluck. *a*
[S]chrijft dit in u ghemoet; waer dat ghehoude lieden
[S]ich vieren over-hant, en waere gunste bieden,
Daer is een goede geest met alle segen by,
En maeckt het echte paer van alle plagen vry;
[D]aer wort het gants gesin, kint, boden, nichten, neven,
[A]ls door een vast ghevolch, tot soete rust gedreven;
Daer wortet innich hert gesuyvert vanden haet,
Daer vloeytet altemael van enckel honich-raet.
[C]omt ons de lieve God maer kleyn beslach te geven,
Wy konnen evenwel, wy sullen vrolick leven,
Wy sullen onsen loop voltrecken sonder pijn,
Indien wy voor den Heer maer eenich konnen zijn. *b*
Off God sal alle ding naer ons behouften voughen
Off God sal onsen geest in alle ding vernoughen;
Indien geen rijcke schat ons koffers op en vult,
Ons vreuchde sal bestaen door middel van gedult.
Wat my in als belangt, ick neme tot getuyghen
En God en onse trou, mijn leden sullen buygen
Tot vlijt, en rijpe sorch, tot alderley beslach,
Dat yemant vanden man met reden eysschen mach.
Ghy, in het tegendeel, leert uwe sinnen stieren
Tot onderling behulp, leert uwen hoeder vieren;

Chrysost. in Genes. Homil. 37.
a *Quando concordia, pax, & vinculum dilectionis cum muliere & viro fuerit, omnia simul affluunt bona, & nullis insidijs expositi sunt, magno & inexpugnabili muro circundati; hoc juxta Dei sententiam eos fortiores reddit, hoc omnibus divitijs & abundantiâ eos magis locupletabit, hoc supernam gloriam ijs conferet, hoc & Dei benevolentiam ijs ubertim conciliabit. Proinde, inquit, oro ne quid illis præferendum existimemus, sed omnia faciamus & agamus, ita ut trãquillitas & pax sit cohabitantibus; tunc autem & filij, qui nascuntur, & servi & tota undequaque domus virtute florebit, eritq; multiplex rerum prosperitas.*
b *Dat sy haere sielen den ghetrouwen Schepper bevelen met wel doen.* 1. Pet. 4. 19.

Op dat in als de man mach zijn ontrent het wijf
Gelijck een weerde ſiel is aen het ganſche lijf.
Wy ſullen onder dies, wy ſullen tuſſchen beyden,
Al watter is te doen met reden onderſcheyden,
En plegen ons beroup nae eyſch en rechte maet,
Ghy dienſten van het huys, ick dingen vande ſtraet. *a*
En evenwel nochtans ſoo ſullen alle ſaecken
Ons in gemeene plicht, en niet als eygen, raecken,
En dat op deſen voet; een yder in het ſijn,
En even ondermengt als water ende wijn. *b*
Het ſtuck aldus beleyt, ſal yder zijn betrouwen
Dan vorder op den Heer en zijn beloften bouwen;
En ſchoon daer onweer rijſt, en ſtuere vlagen maeckt,
Tis God, de groote vorſt, die voor de zijne waeckt. *c*
En als het ſchoon ghebeurt dat God in onſe tijden
Sent vaderlicke tucht, ſent eenich bitter lijden,
Ten dient ons evenwel niet tot een drouve val,
Het eynd is enckel heyl, het eynde rechtet al. *d*
Al wat de jeucht beſit verandert mette jaren,
De luſt gaet haeren gang, laet ons in liefde paren,
Niet op een ſchoone verf, niet op het lijf gegront,
Maer op het innich goet, het ware trou-verbont.
Laet vrede, ſoet beleyt, en minnelijcke ſeden
Meer trecken ons ghemoet, als opgepronckte leden,
Laet God doch boven al ons zijn de grootſte wet,
Hy is, op wien het ooch in allen dient gheſet.

a *Mihi videtur Deum naturam mulieris ad curam intus ſuſcipiendam in lucem protuliſſe, molliorcq́ corpore, vt intra parietes officium obiret; at viri corpus animumq́ ad calores ac frigora patienda, tum etiam ad labores pacis ac belli conſtituiſſe, ideóque res illi foras agendas delegaſſe. Xenoph.*
In familiâ diſpartita ſunt officia: ſuntq́ alia viri, alia vxoris propria. externa negotia viro permitte. Grego. Naz. ad Olymp.

b *Proſunt conjuges ſibi mutuò, ſua in commune conferentes: ob eamque cauſam ſuavitas in hac tali amicitia ineſt, vtilitaſque maxima. Ariſtot. Eth. lib.8 cap.12.*

c *Die tot God comt, moet gelooven, dat God is, ende dat hy de ghene die Godt ſoucken loont.* Hebr.11.6.
De hant onſes Gods is ten beſten boven allen die hem ſoucken. Eſra.8.22.
De wandelinge ſy ſonder giericheyt, weeſt te vreden met het teghenwoordighe; want hy heeft gheſeyt: Ick en ſal u niet begheven, noch en ſal u niet verlaten. Hebr.13.5.

d. *u ſal een licht inde duyſterniſſe opgaen, ende uwe donckerheyt ſal zijn als de middach.* Eſa.58.10.

Iet eynde vande trou is kinders op te wecken;
Iaer moet geen reyne min tot quade lusten strecken,
Dus laet de weerde trou, versegelt mette tucht,
Ons brengen uytten brant, en leyden totte vrucht.
Iat zijn tot onsen troost de vaste bruylofs-gronden,
Vaer op de losse jeucht moet werden ingebonden;
Hy vint sich buyten spoor, wie hier te verde gaet;
„ Al wat ten goede streckt bewaert de middelmaet.
Iit mach de jonge bruyt een weynich overlegghen,
I weder, als het dient, haer tegen-reden segghen:
Behoeder mijner jeucht, van Gode my gejont,
In wien mijn reyne siel alleen vernougen vont.
(ntfangt u jonge bruyt, en dese teere leden,
Iie ick aen u alleen nae desen sal besteden;
Ontfangt u wederhelft, u lot, u echte wijff,
Ontfangt in uwen schoot een ongeschonden lijff, *a*
Ien lichaem sonder vleck, een kuys en eerbaer wesen,
Ien roose metten dau, by niemant oyt gelesen,
By niemant aengeroert; ontfangt doch boven al
Een toegenegen hert dat in u leven sal,
Iat uyt zijn gansche lust, en met geheele krachten,
ot u vermaeck alleen sal drijven zijn ghedachten,
Sal woonen metten geest in u mijn even-beelt,
Soo lang een kleyne lucht in desen boesem speelt.
(hy, stiert my niet alleen tot huyselicke saecken,
Iaer leert my boven al tot onsen Godt genaken, *b*
Leert my te buyten gaen, en treden metten voet
Al wat ons ydel vlees leyt van het ware goet.
Ieert my voor alle ding, door vriendelick vermanen,
e scheyden mijn ghemoet van alle sotte wanen;

a *Benè agitur cum virgo ad maritum novum adfert bonam animi indolem, pulchritudinis gratiam, floris rudimentum. Apulei. apo. 2.*

b *Dirige quam diligis.*
Vxor rectè divinæ & humanæ rei socia dicitur l. adversus C. De crimine expilat. hæred.

Dat ſal in deſen geeſt ontſteken meerder vonck
Dan of my eenich menſch de ganſche werelt ſchonck.
„ Twee ſielen eens geſint, om God te willen eeren,
„ En konnen nimmermeer van haere liefde keeren;
„ Want als het nietich ſchoon ſal vande leden gaen,
„ Dan ſal de ware min op vaſte gronden ſtaen.
O goet, o ſoet begin! o vreucht, o hemels leven!
O! dat een yder poogh een ſachte ſpoor te geven
Aen zijn beſcheyden deel, op dat in alle vlijt
Al wat ten quade ſtreckt van beyde ſy ghemijt.
Wat iſſer beter ding als met gheſette reden,
Door heus en rijp gheſpreck, en even door gebeden,
De ſinnen over-hant te voughen nae de leer,
En met ghelijcke ſucht te treden voor den Heer?
Wat iſſer quader ſlach, als ſonder tegenſpreken
De ſonden aen te ſien en alle ſiel-ghebreken
Te dulden inde borſt van uwen weerden vrient,
Die uytte modder-kuyl voor al getoghen dient?
Hoe kander harder leet, of drouver ſtuck ghebeuren,
Als twee, die eenich zijn, van een te laten ſcheuren,
Soo dat (o ſelſaem ding!) een vlees ſou moeten zijn,
Ten deel in alle vreucht, ten deel in alle pijn.
Poocht, man en vrouwe, poocht, oock met geſtorte tran[en]
V lieve wederhelft tot deuchden op te manen;
Poocht met u gantſche kracht te weeren uytter hel
V weerde jock-genoot, u diere bed-geſel.
Tis beter, diemen lieft, zijn feylen aen te wijſen,
Als, door een ſot ghevley, een quaden aert te prijſen,
De tucht, al valtſe ſwaer, is enckel vriende-werck;
Een onderling vermaen, een huyſelicke kerck.

Admonendi ſunt conjuges vt exhortantes ſeſe invicem ſalvent. Greg. in Poſt. part. 3. adm. 28.
1. Cor. 7.
1. Pet. 3. 1.

Alluſio ad locum Luc. c. 17. 34.
Ouwen.
Si fortè in cœlum vir ſumitur, vxor in orcum, Aut contra; non ſunt amplius vna caro.

HOUWELYCK.

VIERDE DEEL

VROUWE.

WESENDE TWEEDE DEEL

VAN HET

CHRISTELICK

HUYS-WYF.

Met Privilegie voor 15. Jaren.

Proverb. 31. vers. 10. 26. 27. 30.

WIen een deuchtſame huyſvrouwe beſchickt is, die is veel edelder als de koſtelijcke peirlen. Sy doet haeren mont op met wijsheyt, ende op hare tonge is heylſame leere. Sy ſchouwet hoe't in haren huyſe toegaet, ende en eet haer broot niet met luyheyt. Lieffelijck ende ſchoon ſijn is niets: Een vrouwe die den Heere vreeſt ſalmen loven.

Tit. 2. verſ. 3 4. 5.

Dat de oude vrouwen leererſſen ſijn der eerlijckheyt: op dat ſy de jonghe vrouwen onderwijſen haere mannen lief te hebben, haere kinderen lief te hebben, voorſichtich te ſijn, ſuyver, het huys te bewaren, goet, haren mannen onderdanich: op dat het woort Gods niet ghelaſtert en worde.

1. Pet. 3. verſ. 1. 2. 3. 4.

Ghy vrouwen, weeſt uwen mannen onderdanich, op dat oock die gene die den woorde niet gehoorſaem en ſijn, door de wandelinge der vrouwen ſonder woort ghewonnen worden, als ſy aenghemerckt hebben uwe goede wandelinge inde vreeſe. Der welcker vercieringhe ſy, niet die uytterlijcke, in het hayrvlechten ende gout ommehangen oft kleederen aendoen: Maer die verborghen menſche des herten, inde onverderffelijcke vercieringhe eenes ſachtmoedighen ende ſtillen geeſtes, dewelcke koſtelijck is voor Godt.

Gre-

Gregor. Nazianzenus.

Mulierum ornamentum eſt morum probitate ac elegantiâ florere, domi ut plurimum manere, colloquium cum divinis oraculis habere, fuſo ac lanæ operam dare, (hoc enim fœminarum munus eſt) ancillis opera mandare, famulis alimenta rectè ſuppeditare; labijs, oculis, genis frænum inijcere, pedem limine non admodum frequenter efferre, pudicis tantum mulieribus oblectarj.

Gregor. Theodiſt. Patrat.

Bonum eſt conjugium, ſed mala ſunt quæ circa illud ex hujus mundi cura ſuccreſcunt. Sicut ſæpè rectum mundumque iter pergimus, & tamen ortis juxta viam vepribus per veſtimenta retinemur, in via munda non offendimus, ſed à latere naſcitur quo pungamur.

Eraſm. De inſtitut. Chriſt. fœm. fol.9.

Vbi propior animorum conjunctio, ubi certior fiducia quam in matrimonio? quum uterque volens ſe tradit in alterius poteſtatem, ſibi quodam modo adimens jus ſuj corporis.

Idem.

Conjugium eſt biga quædam duobus innitens axibus, quos ſi leniat morum comitas, & animorum ſynceritas, nec rixarum inamœnus ſtridor audietur in familia, & utriſque concordibus quicquid agitur fœlicius ſuccedet.

AENDE

BRUYLOFS-GASTEN.

WEerde Vrienden; Tervvijlen de Bruyt noch in haer kamer is, misschien besich om haer nieu vrouwe-kleet aen te trecken, Soo en sal het u lieden (ghelijck wy verhopen) niet vervelen dat wy, om geen tijt te verliesen, ondertusschen een weynich andelen van dingen die opte jegenwoordige tijt en plaete niet qualick en sullen passen. Ick en kan voor eerst niet erswelgen dat op gisteren over tafel eenige onder u lieden n twijffel hebben derven stellen, Of oock het huwelick niet strijdich en sy met een gherust ende recht godsalich leen; gelijck wy dan weten dat soodanigh ghevoelen oock lders by velen wort voorgesproken, (*a*) tegens de welcke wy jegenwoordelick niet ghesint en sijn eenigh wijt-looich verhael in te stellen, maer segghen alleenlick int korte, m alsoo tot ons voornemen te geraecken, dat nademael de aet des huwelicx by God selfs is ingestelt, ende dat inden ust-hof, en voor den Val *b*; dat de mensche een gesellighier sijnde, niet en diende alleen gelaten, volgens Godes ey-

a *Vide de his Theologos ad 1.Timot. 4.3.*

b Gen. 2. 24. Math. 19. 4. *Ioseph. de antiq. Iudaor. 1.*

2 * ghen

ghen verklaringhe *a*; Dat het is een onderlingh behulp van man en vrouwe (*b*) mitsgaders een nootwendigh middel tot vermydinghe van onkuysheyt (*c*); dat niet als door het selve de sekerheydt der kinderen en is te bewaren, en de geheugenisse der menschen in wesen te behouden; dat mede, volghens het getuyghenisse van Godes uyt-ghedruckte woort, echte lieden oock hier op aerden *een goddelick leven* konnen leyden *d*, Ende eyndelick dat noch Godes kercke, noch het burgerlicke regiment buyten het selve en konnen bestaen;

a *Ende God de Heere sprack, het en is niet goet dat de mensche alleen sy.* Gen. 2. 18.
b Gen.2.18.19.
c 1.Corinth. 7. 2.

d *Henoch was vijf en tsestich jaer out ende won Mathusalah; ende nadien hy Mathusalah gewonnen hadde* bleef hy in een goddelick leven *dry hondert jaer*, en won sonen ende dochteren. Gen.5.22.

Ten is noch huys, noch erf, noch diergelijcke saecken,
Ten sijn de wallen niet die ons de steden maecken,
Het is al beter stoff, het is het echte saet,
VVaer by dat yeder lant, en al de weerelt staet;

Dat (seg ick) daerom niemant en heeft te twijffelen of 't voorschreven beroup, (so het selve behoorlick, inde vreese des Heeren, by hem wort aengevangen en beleeft) en sal voor hem en sijn geselschap een gerust ende godsaligh leven konnen inbrengen. Sonder dat hier tegens is doende datter soo veel moeyelickheden ende onlusten by vele, in dit beroup levende, over al werden ghespeurt, ende datter selden soo geluckigen huwelick wert ghetroffen, daer niet eene van tween, of dickmael beyde te samen tot eenighen tijde wederom en souden wenschen in haer gheheel gestelt te worden; want het selve de eygenschap des huwelicx, ende niet den ongherusten aert vande menschelicke gheneghentheden te willen toeschrijven, is enckel onverstant. Socrates op een tijt gevraeght sijnde welck van beyde beter ware, te trouwen, ofte onghetrout te blijven, het sy (seyde hy)

y) men t'een of t'ander doe, beyde heeftet sijn ongemack,
n gheen van beyde en eyndichter sonder leet-wesen. Hy
brack de ronde waerheyt, na den gemeenen loop des wee-
elts, ende hy selve en heeft ten dien aensiene niet buyten
eden het huwelick vergeleecken by een Fuycke, die int wa-
er leyt, daer visschen binnen en buyten sijn, elck hare ghe-
gentheyt, soo het blijckt, souckende te veranderen, dewij-
men siet dat de gene die binnen sijn, haer wringhen om
uyten te komen, en die buyten sijn, niet min en worstelen
m binnen te gheraecken. Set een kevye met hoenders op
en werf, daer andere hoenders vry henen loopen, tis al het
elve. Wat seg-ick van beesten? De menschen gaen even
en selven gang meest in alle dinghen; later een stadt bele-
ert wesen, ofte anders twee leghers byden anderen liggen,
hy sult ghewaer worden niet alleenlick datter overloopers
yt de stadt int leger komen, maer even datter uyt het leger
enighe haer inde stadt sullen soucken te werpen; wat sijn
e redenen anders, als dat de menschen in al haer doen de
ortsige lieden gelijck sijn, die altijt op een ander bedde wil-
en, en meynen het sal daer beter wesen, daer't hun noch-
ans van binnen let. De steen-bock, met een pijl int lijf
etroffen sijnde, rent met een ongeduericheyt door berghen
n dalen, als of hy sijn ongeluck ontvluchten woude, maer *Haeret lateri lethalis arundo. Virg.*
charmen! waer hy draeft, hy draeght sijn leet met hem, en
aerom en kan hy't niet ontloopen. Ghelooftet, vrienden,
et let ons van binnen, en wy souckent van buyten te plae-
eren; wy gebruycken de veranderinghen voor ghenees-
niddelen, maer al te vergeefs: een vuyle maege maeckt een
maeckeloose mont, oock daermen goede spijse nut. wil
emant dat sijn tonghe wellust gheniete, dat hy al vooren

 het

het binnenste suyvere. het innich deel moeste eerst gestil en gestelt wesen, en dan souden de uytterlicke dingen bete val hebben. de siele, die onsterffelick is, en kan gheen ver noughen vinden in tijdelicke en verganckelicke dingen, ten sy saecke dat de selve aen Godes eeuwich wesen krachtelicl worden vast gemaect, en dan wort het goede gewissen aen den mensche als een gheduerige feest-dach. *grooten vrea*

a Psalm 119. 165. *hebbense* (seyt David *a*) *die uwe wet lief hebben.* des men schen herte is als de naelde van het Zee-compas, ten kan niet stille sijn, voor dat het op God, sijn rechte Noort-ster

b Esa. 57.20. re, gestreckt staet. *de Goddeloose* (seyt de Propheet *b*) *sijn al een onstuymighe Zee, die niet stille sijn en kan. de goddeloose, spreeck*

c Esa. 48. 22. *de Heere, en hebben geenen vrede* c. Ten is dan de schult nie des huwelicx dat de menschen een ongherust leven leyden ende staegh veranderinghe soucken, de gront van het quae schuylt in haer eygen herte; dat ghebetert sijnde, soo isset a gherecht. En die met menschelicke billickheyt daer van spreken ende het daer toe noch niet brenghen en konnen laet die doch dan ten minsten seggen, gelijck een Romeyn tucht-meester dede; *Indien wy* (seyde hy tot de Borgher van Romen *d*) *sonder vrouwen leven konden, wy souden i dien deele vande moeyelickheyt ontslaghen wesen, maer nadien he de nature soo ghevoucht heeft, dat wy met de vrouwen niet ge heel na onsen sin, en sonder de selve geensins met allen bestaen en kon nen, soo isset beter den ghestadighen welstant van het menschelic ghestachte, als een korte sinnelickheyt van ons eyghen selfs, te beso ghen.* Dan de Romeynen en andere volcken maecken he soo sy best mogen: Ons aengaende, die Christenen sijn end

d Si sine uxoribus esse possemus, Quirites, omnes eâ molestiâ careremus, sed quoniam ita natura tradidit, ut nec cum illis satis commodè, nec sine illis ullo modo vivi possit, saluti perpetuæ potius, quàm brevi voluptati consulendum. verba sunt Metelli Numidici, quæ vide apud Aul. Gell. lib. 1. cap. 6.

ese jegenwoordighe eeuwe beleven, wy hebben bysonde-r redenen, en meer als eenich volck hier te voren, om op het geheele stuck des huwelicx naerder te letten, en alle mo-gelicke gevouchelickheyt daer toe in te brengen. De seden van verscheyde landen hebben openbaerlick de hoererye *a* toegestaen, ende God gave dat sulx op eenige plaetsen noch ter tijt onder den Christenen niet om en ginghe. De boel-schappen sijn na de geschreve rechten niet alleenlick sonder straffe, maer even sonder schande toegelaten geweest; *b* En dat erger is, men heeft menschen ghevonden *c* (en die niet van de quaetste) die haer echte vrouwen, gelijck een gemeen stuck huys-raets, aen hare vrienden niet en ontsagen uyt te leenen, en voor een tijt over te setten. Sien wy niet dat aen Godes eygen volck is toeghelaten gheweest aen haer echte vrouwen, alleen om (ick en weet niet wat) onlust, een scheyt-brief te gheven *d*, en van kant te senden? Daer je-genwoordelick door de Christelicke leere alle soodanighe vuylicheden ten vollen sijn afgeschaft, ende de bant des hu-welicx soo vast gestelt, dat aen den selve geen scheyden meer en is als door doot en overspel *e*, twelck de doot tot een straffe heeft *f*. De saecken dan soo staende, ende yemant in die gelegentheyt sich niet ten besten versellet vindende, het sy dan door de schult van sijn gemaele, eygen gebrecke-lickheyt, of misschien door onverstant van beyde te samen, wat raet voor den soodanighen? sal hy sijn ongheval gaen sitten behuylen met Heraclito? of sijn eygen dwaesheyt en onvoorsichticheyt belachen met Democrito? ist niet beter dat hy gedencke dat alle dingen ghelijck als hare hant-haven hebben, met Epicteto, en datmen de selve gemackelick kan draghen, indienmense maer wel en weet te vatten? oft dat

a *Lupanaria extra lenocinia permissa fuisse vid. l. quæ adulterio C. de adult.*

b *Tot. tit. ff. de Concub & ib. D. D.*

c *Cato & Spartani.*

d Deut. 24. 1. Ierem. 3. 1. Math. 19. 8.

e Math. 19. 9. 10.

f Gen. 20. 20. Levit. 20. 10. Deut. 22. 2. Ioh. 8. 5.

Fornicationis caussâ Dominus permittit uxorem dimittere, cæteras verò innumerabiles & universas molestias, si quæ exstiterint, jubet pro fide conjugali fortiter sustinere. Augustin.

hy oock uyt beswaerlicke ghevallen sijn voordeel weet trecken met Metrodoro? wat my belangt, ick oordeele,n dien de saecke, daer wy nu van handelen, te weten de sta des huwelicx, in sijn eerste ende oude luyster ende vasticl heyt is gestelt door de suyvere leere des Heeren Christi, d de middelen, tot voorstant ende onderhout vanden selve dienende, mede nergens beter als uyt de selve en sijn te b komen; ende dien volgende, soo stellen wy vast en onw dersprekelick, dat, ingevalle een yeder inden echten staet l vende sich aenstelde om te volgen den raet des genes die de selven eerst heeft ingestelt, ofte des genes die den stant var den selven naderhant heeft vernieut (die beyde een sijn) d (segh ick) het niet uyt te spreecken en is wat voor een so ticheyt daer in te vinden soude wesen: want ghewisselicl soo wy het stuck na behooren insien, men sal bevinden d al wat ons in die gelegentheyt bitters ontmoet, nergens a ders door en wort veroorsaeckt, als vermits wy, niet de raet des Heeren, maer ons eyghen sinnelickheyt overal ir werck sijn stellende. Laet eygen wille op-houden (seyd een Outvader) en daer en sal gheen helle wesen, noch hie noch hier-namaels. Een gebreck hebbe ick, onder ander in veel huysgesinnen aengemerckt, twelck by het meerer deel vande echte lieden niet dan al te ghemeen is, te weter dat elck, soo haest sijn partuyr aen d'eene syde haer plicht buyten gaet, hy dadelick daer op sich mede oordeelt los wesen vanden sijnen, in vougen dat de eene qualick spree kende, de ander meynt strax dat hem gelijcke recht gebore is. Tis enckel misverstant; niemant en wort vry gestelt va dat hem God bevolen heeft, om dat een ander niet en do dat hem God bevolen heeft. het wort gans qualick by y

Cesset voluntas propria, & infernus non erit.

Cur rapis id in te quod in alio tibi displicet? iram scilicet. irasceris ergò quia ille irascitur; imò jam tibi irascere, quia irasceris. Guio. Med. cap. 1.

mar

mant na ghedaen, dat hem in een ander ten hoochsten mis-
hecht: wat worter yemant gram om dat sijn gemale gram
igheworden? tis beter dat hy sich selven gram worde, e-
vn daerom vermits hy gram wort. wat ghebruyck kan *Nullus usus patientiæ foret, nisi impatientiæ provocatio foret.*
dch yemants lijdsaemheyt hebben, indien hem noyt eeni-
gterginge tot ongedult van yemant over en koomt? Soo
ist dan beter dat yemant eenich quaet lydende, het selve *Passus es malum? ignosce, ne duo mali sitis. August. in Psalm 54.*
vgheve aen die het hem gedaen heeft, op datter niet twee
tegelijck quaet en worden. Laet ons by dese gelegentheydt
en weynich dieper tot dese bedenckinghe intreden, ende
eens kortelick het ampt beyde van echte man ende vrouwe
oerloopen; het en sal niet als vrucht konnen schaffen, al
eidiendet maer tot inleydinghe van het volghende werck.
Vat dan eerstelick den man ende dessels plichten aengaet,
d selve konnen (naer ons bedencken) bequamelick werden
gebracht tot drie hooft-stucken. Voor eerst stellen wy tot
lae vanden man de besorginghe vanden Godsdienst inden
hyse, ten eynde dessels huys-gesin mochte wesen als een
kyne gemeente Gods. de godsalicheyt (seyt de Apostel) is 1. Timoth. 4. 8.
t alle dinghen nut, als die de belofte heeft des jegenwoor-
dghen ende toecomenden levens. Ten tweeden vereys- *Verdeelinge vande plichten des mans in 3. hooft-stucken.*
sen wy in den selven dapperheyt en goet beleyt om sijn
hys ende huysghesin behoorlick voor te staen, en van alle
notsaeckelickheden te versorghen. Ten derden is hem
nodich een hertelicke liefde ende vriendelicke heusheyt
oer sijn geselschap; van welck leste stuck wy sonderlinghe
vor hebben te handelen in dit volghende deel. De voor-
sreve heusche minnelickheyt meynen wy dat hem ten
dpsten behoort te worden ingescherpt uyt drie verschey-
den sonderlinge Schriftuer-plaetsen, daer toe krachtelicken

aendringende die wy geerne kortelick den goet-willigh[en] Leser hier willen aenwijsen. de eerste plaetse is *Genes.* [2.] *vers.23. daer het wijf wort gheseyt te wesen vlees van des mans vlees, en been van des mans been,* dat is, in al haer wesen geheel uyt den man. de tweede plaetse is, *Ezech. 24. vers.1*[6.] daer de vrouwe wort gheheeten *de lust van des mans ooghe,* dat is, de gans en geheele vermaeckelickheyt vanden man. de derde plaetse is, *1.Samuel 12. vers 3.* daer de vrouwe [by] ghelijckenisse wert genaemt *het eenich schaepje slapende in den schoot des mans, 't welck by hem ghehouden wort als een dochter.* wy laten de sluyt-redenen ende soete bedenckingen uyt [de] voorschreve plaetsen vloeyende een yder tot sijn eygene verlegginghe, ende seggen kortelick met den Apostel Paulo

Eph. 5. 33. *Soo hebbe dan een yegelick van u lieden sijn eyghen wijf alsoo lief als hem selven.* Eenige volcken, ende onder andere de Romeynen, hebben in voortijden een gebruyck gehadt in haere schou-spelen, dat sy lieden een Beir ende een Stier te samen aen een keten sloten, ten eynde die wreede ghedierten des te felder souden worden, en malkanderen te vinniger mochten tergen. Het gaet recht anders mette echte lieden, want de selve worden in den vriendelicken bant der liefde te samen gevoucht, tot geen ander eynde, als om door onderlinghe minsaemheyt malkanderen meer en meer tot liefde en vrientschap te mogen opwecken. 't huwelick is inder aert een recht werck der liefde, het moet met liefde begonnen, met liefde gevordert, met liefde voltrocken worden. Tot het welcke de man, als het hooft, vlytelick dient voor te gaen, dewijle de vriendelickheyt vanden man in desen deele is als een sachte voeringhe van het jock des mans, op dattet de vrouwe liever en beter draege. De vrou-

wn

ven (of wel schoon eenige smadelicker wijse vande selve
erven spreken en schrijven) en sijn geensins by yemant in
rachtinghe te hebben. de vrouwen sijn menschen, soo
vel als de mans; sijn uyt de selve, ja betere stoffe als de
nans; sijn immers soo noodich tot de voort-teelinghe, als
e mans; hebben een redelicke ende onsterffelicke siele, so
vel als de mans; ende boven al sijn in de salich-makende
enade des Soons Gods begrepen soo wel als de mans, ende
jn mitsdien in weerde te houden by de mans. Tis wel
oo dat de selve in eenigen opsichte werden vergeleken by 1. Pet. 3. 7.
wacke vaten, maer daer by wert gevoucht dat haer ten dien
ensiene by den verstandigen man eere behoort te werden
egeven; en ghelijck wy een teer glas niet en handelen als
en yseren pot, oock geen porceleyne schotel als een kope-
en becken, dat mitsdien de man op ghelijcke wijse vande
wacke vrouwen niet en soude vorderen soodanigen vastic-
eyt inde redenen ende sterckheyt van gedult, als misschien
an mannelicke ende gheoeffende sinnen verwacht soude
noghen werden. Niemant en beelde sich selven in dat hy
en vrouwe sal bekoomen sonder ghebreken, maer dencke
iever, dat sy hem bevolen is om haer swackheyt te stijven,
n haer feylen te beteren. Ten is niet genouch een goeden
cker te bekomen, hy moet ghebout en besaeyt werden; ten
s niet genough een eerbare dochter haer ouders af te halen,
nde sich selven toe te eygenen, het jonge schaep dient vor-
ler aengevoert, en ten beleyde van saecken onderwesen te
vorden: Valter yet te berispen, dat sulx heusselick, en met
orte woorden gheschiede. de bestraffinge is als een mede-
ijne, eñ dient daerom op gelijcke wijse gebruyckt te wor- Genes. 4. 23. 1. Samuel. 2. 23.
len, niet te heet als Lamech, niet te kout als Eli, maer lauw,

 ghe-

ghelijckmen de drancken plagh in te nemen, en alles m
besluyt van eenighe lieffelickheyt. Ende in dese gelegen
heyt sijn die ghebreken meest te straffen, niet die de mees
schade aenbrenghen, maer die de meeste sonden in sich b
sluyten. De man en heeft niet te dencken dat hy over si
vrouwe ghestelt is als een heerschende Prince over sijn o
derdanen; ofte ghelijck een rauwe schaep-wachter ov
het vee; maer gelijck de siele over het lichaem, die onde
linghe door eenen onverbrekelicken bant van natuerlic
vrientschap verbonden sijn; Ende tis daerom alle mann
te raden, niet dickmael yet op het scherpste aen hare vro
wen te gelasten, om hare achtbaerheyt niet in gevaer te ste
len, alsoo kennelick is dat de kleederen diemen daghel
draeght lichtelick haer luyster verliesen. Eyndelick soo is
voor den man, als een gront-stuck van sijnen plicht, in gh
dachtenisse te houden, als dat man en vrouwe schuldich si
malcanderen lief te hebben, even daerom datse man e
Ephes. 5. 25. Col. 3. 19. wijf sijn, dewijle datter geschreven staet, *Ghy mannen he*
uwe vrouwen lief; ende wederom, *ghy vrouwen hebt uw*
mannen lief: niet uyt reden datse schoon, rijck, oft belee
sijn; maer om datse man en wijf sijn; en mitsdien soo e
moet gheen man van sijn gheselschap seggen, of dencke
wie kan sulcken wijf lief hebben? want nadien hy seyt e
bekent dat het sijn wijf is, soo moet hyse lief hebben, juy
daerom dat het sijn wijf is; want dat heeft God volcom
lick bevolen; en schoon hy in haer niet en can vinde
waerom hy haer soude lief hebben, soo siet hy doch Go
gebot beyde over sich selven en over haer, en daerom mo
hy de selve om Gods wille lief hebben.

Wat vorder in dese gelegentheyt de vrouwen is raecken

de

d; De deuchden by de selve te betrachten sijn eyghentlick de, Onderdanicheyt, Trouwe, Vriendelickheyt, Sedicheyt, Shaemte, Besicheyt, Bescheydentheyt, en dien volgende so dient yder echte wijf sich te vertoonen trouwe ende rinnelick aen haren man; lieffelick ontrent hare kinderen; gspraeckſaem voor de gebueren; in huys besigh; op stra-t stemmigh; in woorden ghespaersaem; en boven al nau-ſnde over haer schaemte ende eerbaerheyt. Vorder is haer nt voor haer eerste begintselen grondelick uyt Godes voort onderricht te sijn, wat voor-recht God den manne ver haer heeft toegestaen. Petrus beveelt de vrouwen *hare nnen onderdanich te sijn* a; Paulus en laetse niet toe *over de sve heerschappye te voeren* b, maer beveelt haer onderwor-pen te sijn *c*. de redenen van sulx sijn crachtich; eerst om dat de man eerst is geschapen, en daer na de vrouwe *d*: Ten tweeden, vermits het wijf is vanden man, ende niet de man anden wijve: Ten derden, door dien het wijf is ghescha-pen om den man, niet de man om het wijf *e*; Ten vier-den, uyt redene dat het wijf is verleydt geweest, niet de man *f*. D'eerste redene heeft haer oogh-merck daerop dat de vrouwe is als een jongher sone inden huyse des Heeren; ende kennelick (of schoon de joncxste sonen van eenen vader sijn met den outsten) dat evenwel na recht veler volc-ken de outste sonderlinghe voordeelen heeft boven sijne broederen. De tweede redene siet daerop, dat het eerste wijf al watse hadde, vanden man hadde, de man daerente-ghen niet van haer. De derde reden is ghenomen van het eynde waerom het wijf sy geschapen, als kennelick sijnde dat het eynde waerom eenigh dingh is gemaeckt, altijt uyt-nemender is als het gene dat ghemaeckt is; gelijck wy seg-ghen

a 1.Pet. 3. 1.
b 1.Timot.2.12.
c 1.Corint.14.34.
d 1.Timot.2.13.
e 1.Corint.11.8.
f 1.Timot.2.13.

ghen dat het eynde waerom de weerelt is gheschapen, is eere Godes; ende mitsdien is God ende desselfs eere wee-diger als de weerelt; De mensche is het eynde waerom a gedierten sijn geschapen, ende mitsdien is hy oock aensie-lijcker als alle de selve, ende onder andere mede als de vro-we, dewelcke mede is eene vande schepselen die om d mans wille gemaeckt sijn. De vierde reden is ghegront o een tastelicke billickheyt, wesende meer als reden dat ee die so dwaselick haer van het stuck heeft laten leyden, voo-taen behoort te staen onder de plicht ende voochdye va den genen die soodanigen mis-slach niet en heeft begaen; en op die gronden is over Eva ende alle hare vrouwelijc nacomelinghen uyt-gesproken het vonnis van dienstbae-heyt, om den manne voortaen onderworpen te moeten
Num. 30. 7. wesen; het welcke soo verre gaet, dat even God selfs ge belofte vande vrouwe en wilt aennemen, ten ware de se-ve met het wel-believen vanden man werde bevestich; twelck al te samen by een verstandige vrouwe rijpelick in een goet gemoet overwogen sijnde, sal sy wel doen ha aen te stellen om in alles (sonde alleen uyt-genomen) ha mans sin in te volgen, al soude tselve haer in eenighen de schadelick moghen wesen, liever als tegens haren man a te kanten; te meer, dewijle het wijf den manne onderd-nicheyt schuldich is, niet alleenlick in sommighe dingh die met haren sin wel over een komen, maer oock in and-re die haer teghen sijn; want anders en soude de selve n haren man, maer eer haer eygen selven soucken te behage. Voor besluyt,

Socratis dictum ut notat Erasm. lib. Apoth. 3.

De man betracht de wet des lants,
De wijfs den wille vande mans.

D

Jan het is noodich dat wy nu wederkeeren tot onse nieu-gehoude, en dewijle wy de selve noch niet en vernemen, so is het meer als tijt haer op te doen wecken, op dat sy lie-en sich niet en verslapen, en wy het aengevanghen werck niet en verachteren.

Compendium officij conjugalis.

POstquàm sano sobrioque judicio coijt legittimum matrimonium, proximum erit dare operam ut inter conjunctos coalescat ac roboretur mutua benevolentia: Charitas, qua sponsus prosequitur sponsam, facilè perficiet, ut puellæ mores ad tempus aut ferat, aut corrigat: rursum puella, si ad sponsum attulerit amorem conjugalem cum decenti reverentia conjunctam, non facilè marito reluctabitur, sed obsecundans ac cedens, sibi devinciet illius animum.

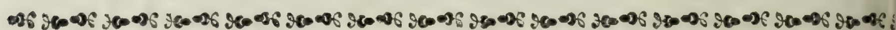
Habent & dulcissimarum rerum initia quandam suam molestiam, velut acerbitatem quandam progressu temporis in dulcorem abituram: quid vino suavius? sed ab uvâ est primum acerbâ. proinde qui statim resiliunt à virgine, cujus acerbitatem ferre non possunt, nihilo consultiùs faciunt quàm si quis gustatam uvam immaturam, offensus sapore, contemnat, alijsque maturæ suavitatem relinquat. Exspectas musta vina donec tempore deponant austeritatem. exspecta & tu paulisper, donec nova nupta maturescat. Sic habet natura rerum humanarum, ut nihil voluerit esse tam suave, quin aliquid aloës admiscuerit.

Habent & adolescentes, nondum multo rerum usu formati, quiddam ferox & insolentius, quod paulatim ætate mitescit. Proinde puellæ quæ protinus offensæ resiliunt à sponsis suis, & simultatem suscipiunt,

piunt, non minus inconsultè faciunt, quàm si quis apis ictum perpessu mel aliis relinquat. gratissima rosa de spinis nascitur. nullus exscina rosarium, offensus aculeo, sed fructus amore quod molestum est diss mulat.

Plurimùm autem faciet ad confirmandam amicitiam perpetua qua dam morum comitas, sic temperata inter blanditiem & austeritaten ut nec reverentiam tollat, nec consuetudinis jucunditatem vitiet.

Quamquam autem oportet mutuum esse obsequium, tamen pra scribit hoc tum natura, tum Sacrarum Litterarum autoritas, ut mulie obsecundet viro potiùs, quàm vir uxori. Apostolus enim marit charitatem & comitatem præscribit, mulieribus autem obedientia & obsequium. Erasm. de Christ. matrim. Institut.

Cort begrijp vande plichten des houwelijcks.

NAer dat nu het wettelijck houwelijck met wel-be dachten voor-raet ende ghesont oordeel voltrocke is, de naeste betrachtinge moet zijn, te besorgen da de onderlinghe liefde ende goetwillicheyt tusschen de nieu getrouwde meer ende meer aengroeye, versterckt werde ende wel beklijve.

Gelijck de ernstige liefde die de jonge man sijne bemind bruyt is toedragende, lichtelick dat in hem te weghe breng dat hy hare seden (die hem eenichsins mochten teghen d borst sijn) oft verdraghe voor eenighen tijt, of wel deselv met soete bejegeninghe verbetere: Alsoo kan de jongh vrouw aen d'ander sijde (indiense maer eene oprechte hou welijckse liefde nessens eene betamelijcke eerbiedicheyt ha ren manne toebrengt) haer alsoo draghen, datse hem nie

lich

liht en sal teghen-strevelen, maer liever soecken met wijcken ende ghehoorsamen sijn herte te winnen, ende teenemael tot haer te verbinden.

De ervarentheyt leert dat veeltijts de beginselen, selfs vande allersoetste dingen, so eenige moeyelijckheyt in haer hebben, twelck is ghelijck eene suericheyt die metter tijt in soeticheyt verandert. Wat isser doch soeter ende aengenamer als wijn, die nochtans kompt vande eerst-suere druyve? Hierom die gene die soo lichtelick soecken uyt den bant des houwelijcx te springen, ende de jonge vrouwe te laten sitten, om datse quansuys eenige hare suericheyt of stuericheyt niet en connen verdragen, die doen even soo dwaselijck als degene, die, hun stootende aenden eersten sueren smaeck der onryper druyve, deselve heel versmaden ende verworpen, latende ondertusschen andere ghenieten de soeticheyt derselver naer datse rijp gheworden is. Ghy die wel kont patientie nemen metten nieuwen wijn, tot dat hy metter tijt claer worde, ende sijne wrangheyt in mollicheyt verandere; wacht toch oock een weynich tijts tot dat de nieuwgetrouwde hare rypicheyt ende soeticheyt vercrijge. Het is doch soo den aert aller menschelijcker dingen, door Godes beschickinghe, datter in dese weerelt niet soo soet en sy, of ten is met wat bitters vermengt. Soo ist oock mette jonglingen die door de cleyne ervarentheyt noch lutter gesteltenis in hun hebben: daer is so wat stuers ende selsaems in hun, t'welck mette jaren allenxen versacht ende beter gestelt wort. Van ghelijcken de nieuw-getrouwde jonghe vrouwen, die om een kleyne sake ghestoort zijnde, stracx vyantschap innemen ende vande mans wech loopen, zijn even so qualijck beraden als die gene die eens vande byen ghe-

ſteken ſijnde, den ſoeten honich der ſelver aen andere lat[e]
eten. De allerlieffelijckſte rooſen pluckt men van uyt [de]
doornen; doch niemant en worpt den rooſelaer uyt o[m]
dat hy vande doornen altemets geſteken is; maer de lief[de]
vande aenghename bloeme doet hem overſien ende kle[in]
achten alle tgene daer ontrent eenichſins moeyelick is.

Doch tot beveſtinge vande onderlinge vrientſchap d[i]e[t]
eñ vermach ſeer vele eene geſtadige vriendelijckheyt van [ſe-]
den, dewelcke ſoo gematicht ſy tuſſchen lieffelijckheyt e[n]
de ſtemmicheyt, datſe noch de behoorlijcke eerbiedicheyt
en beneme, noch de genoechlickheyt der onderlinge vrien[t-]
ſchap en verſtoore ofte krencke.

Ende hoewel de gedienſticheyt behoort over wederſ[i-]
den ghelijck te gaen, nochtans iſt een voorſchrift der natu-
re ende een gebodt der Heyliger Schrift, dat de vrouwe [e]r
den manne, als de man der vrouwe onderdanich moet zij[n]:
want den Apoſtel ghebiet den mannen liefde ende vriend-
lijckheyt, maer den vrouwen gehoorſaemheyt ende gedie[n]-
ſticheyt. *Eraſmus* in ſijn boeck *De Chriſt. matrim. Inſtitut.*

CHRISTELICK
HVYS-VVYF,

Vertoont inde gheſtalte van

VROVVVE,

Hier vergheleken mette

SOMER.

TWEEDE DEEL.

Hier is de gulde Son vvat hooger op gereſen,
Het groentje vande Mey dat krijcht een ander vveſen,

A a Een

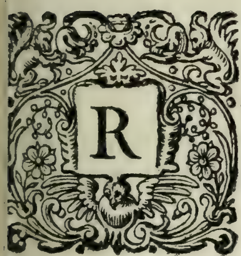
Een loof van hooger verw. de rijpe Somer-kracht
Die steeckt het bloeysel af, en neychtet totte dracht.
Siet hier een jonge vrou, die, nae de bruylof-daghen,
Verlaet haer eerste mall, en alle domme slaghen,
De ranckē van de jeucht. Daer houst eē rijper sucht,
Eer dat een teere maecht haer geve totte tucht.

CHRISTELICK HVYS-WYF,

Vertoont inde ghestalte van *VROUVVE.*

TWEEDE DEEL.

Yst, jonghe lieden, rijst; de son begint te schijnen,
En schiet haer straelen uyt, oock tusschen uw gordijnen,
Oock op het stille bed; een licht, een helder licht,
Dat roept u totte sorch van uwen nieuwen plicht.
Wel op dan, jonge vrou, waerom soo lang ghelegen?
Daer koomt een meerder pack op uwe schouders wegen;
Het is van outs ghelooft, dat aenden tweeden dach
De bruyt heeft dicker hals (*a*) als sy te voren plach.
Ghy dan noch, dapper man, ghy dient voor al te waken,
En, voor een teere vrou, u veerdich op te maken:
Koom, leyt uw bed-genoot tot haer bescheyden wit,
Sy is van nu de vrou, ghy set haer in't besit.
Siet, als een machtich vorst, eerst in het rijck getreden,
Genaeckt met sijn gevolch ontrent de vaste steden,

a *Allusio ad morem Græcorum, qui etiamnum hodiè in more habere dicuntur, vt Sponsarum colla pridiè nuptiarum filo dimetiantur, & manè eodem filo explorent officione mariti sponsus sit functus. Volunt enim ex congreßu corpus propter calorem dilatari, & præsertim collum, per quod jugulares arteriæ ad caput ascendunt, idq; intumescere faciunt. hinc Catullus in epithalamio quodam.*

Non, illam nutrix roseâ sub luce revisens,
Hesterno potuit collum circundare filo.
Vide Theatr. Zuing. Vol.29. cap. vlt. de nupt.

Verdeylinge vande huys-plichten tusschen man en wijff.

Soo wort hem by het volck de sleutel toegebracht,
Een teycken van gebiet en van geduchte macht.
Men gaf in ouden tijt, ontrent den eersten morgen,
Een sleutel aende bruyt, tot ingang van de sorgen *a*
Een sleutel van het huys en al het huys-bedrijf,
En dan was eerst de bruyt een gans volcomen wijf.
Het dient hier naergevolcht. Daer sijn bescheyde saecken
Die maer het wijf alleen, of haere boden, raecken:
De keucken is voor al haer eyghen heerschappy,
Het lywaet, mette wasch, en mart-gang dienter by.
Noch staet tot haer besorch de maechden aen te leyden,
En, nae de reden eyst, haer diensten af te scheyden,
Oock is de kinder-queeck de vrouwe toegepast,
Ten minsten eer de jeucht tot seve jaeren wast. *b*
Een dochter, noch bepaelt in haere kintsche daegen,
Staet by een wijsen man de moeder op te dragen;
Maer alsse rijper wort, en op haer trouwen staet,
Dan koompt voor alle ding de vader inden raet.
Doch hier mach oock het wijf haer reden onder mengen,
Om tweederley gepeys tot een besluyt te brengen;
Maer als het oordeel steeckt, door onderling verschil,
Soo moet het eynde sijn gelijck de vader wil.
Leert hier uyt, deftich man, uw plichten onderscheyden,
En recht uw palen op, en steltse tusschen beyden.
» Die wijf, of ondersaet, van haere macht berooft,
» En is noch billick man, noch wettich overhooft.
Daer sijnder evenwel die aen haer echte vrouwen
Geen ding en laeten doen, geen saecken toebetrouwen;
Het schijnt dat hun de vrou tot niet en is bequaem
Als voor het bed alleen, of tot een bloote naem.

a *Claves dabantur novæ nuptæ (vt Festus ait) ad partus facilitatem ominandum, vel ad significandam dominationem rerum domesticarum, & curam illi commissam arg. l quum pater § putet, pluribus, ff. de leg 2. l. clavibus ff. de contr. empt.*

b *Officia quæ domi expedienda sunt, Philosophi circa tria versari volunt, circa liberorum educationem, grani conservationem, & lanæ texturam. per liberos, omnium hominum curam intelligunt; per granum, quodlibet victus cibique genus; per lanæ texturam, quamlibet muliebris excercitij speciem. Ioseph. Paß. de reg. connubial.*

De man woont over al, de man wil alle ſaecken
Met eyge leden doen, met eygen handen raecken;
De man is aenden heert en over al verdeylt,
En daermen kaſſen boent, en daermen vloeren dweylt.
Fy! moey-al roert-de-pot, ſout-klijver, vrouwe-quelder,
Fy! tayaert, ſeuteraer, gruys-ſiffer, gorte-telder,
Fy! pot-lijs, keucken-vooght, moes-wrijver, kinne-vaer;
Fy! pluyſer, al-beſchick, fy rechte duymelaer;
Het wijf is niet alleen om uwen luſt te ſtelpen,
Maer boven al ghemaeckt om u te mogen helpen;
Ick bidde, nu de bruyt uw vrouwe wort genaemt,
Soo gunt haer oock de plaets die haer end u betaemt. *a*
Ick bidde, weeſt de man; maer laet de jonge vrouwen
Haer keucken leuren doen, haer kinder-lueren vouwen:
» Een man die deftich is, en van een hooch ghemoet
» En moeyt hem nimmermeer met vrouwe-poppe-goet.
Siet, God die niet en ſlaept, van 's avonts totten morgen,
En die oock ſonder ſorch de werelt kan beſorgen,
En bint niet alle ding aen ſijn gheduchte wet,
Maer heeft oock eenich werck den menſche vry geſet.
Of ſchoon het hooft gebiet, noch iſſet wel te vreden
Te laeten dit en gint oock aende minſte leden.
» Ten is geen recht geſin, geen wel gheſchapen lijf,
» Indiender eenich lidt gaet buyten ſijn bedrijf.
Ick keere totte vrouw. leert uwe palen kennen,
Leert in het rechte ſpoor den echten wagen mennen:

Stephan. Guazzo *Converſ. lib. 3.* *Questi mariti offendono le mogli, & danno loro mala sodisfactione, moſtrando ò diffidenza, ò ſprezzamento, & offendono ſe ſteſſi dando ſegno d'huomini de poco valore. &c.*

a *Ariſtoteles lib. Ethic. 8. cap. 10. ſcribit viro cum vxore id juris intercedere, quod in Ariſtocratiâ eſt, nam pro dignitate vir in ijs rebus imperat, quæ dignæ ſunt viro; quæ autem fœminam decent eas illi tribuit. Si vir in omnibus dominetur, in Oligarchiam fit mutatio; quia contra dignitatem facit. Deniq; vxores in viri tutela ſunt, non in ſervitio. Tiraquell. in leg. connubial. l. 8. num. 8. Plutarch. in Problem. cap 28. refert apud priſcos Romanos hunc morem fuiſſe, vt ſponſ[a]s introducentes juberent dicere,* vbi tu Cajus ego Caja; *quaſi cum viro paciſceretur vt pro re natâ pariter imper[a]rent.*

[V]*ir nobile & altum non inquirit de operibus mulierum. Bernard. in Epiſtol. de Cur. & regim. rei famil.*

Al wat de reden leyt dat heeft een juyste maet,
Dus blijft in u beslach, en binnen uwen naet.
Deut.22.5. Gods heylich woort gebiet, aen mannen ende vrouwen,
Een onderscheyden kleet te moeten onderhouwen:
Geen wijf en moet de dracht van mannen onderstaen
Geen man in teghendeel in lange slippen gaen.
Dit wijst ons niet alleen den wech tot goede seden,
Maer wil dat yder een, in sijn beroup te vreden,
Sal wesen dat hy is; en dat voor al het wijf
Geduerich blijven sal bepaelt in haer bedrijf. (gepres
„ Geen brouck en voucht den douck; gheen vrou en wet
„ Die over haeren voocht heeft voocht gepoocht te wese
„ Het lijf is sonder eer, het wijf is onbeleeft,
„ Dat aen haer wettich hooft sijn plaetse niet en geeft.
Daer is een vreemt ghebruyck by veel ghetroude luyden,
Daer is een vreemt ghebreck noch opten dach van huyde;
Te weten, dat het wijf, oock inden echten bant,
Gaet boven haeren man, gaet aende rechterhant.
Tis onrecht, jonghe vrou, dat niet en dient geleden,
Al schijntet hoofs te sijn, tis buyten alle reden,
Tis strijdich uytter aert met Godes oude wet,
Die heeft u byden man, niet boven hem, geset.
Geen ding en kander min aen eenich schepsel passen,
Als datter op het hooft een lidt is uyt-ghewassen;
Niet dat het echte wijf ghedijt tot minder eer,
Dan als haer sotte waen trotst haeren over-heer.
Siet Estiéne Pasquier. Des Recherches de France liu.4.chap.23. Daer was een jonge vrou, die hadde leeren schaken,
En wild'et even soo in alle dingen maken,
Gelijck het dapper Wijf dat byden Koninck staet,
En poochde voocht te sijn oock midden opte straet.

S meynde dat het ſpel, in ouden tijt ghevonden,
Ook byde vorſten ſelfs, ontſloot de vaſte gronden
Hoe datmen nae den eyſch, en opten hooſſchen voet,
Sijn weerde bed-genoot met eere kroonen moet.
Mer tis, voorwaer, gemiſt. de vrouwe daer beſchreven
E dient geen weerde naem van echte wijf ghegeven,
Sy is maer voor de luſt; dat is haer gantſche wit,
Sy is alleen een boel, die byden Koninck ſit.
Et tuycht het hooſſche volck, dat op ghewiſſe reden
Ht recht van adel weecht. ghy tempert uwe ſeden,
Niet naer een ydel breyn, maer op een rechte maet;
Ten kan geen eere ſijn dat uyt den regel gaet.
Let, ick en weet niet wie, laet jonge ſchote-bollen
Alwaerdich, onbeſuyſt, en blint gelijck de mollen,
Gaen proncken achter ſtraet, gaen aende rechter-hant,
Sy melden, in het gaen, haer dertel onverſtant.
» Het is vergeefs gepoocht om hooch te ſijn getogen,
» ndien u weerſte vrient leyt onder u ghebogen:
» Het beſte dat het wijf ter eeren dienen kan,
» Is eere voor het volck te geven aenden man. *a*
Of wel u bed-genoot u ſchijnt te willen eeren,
Gy, weygert niettemin en ſoucktet af te keeren,
Segt met een ſoeten mont, wanneer het u geſchiet,
De plaetſe van den man en paſt de vrouwe niet.
Stelt u nae reden aen in alderhande ſaecken,
Dit ſal u lief-getal aen al de werelt maecken;
» Die ſich laet eere doen meer als het hem betaemt,
» Is weert geweldich trots, of geck te ſijn genaemt.
De bruyloft heeft gedaen. » Siet hoe de ſoetſte tijden
» Verdwijnen inder haeſt, en ſnellick henen glijden,

Quin & Ioſephus Paſ Ravennas acriter reprehendit maritos qui uxoribus dominarum nomine blandiuntur, eo enim lædi jus maritale aſſerit, & viros ſe uxoribus inferiores facere. In tractat. de ſtatu maritali fol. 117.

a *Mulier quæ honorari vult, maritum honoret Tiraq. l. 1. connubial. num. 14. Omnium gentium nobiliores fœminæ Sara, Berſabea, Lucretia, Megiſtona, dominos appellarunt maritos. Tiraq. leg. connubiali 1. num. 7.*
Vide ad hoc inſigne exemplum Mariæ Maximiliani uxoris, Caroli Burgundi filiæ, quæ virum, primo ſatis deſpectũ, eo ſolo in maximã autoritatem adduxit, quod plurimum ei tribueret. Viv. l. 2. de Chriſt. fœmin. cap. de concordia conjugum.

„ Hoe vriendelicken weert, hoe wellecoomen gast,
„ Geen vreuchde blijft geset, geen weelde staeter vast:
Men hout, wanneer het hart (a) sijn horens heeft verloren,
Dat dan het dickste loof wort by het dier verkoren,
Daer leyt het dan en schuylt, om dat sijn prachtich hooft
Is naeckter als het plach, en vande kroon berooft.
Gaet even soo te werck, en om ghelijcke reden,
Ghy, die het soete leet hebt byden man geleden;
Onthout u van het volck, en schuylt een kleynen tijt;
Tot datje rijper wort, en meerder vrouwe sijt.
De bloem, die nimmermeer tot u en staet te komen,
De roem van uwe jeucht is heden wech genomen,
Is, ick en weet niet waer. Ghy, krijcht eẽ vrouwen aert,
En wort een ander mensch als ghy te vooren waert.
Neempt oorlof buylofs volck. Ick sie de vrienden komen,
Ick hoor ons jonge vrouw, nicht, moeye, suster, nomen
Iae kint en dochter selfs. siet, wat een groot ghslacht
Verkrijcht een teere maecht op eenen soeten nacht.
'k En wil op dese plaets niet laeten aen te wijsen,
Een plicht die over al de beste lieden prijsen;
Te weten, dat het wijf ten hoochsten eeren moet
De vrienden vanden man, oock boven eyghen bloet
En weder, dat de man heeft gunste toe te dragen
De syde vande vrou, oock boven eyghe magen,
Tis op het hoochste nut, en uyter maten soet,
Wanneermen over hant de vrienden eere doet.
Leert dan het nieu gheslacht u heden aengekomen
Na desen, jonge vrou, als eygen vrienden nomen,
Niet metten mont alleen, of door gemaeckten praet
Maer even in het hert, en mette volle daet.

a *Cervorum hac in re consuetudinem vide apud Pierium Hierog l.7. cap.12.*

b *Velim novas nuptas statim à virginitate amissâ aliquantisper latere, quemadmodum latuisse Elisabetam legimus, Zachariæ uxorem, quia vetula cum viro concubuisset. illas, quia virgines concubuerunt. L. Vives, de officio mariti cap. de discipl. fœminar.*

c *Ista, marite, thori sunt commoda prima jugalis.*
Gignit amicitias uxor amica novas. Ouwen.

Il est bien seant & honest a la femme de monstrer d'avoir plus d'inclination a honorer & caresser les parens de son marj, que les siens propres, & si elle a quelque ennuy le communiquer plustost a ceux-la, & le celer aux siens: car ce qu'elle monstre avoir plus de fiance en eux, fait qu'ils se fient plus en elle. Plutarch. aux precept. de mariag. num.34.

Jet sal een eerlick man tot inde siel bedrouven,
Indien ghy maer en wilt uw bloet-verwanten touven;
Dus, om u besten vrient te maken wel gesint,
Onthaelt wat hem bestaet, en lieft dat hy bemint.
Noch boven alle ding soo voucht de gansche sinnen,
Om u bescheyden deel uyt alle kracht te minnen;
Want al wat eenich mensch voor goet begroeten kan
Dat leyt als op een hoop getast in uwen man.
Wie jonge boomen int, die placht aen alle syden
De loten af te doen, de schoten af te snyden,
Ten eynd' het leven-sap, en al het innich vocht
Sich by het nieu ghewas te beter vougen mocht.
De sucht die u gemoet voor desen plach te geven
Aen yemant, wie het sy, aen nichten ende neven,
Aen kennis inde buert, aen vrienden in 't gemeen,
Brengt die, in eenen klomp, aen uwen man alleen.
Wy vinden inde wet, door Mosen naegelaten,
Dat van het offer-werck des Priesters dochters aten
In haeren vrijen staet, maer niemant atter van
Die uyt haers vaders huys haer voughde totten man.
Dat was genouch geseyt tot alle jonghe vrouwen,
Ghy moetet metten man, niet met u vader, houwen:
Gedenckt dit, teere maecht, want als ghy sijt de bruyt,
Soo is voor u het hof by uwen vader uyt: *a*
Ghy moet uw eygen *Van* nae desen laeten blijven,
Den naem van uwen man, niet van u vader, schrijven

Levit.22.12.

Lea ende Rachel seyden wel; wy en hebben gheen deel meer in ons vaders huys. Gen.31.14.

a *Virgo pertinet ad patrem, tamen nupta pertinet ad maritum. Quint. Declam.259.*

La coustume generale de France exempte la femme mariée de la puissance du pere. *Faber. §.1. Inst. ad Senat. Tertull. & §.1. quod cum eo qui in alien. potest.* Semblable coustume estoit en Lacedemoine ou (comme dict Plutarche aux laconiq.) la femme mariée parle ainsi; Quand j'estois fille, je faisois le commandement de mon pere, mais puis que je suis mariée, c'est au marj a qui je dois obeissance. *Bodin. lib.1. cap.3. de la Republiq.*

Want als een jonge bruyt treet inden echten bant,
Sy is gelijck een boom, die elders wort geplant,
Een boom, die ſijn ghewway, ſijn aengebore tacken,
Laet met een ſtale bijl ghewillich neder-hacken:
Een boom, vol gulle jeucht, die uyt een nieuwe ſucht
Maeckt nieu en ander hout, en mede nieuwe vrucht. a
Al moeſte Iacobs ſaet met alle macht verjaghen
Het Amoreeſche volck, en die ontrent haer laghen,
Had yemant evenwel een wijf te huys gebrocht,
Die was het ganſche jaer ontſlaghen vanden tocht.
Vraecht yemant waerom dat? hoort eene vande reden;
Op dat het jeuchdich volck mocht paren inde ſeden,
Mocht paren metten geeſt door onderlinge min,
En maecken over-hant een vriendelick begin;
Op dat het nieu geſpan ſich mochte leeren kennen,
En vougen haer gemoet, en onder een gewennen,
Ten goede van het huys, op dat de jonge vrou
Een lijf, met haeren man, een ſiele worden ſou.
„ Tis dienſtich inde trouw te paren mette leden,
„ Maer tis een nutter ding te paren mette ſeden;
„ Want daer het lijf alleen, en niet de ſiele, paert,
„ Daer is de liefde doot, de trouwe ſonder aert.
Tis wonder, wat een kracht in onſe ſinnen baren
De ſaecken die voor eerſt de menſchen wedervaren
In eenich hun bedrijf; tis wonder hoe het werckt
Dat yemant aende vrou in haer beginſel merckt.
Het nat, voor eerſt geſtort in nieu-gemaeckte tonnen,
Rieckt tot den eynde toe, gelijck het heeft begonnen,
En, ſchoon men oock het vat geduerich ommeſpoelt,
Noch wort ſijn eerſte geur des niettemin gevoelt.

a *Notatur ad hoc, naturâ id ipſum inſtituente, filias, poſteaquam deſponſatæ fuerant, non permanſiſſe amplius in poteſtate parentum; quod eo teſtimonio probatur, quod cùm de Rebeccæ nuptijs tractaretur, ea neutiquam in conſilium admiſſa eſt; ſed veluti inſcia, non invita tamen, verùm parentum votis obſecundans, ab illis nuptui traditur; At poſtea quam deſponſata fuit, de profectionis die à parentibus conſulitur, veluti jam ipſorum poteſtate egreſſa. Ambroſ. l. de Abraham. patriarch in cap. vlt.*

Al wat den nieuwen man plach inden sin te komen,
Als hy sijn echte wijf heeft metter hant genomen,
Dat blijft het meerendeel, het sy dan hoe het luckt,
Dat blijft voor alle tijt hem inden geest gedruckt.
Ghy dan, van eersten aen dat uwe teere leden
Sijn totten man gedaen, soo vought u nae de reden;
Vought u gebuychsaem hert soo gans nae sijnen aert,
Als of ghy metter daet in hem verandert waert.
Bethoont van stonden aen, en door u gansche leven,
Dat niet alleen u goet hem over is gegeven,
Dat niet alleen u lijf is in het trou-verbont,
Maer dat hem boven al u herte wort gejont;
V herte, soo gesint dat uwe gansche krachten
Tot hem geduerich gaen, op hem gestadich wachten,
In hem sijn vast geset; een herte soo gesint
Dat eeuwich lieven wil, en eeuwich sijn gemint.
Indien een jonge vrou, door neygen vande sinnen,
Aen haeren nieuwen vrient dit eenmael kan gewinnen,
Daer is geen twijfel aen, de wech is dan bereyt
Waer door het echte paer tot vreuchde wort geleyt.
Maer soo ghy sijn gemoet, met vinnich tegen-streven,
Vervreemt van uwe gunst, een droef, een bitter leven,
Een gans verdrietich jock, een noyt geslaeckte last,
Is met een stale veer aen uwe leden vast.
Siet, of een ackerman twee ossen dede voughen, Syrach. 26. 10.
Die al haer leven lang te samen moesten ploughen,
En dat noch evenwel het onbedachte paer
On-eenich in het werck en wedersporich waer,
Den bouw en sal gewis aen niet een mensch behagen,
De plouch sal hortich gaen, en vry niet sonder slagen,

En des al niettemin, het pack, het lastich pack,
Dat kleeft haer aen het lijf met eeuwich ongemack.
Om dan op vasten gront tot beter stant te raecken,
Soo dient het echte paer van eersten aen te maécken
Dat alderhande stof van twist en felle spijt
Sy uyt het huys gedaen, en over al gemijt.
Ghy dient, o jonge vrou, u tochten af te snijden,
En wat de sinnen terght, door goet beleyt te mijden,
» De trou moet alle tijt, doch meest in haer begin,
» Sijn verre van krakeel, en dichte by de min.
Hoort ghy die vrede souckt, en tracht gerust te blijven,
Hoort eenmael goeden raet; *wacht voor het eerste kijven*,
Dat is een korte les, nochtans een groote leer,
Want deedje dat ick seg, soo keefje nimmermeer.
Tis sonder eenich slot krakeel te willen maecken,
Als noch in uwen mont de bruylof-korsten kraken;
Indien dat immermeer, ghewis om desen tijt
Soo dient de jonge vrou gewapent voor de spijt.

Plutarch. aux precept. de mariag. num. 2. Il faut (dit il) que ceux qui sont conjoints ensemble par mariage, ayent soigneusement l'œil a eviter du commencement toutes occasions des dissentions, considerants que les pieçes de bois, qui sont assemblees & collees frechement ensemble, se disunissent facilement, & pour moindre occasion du monde.

Poocht oyt een hovenier sijn ente wel te setten,
Die moet in alle sorch op sijn beginsel letten;
» Wat eerst te samen koomt, om recht te sijn gepaert,
» Dient nau te sijn gemijt, en wel te sijn bewaert.
Voor al, wanneer het mosch is van het hout geschoven,
De tacken afghekapt, de stamme net gekloven,
De knobbels vande schors, de splinters uytte kerf,
De swijnen uytten hof, de bocken vande werf,

So dient de jonge ſtam gans ongemoeyt te blijven,
Geen menſch, of hortich beeſt, en dienter aen te wrijven,

Geen ſpreeuw en ſy gedoocht te picken aende ſchoot,
Geen hant, die ledich is, te pluyſen aende loot;
Geen ſpin moet om het blat haer vuyle netten weven,
Geen webbe vanden herfſt en dienter aen te kleven,

Geen mier of boom-gerut en heefter aen te doen,
Geen ſleck en quijl' haer dracht ontrent het jonge groen,
Geen rups of ander worm en moeter over kruypen,
Geen nat of vuyle miſt en dienter in te druypen,
Dan noch ſoo deckt de kerf, met was of vette kley,
Op dat geen vreemde ſucht en valle tuſſchen bey;
En, mits het jong ghewas geen wint en kan verdragen,
Soo ſtijft het eerſte loof voor alle ſtuere vlagen,
Want, als de griffy-tack is eerſtmael ingeſet,
Het kleynſte ſiertje ſchaet, het minſte diertje let.
Sie daer een ſinne-beelt voor nieu-gehoude paren,
Dat hun het trou-geheym ſal konnen openbaren;
Want die my deſe pop ter degen ondertaſt,
Sal vinden wat den man en wat de vrouwe paſt.
Wat houſmen in het kleyn van alle ding te ſeggen,
En tot de gronden ſelfs de ſaecke bloot te leggen?
De reden leertet ſelfs, dat inde vrouwe-plicht,
Veel niet en dient gheſien als in een ſchemer-licht.
En pijnt u, Zeeuſche pen, niet al te ront te ſchrijven,
Daer moet oock dit en gint voor uwen leſer blijven:
Men vint dat ons de druyf te meer in luſten treckt,
Wanneerſe van het loof is eenichſins bedeckt.
Een ſaecke niettemin is hier voor al te leeren,
Te weten, alle ſpijt van u begin te keeren,
Want onweer van krakeel, en wint van harde twiſt,
Is hier een noortſche buy, een ongeſonde miſt.
Daer kan geen rechte ſucht aen uwe trou beklijven,
Als vanden eerſten af twee jonge lieden kijven;
Ghy wacht u, lieve, wacht door twiſt te ſijn verdeelt,
Het is een ſlecht begin indien men haeſt krakeelt.

Nu eenmael totten man. geschil in huys te schouwen
En vordert niet alleen de plichten vande vrouwen,
Maer eyst oock mans behulp. „ een wettich over-heer
Moet jae de voorste sijn tot alle goede leer.
„ Om door het gansche lijf te vinden vergenougen,
„ Soo moet het edel breyn sich nae de leden vougen,
„ De leden naer het hooft. daer is geen liefde soet
„ Als die met weder sucht van liefde wort gevoet.
Al schijnt ons eerste wet het wijf alleen te binden,
Noch kan hier in de man sijn eyghe wetten vinden;
Een, die in sijn beroup de rechte gronden smaeckt,
Kent haest, met onderscheyt, wat man of vrouwe raeckt.
Wat isser, voor den man, wat isser al te schrijven,
Om hem van eersten aen in sijn beroup te stijven?
My dunckt ick sie een hof vol alderhande kruyt,
Ghy leester, mijn vernuf, een aerdich tuyltjen uyt.
Voor al eert uwen God, en oeffent huys-gebeden;
Dit is de rechte gront van alle goede seden:
Leest yet dat stichten kan, doch meest des Heeren bouck;
Dat maeckt voor alle ding de swacke sinnen clouck. *a*
Leert vorder niet alleen de feylen overwegen,
Waer toe een swacke vrou by wijlen is genegen,
Ghy moet niet even staech gewennen u gemoet,
Te straffen wat de vrou niet opten regel doet;
Ghy moet voor alle ding in uwen boesem dragen
De gaven vande vrou, en menichmael gewagen
Van al de goede sorch, van al het innich soet,
Dat u door al het jaer u lief gesellschap doet;
De man moet alle tijt haer aengenaemste seden,
Haer jeucht, haer teere bloem, haer voordeel inde leden,

a *Hier van elders breeder.*

Considera mulierem debile vas esse, tu vir propterea princeps factus es vt subditæ feras imbecillitatem. Chrysost. hom. 26. in primam ad Corinth. 11.

Sich ſtellen voor het ooch, en toonen metter daet,
Dat hy met alle vlijt haer deuchden gade ſlaet,
Dat hy haer liefde merckt, haer gaven weet te prijſen,
Haer vrientſchap hooge weecht, haer eere wil bewijſen,
Tis wonder, ſoo de man ſich quijt in dit geval,
Tis wonder hoe de vrou in liefde waſſen ſal.
Ontallick ſchoon gewas van bloemen ende kruyden
Wort mette voet getrapt door onbewuſte luyden,
Dat, ſoo het wert gepluckt en neerſtich ingeſien,
Den plucker menichmael ten nutte ſou gedien.
Het ſchijnt dat even God vint eenich wel gevallen,
Wanneer uyt reyne ſucht getroude lieden mallen;
Dat elders qualick paſt, en niet en dient ghedult,
Wort in het echte paer gheleden ſonder ſchult.
Wort oyt een eerlick man by ſijnen vrient gepreſen,
Hy, die men prijſen wil, en dienter niet te weſen,
Tis anders mette vrou. het ſtaet de mannen vry
Te prijſen ſijn gemael, oock ſchoon ſy ſtaeter by a
Tis ſchande voor een man in ſijn beleyt te miſſen,
En, door verkeerde ſucht, niet recht te konnen giſſen;
En des al niettemin ſoo wort oock loſſe waen
De mannen, ſonder ſmaet, in vrouwen toegeſtaen. b
En wilt noyt echte man voor onverſtandich houwen,
Oock ſchoon hy vorder treckt de gaven ſijner vrouwen
Als u de waerheyt leert; of datter ſchoonder beelt
Als u de ſin begrijpt hem inde ſinnen ſpeelt.
Laet yder, dat hy mint, nae ſijn gevallen prijſen,
Geen minnaer houft het volck de reden aen te wijſen,
Waer op ſijn liefde ſtaet. de grondeloose min
Beſtaet maer inde waen, en hangt maer aenden ſin.

a *De lof wort verboden in het byweſen des genes die gepreſen wort.* Prov. 27.14.

En dies niet tegenſtaende wort ſulcx den man in teghenwoordicheyt ſijner vrouwen toeghelaten. Prov. 31.28.

b *De heylige Geeſt laet toe dat de man dwale (ſoo luyt het woort inden grontext) inde liefde van ſijn vrouwe.* Prov. 5.9.

God geeft den man verlof hier in te mogen dwalen,
En door een gulle ſucht de gunſt te laeten dalen
Op al het ſoet beſlach van ſijn geminde vrou,
Oock verder als miſſchien de reden eyſchen ſou.
De liefd' is ſoet bedroch. laet echte lieden dolen
In onderlinge min. God heeftet ſoo bevolen;
Men hiel van overlang, men hiel de liefde blint,
Om datſe geen gebreck in lieve dingen vint.
Men heeft een ſeker lant in ouden tijt ghevonden,
En t'heeft ons door de Faem ſijn wijſe toegeſonden,
Daer trock een bruydegom een keurs of vlieger aen,
En moeſte voor een tijt in vrouwe-kleeren gaen.
Dat was genouch geſeyt; ghy, die u kloucke leden
Wilt aen het ſwacke volck, ghelijck het dient, beſteden,
Indien ghy ſijt geneycht om wel te ſijn ghepaert,
Doet aen, wanneerje trout, der vrouwen ſachten aert.
Dat elders dwaeſheyt is, en ſtrijdich mette reden,
Wort inde trou gedult, en aende vrou geleden,
Siet, hoe de lieve God een echte wijf bemint,
Hy ſteltſe voor den man gelijck een troutel-kint.
Gedenckt dit menichmael, ghy die u hebt begeven
Om met een echte vrou u daghen af te leven,
Verſchoont haer ſwacke aert, verdraecht haer teere jeucht,
Vergeet al watſe feylt, en leytſe totte deucht.
Indien u bed-genoot koomt opentlick te miſſen,
Gelijck een jonghe vrou haer lichte kan vergiſſen,
Toont door een ſtillen wenck, of door een heus gelaet,
Dat haer ſoodanich werck niet al te wel en ſtaet.
Dat is voor dan genouch. beſchaemdelicke wonden
En dienen nimmermeer, en dienen niet verbonden

Coi in ſponſalibus veſtes muliebres induebant. Plutar. in Orat. conſolat. ad Apollon.

Wanneer het yemant ſiet. ghy, kieſt een ſtil vertreck
En opent daer alleen met reden u ghebreck.
Ten is geen wijſe daet haer voor het hooft te ſtooten
Of voor het ſchamper volck, of eygen huyſgenooten.
„ Prijſt vrienden, als het dient, prijſt in het openbaer;
„ Maer ſtraft, daer een alleen u ſtraffe wort ghewaer.
De tucht uyt eyger aert is quaet om op te ſwelgen,
En al dit ſwacke volck genegen om te belgen,
Dus, als ghy nu en dan een vrouwe ſtraffen moet,
Soo maeckt dat ghy het werck ter rechter uren doet.
Indien ghy quade ſucht wilt buygen totte reden,
Soo ledicht uwen geeſt van alle bitterheden;
Maeckt datter niet en ſy door ſchamper jock geſeyt,
Maer door een ſoet beklach, gelijckmen plaeſters leyt.
Het bitter worrem-kruyt plach aende mont te kleven,
Het dient met eenich ſoet de kinders ingegeven;
De tucht en haer gevolch is nut te ſijn verſacht,
Soo wort de meeſte vrucht de ſiele toe gebracht.
Draecht even goede ſorch niet ſtaech te ſitten dringen
Op ick en weet niet wat, op alle kleyne dingen,
Waer koomter oyt een dach wanneer men niet en kijft,
Als ſtaech een krygel hooft een hayr in ſtucken klijft?
Wilt oock in dit gheval niet lang-verhaelick weſen,
Maer, als ghy nae den eyſch de feyl hebt aengeweſen,
Soo keert u reden om, en went u teenemael
Van dit verdrietich werck tot eenich ſoet verhael.
Wilt nimmer met verwijt van oude feylen ſpreken,
Tot yemant die begint ſijn feylen af te breken,
Ontrent een reyne wond of uyt ghebeten ſeer
En dient geen bitter kruyt, geen harde plaeſter meer.

Fy!

y! die met ſtrenge tucht en met een vinnich bijten
en afgeleyde feyl des niettemin verwijten,
Fy hem! die evenſtaech met recken beſich ſit,
Oock als het krepel been is in het rechte lit.
en leſten, wilje gunſt aen uw gemael beſteden,
oo deylt uw vrientſchap uyt als mette ganſche leden,
Toont door een bly gelaet en door een ſoeten mont,
Dat uw beleefde ſucht is uyt een volle gront.
Weet yemant ſijn geſchenck met woordē op te pronckē,
Al is de gave kleyn, noch ſchijnter veel geſchoncken;
» Maer een die wat hy ſchenckt met ſtuere wangen geeft
» Is oock in miltheyt vreck, in heuſheyt onbeleeft:

Een wijs man (ſeyt Syrach) maeckt zijn gifte weerdich door lieffelicke woorden, maer wat ſotten ſchencken dat maken ſy ſelve onweert. cap. 20. 15.

)och, om op vaſten gront te wijſen aen de vrouwen
loe alderley verſchil is in het huys te ſchouwen,
En hoe het echte volck moet paren met beſcheyt,
Soo dient het ganſche ſtuck wat naerder aengeleyt.
let is een nutte les voor alle jonge dieren,
oo menich echte man, ſoo veelderley manieren,
» Het ſtaet in ons geplant, oock van het aenbegin,
» Wat adem blaſen kan dat heeft een eygen ſin.
Gelijck als menſch en menſch verſchillen inde leden,
Soo is oock menſch en menſch verſcheyden inde ſeden,
» Gelijck als menſch en menſch verſchillen inde ſpijs',
» Soo heeft een yder menſch een onderſcheyden wijs'.
lierom dient onſe vrou ten nauſten op te weghen
Vaer toe haer bed-genoot is uytter aert genegen,
Wat hem tot vreuchde treckt, en wat hem weder quelt,
En waer hy ſoete luſt of wangenougen ſtelt.
Vel aen, ghebuychſaem hert, leert uwen hoeder kennen,
eert met u ganſche doen aen hem alleen gewennen;

Want, als u rechter-hant is metten man gepaert,
Soo dienje van ghelijck te trouwen ſijnen aert.
Sy die uyt echte ſucht heeft eenich wel behagen
Den naem van haeren man voor alle man te dragen,
Dient, met gelijcke luſt, te toonen metter daet
Dat ſy de vrouwe-plicht niet inden naem en laet.
„ Die uyt haer ouders huys is totten man getreden,
„ Dient in haer ouders huys te laeten haere ſeden;
„ Die by een echten man ter neder is geſet,
„ Dient wat de man ghebiet te noemen haere wet.
„ Daer is geen beter ding, om herten in te winnen,
„ Als tot ſijn even menſch te neygen mette ſinnen,
„ Die naer een weerden vrient kan buygen ſijn verſtan[t]
„ Maeckt in deſſelven hert een onverbroken bant.

De his Horat. lib. 1. Epiſt. 18.

Nec cum venari volet ille, poëmata panges:
Gratia ſic fratrum geminorum Amphionis atque
Zethi diſſiluit; donec ſuſpecta ſevero
Conticuit lyra fraternis ceſſiſſe putatur
Moribus Amphion.

Amphion was gheſint tot dichten ende ſchrijven,
Maer Zethus nam vermaeck de boſſchen af te drijven;
Het was een wijt verſchil, en ſoo verſcheyden aert
En konde (ſoo het ſcheen) niet langhe ſijn gepaert.
Maer als Amphion ſach, dat ſijn ghedweege ſeden
By Zethi wilden geeſt niet konden ſijn gheleden,
Hy leyt de Cyter af, en, met een volle macht,
Packt netten opten hals, en geeft hem opte jacht.
„ Een vrient moet om een vrient een out gebreck verlate[n]
„ Een vrient moet om een vrient ſijn eygen weſen haten,
„ En worden dat hy is; een vrient moet om een vrien[t]
Vrywillich onderſtaen, oock dat hem niet en dient.
Noch vorder moet de vrou haer ſinnen leeren buygen,
En door een willich hert de nyders overtuyghen,
Een ſacht, een vlytich ooch, een reyn en ſtil gemoet,
Dat is, o jonge vrou, u beſte bruylof-goet.

Andr-

Andromache, van outs in dese deucht ghepresen,
Socht in haer gans bedrijf van eenen sin te wesen
Met Hector haeren man; sy was, uyt eyger aert,
Afkeerich vande krijch, en van ghewweer vervaert;
Maer als sy wert ghewaer dat Hector was genegen
Om met een swacke lans en met een blancken degen
Te rennen door het velt, doen booch haer gansche siel
Tot al wat Hector prees, wat Hector wel geviel.
Sy quam met eyger hant sijn felle peerden streelen,
Sy hing hun om de kop haer eygen hooft-juweelen,
Sy stack op sijnen helm een hupschen vederbos,
Sy bant zijn wapen vast, en dedet weder los;
Sy liet een syden keel met enckel gout bordueren,
Dat vlooch, wanneermen slouch, te Troyen op de mueren;
Sy bracht hem sijn geweer, en sprack met kloucken moet
Keert weder, edel sweert, sat van Achilles bloet.
Sy liet aen sijne lans haer eygen sleuyer swieren,
En stack een geestich woort op alle velt-banieren,
Sy déd' hem uytgeley, tot aende buyte-vest,
En gaf hem voor de soy, een kusjen op het lest.
Dit heeft den vromen held soo byster wel bevallen,
Dat hy de wijse vrou hielt verre boven allen,
En offe wat te groot aen d'een en d'ander scheen,
Sy docht hem wel te pas, jae schoonder als Heleen. *a*

Et galeam capiti quæ daret vxor erat. Ovid.

a *Omnibus Andromache visa est spaciosior æquo,*
Vnus qui modicam diceret, Hector erat. Ovid.

Wanneer een herders kint, door soete min ontsteken,
Koomt groeten met gesang Eleusis klare beken,

En ſpeelt een geeſtich liet, of ſingtet metten mont,
Het water is beroert en bobbelt uytte gront, *b*

b *Solinus cap. 11. in Haleſina ſive(ut alij malunt) Eleuſinâ regione, inquit: fons, aliàs quietus & tranquillus, cum ſiletur; ſi inſonent tibiæ, exultabundus ad cantum [illegible]tur, &, quaſi miretur dulcedinem vocis, ultra margines intumeſcit. Vide ad hoc Ariſtot cap 51. & 52. de Admira[illegible].*

Het water ſtaet en bruyſt, en wort om hooch gedreven,
Het water huppelt op, en krijcht een ander leven,

H[illegible]t

Het water bortelt uyt, en maeckt een bly ghebaer,
Als offet door het ſpel tot vreucht ghetogen waer.
Maer als dan wederom de mouſel koomt te ſwijgen,
So laet de koele beeck haer bobbels nederſijgen,
En ſtaet dan weder ſtil. dit ſy een vrouwen-beelt,
Die door en metten man, en anders niet, en ſpeelt.
Leert ſtonden, jonge vrou, leert tijden overwegen,
En jockt wanneer de man tot jocken is ghenegen;
Maer hout u weder in, en voucht u nae den eyſch
Wanneer hy beſich is met eenich hooch gepeys.
Een vrou van ſoeten aert heeft overal te poogen
Te zijn met haeren man gelijck twee menſchen oogen
Door eenen geeſt beſtiert; al waer het eene ſiet
Daer iſt van ſtonden aen dat oock het ander ſchiet.
Als de ſpiegel-kas verciert aen alle kanten
Met perels, edel gout, jae fijne diamanten,
Soo maer het duyſter glas geen beelt te recht en wijſt,
Soo koomter niet een menſch die glas of ſpiegel prijſt.
Als een jonge vrou aen alle kant behanghen
Met ketens om den hals, met perels om de wangen,
Noch iſſer geen juweel dat haer vercieren kan,
Indienſe niet en toont het beelt van haeren man.
Een ſpiegel moet het al vertoonen naer het leven,
Met aen een bly ghelaet een vroylick ſchijnſel geven,
Moet treurich wijſen aen een die verdrietich ſiet,
Of, ſoo haer dat ontbreeckt, ſoo deucht de ſpiegel niet.
Een wijf van rechte ſtof behoort in alle ſtucken
Den ſin van haeren man ten nauſten uyt te drucken,
Het is een groote deucht, een cierſel vande bruyt,
Haer man te drincken in, haer man te drucken uyt.

Plutarch. aux precept. de mariag. Comme vn miroir pour eſtre bien doré & enrichj de pierres precieuſes ne ſert de rien, s'il ne repreſente bien au vif la face de celuy qui ſe mire dedans; Auſſi ne plaiſt point vne femme pour avoir beaucoup de biens, ſi elle ne rend ſa vie ſemblable, & ſes mœurs & conditions conformes a celles de ſon marj.

'smans aert by de vrouwen in te volghen.

Geen vrouw en heeft de macht haer plichten uyt te werc[k]en,
Als die haer heeft gestelt om neerstich aen te mercken
Den aert van haeren man, maer wie haer des verstaet,
Heeft als een vaste peyl daer sy op t'seyle gaet.

Erasmus in tract. de Christ. Matrim.

Ick hebb' een soete vont op dit geval ghelesen,
En siet! dat yemant weet kan yder dienstich wesen;
Daer was een seker man, gans veerdich totte spijt,
En (dat het slimste was) het duerde langen tijt:
Een die geen kennis had van sijn onsoete kueren,
En konde by den mensch als geenen tijt gedueren;
Sijn wijf des niettemin misprees hem nimmermeer,
Maer (wie hem tegen was) verhief hem wonder seer.
De gront dient aengemerckt. de man, van swaere saecke
By wijlen los gestelt, nam sonderling vermaeck'en
Te dichten eenich veers; dit was hem groote lust,
En, schoon hy was beroert, hy vont hem dan gerust.
Hier op wist dese vrou met alle vlijt te letten,
En, nae de tijt gedrouch, haer dingen aen te setten;
Des, schoon hy menichmael ontstack gelijck een vlam
Hy werd, door haer beleyt, soo mack gelijck een lam.
Sy wist in dit geval een rijmtjen in te brengen,
Sy wist van stonden aen in haeren praet te mengen
Een lied, of kluchtich dicht, by hem wel eer gemaeck[t]
En siet, daer was de man als aen het hert geraeckt;
Het onweer was gedaen, hy kreech een ander wesen,
Daer quam ghelijck een son hem in het breyn geresen,
En scheen door al het huys. En siet, op desen gront
Soo wast dat al het huys in goeden vrede stont.
Wat quaet en kan de vrou niet in het huys verhoeden,
Die maer een sachten aert kan inden boesem voeden?

Tis wonder watmen doet, en door de reden werckt,
Als yemant met bescheyt op alle dingen merckt.
Wat is doch vande mensch! om kleyne vysevasen
Siet yemant menichmael de gansche buerte rasen,
Hoe dickmael om een woort, om ick en weet niet wat,
Rijst tweedracht in het huys, en oproer inde stadt.
De daet die wijstet aen dat, even groote dieren,
Verschricken, hortich sijn, en uytter maten tieren,
En alsmen naderhant de rechte gronden siet,
Dan ist een wint, een damp, een mist, een enckel niet.
Geen Elephant en kan een witten douck verdragen,
Het kraeyen van een haen dat kan een Leeuwe jagen,
Indienmen in het wout maer eens den trommel roert,
De Tygher wort terstont met dulheyt omgevoert.
Men hoortet over al, dat jae gheringe saecken
Oock by een deftich man geen kleyn beroerte maecken;
» Door ick en weet niet wat is menich hooft verdraeyt,
» Door ick en weet niet wat is menich hert ghepaeyt.
De mannen meestendeel, soo maer de vrouwen willen,
Sijn licht in rust gebracht, en inder haest te stillen,
Alleen dient by het wijf in alle vlijt gelet,
En wat een man beroert, en wat hem weder set.
Wat dienter veel geseyt, of veel te sijn geschreven?
Of voor het echte volck veel boucken uyt-gegeven?
» Het beste dat het wijf van yemant leeren kan,
» Is sacht, is vreedsaem sijn, en heulen metten man.
Ick segge noch eenmael tot alle jonghe vrouwen,
Ick segghe voor besluyt; leert desen regel houwen,
Staet niet op eygen breyn, keert uwe sinnen om,
En weest aen uwen man een rechte Sonne-blom:

Solon statuit vt puella, priusquàm induceretur in thalamum, malum Cydonium arroderet, ne quid offenderet oris halitus, hæc cura poterat videri indigna legislatore nisi frequenter res nihili dirimeret mortalium amicitias. Erasm.

Au païs de la Beoce la coustume est que le jour des nopces, quand on met le voile nuptial a l'espousée, on luy met aussi sur la teste vn chappeau du ramage d'asperge sauvage, pource que celle plante d'une trespoignante espine produit vn tres-doux fruict: Aussi la mariée, pourveu que le marj ou la femme ne s'ennuye point pour la premiere difficulté ou facherie qu'il y a en mariage, luy apportera puis apres vne tres-douce & tres-amiable compagnie. Plutarch aux Preceptes de Mariage.

Ick acht ghy kent de plant; ſy laet haer nederdalen
Soo haeſt de ſonne neycht: ſy groet de gulde ſtralen,
So haeſt de ſonne rijſt; ſy leeft in haeren vrient:
Ghy weet dat metten man juyſt ſoo gehandelt dient.
Ick vreeſe, dit begin ſal u verdrietich ſchijnen,
Maer treet wat dieper in, het bitter ſal verdwijnen;
Niet dat een jongen os ſoo inde lenden prangt,
Als dat het eerſte jock hem aende leden hangt.
Al waermen yet begint, daer ſijn bedroufde banden,
Het vyer geeft bitſchen roock, eer dat het koomt te branden,
Maer die met ſoet ghedult blijft ſitten inde ſchouw,
Wort, naer een kleynen tijt, verlaten vande kouw.
Siet my de lieden aen, die inde mynen wercken,
Waer valt haer eerſte ſweet, als op de rouwe ſercken?
Noch dient hier evenwel de moeyte niet gheſchout,
Tis ſteenich boven op, maer onder leyt het gout.
Wy vinden in t'gemeen, dat alle ſoete dingen
Ontrent den eerſten trap haer bitter mede bringen;
Ick raede niettemin, ghelijck een trouwe vrient,
Dat om een ſuer begin geen ſoet ghelaeten dient.
Al ſtraelt de felle bie, het ſap van honich-raten
En wort noch evenwel niet onder haer ghelaten,
Of ſchoon de purper-roos oock dichte prickels biet,
De vryſter onderwijl en laet het plucken niet.
Al is de ganſche noot bekleet met harde ſchellen,
Men plach des niettemin haer keirens uyt te pellen;
Al is de nieuwe trou niet ſonder drouve pijn,
Koom naerder, jonge bruyt, het ſal u beter ſijn.
„ De liefde baert ghedult, en haet het leppich ſpreken,
„ De liefde duyckt en ſwijcht, de liefde deckt ghebreken,

„ De

» De liefde weert gheschil en ander ongheval,
» De liefde, jonge vrouw, de liefde rechtet al.
Ghy hebt in u beroup een wesen aenghenomen,
Daer liefde dient te sijn, daer liefde dient te komen,
Daer liefde sonder end moet wassen alle tijt,
Het trouwen is een werck de liefde toeghewijt.
Maer hier nu dient besorcht u liefde niet te gronden
Of op een aerdich lijf, of op de kloucke vonden
Van eenich menschen breyn; of op een losse vreucht,
Die vande weelde spruyt of bortelt uytte jeucht.
Ghy wort u weerde lief door liefde toeghedreven,
Om dat hy is u deel van Gode toegheschreven,
Laet dat u baken sijn, en siet, ô lieve, siet
Niet wat hy weerdich is, maer wat u God ghebiet. *a*
Dat is de rechte gront, waer op de swacke vrouwen,
Waer op besette mans haer liefde moeten bouwen;
» Wat sucht dat eenich mensch op aerdsche dinghen stelt
» En is maer wacke snee die van den reghen smelt.
Is dan misschien uw deel noch handich inde leden,
Noch deftich in beleyt, noch abel inde seden;
Maer rou en sonder geest, oock dickmael onghesint,
Hy dient noch evenwel in God te sijn ghemint,
Om God te sijn ghelieft. hy dient te sijn ghedragen,
Dat is in u beroup des Heeren welbehaghen;
Seght dan, hoe dattet gae, dit is mijn eyghen lot,
» Die haeren hoeder eert, vereert oock haeren God.
Wat isser menich ampt groot, achtbaer, hooch-verheven,
Niet om der menschen wil, aen wie het is gegeven,
Maer om den staet alleen? ghy, eert dan uwen vrient,
Om dattet God beveelt, al isset onverdient.

a Ce qu'est le cerveau aux nerfs, ou la foye aux veines, ou le cœur aux arteres; cela mesme est l'amour de Dieu aux amities humaines; c'est a dire filets & brãches, qui en dependent. ce divin amour n'y estant point, les amities ne sont point amitie, mais vne conspiration, vn accort a discorder avec Dieu; amities fondées sur le plaisir ou sur le gain; qui cessent quand les plaisirs perdent leur goust par l'aage, ou quand le profit diminue, ou n'est point egualement distribué. Mais les amities fondées sur l'amour de Dieu, sont fermes, parce qu'elles sont fondées sur vn fondement asseuré. Molin. De l'amour de Dieu au 3. degré.

Fortasse maritus indignus est cui se submittat uxor; at non indignus Dominus, qui præcepit ut subdita sit, non ob aliud nisi quia maritus est. Fortassis ingratus est maritus, at obsequij præmium recipiet ab eo cujus amore servivit indigno. Erasm. de Christ. Matrim. in fin.

Apostolus vult obediri dominis non solùm commodis ac modestis, verùm etiam iniquis ac difficilibus. ergò etsi morosus maritus, non tamen perit autoritas, ne confundatur ordo.

Het sal u swacke siel ghewveldich konnen helpen,
En dickmael in verdriet u drouve tranen stelpen,
Indien u Christen-hert geduerich voelen kan
Den Hemel in het huys, en God in uwen man.
„ Tis dwaesheyt yet te doen, als God' alleen ter eeren,
„ Om dat ons aerds bedrijf soo licht kan ommekeeren,
„ Soo licht kan overgaen van vreuchde tot verdriet,
„ En wie vint immer troost die op de werelt siet?
Ghy, voucht u na u deel, en doet sijn wel-behaghen
Niet slechs in eenich deel, of op ghesette daghen,
Maer staech, en over al (ten waere sijn ghebot
Ging buyten u ghemoet en tegen uwen God)
Want als een echte vrou haer niet en laet bewegen
Ten goede vande man, dan als het is gelegen,
En juyst wanneer het past; soo is haer gans bedrijf
Geen dienst voor haren vrient, maer eygen tijt-verdrijf.
Des roep ick op een nieu, leert even quade slaghen
Verwinnen met ghedult, en sonder morren draghen,
Weest sacht in u ghebaer, en stille van ghemoet,
En hout dat ghy den Heer met lijden hulde doet.
God heeft van eersten aen, doen Eva wert gheschapen,
De stoffe totte vrou uyt Adam willen rapen;
Ten eynde dit ghespan, door echte min ghepaert,
Mocht eens en eenich sijn, en van ghelijcken aert.
God kond' het eerste vlees ten vollen onderscheyden,
En uyt besonder stof de vrouwe toebereyden;
Maer des al niettemin het teere vrou-geslacht
Is voor den man ghemaeckt en uyt den man ghewracht:
„ Geen dier en heeft de macht sijn eyghen brant te blussen,
„ Geen lip en heeft vermaeck sijn over-lip te kussen;

„ Geen

„ Geen hant en waſt haer ſelfs,geen menſch en is geheel;
„ Een yeder is maer half, en ſouckt een tegen-deel.
Vanneer een gave ſlang in ſtucken is gheſneden,
S;wiſpelt in het ſant, en ſouckt haer eerſte leden,
Sy wringt haer ſonder ruſt. ſoo gaetet metten menſch
Hy woelt, tot dat hy vint ſijn deel, ſijn eerſten wenſch.
Sit wat een wonder ding! wie kan de diepe vonden
V.n Godes hooch beleyt met reden ondergronden?
En wegen nae den eyſch? het wijf is haeren man
Vry naerder inghelijft als yemant dencken kan.
D man heeft wederom, en uyt ghelijcke reden,
Gmeenſchap aende vrou, en haere ganſche leden,
Hy vint in ſijn ghemael ſijn vleys, ſijn eygen been,
En hierom is gheſeyt, Sy twee die worden een.
A wat een geeſtich breyn, nae lang bedachte reden,
Ner hooch en diep ghepeys, hier over mochte ſmeden;
Al wat een reyne ſucht kan worden toegepaſt
Dat leyt in deſe ſpreuck in eenen hoop ghetaſt.
Vie haet ſijn eyghen vleys? wie ſalder oyt krakeelen
Net eygen ingewant, met aengebore deelen? *a*
» Hy is in volle daet van reden afghewent,
» Die met een vinnich hert ſijn eyge leden ſchent.
Ioe wel ſou alle ding met echte lieden tieren,
Idien men over-hant ſich wilde leeren vieren!
Indien het wijf den man, de man verdrouch het wijf,
Niet als een ſlaep-geſel, maer als een eygen lijf. *b*
Cewis ſoo eens het volck de kracht van deſe reden
Vou printen inde borſt, en menghen inde ſeden,
Ten waere nut of noot te brenghen eenich licht
Of tot het mans beroup, of aende vrouwe-plicht:

Cum ſuj partem vir amiſerit in creatione mulieris, non eſt mirum, virum ad eam magno impetu ferri. Calvin. Geneſ. 2. 21.

a *Vbi quæſo propior animorum conjunctio, vbi certior fiducia quàm in matrimonio, quum vterq; volens ſe tradat in poteſtatem alterius, ſibi quodammodo adimens jus ſui corporis? Eraſm. de Chriſt. Matrim.*

b *Abraham ſeyde tot Loth: laet ons niet twiſten, want wy ſijn broeders.* Geneſ. 13. 8.

Maer man ende vrouwe moeten ſegghen: laet ons niet twiſten, want wy ſijn een.

Romani vrsum & taurum colligabāt, vt sese mutuò vexarent. contrarium de conjugibus cogitandum, illi enim juncti sunt, vt sese mutuò demulceant.

Maer nu men onſe jeucht ſiet inde tochten woelen,
En van de waere trou geen rechte gronden voelen,
Soo dient het oude woort haer dickmael aengheſeyt,
Niet als een nieuwe wet, maer op een nieu bereyt.
Doch eer wy vorder gaen, ſoo dient het wijf te letten
Dat wy niet ſoo ghemeen haer deſen regel ſetten,
Als offe, ſonder feyl, en op een juyſten draet,
Moeſt paſſen op den man, oock ſchoon hy qualick ga
Neen, dat is niet ghemeent. „ geen wijf en is ghebond
„ Te heulen metten man tot aendeel vande ſonden.
Maer in het tegendeel ſoo dient te ſijn betracht
Dat, wie van beyde doolt, te rechte ſy ghebracht.
Doch hoe een ſnege vrou moet haeren heer vermanen,
Daer ſtaet een breeder wech nae deſen toe te banen;
Hier ſy alleen gheleert, dat niet, als in het goet,
Het wijf haer metten man te ſamen voughen moet.
Noch iſſet niet ghenouch; want in verſcheyde ſaecken
Die middel-matich ſijn, of ymmers niet en ſlaken
De banden vande tucht, moet even nu en dan
Het weſen vande vrou niet hellen nae den man.
Neemt dat een kackerlack, in weelden uytghelaten,
Is beſich alle tijt met jocken ende praten;
Of dat een vyſer hooft is ſoo geweldich ſwaer
Als of hy uytter aert een ſiele-pijnder waer:
Moet ſtracx daerom het wijf nae malle weelde jaghen?
Of door een eeuwich leet haer eyghen herte knaghen?
De wijſe ſeggen, neen. En vreucht, en drouve pijn
En ſtaet niet alle tijt om naegedaen te ſijn.
Koomt naerder, Sang-goddin, en opent uwe gronden,
Door eenich ſinne-beelt, of diergelijcke vonden,

St

Stelt wat ghy seggen wilt eens inden lichten dach,
Op dat een jonge vrou u sin beseffen mach.

Wie met een veerdich schip wil over water seylen,
Dent in ghelijcke maet de lading af te deylen;
Want soo het over kant, of syde-lastich helt,
De reyse dient ghestaeckt, of immers uytghestelt.

Vraecht yemant wat het ſchip in deſen wil bedieden?
Het is een evenaer voor nieu-ghetroude lieden,
Wil man, wil echte wijf vervullen haeren plicht,
Sy dienen even ſtaech te ſitten int gewicht. *a*
Indien een quiſtich man ſpeelt over al de gilde,
Ghy, moeder van het huys, en ſijt dan niet te milde;
Of ſoo miſſchien u man de beurs gheduerich ſluyt,
Soo geeft, wanneer het dient, een weynich ruymer uyt.
Indien hy wat te licht tot morren is geneghen,
Soo laet u ſoeten aert ſijn ſtuerheyt overwegen; *b*
Of gaet hy wat te ſacht, of, ick en weet niet hoe,
Soo maeckt dat u beleyt daer peper onder doe.
Int kort', het echte paer dient over-hant te leven,
Al wat hier yemant ſchort, dat moet daer yemant geven
Het ſoet verſacht het ſuer, het ſuer dat wett' het ſoet;
Soo iſt dat hier de kock de ſauce menghen moet. *c*
Gelijck het bly geſang, door onghelijcke ſtemmen,
Doet, yeder die het hoort in ſoete vreuchde ſwemmen;
Soo wort het echte bed, door vriendelicken ſtrijt,
Ten goede van het huys de liefde toegewijt.
Waer yemant gaſten noot, daer is het nut te letten
En hoe, en waer het volck aen tafel is te ſetten;
Geen menſch en is ſoo wel met ſpijs en dranck gedient,
Dan als hy by hem vint een ſoeten tafel-vrient.
Men vint ſchier yder hooft verſcheyden inde ſeden,
Hier tongen wel beſpraeckt, daer monden ſonder reden
Hier yemant geeſtich mal, en meeſter in het jock,
Daer yemant ſonder vreucht, en ſwaer gelijck een blok.
Indien het ſtilſte volck is over hoop geſeten,
Soo wort in dat geweſt de ſoete vreucht vergeten;

a *Non ſemper ſimilia ſimilibus in matrimonio cõgruunt. Si juvenis erit naturâ lentior, conveniet ſponſa vigilantioris ingenij. Si ſponſus erit profuſior, conveniet uxor frugalior, & ad rem ſervandam attentior. Rurſus, ſi juvenis erit ardentioris ingenij, accommodabitur puella temperatioris naturæ, ut pro tempore nôrit cedere & obſequi. Eraſm. De Chriſt. Matrim.*

b *Ut aqua vino admixta reddit illud moderatius, & ſobriæ nymphæ deum temulentum compeſcunt; ſic in matrimonio fervorem mariti uxor tepida temperet.*

c *Eyeren met beyeren (ſegghen de Zeeuwen) is den huwelicken ſtaet.*

Harmoniam debet habere matrimoniũ, alioquin triſtis eſt cantio, & ideò lyra in Hieroglyphicis conjugium ſignificat. Eraſm.

Indien het vrolick deel is op een ander ſy,
Soo wort de maeltijt woeſt, en ongeregelt bly.
ꞏhy daerom, ſydy weert, leert alderley manieren
ꞏermengen nae den eyſch, en onder een ſchakieren;
Ten is niet even veel hoe yemant gaſten ſet,
Dus hout in dit geval de Griecſche tafel-wet. *De hac Xenophon.*
ꞏet waere wonder nut, dat, alſſer yemant troude,
ꞏen op gelijcken voet de paren ſchicken woude;
Of ſoo ghy hebt alreets uvv echte wederpaer,
Soo ſtelt noch in het huys een rechten evenaer.
ꞏit dient den man gheſeyt, dit dient het wijf te weten,
ꞏit dient voor eens geleert, en nimmermeer vergeten;
Dit dient, al eer men vrijt, te vooren overdacht,
Dit dient wanneermen trout, en alle tijt betracht.
ꞏod heeft op deſe wijſ' en om ghelijcke reden, 1.Corinth.12.24.
ꞏevoucht het ganſche lijf, ghetempert onſe leden;
Niet verre van het oir, dat noyt en wort gheroert,
Daer wort het wacker oogh geduerich omgevoert.
ꞏe buyck en ſijn ghevolch, die niet en kan bejagen,
ꞏort vande ſnelle voet ghewillich omgedragen;
De hant is, die het raept; de vuyſt, die neerſtich wint
Al wat de tant verbreeckt, en wat de mont verſlint.
ꞏis nut dat echte lien haer ſaecken overmercken,
ꞏm nae den rechten eyſch haer plichten uyt te wercken:
De man moet op de ſtraet om ſijnen handel gaen,
Het wijf moet in het huys de keucken gade ſlaen.
ꞏen vint een ſelſaem lant, daer ſlechs alleen de wijven
ꞏock met het buyte-volck den ganſchen handel drijven,
De man die broelt in huys, en moeyt hem met het kint,
De man let of de meyt eenparich garen ſpint. *a*

a *Mela deſcriptor orbis memoriæ prodidit in partibus quibuſdam Ægypti mulieres ſolitas obire munia extra domum, nempe forum ac negotia, viros domi penſa ac curam rei domeſticæ.*

Daer ſijn oock vlecken ſelfs in onſe kuſt gelegen,
Daer vrouwen handel doen en groote ſaecken plegen;
Iae reyſen over al, terwijlen dat de man
Sit ledich, ſit en trouſt ontrent een volle kan. *a*
Met oorlof, wie het raeckt, het ſijn bekaeyde ſtreken,
Die van het oude recht ſijn byſter afgheweken;
Waerom doch mans bedrijf de vrouwe toegepaſt?
Sy is het ſwackſte deel, haer dient de minſte laſt.
Het vlytich ſtraet-gewoel wort inde man gepreſen,
Maer in een teere vrou een ſtil en ſedich weſen; *b*
Ghy, reyſt dan, neerſtich man, en paſt op u gewin;
Ghy, ſet u, jonge vrou, en let op u geſin.
Ghy, let op u bedrijf, en alle kleyne baten,
En wilt u op de winſt niet al te ſeer verlaten;
De man is wel het hooft, die groote dingen doet,
Maer die het evenwel niet al begraeyen moet.
Ick wou dat over al de jonghe vrouwen wiſten,
Hoe veel, oock in het kleyn, een vrouwe kan verquiſten:
Tis wint, dat eenich man ſijn hooft geduerich breeckt,
Indien, o jonge vrou, u hant geduerich leeckt. *c*
Al wat de man vergaert, dat kan het wijf verſtroyen;
Al wat de man verſpaert, dat kan het wijf vermoyen:
Al wat de man bejaecht door laſtich hant-bedrijf,
Al wat de man bekoomt, dat ſpilt een quiſtich wijf.
Ghy, die voor deſen tijt niet recht en hebt geweten
Hoe dat het vrouwen-ampt hier dient te ſijn gequeten,
Koom, hoort den goeden man, dien ghy hier onder ſiet
V ſpellen dijne les, en klaghen ſijn verdriet.

a *Quin & in Batavià mulieres multùm exercent mercimonia, viri potant. Ludovic. Vives lib. de offic. Mariti cap. de Domi.*

b *Celebre exemplum eſt, quod Dictys Cretenſis refert Pentheſileam Amazonum reginam, ex decreto exercitus Græcorum, ſeminecem ex equo ab Achille deturbatam, in Scamandrum fluvium præcipitatam, quoniã naturæ ſexuſque conditionem ſuperare fuiſſet auſa. Dict. lib.4. de bell. Trojan.*

Chacun doibt conſiderer en ſon ordre quel rang qu'il tiene, & eſtudier a le bien garder, ſans y rien troubler. Viret.

c Light gaynes make heauye purſes. *Engelſch ſpreeckwoort.*

Al draegh ick, wat ick mach, noch deuchtet niet met allen,
Mits een, die mede draeght, het pack wil laeten vallen:

Mijn hulp is mijn belet; mijn trooſt is mijn verdriet;
Mijn vlijt is ſonder vrucht; mijn ſweet en gelter niet.
Of wel die vooren gaet ſich quijt ten alderbeſten,
Tis al maer hoy gedorſt alſt hapert aenden leſten;

Hoe en wanneer te vermanen.

„ Al ſpant een ruſtich knecht twee peerden inde ploucl,
„ Soo t'een maer qualick wilt, het gaeter ſlecht genoucl.

Qui a compagnon il a maiſtre. Franſch ſpreeckwoort.

„ Siet! alſſer eenich ding twee menſchen is bevolen,
„ Een die te rugge treckt, doet ſijnen macker dolen;
„ Al is u klouck beleyt gegront op wijſen raet,
„ Noch hangtet altemael aen uwen mede-maet.
Onthout my deſe les, ghy vrouwen ende mannen,
Die met den echten bant ſijt aen het huys geſpannen,
„ Hout u beſcheyden deel, en draecht gemeene laſt,
„ Het gaet de leden wel als d'een hant d'ander waſt.

Mola Hieroglyphicè humanæ vitæ commercium denotat; propterea quod molares perpetuò duo alter alterius ope ita indigeat, vt ſinguli nullum opus faciant; vt annotavit Henricus Salmuth in Comment. ad nova Reperta Guidonis Pancirolli. Cap. de moletrin. & aſtipulatur Pierius lib 49. Hierogl. Nos hîc conjugali vitæ applicandum duximus. Quin & Prophetã Iobum metaphoricè ita locutum animadverſum eſt cap. 31.11. verbis molat alteri vxor. *quod de obſcœno intellectu interpretari ſolet. Ioh. Druſius lib. 5. obſer. cap. 5. vt ex ſequentibus verbis in eodem textu apparet. & eodem ſenſu, Alienas permolere vxores Horatius alibi dixit.*

De man is mette vrou ghelijck twee mole-ſteenen
Die onderling behulp malkander moeten leenen,
Want alſſer een ontwijckt, of ſijn bewegen ſtaeckt;
Of ſchoon de tweede maelt, daer wort geen bloem g-
Indien het nu gebeurt, dat in het echte leven (maecl.
V man, door vreemde ſucht, wort vanden wech gedreven
En uyt een eygen ſin wil dinghen onderſtaen
Die ſonder reden ſijn, of uyt den regel gaen;
Ghy in het tegendeel, in ſeden onderſcheyden,
Wenſt, uyt een reyn gemoet, hem af te mogen leyden
Van dat hem qualick voucht; ſo dient voor eerſt bedact
Hoe dat de rechte tucht dient uyt te ſijn gewracht.
Of ſchoon ghy menichmael ſiet eenich ding gebeuren,
Dat, tot gemeene ruſt, is dienſtich af te keuren;
En kantter evenwel niet hortich tegen aen,
Maer wilt het ganſche ſtuck te voren overſlaen.
Let eerſt of u gepeys beſtaet in goede reden,
En dan ſeght u belang by wijſe van ghebeden,
En niet door onverſtant, of door een hart gebod,
Het wijf dat heerſchen wil kant tegen haren God.

In

In dan noch evenwel en moochje niet vermanen,
Vanneer u weerde vrient door onbesuysde wanen
Is inden geest beroert. ontrent een kranck gesicht
En dient geen sonne-schijn, geen aengesteken licht.
Als t'water is geroert, men laetet weder sincken,
Eer datter yemant poocht te putten of te drincken,
Hy doet een quade slach, die aende sweere nijpt,
Eer dat de puyst geneest, of dat het etter rijpt.
Abigel heeft de gront van dese kunst geweten,
Die, eer het hoofdich nat in Nabal was geseten,
Hem niet een woort en sprack; maer ging hem dapper (aen,
Als hem en wijn en slaep was uyt het hooft gegaen.
Abigel, soo het schijnt, heeft eerstmael uyt-gevonden
Hoe dat een korsel hooft dient in te sijn ghebonden,
Te weten nae de wrock, en naer een soeten slaep,
En als het moedich hert is dwee ghelijck een schaep.
'Tis dienstich in het bed u man sijn les te seggen,
Hy moet daer, hoe het gaet, in stilte blijven leggen;
Sijn geest heeft dan gerust, en hy is nuchters monts,
» Noyt beter huys-vermaen als in het sachte dons.
Ghy, leert dan uwen vrient in heete tochten mijden,
En tast hem nimmer aen als op bequame tijden;
En, alst de reden eyst, soo kiest een stjl vertreck,
En doet, op dese wijs, een sedich huys-gespreck:
Ick weet, het is geseyt een langen tijt gheleden,
Ick weet, het is geseyt niet sonder groote reden,
Dat, wie sijn rijcker geeft, en wie sijn wijser leert,
Is uyt een sotte waen van wijsheyt afghekeert.
Ick weet hoe God den man heeft boven ons verheven,
Heeft aen sijn edel breyn een hooger aert gegeven;

Ick kenne mijn gebreck, en evenwel nochtans
Soo is een ſwacke vrou oock dienſtich aende mans.
Wien iſſet onbekent, dat oock geringe knechten
Den Heere van het huys by wijlen onderrechten?
En dat oock menich vorſt ſich niet en heeft geſchaemt,
Dat onder ſijnen raet een vrouwe was genaemt?
Als Sara was geſint om Agar wech te drijven,
Haer man in tegendeel die wilſe laeten blijven;
En datter menich woort hier over was ontſtaen,
Siet, Abram liet de maecht en haren ſoone gaen.

a *Nahual is een naem van een Walviſch, vande welcke ſiet Ortel. in Iſlandia.*

De groote Nahual, (*a*) uyt vreeſe van te miſſen,
Gebruyckt tot ſijn gheleyd een vande minſte viſſen,
En dat noch als het dier ontrent de droochte koomt,
En voor een dorre ſtrant of harde klippe ſchroomt.
Het muysje vander zee koomt vooren uyt gevaren,
En vint een goeden wech, oock midden inde baren;
Siet! hoe het kleynſte dier oock mette ſaecken doet,
Het leert het grootſte beeſt hoe dat het ſwemmē moet.
Hier uyt wort dan gemerckt hoe dat oock kleyne dingen
By wijlen raet en hulp tot groote ſaecken bringen;
Ghy, denckt dat oock een vrouw, al iſſe wonder ſlecht
Een klouck en deftich man by wijlen onderrecht.
Laet my dan, weerde vrient, u ſinnen heden ſtieren,
Laet my doch heden ſijn een vande minſte dieren;
Miſſchien ſoo kan het ſijn, dat ick in dit gheval
V eenich driftich ſant, of rotſe wijſen ſal. *c*

Interdum revelatur minori quod major neſcit. l. potiores C. de offic. rect. provinc. & ib. gloſſ. ab omnibus laudata.

b *Balena, quando præ-grandi ſuperciliorum pondere obrutis ejus oculis videre inſtantia ſaxa non poteſt, Musculo duce vtitur, qui prænatet, & viam demonſtret oculorum vice. Plin.*

c *Fœminarum præcepta ſæpè maritos juvant. Nam, vt cæteras omittam, Pompeja Plotina incredibile dictu quàm auxerit gloriam Trajani. Aurel. Victor.*

V ma

Vnan aldus gemaent ſal jae de ſoete klachten
Otfangen met beſcheyt, en nae de reden achten;

Waer is van hondert een ſoo dom en onbeleeft,
Die aen een tydich woort het oire niet en geeft? a
Vie ſal met beter aert het manne-breyn bewegen
Als ſijn geminde vrou? die, naer het is gelegen,

a *Blanda mulierum Rhetorica quidvis obtinet. Richter. in axiom. hiſtoric.*

Nemo magiſter ita perſuadere poteſt, quemadmodum vxor. Chryſoſt. Homil. 19.
1. Corinth. 7.

Hem leyden, overgaen, en onderwijſen mach,
Of door een deftich woort, of door een ſoeten lach.
Hoe menich rou geſel, door booſe luſt gedreven,
Heeft door een ſnege vrou begonnen beter leven?
Hoe menich ſelſaem hooft, vol grillich onverſtant,
Is door een deftich wijf ghehouden inden bant?
Der Longebarden vorſt, u man, Theodelinde,
Werd dwee, gelijck een lam, om dat hy u beminde;
Het was u wijs beleyt dat hem de deuchden prees,
Het was u ſoete mont die hem de reden wees.

Plura exempla vide apud Andream Tiraquell. tract. de leg. connub. leg. 11. num. 17. & ſeq.

Ataulphus was geſint out Romen af te breken,
Om ſijn geduchte macht te wijder uyt te ſteken;
Het voorſtel vande man geleeck een ſtale wet,
En noch heeft ſijn gemael de booſe daet belet;
Noch heeft het geeſtich wijf den held alſoo beleſen,
Dat hy in korten tijt ontfing een ander weſen,
Want hy, die vanden haet te voren was gevat,
Werd hoeder van het volck, en vader vande ſtadt.

Iohannes Andreas inſignis iure-conſultus multa ſeſe ab vxore Milantia didiciſſe aſſerit. in c. ſecundùm Apoſtolum, col. 1. de Præbend.

Tis boven al gemerckt, dat even door de vrouwen
Veel mannen over al ſijn aende ſiel behouwen,
Sijn van haer ongeloof (ſiet wat een heylich werck!)
Gekomen totten Heer, en totte waere kerck.
Iuguldis ſoete tael heeft uytte doot ghetogen
Den Gotſchen over-heer. Clothildis heeft bewogen
Clovys den franſchen held te veſten ſijn gemoet
Op Godes nieu verbont, in Chriſti weerde bloet.
Ghy ſiet dan jonge vrou hoe deſe ſoete plichten
Ten hoochſten dienſtich ſijn om uwen man te ſtichten,
En effter dient het ſtuck niet aen te ſijn geleyt
Als op een vaſte peyl van noodich onderſcheyt.

Nihil potentius muliere bonâ ad inſtruendum ac informandum virum quodcunque voluerit. habet enim voluptatem quandam admonitio vxoria, cùm plurimùm amet cui conſulit. Chryſoſt. in Iohan. Homil. 60.

D'r

)aer ſijn verwaende mans, vol ongetemde vlagen,
)ie niet een deftich woort van yemant konnen dragen;
Want ſoo maer eenich menſch van hare feylen ſpreeckt,
Het ſchijnt dat hun een mes tot in het herte ſteeckt.
'ermijt dan, wijſe vrou, in u gheſpreck te treden,
)f eerſt kent uwen man, en ſijn gheheele ſeden,
En ſoo hy grillich is, en van een fieren moet,
Soo laet het ſpreken daer, en kieſt een ſachter voet.
)oet als een ſnege vrou, die op verſcheyde ſtonden
lad onverduldich bloet in haeren man gevonden,
Die wiſt een beter wech, en vry een ſoeter greep,
Waer door ſy haeren vrient, oock ſonder ſpreken, neep.
Vant alſſer eenich ding haer ſinnen mochte quellen,
oo gingſe mette pen haer klachte nederſtellen;
En, mits haer korſel man eens op een maeltijt keef,
Soo waſt dat hem de vrou in deſer vougen ſchreef:
choon ick niet verr' en ben, ſchoon brieven ſijn gevonden,
)m naer een vreemde kuſt te worden afgeſonden,
Vermits ick evenwel uw ſnelle tochten ken,
Soo ſwijgh ick mette mont, en ſpreke door de pen.
Vy waren giſter noen tot uwen vader eten,
)aer ick, nae ſijn bevel, was over u geſeten;
Ghy weet, daer viel geſchil, om ick en weet niet wat,
By yemant vanden hoop ten quaetſten opgevat.
ck, met een ſtillen wenck, en ſonder yet te ſpreken,
3eſtont u mette voet een weynich aen te ſteken,
Op datje vanden twiſt u wederhouden ſout,
En met het grillich volck u niet vermengen wout.
Tis waer; ghy ſweecht terſtont, en liet de gaſten blijven,
Maer dreeft u tochten aen om tegen my te kijven;

Het ſcheen, ick was te verr' uyt mijn bevang gegaen,
En ſiet! met onſe twiſt was alle twiſt gedaen.
V vader nam een ſchrouf, en hiet de knechten ſchincken,
En ging op onſe pays een vollen roemer drincken;
Hy noodde deſ' en geen hem nae te willen doen,
En dit ging over-hant by naeſt de ganſche noen.
Ghy, die een jonghe vrou had onder u gebueren,
Vielt onderwijlen uyt in alle vreemde kueren;
Haer man ſat over haer, en ſach het ſpeeljen aen,
Het ſcheen als of hy ſprack, ey laet de grillen ſtaen.
Maer deſen onverlet ſoo bleefje ſitten malen
Met ſtreken die ick weet, en niet en wil verhalen;
Ick hadde ſprekens luſt, maer evenwel ick ſweech;
Hoewel ick menichmael beſchaemde wangen kreech.
Neemt my ten beſten af, dat ick een weynich klage,
Van dat ick met verdriet in mijnen boeſem drage;
Tis uyt geen vinnich hert door tochten omgevoert,
Maer uyt een rechte ſucht die my de ſinnen roert.
Hoe! ſal een eerlick man op ſijn geſelſchap kijven?
En met een ander wijf ſijn dwaſe grillen drijven
Oock daer het ſchamper volck den ganſché handel ſiet?
Tis ſeker weynich eer, die ghy de trouwe biet.
Een man van uwen ſtaet, een man van uwe jaren
En vouchtet ymmers niet onſtuymich uyt te varen;
En min noch dwaes te ſijn, ghelijck een jonge laf,
Ey, laet een andermael van deſe grillen af.
Miſhaecht u eenich ding aen my, of mijne ſeden,
Soo ſpreeckt wanneer het dient, en dat met goede reden;
Daer voucht geen lief of leet voor alle man geſeyt,
En mal en wijs te ſijn dient ſtil te ſijn beleyt. *b*

a Le marj eſt fol qui prend des querelles publiques avec ſa femme, car ſi elle eſt bonne il la doit favoriſer, ſi elle eſt mauvaiſe il la doit ſouffrir, a fin qu'elle ne deviene pire. *Marq. Aurel.*

b *Con la moglie non ſi dee gridare ne ſcherzare in preſenza d'altri, perche l'uno é ſegno di pazzia, l'altro di ſchiocchezza.* Guazz.

it ſchreef de jonghe vrou, en ſonder yet te ſeggen,
ing in een ſtil geheym haer klachte nederleggen,
Een plaetſe daer de man ſijn beſte ſinnen bracht,
En op ſijn innich hert, of ſijnen handel dacht.
Vaer iſſer eenich menſch, ſoo rou en onbeſneden,
oo byſter onbeſchoft, ſoo buyten alle reden,
Die met een nuchter hert, noch vers, en ongeſtoort,
Sal nemen over dwers een ongeſproken woort?
ier is geen ſnarre ſtem, geen hevich tegen-ſpreken,
een ſtuer of vinnich ooch, geen honger om te wreken;
Hier is een ſtom geſchrift dat geen geluyt en heeft,
Als dat de leſer ſelfs met eygen monde geeft.
eeft dan u weerde man van Nabals oude ſtreken,
at niemant wagen derf om tegen hem te ſpreken?
Soo pleecht geſetten raet, en maeckt een brief ghereet,
Een pen, een wijſe pen kan nijpen ſonder leet.
laer hier dient oock de man ſijn leſſe voor geleſen,
en eynde ſijn gemoet gebuychſaem mochte weſen;
Op dat, wanneer de vrou met goede reden ſprack,
De man ſijn tweede ſiel niet voor het hooft en ſtack.
ier is een gunſtich hert de gront van alle ſaecken,
at kan u, weerde man, de ſinnen buychſaem maecken,
Dat kan een ſauce ſijn die, wat de vrouwe doet,
Die wat de vrouwe ſeyt, kan maken honich-ſoet.
raecht liefde, deftich man, een liefde niet gebonden
en ſchoonheyt, dwaſe luſt, of dierghelijcke gronden,
Maer aen haer eerſte wet, een liefde wonder ſterck,
Niet op het ſant ghebout, maer op een vaſte ſerck:
en liefde, niet alleen ghewaſſen op de tippen
an uwen loſſen mont, of op de bloote lippen,

Het out ſpreeck-woort ſeyt wel:
Het is al goet, wat hy doet, diemen bemint,
Het is al quaet, diemen haet, wat hy begint.

Niet uyt de domme jeucht, of van het dertel bloet,
Maer uyt het middel-punct van u beset ghemoet:
Een liefde sonder end, een liefde mette jaeren
Niet laeger afgedaelt, maer hoogher opgevaren;
Een liefde, tot besluyt, in Gode vast ghegront,
En die in haer begrijpt het eerste trou-verbont.
Geen noot moet eenich man van sijn gesels chap scheyden
Geen druck en moet het wijf van haeren hoeder leyden,
Geen harde slaverny, geen onverwachten rou
En mach een vroom gemoet verswacken inde trou.
Dit hebben soo betracht veel wel-gevouchde paren,
Die, met een rechte sucht, ten vollen eenich waren;
Veel kan op dit geval hier worden by ghebracht,
Maer een beleefde daet is weert te sijn bedacht.

Siet dese geschiedenisse verhaelt by Symon Goulart au 4. tom. des Histoires admirables & memorables de nostre temps chap. de la foy & fidelité des personnes les vns envers les autres.

Een herder uyt het wout, terwijl hy aender heyde
Sijn jonge geyten dreef, sijn oude schapen weydde,
Sach van een hoogen berch, sach in het laege dal,
Sach onder aende strant een drouvich ongeval.
Daer was een seker schip met roovers aengekomen,
Die hadden Galathee sijn vrouwe wech-genomen,
Oock eenich ander volck, dat onder aende zee
Was vlytich aen het werck, en wies het jonge vee.
De drouve Celadon, die sijn gesels chap kende,
En sach hoe al het volck sich vanden oever wendde,
Slouch op sijn drouve borst, en sach den hemel aen,
En seyde; lieve God, wat dienter nu gedaen?
Hy geeft hem nae de zee, de tranen op de wanghen,
En riep, hou vrienden, hou! hier is al meer te vangen;

En scheyt niet vande wal, tot datter volle vracht
Is op het lant gerooft, en aen het boort gebracht.

A. V. Venne. in. Adri. Matham. sc.

[G]hy hebt mijn echte deel van Gode my gesonden,
[E]n scheyt dat reyne sucht te samen heeft ghebonden;
Ghy schent het beste paer dat oyt het echte bedt,
Dat oyt den hemel selfs, te samen heeft geset.
[E]y lieve, waerom dat? ey laet ons weder paren,
[S]oo mach u snelle barck geluckich henen varen;
Niet, dat ick weder eysch mijn lieve Galathee,
Maer wens benevens haer te varen over zee.
[N]eemt my oock inden boot; al moet ick dapper roeyen,
[O]f harder dienst begaen, ten sal my niet vermoeyen:

Neemt my oock inden boot, een klouck, eẽ ruſtich ma
  Die met een vollen wil een ſlave weſen kan;
Neemt my oock inden boot, al moet ick ſijn geſlagen,
En dienen evenwel, ick ſal het willich dragen,
  Ick ſal het willich doen: neemt my oock indẽ boot,
  Of ſooje niet en meucht, ſoo ſchenckt my dan een loo
Dit ſeyde Celadon, en gaf hem inde baren,
En bad al even-ſtaech om met te mogen varen;
  De roovers ſijn verbaeſt dat yemant tranen ſchreyt,
  Om vaſt te ſijn geboeyt, en wech te ſijn geleyt.
Nae lang en drouf geprach, men laet hem naerder komen,
Men wijſt hem̃ nae den boot, daer wort hy in genomen,
  En, als de rouwe jeucht ſijn handen binden wou,
  O bint my, ſprack de man, aen mijn geminde vrou.
Een knoop van ſoete min heeft my en haer omvanghen,
Laet hier oock eenen bant op onſe leden prangen;
  Hy bid noch andermael, en biet ſijn rechter-hant,
  En geeft hem mette vrou gewillich aenden bant.
Het ſchip doet ſijnen loop, en ſnijt de ſoute baeren,
En koomt in korten tijt te Thunis aengevaren;
  Daer wort het lieve paer den koninck voorgeſtelt,
  Den koninck alle ding van eerſten aen gemelt.
De vorſt die prijſt de daet, beſiet de jonge lieden,
En toont met ſijn gelaet haer gunſt te willen bieden;
  Hy laetſe metter daet verloſſen uytten bant,
  En maeckt van Celadon ſijn eygen lijf-trouwant.
De trouwe wort gheloont; en hy die aender heyden
Een bock, een ſchaep, een kalf, een geyte plach te weyden
  Is hoeder vande prins, niet ſonder grooten lof,
  En, voor een vuylen ſtal, geniet het luſtich hof.

Ic

Jk wenſch, geluckich paer, ick wenſch aen onſe dagen
Dat uwer over al de ſame mach ghewagen,
Ick wenſche boven al dat ons het trouwe bloet
Veel ſaets dat u ghelijckt, veel kinders geven moet.
Doch dient u trouwe ſucht wat hooger opgereſen,
Op dat de weerde trou verkreech haer eerſte weſen,
Verkreech haer eerſten glans. wel aen, trouhertich man,
Treet vorder, en beſiet waer trouwe reycken kan.
Indien het ſoo geviel dat, met te mogen ſterven,
Ghy kondet ſeker heyl aen u gemael verwerven,
Ghy moeſt, oock ſonder ſchrick, u vougen totte doot,
Om haer, door u bederf, te trecken uytte noot.
Ghy moeſt u eygen vleys, u lief en jeuchdich leven
In een onder-aertſchen poel gewillich over geven;
Ghy moeſt uyt rechte ſucht de kloucke daet beſtaen,
Die Gracchus overlang te Romen heeft ghedaen.
Hy, naer een vreemt geſicht van twee gepaerde ſlangen,
Die yemant van 'tgeſin had in het huys gevangen,
Ging tot het eenſaem volck dat ſich hier op verſtont,
En ſocht op dit geval te weten haeren gront.
En vanden grijſen hoop ging hem aldus gewagen,
Indien de manne-ſlang koomt doot te ſijn geſlagen,
Eer dat het wijfje ſterft, daer is geen twijfel aen
Ghy ſijt een ſeker lijck, u leven heeft gedaen.
Maer ſoo in tegendeel het wijfje wort gegrepen
Om nae den ſwarten poel van Acheron te ſlepen,
Soo weet dat uw gemael ſal varen nae den kolck,
Die vande werelt ſcheyt het onder-aertſche volck.
Ghy doet wat u behaecht; doch wilt u flucx bereyden,
Want, ſiet den hemel dreycht u inder haeſt te ſcheyden:

Soo heeft Iacob gedaen in het ontmoeten van Eſau. Geneſ. 31.33.
David naer het innemen van Ziklag. de Heere Christus aen zijn gemeynte.
Multæ id ipſum fœminæ præstiterunt. L. Vives l. 2. de Chriſt. fœm. cap. quomodo vxor ſeſe erga maritum habere debeat.

De man moet oock zijn leven voor de vrouwe te pande ſetten.

Denckt vry wat God beſluyt dat heeft een vaſten gron,
En weet dat u alleen de keuſe wort gejont.
De man, nae kort beraet op veelderhande ſaecken,
Meeſt hoe het ſijn gemael ſal nae ſijn leven maecken,
Laet ſtracx met eyghen hant het wijfjen inde locht,
Op dat het wederom de ruymte kieſen mocht.
Maer in het tegendeel gaet inder haeſt belaſten
Het dier van mannen-aert met wapens aen te taſten;
Dit vordert Gracchus ſelfs, en ſtouwt de knechten vo[or],
En wort dus inde ſlang met eyghen wil vermoort.
Siet wat een wonder ding! naer loop van weynich dag[en],
Siet, Gracchus is gegaen, en naer het graf gedragen,
Geluckich is de vrou die ſoo een man verkoor;
Rampſalich is het wijf, die ſoo een man verloor.
Tſa prouft aen dit geval, beprouft u, waere mannen,
Of u het edel hert is machtich uyt te bannen
Den hoochſten dwingelant, de vreeſe vande doot,
Tot heyl en onderſtant van uwe bed-genoot.
En ſoo ghy dan bevint dat uwe ſinnen beven,
En ſchricken vanden ſlach, en ſnacken om te leven,
Soo hoort u vonnis aen, en weet, tot uwer ſpijt,
Dat ghy tot heden toe, niet recht getrout en ſijt.
Al die in dit geval haer teere leden vreeſen,
En ſijn geen echte mans, maer rechte pimpel-meeſen,
Geen ſucht van echte min en heefter rechten aert,
Daer yemant, als het gelt, ſijn eyge leven ſpaert.
Hoewel dan eenich lant van Gode wort geſlagen
Met peſt, en haeſtich vyer, of diergelijcke plagen,
En dat u weerde deel is van het quaet gevat,
Noch ſtaet u geenſins vry te vluchten uytte ſtadt.

Corneliam neſcio utrum feliciorem dixerim quod talem virum habuerit, an miſeriorem, quod amiſerit. Valerius Maxim. d. loc.

Tis

Is tegen u verbont, en buyten alle reden,
lieve wederpaer, u vleys, en eyge leden,
V weerde tortelduyf, u deel, en beste pant,
Te laeten inden druck, te laeten inden brant. a
staet het yemant vry om wech te mogen vluchten,
ls God de werelt plaecht met ongesonde luchten;
Geen man heeft echter macht, uyt vreese vande doot,
Te gaen in dit geval van sijne bed-genoot.
I dien ghy recht bemint, geen pest, of peper-koren,
een kool, of vierich seer, hoe diep het is gesworen,
En kan in eenich deel verswacken u gemoet,
Want rechte liefde schopt de vreese mette voet. 1. Ioh. 4.
hy, buycht dan voor den Heer, en wacht sijn welbehagen,
y biet oock somtijts gunst te midden inde plagen,
En schoon ghy sijt besmet, en van het vyer geraeckt,
Noch steunt op uwen God, hoewel de doot genaeckt.
ght met den goeden Iob, (b) of wel sijn heete schichten
ly steken inde borst, en uyt de werelt lichten,
Of wel mijn innich merch wort in het vyer geroost,
God is mijn eenich heyl, mijn onbesweken troost.
ldien ghy desen gront komt eenmael vast te leggen,
so weet ick niet een woort tot u bericht te seggen;
Want die in sijn gemoet eens rechte liefde set,
En houft geen regel meer, hy is sijn eygen wet.
k keere wederom; de tonge vande vrouwen
an goet en weder quaet, kan vreemde dingen brouwen,
De tonge vande vrou, wanneerse byster woet,
Is doodelick vergif, is enckel draken bloet;
e tonge vande vrou, met soete min bestoven,
aet most, en honich selfs, gaet alle soet te boven;

a *Maritum tempore pestis uxorem non debere deserere & vice versa, multis asserit Christoforus Besoldus in tractatu de vita & mortis consid. politica. lib. 2. cap. 2.*

b *Etiamsi occiderit me, in ipso sperabo. Iob. cap. 13.*

De tonge vande vrou baert, juyst gelijckse wil,
Of herten vol genuchts, of huysen vol geschil.
Wel aen dan, eerbaer volck, dewijle vlouck en segen
Is in het kleyn begrijp van uwe tong gelegen,
Soo maeckt u voor het quaet een eeuwich mont-gebit
En toomt met alle macht het ongetoomde lidt.
Veel sijnder onder u begaeft met schoone dingen,
En konnen evenwel geen losse tonge dwingen,
En konnen evenwel niet spreken soo het dient,
En konnen evenwel niet vieren haeren vrient.
Het schijnt (wat vreemder ding!) dat mannen eñ vrouwen
Noch leven onder een, noch huys en konnen houwen,
Als somtijts met een vlaeg wort ick en weet niet wat
Van d'een of d'ander sy ten quaetsten opgevat. a
Wie sach in eenich lant oyt twee gepaerde sielen,
Die noyt in ongemack van stuere woorden vielen?
Waer is in eenich huys soo staegen minne-vlam,
Daer noyt een muyltje rees, en noyt een pruyltje quam?
Het is van outs gelooft, of wel de klouckste vonden
Oock van het grootste rijck by een versamelt stonden,
Dat al het wijs beleyt niet machtich wesen sou
Te brengen aenden dach een recht volkomen trou. b
Ach! sedert dat de mensch van God is afgheweken,
Soo is de waere min in alle man besweken:
Ach! sedert dat de mensch den eersten vrede brack,
Soo bleeff ontrent den mensch ghedurich ongemack.
Niet altijt soete jock, niet eeuwich sachte rosen;
Ons meeste vreuchde selfs, heeft oock haer drouve pose;
Wie hoopter vaste rust, naedien men twist vernam
Oock in het sedich huys van Iob, en Abraham?

a *Domus optimè compositæ interdum jurgijs non carent, imò & hoc malum penetrat ad Ecclesiam Dei. nam domum Abrahæ, quæ litibus turbatur, Ecclesiæ typum esse constat. quod ad rixas domesticas pertinet, scimus præcipuam partem vitæ socialis inter homines esse conjugium, & tamen interveniunt varia incommoda, quæ bonũ illud maculis aspergunt. Ad has molestias devorandas sese componant fideles oportet. Calvin. ad Genes. cap. 16. 5.*

b *Marcus Aurelius.* Ie tiens pour opinion si tous les sages estoyent fondus en vne fornaise, qu'ils ne sçauroyent donner conseil pour faire vn bon & perfaict mariage.

De moet noch evenwel, de moet is niet t'ontgeven,
Wy konnen met gemack, en ſonder twiſten leven,
Wy konnen jaren lang ons myden voor geſchil
Indien het echte volck nae reden hooren wil.
Her dient een lieve vrou de vrouwen aengeweſen,
Die om haer vreedſaem hert noch heden is gepreſen;
Die, om haer ſoeten aert in alle vrouwe-plicht,
Verkreech tot haeren lof duſdanich graf-gedicht.
De ſteen hier opgerecht, het ſchrift daer in gehouwen,
Is, leſer, hier geſtelt ter eeren eener vrouwen
Die jaren viermael acht heeft by een man gewoont,
En heeft dien ganſchen tijt noyt ſueren mont getoont.
Koomt Nymphē, aerdich volc, koomt maechdē, ſoete dierē,
Wilt dit eerweerde graf met verſche bloemen cieren,
Dat ſoet en vreedſaem hert behoort gekroont te ſijn,
Met blyde maechde-palm, met groene ros-marijn.
Haer maechdom (ick bekent) was inde trou gebleven,
Was in het echte bed aen haeren man gegeven,
En dat met volle wil; en evenwel nochtans
Soo gunn' ick deſe baer een volle maechde-krans:
Die koomt haer eygen toe, en dat met volle telgen,
En niemant (ſoo ick acht) en heeft haer des te belgen;
Want wat de maechde-palm voor eygen hebben mach
Dat ſietmen dat het al in deſen boeſem lach.
Ik weet, u maechde-kruyt heeft eeuwich verſche bladen,
Geen ſnee, of ſtuere vorſt, en kan haer groente ſchaden;
Ick weet, dat uwe palm heeft bloemen ſonder ſaet,
En, ſchoonſe luſtich bloeyt, geen vruchten achter laet.
Dit al kan evenwel op onſe vrouwe paſſen;
Sy is in ſtaege jeucht geduerich opgewaſſen,

Epitaphium vxoris Saturni Paterni
D. M.
S. Sylvius Paternus vxori rariſ. exempli cum quâ vixit annos xxxij. ſine ulla animi læſura.
E. S.
V. P.

Tiraquell. L. connubial. 5. num. 17.
Camerar. Meditat. Hiſtor. part. 1. cap. 52.
Plin. lib. Epiſt. 8. ad Geminium, de Macrino quodam agit, qui 39. annos ſine jurgio, ſine offenſá cum vxore vixiſſe creditur.

Sy heeft met eeuwich groen het echte bed gekroont,
En noyt in haere min een dorre blat getoont;
Sy heeft noch boven dat (wy moetent hier beklagen)
Sy heeft met uwe palm ghebloeyt en niet gedragen;
Sy is, eylaes! ghegaen, en uytter tijt ghevlucht
Ach leyder! ſonder ſaet, ach! ſonder echte vrucht,
Ach! ſonder eenich kint: ſy is eylaes geſtorven,
Maer wie doch heeft het erf van haere deucht verworven?
Wien is haer ſoet gedult, haer ſedich hert gemeen?
Ey lieve ſooje kont, ey lieve wijſter een.
Niet dat ick al de ſchult wil op de vrouwen leggen,
O neen want op de mans is vry ghenouch te ſeggen;
Want als het echte volck geraeckt in onverdult,
Men ſiet het meeſtendeel, het is gemeene ſchult.
Dies, om tot aller ſtont krakeel in huys te mijden,
Soo dient de ruſt betracht, en dat ter weder-ſyden;
Want tot ſoo goeden werck behoort te ſijn gepaert
Een man van rijpe ſucht, een wijf van ſachten aert.
Getroude, jonck en out, weeſt my hier in ghetuygen,
Soo maer een hevich man ſijn tochten wilde buygen,
Soo maer een haeſtich wijf, wou ſnoeren haeren mont,
Dat trouwen ſoude ſijn het ſoetſte datmen vont.
Ghy mans, u vierich breyn, ghy vrouwen uwe tonge
Sijn oirboir ingetoomt, en nut te ſijn gedwongen;
Een yder daer het dient, een yder in het ſijn;
Soo doende, blinckt de trou gelijck een ſonne-ſchijn.
Lat ons wat langer tijt in deſe plicht beſteden,
Het is de pijne weert hier dieper in te treden;
Want waer het echte paer vol-leert in dit geval,
Het ſoude vreedſaem ſijn te huys en overal.

Wie sal hier mijn vernuft, wie mijne pen geleyden,
Op dat wy totte vrou veel goede dingen seyden?
Veel dat een echte man mocht dienen totte rust,
En dat de wrevel-sucht mocht worden uyt-geblust.
Du bist het, reyne Geest, die alle boose vlagen
Kont drijven uytten man en vande vrouwe jagen;
Du bist het, die het huys in rechte minne voet;
O koom dan, Heylich Vyer, en daelt in ons gemoet.
Voor eerst dient overleyt hoe gramschap is te mijden,
Ten tweeden hoe de spijt is veerdich af te snijden;
Ten derden hoe de mensch sal winnen op de siel
Dat haer gesette stant noyt uyt den vrede viel.
Laet ons in yder stuck met volle passen treden,
Want, soo het echte paer kan vaten onse reden,
Ick sie het huys bevrijt van twist en onverstant,
Ghy neemt dan, mijn vernuft, het eerste by der hant.
Nadien het soet gedult, en alle goede plichten
Ons komen vanden Heer en vader vande lichten,
Soo maeckt tot aller tijt een deel van u gebet,
Dat u de krygel-sucht mach laten onbesmet.
Bid, met een innich hert, dat God u leere poogen
Kleyn nae den geest te sijn, kleyn in uw eygen oogen,
Een hooft vol sotte waen is flux en t'aller tijt
Onbuychsaem totte min, en veerdich inde spijt.
» Die trots sijn uytter aert, en grooten hoochmoet drijven,
» Sijn, om het minste ding, genegen om te kijven,
» Maer die sijn herte prouft, en kent sijn eygen schult,
» Al wort hy schoon getercht, hy toont geen ongedult.
» Daer is ter werelt niet, dat hooger dient gepresen,
» Als laegh van geeste sijn, en sacht van moede wesen,

Eerste middel om gramschap te mijden.

Inter superbos jurgia. Prov.23.

„ Want die een sedich hert in sijnen boesem voet,
„ Is, boven echte min, tot alle dingen goet.

Tweede behulp-middel voor de vrouwe, om vreedsaem te wesen.

Hoe meughje, jonghe vrou, den soeten vrede storen?
Is niet het soetste soet de vrouwen ingeboren?
Wat sich in u verbercht of buyten openbaert,
Getuycht van alle kant van uwen sachten aert.
Wy sien u rooden mont, en uwe teere wangen,
Niet met een stueren baert, of ander ruygh behangen,
Wy sien u vorder lijf niet hart of vinnich wreet,
Maer van gedweege stof, gelijck een syde kleet:
Wy sien u geestich oogh met soete minne-stralen,
Vol aengenamen glans, op onse leden dalen;
Wy hooren uwe stem met vriendelick geluyt
Het beelt van u gemoet ten sachsten drucken uyt:
De geest die haer onthout in uwe teere leden,
Is swack, en haest beweecht, is buychsaem voor de reden,
Is ('tgunt men over al voor goede peylen acht)
Haest tot een eerbaer root, tot tranen haest gebracht.
V handel, u bedrijf, oock vande kintsche lueren,
Is spelen mette naeld', is breyen, is bordueren,
Is stil en soet beslach; u schoot die is beset
Met syde, met fluweel, met wolle, met saijet.
Vw sinnen evenwel gaen ondertusschen spelen,
Ghy mocht oock, even dan, een aerdich deuntjen queler
Ghy mocht oock vrolick sijn en plegen uwen lust,
En schoon u lichaem werckt, de geest die is gerust.
Int korte, watje draecht in sinnen, ofte leden,
Het wijst u altemael tot soete minne-seden,
V wesen, u bedrijf, u woorden, u gelaet
En geest niet anders uyt als enckel honich-raet.

Tis anders mette mans, alwaer verboste saecken
Door innich overlegh verstoorde sinnen maecken,
Al waermen in het hof met hooge woorden pleyt,
Daer is de last alleen de mannen opgeleyt:
Al waermen yemant siet op smalle bancken leggen,
Op dat hy door de pijn de waerheyt mochte seggen;
Al waermen menschen straft die uytten regel gaen,
Het koomt al op de mans, niet op de vrouwen, aen.
Al waer de felle zee met ongetemde baren
Koomt op het taye kley geweldich uytgevaren,
Al waer door hoogen stroom de buyte-kade wijckt,
Daer wort het soute schor door mannen ingedijckt.
Al waermen middel souckt om krijch te mogen voeren,
Om steden door het sweert, en landen om te roeren,
Tis al, tis manne-sorch. soo dat de man verkeert
Al waermen wreetheyt hoort, en harde dingen leert.
Schoon dan u weerde vrient wort somtijts aengedreven,
Tot eenich stuer gebaer, het is hem toe te geven;
Ghy sijt van sachte stof, en hy van harden aert,
Dus maeckt dat ghy de rust van al het huys bewaert.
Of wel een jonge vrou is schoon in al de leden,
Is geestich uytter aert, en deftich inde reden,
» Of wel een jonge vrou is uytter maten kuys,
» Is vlytich over al, is neerstich in het huys,
» Of wel een jonge vrou kan wonder aerdich singhen,
» Kan spelen nae de kunst, kan duysent moye dingen,
» Tis al maer water-veruw, indiense niet en kan
» Door middel van ghedult believen haeren man.
Dat is de waere born van alle vrede-gronden,
Waer op het echte bed te samen is gebonden,

Occasionem iræ leniendæ in omnibus rerum circumstantijs captandam esse, rectè monet Seneca; Puerum (inquit) ætas excuset, fœminam sexus, extraneum libertas, domesticum familiaritas, prudentiori cedamus, stultiori remittamus.

Dat is de weerde deucht, die lust en ruste voet,
Die huys en huysgesin te samen houden moet.
Ghy wacht dan, edel dier, op uwen heer te bassen,
Daer is ter werelt niet dat u kan minder passen
Als door de felle nijt of spijt te sijn gheraeckt,
Pleecht liefde, soete duyf, ghy syter toe ghemaeckt.
Indien een echte vrou tot wrocken is genegen,
Sy treet als metten voet haer aengeboren segen;
Sy strijt met haeren aert, en tegen haer begin,
En wort een haestich ding, gelijck een boose spin.
Sy wort tot enckel smaet van alle man ghesongen,
Sy wort van alle kant gegeesselt mette tongen,
Gesteken mette pen. ô schande voor den douck;
» Een wijf van boosen aert is alle menschen vlouck.

Derde behulp-middel voor de vrouwe om vreedsaem te sijn.

Ey weecht eens, lieve, weecht, wat vande quade wijven
De gansche werelt deur de beste pennen schrijven;
Het schijnt dat yder een hier op de tanden wet,
Het schijnt dat yder eeuw hier tegen is geset.

Gheen sedich herte, geen stille siele, geen goedich wijf en trecke haer deser aen, t'is niet als voor de quade geschreven, die wy gheerne in haer eygen verwen soo afgeschildert saghen, datter een yeder voor schricken mochte, en op veel mylen na haer noyt en woude genaken.

Tho. Gataker, in his duties of mariage.

Hier wort een vinnich wijf een slimmer aert ghegeven,
En meerder ongemack en quelling toegeschreven
Als aen de drouve korts, van yder een gheschroomt,
Die op den derden dach gheduerich weder koomt.
Vraecht yemant waerom dat? de korts heeft tussche-vlage[n]
En lacht den siecken toe met twee gesonde dagen,
En dat verquickt den mensch, en geeft hem weder moe[t]
Maer by een hatich wijf is niet een ure goet.
Daer wort een quade vrou by rotsen vergeleken
Die dichte byde kust, of inden oever steken,
Waer op het moede schip, nu dichte byde ree,
Lijt meerder ongemack, als inde volle zee.

Je reden is bequaem . wie uytte vremde kusten
Joomt in sijn eygen huys, om eens te mogen rusten,
(Is sijn geselschap boos) lijt daer een harder stoot,
Als buyten inde stroom, en midden inden noot.
Jier wort een quetter-wijf van eenen aert ghevonden — *August. in Psalm. 33. in Psalm. 35. & 45.*
Jlet onrust inde siel, door wroughen vande sonden,
Een diep, een innich seer, een drouve siele-pijn,
Meest quellick als de mensch eens blyde meynt te sijn.
Joe menich goet gesel, die gasten heeft ghebeden,
Joomt met een vrolick hert ten huysen in getreden,
En seyt; een uyrtjen bly . maer siet! het vinnich wijf
Stoot alle blyschap om door innich huys-gekijf.
)aer heefter een gheseyt, sijn huys te willen maken — Syrach. 25. 23.
eel liever in het wout by leeuwen ende draken, — Prov. 21.19. Prov. 25.24.
By al het bosch-gespuys vol doodelick fenijn,
Als met een hortich wijf ghepaert te moeten sijn.
en aerdich klippel-vers in ouden tijt geschreven — Prov. 19. 14. Verger des Proverb. François.
Ieeft oock op dit geval een vonnis uyt-gegeven,
Drie dingen, seyt de spreuck, sijn oorsaeck dat de man
Oock aen sijn eygen heert niet langhe dueren kan.
oock in het huys verspreyt, een dack gewoon te leken, — Prov. 27. 15.
en wijf, die haeren mont gewent tot leppich spreken,
Maer boven alle roock, en voor een lekend' dack,
Soo is een quade vrou een drouver ongemack.
Hier koomt een hooger pen, die schrijft een harder letter, — Prov. 12. 4.
En maeckt het wijf ghelijck met ongesonden etter,
Niet die haer heeft geset in eenich buyte-lidt,
Maer die al verder gaet, en inde beenen sit.

Alia ratio istius comparationis reddi potest, nimirum, cùm medullis peculiare sit ossa recreare, ipsisq; vigorem dere, puri contrà, ea corrumpere, exitium venire ab eo ipso à quo auxilium exspectatur, perspicuum est. quod de muere nequam non ineptè fortassis quis dixerit.

Siet, alſſer groene dracht is inde buyte-leden,
Die worter uyt geperſt, of anders uyt geſneden;
Maer als het quellick vocht is in het holle been,
Wat raet dan, lieve vrient? voor my 'ken weter geen.
Een onbeleefde gaſt is leet van korte dagen,
Een meyt die qualick wil is lichte wech te jagen,
Al is u dochter geil, of uytter maten ſtout,
Sy wort, nae lange ſorch, ten leſten eens getrout.
Maer die met ſijn gemael is qualick ingeſpannen,
En gaetſe nimmer quijt. ô broeders, lieve mannen,
O ſchout dit laſtich jock, het is een eeuwich leet,
Het is een taye klis ontrent een wolle kleet.
Gebueren vol krakeels ſijn jae bedroufde plaghen;
Een vrient van ſtueren aert is harder om te dragen,
Een broeder ſonder gunſt is drouvich ſonder maet,
Een kint dat qualick wil is noch een hooger quaet:
Maer wie een booſe vrou in handen is ghevallen,
Die is en blijft, och-aerm! ellendich boven allen:
Wat houftmen alſem, gal, vergiftich kruyt, regael?
Een wijf, een hatich wijf, begrijptet altemael.
Ick ſtont eens op een tijt ontrent een Apotheke,
Daer ſach ick aende deur veel kinders op een reke,
Veel lieden uyt het lant, veel ſteetſche gapers ſtaen,
Dies liet ick, met de reſt, het ooch daer henen gaen.
Ick ſach een glaſen fles, daer nat was in gegoten,
Ick ſach een groenen vorſch, die waſſer in geſloten,
Ick ſach hoe dat het beeſt daer gins en weder ſwom,
Ick ſacher boven al veel egels om end om;
Ick ſach het ganſche rot ontrent den kicker wroeten,
Een hinger aenden hals, een ander aende voeten,

Moleſtiſſimum malum, inteſtinum & domeſticum. Bernard.

Nihil moleſtiùs quàm non habere benevolam domi vxorem: peccatum nullum dolendum magis inveneris, quàm cum vxore ſeditionem habere. Chryſoſt. Hom. 26. n. 1. in 1. Cor. 11.

Een

Een onder aenden buyck, een boven aende kop,
Een achter aenden rugg', een voren aende krop;
De vorſch was inde neep, hy wiſt niet wat te maken,
Hy dede wat hy mocht, om uyt te mogen raken,
Hy doock, hy rees om hooch; hy dreef, hy ging te grond;
Maer, waer hy wijcké mocht, daer was een wreede mont
Die beet hem inde borſt, die ſtack hem inde lenden,
Die ſooch hem aende buyck. waer kan, of ſal hy wenden?
De pijn is over al; en ſiet! het enge vat
Is ſonder open lucht, en ſonder eenich gat.
Hoort, waer in dit geſicht mijn loſſe ſinnen vielen;
Ick dacht; hier is de ſtant van die bedruckte ſielen,
Die qualick ſijn getrout; ſy voelen haer verdriet,
Maer woelen in het bocht daer niemant uyt en vliet.
De vorſch was my een beelt van die geduerich ſuchten,
Van die geringelt ſijn, en niet en konnen vluchten;
My docht het enge glas geleeck de nauwe trouw;
En dat ſoo vinnich ſtack, de tonge vande vrou;
Die is doch byſter ſcherp, en bijt van alle ſyden,
Het oir, het breyn, het hert, dat heefter af te lijden,
Ach! tis voor alle ding een ongeluckich man,
Die ſtaech gepijnicht wort, en nimmer vlieden kan.
Noch wort de Wijſte Vorſt al harder aengedreven, Prov.2.17.
Om aen een booſe vrou haer mate vol te geven,
Hoort, wat de Koninck ſeyt; hy beelt haer weſen af
Of met de wreede doot, of met het drouve graf.
Siet wat een bitter woort! wie kander leeger dalen?
Wie, met een hooger vlouck de vrouwen over-halen?
De doot beſluytet al, de doot is volle pijn;
Noch ſijnder, even hier, die vry geſtrenger ſijn,

Le Verger des Proverbes Françoys verb. Femme.

Noch ſijnder die het wijf vry laeger willen ſtellen,
Want kruypen uyt het graf, en daelen inder hellen,
Iae roupen dat een wijf vol hatich onverſtant
Is ſlimmer als het vyer dat ſonder eynde brant:
Ick ſchricke van het woort, ick trille mette leden,
Maer, vrient, die ſoo ghevoelt, nu ſegh doch eens de reden
Tis, mits het eeuwich leet maer booſe menſchē knaecht
Daer meeſt een vinnich wijf de beſte ſielen plaecht.
Ey lieve tis genouch, tis al te veel gheſproken,
Tis al te lang gedraelt by deſe drouve ſpoken,
Ghy, ſoo u teer gemoet de felle woorden haet,
Soo maeckt, o ſedich hert, u verre vande daet.
Leert, jonge vrouwen, leert voor deſen grouwel ſchromen
En laet die quaden naem u nimmer over komen;
Want alſſer eenich menſch u deſen tijtel geeft,
Die noemt u inder daet het ſlimſte datter leeft.

Vierde behulp-middel om de vrouwen te bewegen tot ghevouchſaemheyt.

Treet in het tegendeel daer vloeyen ſoete dingen,
Die uyt de volle pen, als uyt een ader ſpringen;
Daer wort het edel pant, de weerde vrou, vereert
Met al dat oyt de mont ſijn leven heeft geleert.
Wie kan een ſedich wijf, gelijck het dient, verhoogen?

Ezech. 24.16.

Sy is aen haeren man een welluſt ſijner oogen,
Sy is aen haeren man, en al het huys, ſy is
Gelijck een ſachte lauw ontrent den ſiecken vis.

Prov.31.10. *Merckt wel; een coopvaerdy-ſchip, geen oorlochs-ſchip.*

Sy is gelijck een ſchip, dat over zee gevaren
Vervult het ganſche lant met alle nutte waren,

Syrach.7.23. Syrach. 36.24.

Sy is een hooft-juweel, een kroone voor den man,
Die hem en binnens huys en buyten eeren kan.

Hoochl.Sal.4.12. Syr.36.24.

Sy is gelijck een tuyn, die, om den hof gevlochten,
Bewaert het edel fruyt van alle ſnoup-gedrochten,

S

Sy is een ſoete plant, een rechte vyge-boom,
Die oock een dullen ſtier kan houden inden toom, *a*
S is een gulde krans, een reyn en edel weſen,
En eygen Gods-geſchenck van duyſent uyt-geleſen, *b*
Sy is een klare lamp, een gulde kandelaer,
Die al het huys verlicht, doch meeſt haer echte paer; *c*
S is een wijngaert-ranck die met haer koele blaren
Hm, die haer ſiele mint, van hitte kan bewaren, *d*
Sy is de wijnſtock ſelfs, vol vrucht, en ſoete vreucht;
Sy is een ſtille ree, een haven voor de jeucht. *e*
S is geſuyvert gout, (*f*) dat, even niet gedragen,
Vort nimmer vanden roeſt, van ſchimmel niet beſlagen;
Sy is een ſchoon juweel, dat glinſtert inder nacht,
Sy is een rijcke ſteen, maer echter wonder ſacht. *g*
S is gelijck de ſon, die met een helder ſchijnen
Ioet miſt, onguere lucht, en alle quaet verdwijnen,
Verſacht de wrange twiſt, al iſſe byſter ſcherp,
Een wijf, een vlytich wijf, is jae een Davids herp. *h*
O! dat nu eenich menſch het weſen deſer vrouwen
ermochte, nae den eyſch, met oogen aen te ſchouwen,
De ſiele ging hem uyt, door ongemete vreucht,
O! noyt volmaeckte luſt als inde waere deucht.
So lief ghy dan begeert, dat alle ſoete namen
elijck een gulde krans om uwe leden quamen,
Soo let op u gelaet, u tong, en gans bedrijf,
En weeſt, tot inder doot, een vyant van gekijf.

a *Dinet. Hierog. lib. 2. cap. Figues. verhaelt dat een raſende ſtier aen een vyge-boom ghebonden, dadelick mack en ſtil wort, ende vande dullicheyt gheneeſt, ende verklaert dat hier door een vriendelicke vrouwe van outs is afgebeelt geweeſt. Plinius hæc de Caprifico tradit. lib. 23. cap. 7. vide Cæl. Calcagn. lib. 11. qui rei cauſam indagare conatur.*
b Prov.12.4. Syrach.26.2.
c Syrach.36.24.
d Pſalm. 128. 3.
e *Plut. de Educat. liber.*
f Syrach.7.22.
g Prov.31.10. Syrach.26.21. Philoſtratus au tableau d'amour *ſeyt, dat de mandekens daer de Liefde haer bloemkens in verſamelt, ſijn rijckelijck verciert met peerlen ende Eſmerauden; welcke ſachte ſteenen hy duydelick heeft uytgeſocht, ende de korven vande Liefde toegeeygent, om daer mede te kennen te ven, dat alle de gene die haer fruyt inden korf der Liefde willen te ſamen brenghen, moeten verciert weſen met ht-ſinnicheyt.* Dinet. des Hierog. cap. Perles.
rach.26.21.
h *Ons ſpreeckwoort ſeyt, dat de vrouwe de boter moet ghelijck ſijn, alle ding verbetert.*

Iaecht domheyt vanden geest, en leuy heyt uytte leden,
En satheyt vanden buyck, en stuerheyt vande seden,
En tweedracht uyttet huys. een vrouwe sonder rust,
Een trouwe vol verdriets, een leven sonder lust.

Tweede deel hoe gramschap te overwinnen is, en daer toe de eerste behulpmiddel.

Maer laet ons vorder gaen en goede regels leeren,
Hoe dat de siele mocht haer tochten overheeren,
En hoe een jonge vrou haer korsel onverstant
Mocht krijgen inden toom, oock midden inden brant
Voor eerst soo is het nut, wanneer men koomt te voelen
Dat eenich slim geswel in ons begint te woelen,
Sich stracx te maecken op, en vanden eersten aen
Met alle tegenweer het quaet te wederstaen.
Wort u de mont geneycht tot roepen ende tieren,
Gelijckmen vint te sijn der gramme luy manieren,
Helt met geheele macht, helt naer het tegendeel;
En doot, als inde wiech, het bitter huys-krakeel.
Giet water inde vlam, en hoe de felle vlagen
Het vyer door meerder kracht sijn besich uyt te jagen,
Ghy, pijnt u des te meer, al eer u tonge schelt,
Te stellen haer gheluyt, te stillen haer ghewelt.
Tis waer, daer is een tijt dat roepen ende tieren
Van Gode wort belast aen alle teere dieren,
Maer dat is dan alleen, wanneer een rouwe gast
Haer grijpt, oneerlick voelt, en aende leden tast:
Daer is de rechte stont om luy te mogen schreeuwen,
Wel roept dan watje meucht, jae brijst gelijck de leeuwen
Daer is het schelden nut, en dient tot uwer eer,
Maer by een weerden vrient en past et nimmermeer.

a Socrates vide ad hoc Senec. de ira.

Siet als de wijste Grieck (*a*) begonde stil te spreken,
En door een soete stem sijn woorden af te breken,

Dat was een ſeker merck dat hy een felle vlam
Wert inde geeſt gewaer, en inde borſt vernam;
D jeucht hem toebetrout wiſt ſtracx hier uyt te mercken,
Dt hy met alle macht was beſich om te wercken
Ontrent het vinnich deel, dat hem de gal ontſtack,
Waer uyt hy naderhant gewiſſen honich track.
A Pallas op een tijt eens wilde leeren ſpelen,
Ens wilde mette fluyt een deuntjen leeren quelen,
Iuyſt daerſe neder ſat, ontrent een klare beeck
En inde ſtille born, haer eygen weſen keeck,
E doeſe door den wint ſach haere wangen ſwellen,
E haeren teeren mont in vreemde bochten ſtellen,
Wech,ſprack de Wijſe maecht,de fluyt en dient my niet,
Om datmen van het ſpel ſoo byſter leelick ſiet.
Ic wou dat alle tijt, als u de gramſchap quelde,
Mn ſtracx in u geſicht een klaren ſpiegel ſtelde;
Ick weet indienje ſaecht hoe fel u weſen ſtont,
Ghy ſout van ſtonden aen verſtellen uwen mont.
Want alsje ſaecht het vyer uyt u geſichte breken,
Vanden t'ſamen ſlaen, u hayr om hooge ſteken,
V wangen opgepuylt met root gheſpickelt vel,
V mont in vuyle ſchuym, u aders vol geſwel,
In korte, ſoo geſtelt ghelijck de dulle vrouwen
De Bacchi weelde-feeſt hier voormael gingen houwen,
Onſtuymich, ſonder eer, uytmondich, ende los,
Tot niet ter werelt nut, als tot het woeſte bos.
Gy ſout van ſtonden aen den horſel laeten blijven,
E, met een ſtil gemoet, een ſoeter weſen krijgen,
En worden datje waert; ghy ſout van ſtonden aen
Verfoeyen u ghebreck, en tot de reden gaen.

Tweede behulp-middel ten eynde als voren.

Wanneer ſy boos wort,ſy verandert haer ghelaet ende wort ſoo miſmaeckt als een ſack.
Syrach. 25.24.

Ghy ſout met beter vrucht den ſpiegel hier gebruycken,
Dan als ghy toyt het hooft met vremde koop-paruycken,
Men hout dat aende vrou het fijn Veneets gelas
Tot geen ſoo nutten ding, als hier, en komt te pas.

Derde behulp-middel, ten voorſchreven eynde.

Doch om een ſachten aert ten vollen uyt te wercken,
Soo dient een ſedich hert ten nauſten aen te mercken
Hoe eens het leven was van dat onnoſel lam,
Dat tot ons eeuwich heyl hier inde werelt quam:
Ey! ſpiegelt even daer, ey ſpiegelt uwe leden,
Ey ſpiegelt u gelaet, ey ſpiegelt uwe ſeden,
Ey ſpiegelt u gepeys en uwen brooſen geeſt,
Ey ſpiegelt alle ding, maer uwe tochten meeſt.
Leert daer ootmoedich ſijn, leert harde ſinnen buygen,
Leert liefde, leert gedult uyt ſijne volheyt ſuygen,
Leert daer, met alle vlijt, verheeren u gemoet,
Leert drijven uytte borſt al wat den horſel voet.
Al ſpiegelt eenich menſch oock inde beſte glaſen,
Hy ſal miſſchien te meer van eygen liefde raſen,
Of blijven evenwel gelijck hy eertijts was,
Maer tis een ander ding met dit geſuyvert glas.
Hier ſchuylt een wonder kracht, die noyt en is geleſen,
Want die het wel ghebruyckt, die krijcht een ander weſen,
Al wie ſich hier beſchout, en dat in waere vlijt,
Wort ſchoonder alle daech, en beter alle tijt.
Treet vry in deſe plicht, en dat met alle krachten,
En treckt uyt deſen glans u ſoete vrouch-gedachten;

Op dat hy een ghedaente in u krijghe. Galat.4.19.

Vernieuwtet menichmael, en trachter vlytich naer,
Dat in u Chriſti beelt mach worden openbaer.

Dat het leven des Heeren Ieſu in u openbaer worde. 2. Corinth.4.10.

„ Daer is geen nutter ding tot alle goede plichten,
„ Als in u eygen hert een vierſchaer op te richten,

„ Als

„ Als in u eygen borſt te doen een ſtrengen eys,
„ Tot laſte vande ſpijs, en alle ſlim gepeys.
Daer is geen nutter ding, als in ſijn eygen ſelven
Met innich onderſouck te graven en te delven,
„ Te ſoucken met beſcheyt wat onkruyt datter ſchuylt,
„ Die ons den geeſt verwoeſt, en ſijnen hof vervuylt.
ijnt u met alle ſorch, en met geheele krachten,
'e prouven uwen geeſt, te ſiften u ghedachten,
„ Niet dat ons beter ſticht, of nutter dingen leert,
„ Als datmen ſijnen geeſt geduerich ommekeert.
oo haeſt een grooter licht de mane ſal verjagen
ihy, nae den goeden God te hebben opgedragen
Een offer van gedanck, maeckt flux een vaſt verbont
Voor eerſt met u ghemoet, en dan met uwen mont;
ieveeltet uwe ſiel, ghebietet uwe ſinnen
)e gramſchap niet een ſier op u te laeten winnen,
Belaſtet u ghemoet, wat u geſchieden kan,
Niet, als een ſoet ghelaet, te toonen uwen man.
Ten is met geenen mont by menſchen uyt te ſpreken,
Hoe ſeer een goet beſluyt kan ſwacken ons gebreken,
„ Hoe licht men vuyl bejach uyt onſe leden drijft,
„ Indien een voor-gepeys de ſwacke ſinnen ſtijft.
Wanneer een dapper heldt is mette ganſche krachten
Geduerich inde weer om eenich ſlot te wachten,
Wie kan het immermeer door liſten ondergaen?
Wie op den vyant wacht, die kan hem tegenſtaen.
Als wederom de ſon is vande kim ghevloden,
En datje dijnen man hebt goeden nacht geboden,
V kinders ſwijghen ſtil, het licht is uytgebluſt,
En al u dienſtbaer volck gheniet de ſoete ruſt.

Vierde behulp-middel ten eynde als voren.

Ick ghedencke dijner op mijnen leger, ende inde nacht-wake bekommere ick my met dy. Pſal. 63.7. *Van herten begeere ick uwer des nachts, daer toe met mijnen geeſt in my wake ick vroech tot dy.* Eſai. 26.9.

Dit is eyghentlick dat de Apoſtel leert Epheſ. 4. 26: *willende dat wy de ſonne niet en ſullen laten ondergaen over onſe toornicheyt, op dat wy den Duyvel geen plaetſe en gaven.*

Ghy, eer de ſoete ſlaep koomt over u ghekropen,
Gaet in u eyghen ſelfs, doet uwen boeſem open;
  Daelt in u innich hert, doorſouckt u ganſche ſiel,
  En let eens waerſe ſtont, en waerſe neder viel.
Eyſt ſtaet van u ghemoet in alle quade ſlagen,
Prouft u geheele macht, en watſe kan verdragen,
  Dat goet is treckt het op, dat quaet is druckt het neer,
  Soo wort u ſiele kalm in dit onſtuymich Meer.

Charron de la Sageſſe liur. 1. chap. 1.

„ Ghy kont uyt uwe borſt en uyt u eyghen weſen
„ Het meeſte voordeel doen, jae groote dingen leſen,
  „ Die niemant anders werckt. want eygen onderſou
  „ Gaet dieper als de kunſt en als een geeſtich bouck.
Hier heb ick wat te ras, daer al te ſnar geſproken,
Hier is een haeſtich woort my uytten mont gebroken,
  Daer heb ick mijnen heer een ſtuer geſicht getoont,
  Wat ging mijn ſinnen aen? hy dient te ſijn verſchoon
Hoort oir, en wacker ooch, die met te raſſche klachten
Koomt ſtooren mijn gemoet, en roeren mijn ghedachter
  Wat let u menichmael ſoo licht te ſijn gheſtoort,
  Of om een ſtil ghelaet, of om een enckel woort?
Wat koomt u inden ſin oock dickmael kleyne ſaecken
Verkeert te nemen op, en hatich uyt te maecken?
  Wat ſchort u grillich volck, ſoo licht te ſijn beweecht?
  Ey weeſt, nae deſen, weeſt geſetter alsje pleecht.
En du verdwaelde ſiel, wat let u ſo te ſwellen,
Met dat of oir, of ooch, u dit en gint vertellen?
  Hoe wort u moedich hert ſoo veerdich omgevoert
  Oock daer ghy menichmael maer aen en wort geroert?
Ghy woonplaets van beſcheyt, moet alle twiſt verhoede
Moet niet als ſoete ruſt in uwen boeſem voeden,

Siet ! ſchoon ghy jaeren lang den ſpijt in u behout,
V loon is anders niet, als dattet u berout.
Gedenckt dat wrange twiſt verhindert u ghebeden, 1. Pet. 3. 7.
Hoe kan een vinnich hert tot ſijnen vader treden ?
Hy is de liefde ſelfs, hy wil een ſachten geeſt
Die alle menſchen lieft en ſijne wetten vreeſt.
„Een die tot ſijnen God in vrede wil genaken
„Moet aen ſijn even menſch al voren vrede maken,
„ Weet dat God inden geeſt noyt rechten vrede geeft
„ Dan alſmen in het vlees in ſoeten vrede leeft.
Wie in ſijn herte dorſt om dit en dat te wreken,
Die maeckt hem onbequaem tot God te mogen ſpreken;
„ En wie dat heylich werck uyt ſijnen huyſe ſluyt,
„ Die jaechter van gelijck des Heeren ſegen uyt.
God is een ſtil gemoet, die niet en is te vinden,
Noch in het felle vyer, noch in de ſnelle winden, 1. Reg. 19. 11.
„ Maer in de ſachte lucht. wie ſijne gunſt begeert
„ Die maecke dat hy twiſt uyt ſijnen huyſe weert.
En du, o gladde tong, o rapſte vande leden,
O tael-man vande ſiel, o beelt van onſe ſeden,
O kleyn, maer wonder ding; o roer van al het lijf,
Ey vaert niet haeſtich uyt, maer blijft in u bedrijf.
Dat noyt uyt u verwelf een woort en koom ghevlogen,
Ten ſy in vollen raet te voren overwoghen;
„ Want die, aleer hy ſpreeckt, ſijn reden niet en prouft,
„ Die maeckt ſijn eygen hert of ſijnen vrient bedrouft.
„ Of ſomtijts onder een de loſſe ſinnen woelen,
„ Maeckt dattet evenwel geen menſch en kan gevoelen;
„ Ten is geen rechte geck die mette ſinnen malt,
„ Maer die met open mont in dwaſe reden valt.

Ghy kond, indienje wilt, beleefde woorden ſpreken;
Sal dan ſoo teeren lid, ghelijck een ſlange, ſteken?
Ghy hebt en goet en quaet, en t'koſt u even veel;
Wel, ſlaet dan ſoet geluyt, of houtet inde keel. *a*
Dan tis voor deſe tijt al lang genouch ghekeven;
Al wat voorleden is, dat wil ick u vergeven,
Alleen draecht goede ſorch, na deſen nimmermeer
Te vallen in verſchil met uwen overheer.

a Blaeſt in het vonxken, ſoo wort daer een groot vyer van, maer ſpout ghy daer op, ſoo gaet het uyt, ende beyde kan uyt uwen mont komen. Syrach.28.14.

Indien ghy neerſtich ſijt, om dit gerecht te plegen,
En wilt in alle ding u feylen overwegen,
Daer is gheen twijffel aen, ghy ſult in korten ſtont
Sijn beter inde borſt, en ſachter inde mont.
Want als het ſondich vlees ſal hebben waer ghenomen,
Dat jae ſijn gans bedrijf moet voor den rechter komen,
Moet worden aengetaſt, en lijden harde tucht,
Tis ſeker, alle vuyl ſal tijden op de vlucht.
Laet een, die ſchuldich is, voor ſijnen rechter ſetten,
Hy ſal wee-moedich ſijn, en ſchromen voor de wetten,
Hy ſal met vreeſe ſtaen, en beven voor den Raet,
En krijgen mette ſchrick een af-keer van het quaet.
Gedenckt dan alle daech (*b*) uw ſaecken aen te klagen,
En watter qualick wil voor uwe banck te daeghen,
En, als u dan de geeſt is dwee ghelijck een ſchaep,
Soo geeft u ſiel aen God, uw oogen totten ſlaep.

b *De Apoſtel* Hebr.3.12. *Vermaent de gheloovighe, haer ſelven te vermanen alle dage ſoo lange alſt heden genaemt wort, ende dat om een gewichtige reden, op dat niemant onder hen verhart en worde door de verleydinghe vande ſonde.*

Ghy ſult dan wonder ſacht te bedde ſijn ghelegen,
En met een ſtil ghemoet tot ruſte ſijn genegen,
„ Want alſmen is verloſt van innich huys-krakeel,
„ Soo ruſt het vreedſaem hert als laget in fluweel. *c*
„ Ghy kondt, door vaſt gheloof, tot uwen God genaken,
„ Ghy kont door ſoete min een ander eyghen maken,

c Legt ghy u, ſo ſult ghy u niet vreeſen, maer ſoete ſlapen. Prov.3.24.

De menſch beſit God door het geloove, ſijnen naeſten door liefde, ſijn ſelven door lijdſaemheyt.

„ Mae

„ Maer om op u gemoet te krijgen volle macht,
„ Dat wort maer door gedult te vollen uytgewracht.
Let ons nu vorder gaen, en voor het leste schrijven,
Hoe dat een vrouwen hert in ruste mochte blijven,
Mocht krijgen metter tijt een onbewogen stant,
Mocht sonder hitte sijn, oock daer een ander brant.

Derde ende laetste deel; hoe te bekomen een besette ghestalte, om tot gheen oneenicheyt te vervallen.

Ick weet hoe diep het is in menich wijf ghe schreven,
Dat geen onstuymich hooft yet toe en is te geven;
Vyt vreese dat de man hem licht ghewennen sou,
Om ick en weet niet wat te woeden op de vrou.
Vriendinnen, hoort een woort; geen leet te willen dragen
Sijn rancken vande jeucht, en onbewuste slagen;
Geen mensch die menschen kent en sijn beroep verstaet
En wees oyt echte wijf tot soo bekaeyden raet.
Ick weet, dat menich man heeft ongetoomde sinnen,
Maer die en sijn voor al met schelden niet te winnen;
Ick weet dat menich hooft verdruckt sijn eygen lijf,
Maer dat en sachmen noyt gebetert door ghekijf.
Hier dient geen stuere mont, geen vinnich tegenspreken,
Legt harde keyen sacht, ghy sultse lichter breken;
De daet die wijstet uyt; een rouwe kegel berst,
Indiense sachte leyt, eer datse wort geperst.

I. Behulp middel van het leste deel.

Ik hebbet ondersocht, dat even harde keyen
Met kussens onderleyt, sijn beter om te scheyen
Als op een vaste rots, of op een fellen steen,
Tis hinder hart en hart te dringen teghen een.
De reden heeft geleert, hoe door onstuymich spreken
De man wort aengehitst om felder uyt te breken,
Daer anders soete tael met reden aengeleyt,
De tochten neder set en sonder hinder scheyt.

Men kan oock, jonge vrou, met ſoete woorden dringen
Met ſachte lippen ſlaen, met wel te ſpreken dwingen;

Ghy, legt eerſt uwen vrient en ſijne tochten ſacht,
En dan gaet deſtich aen, als met de ganſche macht.
O! woude maer de vrou beleefde woorden ſpreken,
Sy konde rotſen ſelfs en harde klippen breken,

Waer toe een felle tong die inde sinnen bijt?
Alleen een soete mont is meester vande spijt.
Get in beleeftheyt voor. exempels konnen leeren;
Wy drincken in den aert van die met ons verkeeren:
Siet alsser eenich wilt wort onder ons gevoet,
Al was het byster wreet, het wort ten lesten soet.
D leeuw, die niet en weet als van onaerdich krijten,
E met een fellen tant te scheuren en te bijten,
Indien hy wort gestreelt, al is hy wonder straf,
Noch leyt hy metter tijt sijn felle stuypen af.
C' schoon een dullen bock met ongetemde spronghen
Door al de kudde raest, soo maer een herders jonghen
Hem troetelt aende baert, al is hy wonder gram,
Hy kropt sijn tochten in, en wort gelijck een lam.
Men noemt ons seker wijf, die hadde voorgenomen
Met inden echten staet haer leven oyt te komen
Als met een selsaem mensch, die in sijn eerste trou
Was fel en hart geweest ontrent sijn echte vrou:
S wilde (soo het scheen) hier op der aerden lijden,
Om, wat het vlees ghebiet, te beter af te snijden;
Sy wilde met gedult haer geven inde pijn,
Op dat haer gulle jeucht mocht ingebreydelt sijn.
Het valt om dese tijt dat tweederhande lieden
Haer dienst, haer volle gunst, haer trouwe komen bieden;
Een isser voor beleeft aen alle kant vermaert,
Een ander voor een nurck van ongetoomden aert.
De lest' had niet alleen sijn eerste wijf ghesmeten,
Haer scherlinx menichmael haer op het lijf geseten,
Oock daer het yder sach, en desen onverlet
Sy jont het korsel hooft voor al het echte bed.

Een yder is verbaeſt in deſe vremde ſtreken,
En om de jonghe vrou met jammer aengeſteken;
Een yder heeft het ooch gheduerich over haer,
Men wort noch evenwel geen ongemack gewaer.
Sy ſtaen te ſamen op, ſy gaen te ſamen ſlapen,
En leven onder een gelijck gepaerde ſchapen:
En hierom riep het volck, dat jae een ſoete vrou
Is moeder vande ruſt en ruſte vande trou.

A good wife maketh a good husband.
Proverbium eſt Britannicum, relatum à Grutero in Adag. Britan.

De daet die wijſt het uyt dat ſachte troetel-woorden
Sijn aen een gram gemoet gelijck als taye koorden,
Sy binden alle ſucht, en ſtremmen hevich bloet,
En maecken dat de ſpijt haer woelen laeten moet.
Dus ſoo ghy ſijt geſint een korſel hooft te winnen,
Soo breydelt u gemoet en ongetoomde ſinnen;
Een ſacht, een vlytich ooch, een ſoete vrouwe-tael
Dringt in het ſteenich hert, en dwingt ooc vinnich ſt[…]l.
Het is een ſlim ghebreck op yder woort te dringen,
En nae den quaetſte ſin te wraken en te wringen,
Te trecken alle ding tot twiſt en huys-krakeel,
Ghy (wat ick bidden mach) betracht het tegendeel,
Laet ſchimp als onghemerckt, laet harde woorden vlieg[…],
En wilt u eygen oir, en eygen ooch bedriegen;
Of ſomtijts eenich woort een harden prickel heeft,
Ten gaet niet dieper in als ghy het plaets en geeft.
De vruchten vande pers in't eene lant gheleſen
Die vintmen ongeſont, jae ſlim vergif te weſen,
Maer geeft den boom alleen den ſucht van ſoeter kuſt,
Het fruyt is ſonder leet, en dienſtich voor de luſt.
Een hoorter ſchamper jock, en lacht met luyder kelen,
Een ander kroptet in, en gaeter onder quelen.

H[…]t

Het is een vaste les, de kost is nae den mont,
De vruchten naer het lant, de woorden nae den gront.
f schoon dan menichmael gestrenge buyen wayen,
Vilt al wat bitter is ten besten ommedrayen:
Daer kome watter mach, dat hart en schamper luyt,
Maeckt dattet evenwel ten goede sy geduyt.
hy siet een honde tong het quaetste seer genesen,
In sal een vrouwe tong van minder krachten wesen?
Neen, teere dieren, neen. laet immers uwen mont
Niet sijn van slimmer aert, als lobben uwen hont.
Vort u'ken weet niet wat van uwen man verweten,
let dient u, sedich hert, met suycker opgegeten;
Niet inden mont gekauwt, niet weder overdacht,
Maer van een grimmich woort tot soete jock gebracht.
iet! als de snelle bie gaet inde groene dalen,
aet uyt het woeste bosch haer edel voetsel halen,
Sy set haer opten tym, en suycht het bitter kruyt,
En treckter heylsaem was en soeten honich uyt.
riendinnen, wilt het oogh veel op de byen keeren,
hy kont een groote deucht van kleyne dieren leeren;
Maeckt van het bitter soet; treckt honich uyt de gal;
Dat maeckt een jonge vrou den manne lief-getal.
)och soo ghy niet soo verr' u tochten weet te breken,
oo mijt, ten minsten, mijt, het quetter tegenspreken:
Al hebje schoon gelijck, ghy des al niettemin
Hout, niet de spraeck alleen, maer oock u reden in.
en man die sijnen geest in gramschap voelde stijgen,
'oor hooger twist beducht, geboot het wijf te swijgen:

Teghen-spreken by de vrouwen te mijden.

Gheen vrouwe en moet dan naervolghen het wederspo-rich wijf daer Stef. Guazzo *in zijn derde bouck vande borgherlijcke ver-eeringhe van gewaecht, die mits haer eygensinnicheyt een jaerlicksche rente van slagen veroverde, alleen om het on-erscheyt, of de vogels, by haer gekocht, waeren meerlen ofte lysters.*

Maer ſy riep des te meer; ick houde mijnen mont!
Mijn moeder was verblijt om dat ick ſpreken kond.
Vw' moeder, ſprack de man, mocht over u beſteden
Wel ruym ſoo blijde ſijn, jae beter ſijn te vreden,
Om dat haer grillich kint bequam een eerlick man,
Die haer onſtuymich hooft ſoo duldich lijden kan.
Het wijf had ongelijck. ghy, ſlacht de medecijnen,
Die brant en heete ſucht met koude doen verdwijnen;
Maeckt dat een ſtil gedult u ganſche ſinnen koelt,
Wanneer u wederpaer in heete poſen woelt.
Hoe dat hy hooger rijſt, wilt des te laeger ſygen,
Hoe dat hy luyder roept, wilr des te ſtilder ſwygen;
Hoe dat hy felder ſwetſt, en ſonder reden baert,
Ghy, wint hem des te meer door uwen ſoeten aert.
Wat kan doch ſlim gemor, of vinnich tegenſtreven,
Als ſtoffe tot het vyer, en nieuwe voncken geven?
Het onweer heeft gedaen, ſoo ghy maer uwen mont
Een weynich, jae alleen een weynich houden kont.
Siet! buyten alle werck, en door een enckel ſwijgen,
Is ruſte voor het huys, is lof voor u te krijgen;
Wat iſt dat eenich menſch u beter raden kan,
Als ſonder yet te doen te ſtillen uwen man?
Tis eere, jonge vrou, in dit geval te wijcken,
Tis kunſte daer het dient het ſeyl te konnen ſtrijcken;
Men ſegge watmen wil, die felle wraecke broet,
Heeft jae een ſlaven hert, en niet een hooch gemoet.
Siet al het vuyl geſpuys is veerdich om te wreken,
Een muys bijt dieſe raeckt, een bye weet te ſteken,
Een mier kan hinder doen, een domme moſſel nijpt,
Een netel broeyt terſtont een dieſe maer en grijpt.

La moglie debbe ingegnarſi ad imitatione de medici, di curare li difetti del marito con medicine contrarie; s'egli grida, ella taccia; s'egli é crudo & imperioſo, conviene vincerlo con l'humilità. Guazzo *lib. 3. de Converſ. Civil.*

Silentium, quod ſemper ornamento eſt matronæ, hîc adferet pharmacum: nec tamen tale ſit ſilentium ut tacenti vultus vel geſtus ſit loquax, contumaciam aut contemptum mariti præ ſe ferens: tale enim ſilentium ſermone pejus eſt. Eraſm.

Wa

Wat wilje dat ick ſeg? royt maer een kegel henen,
Sy geeft haer weder op, en ſpringt u voor de ſchenen:
Daer is 'ken weet niet wat, daer is een wreede geeſt
Oock in het ſlimſte ding, oock in het minſte beeſt.
Aenſiet de menſchen ſelfs; wie kander weynichſt dragen?
Een kint van kleyn begrijp, een man van oude daeghen,
Een die in ſieckte queelt, een die van honger klaecht,
Of die een innich quaet in ſijnen boeſem draecht.

Omne invalidum naturâ querulum. Senec.

Het ſlimſte datmen weet is veerdich om te byten,
Is veerdich uytter aert tot ſtooten ende ſmyten;
Maer die in recht gedult de wraecke wederſtaet,
Die voet een hoogen geeſt, die na den hemel gaet:
O! die met recht gedult ſijn tochten heeft gebroken,
Heeft opten beſten voet ſijn ongelijck gewroken:
O! die ſijn eygen hert met krachten overwint,
Bedrijft een ridder-ſtuck het ſchoonſte datmen vint.
Ghy ſeght; tis wel geſeyt, en weerdich om te mercken,
Maer wie doch heeft de macht dit uyt te konnen wercken?
Wie iſt die niet en wrockt, en nae de wrevel helt,
Wanneer een hevich man met vollen monde ſchelt?

Teghen-werpinghe vande vrouwen.

Wy ſijn niet opgevoet in wijt-beroemde ſcholen,
En ſijn in dit geval te ſwack om niet te dolen;
Wy hebben noyt geſien, of uyt de kunſt gheleert,
Hoe dat een vaſte ſiel haer tochten overheert.
Wy ſijn maer tanger volck, en niet als ſwacke vrouwen,
Wie kan, oock daer het kleimt, de ſinnen weder-houwen?
Laet dat die mannen doen die, mits een gryſen baert,
Gaen boven haer gemoet, en tegen menſchen aert.
Met oorlof, jonge vrou, weecht beter uwe ſaecken,
Let hoe het overal oock ſlechte lieden maecken;

Let op u eygen ſelfs. de minſte van het lant
Betoomen menichmael het grillich onverſtant.
Siet, alſſer eenich menſch in dulheyt is ghevallen,
Wie iſt die ſich ontſet om eenich ſelſaem rallen?
Als yemant leyt en ſlaept, en dringt u op het lijf;
Ghy kieſt een ander plaets, en vorder geen gekijf.
Als yemant u beſpot, wanneer hy is beſchoncken,
Ghy ſeght in u gemoet; De wijſheyt is verdroncken.
Als yemant kortſich is, en raeſt 'ken weet niet wat;
Ten wort by niet een menſch ten quaden opgevat.
Een meyt om loon gehuert ſal haer geduldich dragen,
Al krijchtſe van een kint by wijlen harde ſlagen;
Een die in maenſucht woelt, al ſchopt hy mette voet,
Maeckt ons een drouvẽ geeſt, maer nimmer hittich bloet.
Koom hier nu, jonge vrou, en geeft eens goede reden,
Waerom dit met gedult wort al te mael geleden,
Daer echter u gemoet niet overſetten kan
Een vry of ſchamper woort van uwen eyghen man?
Ghy antwoort, ſo het ſchijnt: Men duydet hem ten beſten
Als hy, die qualick doet, is dul en buyten weſten,
Maer een, wiens korſel hooft ſijn vrouwe niet en ſpaert,
Heeft anders geen gebreck als ſijnen booſen aert.
Ick ſegghe wederom, dat alle gramme ſtuypen,
Die als een heete korts door onſe leden kruypen,
Sijn enckel raſery, en korte dullicheyt
Die met een hevich vyer in onſe ſinnen weyt.
Is dan u weerde vrient van deſe weſp gheſteken,
Ick bidde, pleecht ghedult, en laet het vinnich ſpreken,
Onthaelt doch uwen man op ſoo beleefden voet
Gelijck een ſlechte meyt oock vreemde kinders doet.

I‹ heb een ſoete ſtreeck op dit geval geleſen,
Iie aen het echte volck ſal dienſtich konnen weſen,
Tis nut te ſijn bedacht en weert te ſijn beſint
Al watmen overal in oude boucken vint.

ls in voorleden tijt het wijt-beroemde Troyen
ach hare borgery door alle landen ſtroyen,
Sach midden inde ſtadt haer ſtraeten overmant,
Haer mueren omgeſtort, haer poorten afgebrant;
)oen waſſet dat het volck, met hier en daer te varen,
/erſleet in ongemack veel ongheruſte jaren,
Tot dat het op een tijt een ſchoone kuſt vernam,
En met een moede vloot tot in den Tyber quam.

De mannen ginghen op, en ſpronghen aende ſtranden,
Begeerich om te ſien de nieu-gevonde landen,
De vrouwen onder een gaen ſitten aende vloot,
En keken hoe de ſtroom voorby den ouver ſchoot.
Hier tyter een te werck, en ſtelt haer om te klagen
Hoe grooten ongemack nu lange was ghedragen,
Soo vande ſtuere zee als vanden harden wint,
En al om dat de mans tot dwalen ſijn geſint.
Ey! laet ons ſprack het wijf, voort aen niet langer reyſen,
Maer liever om ghemack end om de ruſte peyſen;
En, om hier al het volck te houden in het lant,
t'Sa, laet ons al de vloot gaen ſteken inden brant.
Men houter kort beraet, de vrouwen aengedreven
Door onderling vermaen, beginnen vyer te geven;
Daer rijſt van ſtonden aen, daer rijſt een ſwarte vlam,
Die, ſoo het ſchijnen mocht, tot aenden hemel quam.
Het wacker manne-volck, nu midden inden lande,
Verwondert van het licht dat flickert aende ſtrande,
Koomt al te ſamen af, en maeckt een vaſt beſluyt
Met alle tegenweer het vyer te bluſſen uyt.
De vrouwen ſien het heyr in haeſten neder komen,
En worden vanden angſt geweldich ingenomen,
Haer innich herte klopt, haer ganſche leden ſlaen,
Vriendinnen, roepter een, wat dienter nu ghedaen?
Wy ſien, de ſnelle vlam is over al gevlogen,
De luycken enckel vyer, de maſten om ghebogen,
De ſeylen afgeſengt, de kabels inden brant,
Soo datter niet en reſt van al het ſyde-want.
Wat raet tot ons behout? Om niet verſtelt te ſchijnen
Sy loopen totte mans, een yder nae den ſijnen,

Sy

Sy vallen hun te voet, en kennen haere schult,
Sy roepen om verdrach, en bidden om gedult.
S brengen aenden dach haer aengebore streken,
Is niet als honich-raet dat alle monden spreken;
Een yeder stelt te werck het beste dat sy kan,
Na datse weet te sijn den aert van haeren man.
Her koomt een aerdich dier en stelt haer om te vleyen,
En van gedweeger aert die settet op een schreyen,
Een derde brengter by dat jonge vrouwen doen,
En souckt een korsel hooft te payen met een soen;
En vierde, nu bedaecht, mengt onder haer gebeden
E woorden van gewicht' en huyselicke reden;
Int korte, wat de kunst tot vrede dienstich acht,
Dat wort daer uyt-gekipt, end in het spel gebracht.
Vn noot een deucht gemaeċt. een yeder spreeċt ten bestē,
E raet de mannen aen haer wooning daer te vesten;
De saecke wort gemeent, de gansche kust beschout,
En siet! dit was het volck dat Romen heeft gebout.
Men houtet voor gewis, dat die haer mannen kusten
Vrmochten aldermeest om daer te blijven rusten,
Om daer te mogen sijn; vermochten aldermeest
Tot vrede vande mans en haren wrangen geest. *a*
Ic segge voor besluyt, hoe seer het is verkorven,
D gunste vande man kan lichte sijn verworven,
Soo maer een soete vrou haer tegen haeren vrient
En draecht gelijck het voucht, en spreeċt gelijc het dient.
St! als een korsel hooft met reden aengevochten,
E met een teeren arm ontrent den hals gevlochten,
Wort lieffelick gestreelt en vriendelick gekust,
Daer is geen twijffel aen, de wrock is uytgeblust.

a *Et hinc quidem morem inoleuisse apud Romanos vt mulieres osculo propinquos salutarent, ait Plutarch. de virtut. mulierum & Zuing. d. loc.*

Is dan u bed-genoot met gramſchap aenghesteken,
Wat houf je vreemde ſalf, of ſap van apotheken,
Of gom van over zee, of ander ſelſaem kruyt,
Dat, ick en weet niet waer, in vreemde landen ſpruyt
En loopt niet in het wout om wortels uyt te delven,
Gebruyckt in uwen noot, gebruyckt u eygen ſelven,
Gebruyckt u beſte ſalf, een plaeſter vande mont,
Of ſooje noch miſſchien yet beters dencken kont.
Al wat het huys vereyſt, om in ghemack te leven,
Dat is, uyt eyger aert, de vrouwen ingeſchreven;
Wat dienſtich weſen kan te koelen heeten brant,
Dat is van eerſten aen de vrouwen ingeplant.
Maer tis hier niet ghenouch uw gunſt te laten ſmaken,
Ghy moet oock uwen man geen quade vrienden maken
Niet hiſſen totte ſpijt door uwe tuſſe-ſpraeck,
Niet trecken in krakeel, of totte felle wraeck;
Al valter eenich ding van deeſ' en die te klagen,
En wiltet uwen man niet hatich over draghen;
Een ſaecke neem ick uyt. en hout u nimmer ſtil
Indiender oyt een bouf u eere krencken wil;
Dat ſy den man geſeyt; want dit bejach te ſwijgen
Doet licht een die het raeckt een vreemt bedencken krijgen;
Het is aen menich wijf tot grooten rou gheſtreckt,
Om datſe voor den man dit hadde toeghedeckt.
In ander kleyn beſlach en wilt hem nimmer tergen,
Of uyt een lichte waen tot wrake komen vergen,
» Het is een kints gemoet, dat licht en haeſtich klaecht
» En tis een Chriſten hert, dat leet geduldich draecht.
En ghy, o deftich man, indien op alle vlagen
V vroutjen is gewoon aen u te komen klagen,

Habent mulieres rixulas ſuas leviſſimis de cauſis excitatas, ut ſunt teneris animis & judicio infirmo, his non convenit admiſcere ſe virilem gravitatem. Ludov. Vives. lib.de officio mariti cap. de progreſſu in conjugio.

In

En neemtet, ſydy wijs, niet al te byſter hooch,
Oock ſchoon de tranen ſelfs haer puylen uyt het ooch;
Weet dat haer wack ghemoet is inder haeſt bewogen,
n om een kleyn geval als uytter har getogen;
Dus wat hier in gebeurt, ontſet u niet te ras,
Maer ſiet eerſt watter ſchuylt, en wat de reden was:
n weecht niet al te ſwaer de pruyltjens vande vrouwen,
Weet datſe menichmael op weecke gronden bouwen;
Sy morren onder een om ick en weet niet wat,
En dickmael koomt de wrock maer uyt een gote-gat.
De man moet hooger gaen, en met gebuer-krakeelen
Niet lichte ſijn gemoeyt, niet lichte mede-deelen,
Niet lichte korſel ſijn, niet angſtich gade ſlaen,
Want vrouwen kneuter-ſucht is veel-tijts enckel waen.
Gewis ſoo eenich man wil vrouwe-knibbel wreken,
Hy ſal hem ſonder noot in veel beroerte ſteken;
Ghy daerom, voor beſluyt, veracht de vrouwe-twiſt,
Al kijft dit ſoete volck, tis weder haeſt geſliſt.
Dan yemant ſal miſſchien hier over komen vragen
Wie, man of echte vrou, moet vande pays ghewagen,
Wanneerder eenich leet den ſoeten vrede ſtaeckt,
Of eenich boos gepruyl de ſinnen gaende maeckt.
Ach! had een yder luſt ſijn gaven op te wecken,
Men ſoude dit geval niet eens in twijffel trecken;
Men ſoude man en wijf, als uyt een ſoete ſtrijt,
Sien ruymen haren geeſt van alderhande ſpijt.
Nu ſietmen menich paer, by wijlen ganſche weken,
Gaen pruylen onder een, gaen muylen ſonder ſpreken,
De wrock is al te fel, de ſchande veel te groot,
Om eerſt het korſel hooft te leggen inde ſchoot.

Wie eerſt, man of wijf in geval van twiſt, behoort aen te ſoucken om te verſoenen.

Bedaert u, Chriſten-volck, laet hoochmoet neder-dalen;
Hier kan een laech gemoet een hoogen prijs behalen:
Fy hem die ſoete vreucht met lange pruylen breeckt;
Het is de beſte ſiel die eerſt ten beſten ſpreeckt.
Maer, deſen onverlet, laet ons den leſer ſeggen
Wie man of echte wijf gehouden is te leggen
De gronden vanden ſoen; en wie in dit geval
Ten goede van het huys den vrede bouwen ſal.
Indien ick voor het volck de waerheyt mach ghetuygen,
Ick ſpreke buyten ſucht, de vrouwe dient te buygen,
Te ſwichten voor den man; dat heeft den beſten ſchijn
Het wijf moet over al de vrede-maeckſter ſijn.
De man noch evenwel en dient hier niet te pruylen,
Noch in een grauwe wolck ſijn gunſt te laeten ſchuylen;
Maer haer te nemen aen, en op den eygen ſtont
Te grijpen inden arm, te kuſſen aenden mont.
Doch ſchoon het ſoo geviel (gelijck de wranghe ſinnen
In menich ſelſaem hooft niet licht en ſijn te winnen)
Dat ſich miſſchien de man hier toonde bitter-ſtraf,
En laet noch evenwel niet van het ſmeecken af;
Ghy moet, gelijck een klis, hem aende leden hangen,
Hem grijpen om den hals, hem vallen aende wangen,
Hem kleven aen het lijf; niet ſtille, niet geruſt,
Tot dat de felle gloet ten leſten is ghebluſt.
Of is miſſchien de man van ſoo gedweege ſinnen,
Dat hy oock voor de vrou den vrede wil beginnen,
En door een ſachten aert het wijf te boven gaet,
Als vyant vande ſpijt, en vande wrangen haet;
Soo wacht u, ſedich hert, met onbeleefde ſtreken
Hem vander hant te ſlaen, of voor het hooft te ſteken;

Hoe edelder hert, hoe buychſamer hals. Gruter. in proverb. Belg.

Mulieris appetitus debet eſſe erga virum. ita ſonant verba. Geneſ. 3.6. *Vid. ib. Iunium & Tremellium.*

Depone aſperitatem morum, cum tibi ſedula vxor occurrit. Ambroſ. lib. 5. Hexam. cap. 7.

Het is een ſlim bejach, dat niemant lijden kan,
Wanneer een teere vrou is harder als de man.
[H]et is een hels gebreck, dat alle menſchen vloucken,
[H]et is van ouden tijt een monſter inde boucken,
Een grouwel inde ſtadt, een plage voor het lant,
Ghy, mijt, o lieve, mijt ſoodanich onverſtant.
[I]k hebb' op dit geval een vreemde ſtreeck ghleleſen,
[W]aer door in mijn ghemoet verſchrickte ſinnen reſen;
Het leyt tot heden toe my in het hooft en quelt,
En ſiet! tot u bericht, ſoo wortet hier gheſtelt.
T'en tijd', als Mahomet het rijck van Seven-bergen
Quam met een machtich heyr aen dry geweſten tergẽ,
En dat het Chriſten volck te Torde ſich beriet,
Soo is in dat geweſt een vreemde daet gheſchiet.
[E]en ſeker jong geſel, tot Varadijn geboren,
[D]ie hadde naer het ooch een vryſter uyt-ghekoren,
Gelijck de jonckheyt plach, een net, een titſich dier,
Maer niet dan al te vol van ongeregelt vier.
[W]ant, naer het eerſte ſoet van haere bruylofts-dagen,
[S]o was de jonge vrou in vreemde luſt gheſlagen;
Een lincker haer bekent genoot de meeſte vreucht,
En van haer ſchoone verw', en van haer teere jeucht.
[D]'s maer een korte tijt (gelijck onkuyſche ſtreken,
[H]oe ſeer men die bedect, licht komen uyt te leken)
Het wijf wort nageſpoort, en opte daet gevat
Gelijckſe metten pol in haere luſten ſat.
[H]ier was in ouden tijt een ſtrenge wet geſchreven,
[V]oor man en echte wijf, die vuyle rancken dreven;
Want alſſer eenich menſch in deſen grouwel viel,
Soo wierd hem flux het lijf geſcheyden vande ſiel.

Acta malarum cum inſectatione atque execratione pro exemplo erunt quod vites. Lud. Vives de officio Marit. cap. de diſciplin. fœmin.

Siet deſe geſchiedeniſſe Aux Hiſtoires des Troubles de Hongarie du Sieur de Genille liur. 5. au commencement.

Selsaeme geschiedenisse.

Niet datter eenich beul het schuldich hooft genaeckte,
Het sweert werd toegestaen die meest de schande raeckte
De vrou moest haren man, de man sijn eygen wijf
Beklagen voor het recht, en brengen om het lijf.

Vyt kracht van dese keur in ouden tijt geschreven,
Soo werd het vuyl bejach den rechter aengegeven:
O! wat een drouf geval, als eygen vleys en been
Staet voor den rechter-stoel en buldert tegen een.
De saecke wort bepleyt, de vuyle daet bewesen,
Het vonnis ingestelt, en openbaer gelesen;
De man krijcht volle macht om sijn geleden schand
Te wreken aen het wijf, en dat met eyger hant.

Jaer wort de jonge vrou ter ſtraffe wech gedreven,
Veroordeelt by het volck onweerdich om te leven;
De menſchen dringen aen, en woelen over hoop,
Het lantſchap waechter van, de ſtadt is opte loop:
De venſters ſijn beſet, de tuſſen-goten krielen,
De luyffen ſijn belaſt met hondert duyſent ſielen;
Een yder is bekeurt hoe dat het vreemt gheval
En komen tot begin, en eynde nemen ſal.
Het wijf, in dit gevaer, begint terſtont te ſchreyen,
Te vallen in het ſtof, en haeren man te vleyen,
Dan rijſtſe weder op, en maeckt een groot beklach,
En druckt haer lijden uyt, ſoo bitter allſe mach.
Hoe ſulje, weerde vrient, hoe ſulje konnen grieven
Den die ghy ſijt gewoon met alle macht te lieven?
Hoe ſulje brengen om u vleys en eygen bloet,
Den trooſt van uwe ſiel, en luſt van u gemoet?
Bedaert u deſe mael, en wilt het my vergeven;
Ghy ſult nae deſen noyt, ghy ſult u ganſche leven
Noyt lyden ſmaet of leet door eenich mijn bedrijf,
Maer hebben over al een gans ootmoedich wijf.
Ick ſal u ſlave ſijn, en dat met al de leden,
Ick ſal my opten neck geduldich laeten treden,
Ick ſal, ghelijck een worm die inder aerden wroet,
My wringen in het ſtof, en kuſſen uwen voet.
Leght my de weerelt op, oock ſonder yet te myden,
Ick ſal het, ſonder leet, ick ſal het willich lyden:
Alleen doet my de gunſt dat ick op deſen dach
De doot, en mette doot, de ſchande vlieden mach.
Eylaes de goede man, tot aende ſiel bewogen,
Koomt met een open hert haer om den hals gevlogen;

Doet, ſeyt hy, lieve, doet dat u en my betaemt,
Ghy ſult, noch heden ſelf, mijn vrouwe ſijn genaem:
Hy kuſtſe voor het volck, en ſeyt noch ander-werven,
Ghy ſult mijn vrouwe ſijn, mijn vrouwe ſulje ſterven,
Hout maer u weerde lijf, hout onſen leger kuys,
Hy geeftſe noch een ſoen,en leytſe weder t'huys.
Ey ! wat is vande menſch ! de beſte konnen vallen .
Siet, naer een korten tijt, de man begint te mallen,
De man vergeet hem ſelfs, de man die wort beklapt,
De man wort achterhaelt, en opte daet betrapt .
Daer iſſet al bekaeyt . de man die wort gebonden,
Gelevert aende ſchout, en na den ſtock geſonden,
Beſchuldicht, ondervraecht, en voor het recht geſtelt,
En eer de ſonne daelt, het vonnis is gevelt .
Het wijf bekoomt de macht haer leet te mogen wreken,
En door het vinnich ſtael haer trou te mogen breken.
Daer wort het al bereyt . de beul die ſtroyt het ſant,
De doot-kiſt is bereyt, het ſweert is byder hant .
De man wort opgeleyt, als mette doot bevangen,
Die buycht hem voor de vrou, de tranen opte wangen,
Nu ſchijntet dat hy ſpreeckt, dan weder dat hy ſwijcht
Vermits hy dickmael ſucht, en tuſſen beyden hijcht.
Vriendinne, lieffte pant, die met gedweege ſinnen,
En door een ſoeten aert, my hebt geleert te minnen,
Hier is nu, weertſte deel, hier is de rechte tijt
Te toonen voor het volck hoedanich datje ſijt.
Ach ! hebdy oyt vermaeck in mijne jeucht genomen,
Of heb ick eenich ſoet door uwe gunſt bekomen,
Soo hout nu doch de wraeck, hout alle tochten in,
En denckt tot deſer uyr op mijn getrouwe min :

Gedenck

Gdenckt wat ick beſtont, een kleynen tijt geleden,
Hoe ras ick was gepaeyt, hoe lichte wel te vreden;
Ach! mits ick u berou en drouve tranen ſach,
Het ſcheen dat my het hert op heete kolen lach.
De gramſchap was gedaen, het bloet terſtont gheſeten,
Ick hebbet metter daet, ick hebbet al vergeten,
Ick heb u wederom als vrouw in huys geſet,
Ick nam u weder aen, oock in het echte bed.
Ghy, in het tegendeel, ghy, menſchen konnen moorden,
Di niet en hebt geleert als ſoete minne-woorden?
Ghy, dooden uwen man? o neen. u rechter-hant
Die is my inde trou een heylich onderpant.
Ghy, doen het ſchandich werck! ghy, felle wraecke plegen
Aen dat in uwen arm ſoo dickmael heeft gelegen!
Soo menichmael geruſt! o neen, geminde, neen:
Het is u eygen vleys; wy ſijn te ſamen een.
Doet als ick heb ghedaen. laet ons te ſamen leven
De goede vande vrucht, aen onſe jeucht gegeven;
Laet doch ons eenich kint niet hooren dit verwijt,
Dat ghy een wreeden beul van ſijnen vader ſijt.
Acht my, gelijck ick ben, de vuylſte vande ſchrouven,
De ſlimſte van het lant, jae ſchuym van alle bouven;
Drijft uyt een vollen haet mijn klachten inde wint,
Maer watje my ontſeyt, gunt dat u weerde kint.
Daer is geen bidden aen. ſy laet haer niet bewegen,
Sy ſchudt haer grillich hooft, ſy toont den blooten degen,
Sy grijpt hem byde mou, ſy ſleurt hem metter hant,
Tot dat hy neder knielt ontrent het drouve ſant.
Hier vangt de goede man van nieuwen aen te ſpreken,
Te cruypen voor het wijf, ſijn handen op te ſteken,

Ey (ſeyt hy) lieſſte lief! mits geeft het wijf een ſlach
Soo dapper alſſe kan, ſoo vinnich alſſe mach.
Het ſweert vaert inde ſtrot, het woort by na geſproken
Wort mette ſlach geklooft, en overmits gebroken;
Men hoort het eerſte deel, het leſte komt te kort,
Om dat het bloet terſtont den boeſem overſtort.
De man valt overkant, ſijn hooft dat ſijcht ter neder
Noch aen het lichaem vaſt; ſy grijpt den degen weder,
Sy roert het bloedich mes, ſy ſlaet al even ſtijf,
Tot dat het opper-deel is van het onder-lijf.
De ganſche werelt ſucht, en achtet voor een wonder
Dat God het ſchendich wijf niet met een fellen donder,
Niet met een haeſtich vier, een onverwachte vlam,
En doodde, daerſe ſtont, en uyt de werelt nam.
Onmenſchelick gemoet, fel, vinnich, onbewogen,
Wat beir heeft u geteelt? wat tyger uytgeſpogen?
Wat adder opgevoet? wat draeck gaf u de borſt?
Die niet als haet en blaeſt, en niet als bloet en dorſt.
Al ſtont dit groote Rond noch hondert duyſent eeuwen
Men ſal noch alle tijt op uwe wreetheyt ſchreeuwen,
En vloucken u bedrijf: o fy, verwoede vrou!
Fy moortſter vande min, en monſter inde trou!
Fy van u wreede daet!. Maer ghy, o teere dieren,
Weeſt ſacht in u gemoet, en ſoet in u manieren;
V voucht geen wrange geeſt, u dient geen vinnich ſtal,
Het ſweert dat u betaemt, dat is beleefde tael:
V dient geen bloedich mes, geen ander hatich wapen,
Pleecht liefde, ſoet geſlacht, ghy ſyter toe geſchapen:
Noyt ſachmen datter vrou een goede daet beſtont,
Als door een heus gebaer, en met een ſoeten mont.

Arma fœminis non conveniunt. neque enim mulieris proprium eſt pugnare. Alexand. conſ. 10. viſo teſtamento colum. 2. lib. 5. & Math. de afflict. deciſ. Neap. 320.

.en swijn vecht metten tant, een osse metten horen,
.en bije mette strael, een hane mette sporen,
Een luypaert mette klau, een slange door fenijn:
Maer u gewelt bestaet alleen in soet te sijn.
Geen onbewogen hert, geen honger om te wreken,
.n heeft sijn leven oyt u sachten aert geleken:
Niet, in het tegendeel, dat vrouwen beter staet
Als eerst te roeyen uyt de gronden vanden haet.
)it heeft van over lang out Romen wel geweten,
.l was de gansche stadt in diepe nacht geseten;
Men vont daer seker kerck, gewijt tot manne-soen,
Daer moest de jonge vrou den offer komen doen:
y drouch een reyn gewaet, en moeste priester wesen,
y moeste voor den man gewyde woorden lesen,
Sy moeste vlytich sijn, al wasse schoon gestoort,
Sy brack het bitter leet, en sprack het vrede-woort.
Iet offer, dat het volck hier was gewoon te slachten,
.n was niet eenich beest, maer niet als echte klachten;
Den autaer daer gestelt en was geen harde serck,
Daer stont een ledekant te midden inde kerck;
)aer was het wijf gewoon den man te komen streelen,
.n keelde daer het leet van bitter huys-krakeelen;
Sy was de priester selfs, de wrevel was het schaep,
En t'eynde vanden dienst dat was een soete slaep.
)aer was de twist gegaen. daer gingen onse lieven
'ersekert over-hant met vaste minne-brieven:
Soo werd de spijt gedoot, de tochten uytgeblust,
En al het huysgesin verseghelt inde rust.
.n duyt dit, schamper volck, de vrouwen niet te schande,
Maer neemt het voor een peyl hoe sacht, en goederhande,

Erat Romæ sacellum in Palatio Deæ cujusdam, in quo, si quod domi inciderat jurgij, locuti quæ volebant, conjuges reconciliabantur. Dea hæc Viri-placa *nominata est, quæ nomine suo admonebat non uxorem à viro placandam esse, sed virum ab uxore. Zwinger. Theat. Orbis vol. 3. lib. 7. vid plura hac de re apud Costal. Pegm. in Deam Viri-placam. Viu. de Christian. fœm. lib. 2. Tiraquell. in leg. connubialib. l. 15. num. 104. & 105. ubi putat virum & uxorem in eo sacello congredi solitos, & ita pacatâ omni irâ reverti. de hoc Ovidius, Victor, Valerius Max. in Institut. antiquis & alij.*

Hoe geeſtich in begrijp het edel vrou-geſlacht
Is by het Roomſche volck en over al geacht.
Tis jae een konſtich werck een deel verdraeyde ſinnen
Met woorden aen te gaen, met reden in te winnen;
Siet! waermen vrede ſluyt, of maer een kort beſtant,
Daer rouptmen tot behulp de beſte van het lant.
Wanneer men heftich pleyt, en dat aen alle ſyden
Het ſtuck in twijffel ſtaet, de reden ſchijnt te ſtryden,
De wijſte vanden raet, de klouckſte vande wet,
Wort hier, en over al, tot overmaet geſet.
Tot ſoo een hooch beroup, van alle tijt ghepreſen,
Heeft u den Roomſchen ſtaet bequaem geacht te weſen,
O voeſters vande pays. wel, doot dan alle ſpijt,
En maeckt een vreedſaem huys, gelijck in ouden tijt.
Voorwaer u ſoet beleyt heeft op verſcheyde ſtonden
Aen menich koninckrijck den vrede toegeſonden,
Heeft ongeval geſtremt, heeſt oproer uytgebluſt,
Heeft menich ongemack verandert inde ruſt.
Eens ſtonden over hoop Romeynen en Sabynen,
En deden tegen een haer blancke ſweerden ſchijnen;
Maer als hier over quam u ſoete vrede-macht,
Soo was terſtont de krijch tot eenicheyt gebracht.
De vrouwen traden heen tot aende bloote ſweerden,
Tot in het fel gewoel, en even door de peerden;
De vrouwen drongen aen, en gingen tuſſchen bey,
Tot dat het korſel volck de ſpieſſen neder ley.
Hier ſprack eẽ aerdich dier; hoort vaders, broeders, oome,
O! wilt doch uwen haet en gramme ſinnen toomen;
Want ſoo ghy door het ſweert de mannen overwint,
Ghy doodt in haere doot de moeder en het kint.

Dar

Daer riep een ander ſtem; hout ſtille, Roomſche knechten,
Wat gaet de vrienden aen, de vrienden aen te vechten?
Hout ſtille machtich heyr, en dwingt den over-moet
Al wat ghy ſtorten ſout, is niet als eygen bloet.
Geen ſpies, of bloedich ſweert, geen pijl en kander raken,
Of t'ſal in u gemoet een dieper wonde maken:
Tis vrient al watter is, tis vrient al watje ſiet,
Tis vrient al watje treft, tis vrient al watje ſchiet.
In korte, vrouwe-praet weet ſo het ſtuck te drijven,
Nu met een ſoet gevley, dan met een aerdich kijven,
Dat ſtrax een velt-geſchrey door al de benden liep,
Dat bruyloft op een nieu, en nieuwe bruyloft, riep.
Als Rome was omringt met menich duyſent mannen, *Coriolanus.*
By eenen die wel eer uyt Rome was gebannen, Valer.Max.lib.5. cap.4.
En dat de Volſche macht het ganſche lant beſat,
En quam haer leger ſlaen niet verre vande ſtadt,
Doen koos men uytten raet de beſt beſpraeckte monden,
Om naer het machtich heyr te worden afgeſonden;
Doch wieder henen ging, of uyt het leger quam,
De ſtadt bleef inde pijn, de Vorſt al even gram;
Sijn trots en moedich hert, genegen om te wreken,
En was van geen beſtant, van vrede niet te ſpreken,
Hy drong geduerich aen, tot datmen niet en dacht
Als dat het eeuwich rijck ten eynde was gebracht.
Den Raet is ſonder raet. maer, ſiet! de Roomſche vrouwen,
Die hier noch eenich heyl haer krachten toebetrouwen,
Gaen letten op het ſtuck, gaen, naer een rijp beſluyt,
En ſenden naer het heyr haer eyghe boden uyt.
De moeder vanden Held, een wijf van groote reden,
De vrouwe ſijner jeucht vol onbevleckte ſeden,

Gaen in het eerſte lid, als hoofden vanden tocht,
En ſtrax is alle ding in beter ſtaet gebrocht.
Dat onbewogen hert, door vrouwen aengeſproken,
Heeft opten ſtaenden voet ſijn tochten afgebroken,
Sijn tenten op-gepackt; en ſtrax een trommel-ſlach,
Dat niemant ſchade doen of boeren plagen mach.
Siet! daer het Rooms gewelt en krachten aller helden
Sich vonden overmant en niet en konden gelden,
Daer heeft een vrouwe tong de ſaecken uyt gericht,
En ſonder eenich bloet den leger op-gelicht.
Wat pays blijft ongemaeckt? wat leet doch kander veſte
Daer een van deſen aert maer eens en ſpreeckt ten beſten
Geen haet, geen felle ſpijt, geen twiſt en kan beſtaen,
Indien een wijſe vrou wil tuſſchen beyde gaen. *a*
Koom hier Abigael, een perel vande vrouwen,
Die met een ſoeten mont hebt leeuwen wederhouwen,
Hebt Nabal uwen man behouden vande doot,
En al het huyſgeſin getogen uytten noot.
Het ſweert was inde vuyſt, de ſpieſſen opgeheven,
En David door de ſpijt geweldich aengedreven;
Ghy des al niettemin hebt door een geeſtich woort,
Hebt door een ſachten aert belet een felle moort;
Hebt weder goet gemaeckt dat Nabal had bedorven,
En voor een wrangen haet beleefde gunſt verworven,

a Les femmes ont ſouventesfois eſté employées a la pacification des troubles d'un eſtat ou des guerres eſtrangeres, & ont avec grace & dexterité appaiſé le courroux des Princes, ou des peuples animez les vns contre les autres. l'Hiſtoire nous fournit aſſez des exemples. ne fuſtce que le dernier traicté de Lodun, ou les Princeſſes contribuerent heureuſement a addoucir les eſprits aigris, & accommoder les affaires. Iean Hottoman ſr de Villiers au traicté de l'Ambaſſadeur.

En weder in het tegendeel, als de vrouwen qualic willen, ſo hebben de ſelve groote crachten om hare mannen te miſley[...]
Niemant (ſeyt de Schrift) en was ſo ganſch verkocht quaet te doen voor den Heere, als Ahab, (de reden worter by [...]ſtelt) want ſijn wijf Iesebel overredede hem alſo. *1. Koning. 21. 25.*

Ende wederom; Ioram de ſone Ioſaphat werd Koninck in Iuda, ende wandelde opten weghe der Koninghen Iſr[...]ghe ijck het huys Ahabs dede; want Ahabs dochter was ſijn wijf. *2. Koning 8. 17.*

Ende van Salomon wort geſeyt, ſijne wijven neychden ſijn herte tot vreemde goden. *1. Koning. 11. 4.*

Hebt aen u vaderlant en over al getoont,
Hoe dat een vlytich wijf van Gode wort geloont:
Lief en heus gelaet, u ſoet en geeſtich leven
Dat heeft u beter man en hooger ſtaet ghegeven;
Ghy word den Nabal quijt, niet ſonder u gewin,
En ſiet! van ſtonden aen ghy waert een koningin.
Heeft niet een kloucke vrou, tot David ingetreden,
Om door een ſoet geſpreck en wel-beleyde reden
Soo kunſtich aengetaſt, ſoo deftich ondergaen,
Dat ſijn verbannen ſoon het hof is opghedaen?
Wat eyſter yemant meer? als Haman wilde moorden,
Siet! Heſter ſteuyt het quaet alleen met ſoete woorden;
Sy keert van Iacobs ſaet het drouvich ongeval,
Iae maeckt het even doen den Koninck lief-getal.
Maer eer ſal ons de Son onttrecken hare ſtralen,
En met de gulde kouts tot in het water dalen,
Als ick door mijn gedicht ſou brengen aenden dach
Hoe veel een ſoete vrou, en haere tong vermach.
Dan yemant ſal miſſchien vereyſſchen nae de reden,
Waerom wy onſe vrou en haere teere leden
Dus buygen voor den man. de vrage dient voldaen.
Des ſal ons eerſte loop een weynich ſtille ſtaen.
En denckt niet, echte vrou, dat wy gedichten ſchrijven
Om eenich grillich hooft in ſijn gebreck te ſtijven;
Ick, in het tegendeel, verfoeye deſen aert
Die met de reyne trou geen ſoete liefde paert.
Ik ſegge dat het volck, dat niet en hout in weerden
Die God met hun verbint, ſijn monſters opter eerden;
Ick ſegge dat de nurck die ſijn geſelſchap quelt
Sich even tegen God, en alle wetten ſtelt.

Al die het ſoet verdrach uyt haere ſinnen bannen,
Sijn ſpoocken inde trou, ſijn enckel huys-tyrannen,
Sijn grouwels in het lant, en nutter in het wout
Te brullen mette leeuw, als om te ſijn getrout.
En des al niettemin ſoo ſtell' ick deſe gronden,
Dat jae een echte vrou is uytter aert gebonden
Met hooger eer-bewijs te vieren haeren man,
Als ſy met eenich recht van hem vereyſſchen kan.
Het man-hooft is verplicht, met uyt-gelate ſinnen,
De vrouwe ſijner jeucht te lieven en te minnen;
Dat is ſijn ganſche ſchult, en als hy die betaelt,
Soo wort hy nimmermeer met reden achterhaelt.
Ons plicht en is maer een: der vrouwen menichfuldich;
Want, boven echte ſucht, ſoo is de vrouwe ſchuldich
Te vreeſen haren man, en onder ſijn gebiet
Te buygen haeren wil, gelijck een jeuchdich riet.
Daer is het ganſche lant niet weynich aen gelegen,
Dat yder echte wijf haer plichten leere wegen;
En weder, dat de man ten vollen gade ſlae,
Hoe verre dat het reck van ſijne machten gae.
Ick houde voor gewis; dat veel bekaeyde ſtuypen
In vloer, in binne-ſael, in onſe kamer ſluypen,
Alleen, om dat het volck niet recht en heeft beſint,
Waer man of vrouwe-plicht haer eyndicht, of begint
Ick houde, ſoo de man ten vollen konde mercken
Den gront, en eygen wit van Godes hooge wercken,
De vrouw, het krancke vat, en ſoude nimmermeer
Of ſlons of ſlave ſijn by haeren over-heer.
Want als de man bedenckt hoe ſeer hy is verheven,
Soo wort hy oock bewuſt, hoe dat hy dient te leven;

Een yeghelijck hebbe ſijn vrouwe lief: doch dat de vrouwe den man vreeſe. Ephef. 5. 33.

De Heere heeft de wijſheyt uyt-gegoten over alle ſijne wercken. Eccleſ. 1. 7.

„ Hoe yemant hooger is, en grooter ſaecken doet;
„ Hoe dat hy des te meer ſijn feylen ſchromen moet.
„Het geeft een grooten ſlach, als hooge torens vallen;
„Het ſchettert dapper uyt, als wijſe lieden mallen;
„ Men ſiet dat al het volck de quade ſlagen meet
„ Nae weerde vanden menſch die ſijn beroup vergeet.
Indien oock wederom de vrouwen deſe gronden
Eens namen inde borſt, en inder daet verſtonden,
Nae recht en reden eyſt, daer is geen twijffel aen,
En lant, en weerelt ſelfs, die ſouden beter gaen.
Want mits een yder menſch ſich liever laet ghebieden
Van eenich hooger bloet, als door gemeene lieden,
Wie twijffelt of het wijf ſal beter ſijn gheleert,
Soo haeſt ſy wort ghewaer hoe God de mannen eert?
Op, mijn ghedachten, op; ick moet de lieden tooghen
Dat ganſch het rond begrijp moet echte macht gedoogen,
Dat Aerde, Lucht, en Zee op echte trouwe ſtaet,
En dat al watter is nae deſe wetten gaet:
Ik wil in alle ding de menſchen doen beſeffen,
Dat mannen over al de wijven overtreffen;
Dat meeſt in alle ding, oock ſchoon het niet en leeft,
Al wat een man gelijckt, een hooger weſen heeft.
Laet ons het vrouwen ampt een weynich laten vaeren,
Om God in dit beleyt te mogen openbaeren:
Al wijckt ons loſſe pen een weynich uytte baen,
Noch gaet de buyte-ſprong de jonghe vrouwen aen.
Of ſchoon een vreemde wet ons niet en plach te binden,
Indien wy niettemin in vreemde landen vinden
Een wet die over al op onſe wetten paſt,
Dat ſtelt ons des te meer in onſe wetten vaſt.

Als Godt in ouden tijt de Zee, en haere ſtroomen,
De lucht, en haer gevolch, de velden mette boomen
Had door het Woort ghemaeckt, en in het aerdſche al
Den menſch, ſijn evenbeelt, verheven boven al;
Soo is het edel dier, om niet alleen te leven,
Een trooſt, een ſoet behulp, een mede-maet gegeven,
Een vrou, met haeren vrient in alle ding gemeen,
Als vleys van eygen vleys, en been van eygen been.
De man, des niettemin in leden onderſcheyden,
Is om het teere vat als metter hant te leyden,
Want uyt ſijn kloucken ſtant beſluyt een yder dit,
Dat hem geduchte macht in al de leden ſit. *a*
Het wijf in tegendeel vint yeder ſoo geſchapen,
Dat uyt haer kranck geſtel ten vollen is te rapen,
Te taſten metter hant, dat haer een weerde vrient,
Dat haer een vaſt behulp, een bondich ſteunſel dient.
Men vint ontrent den man meer krachten inde leden,
Meer geeſten inde borſt, meer gaven inde reden,
Meer hitte door het lijf; daer woont een kloucker aer:
En inde grove ſtem, en inden ruygen baert. *b*
Sijn ader is gewoon, met wonder harde ſlagen,
Het vyer dat binnen woelt geduerich uyt te jaegen,
Gewis de groote kracht die haer bewegen doet,
Seyt dat voor al de man de vlagge voeren moet.
Maer ſiet hoe dit beſlach met vrouwen is gelegen,
Haer pols die heeft alleen maer eenich kleyn bewegen;
Een yeder voelt ghenouch aen haeren ader-ſlach,
Dat ſoo een flauwe ſiel geen heerſcher weſen mach. *c*

a *Mares fœminis robuſtiores tam animo quàm corpore conſtanter affirmat Hippocrat. lib. 6. Epidemion part. 2. cap. vlt.*
Hinc Plato voluit Virorum animas quæ in hac vitâ molles & effœminatæ fuerunt, in mulieres reviviſcere. in Timæo.

b *Appoſitè ad hanc rem Ovid. lib. 9. Metam. in fine, dum deſcribit mutationem Iphidis in marem,*
—nec candor in ore
Permanet, & vires augentur, & acrior ipſe eſt
Vultus; & incomtis brevior tonſura capillis:
Pluſq; vigoris adeſt, habuit quàm fœmina.

c *maribus major ac validior multò pulſus, quam fœminis. Galen. in Comment. quos ipſe edidit in ipſius librum de Pulſibus comment. 1. quod & not. Tiraq. leg. connub. 1. num. 56.*

Dat

..er is een selsaem ding, dat niemant kan beseffen,
..t niemant door verstant of reden weet te treffen;
Daer is een wonder kracht verholen inde man,
Die in het swacke vat geen mensche vinden kan.
..at isser lichter ding als mette penne spelen?
..ie kan een ganse-veer, een lichte pluym, vervelen?
En des al niettemin, wanneer een vrouwe schrijft,
Daer is, 'k en weet niet wat, dat inde penne blijft.
..et vry een kloucke maecht haer uytter maten pijnen
..p dat haer letter-werck mocht vast en bondich schijnen,
Laet vry een handich wijf hier recken haer verstant,
Men seyt noch evenwel; het is een vrouwen hant.
..aer onder dit getal mach niet gerekent wesen,
.. Schuermans, u juweel, (*a*) eerst onlanx opgeresen,
Van wiens geleerde jeucht en uyt gelesen pen
De steden aenden Rijn, en ick, getuyge ben;
..och die beroemde vrou, wiens net en geestich schrijven
..l inde boucken staen, sal aenden Amstel blijven,
Sal door de weerelt gaen, een wonder voor de mans,
Soo lang de beste schaft sal koomen uytte gans.
..laer desen onverlet soo blijven onse gronden,
..l worter altemets een kloucke maecht gevonden;
Een bloeme, soomen seyt, en maeckt geen roose-krans,
Een snare geen gespel, een vryster geenen dans.
..od heeft dan aende man een hooger aert gegeven,
..n aen het wijf gelast om onder hem te leven, *b*
En siet! uyt dese born ontstaet een even-beelt,
Dat inde menschen werckt, en inde dieren speelt.
..elijck een groote beeck, verdeelt in kleyne stralen,
..aet, als een stille vloet, in alle velden dalen;

a *Ick segghe Ionckvrou Anna Maria Schuermans, woonachtich tegenwoordelick tot Renen, out ontrent 18. Iaer, goet Latijn spreeckende, haer neerstelick oeffenende inde Griecksche tale, inde Teycken-kunst, Schilder-kunst, Letter-kunst sonderling ervaren, op de Luyte wel slaende, ende in verscheyden andere wetenschappen tot verwonderinge toe uytmuntende, sal ontwijffelick door eenige gheleerde pennen opte vleugels vande Fame gestelt sijnde, dienen tot een nieuwe ende uytnemende vercieringhe onser eeuwen.*

b *De oude wet en Gods ghebodt over de vrouwen is: Uwen wille sal uwen manne onderworpen sijn, en hy sal uwe Heere sijn.* Genes. 3. 16.

Soo is de milde ſtroom van Godes eerſte wet
De ganſche weerelt deur geduerich uyt-geſet.
Beſiet het woeſte rond aen alle vier de winden,
Het voor-recht vanden man is over al te vinden;
Het wijfje geeftet op, het brooſe maeckſel wijckt,
En ſiet! het ſtelt de wet al wat den man gelijckt.
Men vint een echte ſucht geſtort in alle dieren,
Het ſy die inde lucht, of opte velden ſwieren,
Of krielen inde zee, of door een binne-vliet,
Sy duycken over al en lyden mans gebiet.
Ten is van geenen noot om preuven uyt te ſenden
Tot eenich verre lant, dat noyt de menſchen kenden;
Ghy, ſiet maer opte werf uw kalikoutſen haen,
Siet hoe ſijn felle ſnuyt, en ſpitſe veren ſtaen,
Hoe trotſt hy mette ſteert! hoe ſlaet hy mette vleken!
Hoe buldert hem de krop! hoe koomt hy aengeſtreken!
Het is aen ſijn gebaer, het is genouch te ſien,
Dat hy met volle macht wil op het hof gebien.
Dit munt des hooger uyt, wanneermen daerentegen
Sijn hinn', en watſe doet, wil neerſtich overwegen;
Sy gaet daer duycken heen, of ſchrafelt inde mis,
En wijſt ten vollen uyt dat ſy het wijfjen is.
Sy ſtaet gelijck beſorcht, om haeren haen te myden,
Men ſiet haer met gedult ſijn harde ſprongen lyden,
Men ſiet haer menichmael vertreden mette voet,
En noch ſoo blijft het beeſt geduerich even ſoet.
Gaet op een ander oirt, en ſiet de pauwen toogen
Haer uytgeſtreckten ſteert, vol Argus glinſter-oogen,
Siet in het tegendeel hoe mack het wijfje gaet,
En minder in geſach, en minder in cieraet.

et my een doffer aen, siet hoe hy weet te kyven,
In hoe hy sijn duyvin te neste weet te drijven,
Siet hoe het wijfje duyckt, en, sonder eygen sin,
Vliecht, nae de man gebiet, de koten uyt en in.
Jet is bedenckens weert dat duyven alsse spelen,
Jleest doffer en duyvin uyt een gebroetsel telen,
Maer, als de kip-tijt naeckt, de rouwe doffer-kop
Kiest eerst de ruyme lucht, en laet den engen dop.
Jet edel manne-dier geneycht tot vrye spronghen,
Vil in het enge kot niet langer sijn gedwonghen;
Het wijf in tegendeel koomt nimmer aenden dach
Dan als sy met ghemack de ruymte kiesen mach.
Vat sal ick van de swaen en sijn manieren schrijven?
ly kan het manne-recht voor alle kenners stijven;
Let op sijn fel geblaes, wanneer hy somtijts kijft,
En hoe hy met een trots voorby het wijfjen drijft.
ndien sijn echte gay in ontucht wort ghevonden,
ly grijptse metten hals, en geeftse duysent wonden,
Hy sleeptse naer het riet, en met een harden beck
So scheurt hy haer de borst, en breecktse dan den neck. *a*
) schande dat de mensch sal boose lusten vieren!
iet! hoerdom is de doot oock byde wilde dieren,
De swaen is wel te recht ghekleet in enckel wit,
Om datter noyt een hoer op haren leger sit.
Jeemt vorder uwen gang tot aen de groote kudden,
n let daer hoe de ram sijn hoorens weet te schudden;
Siet hoe de bock betoont een rechten mannen-aert,
En door een stouten moet, en door een ruygen baert.

Tiraquell. ad l. connub. 1. in fin.

a *De Brutis animalibus quæ adulterium puniunt, vid. apud Ælian. l. 11. hist. animal. c. 15. Plin. lib. 8. cap. 5. Solin. cap. 38. inter hæc numerantur ciconiæ, columbæ, turtures, elephantes, leones. Illud autem memorabile quod Guiliel. Parisiens. scribit suo tempore ciconiam quandam adulterio maculatam, per factum masculi cognitam, congregatâ ab ipso masculo multitudine ciconiarum, ac detecto ipso crimine fœmellam a totâ istâ multitudine, tanquam omnium judicio convictam, deplumatam ac laceratam fuisse.*

De ram gaet als een hooft, en leyt de ſtille beyten,
De bock die geeft de wet, en heerſcht ontrent de geyten
O malt niet, harders kint, en malt niet met het wijf,
Het beeſt is yver-ſieck; het ſprong u op het lijf. a
Wat dienter doch gewaecht van hengxſten ende ſtieren
Van groot en moedich vee? ſiet inde minſte dieren,
Siet inde kleyne ſpin een beelt van deſe macht;
Het wijfje ſpint alleen, de man gaet opte jacht. b
Wat houf je, jonge vrou, veel regels om te leven,
De ſpinne ſal alleen u volle wetten geven:
Al iſſe by het volck ghewveldich inden haet,
Sy kan een baken ſijn ontrent den echten ſtaet.
Sy leert een jonge vrou op huys-behouften mercken,
En wijſt een echte man tot harde buyte-wercken;
Schoon dan u meyſen is een vyant vande ſpin,
Als ſy haer netten weert, ghy, neemt haer wetten in. c
'k En wil niet in het wout, niet inde boſſchen dwalen,
'k En wil geen ſlang of worm uyt diepe kuylen halen;
Een beesje dient gewaecht; dat heeft een dubbel lijf,
Het teelt, gelijck een man; het baert gelijck een wijf.
Hoort, echte lieden, hoort een wonder om te leſen,
Het kan nu vader ſijn, en dan eens moeder weſen,
Doch niet gelijck het valt, of nae ſijn eygen waen,
Maer naer het inde krijch ſijn dingen heeft gedaen.
Want ſoo het middel weet den vyant uyt te jagen,
Soo mach het voor een man ſich inden woude dragen;
Maer wort het oyt geſien te vluchten uyttet velt,
Soo wortet afgeſet, en voor een wijf geſtelt. d
Ten mach nae deſen val geen manne-lid gebruycken,
Maer dwee en buychſaem ſijn, en neder leeren duycken;

a Le Paſteur Cratis follatrant avec une cheure, ſon bocq vient par jalouſie chocquer ſa teſte contre la ſiene, & la luy eſcraza. Michel. de la Montag.

b *Fœminam putant eſſe quæ texat, marem qui venetur, ita paria fieri merita conjugij. Plin. lib. 11. c. 24.*

c *Salomon wijſt de luye totte mieren; wy de getroude totte ſpinne.*

d *Ichneumō in pugna victus muliebria patitur, & eâ pœnâ afficitur vt partus dolorem ſufferat, cum utriusq; ſexus ſit particeps. Ælian. de Animalib. l. 10. cap. 47.*

Vat

Wat eyſter yemant meer? het boſch hout deſen voet,
Dat wat daer wijfjen hiet den man believen moet.
Indien ick mette pen wil roeyen inde baren,
In ſoucken in het meyr hoe alle viſſchen paren,
Men ſal van ſtonden aen, men ſal oock even daer
Het voor-recht vande man u maken openbaer.
l is het water ſtuer, het voet beleefde dieren,
Je viſch kan hooge macht en echte wetten vieren;
Siet! als een adder-ſlang maer ſchuyfelt aende ſtrant,
Strax is de zee-lamprey ontrent het drooge lant;
voucht haer byden man, en koomt op ſijn bevelen
eſwommen uytter zee en aenden oever ſpelen.
Dat is genouch geſeyt; Ghy, die in echte paert,
Gaet heult met uwen man, oock tegen uwen aert. *a*
e kater vander zee kan yeder openbaeren
at oock in heete ſucht de koude viſſchen paren,
Want ſoo een ſchippers gaſt het wijf gebaert te ſlaen,
Hy biet terſtont het hooft, en kanter tegen aen:
laer wort in tegendeel de kater aengevochten,
let wijf dat treckt den rugg' in veelderhande bochten,
En welt haer in het ſant: als of het ſeggen wou
De krijch is voor de man, het vluchten voor de vrou.
e zee-ram (inde zee ſijn ſchapen, koeyen, peerden,
n menich ander vee, gelijck als opter eerden) *b*
De zee-ram maeckt den haen door al het driftich velt,
En laet in ſijn bevang geen viſſchen ongequelt:
e wijfjens onder dies, gelijck gemeene ſchapen,
ijn dieren ſonder gal, en ſonder eenich wapen,
Sijn ſtil, onnooſel, ſacht, en uytter-maten tam;
Sy vreeſen haeren heer, en lieven haeren ram.

a *De congreſſu Viperæ & murenæ vid. Ælian lib. 9. de Animalib. c. 66.*

b *Vt vera ſit vulgi opinio, quidquid naſcatur in parte vllâ naturæ, & in mari eſſe, præterea multa quæ nuſquam alibi. Plin. lib 9. cap. 1.*

Ælian. lib. 1. de Animalib cap.26. Oppian. lib. 3. de piscib. Gesnerus lib. 4. hist. de piscib. Rondelet. lib.5. de piscib.

De Roock-vis, vander jeucht in echte min gebonden,
En wort te gener tijt in buyte-lust gevonden,
Waecht met een moedich hert sijn leven voor de vro,
Een spiegel voor de mans, een baken inde trou.
Noyt quam die Griexsche Vorst soo moedich aengestreken,
Om sijn ontschaeckte vrou en sijn verdriet te wreken,
Als dit manhaftich dier ontbrant in heet geschil,
Wanneer een ander visch sijn wijf onteeren wil.
Mijn penne, vorder niet. wil yemant dieper soucken
Het wesen vande Zee, die koome totte boucken
Die menich klouck verstant de weerelt achter liet,
Daer in men al het meyr tot inde gronden siet.
Het is voor ons genouch geswommen inde stroomen;
Te lande, mijn vernuft, en nae de groene boomen:
Daer is beleefde sucht oock in het naere wout,
En daermen niet en leeft, daer isset datmen trout.
Laet maer het ooge gaen ontrent de boom-gewassen,
Ghy sulter planten sien die opten regel passen,
Die echte lieden bint. al sijn de bossen rou,
Men vinter rechte min, men vinter echte trou.
Let op den Dadelboom *a*. het wijf laet haere tacken
Met ootmoet voor den man ter eerden neder sacken;
De man buycht wederom al is hy hooch ghekroont,
Het blijckt aen sijn geway dat hy haer gunste toont.
Gebeurt het dat de man is van het wijf verscheyden,
Misschien om eenich huys getimmert tusschen beyden,

Te weten, Ælianus, Plinius, Gesnerus, Rondelet. ende andere hier voren aengetoghen.

Onderscheyt ende voor-recht vā mannelick ghewas, oock in boomen, kruyden, steenen, en diergelijcke.

a Op dat de Leser niet en meyne dat het ghene wy hier vanden Dadelboom verhalen, alleen tot ydele vermaecklickheyt, ende niet nae de waerheyt wort geseyt, so hebben wy goet gevonden verscheyden geloofweerdige schrijvers, jae eenige Outvaders selfs, tot getuygen van het gene wy by ons ghedicht vertellen, hier by te vougen, met aenwijsinge vā [illegible] plaetsen daer sulx te vinden is. Hier van schrijven dan dese naervolgende. Basil. Hexaëmer: Homil. 5. Ambros. li[illegible] oper. ejusd. tit. laudati à Tiraquell. tract. de leg. Connubial. l. 1. num. 65. Theophrast. lib. 2. histor. plant. ca[illegible] & lib. 3. de Caus. Plant. cap. 23. Plin. lib. 13. cap. 4. Philostrat. in Iconib. illo cap. quo tractat de Palud. Iul. Poll. [illegible] 7. cap. 12. ex autorit. Herod. & Xenophont. & novissimè latè Pieri. in Hierogl.

So

ſoo queelt de vrouwe-plant, en ſtaet gelijck bedruckt,
ſoo datmen vanden boom niet eenen dadel pluckt;
Mer als de manne-ſtam ten leſten opgedreven
En met een jeuchdich blat tot aen het wijfje ſweven,
Dan is haer treuren uyt; ſy wort terſtont begort
ſoo dat het vruchtbaer hout van fruyten overſtort. *a*
Siet daer een aerdich beelt van twee gehoude lieden,
Die met oprechte ſucht malkander eere bieden;
ſiet daer een lieve vrou, die geen vermaken heeft,
Dan alſſe byden man in reyne trouwe leeft.
Wilt hier, o nortſen aert, van harde boomen leeren
Hoe dat een echte wijf moet haer geſelſchap eeren;
Komt grimmers, quellich volck, en ſiet aen quaſtich hout
Hoe datmen liefde pleecht, wanneermen is getrout.
Een block, een hart gewas, ſal eenmael overtuygen
Een wijf van ſtegen aert, dat niet en weet te buygen;
Hout, echte lieden hout u tochten inden toom,
En druckt in u gemoet den ſoeten Dadel-boom.
Kert weder, mijn vernuft. Cypreſſen, Klim, Laurieren,
Ekennen echte trou, ſchier beter als de dieren,
Soo doet oock menich kruyt dat inde boſſen groeyt, *b*
En menich edel gom dat uyt de boomen vloeyt. *c*
Noch heeft de kloucke geeſt van wijt-beroemde luyden
En diep geheym ontdeckt in alle groene kruyden,

a *D. Baſil loco ſupr. citat. diſertè tradit Palmam, quæ fœmina dicitur, in marem pronam, blandioribus ramis nutare, quaſi geſtientem, atque amplexus maris percupientem. Quin & D. Ambroſius loc. ſupr. citat. Eſt etiam, inquit, quod mireris, ipſis ſexus eſt in pomis, eſt diſcretio ſexus in arboribus, nam videas Palmam, quæ dactylos generat, plerumque inclinantem ramos ſuos, & ſubiacentem & concupiſcentiæ atque amplexus ſpeciem prætendentem ei arbori quam Palmam marem appellant pueri ruſticorum. &c.*

b *Mas & fœmina herbis, plantis, arboribus & virgultis ineſt, & quidem ſcriptores, quibus major vis eſt, maſculi nomen ac titulum aſſignant; qu. minor, fœminæ. Dioſcorid. lib. 4. cap. 5. & ſeq. Et quod in hiſce ſit ſexuum differentia, ex eo patet quod abies ſit m. ſit & fœmina. Item Cupreſſus, Laurus, Hedera, Apium, Calamus, & innumerabiles aliæ herbæ ac plantæ. Theoph ſt. lib. Hiſtor. Plant. 3. cap. 3. & lib. 5. cap. 5.*

c *Inter thura principatum obtinet thus maſculum, Dioſcorid. lib. 1. cap. 81. Idque Plinius lib. 12. cap. 14. tributum rei oni putat, ne ſexus alter uſurparetur. Hinc Virgil. Eclog. 8.*

Verbenaſque adole pingues, & maſcula thura.
Et Ovid. de med. faciei.
Cumque Ammoniaco maſcula thura ſale.

Want alſmen man en wijf hier onderſcheyden kan,
Soo vintmen noyt het wijf ſoo krachtich als de man
De man heeft meerder kracht in alle medecijnen,
Voor peſt en heete korts, voor alderhande pijnen;
Siet wat een ſelſaem ding! de reden heeft beſeft,
Dat over al de man het wijfjen overtreft. *a*
Noch hooger, ſnelle pen. in alle rijcke ſteenen
Is wijf en mans gewas, gelijck de ſchrijvers meenen,
Geen kenner heefter oyt dit onderſcheyt gemiſt
Noch aenden Hyacinth, noch inden Amethyſt. *b*
Men heeft doch over al (ghelijck op vaſte gronden
De kunſte roemen derf) geduerich ondervonden
Dat vry het ſchoonſte licht en klaerſte weder-glans
Koomt ſtralen uytte lucht, en dalen inde mans.
Een geeſt van onſe tijt, in deſe kunſt ervaren,
Wijſt ſijnen leſer aen hoe diamanten baren;
En datmen menichmael bevint een derden ſteen,
Daer niet als man en wijf eerſt rolden over een. *c*
Waer ſal ick vorder gaen? beſiet de felle rotſen,
Die met een ſteyle kruyn den hoogen hemel trotſen,
Siet alle klippen aen, ſiet alderhande ſteen,
Sy paren ſoo het ſchijnt, en teelen onder een.
Het wonder key-gewas, daer by de ſchepen ſeylen,
Dat kan een wacker ooch in man en vrouwe deylen,
De Schepper aller ding, de Vader van het licht,
Bint keyen in de trou, en aenden echten plicht.

a *Imò & in homine lac mulieris quæ marem peperit in omni vſu eſt efficacius, imò & ejus quæ marem tantum nutrit. ita inter medicos Gariopontus. lib. 1. remed. cap. 16. Plin. l. 28. cap. 7.*

b *Late Ruæus lib. de gemmis. 1. cap. 1. de Aëtite. hæc Plin. lib. 36. c. 21. de Carbunculo & Sarduſtro, Item de Iaſpide & Sapphiro de Diphrite & lapide Cyaneo aliiſq; vid. Plin. lib. 37. cap. 9. & alib. Galen. Pharmac. lib. 10. cap. 1. Tiraq. de leg. connub. l. 1. n. 68.*

c *Audi quiddam mirabile & ſilentio minimè premendum. Relatum mihi jam pridem eſt (inquit Franciſcus Ruæus lib. de gemm. 1. in princ.) à dominâ quadam fide dignâ quod Domina Heverenſis, è Luxemburgorum illuſtri genere oriunda, duos habeat ſervetque hæreditarios adamantes, qui alios crebrò, tanto naturæ miraculo, producant, ut eos quicunque ſtatis temporibus intueantur, conſimilem ſibi prolem eniti, palam judicent. & conatur ibi autor ille rationes phyſicas ejus rei indagare; quas lector: ſi videatur, ibi quærat.*

Ien die het Zee-kompas wil met het wijfjen strijcken,
Moet dolen inde stroom, en elders henen wijcken,
De naelde staet en sust, de wijser is bekaeyt,
Sy kent geen vaste ster die om het noorden draeyt.
een schip in tegendeel oyt vanden regel dwaelde,
Indien de manne-kracht was leyder vande naelde;
Want schoon dat yemant seylt de weerelt op en neer,
Het stael sweeft alle tijt ontrent den kleynen Beer. *a*
Ghy siet dan, jonge vrou, dat alderhande dingen
Haer onder mans gebiet gewillich laten dwingen;
Ghy siet het woeste bosch, ghy siet de felle zee
Ootmoedich voor den man, en uytter maten dwee.
Ghy siet tot uwen troost (*b*) hoe schepsels sonder leven
Als met gebogen hals haer mannen eere geven;
Wel maeckt dan u besluyt, dat God het manne-recht
De gansche weerelt deur in alle dingen hecht.
En, soo ghy niet en wilt met uwen schepper strijden,
Soo leert het echte jock aen uwen halse lijden;
Het is een out gebruyck, men achtet geen verdriet
Dat alle man gebeurt, en over al geschiet.
Ghy man, weet onder dies ons schrijven niet te strecken
Om tot een sotte waen u sinnen op te wecken;
Maer liever dat het hooft sich stelle voor een wit
Te plegen recht gedult ontrent een swacker lid.
Is yemant door geluck ter eeren opgedreven,
O laet hem des te meer sijn herte neder geven;

a *De Magnete multa miracula vide apud Plin. lib. 36. cap. 17. Claudian. in carmine de Magnete, & novissimè apud Willebrord Snell. in Typhi Batavo.*

b *Quæsitum est, si fœmina in paradiso non peccasset, an vi ô fuisset subdita & subjecta? affirmant Theologi & hac de re ita Viretus ad fœminarum solatium.* Si l'homme, dict il, & la femme fussent demeurez en estat d'innocence, jamais l'homme n'eust grevé sa femme par sa seigneurie, & ne luy eust faict aucun mauvais traictement; ny la femme aussi n'eust esté grevée de son costé d'estre soubjecte au marj, & n'eust luy obeï par regret ou par rebellion, & par ainsi eussent vescu ensemble en perpetuelle concorde, comme tourterelles, & brebis. Mais depuis que la nature est corrompue par le peche, comme le peche a rompu l'amitié entre Dieu & les hommes & l'a converti en discorde, ainsi l'a il faict entre marj & femme, & tout le genre humain.

Want als de milde God verleent geduchte macht,
Dan eyst hy meerder ſorch, en even minder pracht.
En beelt u geenſins in een wijf te ſullen krijgen
Die met een volle deucht ſal inden hemel ſtijgen;
Wie treft in dit geval het ſpits van ſijnen wenſch?
De beſte vanden hoop is maer een nietich menſch.
Een vrouwe, ſeyt het volck, heeft veelderley gebreken;
Sy is ſwack, bloode, vreck, en veerdich om te ſpreken,
Sy helt nae pluſery en alle kleyn beſlach;
En haeckt om moy te ſijn, oock alſſe niet en mach.
Ghy, die u ſoete jeucht wilt met een vrouwe wagen,
Leert haer, en haer gevolch, leert hare feylen dragen;
Maeckt hier, en over al, een voorbereyde baen,
Daer is in als gebreck, wie kan het tegenſtaen?
Doch om, tot uwen trooſt, het jock alſoo te vougen
Om in u wederpaer te vinden vergenougen,
Klimt op met uwen geeſt, en ſet geduerich vaſt,
Dat geen bequamer wijf op uwe ſeden paſt,
Dat niemant, wie het ſy, van die op aerden leven
V eenich beter deel en hadde konnen geven,
Dat God, der ſielen ſiel, die alle ſinnen kent,
V dit geſelſchap jont, en u ten beſten ſent.
Hoort, al die ſijt geneycht om u te laeten raden,
Ick weet een groot behulp tot alle groote quaden;
Hoort, die onruſtich ſijt en wenſt te ſijn geſtilt,
Seght met een buychſaem hert; God heeftet ſoo gewilt,
God heeftet ſoo gevoucht; kan ick het maer verbeyden,
God ſal het metter tijt ten rechten eynde leyden;
Al dunckt my dit en gint een drouvich ongeval,
God is het, die het quaet ten goede ſtieren ſal.

aer deſen onverlet, dat wy gebreken noemen
an, die het wel beſeft, in als te paſſe koemen:
„ Wat elders niet en dient als tot een laſtich pack,
„ Is voor een billick man een dienſtich huys-gemack.
at vrouwen ſwackheyt raeckt; die kan de mannen baten,
dien het rechte wit niet achter wort ghelaten:
Siet! waer haer lichaē ſterc, haer breyn geweldich klouck,
Daer is geen twijffel aen, ſy grepe nae de brouck,
bleve niet geſint, om voor den man te duycken,
aer woude boven ons de volle macht gebruycken,
Iae worden dat wy ſijn. ſie daer een wonder werck,
Door ſwackheyt van het wijf ſijn alle mannen ſterck.
en ſchrijft haer vreeſe toe, en datſe menich-werven
erſwijmen dit en gint, om datſe niet en derven;
Maer die een ſedich wijf van haeren angſt ontbloot,
Tis vaſt, dat hy de ruſt der mannen omme-ſtoot.
ie ſal het ſtoute rot van onbeſuyſde wijven
oen uyt het woeſte volck, of inden huyſe blijven?
Gewis geen ſtrenge wet en hout een vrouwe ſtil
Indienſe woelen derf, of anders qualick wil.
en wijf die niet en vreeſt, vermeeſtert alle deuren,
ijt ſtale grendels af, en doet de mueren ſcheuren;
Wat dienter veel geſeyt? is u geſelſchap ſtout,
Ghy waert my, lieve vrient, al beter niet getrout.
och heeft het wijf den naem van deun te ſijn geboren;
aer laetſe quiſtich ſijn, ſoo is de man verloren:
Al is de neering goet, de beurs wort omgekeert,
Indien u loſſe vrou haer penning niet en eert.
aet yemant ſijn beroup met alle macht beſueren,
och ſal een dertel wijf de winſt verturelueren,

Met ick en weet niet wat. al waer de vrouwe quist,
Daer smelt een dicke beurs gelijck een dunne mist.
Noch roeptmen op de vrou, en stelt haer in het praten,
Met al te lossen tong te byster uyt-gelaten:
Maer, vrient, het gladde lid dat elders hinder doet,
Is even voor de man en voor de kinders goet:
Een mont vol soete jock kan ons het breyn vermaken,
Oock als het is vermoeyt door last van groote saecken;
En wat doch paeyt een kint dat drouve tranen schrey
Als dat een geestich wijf met soeten monde vleyt?
Men tijght de vrouwen op, dat sy met beusel-dingen,
Met ick en weet niet wat haer dagen over bringen:
Maer draeyt doch eens het ooch door al het huys-bedrf,
Al watter omme gaet, wat heeftet om het lijf?
Tis meest al leure-werck. daer is een vloer te schueren,
Hier dient de wasch besorcht; en elders, kinder-lueren,
Of yet dat slechter is; en evenwel nochtans
Het minste datter valt is dienstich voor de mans.
Indien het nu geviel dat alderhande vrouwen
Met grooter omme-slach haer besich wilden houwen,
En datse geen bedrijf en namen metter hant,
Als dingen van gevolch, of saecken van het lant,
Wat raet hier voor den man? hy stond gewis verlegen,
Want niemant sou voortaen de kleyne diensten plegen
Ons noodich tot gemack. ey swijcht dan, lieve vrien
En schelt niet voor gebreck dat ons ten nutte dient.
Ten lesten laeckt het volck in onse teere dieren,
Dat sy genegen sijn haer dingen op te çieren;
Maer even dese sucht is nut voor al het huys,
Het maeckt de keucken net, en hout de tafel kuys:

Ah waere dese lust de vrouwe niet gegeven,
Wy leydden altemael gelijck een beestich leven;
Noyt man en heeft gemack, noyt kint en vaerter wel
Ontrent een vuyle slons en rechte morsebel.
Gy vint dan inder daet, en uyt bequame reden,
Amochtje vande vrou een ander maecksel smeden,
Iae dat het scheppen selfs u ware toe-betrout,
Dat ghy licht oock het goet voor feylen weeren sout.
De schepsels vanden Heer sijn groote wonder-wercken,
Die geen aelweerdich mensch nae weerde kan bemercken;
Bedaert u, schamper volck. wat vanden hemel koomt
Dient niet te sijn berispt, maer eer te sijn geschroomt.
Sit! waer een yder mensch geboren sonder feylen,
Wat sou dan yeder mensch een ander mede deylen
In pantschap vande sucht en van het soet verdrach,
Dat geen herboren mensch te rugge laten mach?
Glooftet, alle vlees heeft onbewuste slagen,
En dat heeft God gewilt, om ons te leeren dragen;
Wel draeght dan, Christen hert, al heefter yemant schult,
» Daer is geen beter werck als liefde met gedult.
Leert, nae den rechten eysch, leert alle ding gebruycken,
Leert, met gebogen hals, voor uwen schepper duycken;
Vernedert u gemoet en uwen stegen neck,
Daer schuylt volmaectheyt in, al dunckt het u gebreck.
Ick hebbe menichmael het ooge laten swieren,
En inden geest gelet, op alle kleyne dieren,
Op ick en weet niet wat, dat op het water sweeft,
Dat aende mueren kruypt, dat inder aerden leeft;
Ick hebbe menichmael in stilte sitten gapen,
En seyde, door gepeys, Wat diende toch geschapen,

Tis Christelick ghe-seyt van Thomas de Kempis in sijn bouk vande navolginghe Christi in het 16. cap. Waeren alle menschen volcomen, wat hadden wy dan om Gods wille vanden anderen te lijden? Godt heeftet alsoo ghe-schickt, op dat wy malkanderens lasten souden leeren dra-gen, want niemant en isser sonder ghe-breck, en niemant en leefter sonder lij-den.

Een mug, een maed', een mier, een mot, eē mol, eē mu
Een fleck, een flang, een feuch; en ander vuyl gefpuy
Maer als ick naderhant des Heeren diepe gronden
Had beter ingefien, en naerder ondervonden,
Soo dat ick eenichfins fijn hooch beleyt verftont,
Doen leyd' ick met berou mijn handen opten mont.
Ick fach dat alle ding, van waer het mochte koemen,
Schoon dattet niemant kent, of niet en weet te noemen
Tot aen de minfte vliech, tot aen de kleynfte mier,
Voor fpijfe wort genut by eenich grooter dier;
En al tot ons behouf. het fchuym van alle dingen
Kan menfchen dienftich fijn, jae noodich voetfel bring
Daer is een groot beleyt in alle kleyn gerut,
„ Geen diertje fonder heyl, geen fiertje fonder nut.
Het flechtfte vande menfch, het flimfte vande dieren,
Dat weet de wijfe God tot ons behout te ftieren:
Wie dit befeffen kan, en treft het recht befluyt,
Die vinter wijfheyt in, en treckter voordeel uyt. a
Nu iffet weder tijt naer onfen wech te keeren,
Op dat de jonge vrou ten vollen mochte leeren
Hoe dat in alle ding de liefde dient gebout,
De liefde die het huys in foete banden hout.
Wat oyt gebeuren mach, wat immer kan gefchieden,
Paft noyt, o jonge vrou, van uwen man te vlieden;
Wat onweer datter ruyft, of watter omme gaet,
Siet datje nimmermeer u eyge poften laet.

a *Soo dat het fchier over al ende fonderlinge inde huys-houdinge plaetfe heeft, dat den Apoftel Paulus op een andere gelegentheyt ghefeyt heeft.* 1. Cor. 12.22. *De leden des lichaems die ons duncken de fwackfte te wefen, die fijn de noodichfte.*

Vrouwen en dienen in gheenderley gheval, vande man te vlieden.

Ezechiel cap. 16. verf. 44. *Stelt onder de merck-teyckenen van onbefuyfde vrouwen oock dit naervolgende. Siet (feyt hy) alle die daer een-fpreeck-woort plegen te gebruyken, die fullen van u dit fpreeckwoort fegghen: de Dochter is als de Moeder, ghy fijt uwe moeders dochter, welcke u haeren manne ende kinderen wech liep.*

Dar

Daer ſijnder onder u genegen om te pruylen,
Die loopen uytten huys by vreemde lieden huylen,
Die loopen door de ſtadt, en ick en weet niet waer,
En maecken over al haer klachten openbaer:
Daer ſijnder even noch die alle kleyne dingen,
Die, oock het minſte woort, haer moeder overbringen;
De moeder wederom, by wijlen al te mal,
Verleent een gunſtich oir, en ſtijft het ongeval.
Die raet dat jae de vrou haer elders ſal vertrecken,
En wil oock even daer een bedde laeten decken;
Iae ſeyt, ſoo maer het wijf wil tyden opte loop,
De man ſal ſachter gaen, en geven beter koop.
Maer neen, geliefde, neen; al valter yet te klagen,
En wiltet niet te licht u moeder over-dragen;
Hebt op u weerde plicht een wijſer ooch-gemerck,
Te klagen buytens huys is enckel kinder-werck.
Soo plach eens Venus wicht, vol onbedachte rancken,
Ontrent ſijn moeders ſchoot wel eer te koomen jancken;
Gelijck het geeſtich volck, dat op de Fame ſweeft,
Ons met bedeckte jock genouch te kennen geeft.
Het dertel Weelde-kint, tot ſpel alleen genegen,
Had eens een luſtich velt tot ſijn vermaeck gekregen;
Een koele ſomer-lucht, die uytten weſten blies,
Die maeckte dat het wout vol ſchoone bloemen wies.
Daer ſprong de lecker om, daer ſat hy aender heyden,
Daer vlooch hy door het wout, daer lach hy inde weyden,
Hy riep de nymphen uyt, hy liep aen alle kant,
Tot dat hy daer een korf vol kleyne bijen vant.
Hy ſach een bly gewoel, hy hoorde geeſtich ſingen,
Hy roock een ſoeten geur; het ſchenen moye dingen:

Hy riep; wat fraeyer ſpel! en wat een luſtich dal!
Hier iſt dat my het wout met honich ſpijſen ſal.
Hy keeck eens wederom al wat de bijen deden,
Hy knilde mette booch de beesjens opte leden,
En drilde weder heen; ten leſten riep het wicht,
Geen luſt en lijt verdrach, de fuycke dient gelicht.
Maer als hy doen begon int bijen-huys te breken,
Soo wort het naeckte kint aen alle kant geſteken,
En over al geſtraelt; hy, ſiende dit gevaer,
Liep nae ſijn moeder toe, en liet den honich daer.
Hy klaechde ſijnen noot, hy toonde duyſent wonden,
Hy riep, voor ſoet, eylaes! heb icker ſuer gevonden,
Ick lijde voor de luſt een drouvich ongeval;
„ Daer yemant honich wacht is dickmael enckel gal.
Ach, moeder, wat een pijn! hoe ben ick dus gequollen:
Hoe ben ick over al met bobbels opgeſwollen?
Hoe ben ick dus geſtelt? dus leelick afgemaeckt?
Hoe is mijn teere jeucht in deſe noot geraeckt?
Hoe kan ſoo kleynen dier ſoo grooten pijne maecken?
Hoe kan ſoo teeren ſtrael tot aen het herte raecken?
Ey, lieve moeder, help! het doet te byſter ſeer;
'k En koom ontrent de bijen nae deſen nimmermeer.
De ſoete Venus louch, en ging hem weder vragen,
Wat iſſer, lieve ſoon? wat valter al te klagen?
Bedenckt, hoe grooten leet van uwen boge ſpruyt,
En die het al beloert, is maer een kleyne guyt.
Al quelt u dit en gint, noch dienter niet geweken,
Het ſoet is aengenaem, of ſchoon de bijen ſteken,
„ Die om een ſoeten mont ontrent de bijen dwaelt,
„ Moet lijden met gedult, oock als hy wort geſtraelt.

I diender yemant meynt, dat, watter is gesongen
V n al het geestich volck, is drift van losse tongen,
En reden sonder slot, en kluchten sonder sin;
Die is te mael bekaeyt; daer steken kruymen in.
F.t kint, dat vleugels heeft, vertoont de jonge dieren
[e om de minne-vlam, gelijck de muggen, swieren;
De vrijers sijn de bijen, die pijpen wonder soet,
Het schijnt dat haer bejach is enckel honich-vloet.
Mer als het Weelde-kint laet sijnen lust vervoeren
Cn met een stouter hant de bijen aen te roeren;
Dat is, wanneer de maecht, gedreven vande jeucht,
Meynt in een ander huys te vinden hare vreucht;
E n mistse menichmael haer voorgenomen eynde,
Cn datse niet en vint den honich, diese meynde;
De man, die niet en is geduerich even soet,
Spreect dickmael eenich woort dat prickelt haer gemoet:
Ht huys, en sijn gevolch, veroorsaeckt menich treuren,
E , datmen binnens jaers gemeenlick siet gebeuren,
Baert onverwachte pijn, verweckt een vreemt geswel,
En maeckt aen alle kant een bitter huys-gequel.
Vat raet in dit geval? sy stelt haer om te suchten,
E wil, wanneer het nijpt, tot haere moeder vluchten;
Die is haer eenich heyl, haer troost en toeverlaet,
Die hoort al watter schuylt, en watter omme-gaet.
Der roupt de jonge vrou, ach waer ick eens genesen!
Ic woude sonder man geduerich maget wesen;
Maer siet! de beste troost die moeder geven kan,
Is niet als, Slechte duyf keer weder nae den man:

Vrouwen niet buytens huys te gaen klagen.

Plusieurs nouvelles mariées qui prénent a desdain leur marjs a cause des premieres rencontres font tou ny plus ny moins que celuy qui, ayant j'a receu la piqueure de l'abeille, en jecte par despit la gofre du mi qu'il tenoit en sa main. Plutarch. au Precept. de Mariage num. 2.

Waerom uyt u bevang om eenich leet geweken?
Ghy geeft oock menichmael niet al te ſoete ſteken;
  Daer is (naer icket merck) van beyde ſyden ſchult;
  Dus ſmoortet onder u, of lijtet met gedult.
De vrouwen ſijn verdoolt, die uytten huyſe vlieden,
En klagen haeren noot oock byde vreemde lieden;
  Men vinter menichmael die, mits een ſotte vlucht,
  Oock om haer eerſten ſtant niet weynich ſijn beduch
Al heeft een jonge vrou by wijlen ſtuere vlagen,
Daer ſijn beleefde mans die haere ſwackheyt dragen
  Soo lange ſy het leet in hare kamer ſluyt;
  Maer als het buyten vliecht, dan is de vrientſchap uyt
Dan wort de man geneycht ſijn eere voor te ſpreken,
En even voor het volck in ſchelden uyt te breken,
  Dan wijckt ſijn wrang gemoet van alle ſoetheyt af,
  „ Tot openbaere ſond' een openbare ſtraf.
Een wijf niet lang getrout, die haeres mans manieren
  Of niet en had gheleert, of niet en wilde vieren,
  Sprack dickmael ſchots genouch. voorwaer eē ſlecht
  En voor een jonge vrou, en voor een nieu geſin. (
En als haer dan de man het ſwijgen wou gebieden,
Soo wouſe metter daet tot haere moeder vlieden;
  En hier toe werd het wijf ten leſten ſoo gewent,
  Dat ſy het vluchten hielt als voor een dreygement.
Eens, op een avont ſtont, als deſe lieden keven,
Het wijf, door gramme ſucht ten hartſten aengedreven,
  Liep naer het voor-huys toe, en riep daer overluyt;
  Ick wil van ſtonden aen, ick wil ten huyſen uyt:
De man, die des te meer de ſchande wou beletten,
Ging met een ſnelder loop ſich voor de deure ſetten;

En hielt de vrouwe daer, al wasse vinnich gram,
En trock het nacht-slot af, en ging van daer hy quam.

y, noch te meer gestoort, en selder uyt gelaten,
pringt knap ter venster uyt, en geeft haer op de straten;
En opten staenden voet, geen mensch en weter hoe,
Loopt in haer vaders huys, en nae haer moeder toe.
)aer vangt de pruylster aen haer handen om te wringen,
n met een groot gewelt haer tranen uyt te dringen;
Daer maeckse watter schuylt haer moeder openbaer,
Die hoort het speeltjen aen, en hout haer dochter daer.

Het was den ganſchen nacht nae dit verſchil geleden,
De man doet geen vervolch, maer hout hem ſoo te vrede;
  De vader vande vrou gemoet hem opten dach,
  Die groet hem heus genouch, maer vorder geen gewa
Dat quelt den ouden man, en ſeyt, met goede reden,
Hoort vrouwe, dit gepruyl en diende niet geleden;
  Ghy draecht u (nae my dunckt) in deſen wat te mal,
  Ick vreeſe dat ons volck van een vervreemden ſal.
De moeder, nae de ſaeck te hebben overwogen,
Ten eynde dit verſchil niet hooger ſy getogen,
  Roept ſtrax een ſnege meyt, en ſpreeckt uyt volle laſt,
  Gaet tot mijns dochters man en noot hem hier te gaſt.
De meyt gaet haeren gang. de ſwager wort gebeden,
Die koomt ter rechter uyr vrymoedich aengetreden;
  Men wort aen ſijn gelaet geen korſel hooft gewaer,
  Hy eet, en drinckt, en lacht, gelijck als voor en naer.
De tijt van ſcheyden koomt, de nacht begint te vallen;
Men ſtaet van tafel op; en vorder niet met allen,
  Als, Vader, grooten danck van u beleeft onthael;
  Hy ſlaet de mantel om, en maeckt hem uytte ſael.
De vader ſtaet verbaeſt; maer, ſonder lange dralen,
Gaet (ſeyt hy totte knecht) mijn ſwager weder halen,
  Loopt hem in haeſten nae, en roupt hem vande ſtraet,
  Ick hebbe noch een woort te ſeggen, eer hy gaet.
De man koomt wederom; daer gaet de vader vragen
Waerom hy mettet wijf niet eens en weet te dragen?
  En of hy jaren lang wil leven in geſchil?
  En of hy daer in huys ſijn vrouwe laten wil?
De man gaet ſachtjens aen, en opent ſijn belangen;
Ick wil oock even nu mijn wijf in huys ontfangen,

Behoudens datſe my betoone metter daet
Dat ſy in dit verſouck ter goeder trouwen gaet.
V|or al haer korſel hooft moet beter ſeden leeren,
S|heeft mijn huys ontſticht, ſy moetet weder eeren,
Sy koos, uyt eygen raet, een onbekende baen,
Sy moet op mijn bevel gelijcke wegen gaen:
S|moet de reyſe doen, en komen ingedrongen
I|ſt door het eygen gat daer uyt ſy is geſprongen;
En ſoo, en ghy, en ſy, des niet en ſijt geſint,
Ghy, vader, ſijt gegroet, en, moeder, hout u kint.
H|er ſchiet de moeder toe, en gaet haer ſwager vleyen,
D| dochter koomter by, en ſettet op een ſchreyen,
De vader neemt het woort, en doet een lang geſpreck
Hoe dat een jonge vrou moet buygen haren neck.
N|er onderling beklach, de vrede wort geſloten,
E| met een friſſchen dronck van nieuwen aen begoten;
Het wijf, hoewel geſtoort, moet buygen haren ſin,
Sy klam te venſter uyt, ſy quam te venſter in.
D|er mede was de luſt van loopen wech gedreven,
E| ſedert wiſtmen noyt of deſe lieden keven,
En ſchoon daer eenich woort by wijlen rijſen mocht,
Ten quam, na dit geval, noyt inde ruyme locht:
V|iendinnen, watter valt, haet diergelijcke rancken,
D|yckt onder uwen man, ghy ſullet u bedancken;
Of ſchoon u Griet en Trijn wat in het oire blaeſt,
Ey ſlaetet inde wint, voorwaer het is geraeſt.
M|en ſiet dat menich volck, van over lange tijden,
D| vrouwen onderwees om dit gebreck te mijden,
Te Roomen, als de bruyt quam totten bruydegom,
Een greep de jonge maecht, en draeyde luſtich om,

En ſwierde mette bruyt, om, door het omme-keeren,
Den wech, van daerſe quam, haer af te mogen leeren;
Ghy, ſchoon men dit gebruyck niet meer en onderho
En keert noyt wederom, wanneerje ſijt getrout.
Men vont een ander lant, daer met een ſnellen wagen
De bruyt wert uytgevoert, en nae den man gedragen,
En als de jonge maecht ter rechter plaetſe quam,
Soo wert de ganſche koets gegeven aende vlam.
Dat was genouch geſeyt; De wech is afgeſneden,
Soo datje nimmermeer en moocht te rugge treden;
Wel, temt dan uwen geeſt en uwen loſſen voet,
Hier iſſet daerje woont, en daerje blijven moet.
Als Agar Sara ſach in gramſchap aengeſteken,
In plaetſe vande wrock door ſmeecken af te breken,
Soo ſteltſet opte loop, en geeft haer in het wout,
Als offe by het wilt ſou vinden haer behout;
Doch alſſe met gevaer ging aender heyde dolen,
Soo is haer byden Heer het tegendeel bevolen;
Daer koomtſe weder t'huys, en, met een groot berou
Moet, tot een meerder ſmaet, haer buygen voor de vro.
Tis dwaeſheyt hart te ſijn, en liever wech te loopen,
Als door een buychſaem hert den pays te willen koopen;
En d'wijl men immers eens moet koomen totten ſoe,
Soo raed ick alle twiſt ten eerſten af te doen,
Tis beter inder haeſt, en eer de tochten groeyen,
En eerder yemant vreemts met u behouft te moeyen,
En, eer een kleyne vonck verweckt een groote vlam,
De ſchapen, ſoomen ſeyt, te ſchutten voor den dam.
Bedenckt eens, jonge vrou, hoe veel gebuer-klappeyen
Haer monden open doen, en in het breede weyen,

Quid juvat dies, quos in voluptatem honeſtam impendere licet, in dolorem alicujus tormenti transferre? Sen.

Wanneer een jonge vrou in hare plichten mist,
En, om 'k en weet niet wat, met haeren hoeder twist;
Bedenckt, soo deser een u schande koomt te weten,
Hoe breet sy alle ding sal poogen uyt te meten,
Hoe wil haer flabbe gaen? bedenckt dit alle tijt,
Doch meest als u gemoet wil swellen vande spijt.
Gelijck de medecijn het booste van de slangen
Tot nut en heyl gebruyckt; gelijck de menschen vangen
Al watter in het wout is uytter maten wreet,
En maecken van het bont een beste winter-kleet;
Soo moet de snoode gift van dese vuyle slecken
De vrouwen tot behulp van goede dinghen strecken;
Siet! dat u tegen is en die u qualick wil
Kan heelen u gemoet, kan hélen u geschil.
Het is de beste greep, in plaetse van te wreken,
In spijt van achter-klap het twisten af te breken:
Wie door een quade tong verbetert sijn gemoet,
Doet sijnen vyant leet, en sijne vrienden goet.
Ghy dan, om aenden nijt tot geen vermaeck te strecken,
En niet door al de stadt met u te laten gecken,
Of weest geduerich eens; of, sooje somtijts twist,
Maeckt dattet onder u in stilte sy geslist.
Waer yemant bijen hout, daer achtmen goet te wesen
Dat in het bijen-huys gedommel is geresen;
Gedommel inde korf is, in der bijen lant,
Een teycken van geluck en van een goeden stant.
'Tis anders mette trou, en mette vrou gelegen,
Ick wensch in dit geval, dat jonge lieden swegen:
Ten staeter niet te wel ontrent het echte paer,
Indienmen opte straet haer tieren wort gewaer.

Maer hier dient oock de man te worden aengesproken,
Want door hem wort de rust oock menichmael gebrok[en]
Hoe menich selsaem hooft maeckt dat de vrouwe suc[ht]
En inden huyse treurt, of uytten huyse vlucht?
Is yemant van het volck genegen om te weten
Hoe dat een teere maecht haer moeder kan vergeten,
En hoe een jonge vrou sal hangen aenden man,
Soo datse nimmermeer van hem gedueren kan;
Die sie, hoe menich kint sijn duyve kan gewennen
In nieuwe keeten sijn, en vreemde nesten kennen;
En hoe de wilde vlucht, oock sonder eenich slot,
Blijft in een kleynder huys, en op een enger kot.
Geen duyve, soo het schijnt, is immer wech gevloden,
Indiense met komijn, in honich opgesoden,
Is door een nieuwen heer van eersten af gevoet, a
Soo veel, beminde vrient, soo veel vermach het soet.
Gaet even soo te werck ontrent de jonge vrouwen,
Ghy sultse, sonder dwang, van loopen wederhouwen:
Daer past op dit geval noch gerste, noch komijn,
Het aes voor dese vlucht moet enckel honich sijn.
Beleeftheyt, waere sucht, en sachte troutel-woorden
Sijn hier en over al de beste minne-koorden;
Belieft, o vlijtich man, belieft een jonge vrou,
En leght in honich-raet de gronden vande trou.
Beelt u voor seker in, dat alle teere sinnen
Tot liefde sijn gemaeckt, door liefde sijn te winnen,
Met liefde sijn gewiecht. de liefde vande man
Is die een vluchtich hert in huys gewennen kan.
Hier maen' ick al het volck, dat veeltijts gantsche dagen
Is besich om een haes, of ander wilt te jagen,

a *Siet hier van het Lant-bouck van Baptista Port. cap. vande duyven.*

Het Fransch spreec-woort seyt wel, Bonne vie Pere & mere oublie.

Aliàs Baldus putat uxorem injustè à marito verberatam ab ipso posse aufugere, & petere se ali extra domum. in l. 1. in 2. collat. vers. tertio dubitatur C. de Leg. de quo tamen infra dispiciendum erit.

Dat meer vermakens heeft ontrent een vreemden hont,
Als by een aerdich kint, of aen een vrouwen mont.
Hier maen' ick al het volck, dat byde ſlemp-geſellen
Doet met een eeuwich nat haer vette buycken ſwellen,
Dat met de blinde kaert, of metten teerling ſpeelt,
Terwijl een jonge vrou ſit aenden heert en queelt.
Hier maen' ick al het volck, dat verre plach te reyſen,
En meer om haer bejach als om het wijf te peyſen;
Hier maen' ick al het volck dat inden huyſe wrockt,
En by het buyte-volck met vollen monde jockt.
Hier maen' ick al het volck, dat hare jonge leden
En tegen alle recht, en buyten alle reden,
En tegen alle ſucht van God en ſijne vrees,
Gaet paren in het bed met eenich ander vlees.
Leert yder in het ſijn op uwe ſaecken letten,
Leert, daer de reden eyſt, u jonſte neder ſetten;
Die God ſijn offerwerck, den Prins ſijn tollen geeft,
Die leere dat een vrou oock haere rechten heeft.
Doch bid ick al het volck, dat onder duyſent boucken
Geduerich beſich is om dit en gint te ſoucken,
In eenich ſtil vertreck te plaetſen dit beſlach,
En niet als bly gelaet te brengen aenden dach.
De fronſen in het hooft, die alle vrouwen haten,
Zijn noodich afghekeurt, en dienſtich naegelaten;
Beſwaert u koetſe noyt met eenich hooch gepeys,
Maer geeft aen bed, aen heert, en tafel haeren eys.
Laet boucken, diepe ſorch, en groote dingen blijven
Ter plaetſe daermen plach te leſen, en te ſchrijven;
„Wie ſtaech en buyten tijts blijft hangen aenden bouck,
„Doet onrecht aende vrou, en ſmaetheyt aenden douck.

Matrimonium eſt cùm Deus jungit duos in unam carnem; adulterium eſt, cum alia caro, imò aliena, miſcetur. Tertull. de Monogamiâ.

Doch, als hier in de man ſijn jonſte ſal betrachten,
Soo moet haer wederom de vrouwe neerſtich wachten
Door ick en weet niet wat te ſtooren ſijn verſtant,
Wanneer hy ſijnen geeſt in hooge ſaecken ſpant.
Het is van outs gelooft, dat meeſt de ſchoone vrouwen
De mannen inde kunſt geweldich wederhouwen;
En dat een lach, een lonck, een lucht van haeren ſchoo[t],
De boucken nederwerpt, de kaſſen ommeſtoot.
Ghy daerom, jonge vrou, die niet en wilt gehengen
Dat yemant door het huys ſal boucken mogen brengen,
Verſchoont oock uwen man, en doet hem geen belet
Wanneer hy metten geeſt ſich inde boucken ſet.
Soo doende, ſal de man niet beſich mogen weſen
Om tegen uwen ſin aen tafel yet te leſen,
Niet beſich mogen ſijn (ick ſtelle deſe wet)
Met boucken aenden heert of in het ſachte bed.
Of ſoo miſſchien de man in kamers ende ſalen
Wil brieven, out geſchrift, of boucken laten halen,
En dat hy leſen wil wanneer hy ſpreken ſou,
Soo is het bouck-geheym geopent aende vrou.
En weder, ſoo het wijf, eer datſe wort geropen,
Koomt tot het ſchrijf-cantoir ontijdich ingeſlopen,
Soo iſſer volle macht geboren aenden weert,
De boucken, als hy wil, te brengen aenden heert.
Leert daerom, jonge vrou, (ſoo wy te voren ſeyden)
En ſtonden gade ſlaen, en tijden onderſcheyden,
Nae dat de reden eyſt. al is het jocken ſoet,
Noch koomter oock eē tijt wanneer men blockē moet
Ghy weder, vlytich man, leert uwe vreuchde mengen,
En niet als ſoet gelaet aen u geſelſchap brengen;

Vxores formoſas litteratis impedimenta adferre, & maximè ſtudioſis obeſſe tradit. Ioh. Andr. & Panormitan. in c. diverſis extra de cleric. conjug.

Socin. Senenſ. interrogatus aliquando, cur minus ſolito litteris operam daret? vxorem, inquit, duxi. rurſus interpellatus, cur Socrates vxoratus non itidem philoſophiæ ſtudia neglexiſſet? Xantippe, inquit, moroſa fuit, &, vt exiſtimo, deformis, mea autem benevola & formâ decenti. Anton. Panorm. in libell. de Facetijs Alfonſi regis & aliorum.

Sit by haer niet en dut, of al te diep en peyſt,
Maer doet een ſoet verhael nae dat de reden eyſt.
Te gront van u geſpreck dient boven al te weſen
Het, waer des Heeren naem mach worden uyt gepreſen,
Te weten, hoe de menſch genaeckt het hoochſte goet,
En wat een reyne ſiel hier vrolick leven doet.
Hoe al de werelt dwaelt in veelderhande ſaecken,
Hoe vaſt de menſche ſlaept, oock daer hy dient te waecken,
Hoe alle vreucht verdwijnt gelijck een loſſen droom;
En hoe ons leven vlucht gelijck een ſnelle ſtroom.
Oock hoemen ongemack en alle ſwaere tijden
Moet ſonder onverdult en ſonder morren lyden,
En wat het recht gebruyck van alle dingen ſy,
En wat een s'menſchen hert maeckt vande tochten vry.
Dit dient van yeder man dus waer te ſijn genomen
Naer dat de tijt vereyſt, en na de ſaecken komen;
Een die ſijn weerde vrou met reden niet en ſticht,
En heeft niet recht geleert de ware manne-plicht.
Doch, als ghy beſich ſijt ontrent de ſwacke vaten,
So wiltſe niet te lang in hooge dingen laten;
Maer tracht om over-hant te brengen aenden dach
Dat haer bewogen hert tot vreuchde leyden mach.
Vertelt haer met beſcheyt, wat in verſcheyde ſteden
By deſe wort gedaen, by gene wort geleden;
Brengt ſoete ſpreucken by van eenich deftich man,
En wat haer met vermaeck ten nutte dienen kan.
Wien iſſet niet bekent, dat veel te mogen weten
Is aen een edel hert gelijck een lecker eten?
En dat van alle tijt de menſch in ſijn gemoet
Door hooren wort geſticht, door leeren aengevoet?

Optimè Plato; Homini hoc maximum bonum, ſingulo quoque die de virtute habere ſermonem.

De rebus altiſſimis etiam parvâ ac debili conſideratione aliquid poſſe inſpicere jucundiſſimum. Thom. 1. contra Gentil. 8.

Maritis omnibus & ſingulis dictum velim,
Dirige quam diligis.

Ten ſijn geen lieve mans, die haer geminde vrouwen
Niet met een ſoet verhael by wijlen onderhouwen;
  Sy, die met eygen wil haer bannen vande ſtraet,
  Ontfangen met vermaeck wat buyten omme-gaet.
Hier dient alleen beſorcht, door luſt van nieuwe dingen
Niet tot het innich merch van yemant in te dringen;
  Niet met een nydich ooch te loeren over al;
  Of met vermaeck te ſien eens anders ongeval.
Noch dient te ſijn gemijt tot vuyl en weelich mallen,
Als ghy te ſamen jockt, oneerlick uyt te vallen;
  Weeſt heus in u gelaet ontrent u wederpaer,
  Want ſoo ghy dertel ſijt, haer ſchaemte lijt gevaer.
Het kuys en eerbaer root, der vrouwen beſte gaven,
Wort door een geile tong allenxen ondergraven;
  Soo dat een eerbaer wijf, door ongeſouten praet,
  Haer aengeboren aert ten leſten achter laet.
Het is een oude leer, dat onbeſchaemde reden
Doen hinder, metter tijt, oock aende beſte ſeden;
  Door middel van het oir ſoo wort de ſiel geſticht,
  En door het eygen lid ſoo wort het herte licht.
O ſchaemte, dier juweel, o cierſel vande vrouwen,
Ghy dient in haeren geeſt geduerich onderhouwen;
  Want raeckt haer weelich hert eens buyten u gebot,
  Soo wort haer teere ſchoot een deure ſonder ſlot.
Nu tot ons eerſte wit. in plaetſe van te vluchten,
Of elders daer het valt u klachten uyt te ſuchten,
  Getroude lieden hoort, ick weet u beter raet,
  Beſlicht het onder een al watter qualick gaet. *a*

a Verum eſt, quod vulgò dicitur, familiam non adminiſtrari ridendo: res interdum poſtulat admonitionem, interdum expoſtulationem, nonnun[quam] etiam objurgationem; verum ab his oportet omnem moroſitatem ac amarulentiam abeſſe; talibus monitis plus p[roficitur], quàm clamoribus. Eraſm. de Chriſt. conjug.

c weet een ſeker huys daer twee gehoude lieden
ih vieren over-hant, en ſoete gunſte bieden,
Want ſchoon daer rijſt verſchil ontrent het huys-bedrijf,
Men ſieter geen gepruyl, men hoorter geen gekijf:
Dat elders heeft de kracht een korſel hooft te wetten,
Dt kan het eerbaer volck in ſtilte nederſetten;
Want ſchoon daer yet ontſtaet dat d'een of d'ander ſpijt,
Men ſpaertet altemael tot op een ander tijt.
E als het vinnich bloet ter neder is geſoncken,
E dat het boos geſwel ten leſten is geſloncken,
Soo daecht de man het wijf, het wijf ontbiet den man,
Daer niemant van het huys haer ſien of hooren kan.
Dier gaet het bouckjen op; men gaeter overwegen
Hoe dat aen alle kant de ſaecken ſijn gelegen,
Men ſtelter in beraet al wat een yeder ſchort,
En wie ſijn plichten doet, en wieder blijft te kort.
En, als nae rijp beraet de feyl is uyt-gevonden,
So wort die ſchuldich is met reden in gebonden,
Met reden aengetaſt, en dapper overhaelt,
Om dat hy vanden wech der liefden is gedwaelt.
Die moet, van ſtonden aen en eer de rechters ſcheyden,
Eloven op een nieu ſijn herte ſoo te leyden
Dat alle wrevel-ſucht, en korſel onverſtant
Sy met een ſtaege ſorch gehouden inden bant.
Daer gaen de lieven heen met vaſt-geſtelde ſinnen
Geen ſpijt of hevich bloet op hen te laeten winnen;
En, tot een vaſt gemerck van ſoo te willen doen,
Soo wort het vrede-bont verſegelt met een ſoen.
Ik prijſe dit gebruyck; en ſtont het my te wenſchen,
Ik gunde dit beleyt aen alderhande menſchen;

Want ſoo in yeder huys dit werde nae ghedaen,
Ick meyne voor gewis het ſouder beter gaen.
Een man heeft menichmael, 'k en weet niet wat, gebreken,
Oock die hy niet en kent; een wijf, verkeerde ſtreken,
Oock dieſe niet en merckt; en ſiet, dit onderſouck
Leert al wat qualick ſtaet, en haeltet uytten houck.
Een korts' is ſomtijts nut ontrent de ſwacke lijven,
Om datſe geen vergif laet inde leden blijven;
Om datſe vuyle ſlijm en alle quade ſucht
Kan jagen uytte maech en drijven opte vlucht.
Tis dienſtich menichmael malkander wat te ſeggen,
Op dat geen oude wrock bleef inden boeſem leggen;
Op dat de bitſche gal mocht ruymen door den mont;
Men wort oock aende ſiel met ſieck te ſijn geſont.
„ Wanneer het jonge paer woont eenich by malkander,
„ En niet en leeft in vyer gelijck een Salamander,
„ Noyt voor de bueren twiſt, of voor de boden kijft,
„ Soo wort haer beyder macht in alle ding geſtijft.
„ Maer ſoo het echte volck doet openbare klachten,
„ Geen vrient of nagebuer, geen meyt en ſal haer achten:
„ Geen ding dat haer geſach ſoo voor de lieden breeckt,
„ Als dat het lieve paer te ſamen leppich ſpreeckt.
„ Het wijf moet over al met haer exempel leeren,
„ Hoe dat een ſtege meyt moet haeren meeſter eeren;
„ Weet dat het dienſtbaer volck geen eere bieden kan,
„ Ten ſy dat eerſt de vrou wil eeren haeren man.
Doch wat u overkomt, of hoeter is geſchapen,
Ick rade nimmermeer van uwen man te ſlapen;
Het valle ſoo het mach, gaet evenwel te bed;
Daer wort verſtompte min van nieuwen aen gewet;

Da

Hier wort de ſpijt gedoot, en alle nijt verdreven ,
Hier wortmen weder eens oock daermen heeft gekeven,
Daer wijckt de koude ſucht en alle drouve pijn ,
Daer rijſt een nieuwve vreucht gelijck een ſonne-ſchijn.
Hier boven alle ding ſoo dienen echte wijven
In hoochſten aengemaent, in't bedde niet te kijven ;
Want alſſer onluſt rijſt van daer men vrede wacht,
Soo is de ſoete trou in drouven ſtant gebracht.
Vendinnen, als ghy komt ontrent de ſachte pluymen,
Let twiſt, en overmoet, laet harde ſinnen ruymen ;
Het bed is overal een haven vande ruſt,
Hier dient al watter brant te worden uytgebluſt:
Sich in het ſachte dons tot twiſten af te wenden,
Dit is de weerde Trou in haeren tempel ſchenden :
Ghy, breeckt, ten minſten hier, de gronden vande ſpijt ;
De waen en haer gevolch is Venus toegewijt.
Mer yemant ſal miſſchien op onſe rymen kijven,
Om datſe veel te lang in deſen handel blijven ;
Maer, lieve, met verlof: de ſoete vrede-plicht
Is vry een grooter werck als voor een kleyn gedicht.
Men geeft een langen tijt om wel te leeren ſpellen,
Om letters nae de kunſt, en ſoo het dient, te ſtellen ;
Men buycht en tong , en mont, en ſinnen altemael,
Op datmen leeren mocht een overwaelſche tael.
Men leert, met alle vlijt, een douck in ſtucken breken,
En hoe het dient gevult door veelderhande ſteken ;
Men leert een vreemden naet met tijt en harden dwang,
En hierop ſuſt de jeucht geheele jaeren lang :
Mer tis een meerder kunſt een deel verdraeyde ſinnen
Te brengen over een, en weder in te winnen ,

Vt aliquid auri extrahamus terras pervertimus, vt ſummum bonum occupemus, ſcrutari pectus piget. Sen.

Tis vry een grooter werck de tochten vanden haet
 Te brengen tot gedult, en op de rechte maet,
Tis jae van meerder vrucht beleeft te konnen ſpreken,
En door een ſoeten aert den wrevel af te breken;
 Wel, leert dan met gedult, beſette vrouwen, leert
 Hoe datmen huys-krakeel tot ſoeten vrede keert.
Dat ſal u nutter ſijn en beter konnen ſtercken,
Als yet dat komen mach van al het ſpelle-wercken,
 Het ſal u meerder gunſt verwecken by den man,
 Als yet dat u de priem of naelde geven kan,
En des al niettemin ſoo dienen alle mannen
Tot ſoo een noodich werck haer ſinnen in te ſpannen;
 Al ſpreeck ick totte vrou; veel dingen ſijn gemeen,
 Soo dat ick oock den man en hier en elders meen.
Nu hoort dan noch eẽ woort. het ſchijnt de lieden vragn,
Hoe dat een echte wijf haer dan behoort te dragen
 Wanneer een korſel hooft ſoo buyten reden gaet,
 Dat hy een teere vrou met harde vuyſten ſlaet.
Het ſtuck dient onderſocht. Doch, eer hier in te treden
Soo wil ick onſen man een weynich over-reden,
 Op dat ſijn edel hert, geroert door ons gedicht,
 Mocht prenten inde ſiel de rechte manne-plicht.
Men vint een vreemde ſtraf, gebruyckt in oude dagen,
Als eenich wrang gemoet een ſlave wilde plagen,
 Men bont die ſchuldich was, mẽ ſlouch hem op het vel,
 Iuyſt nae de rechte maet van eenich ſnare-ſpel.
Gelijck, wanneermen danſt, de leden nederſincken,
Of ryſen inde lucht, al nae de ſnaren klincken,
 Iuyſt op gelijcke wijs ſoo ging het mette ſweep,
 Die even mette klanck hem inde leden neep, *a*

a Au païs de Thoſcane on chaſtioit les eſclaves au ſon de flutes, ou des autres inſtruments de Muſique. Plutarch. au traićté de la Colere.

Vraent

'raecht yemant, waerom dat? men wilde mette ſlagen
Niet ſlechts alleen het lijf maer oock de ſiele plagen;
Want, dat eens herte-luſt en vreuchde plach te ſijn,
Dat werd daer herten-leet, en uyt-geſochte pijn.
)it paſt op u bedrijf Trou-ſchender, menſche-plager,
iel-pijnder, huys-verdriet, muyl-ſtooter, vrouwe-ſlager,
Vreucht-breker, minne-beul, int korte, rechte jan,
Niet weerdich om den naem te dragen van de man, *a*
hy queſt u wederhelft met uwe rappe leden,
)ie maer tot vrou-behulp de man en moet beſteden;
Ghy quelt u bed-genoot met uwe rechter hant,
Die vande weerde trou haer was het eerſte pant.
Iet lid dat eygen is om haer alleen te ſtreelen,
)m u beleefde gunſt haer uyt te mogen deelen,
Dat laet ſijn eerſte wit en oeffent wreede ſtraf,
Dat ſnijt het ſoete bont van alle vrientſchap af.
;hy had aen uwen God voor alle man geſworen,
)at ſy was u vermaeck, uw ſiel, en uytverkoren,
V trooſt, u weerde bruyt, de luſt van uwe jeucht,
V lieve tortelduyf, en uwe ganſche vreucht;
Vaer ſijn op deſe tijt, waer ſijn u ſchoone woorden?
Vaer al het lang gevry, en al de vaſte koorden
Te voren hier gebruyckt? waer uwe ſoete mont,
Die u aen hare gunſt met duyſent éeden bont?
;ewis, een ſwacke vrou is vry genouch geſlagen,
)ie hare jeucht verſlijt met uwe vrucht te dragen;
Die met een ſwaere pijn haer kinders baren moet,
En noch het teer gewas met eyge borſten voet.
Iier dient geen ander ſucht, als enckel medelijden,
n met een ſoet gedult haer krancken aert te mijden; *b*

a *Huiuſmodi vir (ſi quidem vir appellandus eſt potiùs quam fera) & patricidæ & matricidæ ſimilem dixeris.* Chryſoſt. Hom. 26. in 1. Epiſt. ad Corinth.
Cato, vir alioquin ſexui fœmineo parùm amicus, non eſſe verberandas vxores propter domeſtica mala contendit; & hoc qui faciunt, non minùs peccare dixit, atque eos qui Deorum ſimulachra polluunt. Plutarch. in vitâ Caton.

b *Quis earum non miſereatur propter obſequia quæ maritis præſtant, propter partus periculum, & ipſam liberorum procreationem, propter quæ multa jure noſtro inventa ſunt privilegia.* L. aſſiduis C. qui Pot. in Pign.

Of ſooſe wat beſtaet dat immers niet en ſluyt,
En doet haer geen gewelt, maer lachtſe liever uyt. *a*
Het purper, datter waſt op hare teere wangen,
Is met geen harde neep, met ſlagen niet te prangen;
Is voor geen felle vuyſt of ander leet gemaeckt,
Maer door een ſachten mont te werden aengeraeckt.
De vrouw is uyt het lijf van haeren man gekomen,
De vrouw is uytte borſt van haeren man genomen;
Het is dan onverſtant en niet als vinnich bloet
Dat tot den boeſem dient te treden metten voet.
Het wort tot heden toe, bynaeſt in alle landen,
Gerekent by het volck een vande meeſte ſchanden,
Als yemant ſijn verſtant ſoo verre dwalen laet,
Dat hy een teere vrou met ſlagen onder gaet. *b*
Een die ſich vande gal ſoo verre laet verwinnen,
Betoont voor alle man een onmacht inde ſinnen;
Ach Cato was te wrang, die ſett' een raets-heer af
Om dat hy buytens tijts ſijn wijf een ſoentjen gaf; *c*
Hy mocht op beter gront de vrouwe-ſmyters plagen,
Ontnemen haren ſtaet, en uyt den lande jagen;
„ Want die in ſoete min ſich wat te buyten gaet,
„ Is vry een beter man, als die ſijn vrouwe ſlaet.
Een die ſich hier vergeet, ſal, voor ſijn ganſche dagen,
De gront van alle gunſt uyt haren boeſem jagen,
Al vleyt hy naderhant, al ſtreelt hy wonder ſeer,
Hy krijcht geen rechte ſucht, geen ware liefde meer.
Ick weet dat dees en geen dit anders willen drijven,
Iae met een ſtoute pen voor al de weerelt ſchrijven,
Dat menich ſelſaem wijf noyt man ten vollen acht,
Voor datſe totte tucht met ſlagen is gebracht.

a *Malam mulierem potius riſu quàm baculo caſtigabis. Bernard. Epiſt. de curâ & reg. rei fam.*

b *Summa injuria eſt vitæ ſociam & in rebus neceſſarijs tibi conjunctam tanquam mancipium ignominiâ afficere. Chryſoſt. Hom. 26. in 1. ad Corinth. 11.*

c *Titus Flaminius à Catone cenſore Senatu motus dicitur, quod uxori oſculum tuliſſet præſente filiâ.*

Me

Men vint in onsen tijt van seker man geschreven,
Die totte soete min met slagen wert gedreven;
Men hoort van seker wijf, die nimmer liefde drouch
Dan als een dulle kop haer opte leden slouch. *a*
Maer die verkeerde lust, gebout op vreemde gronden,
En is in onse kust te geener tijt ghevonden;
Al wat tot liefde dient wort in het Zeeusche lant
Door gunst en soet onthael, niet mette vuyst geplant.
Men segge watmen wil, in my sal nimmer komen,
Dat vrouwen onverstant met slagen wort genomen;
Ick vind in tegendeel dat wie een vrouwe smijt
Verweckt in haren geest een onversoende spijt. *b*
Al wat een billick man van vrouwen wil bejagen,
Dat moet door jonste sijn, en niet door harde slagen;
Het is in dat gesin ten besten niet ghestelt,
Daer sucht tot echte min moet rijsen uyt gewelt.
Het is nyt vrijen wil, dat jonge lieden trouwen,
Het is uyt vrijen wil, dat sy de weerelt bouwen;
Al wat uyt vrijen wil niet onder hen geschiet,
Maeckt huysen vol geraes, en herten vol verdriet.
Een heer mach sijnen knecht oock metter hant kastyden,
Een leerling moet de plack van sijnen meester lyden,
De vader mach het kint met roeden ondergaen,
Maer noch vermach de man sijn vrouwe niet te slaen.
Het edel trou-verbont, een steunsel vande landen,
Gaet boven alle bloet, en boven alle banden,
Al watter maeschap is, of ander vrientschap hiet,
En heeft noch evenwel by echte liefde niet.
Ik wil in dit geval een korten regel geven,
Een regel voor het bed en voor het echte leven,

a *Moschæ mulieres nisi à viris & sæpe & vehementer pugnis aut fustibus dedolentur, odiosè se ab illis haberi suspicātur. Guaguinus in sua Moscou. Zuing. theat. vitæ hum. vol 1. lib. 5. cap. verberare. vide Camerarium in Meditation. Hist.*

b *Verberibus vxoria benevolentia in mortale odium vertitur, tamque sævum sæpenumero adversus maritum vxor concipit animum, vt multa inde delicta & interneciones sequantur. Sicuti Galeotto principi Foroliuiensi evenisse legimus, cujus vxor Iohanna, Bentivoli filia, cùm à marito sperni se videret, morbum simulavit, & cùm maritus, eam visendi gratiâ, solus ipsius cameram ingrederetur, ab insidiatoribus ipsum trucidari curavit. Ioseph. Paß. Ravennas in regul. connubial. fol. 152. Adhibitis verberibus morbus non tollitur, sed exasperatur. Melchior Iunius quæst. Polit. part. 2.*

Ghy die met herten-luſt wilt lange ſijn getrout,
Siet datje deſe les geduerich onderhout.
Vermanen dienter veel, beriſpen wonder ſelden,
Ten ſy door hoogen noot, ſoo wacht u van te ſchelden;
Doch watter ruyſſen mach, of hoe de ſaecken gaen,
En paſt, o ſalich man, u vrouwe niet te ſlaen. a
De feylen van het wijf ſijn dienſtich afgeſneden,
Of moeten by den man in ſtilte ſijn geleden;
Het is van ouden tijt een regel inde trou,
„ Of leert, indienje kont, of lijt een ſwacke vrou.
Daer ſijn in dit geval maer tweederhande wegen,
Waer door een billick man ſijn ampt behoort te plegen,
Te weten door de tucht, of door een ſtil gemoet,
En wat ghy neemt ter hant, het is u beyde goet.
Kan yemant door de tucht ſijn vrouwe beter maken,
Het ſal hem dienſtich ſijn in veelderhande ſaken;
Of woont hy by het wijf door middel van verdrach,
Soo wort hy voor hem ſelfs vry beter als hy plach.
Een yeder ſy bedacht, dat even quade wijven
De mannen evenwel ten goede konnen drijven;
„ Tis rechte manne-ſaus, die inde tonge bijt;
„ En niemant worter klouck, als die te voren lijt.
De kouck, die boven al in Hollant wort gepreſen,
En mach noch evenwel niet ſonder peper weſen;

a Etiamſi quidam jus vxorem verberandi marito plenâ manu tribuant, id male ſit. non poteſt enim dari exemplum Scripturæ, ubi id ab aliquo ſancto & pio viro unquã ſit factum, tametſi difficiles habuerint vxores; ponderanda ad hoc exempla Moſis & Siphoræ; Davidis & Michol, Iobi & ipſius vxoris, Abrahami & Saræ, Iacobi & Rachaëlis, Tobiæ ſenioris, &c. nec vllo præcepto Apoſtoli aut alicujus Prophetæ probatur. vid. D. William. Gouge Theol. Angl. Treat of domeſt. dutjes. Nullum ſit tam magnum peccatum vt ad verberandum vxorem te compellat. Chryſoſt. ad 1. ad Corinth.

Benè Varro Vxoris vitium aut tollendum aut tolerandum. Qui tollit vitium, vxorem commodiorem praſtat, qui fert, ſeſe meliorem.

Le mary eſt fol, qui prend des querelles publiques avec ſa femme, car ſi elle eſt bonne, il la doit favriſer; afin qu'elle ſoit mellieure; ſi elle eſt mauvaiſe, il la doit ſoufrir, afin qu'elle ne devienne pire. Mrc. Aurelius cap. 10.

Socrates interrogatus cur vxorem moribus adeò incompoſitis domum duxiſſet? reſpondit ſic habendam conſuetudinem cum moroſis vxoribus, quemadmodum qui ſe ad ſtudium equeſtre exercentes, parant equos ingenij ferociori vt ſi eos ſubegerint, cæteris utantur commodioribus.

l isse wonder soet, des echter niettemin
oo steeckter hier en daer een klautje gembers in.
Die het recht geheym van onse monden kennen,
willen kinders selfs niet al te soet gewennen;
Wel, neemt dan tot behulp, en lytet inden douck,
Dat yeder dienstich acht oock inde soete kouck.
e smaet en onlust hoort by wylen gantsche dagen,
dan sijn herte geeft om spijt te leeren dragen;
Die wort ten lesten sterck en krijcht een vaster huyt,
Soo dat hy twist verwint, of uyt den boesem sluyt.
n vinter in het lant, die even haer bedancken
van een kribbich wijf, en hare stuere rancken;
Om dat, met haer behulp, het eertijts vinnich bloet
Is sedich, is geset, is uytter-maten soet.
Ey, leert oock even hier, leert uwe sinnen buygen,
En uyt een grillich wijf gesette tochten suygen;
Daer is een hooge school oock midden inde trou,
Men leert beleefde sucht oock van een stuere vrou.
Het schaep, dat Pontus voet, gaet dolen aender heyden,
En pluckt aen alle kant maer alsem uytte weyden;
En, mits het alle tijt alleen van bitter leeft,
Gebeurtet dat het beest geen galle meer en heeft.
Ik wenste (mochtet sijn) dat alle jonge paren
uyst van gelijcken aert met dese schapen waren;
Ghy man, die overal de leyder wesen moet,
Wort klouck door ongeval, en uyt het bitter soet.
Maer soo noch evenwel aen yemant onder allen
een man van desen aert in handen is gevallen,
Vriendinnen, weest besorcht voor al te nemen acht
Wat eerstmael dit verloop heeft in het huys gebracht.

Is cui assidua cum incommodis suis est rixa, callum per injurias ducit, nec ulli malo postea cedit. Senec. tract. cur bon. vir. mala.

Vxor si molesta tibi sit, habes unde patientiæ laudem quæras, unde discas requiem optare, unde peregrinari ames, ubi vocem exerceas &c. Petrarch de Remed. utriusq. fort.

Camerarius Med. Noriberg. de his ita lusit.

Felle carent Ponti pecudes absinthia pastæ,
Ferre mala assuetus non malè ferre solet.

Siet! wijse lieden selfs verklaren wel te weten
Dat selden goede vrou wort vanden man gesmeten,
Dat selden eenich man sijn leet met handen wreeckt,
Ten sy de vrouwe wrockt of mette tonge steeckt.
Ghy, sift dan u ghemoet, en weecht u voorich spreken,
En soo door u bedrijf de man is afgeweken
Van dat de reden eyst; ó betert u gebreck,
En maeckt op sijn gebiet te buygen uwen neck.
Maer eerst gaet totten Heer, en neycht uw teere leden,
Doch klimt met uwen geest en offert u gebeden,
Bid met een innich hert, dat vrede met verdrach
Voortaen in uwen geest haer wooning houden mach
Koomt dan tot uwen vrient, te rechter uyr getreden,
En leght hem opte borst de gronden vande reden;
En, soo ghy sijnen geest in goede posen vint,
Soo hangt hem aen het oir tot ghy het herte wint.
Voor al weest noyt geneycht u handen uyt te steken,
Om even met gewelt u leet te komen wreken;
En schoon u Ael of Heyl met onbedachten sin
Dit blasen in het oir, en krachtich beelden in,
Schoon, ick en weet niet wie, u schijnt te willen leeren
De slagen vande man met slagen af te keeren,
O, sooje my gelooft, bedwingt u rechter-hant,
Sy is van echte min een heylich onder-pant.
Ghy, vechten jonge vrou! tis buyten alle reden,
En tegen u beroup, en alle goede seden,
Ey lieve weest gerust, en laet het woelen daer,
De vuysten vanden man die wegen u te swaer.
Siet, als een teere vinck met vogel-lijm gevangen
Blijft in het taye slijm met hare veeren hangen,

Nunquam vehementiùs in virum invehendum: uxorem enim cum viro pugnare, cum Deo est pugnare, qui dixit sub potestate viri eris, & ipse dominabitur tibi. Erasm. de Christ. Matrim.

Idienſ' haer leden rept, en gins en weder treckt,
Soo wortſe vande gom noch des te meer bevleckt.
Joftet, jonge vrou, het onverduldich woelen
oet u maer te meer het ongeluck gevoelen,
l die een donderſlach of blixem myden wil
ie ſyge laech genouch, en ſwyge vorder ſtil.
roept hier tegen aen, dat ſchoppen, nepen, ſlagen,
als met ongedult van u en ſijn te dragen;
laer denckt, al wort de vrou vertreden vanden man,
Dat haer, oock even dat, ten goede dienen kan.
et, hoe menich menſch wort in het lijf geſneden,
rt met een vinnich nat gewreven inde leden,
Vort aen het vlees gebrant, en op het been geſchrapt,
n door een vuylen dranck geduerich uyt-getapt.
al noch tot behulp. de God die onſe wonden
vuyle puyſten kent, tot in de diepe gronden,
Gaet dickmael hart te werck ontrent een leelick ſeer,
Ghy, lijd, o lieve, lijd de plaeſter vanden Heer.
ſchoon u duyſter ooch niet recht en weet te mercken,
Wat God door u verdriet beſloten heeft te wercken;
Noch toont geen onverdult door uwe drouve ſtem,
Maer, ſoo ghy ruſte ſouckt, verwacht en klaechtet hem.
r pijt van alle ſpijt, leert even harde ſlagen,
Leert ſchande, leert gewelt oock ſonder morren dragen;
En pleecht geen ander wraeck als door een drouve traen,
Iae gaet dan uwen vrient oock des te ſoeter aen.
Doet als het hof-Camil dat, mette voet getreden,
Reckt beter als het plach. ghy, ſuyckert uwe reden
Oock in het bitter ſelfs, en weeſt geduerich ſoet,
Dat ſal den ſmyter ſijn een vyer in ſijn gemoet.

Fabius unum pugnandi & vincendi genus eſſe putabat non pugnare; idem nos hic.

En laet geen wreede ſucht in uwen boeſem ſwellen,
En laet u reyne ſiel niet vanden wrevel quellen;
Ten is geen ſedich hert, geen ware Chriſten borſt,
Die innich leyt en wrockt, en nae de wraecke dorſt
Toont geen verſworen aert, geen ingekanckert weſen,
Geen vuylen etterpuyſt, uyt fellen haet gereſen,
Geeft ſegen uytten mont wanneer hy leelick ſmaet
En ſpreeckt oock enckel heyl wanneer hy vinnich ſ[...]
Ick weet dat ons gebot gaet hooger als de reden,
Gaet vorder als de kracht van uwe teere leden,
Maer weet des niettemin, ſoo ghy een Chriſten ſijt,
Dat jae een Chriſten hert is boven alle ſpijt.
Weet dat de groote God is machtich u te ſtyven,
Is machtich alle quaet van uwen hals te dryven,
„ O ! die met reyne ſucht op hem alleen betrout
„ Wort door het leet geſterckt, en in verdriet gebout
Al is u man geneycht tot veelderley gebreken,
Vermijt u niettemin van tegen hem te ſteken;
Ten ſtaet u geenſins vry, door onbedachte waen,
Te woeden inden geeſt om tegen hem te gaen.
De vrouwe moet den man, en hy het wijf beminnen,
Niet om 'ken weet niet wat in leden ofte ſinnen,
Maer om des Heeren wil, en om de ſoete wet
Waer op het echte paer te ſamen is geſet.
Want anders ſo de menſch, wanneer hy koomt te trouw[...]
Wil ſijn geſtreckte gunſt op friſſche leden bouwen,
Of op een wacker ooch, of op een hooch verſtant,
Soo wort die vaſte knoop niet als een loſſen bant:

Gave God dat de vrouwe hier, ende alle Ghriſtenen elders, in ſmaetheydt ſijnde metten Apoſtel. 1.Corin.4.13. *mochten ſegghen: Als wy ſchandelicken aengheſproken worden, ſoo ſegenen wy; als wy vervolcht worden, ſoo verdraghen wy; als wy gelaſtert worden, ſoo bidden wy.*

Twee broeders metten anderen in gheſchil gevallen ſijnde, (ghelijck Homerus verhaelt Iliad. 24.) riep Euclides (een vande ſelve) my moet dit en dat overkomen ſo ick my aen u niet en wreke; en het moet my (ſprack daer op de tweede) niet wel gaen, ſoo ick u met ſoeticheyt niet tot reden en breng he: Ende ſiet daerop ſijn ſtaens-voets de broeders verſoent. ſoo veel vermach een goet woort teghen een gram ghemoet. Siet hier van [P]lutarch. au tract. de la Colere.

Eylas!

Elaes! in dat geval ſoo konnen oude dagen,
Druck, korts, en ander leet, u ſteunſel neder-jagen;
En ſiet! daer is de ſiel tot inde doot bedrouft,
Iuyſt als het nietich vlees den meeſten trooſt behouft.
Maer ſoo men poocht het ooch van menſchen af te drayen,
En met den hemel ſelfs ſijn herte tracht te payen,
Dan ſtaet de liefde vaſt. „ het is de beſte leer
„ Oock in het hoochſte leet, te ruſten inden Heer.
Doch ſoo des niettemin hier yemant mochte vragen,
Hoe lang een echte vrou dit pack behoort te dragen,
Eer ſy het bitter leet moet brengen aenden dach,
Of by een trouwen vrient haer lyden klagen mach;
Ontfangt een kort bericht. Ick raede niet te klappen
Aen yemant wie het ſy, al nae verſcheyde trappen;
Eerſt dienter totten man, en voor den Heer geſchreyt,
Eerſt dienter al ghedaen dat voren is gheſeyt:
So dit u niet en helpt, maer valt gelijck verloren,
En dat ſijn felle ſucht is harder als te voren,
Soo berſt ten leſten uyt door uwe drouve ſtem,
En roept oock ander volck tot rechters over hem.
Let alſmen eenich ſeer met ſap van eyge kruyden
Niet overwinnen kan; ſoo haeltmen vreemde luyden:
Men ſiet dat ſlechte ſalf op verſche wonden paſt,
Maer kancker in het vlees wort harder aengetaſt.
Indien u oyt ontmoet ſoo booſen aert van ſaecken
Die binnen u bedrijf niet recht en ſijn te maecken,
Of dat ſich eenich man ſoo buyten reden draecht
Dat, naer een lang gedult, u lyden dient geklaecht.
Ghy maeckt noch evenwel in u verdriet te myden
Te roupen tot behulp een vrient van uwer ſyden,

Gaet tot ſijn eygen volck, en aen ſijn naeſte bloet,
  Gaet tot ſijn vader ſelfs, en opent u gemoet.
V man in dit geval en heeft hem niet te belgen,
Maer ſal met beter hert uw klachten neder-ſwelgen,
  Dan of ghy ſijn gebreck en uwes herten gront
  Een vrient van uwe ſtam gingt leggen inden mont.
Maer ſoo het korſel hooft u niet en laet te plagen,
Soo ſtreckt u vorder uyt, en gaet tot uwe magen;
  Laet die met u geſlacht te ſamen henen gaen
  Om hem, met grooter ernſt, de tucht te raden aen.
En ſoo oock deſe plicht behoorlick aengedreven
Hem echter niet en brengt tot eenich beter leven;
  Soo taſt hem naerder aen, en ſtelt voor aen te werck
  De hoeders van het volck, de herders vande kerck;
Laet die hem ſijn gebreck met diere woorden ſeggen,
En even Godes vlouck hem opten boeſem leggen,
  Laet dreygen eeuwich leet, en dringen opte wet,
  En neemt tot u behulp meer als een huys-gebet.

Vide Philipp. Melanth. Loc. de Conjug. artic. de divort. propter ſævitiam.

Waer henen mijn vernuft? ſal ick de vrouwen leeren
Van haer geſelſchap gaen, en tot de rechters keeren?
  God-geve dat de ſmaet van ſoo een vreemde ſlach
  Geen wijf, geen echte man ten deele vallen mach.
Men vinter evenwel die, mits haer twiſtich leven,
Geheele ſteden deur een quaet exempel geven;
  Des koomt haer quaet beleyt ten leſten aende wet,
  Die ſcheyt het grillich paer van tafel ende bed:
Een yeder neemt het ſijn', en gaet byſonder woonen,
De dochters by de vrou, de vader mette ſoonen;
  Siet daer het weerde bont van alle glans berooft.
  » Een vrouwe ſonder man, een lichaem ſonder hoof

Dt moet het echte paer, gelijck een kancker, ſchroomen,
E noyt de booſe ſucht ſoo verre laeten koomen;
Men ſegge watmen wil, ten is geen Chriſten aert
Te ſcheyden vant geſin wanneermen is gepaert. *a*
Daer is een groot behulp tot alle groote quaden,
Oock dan wanneer de menſch met druck is overladen;
„ Want als de ganſche ſiel met lyden is gevult,
„ Dan iſt den beſten trooſt te lyden met gedult. *b*
Ghy, wilt in dit geval niet om de menſchen dolen,
Maer ſegt in u gemoet; God heeftet ſoo bevolen:
Want als een Chriſten-hert lijt innich huys-verdriet,
Hy ſiet een ſlaende macht die niemant anders ſiet: *c*
Hy ſiet den goeden God in ſijne booſe dagen,
En lijtſe met gedult, en leertſe willich dragen;
Iae ſuycht oock ſoeten trooſt uyt alle tegenſpoet,
En weet dat hem het quaet ten goede dienen moet. *d*
Ghy, die u wettich deel hebt eenmael uytgekoren,
En trouwe met behulp voor eeuwich aengeſworen,
Waerom beſwijckt uw jonſt in dit verdrietich leet
En tegen alle recht, en tegen uwen eet?
Is eenmael tijts genouch van diſch en bed te ſcheyden,
As u de bleecke doot ſal inde plaetſe leyden
Daer niemant ſpijs en nut; als u de ſtrenge wet
Sal leggen in het graf, het enge made-bed.
„Wie kan tot ſijnen God op vaſten gront genaken,
„Die met ſijn echte deel geen vrede weet te maken?
„ Wie kan des Heeren broot ſich brengen aenden mont,
„ Die aen ſijn eygen vlees ſijn tafel niet en jont?
Gewis het innich hert ſal u geduerich wrougen,
En ſy ghy wederom uw handen poocht te vougen;

a Viret. au 7. commandem. tit. Si les perſonnes peuvent. &c.

b *In magnis malis magnum remedium eſt Pati. Senec.*

c 2. Sam. 16. 11.

d Rom. 8. 28.

Neceſſitatis non aliud effugium eſt, quam Velle quod ipſa cogit. Idem.

Of ſoo ghy niet en paſt op deſen weerden bant,
Soo is u beſte deel met yſers afgebrant.
Ten ſy dan u gemoet verneme vaſte gronden,
En dat men inder daet heeft dickmael onder-vonden
Dat u de wreetheyt ſtelt in vreeſe vande doot,
Soo ſcheyt u nimmermeer van uwen bed-genoot.
Geen wonde-meeſter brant, geen ſnyter inde leden,
Geen ſetter beenen af als op gewiſſe reden,
En noyt, voor dat hy merckt dat kruyt, noch wortel ba
Maer dat het ſtege ſeer de kunſt te boven gaet.
Ick wenſte dat de Wet noyt paer en wilde ſcheyden,
Noyt haer geduchte macht en ſtelde tuſſchen beyden,
Dan als het huys-gewoel en onverſoenden haet
Nu kanckert in het merch en buyten hope ſtaet. *a*
Ick wenſte dat het volck haer noyt en liet geluſten
Of tafel op haer ſelfs of leger uyt te ruſten
Voor dat aen alle kant wat tot de ruſt behouft
Ten vollen is betracht en menichmael beprouft. *b*
Leeft, echte lieden, leeft als twee gepaerde ſchapen,
Tot dat het aertſche deel ſal inder aerden ſlapen;
De man is mette vrou als water ende wijn,
Dat recht vermengelt is kan noyt geſcheyden ſijn. *c*

a *Ex diſſidio & rixis domeſticis conjuges quoad thorum & menſam, etiam mutuo conſenſu non ſunt ſeparandi, ſi modò Chriſtiani ſint; ſed debent reconciliari ac ſeſe mutuò ferre. Viret. ad 7. præcept. decalog. Nihilominus tamen ſi tanta eſt viri ſævitia ut mulieri trepidanti non poſſit ſufficiens ſecuritas præſtari, ac diffidit ſe poſſe cohabitare marito ſine periculo vitæ, ſeparandum eſt matrimonium quoad thorum ac menſam, ne deterius contingat. Præſ. Everhard. conſ. 224. num. nec illud cum Scripturâ pugnare, ſed & apud Chriſtianos ſervari debere, tradit Melanth. in loc. de Conjug. Ar. Divort. propter ſævitiam veneficia & inſidias ſtructas vitæ &c.*

b *Si deploratæ adeò ſævitiæ ſit vir ut à paſtoribus admonitus non deſinat furere, & domeſticæ Eccleſiæ invocation turbet, & uxorem tractet ita crudeliter, ut vita in periculo ſit, certè magiſtratus imperio coërcendus eſt, qui non ſo vitam perſonæ innocentis tueri debet, ſed etiam ejus conſcientiæ conſulere, ne fracta dolore & indignatione tanden bijciat invocationem, aut aliquid injuſtè faciat. Philip. Melanth. in loc. de conjug. Art. de divotijs propter ſæviti. Shneyder. tit de nupt. part. 4. verſ. quæ ſint cauſ. divortij. num. 14. Alij tamen hîc tolerantiam tantum & co ventiam eſſe debere, non ſeparationem aſſerunt. vide Fœlic. Bidenbrach. in tractat. de cauſ. Matrim.*

c Le mariage eſt (comme diſoit Themiſtius Platonicien) une meſlange, qui doit eſtre de tout en to, comme du vin & du l'eau qui aſſemblez une fois ne ſe peuvent jamais plus ſeparer.

ch in het tegendeel sijn wederom te straffen,
i uyt een malle sucht haer vrouwe liffelaffen,
Die sonder onderscheyt, en buyten alle maet,
Betoonen voor het volck een selsaem ongelaet.
r sijn verwijfde mans die niet en willen smaecken,
lliefste moetet eerst met haren monde raecken;
Die nimmer uyt en gaen, en niet en willen doen
Als naer een tusse-lonck en met een minnen-soen. *a*
r sijnder in het lant die opte strate mallen,
ick en weet niet wat, voor al de weerelt rallen,
Die dragen aen het lijf, als voor een heylich pant,
Een lint, een hayre-snoer, een vrouwe kousse-bant.
Vat is doch vande mensch? die quade slagen myden,
Die sietmen menichmael in tegen-feylen glyden:
De maet is wonder goet, en hier, en overal,
Ghy mint, o soete jeucht, maer echter niet te mal.
t dringt van uwe beeck, en pluckt van uwe rosen,
r wilt in reyne tucht uw hinde lieve-kosen;
En al te rechter tijt; want vreucht en huys-verdriet
En dienen niet gepleecht, dan als het niemant siet.
r, o vervlouckte daet! o schuym van alle plagen!
n hoort van ouden tijt, en oock in onse dagen,
Als datter vrouwen sijn, van soo een stouten aert,
Die mannen onderstaen te grijpen inden baert,
D haeren over-heer met vuysten komen tergen,
als een vollen krijch met hooge woorden vergen,
Die mette nagels selfs, jae met een fellen tant
Verscheuren echte trou, en haeren soeten bant. *b*
Ic bidde, mijn vernuft, laet dese monsters blijven,
M n hant die schrickter af, en weygert yet te schrijven,

a *Seneca & ex ipso Hieronymus viri cujusdam magni mentionem facit, qui nisi alternis tactum labijs cibum non sumebat, qui vxoris fasciâ pectus colligabat, & ne puncto quidem horæ ab eâ abesse poterat, origo quidem amoris honesta, sed magnitudo deformis; nihil interest quàm ex honestâ causâ quis insaniat.*

Vxor etiam oblectamenti nomen est. Deuter. 42. Prov. 5.

b *Hostiens. in summâ tit. de Iure jur. §. quomodo censetur vers. sed cum metus; tradit, & queritur multas esse fœminas quæ viros verberant. ô monstra!*

Mijn penne ſluyt haer op, haer edel nat vervrieſt,
Het ſchijnt dat al de kunſt haer inde ſchrick verlieſt.
Een woort dan, ſonder meer. heeft yemant deſe vlagen
Die moet geen vrouwen naem in onſe lande dragen;
Want die ſoo byſter verr' is buyten haeren plicht,
En is geen echte vrou, maer eer een helle-wicht,
Een ſuſter van de peſt, die, uytte nacht geboren,
Set door een holle ſtem, en met een fellen horen,
De ſteden in geſchil, het lant in enckel bloet,
Gehaet van Pluto ſelfs, en al het hels gebroet.
O! dat geen helle maen, geen ſonne meer en ſchijne,
O! dat het edel licht, en alle glans verdwijne,
O! datter niet een ſter, niet een vergulde ſtrael
En blincke voor het ſpoock, of uyt den hemel dael.
O! dat het luſtich vyer, (het ſy men tracht te koken,
Daer dit gedrochte woont, of datmen poocht te ſtoken,
Ten dienſte van het huys) niet ſy als enckel damp,
Niet als een vuyle miſt, en ongeſonde ramp.
O! dat het klare nat van alle ſoete ſtroomen,
O! dat het aerdich groen van alle ſchoone boomen
Verdrooge voor het ſpoock; o! datter niet een blom
En ryſe daer het gaet, of uytter aerden kom.
O! dat de ſtuere vorſt het ganſche wout verſenge,
Soo dat het treurich velt geen roosjen voort en brenge
Ten luſte van het ooch; ten eynde niemant weet
Van yet dat luſtich is, al waer het over treet.
Waerom ſoo veel geſeyt? laet alderhande dingen
Het wijf te ſpijte ſijn, en in het aenſicht ſpringhen,
Op datſe weten mach dat lucht, vyer, water, lant,
Iae dat den hemel ſelfs is tegen haer gekant.

Doc,

Och, boven alle twist, en alle quade streken,
So wort de man voor al met yver aengesteken
Wanneer een dertel wijf, vol ongesonde lust,
Verkeerde minne pleecht en vreemde lippen kust.
! laet een echte vrou tot alle tijt gedencken
Her eere voor te staen, haer eere niet te krencken;
» Het beste dat de bruyt ten echte brengen kan
» Is yver inde tucht, en liefde totten man.
En' die sich hier vergeet, die stort in alle schanden, Syrach. 22. 13. Item 23. 25.
quetst haer eygen selfs, en alle diere panden,
Sy quetst haer eygen vleys, haer eer, en eerbaer root,
Sy quetst, tot aen het hert, haer eygen bed-genoot.
doet de reyne tucht uyt haeren huyse vluchten,
baert een vreemt gebroet van onbekende vruchten,
Sy maeckt dat wettich erf wort qualick uytgedeylt,
En dat een vader selfs in sijn geslachte feylt;
breeckt de weerde trou en alle vaste banden,
S treet als mette voet het recht van alle landen,
Sy schent het reyne bed en haeren dieren eet,
Sy brant haer inde siel een eeuwich herten-leet;
S doet het gansche lant van haeren handel spreken,
S laet haer vuyle dracht op alle straten leken,
Sy maeckt een eerlick man tot schimp en enckel spot,
En, dat het swaerste weecht, sy stinckt voor haren God.
Vat dienter noch geseyt? het schuym van alle sonden,
Vn alle slim bejach, van alle boose vonden,
Het slijm van alle vuyl, de grouwel vander hel,
En al wat leelick hiet, is in het overspel.
Ah! die haer eens beklat met dese vuyle smetten,
E. kan haer leven noyt haer eere weder setten;

Soo haeſt als haere jeucht maer eens en is gemeyn;
Geen zee, met al haer nat, en maeckſe weder reyn.
Al wou ſoodanich wijf met uytgeſtreckte leden
Haer eeuwich inden dienſt van haeren man beſteden,
En treuren alle tijt met innich ſiel-berou,
Noch miſtſe niettemin de gronden vande trou.
Al wou ſoodanich wijf oock hondert dooden ſterven,
Iae lijf en yeder lid in ſtucken laeten kerven,
Ten goede vande man, de dracht van haeren ſchoot
Die kleeft, die kleeft haer aen, tot inde bleecke doot.
Al wie haer jonſte drouch, of oyt te voren kenden,
Die ſullen met een walch haer oogen omme-wenden,
En wijcken van haer af, als van de booſe peſt;
Dus maeckt, dat reyne ſucht in uwen boeſem veſt.
Bewaert met alle ſorch de bloem van uwe jaren,
Geen ding dat lichter pleckt als uwe teere waren;
V jeucht moet niet alleen niet geyl, of dertel ſijn,
Maer ſchroomē voor dē naem, en ſchrickē vande ſch
God heeft in grooten ernſt getoont in oude tijden,
Dat hy in echte trou gheen ſchande wilde lijden,
Want ſoo een dertel wijf bedrooch haer bed-genoot
a Deuter. 22. 22. Levit. 20. 10, Men dreef haer inder yl met ſteenen nae de doot. a
En om tot aller tijt te worden ondervonden,
Of door verkeerde luſt een vrouwe was geſchonden,
Soo werter op een nieu geſtelt een yver-wet,
Soo werter op een nieu een offer ingeſet;
Een offer, vol gevaers, voor alle ſnoode wijven,
b Num. 5. 18. *Men ſalder geen oly op gieten noch wie-roock op legghen, want het is een yver-offer.* Een offer, ſonder noot, voor alle reyne lijven,
Een offer voor de tucht, en voor het echte bed,
Een offer ſonder reuck, een offer ſonder vet, b

En

En offer vanden Heer. als eenich quaet vermoeden
Begonste naere ſorch in yemant aen te voeden,
De man, uyt dit geval, bequam dan volle macht,
Dat flux daerop het wijf voor Gode werd gebraçht,

Het wroegh-offer beſtont uyt gerſte-meel ſonder wieroock, en ſonder olye, om dat onder de vlouck, die daerin geſchiedde, niet lieffelicx ver-

...t en diende. Calvin. ad 7. præcept. daer hy den text num. 5. uytleght.

Hier quam de prieſter aen, en ging voor eerſt ontbinden
Al wat een jonge vrou plach om het hooft te winden,
De ſpangen van het hayr, met al het omme-werck,
En ſtelde dan het wijf te midden inde kerck.
Daer ſtontſe treurich heen, de tranen opte wangen,
En liet voor al het volck de vlechten neder hangen,

Dat was genouch geseyt; Siet wijf! hier staeje naeck
Voor Hem, die voor dē man de vrouwe heeft gemae[ckt]
Hier was dan seker bad vermengt met offer-asschen,
Geheylicht voor het volck, om sich daer in te wasschen,
Hier trat de priester toe, en schepte bitter nat
Niet in een gulde schael, maer in een aerden vat:
Noch liet hy vande vloer het stof te samen brengen,
En ging het onder een en met het water mengen,
Daer schreef hy dan eē vlouck, die luydde wonder st[...]
En gooter water op, en wies de letters af;
En als hy dit beslach te samen had gebrouwen,
Een selsaem mengel-moes voor alle kiese vrouwen,
So sprack hy tot het wijf; Nu koomt hier voor dē He[er]
Of tot een eeuwich leet, of tot uw grooter eer;
Indien u reyne jeucht haer noyt en liet besmetten,
Soo sal het bitter nat u geensins konnen letten;
Ghy sult, oock nae den dronck, bevrijt van alle pijn,
Bequamer totte vrucht, en liever vrouwe sijn. *b*
Maer soo ghy buyten af uw vrouwelicke deelen
Hebt door onguere lust aen vreemde laeten streelen,
Of dat uw geyle schoot oneerlick open staet,
Voor snoode linckerny, en overspelich saet,
Soo weet dat u geheym sal even nu vervuylen,
En vloeyen alle tijt van duysent etter-buylen,
Sal smooren inde stanck, en smelten inde dracht,
Tot dat u nietich vlees ter aerden wort ghebracht.
Hier op soo moest het wijf dan seggen voor de lieden,
Al wat de priester seyt, dat late God geschieden;
En daerop tratse toe, en even, tot besluyt,
Soo greepse naer het vat, en dronck het water uyt.

a *Eenige meynen dat de Priester dit water nam uyt het metalen hant-vat daer staech voor de Priesters water in bewaert wert, ghelijck dese plaetse veeltijts soo wort uyt gheleyt, Andere, dat het sy geweest van het water vermengt met asschen vande roode Koe daer van ghewaecht wort* Num. 19.1. *vide Cal. ad 7. precept.*

b *Indien het wijf onschuldich was, so en bleefse niet alleen gesont, maer werd oock vruchtbaer. Id valet dictio in originali seminificabitur semine. sicut in opposito dictum fuit, semen diffluere, vbi mulier in sterilitate contabescit. Calv. d. loc.*

n leet als geenen tijt, indien haer geyle leden
yemant van het volck oyt waeren afgereden,
Haer buyck ſwol byſter op, haer dgie werd verrot,
En ſy van ſtonden aen een openbare ſpot.
ier was haer lichaem reyn, en noyt haer leven-dagen
n bouve toegewijt, een lincker opgedragen,
Soo kreech haer gave ſchoot geen hinder vanden vlouck,
Maer was door al het lant een eere vanden douck.
iet, het eygen nat op eene wijs geſchoncken,
eene wijs gemengt, en in het lijf gedroncken,
Bracht opten ſtaenden voet ontrent een vrouwe ſchoot
Of kracht van nieuwe vrucht, of nepen vande doot.
d toonde metter daet dat alderhande ſaecken,
e man, en echte vrouw, en hare kamer raecken,
Sijn aenden hemel ſelfs ten hoochſten lief-getal,
En dienen by het volck geſuyvert boven al.
diefte, woecker, moort, en diergelijcke ſonden
werd geen ſtrenge vlouck, geen bitter nat gevonden;
Dit ſelſaem onderſouck en was maer ingeſet
Tot ruſte vanden man, en voor het echte bed.
d liet de weerelt ſien dat alle booſe ſtuypen,
e uyt een dertel ooch tot in het herte ſluypen,
Verwecken aende vrou een kancker in het bloet,
En maecken haeren ſchoot tot vuylen etter-vloet.
s waer, het yver-nat en wort in onſe dagen
en vrouwen ingeperſt, hoewel de mannen klagen,
Maer weet des niettemin dat God oock heden leeft,
En nu, en alle tijt, gelijcke krachten heeft.
ſiet tot inde borſt, tot midden inde nieren,
ſiet tot in het hert, en waer de ſinnen ſwieren,

Hy siet van alle kant wat inde duyster nacht
Wort over al gedaen, wort over al gedacht.
Hy is tot heden toe van onbevleckter oogen,
Hy wil geen vuyl bejach in eenich huys gedoogen,
En schoon hy somtijts dult de voncken vanden brant,
Hy straft te sijner tijt, en dat met swaerder hant.
Vermijt dan dese pest, vermijt haer eerste gronden,
Vermijt het dertel ooch, en alle vuyle monden;
»Sy heeft haer goeden naem in eenich deel verkleent
»Die maer het vragen dult, en die het oire leent.
Een vogel vander zee vermaert aen alle syden,
Halcyon by het volck genaemt in oude tyden,
Dient hier bedacht te sijn, ten goede vande trou,
Op datse wesen mocht een spiegel voor de vrou.
Het dier weet sijnen nest soo konstich op te maecken,
Dat niemant, wie het sy, daer in en weet te raecken,
De meeuwe, mette wulp, en al het zee-gespuys,
Vint staech, hoe naeuw het loert, een toegesloten huys.
Het meyr met haeren stroom, en watter plach te vlieten
En weet haer siltich nat niet inden nest te schieten;
Men vinter niet een gat, jae niet een enge scheur,
Geen yser kander in, geen stael en gaeter deur.
Het manne-dier alleen dat vint den ingang open,
Dat sitter op en speelt, dat koomter in gekropen,
Dat vint daer sijn gemack, en alle soete vreucht,
En draecht sijn gaeytjen op sijn onbevleckte jeucht:
Een woort, en dat genouch. Ick wensche dat de vrouwen
Iuyst op gelijcken voet haer kamers wilden bouwen,
En dat haer stil geheym, haer teere binne-vest,
En sloot en open ging gelijck Alcyons nest.

Halcyones aves nidos ex pisciculorum ossiculis & spinulis tanto & tam admirabili artificio struunt, ac contexunt, ut soli marito pateat ingressus, cæteris animalibus interdicatur, ac neque ipsum mare influat. Annæus Rob. rerum Iudicat. lib. 1. c. 13. Vide mirabilia de hac ave apud Gesner. & apud Ovid. Metam. 11. in fin.

M:r,

ier, die het eerbaer root wil inde vrouwe ſtijven,
imach geen vuyl bejach of quade luſten drijven,
›Geen ſpijt die aende vrou meer in het herte knaecht,
›Als dat een dertel man ſijn vreuchde buyten draecht. *a*
ie dickmael is het wijf van hare trou gevallen,
)i dat een weelich man oneerlick dorſte mallen!
Hoe dickmael is het wijf in quade luſt verhit,
Om dat een weelich man een vreemden acker ſpit!
f onrecht volle macht te geven aende mannen,
er vrouwen af te gaen en uyttet huys te bannen,
Oock ſchoon die weelich ſijn en uytter-maten ſtout,
Ten ſy de klager ſelfs ſijn plichten onderhout.
heeft de man geſach op huys en huys-kateylen,
Och heeft hy geene macht ſijn leden uyt te deylen;
Noch heeft hy geene macht ontrent ſijn eygen lijf,
Maer is in dat geval gebonden aen het wijf.
T; onrecht aenden man ſijn weelde vry te laten,
E. hart te willen ſijn ontrent de brooſe vaten;
Waer vintmen eenich recht van ongelijcken aert,
Daer twee met eenen bant te ſamen ſijn gepaert? *b*
Getroude, tot beſluyt, laet buyte-luſten varen,
En treft het rechte wit van uwe groene jaren;
Maeckt niet alleen het bed, maer alle vreucht gemeen
En mengt u ſoete jeucht ten vollen onder een.
Ian tis, nae mijn begrijp, nu lang genouch geſproken
Hoe dat de wrange twiſt dient af te ſijn gebroken
Ten ingang vande trou. nu tottet huys-beſlach,
Op dat oock daer het wijf haer regels vinden mach.
Om dan door ons gedicht hier dieper in te treden,
En dienſte van het huys, en alle goede ſeden;

a *Rectè Iustinianus, ob adulterium, inquit, graves inimicitiæ oriuntur, cùm nihil castas magis exaſperet, quàm ſi in contemptum ſuum maritus cum impudicis mulieribus converſari deprehendatur. l. conſenſu. C. de Repud.*

b *Hæc contra iniquum Canonem Baſilio attributum Epiſt. ad Amph. 1. c. 9. Vide Bezam tract. de Divort. & Repud. fol. 264. & Seq.*

Soo raed ick dat het wijf haer immers niet en ſtoot,
Wanneer een eerlick man by wijlen gaſten noot.
Het wijt-beroemde beelt Diane van Epheſen
Was van een vreemden aert, en van een ſelſaem weſen
Sy toonde ſtuer gelaet, en ſcheen geweldich gram,
Wanneerder eenich menſch in haeren tempel quam
Maer alſmen naderhant ſich weder ging bereyden
Om uyttet hooch verwelf van haer palleys te ſcheyden
Soo gaffe blyder ſchijn als ſy te vooren plach,
Want die te rugge ging die kreech een ſoeten lach.
Al was Diana maecht (gelijck de lieden praten)
Sy heeft des niettemin veel dochters na-gelaten;
Wat iſſer menich wijf, die niet en is gepaſt
Als metten rug alleen van haeren buyte-gaſt?
Wat iſſer menich wijf tot ſuer te ſien genegen,
Indienſe by geval eens vrienden heeft gekregen?
Hoe menich iſſer bly en ſtelt haer vlytich aen
Wanneer de gaſt vertreckt, en als de vrienden gaen?

Eenen ſpijs-milden mã loven de lieden, ende ſegghen hy ſy een eerlick man, ende ſulcx is een goeden roem, maer van eenen vrecken villen ſpreeckt de ganſche ſtadt quaet, ende men ſeyter recht aen, Syr. 31. 28. *als aen Rahab* Ioſ. 2. 1. *Sunamitiſche* 2. Regum 4.8. *Martha* Luc. 10. *Lydia* Act. 16. 15. *Priſcilla* Act. 18. 3.

Het ſtaet geweldich honts, en is mitſdien te myden,
Geen vrient aen ſijnen dis, geen gaſt te konnen lyden;
Weeſt gaſt-vry jonge vrou, het is een ſoete deucht,
Die uwen plicht betaemt en uwen vrient verheucht.
Doet wel, naeu-hertich volck, niet ſlechts aen eyge magen;
Maer ſiet aen vreemde ſelfs uw jonſte toe te dragen:
Leeſt hier op Godes woort; een gaſt te nemen in
Is dickmael aenden weert bedegen tot gewin.
Het is een wijs beleyt, en van gewiſſen ſegen,
Het is een nutte vont, al ſchijntet ongelegen,
Sich tot een tafel-vrient te kieſen eenich man,
Die voor u goet onthael niet weder geven kan.

En die sijn tafel deckt aen lieden van vermogen,
Wort over-hant genoot, en weder aengetogen,
Maer die behouftich volck uyt reyne liefde spijst,
Die gaet den rechten wech die na den hemel wijst:
Die leyt hem schatten op, die noyt en konnen rotten,
Noyt aes sijn voor de worm, noyt voetsel aende motten;
En of hem schoon de gast niet wederom onthaelt,
Hy worter vanden Heer met woecker af betaelt.
Men leest, hoe dese deucht, oock byde wilde luyden,
Die maer en sijn gevoet met wortels ende kruyden,
Wort uyt een gulle sucht met alle vlijt betracht,
Jae dat haer enge kluys op vreemde gasten wacht.
Maer siet! by ons, eylaes, soo sacht en wel geseten,
Der wort die weerde plicht meest overal vergeten:
Wie isser in het lant die vreemde, sonder gelt,
Of huyst in sijn bevang, of aende tafel stelt?
Mest al ons vrouwe-volck is al te seer genegen
Onsinnich huys-gepronck in alle ding te plegen,
En hier van is de feyl, dat schier een yder schroomt
Dat haer of vrient of gast van buyten overkoomt:
T'is net, maer sonder nut, sijn huys alsoo te vieren,
T'is beter tot gebruyck de kamers op te cieren;
O moeder van het huys, maeckt datje minder dweylt,
Maer datje meerder geeft, en milder omme-deylt.
Maer boven alle ding soo dienen aengenomen
Die van u man genoot met hem ten eten komen;
Want soo je sijnen gast niet met beleeftheyt dient,
Soo quelje sijnen geest, soo quetsje sijnen vrient.
Ic kenne vreemde wijfs die sonder stuere vlagen
Geen vrient aen haren disch, geen gast en konnen dragen;

Loppi Russiæ gens mercatores ad sese peregrè venientes libenter excipiunt, quos in tuguriolis suis cum vxoribus relinquunt, & ipsi venatum abeunt. Guaguinus in descript. Moscoviæ.

Vxor Pittaci (vt refert Plutarch. in lib. de tranquill. animi) cum ipse aliquando conuiuas quosdam, hospites suos, excepisset, vxor (inquam) superveniens mensam iracundè evertit.

Het ſchijnt als of het volck, dat aen haer tafel eet,
Met tanden evenſtaech haer in het herte beet.
Ick hoore menichmael van deſen handel ſpreken,
En hoe ſich hier de mans met groote koſten wreken;
Een ſtaeltjen dient de kunſt te brengen aenden dach,
Op dattet aende jeucht een ſpiegel weſen mach,
Op dat een jonge vrou met handen mochte taſten
Hoe qualick dattet voucht te midden inde gaſten
Te grollen opten man; op datſe naderhant
Mocht houden inden toom haer grillich onverſtant
Een man van blyden aert en van beleefde ſeden
Had onlanx ſijnen vrient by hem te gaſt gebeden;
Een vrient van grooten naem, een welbekenden vrient
Gewoon tot bly gelaet, en wel te ſijn gedient.
So haeſt de gaſt verſchijnt, de weert koomt hem gemoeten,
De weert koomt ſijnẽ vrient met heuſche woordẽ groeten;
Hy leyt hem inden hof, tot datter wort geſeyt;
Mijn Heer alſt u belieft; de tafel is bereyt.
De weert, niet onbewuſt van op een hoofs te leven,
Laet eerſt aen ſijnen gaſt het rieckend water geven,
Hy biet hem inſgelijcx het ſchoonſte vanden dwael;
(Beſiet den eerſten trap van ſijn beleeft onthael.)
Noch ſtelt hy voorts te werck beleefde tafel-wetten,
En gaet ſoo lieven vrient ter hoochſter plaetſe ſetten;
Doen ſontmen om de vrou, maer die en quammer niet,
Hoewel de goede man haer dickmael roupen liet.
Hier uyt beſloot de gaſt, en vry niet ſonder reden,
Dat hy maer ſtucx-gewijs ter maeltijt was gebeden:
Of ſchoon een gaſt geniet de gunſte vande weert,
Wat batet als het wijf ſit treurich aenden heert?

Hoewel van alle kant veel maechden ende knechten
Verschijnen aenden disch met alderley gerechten,
Tis voor een eerlick man maer spijt en enckel kruys,
Indien hy niet en siet de vrouwe van het huys.
En vande kinders sprack den segen voor den eten,
De gast wort op een nieu eens willekom geheeten;
Daerop ontsluyt de weert sijn vrient de serviët
Te voren noch ghebruyckt, en daerom niet te net.
Dit speet den goeden man, en wilde dat het meyssen
Su byde vrouwe gaen en ander lywaet eyssen,
Maer schoon hy veel geboot, eylaes hy taste mis;
» Wat baet een vlytich man alst wijf een suermuyl is?
Doen riepmen om de kost; die quam ten lange lesten,
Maer tis geweldich blaeu al watter is ten besten:
Geen vet ontrent de sop, geen boter opte vis.
» Wat baet een vlytich man alst wijf een suermuyl is?
De weert, die alle ding wou mette mont verschoonen,
Riep dickmael dit en gint, om sijn gesach te toonen,
Riep, breng hier speck en moes, breng eyers vers en nis,
» Wat baet een vlytich man alst wijf een suermuyl is?
Maer quam niet voor den dach; des gingter op een kyven,
De gast riep even-staech; Ick bidde laetet blijven;
Ick weet, ghy meyntet wel; des ben ick wel gewis.
» Wat baet een vlytich man alst wijf een suermuyl is?
Men schoncker geenen wijn, des riep de weert te felder;
Maer schoon hy deftich sprack, de wijn bleef inde kelder:
Ten lesten quammer wat, maer ros, en niet te fris.
» Wat baet een vlytich man alst wijf een suermuyl is?
Daer sit de man en kijckt met twee beschaemde kaken,
Hy berst van enckel spijt, onseker wat te maken,

O wijf van vilſen aert, en tay gelijck een wis!
» Wat baet een vlytich man alſt wijf een ſuermuyl is
Ten leſten quam de vrou; daer iſſet al bedorven,
De gaſt die ſit en ſweet, de weert geheel beſtorven,
Het wijf ſach byſter grauw, de roe lach inde pis.
» Wat baet een vlytich man alſt wijf een ſuermuyl is
De man die brengtet haer, ſy ſet de glaſen neder;
En, wat hy bidden mach, ſy brenget niemant weder;
Dit maeckte wederom een nieuwe ſteurenis:
» Wat baet een vlytich man alſt wijf een ſuermuyl is
Lief, brenget onſen vrient; en dringt u wel-gevallen;
Sy ſteech, gelijck een muyl, beweecht haer niet met aller
Haer vinger ſchijnt bepeckt, en hout gelijck een klis.
» Wat baet een vlytich man alſt wijf een ſuermuyl is
De gaſt wenſt onderwijl te ſijn in verre landen,
Al wat hy nutten ſou dat hangt hem aende tanden
Dat kleeft hem aen de mont gelijck een frans vernis,
» Wat baet een vlytich man alſt wijf een ſuermuyl is
O maeltijt ſonder vreucht! wie ſou niet liever vaſten
Als met een karich wijf te ſitten byde gaſten?
Geen ſpijs of dranck en ſmaeckt aen ſoo een vilſen di
» Wat baet een vlytich man alſt wijf een ſuermuyl is
Fy van een karich wijf, en van haer bitter muylen,
Ick wou mijn leven lang, ick wou my liever ſchuylen
By draken in het bos, by padden in het lis.
» Wat baet een vlytich man alſt wijf een ſuermuyl is
In deſen tuſſen-val was onſe gaſt gedreven,
Terwijlen man en wijf vaſt over tafel keven;
Ten leſten, als de vrient geen beter trooſt en kreegh,
Soo ſeyd' hy, goeden dach, en maeckt hem uytte weeg

s drouvich aen te sien, dat onbescheyde wijven,
ock in het openbaer met haer geselschap kijven:
„Niet dat een eerbaer mensch soo inde siele knaecht,
„Als dat het echte paer niet over een en draecht.
stont van alle kant u tafel overladen
et spijse nae de kunst gebacken en gebraden,
Met aerdich suycker-werck, met alderhande wijn,
Daer man en vrouwe kijft, hoe kander vreuchde sijn?
t was van stonden aen van yder een geweten,
oe eerlick haer het wijf in desen had gequeten;
Des wertse door het lant en over al vermaert
En van een nortse kop, en van een vilsen aert.
: man nae desen tijt, om dit gebreck te straffen,
et daermen heeft de kunst van beter op te schaffen,
Gaet daer een rasse kock en vlugge boden sijn,
En daer het nimmermeer en hapert aenden wijn;
aet daermen niet en mort, hoe lang de gasten blijven,
aet daermen veerdich tapt, en niet en laet te schrijven,
Gaet daer de vrouwe lacht, wanneer men lustich teert,
En prijst een ruymen weert, hoewel hy dapper scheert.
et schip moet op het sant, of aende klippen drijven,
s schipper en piloot haer stellen om te kijven:
Wanneer het echte paer is tegen een gekant,
Soo stoot haer gansch beslach als op een harde strant.
aer dit is op een Zeeuws, en daer bescheyde mannen
en vrede van het huys niet soucken uyt te bannen;
Maer elders, als het wijf in dese parten slaet,
Daer kiest een korsel hooft by wijlen harder raet.
aest, daer ick was gescheept met soete reys-gesellen,
oord ick by seker quant een vreemde greep vertellen,

Cum vir & vxor domi dissentiunt, nihilo minus navi jactatâ domus illa disponitur, quàm cùm gubernator adversus proræ directorem dissentit. Chrysost. Homil 26. in primam Epist. ad Corinth. 11.

In Schotlant, soo het scheen, in versche daet geschiet
Aen yemant hem bekent, gelijck hy sich geliet.
Een Ridder metter woon op seker slot geseten,
Had vrienden aengesocht om daer te koomen eten;
Hy seyt het sijn gemael, op dat de jonghe vrou
Wat totte maeltijt dient ter eeren schicken sou.
Het wijf sprack uytte mont; ten quam haer niet gelegen:
En, wat de Ioncker maeckt, sy laet haer niet bewegen;
Hy spreeckt, hy swijcht een wijl, hy gaet haer weder a
Sy hoortet altemael, maer laetet ongedaen.
Hy vleyt, tis sonder vrucht; hy vlouckt, tis al verloren;
Hy dreycht in grooten ernst, sy laet haer niet bekoren;
Dan spreeckt hy weder sacht, dan met een hart getier,
Sy staet gelijck een rots, en achtet niet een sier.
Ten lesten koomter uyt; Waer toe vergeefsche lasten?
Ick weet, die gecken noot heeft jae gewisse gasten:
Ghy spilt mijns vaders erf, en quist mijn ouders goet;
En wat heb icker van, als dat ick slaven moet?
Oock sijn wy desen dach juyst besich om te wassen,
Wie kan in dit gewoel op uwe slempers passen?
Voor my, ick ben gesint geen hant daer aen te slaen:
Hier op soo strijcktse deur, en laet den Ioncker staen.
De man krijcht hevich bloet; doch, sonder haer te krenc
Soo treet hy nae den hof, en gaet hem wat bedencken,
Daer blijft hy lange tijt, tot dat hy is gekoelt,
En geen ontstelde sucht meer inden boesem voelt.
Hy roupt een vande knechts, en seyt met sachte reden,
Tsa, wacker als een man, spoet uwe rappe leden;
Haelt uyt het naeste dorp een goeden Chirurgijn,
En seght hem dat de reys wel sal vergolden sijn.

ongen loopter heen, en brengt in korte ſtonden
n man by ſijnen heer, om wien hy was geſonden;
De Ridder roept hem toe, hout my den meeſter daer
ck ſal hem mijn bevel haeſt maecken openbaer.
r gaet hy wederom het wijf ter preuve ſtellen;
r ſy doet anders niet, als hem geduerich quellen;
Hy dan, met koelen moet, tis, ſeyt hy, nu de tijt
Dat ick u loon betael, gelijck ghy weerdich ſijt.
taſt haer ſoetjens aen, maer heeft een vuyſt verheven,
op haer ſlincken arm een vollen ſlach gegeven
Wat hooger als het lid. de pijp die gaf een krack,
Als ofmen met gewelt een hout in ſtucken brack. (gen,
r ſchreeuwt de gramme vrou; maer ſiet! haer ledē han-
aes, een bleycke verw beſlaet haer ganſche wangen;
De man ſtaet ongemoeyt, en roupt den meeſter in,
iet quant, hier iſt te doen, koom paſt op u gewin;
-vrouw is wel gewent yet aen het lijf te breken,
s moet ick uwe kunſt tot haeren dienſt beſpreken;
ck vinde daerom goet dat ick u dit betael,
En efter boven dien, noch voor een ander mael.
H greep van ſtonden aen een hant vol goude ſtucken,
E ſeyde, meeſter Ian, het moet u wel ghelucken,
Hout daer, en doet u werck. de gaſt die nam het gelt,
En heeft met alle vlijt de breuck in een geſtelt.
S t daer een vreemden ſlach, en dat van weder-ſijden,
V ie kander ſonder ſchrick ſoo felle vlagen lijden?
O al te ſchotſchen treck! o wreet, en hart bedrijf!
O al te rouwen man! en al te ſtegen wijf!
s beyde ſonder ſlot, dat deſe luyden deden,
s buyten alle recht, en teghen alle reden,

Vermijt u, sedich man, van soo een strenge tucht;
Vermijt u, jonge vrou, van soo een stege sucht.
Dan hier dient aengemerckt of, als de boden wassen,
Het wijf heeft eenich recht om niet te moeten passen
Op yemant die de man ten eten heeft gebracht,
Dan, of oock daer de man behout sijn oude macht:
Verklaert u mijn vernuft. om kort hier in te spreken,
Geen wijf en heeft de macht om oyt te mogen steken
Of tegen haeren man, of tegen sijnen gast;
Sy moet hun vlytich sijn, oock als het qualick past.
Maer, desen onverlet, soo leert de wijse reden
Dat hier met onderscheyt is dienstich in getreden;
Ten staet niet alle tijt te plegen byden man
Al wat het vinnich recht hem immer geven kan.
Daer sijn in alle ding, daer sijn bescheyde palen,
Daer over echte sucht geen lust en heeft te dwalen;
Ghy, weest in u gesin niet al te strengen heer,
Buycht lieve, buycht de boogh, maer spantse niet te se[er]
Hoort, soo daer eenich vrient van buyten is gekomen,
Die juyst om desen tijt houft waer te sijn genomen,
Dien, meyn ick, dat de man met reden nooden mach
Al woelt het gansch gesin in eenich huys-beslach.
Maer soo de gasten sijn van uwe nae-gebueren,
En woonen inde stadt, of onder haere mueren,
Soo datje t'aller tijt u jonste toonen kont,
Stelt dan het nooden uyt tot op een ander stont.
De wasch heeft opte vrou een wonder groot vermogen,
Haer breyn is dan geroert, haer geesten opgetogen;
„En die aen eenich werck sijn gansche sinnen bint,
„Indien hy wort gestoort, soo wort hy ongesint.

Gruterus onder sijn nederlantsche spreeckwoorden stelt oock dit; Als het wijf wast, soo krijcht de man niet een goet woort. *Maer tselve (als van het misbruyck ghesproken) en dient niet naghevolcht.*

Goon lywaet is een ſchat van yeder een gepreſen,
Dert man om dit juweel een weynich lijdſaem weſen;
Al hebj' ontrent de waſch geen dienſt van u geſin,
Het koomt u naderhant, het koomt u weder in.
Ter ſchoon ick heb geklaecht van al te deune vrouwen,
Die voor de vrienden ſelfs het broot geſloten houwen;
Noch ſijnder evenwel die, alſmen gaſten noot,
Haer geven inde pracht met al te ruymen ſchoot.
Wanneer vrou Weelde koomt de rijcke landen ſtreelen, *Luxus opes sequitur.*
Stracx worter overdaet verſpreyt in alle deelen;
Men wort terſtont gewaer dat haer de gulle Pracht
Voor eerſt ter neder ſet ontrent de vrouwe-dracht:
Sy koomt des niettemin tot inde kamers lincken,
En doetet altemael, gelijck een ſpiegel, blincken;
Men wrijft aen alle kant, men boent 'k en weet niet hoe,
Banck, tafels, al het hout, tot aen de trappen toe.
Noch iſſet niet genouch; ſy leert de menſchen braſſen,
En met geſtreckte ſorch op haere buycken paſſen,
Sy leert hoe dat de kunſt, en hoe een nieuwe vont
Sal locken totte luſt een ſmakeloosen mont.
Het lant wort overheert van alle vreemde wijſen,
De menſchen aengeleyt tot onbekende ſpijſen;
Dat nieuw is, wort gewilt; het oude wort gelaeckt;
En niet, als datmen niet en kan bekomen, ſmaeckt.
Vyt deſen tafel-pronck en overtollich mallen
Is menich hooch gemoet met ſchande neer gevallen;
Is menich huys berooft, oock van het beſte pant,
En door een ſtillen vlouck gedreven uyttet lant.
Bekiet des Heeren woort, vraeght alle wijſe mannen,
Vraeght die op hoogh beleyt haer ganſche ſinnen ſpannen;

Ghy ſult door haer bericht in volle daet verſtaen,
Dat om den overdaet de rijcken onder gaen.
Leeſt al den ouden tijt, leeſt hedendaechſche boucken,
Siet wie de linckers ſijn die nieuwe dingen ſoucken;
Let wieder voetſel geeft tot oproer in het lant,
Tot twiſt, en muytery, en alle mis-verſtant,
Ghy ſult in korter ſtont ten vollen ondervinden
Dat ſlempers, quiſtich volck, en die het al verſlinden,
Sijn jae het vuyl geſpuys dat op een ander loert,
Dat vreemde rancken broet, en landen ommeroert;
Hierom plach menich vorſt op dit gebreck te letten,
En ſtelde voor het volck gheſtrenge tafel-wetten;
Men vint in menich rijck met regels afgepaelt,
Hoe dat een yder gaſt behoort te ſijn onthaelt: *a*
Hier weertmen vreemt gewas, en daer uytheemſche viſſ[en],
En elders moet de jeucht gegoten ſuycker miſſen;
Doch watmen ſtelt te werck, of achter rugge laet,
Het beſte dis-ghebot, dat is de middel-maet. *b*
Tis waer, dat in het reck van onſe nederlanden
Geen menſch en is gepraemt met enge tafel-banden,
Doch ſoomen elders teert, gelijck als Zeelant doet,
Ick ſegge dat de wet hier mede ſpreken moet.
Ghy hebt geduchte macht, oock als de Machten ſwijgen[,]
Ghy vaders van het huys, laet pracht en hoochmoet ſijg[en];
Het is een eerlick huys, dat op ſijn eyge wet
Verkeerde rancken weert, en goede regels ſet.
Maeckt op u eygen hant, en binnen uwe deuren,
Een matich keucken-recht en alle goede keuren,

a *In Regno Caſtellæ, Neapolitano, Veneto, Genuenſi, & Noribergæ ſunt etiam hodie leges ſumptuariæ. de quibus vid. Richter. axiom. Polit. 103. Beſold. Politic. lib. 2. cap. 2.*

b *Quod Thucydides de Atavenienſibus, de noſtratibus id dictum velim; Elegantes ſumus, ſed cum parcimoniâ; philoſophamur, ſed ſine mollitie. lepidè Bernardus Epiſt. de cura & regim. rei famil. Fac gulam litigare cum burſâ, & vide cujus advocatus exiſtas. ſæpiùs, ſed non ſemper, pro burſâ ſententiam feres. nam gula affectionibus probat & ſic teſtibus non juratis, burſa evidenter probat, jam arcâ a[…]lariæ evacuato. Tunc malè judicas contra gulam, quando avaritia ligat burſam.*

Laet mate, laet beſcheyt op uwe tafel ſtaen;
Niet dwaſe lieden pracht of ſotte vrouwe waen.
Ick hoorde leſt een vrient van deſen handel ſpreken,
Hy maeckte groot beklach van duyſent huys-gebreken;
Het ſcheen dat ſijn gemoet met alle feylen vocht,
Een ſtell' ick hier te bouck, oft yemant ſmaken mocht.
By veelderley beſlach dat wijſe lieden ſtraffen
So ſtell' ick (ſprack de man) als noodich af te ſchaffen
» Het ſuycker, datmen dient nae datmen is verſaet,
» Recht lock-aes totte luſt, en voor den over-daet.
Wat koomter overal gebortelt uytter weelden
Coft, huys-raet, huyſen ſelfs, mans, vrouwẽ, groote beeldẽ
» Van alderhande wilt; en wat en iſſer niet,
» Van datmen opte mart, of inde winckels ſiet?
Ay wat een ſelſaem tuych! geſtooft, gereckt, geblaſen,
Bedot, begaet, begomt; ach poppen voor de dwaſen!
» Ach peſte voor de beurs, en koſten ſonder eer!
» Ten is nau aengediſt, en ſiet! ten is niet meer.
Een yeder taſter in; en, die hen niet en ſchamen,
Vergaren over hoop geheele ſuycker-kramen,
» En gaen ten leſten heen met buycken vol gebraſt,
» En des al niettemin met ſchotels vol getaſt;
Siet daer het ganſche nut van uwe diere beten,
De tafel is geleecht, en niemant heeft gegeten;
» Voorwaer tis Egels werck te ſlocken als een vraet;
» En koſt te dragen met, oock alſmen henen gaet.
Gedenckt begeerich oogh, dat vrienden ende magen
Ten eten ſijn genoot, en niet om wech te dragen:
» Het is van over lang een onbeleefde gaſt,
» Die met een vollen buyck noch inde ſchotel taſt.

„ Het is een oude wet, gesproten uytte reden,
„ Dat yemant, als hy reyst, mach inden wijngaert treden,
Lev. 22. 24. „ Mach plucken voor den mont een rijpe druyven-tack,
„ Maer niemant staetet vry te plucken voor de sack.
„ Dit leert van eersten af de teere jonckheyt snoupen,
„ En om 'ken weet niet wat geheele dagen roupen;
„ Des koomt ons menich leet van wegen dit gebruyk,
„ De kortsen aen het hert, de wormen inden buyck.
„ Ick wenste dat het volck dit onheyl wilde steuyten,
„ En dienen boom-gewas, en aengenaeme freuyten,
„ Geschencken van het velt, en van des Heeren gunst,
„ Die met haer aerdich waes gaen boven alle kunst:
„ Ick wenste dat het volck vercierde gansche tafels
„ Met eygen huys-geback, van struyven ende wafels,
„ Met room, en witte saen, met toerten uytten hof,
„ Dat ware minder kost, en even meerder lof.
„ Ick weet dat menich vraet sal tegen onse reden
„ Veel brengen aenden dach, en vreemde rancken smeden,
„ Maer efter is de pracht van desen overdaet
„ Aen goede sielen leet, aen wijse lieden smaet.
„ Hoe! sal een grillich hooft tot nadeel vande seden
„ Vermogen nieu bejach te brengen inde steden?
„ En sal een sedich hert niet mogen sonder schant
„ De tucht te voeren in ten dienste van het lant?
„ Ey lieve laet het volck, laet alle spotters gecken,
„ En laet u gans bedrijf tot goede seden strecken;
„ Stelt u na reden aen, en geensins na de lust:
„ Wat is van schamper jock? doet wel, en sijt gerust.
Dus verre sprack de man. Hier maen' ick alle vrouwen
Hier op, met rijpe sorch, eens raet te willen houwen;

Cur unus quilibet hominum vel stolidus vel nequam vel pravis animi cupiditatibus corruptus, improbum morem audebit introducere, vir sapiens non audebit probum? Vives de Offic. Matr. cap. de Domo.

Let wat den oirboir eyſt, en ſchrijft uw punten uyt,
En maeckt een ſtaets-gewijs een dienſtich huys-beſluyt.
Hier, deſen onverlet, leert met de keucken moeyen,
Leert wat de houve ſent, of watter vande koeyen
Of vanden boomgaert komt, beleyden aenden heert,
Ten dienſte vanden gaſt, ten nutte vanden weert. *a*
Leert alle groen gewas op uwe tafel brengen,
In kunſte nae den aert dat wel te konnen mengen;
Maeckt koucken uytten hof, doch niet van alle kruyt,
Maer kieſter met beſcheyt de beſte ſoorten uyt. *b*
Leert hoemen ſomer-freuyt kan voor de winter ſparen,
Leert hoemen aerd-gewas in pekel ſal bewaren,
Leert hoemen jonge vlier moet ſulten inde Mey,
En hoemen winnen moet het amper que-geley:
Leert hoemen toerten backt van druyven, perſen, krieken,
Van hoppe, van latou, pottage voor de ſiecken,
Van room of verſche kees; leert hoe een geeſtich kock
Tot goede ſmaecke brengt een rauwen artiſock.
Leert braden na den eyſch, leert ſieden ende ſtoven;
Leert fruyten inde pan, en backen inden oven,
Verluſticht uwen vrient met eygen huys-geback,
Dat is u kleyne koſt, en even groot gemack.
Niet dat met eygen hant dit juyſte moet geſchieden,
Het dient, op dat de vrou te beter mach gebieden;
Een die niet recht en weet den gront van haer bedrijf,
Is ſtaech een ſlappe gans, en noyt een handich wijf;
Het ſtaet de vrouwen toe te trachten om te weten,
Hoe kock, en keucken-meyt haer quyten aen het eten;
„Of ſchoon het kleyn beſlach veel aẽ het meyſſen ſtaet,
„Noch moet de vrouwe ſien al watter omme-gaet.

a *Siet het Keucken-bouck onlangs uytgegeven by Anthonis Magyrus; een bequaem werck voor alle huy-moeders, ende alle andere Ionck-vrouwen, die haer opten keucken-handel willen leeren verſtaen. Siet mede de Moffe-ſchans van D. Petrus Hondius.*

b *Men vint in Vranckrijck ende Italien treffelicke Edellieden, die ſelfs haer werck maecken van ſaladen ende andere kruyt-ghe-rechten te plucken, ende na den aert der kruyden onder een te mengen; daer in men hier te lande vry wat ſloffich is, waer uyt oock ſomwijlen ongemacken ſijn gheſien, mits datter eenighe hinderlicke kruyden voor goede, door onervarentheyt ghepluckt ende inde groen koucken ghebacken ſijn, de menſchen een plaghe in het lyf aten.*

Sy dient met rijpe ſorch, haer boden aen te wijſen
Hoe datmen nae den eyſch een vrient behoort te ſpijſen,
  Tis noodich dat de vrou haer maechden openbaert
  En watter dient genut, en watter dient geſpaert.
Ghy moeders ſijt bedacht u dochters op te trecken,
Op datſe, daer het dient, voor vrouwen mogen ſtrecken;
  Maeckt dat het ganſch geſin, tot aen de joncxſte mey,
  Mach voelen haer verſtant, en vinden haer beleyt.
Is u een ſchoone jeucht te ſamen opgewaſſen,
Geeft yeder haren tijt om op het huys te paſſen,
  Geeft yeder haren keer om aende mart te gaen,
  En leertſe door het doen de keucken gade ſlaen.
En ghy, o teere maecht, leert, even voor de jaren,
Leert wat het huys vereyſt, oock eerje komt te paren;
  Leert alle rijp beleyt, oock in u jongen tijt,
  Leert wijf en moeder ſijn, terwijl ghy vryſter ſijt.
Veracht de keucken niet; veel hoogh ghebore vrouwen
Die hebben deſen plicht gewillich onderhouwen, *a*
  Hoe menich edel wijf heeft voor een luſtich man
  Yet dat hem wel beviel gebacken inde pan!
Veracht de keucken niet; oock wijt-beroemde mannen
Die hebben aenden heert de ſinnen ingeſpannen,
  Die hebben onderſtaen en viſch, en alle vleyſch,
  Te ſieden na de maet, te braden nae den eyſch;
Die hebben alle moes, en alle boom-gewaſſen,
Geweſen aen het volck de maege toe te paſſen,
  Niet op een wilden bof, of ſoo het vallen mocht,
  Maer naer het jaer-getijd' en reden vande locht.
Ten is geen ſlechte kunſt, met onderſcheyt te weten
En watter dient gemijt, en watter dient gegeten,

a Lodov. Vives in lib. de Chriſt. fœm. verhaelt veel exempelen van groote vrouwen de keucken verſtaen en ſelfs gheoeffent hebbende, ghelijck de Schrift oock des veel gewaecht. Clariſſimos & maximi nominis viros, de Obſonijs & re Culinaria ſcripſiſſe nemini dubium eſt; inter antiquos eſt Cato, Varro, Columella, Cælius Apicius, inter novos Platina qui de honeſtâ voluptate, de ratione victus; de modo vivendi, de natura rerum & arte denique ipſâ coquendi decem libris accuratiſſimè & diffusè egit.

W

Want die hier recht bewuſt en wel ervaren ſijn,
Die worden metter tijt haer eygen medecijn.
at heefter menich wijf, door onverſtandich koocken
n goede beet vermorſt, en alle luſt gebroken ?
Een ander wederom die koeſtert haren weert
Met, ick en weet niet wat, door konſte vanden heert.
el konnen ſonder koſt een ſchotel ſpijſe maecken,
doen een moes-gerecht aen vyſe monden ſmaecken;
Men vinter die terſtont, oock als het niet en paſt,
Onthalen met vermaeck een onverwachten gaſt.
el aen dan ſoete jeucht, leert nutte tafel-vonden
voor een kloucke maegh, en voor de ſwacke monden,
Dat maeckt een jonge vrou de vrienden aengenaem,
Dat maeckt een jonge vrou voor al het huys bequaem.
ner wacht des niettemin van opte klap te raecken,
by het ſchamper volck u naem bekent te maecken
Door eenich nieu gerecht, of ongewoone vont,
Ten luſte van het oogh, of van een geile mont.
namen door de ſtadt hier in te laten ſpellen
l by een ſedich hert u lof in twijffel ſtellen;
Al wat hier nieus ontſtaet (ſoo menich man gelooft)
Koomt uyt een weelich hert, of uyt een dertel hooft.
En wil niet dat het volck ſal opte keucken paſſen
n luſte van het vleys, of om te leeren braſſen;
Ick wil maer dat het wijf de gaven vanden Heer
Sal koken opte maet, en rechten metter eer.
Te nutten goede koſt, en dat in rechter maten,
Te ſchaffen na den eyſch, is yeder toegelaten;
Hebt maer geduerich acht te loven uwen Godt,
En hangt niet al te ſeer de ſinnen aende pot.

Die ſonder overdaet ſijn tafel weet te decken ,
Het ſal hem tot vermaeck en friſſe leden ſtrecken ;
  Want die voor ſijnen God een reyne maeltijt doet ,
  Wort aen het lijf geſterckt, en inde ſiel gevoet. *a*
Doch ſchoon of menichmael de vrouwen haer vergeten,
En plegen overdaet ontrent het prachtich eten ;
  Noch blijcktet dat de mans hier even ſchuldich ſijn ,
  Indien niet aende koſt, ten minſten inden wijn .
Hoe ſietmen menichmael, hoe ſietmen lieve gaſten
Door weldaet hinder doen, door vrientſchap overlaſten,
  Door heuſheyt in gevaer, door gunſte ſchier gedoot,
  Door blyſchap in verdriet, door nooden inden noot?
Men laet een groote plas in diepe koppen ſchincken ,
Men moeter op een prins, of op een koninck drincken ,
  Voor al doch op het heyl van onſen vryen ſtant ;
  En ſiet ! dit is het volck gelijck een dwingelant. *b*
Daer is geen ſeggen aen, ten baet geen tegenſpreken ,
Het is een ſtale wet, en daerom niet te breken ,
  De wijn moet uyttet glas ; en wortet niet gedaen ,
  Het moet dan (ſoo het ſchijnt) de landen qualick gaen
Noch iſſet niet ghenouch ; men laet de deuren ſluyten ,
Men hout de gaſten op, en niemant kander buyten ,
  Al is de maegh gepaeyt, men hitſe totten dorſt ,
  Men brengter rauwe vis, of heet-gekruyde worſt.
In plaetſe vande mont in rechte maet te laven ,
Soo lijt de wijn gewelt, de vrienden worden ſlaven ;
  Ey wat een ſelſaem ding ! waer toe gedwongen dranc?
  Of laet de vrienden t'huys, of laetſe buyten dwanck .
Wy woonen, ſoo het ſchijnt, in vry-gevochte landen;
En leven evenwel in enge tafel-banden ;

a *Voluptas quam intemperantes ex varietate ciborum, libidinoſi ex titillatione rerum venerearum percipiunt, mala eſt & reijcienda. At illa voluptas quæ ex continentiâ victus, & ex ijs rebus quas natura humana appetit oritur, etiam à ſapientibus probatur; nec ullus tam ſtupidus & à ſenſibus, ob ſanctitatem & tetricam vitam, alienus; qui non vel corpore vel animo aliquâ perfundatur voluptate, ſi in victu mediocritatem, unde bona valetudo oritur, retinuerit Plat. in præfation. lib. de honeſt. voluptat.*

b *Damnant hunc morem Paræus ad Hoſeæ 7. 5. Gualter. in Hoſeam Homil. 21. Leſſ. de Iuſt. & jur. lib. 4. cap 4. Matheneſ. lib. de bibendo ſupra ſanitatem, & de Calice ſoporis. Ioh. Elſwich. diſput. polit. 10 theſ. 25. num. 8. Germania (inquit) indiget Cenſore qui prohibeat ne ultrà ſatietatem (ritu certè nefando) quis bibere cogatur.*

Wie maer een eerlick man eens ſpijſt aen ſijnen dis,
Die meynt dat hy een heer van ſijne vryheyt is.
Vaer toe een vrient gepraemt met deſe groote backen,
Die niet de maegh alleen, maer al de leden ſwacken?
Ghy touſt hem aen het lijf, maer quetſt hem aendē geeſt,
Hy quam gelijck een menſch, hy gaet gelijck een beeſt.
Vaerom het edel nat ſoo quiſtich uyt gegoten?
Vaerom u ſoete vreucht met ſotte pijn beſloten?
Wat Gods-dienſt kan het ſijn te drincken ſonder dorſt?
Ey! ſoo ghy ſegen eyſt, ſoo bid voor uwen Vorſt.
Vermijt doch uwen vrient van reden af te leyden,
Vant door beſcheyt te doen ſoo wortmen onbeſcheyden;
Geſontheyt maeckt gewis de menſchen ongeſont,
Wanneerſe mette wijn koomt vloeyen inde mont. (a)

(a) D. Baſilius in Hom. de Ebrietate *morem noſtri ſæculi ad amuſſim deſcribit, in certamine potandi, vaſorũ ordine, ac oſtentatione; conviviorum apparatũ, miniſtrorum obſequijs; Inde potatione procedente, inquit, eò veniunt, ut de augendâ hac inſaniâ certent, & de ebrietate per ambitionem contendant, cujus auctorem legis diabolum habent: victoriæ vero præmium, peccatum; nam is qui plus hauſerit meri, is cæteris laudatur, is victoriam refert; atque ita gloriam in ignominiâ captant: inter ſeſe namq; contendunt ac, veluti in judicio aliquo defenſitant, quiſnam ſermo eorum quæ hîc fiunt turpitudinem unquam ſatis explicet?*

Ambroſ. de Elia & Iejunio cap. 13.

Primò, inquit, minoribus poculis, veluti velitari pugnâ, præluditur; verùm hæc non ſobrietatis eſt ſpecies, ſed diſciplina bibendi, ut irritent ſitim. ergò, ubi recalere cæperint, majoribus poculis fervor inardeſcit. Deinde procedente ſu longiùs, contentiones diverſæ, & magna certamina quis bibendo præcellat; nota gravis ſi quis ſeſe excuſat. & hæc, nec ad menſas deveniatur ſecundas. At ubi conſummatæ fuerint epulæ, putes jam eſſe ſurgendum, tunc de intro potum inſtaurant, & cum conſummaverint, tunc inchoare ſe dicunt; tunc deferuntur phialæ, tunc maxi crateres quaſi inſtrumenta bellorum &c. Idem cap. 14. *Nec vos excuſamini, qui vocatis & amicos, & emitis ut inimicos. quid te delectant damna ſine gratiâ? rogas ad jucunditatem, vocas ad mortem. invitas ad prandium, efferre vis ad ſepulchrum. cibos promittis, tormenta irrogas: vina prætendis, venena ſuffundis.*

Auguſtin. Sermo. 231.

Majora pocula providentur, certa bibendi lege contenditur, qui poterit vincere, laudem meretur ex crimine. & fra *Et illi qui tales eſſe volunt miſerabiliter ſeſe excuſant, dicentes in gratum habeo amicum meum, ſi quoties illum convivium vocavero, potũ illi quantum voluerit non dedero. At non ſit tibi amicus, qui te Deo vult facere inimicum; qui & tuus & ſuus eſt inimicus. ſi certè & alium inebriaveris; habebis hominem amicum, habebis Deum inimicum. & ideò ſapienter conſidera, ſi juſtum ſit, ut te à Deo ſepares, dum te ebrioſis conjungis. Ad extremum, cum noli adjurare, noli cogere, ſed in poteſtate illius dimitte, ut, quantum ſibi placuerit, bibat; ut ſi ſe inebriavoluerit ſolus pereat.*

En beelt geen menſchen in dat oyt des Heeren ſegen
Door glaſen is verweckt, door raſen is gekregen;
De ſonden ſijn van outs de gronden van verdriet:
Ghy, drinckt maer tot vermaeck, en dwingt de vriend(en
Laet u beleefde gunſt, laet uwe maeltijt ſtrecken (niet,
Om tot een reyne vreucht de vrienden op te wecken;
Doet wel aen uwen gaſt, het is een oude wet,
Maer wilder yemant gaen, en doet hem geen belet.
Ghy moet aen uwen diſch u beſte vrienden touven
Door reden, door geſpreck, en niet door groote ſchrouve(n);
Het is de beſte weert die vrienden onderhout,
Niet met een diep gelas, maer door een ſoete kout.
God heeft en ſoeten dranck en ſpijſe laten waſſen,
Om in geſette maet u toe te mogen paſſen;
Ghy daerom, watje nut of totten monde keert,
Siet datje metten geeſt den milden Schepper eert.
Danckt vry den grooten God, o vrye Nederlanden,
Van ſijn geſtreckte gunſt, en uwe rijcke ſtranden;
Wat naer of verre waſt, wat uytter aerden groeyt,
Dat koomt u mette zee ter haven in gevloeyt.
God is gelijck de ſon, die duyſent gulde ſtralen
Laet vanden hemel af op uwe ſteden dalen,
Wat oyt aen boomen hing, of opte velden ſtont,
Dat wort u vanden Heer geſteken inden mont.
Men wint hier in het lant geen moſt of rijpe wijnen,
Gelijck men elders doet daer heeter ſtralen ſchijnen;
En des al niettemin ſoo heeft u ganſche kuſt
Van moſten wils genouch, van wijnen volle luſt:
Al wat de Necker geeft, al wat de franſche dalen,
Al wat Madera ſent, het ſpeelt in uwe ſchalen;

Al waer in eenich lant een rype druyve berst,
Daer wort, tot u behouf, een segen uyt geperst.
n packt in u bevang geen blaeuwe tonne-vygen,
koomen evenwel op uwe tafel sygen;
God heeft den Spangiaert selfs als inde borst geprent
Dat hy nae dit gewest de beste fruyten sent.
Vat lyter menich volck des somers heete vlagen,
En aen dit verre lant sijn vruchten op te dragen?
Hier is geen suycker-riet, dat inde dalen wast,
En noch wort hier de jeucht met suycker overlast.
Ht Indisch rijck gewas de peper, foely, noten,
Vort hier, gelijck het graen, op solders uyt gegoten;
Men pluckt hier geen kanneel, geen ander edel kruyt,
Wy deelent evenwel met gansche schepen uyt.
C China maer alleen en backt de porceleynen,
E boutse menich jaer, gelijck de lieden meynen,
Men vint hier onderwijl de fijnste lijckewel
Of by een schippers wijf, of by een boots-gesel.
A sijn in dese kust geen onder-aerdsche slaven
De koper, yser, stael, in diepe kuylen graven;
Soo woont doch hier het volck dat groote stucken giet,
En met een hol metael door harde mueren schiet.
A sijn hier in het lant geen steyle boom-gewassen,
De tot een hooge mast op groote schepen passen;
Noch sijn hier evenwel meer seylen opte ree,
Als oyt een machtich vorst had opte ruyme zee.
Is maer een kluyte lants dat hier de lieden banen,
Noch sijn de solders vol, en buygen vande granen;
Men vint hier in het lant maer weynich eygen wol,
Van lakens evenwel sijn alle winckels vol.

Y y Geen

Geen dier van ons gewas en draechter ſchoone vellen,
Wie kan noch evenwel hier al de bonten tellen?
Hier is geen rijcke worm, die ons de ſyde ſpint,
En waer iſt daermen meer fluweel en ſyde vint?
Wie kenter eenich gout in onſe kuſt gewaſſen?
Noch vint men even hier veel duyſent rijcke kaſſen:
Men graeft tot heden toe geen tin in dit geweſt,
Noch blincktet evenwel in deſe landen beſt.
Het ſchijnt dat hier het lant ſal in het water ſincken,
En niemant evenwel en wilder water drincken;
Het water is te ſchrael, te killich opte borſt,
Hier wort het koren dranck, het graen is voor den dor
Bedenckt dit, Zeeuſche jeucht, en weeghtet int byſonder
Al wat u lant beſit, dat is een eygen wonder;
In alle rijck gewas ſijn uwe velden ſchrael,
Ghy noch, die niet en hebt, die hebtet altemael.
Al wat de weerelt vangt, dat valt in onſe fuycken;
Geef maer, o goede God, dat wy het wel ghebruycken;
Geef ons een danckbaer hert, een ingebonden geeſt,
Die uwe gunſte lieft, en uwe ſtraffe vreeſt.
Hy kleeft aen enckel ſtof, en eet ghelijck de beeſten,
Die niet in als en eert den vader vande geeſten,
» Het is een ſteen, een block, een ongevoelich ſwijn,
» Die met een deuſich hooft blijft hangen aenden wijn
Rijſt hooger, Chriſten hert, en als de goede gaven
Verdryven uwen dorſt, of uwen hongher laven;
Soo dringt de ſinnen op, en ſeght in u gemoet,
Wie ben ick nietich menſch die God ſoo milde voet?
Een woort noch totte vrou. En laet u niet beſtuyven
Of van het Rinſche nat, of vande Franſche druyven,

Of ander heet gewas; maer, als ghy vrienden touft,
Weeft fober indē dranck, fchoon datter yemant fchrouft.
'is ganfch een leelick ding dat mans te gulfich drincken,
n uyt een volle maegh na vuyle dampen ftincken;
Maer tis een boofer plaegh, tis fchande voor den wijn,
Tis jae de vuylheyt felfs, dat vrouwen droncken fijn.
e wijn die baent de wech tot veelderley gebreken,
e wijn die maeckt de tong genegen om te fpreken,
De wijn baert herten-leet, en menich ongeval,
De wijn te ruym genut die maeckt de wijfe mal:
e wijn te veel befteet ontrent de fwacke vrouwen,
an verre boven al den meeften hinder brouwen:
Wel fijt dan niet geneycht tot haren foeten geur,
Eylaes een droncken wijf is maer een open deur.
hy wacht, oock even dan, u tot een weelich praten,
f tot een loffe vreught te veylich uyt te laten;
Die fonder mate ralt, is droncken inden fchijn,
Schoon datfe niet en voelt de dampen vanden wijn.
k keere totten man. Laet u gefelfchap weten
Vie dat de lieden fijn die met u koomen eten,
Soo mach en fpijs, en dranck, en tafel fijn gepaft,
Na mate vande faeck, en weerde vanden gaft.
'is met een jonge vrou by wijlen foo ghelegen,
at fy geen heere-ftraet en kent voor enge ftegen;
Sy ftruyckelt al te licht, en taft geduerich mis,
Om datfe dom, en groen; of niet geoeffent is.
len vint in dit geval niet felden vreemde flagen,
ie fomwijl aende man tot in het herte knagen;
Men vinter wonder veel, een dienter by gebrocht,
Op dat ons jonge vrou haer beter quyten mocht.

Is fuisse traditur Philopœmenes, illustrium Græcorum ducum postremus. Tiraquell. ad leg. connubial. 2. n. 58. Stef. Guazzo. Civil. convers. lib. 3.

Een geeſtich edelman had, om beſcheyde reden,
Een hoogh-gebooren vorſt by hem te gaſt gebeden;
Die quam ontrent de noen met groote ſleep verſelt
Maer hiet de knechten gaen, met datter was gebelt.
Hy was in ſlecht ghewaet en van mis-maeckte leden;
Doch goedich inder aert, en van beleefde ſeden:
De weert en waſſer niet, maer wel ſijn jonge vrou,
Die meynd' hy waer een knecht van een die komē ſ
Sy ſeyt hem; Rap geſel, waer toe het ledich treden?
Hier, klooft dit bultich hout, en oeffent ſoo de leden:
De vorſt ſeyt niet een woort, maer grijpt terſtont de b
En geeft hem aen het werck, en kapt een lange wijl.
Hier over koomt de weert met haeſten ingetreden,
En ſiet dit ſelſaem ding, onſeker vande reden,
Onſeker watter ſchuylt in ſoo een vreemt geval,
Onſeker wat hy doen, of wat hy laten ſal.
Ten leſten berſt hy uyt; o weertſte vanden lande,
Wie doet u dit verdriet, en my de groote ſchande?
Tot antwoort wert geſeyt; me-vrou heeft uwen gaſ
Aen deſen block geſet, en mette byl belaſt.
Ick draghe lieve vrient, en vry niet ſonder reden,
Ick draegh, (eylaes!) de ſtraf van mijn wanſchape leden,
Ick drage mijn gebreck, maer draghet met gedult;
'k En wijt' het geenen menſch, het is mijn eygen ſchu
Daer waſſet al bekaeyt. de vrou is niet te ſpreken,
Maer ging haer inde ſtal of inden hof verſteken;
Haer man bracht wat hy mocht tot onſchult aendē dag,
Maer des al niettemin het bleef een domme ſlagh.
Hoort mannen, deftich volck, of trout beſette vrouwen
Of leertſe nae den eyſch de vrienden onderhouwen;

Wat

Want een die niet en weet wat u en haer betaemt,
Maeckt dickmael uwen vrient en haren man beschaemt.
[illegible]n wort u niet gheleert tot aller tijt te brassen,
[illegible]ch eeuwigh, jonghe vrou, op uwen mont te passen:
Weest sunich na den eysch, en schaft wanneer het dient,
Een schotel voor een gast, een bete voor een vrient.
[illegible]' schoon u onverhoets eens gasten over quamen,
[illegible]is de keucken slecht, j'en hebtje niet te schamen;
Doet brengen datter is, al waeret sout en broot,
Of anders, ronde kost: een vrient is haest ghenoot;
[illegible]n vrient is haest ghespijst, een vrient is haest te vreden,
[illegible]n vrient, een eerlick man, die vought hem na de reden;
Een vrient aensietet hert, een vrient, een ware vrient,
Is dickmael mette wil en sonder kost gedient.
[illegible]at housje, jonge vrou, u teere jeucht te quellen,
[illegible]hebje niet te veel uw gasten voor te stellen;
Siet als u spijs ontbreeckt, soo neemt tot uwer baet
Schoon lywaet voor den disch, voor u een bly gelaet.
[illegible]eemt acht in dit gheval het voor-hooft niet te fronssen,
[illegible]rmorst u spijse niet gelijck de vuyle slonssen;
Mijt pracht in u beleyt, maer alle dinghen net;
Dat is in mijnen sin de beste tafel-wet.
[illegible]st al is by gebracht om uwen gast te spijsen,
S[illegible]o weet ick boven dat noch een gerecht te wijsen,
Ghy die met kleyne kost u vrient wilt maecken bly,
Gaet setter op het lest u eyghen tonge by.
[illegible]leen een vlytich oogh doet koude spijse smaecken,
[illegible]t kan oock sonder kost, de lieden vrolick maecken;
Waer rechte geesten sijn, daer leefmen vande kunst;
Waer rechte vrienden sijn, daer leefmen vande gunst.

Ghy kont de naeste reys uw jonste beter toonen,
En met een ruymer hant het eerste mael verschoonen
Ghy, maeckt slechs dat de kock en dat de tafel spree
Dat somtijts u de daet, de wille noyt ontbreeckt.
Eer dat ick vorder gae, soo moet ick hier belasten
Drie dingen aende weert, drie dingen aende gasten,
Drie dingen aende vrou, drie dinghen aende knecht
En siet hier is het gros van al het tafel-recht.
De weert, naer onsen raet, die moet ten eersten schouv
De gasten aenden disch met kracht te willen houwen;
De gasten tegen meugh te porren totten dranck,
De gasten in het huys te sluyten teghen danck.
De gast moet veerdich sijn, en op sijn ure letten,
Moet daer de weert ghebiet hem neder laten setten,
Moet in sijn eygen huys besluyten sijnen hont,
De weert heeft al genouch aen eenen gragen mont,
De vrou moet opten disch en opte keucken passen,
Moet lywaet ende tin ter eeren laten wassen,
Moet toonen metter daet, en even mette schijn,
Dat haer de gasten lief, en weerde vrienden sijn.
De knecht, en wieder dient, moet heus en vlytich schen
Moet trachten niemants kleet met storten oyt te krenck
En dan noch vont het volck in oude tijden goet,
Dat niemant drincké mach, wanneer hy schencké met
Hier ware nu de tijt een regel uyt te schrijven,
Hoe dat een jonge vrou haer mart-gang heeft te drijven
En watter voor het huys is noodich ingebrocht,
En watter voor het huys is beter onghekocht.
Doch in dit nieu beslach en staet ons niet te treden,
Dewijl ick seker houw dat over lang gheleden,

En

En dochter deſe les ten vollen heeft geleert,
Toen alſſe noch ontrent haer moeder heeft verkeert.
oyt een handich wijf wil voor een man bereyden,
noetſe vander jeucht in huys en keucken leyden,
e reck van deſe plicht is van een groot beſlach,
et koomt van langer hant, en niet op eenen dach.
n ſoo daer yemant is tot echten ſtaet ghekomen,
n haer ouders huys niet waer en heeft genomen
at tot het koopen dient; die vange nimmer aen
leen en ſonder hulp de kramen in te gaen.
al bequamer ſijn haer voor een tijt te paren
een die ſneger is, en van beſette jaren,
ie ſal haer wijſen aen al watter omme-gaet,
n ſtyven haer bedrijf door haren goeden raet.
hier toe vorder dient, en is niet inde boucken,
opte marten ſelfs, en inde daet te ſoucken,
len wort ten leſten klouck, en uytter-maten vroet,
Vanneer men neerſtich let hoe dat een ander doet.
woort noch evenwel. Veel loopen achter ſtraten
kommerlick ghewoel, en beſich uytter-maten,
n koopen niettemin, in vleys, en verſſe-vis,
et ſlechſte vande banck, het blaeuſte datter is;
n de minſte koſt, gelijck de lieden ſeggen,
ar neen, beſette vrou, leert beter gronden leggen;
eert eenmael deſe les, dat noyt de beſte koop,
eyt in het minſte gelt, of inden meeſten hoop.
mant van het volck genegen om te ſparen,
i koope nimmermeer als vande beſte waren;
et beſte, wat het ſy, is over al bequaem,
hy, koopt tot aller tijt het beſte vande kraem:

Het ſal aen u geſin ten nutte konnen ſtrecken,
Het ſal uw weerden vrient tot uwe jonſte trecken;
Het ſal u dienſtich ſijn, ſoo hy een goeden beet
Met vreuchde, ſonder twiſt, aen ſijne tafel eet.
Ghy ſult, met deſe vont, hem inden huyſe binden,
En niet, dan als het dient, by vreemde gaſten vinden;
Wie door een milde kock op hare tafel paſt,
Die maeckt een eerlick man geduerich haren gaſt.
Ick weet dat menich wijf met al te deun te leven,
Den Heere van het huys heeft uyttet huys gedreven;
„ Tis ſeker dat de man ſich elders henen keert
„ Wanneer een karich wijf haer tafel niet en eert.
Wy vinden overal een hoop van deune vrouwen,
Maer weynich recht bequaem om huys te konnē houwen;
Die voordeel meynt te doen met al te ſchralen dis,
En kent noch heden niet wat recht een huys-wijf is;
Maer die de kunſte weet wanneermen dient te ſparen,
En laet te rechter tijt haer deune ſinnen varen,
En alſt de reden eyſt de keucken vieren kan,
Dat is een weerde vrou, de kroone vanden man.
Hier dien' ick met een woort de vrouwen aen te raken,
Die al te grooten werck van hare kelen maecken;
Ick weet dat menichmael geen ſpijs en wort gekocht
Als die een lecker wijf tot hare luſten ſocht.
In vleys, in viſch, in fruyt, in moes, in hof-ſaladen,
In datter is gerooſt, in datter is ghebraden,
Of aenden heert geſtooft, men vinter niet een beet,
Als dat haer kieſche mont met volle tanden eet.
Ghy, hout een ander ſtreeck, en tracht voor al te weten,
Wat koſt van uwen man met ſmake wort gegeten;

Het ſpreeck-woort ſeyt,
De man die eet ſchier al den dach
De ſpijſe die de vrouwe mach.
niet alſoo.

En dan, ſoo ghy de maegh ſoo verre buygen kont,
Soo leert na ſijne ſmaeck gewennen uwen mont.
Ik wilde dat het wijf haer luſten konde dwingen,
In heulde metten man, tot inde minſte dingen;
„ Waer wil en tegenwil te ſamen wort gepaſt,
„ Daer rijſt een ware ſucht, en ſet de liefde vaſt.
Dan offet ſoo gheviel, gelijck het kan geſchieden,
Dat u de maeghe walcht, en niet en laet gebieden;
Of dat u tegen-aert als mette ſpijſe vecht,
Soo geeft noch aenden man ſijn volle tafel-recht.
En wil noch evenwel geen echte mannen leeren
Haer luſten gade ſlaen, haer luye buycken eeren;
Neen, dat is niet ghemeent; wy leggen geenen gront
Noch voor het dertel vleys, noch voor een geylen mont.
Ten is geen manne-werck op haren mont te paſſen,
Het vraten lecker ſijn, die leven om te braſſen;
En weeſt niet al te kies, niet al te keucken-ſot,
„ Ten vought geen reyne ſiel te woonen inde pot.
Het keel-gat is een wolf, en wat de menſchen eten
Slijt inder haeſten deur, en is terſtont vergeten;
Dus, ſoo u tanger lijf geen innich letſel heeft,
Soo neemt tot voetſel aen al wat de keucken geeft.
Een ſaecke, tot beſluyt, is dienſtich hier geweten;
Doet voor-raet na den eyſch van dranck en noodich eten;
Van alderhande brant, en, ſooje ſparich ſijt,
Koopt niet als om gereet, en dat te rechter tijt.
Een moeder van het huys moet paſſen opte ſtonden,
Moet letten opten aert van alle grage monden;
Ghy die geen ſlappe gans en wilt geheeten ſijn;
Schout al te verſſchen broot, en al te nieuwen wijn. a

a Voyez le Verger des proverbes François. verb. Meſnage.

Hier achte niemant vreemt dat wy te voorschijn bringe
Het diepste vrou-geheym tot aen de keucken-dingen;
Tot al het innich huys. Ionckvrouwen, ick beken,
Dat ick in dit beslach de naeckte schrijver ben.
Al watje naest bevint op u bedrijf te passen,
Is verr' het minste deel op mijne gront gewassen;
Een ander geeft de stof, en ick het rijm alleen;
Ick menge slechs de kalck, een ander geeft de steen.
Wie regels stellen wil op huys en keucken-saecken,
En tracht in dit beroup de gronden aen te raecken;
Moet tot de vrouwen gaen, en leenen haren raet,
En leeren, even daer, al watter omme-gaet.

Argentaria Polla Lucani poëtæ conjunx & adjutasse maritum in scribendo, cùm Pharsaliæ opus conderet, & idem mortuo marito emendasse creditur.

Lucani geestich wijf heeft, op verscheyde stonden,
In dat manhaftich bouck veel dingen uyt gevonden,
Tot ciersel van het werck, heeft dickmael by gebracht
Yet daer de schrijver selfs niet op en had gedacht.
Mijn weerde bed-genoot, mijn siel en tweede leven,
Heeft menich schoon juweel aen onse Vrou gegeven;
Want als mijn traege pen by wijlen stille stont,
Soo kreechse weder stof uyt haren lieven mont.
Vint sich dan eenich mensch door onsen bouck te lesen,
In huys of huys-bedrijf wat naerder onderwesen;
Die wensche vrede toe, en biede goeden dach
Aen haer die totte gront in dese plichten sach.
Voor al moet onse Vrou haer plichten overpeysen
Wanneer haer weerde man wil uytten lande reysen;
Wat heefter menich wijf haer goeden naem bekladt
Die sonder goet beleyt, en sonder hoeder sat?
Ionckvrouwen leent het oir; mijn penne sal gewagen
Hoe sich in dit geval een vrouwe dient te dragen;

Leert hoe een echte wijf haer liefde toonen kan,
Al isse met de Zee gescheyden vanden man.
In dage vande reys, soo wilt voor eerst besorgen
t dat hy nutten mach, al isset inde morgen;
Brengt tot een seker pant van uw beleefde sucht,
Yet dienstich voor de maegh en tegen quade lucht.
verre dat hy reyst, gaet mette vrienden buyten;
n leyt hem, naer het valt, aen wagens ofte schuyten;
Of druckt u dat te seer in u bedrouft gepeys,
Soo valt hem om den hals, en wenst hem goede reys;
enst dat de lieve God in ryden ende varen
em wil geleyde doen, en over al bewaren,
Wenst dat hy met gemack, en sonder tegenspoet,
Haest koomen daer hy gaet, haest weder keeren moet.
anneer u tweede siel is uytte stadt gereden,
oo wilt een meerder sorgh in u beroup besteden,
Let op u eygen selfs, daer is nu volle tijt;
Let op u innich hert, terwijl ghy ledich sijt.
f schoon uw vrient verlaet de kusten vande Zeeuwen,
hy meucht noch evenwel niet ledich sitten geeuwen;
Niet sitten inde deur met handen opten schoot,
Ghy, treet nu in het ampt van uwen bed-genoot.
n spreeckt niet als het wijf, by Salomon beschreven, Siet Proverb. 7.
u ist de rechte stont sich inde vreucht te geven,
Nu isset eenmael tijt te koelen onse vlam;
De man is uytte weech, het heck is vanden dam,
een, sedich herte, neen, vermijt u soo te spreken,
aer wacht u des te meer in weelden uyt te breken;
Het is een heyloos wijf dat, als de man verreyst,
Om gasten, om vermaeck, om speel te rijden peyst.

Ghy, blijft in u bevang, en let op alle ſaecken,
Siet met een wacker oogh wat uwe boden maecken,
Weeſt vrouger inde weer als ghy te vooren pleecht,
Om datter grooter laſt op uwe ſchouders weecht.
Ghy, in het onderwint van uwen man getreden,
Gaet knielt met u geſin, en oeffent huys-gebeden,
Ghy moet in dit geval ten vollen onderſtaen
Al wat u weerde man voor deſen heeft gedaen.
Soo haeſt de gulde ſon u brengt den rooden morgen,
Ghy, eer u vlytich hert te geven aende ſorgen,
Soo ſtelt u gans geſin ootmoedich voor den Heer,
En doet het alle daegh, en latet nimmermeer.
De menſch, ellendich dier, is van ſijn eerſte gronden
Beſoetelt uytter aert, verbyſtert inde ſonden,
Dies waer hy vinger ſlaet, of voeten neder ſet,
Daer wortet altemael van ſijnen ramp beſmet:
Alleen het innich hert den hemel opgedragen
Brengt heyl en vaſt behulp voor alle booſe plagen;
Alleen het reyn gebet in Chriſti naem geſeyt,
Dat ſuyvert u bedrijf, en heylicht u beleyt.
God, ſegen van het volck, en wortel aller ſaecken,
Sal wat de menſche doet hem weder heylich maecken
Alleen om Chriſti wil; dus vangt geen dingen aen,
Of wilt voor alle werck tot uwen Schepper gaen.
Strax, na dit goet begin, ſoo wilt uw ſinnen geven
Tot Godes heylich woort, den regel van het leven,
Suyght daer de reyne melck die ons de ſiele voet,
Daer iſt dat yder menſch het leven ſoucken moet.
En ſoo ghy na den eyſch wilt alle ſaecken ſtieren,
Erkauwt dat heylich aes, gelijck de reyne dieren,

)enckt vry dat yder punt, dat hier ghefchreven ftaet,
)p uwe finnen paft, op uwe faecken flaet.
..t vanden eerften af, en fonder loffe ftucken
nier, dan weder daer, by horten uyt te plucken;
.eeft ftaech, en met befcheyt, leeft wijf, en fedich man,
lier is dat uwen geeft tot Gode leyden kan.
e.t tweemael alle daegh, leeft twee befcheyde deelen,
prenget aende fiel, het fal uw feylen heelen;
.n fijn de ftucken kleyn, verdubbelt u getal,
;elijck u, na den eyfch, de reden wijfen fal.
..r als des Heeren dach koomt over u ghefegen,
o wilt uw reyne plicht in dubbel mate plegen;
Iebt dan op u bedrijf een naerder oogh-gemerck,
;od eyft op fijnen dach byfonder offer-werck. *a*
chijnt des Heeren bouck u wonder groot te wefen,
..y fultet, even dus, ten vollen konnen lefen
)ock eer de gulde fon den wagen omme-went,
En tot een ander jaer met nieuwe peerden rent. *b*
)ch maeckt het heylich bouck niet uytter hant te leggen,
) laet het ganfch gefin op hare beurte feggen
Wat yder heeft geleert, en uytte Schrift gemerckt,
Waer door hy fijnen geeft ten goede vint gefterckt.
Vant foo ghy niet en pooght een yeder wat te vragen,
Gwis het meefte deel fal weynich mede dragen;
Maer als een yeder fpreeckt, en reden geven moet,
Dan iffet dat de geeft fijn plichten beter doet.

a *Aen den Sabbath-daghe fult ghy twee-jarighe lammeren fonder vlecke offeren, ende dit is het brant-offer eens yegheliјcken Sabbaths boven het daghelicx offer.* Num.28.19.

b *Om eenmael op yeder jaer de gantfche H. Schrift uyt te lefen, foo maeckt aldus uwe rekeninghe; de Canonike boucken des ouden Teftament houden 931. Capittelen; het nieu Teftament 260. is te famen 1191. Inde 365. da.. des jaers op elcken dach twee capittelen, fijn 730. capittelen: opten dach des Heeren dubbel getal, fijn over 51. der fel.. r daghen, 102 cappittelen int jaer. Stelt voor kleyne cappittelen (ghelijck veeltijts fijn de Pfalmen) om twee ofte m.. voor aen te lefen, ofte om op byfondere gheleghentheden meerder ghetal te nemen 359. maeckt te famen 1191. ca.. telen.*

 Vergeet

Vergeet oock even dan, geen alemoes te geven,
En laet een drouve ſiel van uwen ſeghen leven;
Prov.31.20.26. Lijt yemant hongers noot, of eenich ander leet,
Sent koſt, wanneer het dient, of geeft een noodich k
Ghy nu, met dit begin geheylicht aende leden,
Gaet, met een vlytich hert, tot uwe ſaecken treden,
Maer ſiet dat over al de reſte vanden dach
Eenparich henen gaen, en eynde nemen mach;
Laet aen u weſen ſien, laet in u woorden mercken,
Laet ſchijnen uytte daet en uwe ganſche wercken,
Laet blijcken over al, dat ghy in uwen geeſt
Vw even menſche lieft, en uwen Schepper vreeſt.
Bewijſt met u gewaet, met uwe reyne ſeden,
Bewijſt met u gebaer, met uwe goede reden,
Bewijſtet over al, dat ghy een Chriſten bloet
In uwe leden draeght, in uwen boeſem voet.
„Een recht herboren ſiel die moet haer ganſche leven
„Bepalen mette tucht, en aende reden geven,
Haer lagh, haer oogh-gewenck, haer alderminſte dae
Moet nae den regel ſijn, en paſſen opte maet.
Siet hoe de groote God oock alle ſlechte ſaecken
Verweerdicht menichmael ten nauſten aen te raecken;
Siet, inden tempel ſelfs, ſiet alle kleyn geſtel,
Niet ſonder ſijn beworp, niet buyten ſijn bevel:
Hy laet op ſijn ghebot, en na den regel ſtieren
Domp-horens, richel-werck, jae ſnuyters, en klauieren
Tot aen het minſte tuygh. dat is tot ons gheſeyt,
Dat oock het minſte werck dient inde tucht beleyt.
Laet vorder opten dach u ſinnen niet verſtroyen,
Niet vliegen inde lucht, niet loopen rinckel-royen,

Niet swieren over al, gelijck een losse stroom,
Maer pooght de geesten selfs te houden inden toom.
.n mensch die ledich is, en laet de sinnen sweven,
.ort, ick en weet niet hoe, uyt sijnen wegh gedreven;
En allser los ghepeys in onse sinnen speelt,
Wat koomter anders van als dattet sonde teelt?
. u misschien uw man soodanich van manieren,
.: hy een wind, een brack, of diergelijcke dieren,
Een vinck, of quackel voet, of eenich ander beest,
Daer aen hy menichmael verlusticht sijnen geest,
.o dient tot u beroup met alle vlijt te sorgen
.t sijn geminde queeck kreech voetsel alle morgen;
Ten eynd' hy vinden mach, wanneer hy weder-keert,
Dat hem sijn weerde vrou in alle dingen eert.
.it! als een geestich quant de vryster wil behagen
. sal oock haren hont in sijnen mantel dragen,
Ter eeren vande maecht; hy sal oock haren hont
En streelen metter hant, en kussen metten mont:
.e waere liefde draecht, en laet hem niet genougen
.een tot sijnen vrient een gunstich hert te vougen,
Maer streckt hem wyder uyt; soo dat hy gunste biet
Alwaer hy maer de gunst van sijn geminde siet.
Let u geen vreemt besouck om desen tijt behagen,
S.out al het manne-volck, behoudens eyge magen;
Hoe lichte, jonge vrou, ontstaeter groot verdriet
Wanneermen veel geloops aen uwe deuren siet?
.e met een echte man gemeensaem kennis houwen
.rmogen, des versocht, ten goede sijner vrouwen
Te leenen haer behulp, maer veel by haer te gaen,
Dat heeft aen menich huys, door jonste, leet gedaen. a

a *Hier van wort breeder gehandelt by Don Antonio de Guevara in sijne sent-brieven. Epist.* para Mosen Puche Valenciano. es letra para los rezien casados.

 Een

Een vrient van haren vrient tot haren vrient te kiesen
Heeft menich eerbaer wijf haer eere doen verliesen;
Dus, schoon ghy met uw man sijt over al gemeen,
Laet des al niettemin hem sijnen vrient alleen.
Een die van buyten koomt te willen herrebergen
En is in desen stant een vrouwe niet te vergen, *a*
Een neef, men weet niet wie, een vrient, een ande[r ga]
Doet somtijts sijnen weert een stillen overlast.
Wien isset niet bekent? waer isset niet geschreven
Wat Paris heeft gedaen, wat Paris heeft bedreven?
Wat Paris met bedroch ten lesten onderstont
Doen hy een jonge vrou alleen gelaten vont?
Ey siet! de Grieksche vorst is in het dorre Creten,
En laet dien vreemden haen met sijn geselschap eten;
O dwaesheyt vanden man! hy mist sijn weerde lie[f,]
Sijn gast die wort een schalck, eē bouf, een mensche-[die]
Al eer hy weder koomt, het seyl is opgetogen,
De vloot is vande ree, en over Zee gevlogen;
Helene (wat een spijt!) Helene was gegaen,
En eerse weder keert soo is haer jeucht gedaen.
Vermijt dan, jonge vrou, een bed te laten decken,
Vermijt in dit geval u tafel uyt te trecken, *b*
En gaet oock niet te gast als by het naeste bloet,
Maer leeft om desen tijt gelijck een mossel doet.
Te rijden inden duyn, te rotsen aender heyden,
Of door een jong gesel sich uyt te laten leyden,
Of, soomen elders doet, te varen mette jacht
In eenich binne-meyr, of in een versche gracht,
Te nemen sijn vermaeck met alle blyde geesten,
Te rennen door het lant tot alle boere-feesten,

a Neminem patiatur mulier domum ingredi sine jussu mariti Aristotelis præceptum est. Sunt nonnulla in domo juris prorsus ac autoritatis viri, in qua turpe ac flagitiosum est fœminam inconsulto viro quidquam statuere, sicut in admittendo hospite, locandâ filiâ &c. Lud. Vives. lib. de officio mariti cap. de Domo.

En al wanneer de man is uytter ſtadt gereyſt,
En is niet dat de tucht van echte vrouwen eyſt.
i ſonder haren man met vreemde mannen braſſen,
ſchijnen op haer eer niet meer te willen paſſen;
Ghy, mijt dit loos beleyt; het is een liſtich net,
De tafel is van outs een voorſpel van het bed. *a*
i waer, het Britten-lant kan deſe weelde lijden,
er mach een echte vrou met loſſe toomen rijden;
Maer watter over Zee in eenich lant geſchiet,
n Hollant luytet vreemt, in Zeelant ſluytet niet.
nu de moede ſon met afgemende peerden
n leſten onderſchept de rontte vander eerden,
Roept weder u geſin, eer datmen gaet te bed,
En ſluyt uw dagh-bedrijf met Godes ſoete wet.
lt noyt ontrent den heert met uren ſitten gapen,
yt op een duffe ſtoof, of aenden viere ſlapen;
Maer, als ghy tot beſluyt uw kinders hebt gekuſt,
Soo ſluyt u kamer toe, en ſtelt u nae de ruſt.
nan en hoortet niet, dus moet ick hier gewagen
n yet dat ſlechts beſtaet in rechte ſinne-vlagen;
Neemt my ten beſten af, dat ick in vryheyt ſpreeck;
Een, die in ſtilte ſtraft, die hout de rechte ſtreeck.
Der is een vreemde luſt van boenen, dweylen, ſchueren,
Vn al te net te ſijn, van duyſent vreemde kueren;
V trap is mijn getuygh, daer niemant op en gaet
Ten ſy dat eerſt de voet haer ſchoenen achter laet:
Men hangt eẽ ſchooneẽ dwael, maer niet om aen te droogẽ,
In is maer enckel ſchijn en voor de luſt der oogen;
V meeſte keucken-tuygh en kent geen heete vonck,
En ſchier al watter blinckt en is maer voor de pronck.

a Conviviũ, Veneris præludium. Accurſ. ad l. quod ait ff. ad Leg. Iul. de Adulter. Ludi & convivia in Angliâ fœminarum pudicitiam ſuſpectam non reddunt. Alberic. Gentil. tract. de nupt. fol. 493.

Tegens onmatige nau-keuricheyt der vrouwen over huys en den huys-raet.

Ick heb een wijf gekent (o dwaeſheyt vande menſche
Van lywaet ſoo voorſien als yemant mochte wenſchen
  Men vont noch evenwel dat ſy geduerich at
  Of op een blaeuwe ſlet, of ick en weet niet wat.
Men vinter heden noch die koffers, pyſels, kaſſen
Vol aerdich ſerviët, vol ammelakens taſſen,
  En altijt weder aen, en evenwel nochtans
  En ſietmen over diſch Pavy noch Roſekrans:
Men iſſet al gewoon in berders op te binden,
En voor een goeden vrient en iſſer niet te vinden;
  Waer toe lavenderbloem, en al het ſchoon damaſt?
  Het ſlechtſte vande kiſt is voor een weerde gaſt.
Men vinter even hier met deſe plaegh bevangen,
Die voor haer eygen bloet geen lywaet willen langen;
  Soo dat de felle twiſt hierom ſoo verre gaet,
  Dat jae een korſel man de koffers open ſlaet.
Ick hate dit bedrijf, een wijſe vande vrecken,
Die menich duyſent pont in hare koffers trecken,
  En hebben evenwel, al ſijn de ſchatten groot,
  Niet voor haer even menſch, niet voor haer eygen no
Tracht, lieve, dit gebreck uyt uwen geeſt te bannen;
Tis rechte pluſery, gehaet van alle mannen,
  Het is uw beſte pant, end aldernutſte goet
  Dat voordeel of gemack aen ſijnen meeſter doet.
Ghy, ſiet op uwen man en ſijn ghebot te paſſen,
Laet dat den ſleutel ſijn van uwe rijcke kaſſen;
  Wanneer der yemant komt, en dat hy maer en ſpre
  Maeckt dat ſijn woort alleen u pyſel open breeckt.
Maer veel, die onder u doen alle berders glimpen,
Verwecken menichmael de lieden om te ſchimpen,

Om dat het ſinnich wijf dat banck en tafel wrijft,
Ontrent haer eygen ſelfs een vuyle ſlonſſe blijft.
Laet ons op dit geval een woort te ſamen ſpreken,
Ent hier, beſette vrou, dient mede van geweken;
Ghy, die nau-keurich ſijt ontrent een ſteenen huys,
Hout eerſt het ſchoon gebou van uwe leden kuys.
Men ſiet meeſt over al de vrouwen opter ſtraten
Alderhande pracht geweldich uyt-gelaten,
Men pleecht hier menichmael, men hout geſetten raet,
Opt ſchicken van een hayr, en t'leggen van een draet:
Maer by een eygen man, of binnen ſijnen huyſe,
Daer vintmen menichmael een backhuys van Meduſe,
Een leelick momme-tuygh, een ſpoock, een vuyl geſtel,
En wiljet al in een? een rechte morſſebel.
Ge heeft doch niet gemerckt, hoe dickmael ganſche dagen
Vel vrouwen ſijn geſtelt om kinders wech te jagen?
Bekroſen, ongeſchickt, wanbacken, afgeſlooft,
Eē ſchabbe voor het lijf, een nacht-douck om het hooft?
Begrommelt, ongeſien, met ongewaſſe kaken,
In korte; ſoo geſtelt, men ſchijnter af te braken;
Het dunckt my wonder vreemt, hoe menich eerlick man
Dit lijden met gedult, en overſetten kan.
Fy van dat gebruyck! wilt u na reden cieren,
De menſch is uytter aert een vande reyne dieren:
Heeft oyt een ſuyver kleet in yemant goeden ſchijn,
Ghy ſijt het, jonge vrou, die net behoort te ſijn. *a*
Maer ſeg my doch een reys, is al u geeſtich hullen
Maer ſlechts om aen het volck het oogh te mogen vullen?
Om aen een jonge wulp, of ander dertel quant
Te dienen tot een ſpoor van ſijnen geylen brant?

Tegens de vrouwen die net ſijn over hare huyſen, en ſlonſſich over haer eyghen lichaem.

a *Dat de vrouwen haer vercieren in* reynen kleede, *ſeyt Paul.* 1.Tim. 2.9. *Hinc Iuriſconſulti aſſerunt ſtatutum prohibens portare quaſdam veſtes & ornamenta, comprehendere ſolùm viros non mulieres; cùm fœminis talia ornamenta, non viris, conveniant. ut not. Gloſſ. & Ioh. Plat. ad l. 1. & 2. C. de veſt. holoſ. & aurat. lib. 11.*

 Neen,

Neen, eerbaer herten, neen: wilt uwe teere leden
Alleen maer inde vreucht van uwen man besteden:
Hy is uw lust, uw troost, uw vrient, en opper-voo
Dus brengt tot sijn vermaeck al wat ghy brengé mo
En laet u reyne dracht geen vreemde lust besorgen,
Maer past op uwen man, en kuyst u alle morgen;
Schickt hooft, en leden op, al isset noch soo vrough
Die eenen man behaeght, behaeghter al genouch. a
Daer sijn ontrent de dracht twee schadelicke rotsen,
Of al te slordich sijn, of al te prachtich trotsen;
Hier dient een oogh int seyl, of anders sal het schip
Geraecken in gevaer van d'een of d'ander klip.
Daer sijnder onder u die, juyst gelijck de slecken,
Genouchsaem huys en al met haren lijve trecken;
Men vint dat haer beslach in hals en hant-cieraet
Haer gansche vaders erf in prijs te boven gaet.
Ghy, die nu sijt getrout, moocht reyne kleeders drager
Op datj' aen uwen man te beter mocht behagen;
Ghy, die noch vryster hiet, moocht cieren uwe jeuc
Op datje totten man te beter koomen meucht.
Laet dat u baken sijn. geen kleet en moeter strecken
Om eenich dertel oogh tot lusten op te wecken;
Blijft dan in dese maet, en sijt ontrent u kleet
Niet al te slonsich vuyl, niet al te machtich breet. b
Een die haer reyne dracht besluyt in dese palen,
En kan geen achter-klap, met reden, achter halen;

a Ornatus vxoris extra domum ad virum non pertinet. Stobæus in præcept. connubialib. acrior est sententia Euripidis, quâ pronuntiavit mulierem, quæ extra domum, marito absente, magno ornatu incedit, & ad pulchritudinem se comit, referendam esse in album improbarum. nihil enim eam cogere foris ornatam præ se ferre faciem, nisi quid mali quærit. Tiraq. ad l. 3. connub. num. 13. & 71.

b Mundicies sit frugalis quæ sic excludit sordes ut absit luxuria. Eras.

Potest mulier matrimonio elocata eo quidem consilio modestè sese ornare, ut viro placeat, ejusq; amorem sibi conciliet, ne ipsâ desp... in adulterium labatur: cœlebs autem, ut virum sibi facilius quærat. neutri verò istud conceditur, si eo anim... tur, ut externos ad libidinem incendat, aut juvenum animos in inconcessum amorem alliciat. ita hanc materi... multa concludit Tiraqu. ll. ad l. connubial. 3. num. 40.

Sunt tamen qui honestiùs judicant vxorem (si marito ita placeat) excultiorem prodire, quam virginem; vx... lis viri se ornat; virgo Domini. Vives de Christ. fœm. lib. 1. cap. de ornament.

Va

Want watmen hier en daer voor wijse schrijvers vint,
Die sijn meest altemael in desen eens gesint. *a*
aer toe de groote pracht? wat isser mé te winnen
s nijt van uws gelijck? betoomt uw trotsche sinnen;
Men acht een vrouwe kleet dan best te sijn gemaeckt,
Alst niet en wort benijt, en niet en wort gelaeckt.
e loon van hooge dracht is een van dese dingen;
datje boven staet u schijnt te willen dringen,
Of datje souckt de gunst van eenich buyte-vrient,
Of datje metter daet en vlees en weerelt dient:
est een van dese dry, alleen de bloote namen
ie sullen uwen man, die sullen u beschamen;
Ghy daerom, Christen hert, mijt door een sedich kleet,
En ander lieden haet, en eygen herte-leet.
oewel ghy machtich sijt, waer toe het moedich prijcken?
et, wat u gelt vermach, ter rechter plaetsen blijcken;
Maeckt dat een schamel mensch, in plaetse van geklach,
Een segen over u met reden spreken mach. *b*
et gout aldus besteet en vreest geen holle baren,
een krijgh en haer gevolgh, geen tanden vande jaren,
Geen brant, of hoogen vloet, geen ongewisse kans;
Het gout, aldus besteet, dat heeft den besten glans.
e rijckdom aengeleyt om uwe pracht te styven
an u van uwen God, en uyt den hemel dryven;
Maer rijckdom aengeleyt ontrent een schamel mensch,
Kan u voor eeuwich sijn vermaeck en herten-wensch.
eel isser over al, door overtollich proncken,
prangen vande siel, en swaren angst gesoncken
Als haer de doot bestreet; maer noyt en heeft de pracht
Aen yemant, doen hy sterf, den minsten troost gebracht.

a *Omnes ferè Theologi & jurisconsulti in hanc sententiam pedibus eunt. ex Theologis D. Thomas l. 2. quæst. 169. art. 2. & in Comment. in Esaiam cap. 3. Alexand. Hales in 2. part. Summæ quæst. 151. memb. 3. Baptista Salicius in suâ quoque Summâ in verb. Ornatus. Ex Iurisconsultis Iohan. Plat. in l. vellera. C. de vestim. holos. & auro lib. 11. Capoll. in l. mulieris in pr. in 2. quæst. ff. de verb. significat. Hostiens. & Pan. in cap. 1. extra ne cler. vel. Mon. & alij.*

b *Dit is mede een deught van dat weerde wijf beschreven* Prov. 31.

Wel laet dan u gepeys niet angstich liggen malen
Hoe datje mettet lijf sult voor de weerelt pralen,
Maer weest tot aller tijt met desen angst vervult,
Hoe datje voor den Heer de siele cieren sult.

1. Tim. 2. 9. 1. Petr. 3. 1.

Het ware vrou-cieraet en is geen hayr te vlechten,
Geen baggen aen te doen, geen kanten op te rechten;
„ Het is een sedich hert, dat uyt een stillen geest
„ Sijn oogen neder slaet, en sijnen Schepper vreest.
Verlaet dan alle sucht van dese malle dingen,
En stelt u ciersel niet in uwe groote ringen;
Want schoon men groote schat in rijcke steenen quist
Noch isser niemant moy die goede seden mist. *a*
Het wijf moet onder dies haer kleet en ciersel vougen,
Soo dat een billick man mach hebben vergenougen;
Want mits haer gansche dracht maer op den man en si[et]
Soo staetet aende man, en onder sijn gebiet.

a *Nequdquam exornata est benè quæ morata est malè. Plaut. most.*

Is dan uw bed-genoot tot moye dracht genegen,
En datje totte maet hem niet en kont bewegen,
Soo buygt nae sijnen wil, maer tuyght in u gemoet
Dat ghy het om den man, niet om de weerelt doet. *b*
Maer soo in tegendeel u vrient, uyt goede reden,
Is met een matich kleet voor u en hem te vreden;
Soo hebje, jonge vrou, voor al doch geene kans
Tot eenich lijf-cieraet van ongewoonen glans:
Een, die met kleynen kost kan haren man behagen,
En mach geen rijck gewaet, geen groote steenen dragen,
Wie daerom prachtich gaet, oock tegen sijn gebot,
Is boven haren man, en tegen haren God.

b *Admonet Cyprianus martyr nuptas, ut videant ne nimium sibi per placendi studium de conjugum solatio blandiantur, ne dum eos in excusationem suam proferunt, in societatem criminosæ consensionis adsciscant.*

Daer sijnder hedensdaechs in dese stadt te vinden,
Die weten aenden man het ooghe toe te binden,

Soo dat hy niet en merckt, al wort hy ſchoon gepluckt,
Hoe diep de vrouwe-pracht hem inde beurſe druckt.
. liſt dient aengemerckt en aenden dach getogen,
. dat een eerlick man niet meer en ſy bedrogen,
Op dat een looſe vrou nae deſen nimmermeer
En prale tegen danck van haren overheer.

En wijf, een moedich wijf, was uytter aert genegen,
Om door een rijcke dracht haer vrienden op te wegen,
Maer, ſiende dat haer man hier tegen dapper ſtack,
Soo om de groote koſt, als ander ongemack,
Bdenckt een ſlimme vont. ſy gaet in alle kramen,
Bengt ſyde, brengt fluweel in eenen hoop te ſamen;

En, naer een groot beſlach, ſy koopt een prachtich l
Om nae den nieuwen tits te worden uyt-gereet.
Het pack is opgemaeckt, en heeft ſijn volle leden;
Maer boven haren ſtaet, en tegen alle reden,
Soo datter maer en reſt, hoe dat haer weerde vrient
En om den tuyn geleyt, en ingenomen dient;
Sy roept een vande wijfs, die door de ſteden loopen
En dragen dit en gint aen yeder een te koopen,
Sy geeft haer dit gewaet, en ſeyt haer boven dien
En wat te ſeggen ſtaet, en watter ſal geſchien.
Het wijf, dus onderrecht, koomt in het huys geſtreken
Ter ure dat de man daer mede was te ſpreken;
Sy doet een lang verhael hoe ſeker ſchoone dracht,
Vyt enckel ongeval, te koope wort gebracht;
En, om den goeden man te beter in te leyden,
Seyt voor een kleyne prijs daer van te ſullen ſcheyden,
Heeft even metter daet het kleet op gelt geſet,
Tis weynich, ſprack het wijf, maer noot is ſonder wet.
De vinſter vande liſt, gewet op deſe ſtreken,
Na datſe langen tijt den vlieger heeft bekeken,
Genaeckt tot haren man en grijpt hem metter hant,
En ſeyt hem in het oir; o wat een aerdich pant!
En wat een kleyne prijs! ghy let op alle baten,
Dit voordeel, lieve man, en dient u niet gelaten;
Gewis ſoo my het kleet ter dege paſſen mocht,
Daer is geen twijffel aen, het dient te ſijn gekocht.
Naer onderling geſpreck, ſy gaet den vlieger paſſen;
Die ſtaet haer aen het lijf, als uyt het lijf gewaſſen,
De man ſpreeckt totte koop, al is hy wonder vijs,
So om de goede ſtoff, als om den kleynen prijs.

kort', het liſtich wijf gaet metten vlieger proncken,
vrient die ſietet aen, en houtſe voor geſchoncken;
Beſiet hoe menich man door looſe vrouwen dwaelt,
Het kleet was jae gekocht, en dier genouch betaelt.
lijt een korte ſtont, de man die koomt te ſterven,
en waſſet al bekaeyt, geen kint en macher erven;
Men vint aen alle kant een huys vol ſware ſchult,
Een kaſſe ſonder gelt, een hooft vol onverdult.
is een ſlim gebreck wanneer de vrouwen liegen,
om de ſotte pracht, haer eygen man bedriegen;
Ghy, pleeght geen quade liſt, maer gaet hier ronder in,
Doet niet uyt loos beleyt, of op een eygen ſin:
een noodich kleet te breken off te maken,
offet uwen man oock ſoude mogen ſmaken;
En duncktet hem te bont, ſoo dientet niet gewaecht;
„Geen kleet en paſt de vrouw, als dat de man behaecht. *Vxor in veſtibus & ornamentis legem à viro accipit. Tiraq. l. connub. 3. n. 40.*
! als een dertel wijf wil hooffche tabbaerts dragen,
buyten haren ſtaet, en boven hare magen,
Wil ketens om den hals, en ick en weet niet wat,
Gout, peerels, diamant, int kort', een ganſche ſchat,
Der is geen ſeggen aen, al is de man verbolgen,
D pracht die kanckert in, de dochters willen volgen;
Het is een Zeeuſche ſpreuck; ghelijck het oude ſong
Soo pijpt van eerſten af, ſoo queelt het kleyne jong.
D maeckt een eerlick man by wijlen drouve nachten,
D baert hem laete ſorgh, en ſware vroegh-gedachten,
Soo dat hy menichmael in onruſt leyt en maelt,
O ware dit geborcht! o ware dat betaelt!
H loon van ſijnen ſtaet, de vruchten ſijner renten,
D winſt van dat hy koopt om weder uyt te venten

Versmelt gelijck een mist; en al sijn bitter sweet
En druypt maer op het wijf, en wort een syde-kleet a
Wat raet in dit geval? de man wort aengedrongen
Tot boose linckerny en loose buyte-sprongen;
Hy spant het gansche breyn en alle krachten in
Tot alle slim bejach, en alle vuyl ghewin.
Men siet oock weesen selfs in dit geval bedriegen,
De trouwe lijt gewelt, men hoort de menschen liegen,
Men vint dat aen het volck, dat grooter staten heeft,
Oock dickmael tegen eet, yet aende vingers kleeft.
Wien isset niet bekent dat onbedachte wijven
Oock vrome mannen selfs in quade wegen drijven?
Wien isset niet bekent dat, als de vrouwe malt,
De man, oock by gevolch, in quade nucken valt?
Wien isset niet bekent hoe door een gulden regen
Veel linckers haer bejach en snoode rancken plegen?
Wat heefter menich wijf haer eere leet ghedaen
Om wel gekleet te sijn, en moy te mogen gaen? b
Dewijl dan uytte pracht soo veel gebreken rijsen,
Soo wil ick hier de jeucht een weynich onderwijsen;
Hier is de rechte stont te brengen aenden dach,
Of ymmer jonge vrou geschencken nemen mach.
Daer is een seker gift, die met bedeckte loncken
Wort in het huys gebracht, en aen het wijf geschoncke[n];
Daer is een ander gaef, die brengtmen aen de vrou,
Op dat voor al de man den handel weten sou:
Van beyde dient gewaecht. Als door bedeckte streken
Yet aen een jonge vrou wort inde vuyst gesteken,
Daer is geen twijffel aen, dat heeft een angel in,
Het is de wech gebaent tot ongeschickte min.

a *Veel oude wet-gevers hebben dese ongemacken inden overdaet vande kleederen van over lang wel overwoghen ende veel behulp-middelen daer tegen gesocht; dan gheen beter geoordeelt als de wet van Seleucus vande welcke een seker schrijver, aldus spreeckt:* Ses ordonnãces estoyent telles que la femme de conditiõ libre ne puisse mener apres d'elle plus d'une chambriere, si nõ lors qu'elle sera yure: ny ne puisse sortir hors la ville de nuict, ny porter joaux d'or a l'entour sa personne, ny robbe enrichie de broderie si elle n'est publique & putaine. Et ainsi par ces exceptiõs honteuses, il divertissoit ingenieusemẽt ses citoyens des superfluitez & delices pernicieuses. Montag. lib. 1. des essais cap. 43. vide Besold. lib. 2. cap. 2. Polit.

b *Audi Propert. 3. Eleg 12. Ubi latè hac de re queritur. Matrona incedit census induta nepotum. &c.*

Hr

er tegen dient behulp : Ghy, die op vaste gronden
ilt blijven onbesmet van dese loose vonden,
Wilt blijven datje sijt, en leven metter eer,
Sent alle schenckers heen tot uwen overheer.
lien noch jonge vrou, noch vryster, giften namen
die voor haren man, of haren vader quamen,
Veel waren heden noch bevrijt van alle smaet,
Die nu niet anders sijn als veechsel op de straet.
ier totten tweeden aert. daer sijn geslepe gaven,
e oock de mannen selfs by wijlen ondergraven,
Door middel van het wijf. o! wacht u, lieve, wacht
Van al dat onverhoets wort in het huys gebracht.
t, die een swaer geding heeft voor den rechter hangen,
eft dickmael aen het wijf, om haren man te vangen;
Hy geeftet aen de vrouw, als aen een gragen vis,
Die met een gulden houck alleen te vangen is.
el hebben vast gestelt dat swacke vrouwe-sinnen,
y lichter als de mans, met gaven sijn te winnen;
Iae datter selden wijf soo groote krachten heeft
Dat sy een stil geschenck gewillich weder geeft.
en heefter ons genoemt die rijcke gaven kregen,
des al niettemin den loosen handel swegen;
Iae staken uytte weegh al datter was gebrocht,
Vyt vreese dat de man yet weder senden mocht.
iy, beter onderricht, en laet u niet bekoren,
aer toomt den vrecken aert de vrouwen in geboren;
En slacht in dit gevaer u moeder Eva niet,
Die Adam, om de vrucht, tot quade lusten riet.
uw eerweerde man een rechter inden lande,
f raets-heer in het hof; en dat een volle mande

Multæ mulieres ita sunt affectæ ut, quod semel apud se viderunt, pati non possint gratis aliò transire. Idcircò Essæi fœminas secum in illam sacratiorem vitam non inferebant, quod negarent idoneas esse rerum communitati. Lud. Vives lib. 2. de Christ. fœm. cap. quomod. agendum domi.

Siet een deftighe afmaninghe van ghe-schencken Esai. 33. 15.
Siet schoone exempelen ten selven eynde. 1. Sam. 12. 3. Num. 16. 15.

Van eenich dierbaer tuygh koomt sacken in het huys,
Ey hout u greetich oogh en uwe sinnen kuys:
En laet geen porceleyn, geen over-zeesche glasen
V drucken in het breyn, of inde sinnen blasen
Het doodelick vergif, dat u en uwen man
In druck, in quaden naem, in schande brengen kan:
En laet geen rijcken steen, geen kop, of gulde schalen,
Door haren flicker-glans u in den boesem stralen;
Al watmen qualick wint, en is maer eenmael soet,
Maer is een eeuwigh leet, een beul in u gemoet.
De sonde kan den mensch een kleynen tijt vermaken,
Maer sal noch evenwel ten lesten bitter smaken:
„ De sonde geeft alleen maer schuym van losse vreucht,
„ Maer geen volkomen heyl, als inde ware deucht.
Wel leert dan uwen man in goede plichten stijven,
En wacht hem, lieve, wacht tot vuyl gewin te drijven;
En voet noyt inde borst een onversaden geest:
„ Die geeft, en niet en neemt, gelijckt den hemel meest.

Catonem Vticensem memoriæ proditum est ne minimam quidem rem accipere voluiße, neque ut ministri à Dejotaro rege aliquid muneris loco acciperent. Plutarch. in vita Catonis: idque probat Besold. lib. pol. 2. cap 3. de magistrat. num. aliàs enim corruptiones nunquam honesto prætextu carebunt. vide Deut. 16. 19.

Laet even vasten kost, laet etelijcke waren,
Laet wijn, en wilt-braet selfs, laet alle giften varen,
Dat is de beste voet om niet te sijn bevleckt,
„ De kleynste gave schaet, de minste gifte treckt.
Men segge watmen wil, de daet die kan betuygen
Dat oock een kleyn geschenck kan groote lieden buygen
Het geven heeft vergift. ghy rechters van het lant,
Hebt oock in dit geval een toegesloten hant.
Wat van het tegendeel. 'k en vinde niet geschreven
Dat vrouwen sijn gerecht om wech te mogen geven,
Oock niet ten goede selfs; haer beurs sluyt wonder vast
Ten sy dat haer de man dit andersins belast.

t is van ouden tijt tot heden toe geſchreven ,
t vrouwen karich ſijn, en niet en willen geven ;
En als een gierich menſch bekoomt een milden ſin,
Dat heeft een vreemt gevolch, een looſen handel in.
ilt daerom, jonge vrou, wilt alle tijt gedencken
keeren u gemoet van nemen ende ſchencken ,
Door beyde wort men licht in quaden naem gebrocht,
Wie geeft, die biet haer aen ; wie neemt, die is verkocht.
rhoet u boven dat, van gelt by een te garen ,
wilt aen uwen vrient ten vollen openbaren ,
Van waer uw ſpaer-pot koomt ; t'is uytter-maten ſoet,
Als man en wijf verſtaet wat d'een en d'ander doet.
t pot-gelt inde beurs, de koſtelijcke ringen ,
ketens om den arm, en diergelijcke dingen ,
En ſtaen u geenſins wel, dan als uw man verſtaet
Van wie, en waer het koomt, en watter omme-gaet. a
t wijf, dat anders doet, ſal opte tonge rijden ,
door het ganſche lant dit quaet vermoeden lijden ,
Of datſe diefte pleecht, en haren man beſteelt ;
Of datſe dertel is, en met haer eere ſpeelt.
er ſy de man vermaent van ſich te willen hoeden
e pracht in ſijn geſin, door eygen moy, te voeden ;
Al watter ſpruyten kan uyt ſoo een dwaes bedrijf ,
Is altijt nieuwe koſt, en ſtaech een moedich wijf.
s vry een beter voet de vrouwen aen te wijſen
at luſt tot ware lof dient hooger op te rijſen ;
En dattet dwaeſheyt is, te geven ſijn gemoet
Tot, ick en weet niet wat, tot enckel poppe-goet.
aer vrient, om u gemael hier toe te mogen leyden ,
o wilt voor eerſt de pracht van uwe leden ſcheyden ;

De vrouwe en magh geen ſpaer-pot hebben buyten wete hares mans.

a *Nam peculij probam nihil habere addecet Clàm viro, & quod habet partum, ei haud commodi eſt, Quin viro aut ſubtrahat, aut ſtupro invenerit.* Plaut. in Caſin. vid. l. Quintus Mutius ff. de Donat. inter virum & vxorem. Hotoman. in Obſervat. de jure Connub. cap. 28. num. 5.

De wet heeft volle kracht, en treft de lieden best
Als eerst de ware tucht in haren gever vest.
Gelijck een machtich vorst sich opent inde seden,
Soo gaetet in het hof, en dickmael inde steden,
Iae door het gansche rijck. een deftich overheer
Ghebiet oock sonder wet, en is een stomme leer.
Ghy Princen van het huys, en alle ware mannen,
Wilt alderley getoy van uwe leden bannen;
Want soo ghy sedich kleet, en niet te prachtich gaet,
Ghy sult u gans ghesin bewegen totte maet.
De man moet deftich sijn in alle sijne wegen,
Tot pralen niet geneycht, tot proncken niet genegen;
Een man in sijn bedrijf, een man in sijn gelaet,
Geen pluyser achter huys, geen proncker achter straet

Ick sie uw weerde vrient vertreckt sijn weder-komen,
Dies is u teere siel van droefheyt ingenomen;
Het streckt u, jonge vrou, tot ongewoone pijn
Soo lang in u gesin alleen te moeten sijn.
Wel aen, om van ghetreur uw sinnen af te wenden,
Ick wil u tot besouck mijn lief Geselschap senden,
Die sal u dit en gint noch brenghen aenden dach
Dat u en al het huys ten nutte dienen mach;
Die sal tot u behulp te voorschijn konnen bringen
Veel kleyne (soo het schijnt) maer echter nutte dingen:
Mijns oordeels dienter niet voor kleyn te sijn geschat,
Indien een groot gesin lijt hinder sonder dat. *a*

a *Non sunt contemnenda quasi parva, sine quibus magna constare non possunt. Hieron. ad Læt.*

. spreeck, mijn ander ick. *a* Ick ben u toe gesonden
. yemant, die begreep hoe uwe saecken stonden;
Ick kan, wanneer het dient, met drouve sijn bedrouft,
En troosten na den eysch, daer yemant troost behouft.
. deert een jonge vrou, die in het huys gesloten
. eenich, sonder hulp, met droefheyt over-goten,
Terwijl haer tweede siel de weerelt omme seylt,
Of in een verre kust sijn rijcke waren veylt;
. als een deftich man, om saecken vanden lande,
. t als een drouf ghepeys sijn vrouwe laet te pande:
, O tis een swaere last de menschen op-geleyt,
, Wanneer een verre reys twee lieve sielen scheyt.
W. l aen, ick ben geneycht om door bequame reden,
V oodich in het huys, en dienstich inde seden,
Te stremmen (soo ick kan) u drouvich ongeval;
Ghy, leent een gunstich oir aen dat ick seggen sal.
Ic heb door eygen daet veel dingen waer genomen,
V. l sijnder boven dat van elders by gekomen,
. ck wil het altemael u storten inden schoot,
En al tot enckel dienst van uwen bed-genoot.
W. l hoort mijn eerste les. Veel wijse lieden meenen
D. noyt besette vrou yet dient te komen leenen,
Het sy dan keucken-tuygh, of ander kleyn beslach,
Of yet dat tottet bed of tafel dienen mach.
T menichmael gesien dat op het weder-geven
E bueren onder een, en lieve vrienden keven,
Daer hapert veel-tijts yet; het afgeleende vat
Dat heeft een vuyl, een buyl, of ick en weet niet wat.
D er wert een soet gebruyck hier voormaels onderhouwen
B seker geestich volck; daer moesten alle vrouwen

a *De Schrijver voert hier sijn eygen Huys-vrouwe in, handelende met de jonge vrouwen van verscheyden huysselicke saecken, die (soo het schijnen mach) van kleynder weerden sijn, maer evenwel inde huyshoudinge van grooten gebruycke.*

De moeder hares mans gaen eyssen yet te leen,
Het sy een pot of glas, een banck of lywaet-steen;
Al inde bruyloft selfs: de moeder daerentegen
Ontseyde dit versouck, en liet haer niet bewegen,
Sach uytter-maten grau, ten minsten soo het scheen,
En sont de jonge vrou met roode wangen heen:
Dat was genouch geseyt, leert alle jonge dieren
Ter eeren vanden man sijn weerde moeder vieren,
Verdraechtse met gedult, bedrouftse nimmermeer,
Al spreecktse somtijts hart, het dient tot uwe leer:
Voor al onthout de les, u heden aengewesen,
Ghy sult tot u bericht geen beter regel lesen:
Want dat een moeder selfs u bede wederhout,
Dat is, op datje noyt van yemant lorssen sout.

Plutarchus ende uyt den selven Hieronymus ad Iovin. verhalen dat in Lepti (een stadt in Africa) dit gebruyck is onderhouden gheweest, op dat de nieu ghehoude daer uyt geleert hebbende de gestrengicheyt vande behouwde Moeders, naderhant haer niet en souden stooten, alhoewel sy vande selve by wijlen wat te hortelick, ofte oock wat te hardelick werden bejegent; het welck onder andere mede is een sonderlinghe plicht vande jonghe vrouwen, teghen het vuyle spreeckwoort by eenighe onwetende bywijlen onbescheydentlick ghebruyckt,

Een mans moer, een stront op een vloer.

Fy van het spreeckwoort, en van die het ghebruycken! die den tack lief heeft, hoe kan hy de stamme haten?

Oock vanden eersten aen en dienter niet vergeten,
Met spoet en alle vlijt, te passen op het eten;
Ghy, maeckt dat alle daegh of kock of keucken-mey
Ter uren als het dient haer spijse toe bereyt.
Men siet in menich huys uyt saecken vander spijsen
By wijlen hoogh verwijt en harde woorden rijsen,
Wat maer een schotel moes voor desen heeft gedaen,
Wijst Esau met berou de gansche weerelt aen.
Geen mont en kenter jock, geen buyck en heefter ooren,
Hy wil geen breet verhael, geen lange reden hooren;
Die grage monden spijst versacht een wrangen sin,
Maer in een holle maegh daer sit de wrevel in.

Der ſijn verkeerde wijfs, die, als de mannen komen
Vermoeyt in haer bedrijf, van honger ingenomen,
Die, ſeg ick, even dan gaen halen uytten houck
Een eygen krygel-naet, een rechte futſel-bouck;
Dit heeft men alle tijt veracht als quade ſtreken,
En daerom, jonge vrou, ſoo dienter afgeweken;
Meeſt als de ſonne daelt, of juyſt ontrent de noen,
Soo wort het leuyſte volck genegen yet te doen.
Ghy, ſtelt u na den man, en vought u nae de reden;
En, als hy mette noen koomt haeſtich ingetreden,
Soo geeft u nae den diſch; want als de mage baſt
Soo dienter opten man, niet op het huys gepaſt.

Hoort noch een keucken-les; al ſchijntſe ruym te weſen,
Soo dientſe niettemin uw boden aengeweſen:
Doet, vanden eerſten af, doet boter opte vis,
Die niet te weynigh ſy, maer die genoeghſaem is;
Want ſooje vande kock of van het keucken-meyſſen
Moet ſauce naderhant of nieuwe boter eyſſen,
Daer is geen twijffel aen, ghy ſult de tweede reys
Ontfanghen ruymer maet als nae den rechten eys.
Die ſonder goet beleyt haer eerſte feylen myden,
Die ſietmen menighmael in tegen-feylen glyden:
De ſchaerſheyt wort geſtraft en met verlies geboet;
„ Doet wel van eerſten af, dat is de beſte voet.

Wanneer te ſijner tijt de fruyten op het leſte
Worden toegedient, ghy, neemt het alderbeſte,
Het ſchoonſte vanden hoop, en geeftet uwen vrient,
Dat is een ſoete ſtreeck die totte liefde dient.

Hy ſal van ſtonden aen, indien hy weet te leven,
Hy ſal u metter daet u gifte weder geven;
Of eet hy eenigh deel, hy ſal tot u gewin,
Hy ſal dan mette vrucht u liefde drincken in.

Quis credat? discunt etiam dormire puellæ.

Van tafel naer het bed. wy vinden yet te leeren
Oock in het ſlape-gaen, oock in het omme-keeren,
Gelooftet, jonge vrou, daer is een heuſche wet
Oock inde kamer ſelfs, en op het ſtille bed.
Wat iſſer menich wijf, die, om het lijf te decken,
Sal, ick en weet niet wat, tot haren rugge trecken?
En ſoo miſſchien de man maer eens de leden roert
Sy wort van ſtonden aen met gramſchap omgevoer
Dit beyde dient ghemijt. voor eerſt uw teere leden
Te ſcheyden vanden man, is tegen alle reden:
Ghy, maeckt geen middel-ſchut, geen eygen tuſſe-mer
Een man heeft beter recht, als eenich na-gebuer.
Hoort vryſter, hebje voor na deſen eens te paren,
Soo denckt, oock inde loop van uwe vrye jaren,
Hoe datje metter tijt eens anders ſlapen ſult,
Na dat uw ruyme koets ſal beter ſijn gevult.

Leert vanden eerſten af rugg, hant, en voet gewennen
Haer by-ſlaep eere doen, haer nacht-geſelſchap kennen;
Op dat geen kromme bocht, of ander vreemt geſtel
Of leet of hinder doe aen uwen bed-geſel.
Ten tweeden, hoe het gae, ſoo mijt uw gramme poſen,
En ſchoon ghy wort geweckt, ontluyckt gelijck de roſe;
Wort u de ſlaep geſtoort, ey ſeg, wat iſſet dan?
» Het wijf, oock alſſe ſlaept, is eyghen aenden man.

Wanne

Wanneer ghy door de ſtadt te ſamen koomt getreden,
En datter over ſtraet een wagen koomt gereden,
Of datter eenich beeſt koomt loopen opte baen,
Of datter eenich menſch koomt tegen u gegaen,
Laet u nimmermeer van u geſelſchap ſcheyden,
Laet geen hinder-pael, geen ſchutſel tuſſchen beyden;
Helt ſtaegh naer uwen man, en toont hem metter daet
Dat ghy hem noemt en neemt voor uwen toeverlaet:
'T ſal hem die het ſiet een ſoet bedencken geven,
'T ſal een teycken ſijn van u eendrachtich leven,
Dat ſal uw ſoeten aert, en t'huys, en over al
Doen achten by het volck, en maecken lief-getal.

Ir dientje noch vermaent uw maeghden ende knechten
Met reden nu en dan te willen onder-rechten,
Dat yeder ſy beſorcht te brengen alle ding
Ter plaetſen daer het ſtont, of van te voren hing,
Al ſchijnt de leere ſlecht, noch ſal de daet bewijſen
Dat uyt het tegendeel veel onghemacken rijſen;
Wie eenichs dinx behouft en niet terſtont en vint,
Die wort, ghelijckmen ſiet, niet ſelden ongeſint.

Leert noch het dienſtbaer volck, leert uwe kinders ſorgen,
Nyt eenich kleyn behouf te lorſſen of te borgen;
'Tis nut dat ghy het huys op deſen regel ſtelt,
Dat niemant voor het huys en koope ſonder gelt.
Al geeft de ſoele lucht maer ſtof-gelijcken regen,
Noch ſalſe metter tijt het kruyt ter eerden wegen;
Geringe kleuter-ſchult die ongevoelick waſt,
Wort even metter tijt een over-groote laſt.

Wanneerje meyt of knecht wilt voor of achter ſender
Soo maecktſe doch gewoon, eer ſy den rugge wenden,
   Dat by hun met beſcheyt ſy neerſtich overdacht,
   Of daer geen ding en is, om wech te ſijn gebracht;
Soo doende, leert het volck op alle ſaecken letten,
En door u klouck beleyt haer domme ſinnen wetten,
   Soo doende leert de jeucht haer oogen omme-ſlaen,
   De tijt dient uyt-gekocht; waer toe het ledich gaen

Laet ons in dit beſlach een weynich dieper treden,
En wegen inde ſchael van tucht en ware reden (di
   Hoe knecht, hoe keucken-meyt, hoe kock ghehar
   Want even deſe plicht is nut aen uwen vrient.
De minſte van het huys dient na de tucht gebogen,
Dient metter hant geleyt, en totte deucht bewogen;
   Weet dat de groote klock haer ure niet en ſlaet,
   Indien het minſte radt met horten ſtille ſtaet.

Voor eerſt, indienje wilt een rechten peyl bekomen
Wat bode dient gemijt, of aen te ſijn genomen,
   Siet hier een kort beworp, dat u in dit gheval
   Ten dienſte van het huys den wech bereyden ſal.
Schout al het dienſtbaer volck, dat vande nijt ghedreven
Kan ſchampen na de kunſt, en dwerſſe nepen gheven;
   Schout al het dienſtbaer volck dat hatich ſit en wrock
   Of ſtout en onbeſchaemt met vrou of meeſter jockt
Schout al het dienſtbaer volck, als weerdich af te keuren
Dat veel een uytgang heeft door ongewoone deuren;
   Schout al het dienſtbaer volck dat van ter ſijden lonck
   Dat ſonder eten werckt, en ſonder ſlapen ronckt.

Sch

hout al het dienſtbaer volck genegen om te knorren,
at niet ter hant en treckt als met een hortich morren;
Schout al het dienſtbaer volck dat moedich henen gaet,
En achtet groote vreucht te drillen achter ſtraet.
hout al het dienſtbaer volck dat meynt te ſijn geboren
n tot het innich merch ſijn heere na te ſporen;
Schout al het dienſtbaer volck dat vrou en meeſter vleyt,
En echter voor het volck haer feylen open leyt.
hout al het dienſtbaer volck dat ſchier op alle ſtonden
eeft hier, en weder daer, heeft elders yet gevonden;
Schout al het dienſtbaer volck dat ſijne daden prijſt,
En niet ter herten neemt wat yemant onderwijſt.
hout al het dienſtbaer volck dat vreuchde weet te plegen
Vanneer de meeſter ſelfs is inde ruſt gelegen;
Schout al het dienſtbaer volck dat op een vreemden voet,
En ick en weet niet hoe, de ſloten open doet.
Shout al het dienſtbaer volck gheſlepen om te lincken,
uyp-ſielen uytter aert, en rechte luyſter-vincken;
Schout al het dienſtbaer volck dat by het ſnoupen leeft,
En dicke buycken voet, en dunne tongen heeft.
en leſten ſchout het volck dat alle ſnoode vlecken
Veet ſtaegh en overal met liegen toe te decken;
Een meyt die leugens ſmeet en mette waerheyt ſpeelt,
Is als een witte raef, indienſe niet en ſteelt;
En die haer heeft gewent de vingers krom te dragen,
ie ſal oock, des verſocht, haer eer voorſeker wagen;
Tis ſoo; die dertel is, en ſteelt niet alle tijt,
Maer een die ſteelen derf, is alle ſchaemte quijt.
n denckt niet evenwel dat ghy volmaeckte boden
alt krijgen in het huys, of onder uw geboden;

O neen, de rouwe jeucht dient aen te sijn geleyt,
En met gestaege sorch den huyse toebereyt.
Wel aen dan, jonge vrou, die maechden ende knechten
Wilt leeren nae den eysch haer plichten uyt te rechten,
Ten nutte van het huys, aenhoort een goeden vont;
Gaet leydse totten Heer, dat is een vasten gront. *a*
Tis niet genouch gedaen u van het quaet te scheyden,
Ghy moet oock u gesin te rechter bane leyden;
Een moeder van het huys is niet voor haer alleen,
Maer deylt uyt reyne sucht haer gaven int gemeen.
Als Hester Godes volck met druck sach overlasten,
Sy riep haer maeghden selfs tot bidden ende vasten,
Tot ootmoet inden geest, tot alle goede leer,
En lietse nevens haer verschijnen voor den Heer.
Vraecht yemant watter schort dat soo veel huys-gesinnen
Sijn dickmael menich jaer van buyten ende binnen
Ontsteken door gekijf, door ander huys-verdriet?
De reden is bekent: Gods vreese woonter niet.
Daer is geen beter toom tot alle vuyle sonden,
Als met des Heeren vrees te worden ingebonden;
Geen Staet en kan bestaen, geen Vorst en heeft gebiet,
Indien het woeste Grauw geen hell' of hemel siet.
De Prins en sijn ontsagh, de straffe vande wetten
En konnen over al het quade niet beletten;
Wat yemant voor bedroch in stille nachten doet
En wort (soo meynt het volck) van niemant oyt geboet.
Maer Godes ware vrees die kan het herte raecken,
Die kan in ware daet de menschen sedich maecken,
Die keert de geesten om, en toont haer volle kracht
Oock in het eensaem wout, en inde midder-nacht.

a Praeclarè Plato diligentiam omnem curamque legum conditoris in eo collocari oportere censebat, ut cives bonis assuescerent delectari, mala aversari.

Hesther 4. 26.

De vreese des Heeren is de rechte Gods-dienst die bewaert ende maeckt het herte vroom. Eccles. 1. 8.

Doc

Ioch geen ſoo nutten ding om u gebiet te ſtijven,
Als Chriſti ſoete leer u boden in te ſchrijven;
Die is de rechte ſchool daer yeder wort geleert
Hoe datmen ſijnen Vorſt en ſijnen meeſter eert:
Iaer wort het ſacht gemoet, het ſtil en ſedich weſen
Ie ſielen ingeprent, en boven al gepreſen,
Daer wort het korſel hooft gehouden inden bant,
Daer wort het buychſaem hert de menſchen ingeplant:
Iaer is de rechte ſalf voor alle drouve ſlagen,
Iaer hoortmen over al van duycken, wijcken, dragen,
Van liefde ſonder gal, en lyden ſonder ſchult,
Van leven ſonder nijt, en ſonder ongedult.
Vat ſijnder, lieve God! wat ſijnder ſoete dingen,
Iie uyt dat eeuwich Woort, als uyt een ader ſpringen?
Wie maer dien ſachten aert eens inde leden prent,
Die heeftſe metter daet tot alle goet gewent.
ntſluyt my deſen born; twiſt, leugen, tegen-ſpreken,
Iijt, achter-klap, bedroch, en duyſent quade ſtreken,
Van ſnoode linckerny, en ander vuyl geſpuys,
Sal ruymen u geſin, en wijcken uyttet huys. *a*
Iaer is geen beter voet, om goeden dienſt te trecken,
Als yeder uyt den ſlaep der ſonden op te wecken;
Want die van eenich menſch in Gode wort gedient,
En heeft geen knecht alleē, maer oock eē trouwē vrient.
Ioort noch een ander heyl, dat, als een gulden regen,
Ioomt door godſalich volck op u bedrijf geſegen;
Siet! Laban wort verrijckt van alderhande goet,
Om dat een heylich man ſijn witte kudde hoet.
Iet! Ioſeph, inden dienſt van Potiphar genomen,
Ioet Godes milde gunſt op ſijnen meeſter komen;

Nulla religio optima politiæ melius convenit quàm Chriſtiana; nulla quippenam eſt quæ ſubditorum animos & cõſcientias cunctis qui imperitant magis devinciat & obedientes reddat. Auguſt. Steuchus de perenn. Philoſ. lib. 10. cap. 5. 7. & Seq. Beſold. lib. 2. Pol. cap. 1. de Educat. & peregr.

a *Wie iſt die den Heere vreeſt! hy ſal hem onderwijſen den beſten wech:* Pſalm 25. 12.

Geneſ. 39. 2. 3. 22. 23.

En weder uytgejaecht, en inde ſtock geſet,
Draecht in het duyſter hol den rijcken ſegen met.
Leert, leert u dienſtbaer volck op God den heerſcher achten,
En loon of harden vlouck uyt ſijnen hemel wachten;
Maeckt dat beſette tucht in uwe boden veſt,
Die God al voren dient, die dient de menſchen beſt.
Maer om met goede vrucht hier in te mogen treden,
En om het ſteech geſin te buygen na de reden,
Soo doet u boden wel, onthaeltſe waer het dient,
Niet als een ſtrenge vrou, maer als een ware vrient:
Wilt hun door goede koſt een gunſtich hert bewijſen,
En laetſe vollen tijt om haer te mogen ſpijſen; *b*
Indiender yemant feylt, ontſet u niet te ſeer,
Weeſt deftich alle tijt, maer vinnich nimmermeer.
Denckt datſe menſchen ſijn, die op gelijcke gronden,
Met groote princen ſelfs, te ſamen ſijn ghebonden;
Denckt dat oock Godes hant hun lijf en ſiele ſchiep,
En inde weerelt bracht, en uyt de moeder riep. *c*
Indien ghy ſomtijts hoort een hortich tegen-ſpreken,
En toont u niet geneycht om dat te willen wreken,
En wrockt niet op het woort, maer latet henen gaen;
En denckt wat u gemoet by wijlen heeft gedaen:
Denckt hoe u grillich hert met tochten aengedreven
Oock met den hemel ſelfs heeft menichmael gekeven;
Heeft dickmael overluyt gemorret ſonder ſlot,
Heeft dickmael krijgh gevoert oock metten grooten God.
Een die ſijn eygen vuyl wil nae de reden wegen,
En ſal niet veerdich ſijn om harde tucht te plegen;
Dus, ghy die alle wraeck wilt houden inden bant,
Ontleet in rechten ernſt uw eygen onverſtant. *d*

a *Optimum quemque fidelissimum puta, etiam Ethnicus dixit Plin. Panyg.*

b *Dit is eene vande deuchden der uytnemender vrouwen, beschreven* Prov. 31. 15. *Sy gheeft (seyt de text) haren huyse voeder ende eten haere maeghden.*

c *Seght met* Hiob cap. 31. 15. *heeft hem die oock niet ghemaeckt die my in moeders lyve maeckte?*

d *En weest gheen leeuw in uwen huyse, seyt de Wijse man: En de Outvader Augustinus bidt ernstelijck tegens wreetheyt ende strafheydt over sijn gesin. Meditat.*

Gewent u nimmermeer, gewent u niet te ſchelden,
Want oock u beſte vrient die heefter in te gelden,
Wanneer ghy boden ſtraft met fel en hart gebaer,
V man die draechtet half, en lijtet neven haer.
Is ſeker, ſoo de vrouw heeft mette meyt gekeven,
En kan oock aende man geen ſoete woorden geven;
Sy is ſoo ganſch onthutſt, en uytter-maten gram
Dat ſy het al begraeuwt, en ſcheert op eene kam.
En, dat noch boven al in deſen is te klagen,
De minſte van het huys die moet het meeſte dragen,
Een kint, dat even dan wort aende borſt gevoet,
Dat ſuyght (onnoſel ſchaep!) het ongeſtuymich bloet.
Vermijt dan, jonge vrou, op yemant uyt te varen,
En laet geen loſſe tong uw feylen openbaren,
„Tis beter eenich quaet te lijden met gedult,
„Als van een anders vuyl te maecken eygen ſchult; *a*
Met ſchreeuwen door het huys, met tieren ende kijven
Te ſtraffen u geſin, uw boden aen te drijven,
En is de rechte voet, en is de middel niet,
Waer door een jonge vrou moet ſtijven haer gebiet:
Een woort te rechter tijt met reden uyt te ſpreken,
Met ſoetheyt ſtrenge ſijn, de tochten af te breken,
En ſlechs door reyne ſucht te worden aengeraeckt;
Dat is de weerde deucht die vrouwen achtbaer maeckt.
Doch watter omme gaet, en laet uw brooſe ſinnen
Soo verre nimmermeer van gramſchap overwinnen,
Van oyt door onverdult een meyt te willen ſlaen
Neen; daer is beter wech, betaelt en laetſe gaen.
Laet voor lijf-eygen volck de ſtramen vande ſlagen,
Ons vry-gevochte kuſt en kanſe niet verdragen;

a *Servus peccavit? ignoſce. melius eſt alterius culpam feras quàm tuam prodas. Ambroſ.*

Laet aen het Britten-lant de harde meyſſen-tucht,
Ten koomt niet over een met onſe Zeeuſche lucht.
Hoort noch een dienſtich woort voor alle teere vrouwe,
Die niet en ſijn geleert haer ſucht te weder-houwen,
Die licht, en inder haeſt, om eenich kleyn geval,
Gaen ſtellen in het werck de vlagen vande gal.
Men ſietet menichmael dat yemant ſchijnt te raſen,
Wanneer een plompe meyt ontrent de fijne glaſen
Of by het porceleyn haer dingen qualick doet,
Men ſiet dat yeder een de ſtraffe lyden moet.
Ghy, die uw ſwackheyt kent, verſchoont uw eyge feyl
En treckt de ſinnen af van al de blauwe teylen,
Van al dat China ſent. het brooſe porceleyn
En is u geenſins nut, al iſſet wonder reyn.
Of, ſoo u weerde man vint eenigh ſoet vermaken
In lack, of aerde-werck, of diergelijcke ſaecken,
Soo gaet van eerſten af, en wapent u gemoet
Met vrede, met gedult, en met een ſedich bloet.
Gewent u met verdrach en ſonder gramme vlagen
Nu eenich ongeluck, dan ongelijck te dragen;
Nu dat een haeſtich knecht uw fijnſte ſchotel breeckt,
Nu dat een plompe meyt uw glaſen omme ſteeckt:
Nu dattet eenich kint ſal overhant verkerven,
En ſtroyen uwen vloer met koſtelicke ſcherven;
Nu dat de ſchuerſter ſelfs uw dingen omme ſtoot,
Of ſomtijts eenich vrint, of ander dis-genoot.
Set vaſt in u gemoet u niet te willen quellen,
Wanneerje nu en dan koomt uwe dingen tellen;
En, ſchoon ghy menichmael uw beſte panden miſt,
Onthout u niettemin van alle wrange twiſt.

Porceleynen en dierghelijcken brooſen huysraet voor brooſe en haeſt-geſtoorde vrouwen niet bequaem.

Er is geduerich ſtof, om uyt de daet te leeren
Hoe datmen alle ſpijt moet krachtich over-heeren,
Hoe datmen alle ſucht van korſel onverſtant
Moet houden inden toom, en leggen aenden bant.
Denckt hier, tot uwen trooſt, dat brooſe vaten breken,
Dat weecke ſtoffe ſmelt, dat natte dingen leken;
Al wat van deſen aert of is, of komen ſal,
Dat heeft alree gevoelt, of wacht gelijcken val.
Al wat de weerelt ſiet moet vallen, breken, ſterven,
Wat ſietmen evenſtaegh, wat moeter niet bederven?
Al watmen hier beſit is ick en weet niet wat,
Ia ſiet de meeſter ſelfs is maer een aerden vat.
Waerom dan door de ſpijt ſoo vinnich aengedreven?
E lieve! breeckter yet, het ſtaeter op geſchreven;
Hoe diep oock eenich ding u wortelt inden ſin,
De doot, de bleecke doot, die ſitter midden in.
Doch ſoo ghy lijckewel u niet en weet te dwingen,
So keert de ſinnen af van alle brooſe dingen,
En des al niettemin, verſouckt aen uwen man
Dat hy doch niet en koop dat haeſtich breken kan.
Tis beter, jonge vrou, tis beter rogge ſoppen
Te nutten ſonder twiſt uyt hier-gemaeckte koppen,
Als treurich, ongeſint, en met een vinnich breyn,
Te nutten hoofſche koſt uyt fijne porceleyn:
Wat China backen kan, Venétje weet te blaſen
In konſtich aerde-werck, van koſtelicke glaſen,
En dient aen geenen menſch van tochten opgebult,
Dus laet dat brooſe tuygh, of oeffent u ghedult.
Indiender dit en gint is in het huys verloren,
Hoewel ghy neerſtich ſijt u dingen na te ſporen,

En gaet niet tot het volck dat niet als leuren geeft,
En evenwel den naem van waer te seggen heeft:
En roert de sifte niet, (*a*) en wilt u noyt bekroonen
In water of gelas den dief te laten toonen,
Vermijt het ring-geklanck, en watter meer geschiet
Waer van geen wacker oogh of gront of reden siet.
Tis duyvels guychel-spel van over lang gedreven,
En noch, 'k en weet niet hoe, in onsen tijt gebleven,
Ghy, houtet voor bedroch, vermytet als verdacht,
En laet het duyster werck begraven inder nacht.
De duyvel is gewoon van eersten aen te liegen,
Al spreeckt hy somtijts waer, hy wil oock dan bedriegen;
Dus schout dat naer geheym, en wat daer henen siet,
Want byde leugen-vorst en is de waerheyt niet.
Tis quaet in dit geval een ongerust vermoeden
Te rapen uytte lucht, en inden geest te voeden;
Noch slimmer inder haest en op een losse waen
Te loeren opte meyt, of in haer kiste gaen;
Door wantrouw ommesien en angstich na te sporen
Heeft menich swack gemoet sijn eerste trou verloren:
Men siet dat menichmael met ontrou wort geloont
Die aen het dienstbaer volck mistrouwen heeft getoont.
Hier maen' ick yeder man en alle kloucke vrouwen
Geen leuy en dertel volck in huys te willen houwen;
Siet wat het weelich hof voor snoode leckers heeft,
En al om dat de jeucht daer onbekommert leeft.
Het is de beste voet dat alle menschen wercken,
Dat sal haer aen het lijf en inde sinnen stercken;
„Wie ledich sit en gaept, is water sonder vloet,
„De mensch doet enckel quaet wanneer hy niet en doet.

a *Cribro divinare Veteribus Theocrito, Luciano, Polluci & aliis adeò solenne fuit, ut in adagium abierit; quod malum & hodie apud Christianos remansit pessimè. vid. hæc & alia superstitiosa apud Martin. Del Rio lib. mag. disquis. 4. c. 2. q. 6. sect. 4.*

b *Ad fures detegendos multis modis superstitiosi homines utuntur, sive speculo sive aquâ sive annulo in vitro vel moto vel se movente vid. Ioh. Leon. lib. 3. descript. Afr. Delect. lib. 4. c. 2. q. 6. sect. 3. & 4.*

n,ſchoon ghy vlytich volck in dienſt hebt aengenomen,
ch dientet niet alleen op boden aen te kómen;
Men vint dat alle ding en rau en ſlordich gaet
Wanneer het gans bedrijf op vreemde boden ſtaet. *a*
n ſegg' niet dat de vrou ſal mette leden wercken,
er laet haer wacker oogh op alle dingen mercken;
Al watter omme-gaet en deucht gemeenlick niet
ndien het huys-wijf ſelfs geen dingen naer en ſiet.
ooghe vande Struys (het is van outs geſchreven)
broet alleen het ey, en doet haer jongen leven;
Het *toeſien baert de vrucht*. het ooghe vande Struys
s vanden ouden tijt een leſſe voor het huys.
Hort mannē, vrouwen hoort; of wie het mochte weſen,
onſen bouck miſſchien hier namaels ſullen leſen,
Wanneer ghy nu en dan een vreemde wat ghebiet,
Hout niet voor wel ghedaen voor ghy het eerſtmael ſiet.
H: ooghe vanden heer verbetert alle ſaecken,
H: ooghe vande vrou kan gaeuwe boden maecken;
Het ooghe vanden heer dat maeckt de peerden vet,
Het ooghe vande vrou dat maeckt de kamer net.
E n woort, maer in het oir. Indienje koomt te mercken
t over uwen man de kriele tochten wercken,
Soo let op u beleyt wanneerje boden huert:
Wat ſonder raet gheſchiet wort naderhant beſuert.
S ackt niet te ſijn ghedient van al te ſchoonen meyſſen,
Mer denckt wat menichmael de ſnoode luſten eyſſen;
Weet dat een jonghe vrou geen kleyne kans en waeght,
Die in haer kamer brengt een moye kamer-maeght.
G ly ſijt by wijlen ſwack, by wijlen uyt-gevaren,
B wijlen ſonder luſt, ontrent het kinder-baren,

a *Het ſpreeckwoort ſeyt,*
Daer het huys ſal gaen te recht,
Daer moet de meeſter ſijn de knecht:
En ſo het huys u wel behaeght,
Soo moet de vrouwe ſijn de maeght.
Frons, inquit Cato, occipitio prior eſt.

By wijlen ongesont, by wijlen inde kraem,
By wijlen ongesint, by wijlen onbequaem;
V man, een weelich quant, is dickmael uytter-maten
Van krevel aengeperst, in tochten uyt-gelaten;
De meyt die deckt het bed of viertet mette pan,
O! denckt dat uyt het vyer een vlamme rijsen kan.
Gewis een swack gemoet dat niet en weet te strijden,
Sal haest gebogen sijn en licht ter aerden glijden;
De mensch is wonder broos, de jeught geweldich teer,
De nacht is al te vry, en schoonheyt lockt te seer. *a*
Ey! leght de steenen wech daer over menschen vallen,
Ey! sluyt de dingen uyt daerop de sinnen mallen;
Het is van outs gemerckt, een ongesloten kist
Maeckt datter yemant gelt en moye dingen mist.
Door schoonheyt, gulle jeucht, en wel-gelege stonden
Is menich swack gemoet in vuyle lust gevonden;
Wel aen dan, tot besluyt, hier tusschen ons geseyt,
Huert voor een dertel man geen schoone kamer-meyt;
Doch vint u noyt beswaert een meyssen af te dancken,
Die vast gewortelt is in ongeschickte rancken; *b*
Een yder wort geacht, in daet en inde schijn,
Na dat sijn dienstbaer volck, of speel-genooten sijn.
De boden van het huys sijn openbare peylen
Of van een goeden aert, of van gewisse feylen;
Het is niet sonder gront in ouden tijt geseyt,
De Heer is als de knecht; de vrouw gelijck de meyt.
Leert uyt dit voorich werck, leert alle trouwe boden,
En watter dient gedaen, en watter dient gevloden;
Dient niemant naer het oogh, of uyt een loosen schijn,
Maer laet u gansch bedrijf uyt trouwer herten sijn. *d*

a Het Italiaens spreeck-woort seyt ons, watter dickmael inde weerelt omme-gaet:
S'alcuno ha brutta moglie, & vaga ancella,
Vsi questa, & gli basti d'haver quella.

b Psalm 101. 4.

c *Mores & studia dominarum plerumque ex ancillarum & comitantiũ moribus judicantur, qualis enim quæque est, talium consortio delectatur. Hieronym. ad Demetriad.*

d *Ghy dienst-knechten sijt gehoorsaem uwe heeren niet na het ooghe dienende, als souckende de menschen te behagen, maer als dienst-knechten Christi, doende van herten den wille Gods.* Ephes. 6. 5. 6. Coloss. 3. 22.

Vilt door een reyne sucht op alle dingen achten,
E niet het loon alleen, maer Godes seghen wachten;
De deucht heeft haren glans oock in het minste lot,
En schoon ghy menschē dient, ghy dient dē grootē God.
Silt dit voor u gemerck, en laet te sijner eeren
Vw sinnen, u bedrijf, uvv gansche diensten keeren;
Wat is van svvare last, of harde slaverny?
» Wie God van herten dient, die is geduerich vry.
D: wandelt inde lucht, en boven alle landen,
D: klimt tot sijnen God, oock midden inde banden;
Die kan in volle lust met vrye sinnen gaen
En verder als de wint, en hooger als de maen.
M.er een die veerdich staet tot alle boose treken
A vlees en duyvel bast, of als de lusten spreken,
Hy sy dan wat hy mach, een prins, of machtich graef,
Hy is een vuyle slons, hy is een volle slaef.
D Heer is niet alleen een God van hooge bergen,
C die hem niet en laet als groote dingen vergen,
Hy sent een wacker oogh geduerich over al, *a*
En siet van boven af tot in het laege dal,
Ht lant is Godes huys, en dieder in verkeeren
D: konnen altemael den grooten Schepper eeren; *b*
Een yeder in het sijn bedient des Heeren raet;
» Wel hem, die trouvve pleecht oock inde minste staet.
A wat u wort belast, ghy tracht om dat te willen;
I t sal in u gemoet veel drouve baren stillen:
Tē krenckt dē mensche niet dē mensch tē dienst te staen,
Maer wie onvvillich dient, die isser qualick aen.
I dien u vrouvv of heer nae weerde niet en loonen,
E wilt haer evenwel geen bitter wesen toonen;

a *Ten is dan met Gode niet, ghelijck de Syriers op een andere gheleghentheyt eens lasterlick spraken.* 1.Cron.20.28. *Goden is gheen bergh-god alleen, maer oock een God der valleyen en laechten, als siende mede ende lettende opte minste dingen.* Luc. 22. 10.

b *Animæ quidem æqualiter sui naturâ tendunt ad bonum, sed medijs diversis, ut detur harmonia: aliæ imperando, aliæ obediendo. Dona Dei sunt varia, & hunc ad rectè obediendum, alium ad parendum reddunt aptū. Epictet. ad Arrian. 3. cap. ult.*
Da operam ne quid vnquā invitus facias, non enim qui jussus aliquid facit, miser est, sed qui invitus. itaq; sic animum componamus ut quidquid res exigit, id velimus. Sen. Epist. 62.

Denckt dat een hooger Macht, die inden hemel leeft
Een yeder na den eysch uyt sijne volheyt geeft.
En laet u nimmermeer tot slimme rancken drijven,
Op hope dat het quaet verholen mochte blijven,
Want, schoon ghy uyt het oogh van alle menschen
God, die u rechten sal, die sietet alle tijt.
Ghy sult te sijner tijt eens reden moeten geven,
Soo wel als eenigh prins, oock van u gansche leven;
God, die het al bestiert, en siet geen menschen aen,
Maer prouft het innich hert, en watter is gedaen.

a De Schrijver voert hier wederom sich selfs in, sprekende tot de jonghe vrouwen.

Vriendinne, tis genouch. *a* Ick sie de sonne dalen,
En koome, met verlof, mijn lief geselschap halen;
Doch, eer ick henen gae, en, voor den goeden nacht,
Soo hoort noch een gebot, hier nut te sijn bedacht.
Wanneer uw weerde vrient is op het weder-komen,
Soo dient voortaen gelet en waer te sijn genomen
Dat, als hy sijn gemael vereyst met alle vlijt,
Ghy dan niet buytens huys misschien te soucken sijt.
Als yemant koomt gereyst, die uyt een soet verlangen
Sich beelt in sijn gemoet een vriendelick ontfangen,
Indien hy by geval sijn vrouwe niet en vint,
Soo wort hy somtijts gram, of niet te wel gesint.
Ghy, maeckt wanneer het dient, op uwē vrient te wachte,
Dat brengt een eerlick man een vreught in sijn gedachten
Gaet valt hem om den hals, en hiet hem wellekom;
Gaet neemt hem inden arm, en kust hem wederom:
Gaet voucht u neffens hem, en stelt u om te vragen
Hoe dat sich alle ding heeft opten wech gedragen;

He

Hoe dat hy koomt gereyst, en onder wat geley,
En, lieve, waerom niet een soentjen tussen bey?
Mer wacht hier yet te doen, of yet te komen spreken,
Ui looſheyt, uyt bedroch, of uyt geveynsde treken,
Of uyt gemaeckte gunst, of uyt een lossen mont,
Hier dient geen ander sucht als uyt een waere gront.
O anders soo de list wort eenmael ondervonden,
So is het ape-spel voor alle tijt geschonden;
Want schoon ghy naderhant hem ware vrientschap biet,
'Tis al maer water-verw, u man en achtet niet.
Mer soo de teere jeucht van sacht-gewiechde vrouwen
Moet lusten tegenstaen en tochten wederhouwen,
Soo moet voor al de man, wanneer hy buyten reyst,
Sich quijten inde trou, gelijck de reden eyst.
Als haer de snelle Kraen wil opte reyse geven,
Om tot een ander lant of over Zee te sweven,
Sy stijft haer met ghewicht, op datse door de locht
De driften tegenstaen en seker vliegen mocht;
Sy ballast haren krop met sant en sware dinghen,
Op dat geen syde-wint haer wech en soude dringhen;
Siet wat een gaeuw beleyt! gewis de snege Kraen
Is weert te sijn bemerckt, en na te sijn ghedaen.
Ic wenste dat het volck, al eer van huys te scheyden,
Met ballast vande tucht sich wilde voor-bereyden,
Om noyt van buyte-lust te worden overheert,
Of vande rechte streeck te worden afgekeert.
Ulysses dede wel, die voer gestadich henen,
En trock hem geensins aen de loose zee-Sirenen;
Hy stack een klompe was sijn gasten in het oir,
Dus, watter omme ging, geen liefde, geen gehoir.

Hoe een man, die buyten reyst, sich te draghen heeft.

Al die ſich buytens huys en uytten lande vinden,
Behooren menichmael het oire toe te binden,
Om, ſchoon een gladde tong de quade luſten vleyt,
Noyt vande ware deucht te worden afgeleyt.
Wat ſijn in dit geval, wat ſijnder quade ſtreken?
Wat ſijn hier by het volck, wat ſijnder al gebreken?
Hoe menich reyſter uyt, die, als hy buyten gaet,
En vrouw en echte trou te ſamen achter laet?
Wy kennen echte mans, die in het buyte-leven
Hen weten byde jeucht als vrijers uyt te geven,
Alleen op deſen gront, om met een beter ſchijn
Te ſpringen uytten bant, en geck te mogen ſijn,
Dit is een rechte voet om luſten op te wecken,
En moet aen alle kant ten quaden eynde ſtrecken;
Wat kan een jonge maecht niet worden ingebeelt,
Daer yemant dertel is, en met de trouwe ſpeelt?
En wie beſefter niet dat, uyt ſoodanich mallen,
Licht yemant lijt gevaer in ware luſt te vallen?
Die ſit en knicke-bolt, en maer de ſlapaert maeckt,
Is dickmael onverhoets in diepen ſlaep geraeckt.
Ghy vaders van het huys, wilt deſe rancken myden,
Tis uyt-ſlach vande jeucht die niet en is te lyden:
En voet geen malle ſucht tot inden echten bant,
Tis al te weerden ſchat, en al te dieren pant.
Noch iſſet ſlimmer volck, dat ſchier op yeder haven
Vint, ick en weet niet wat, om brant te mogen laven;
De menſchen gaen te werck, als of het echte bont
Bleef in haer eygen huys, en daer verſegelt ſtont.
Fy van het vuyl bejach! doet anders, ware mannen,
En leert onguere drift uyt uwe leden bannen,

Leert regels tegens lust en al te ruymen jeucht,
En hoort hoe ghy het vleys in banden houden meucht.
Alschoon in u geheym veel heete dampen rijsen,
In sal u lijckewel tot geenen Campher wijsen;
Tot geen uytheemsche gom die met een koude sucht
Doet onrecht aende trou, en hinder aende vrucht.
Mien ghy middel soeckt om brant te mogen stelpen,
Ick wil u sonder leet op beter gronden helpen,
Ick wil u met gemack doen houden inden toom
Int waken u gepeys, int slapen uwen droom.
Voor eerst, om heete drift in u te doen verdwijnen,
So speent u menichmael van alderhande wijnen;
Siet datje niet en nut, of metten monde smaeckt
Dat, uyt een innich vyer, de lusten gaende maeckt.
Vermindert uwen slaep, en breeckt de lange nachten
Door vlijt tot destich werck, door reyne vrouch-gedachten;
Weest neerstich inde weer en besich opten dach,
Op dat geen boose geest u ledich vinden mach:
En soo u niettemin de tochten overlasten,
So snijt u voetsel af, en stelt u om te vasten,
Maeckt dat uw grage jeucht meer helle na de schouw,
Als na de vuyle lust, of naer een schoone vrouw. *a*
Meckt dat de geesten selfs niet op en mogen stygen,
Mer eer bekommert sijn om broot te mogen krijgen;
De bobbels houden op, oock als de ketel siedt,
Indien men aende pot geen hitte meer en biet.
Get des al niettemin en offert u gebeden,
Dat sal een reyne sucht u storten inde leden;
De krevel is van outs een steeg en vinnich quaet,
Dat niet als door gebreck en bidden af en laet.

a *Dicendum est hic ventri, quod Hilarius sibi ipsi dicere consueverat; domabo te jejuniis, ut de cibo cogites, non de voluptate.*

Maer wacht u lijckewel met vrouwwen oyt te mallen,
Met vrouwwen immermeer in jocken uyt te vallen ;
Weet dat hy ſonder ſchult geen vrouwwe raken mach
Die nu in lange tijt ſijn vrouwwe niet en ſach :
Oock daermen vrouwwen groet, vermijt u van te kuſſen
Want dat ontſteeckt uw vyer, en wie doch ſal het bluſſe
Spaert liever alle jock, ſpaert alle vreuchde, ſpaert,
Tot datje wederom met u geſelſchap paert.
Bedingt aen u geſicht geen maechden aen te loncken,
Oock door het oogh alleen ontſteken heete voncken ;
» Het oogh, het ydel oogh, dat leyt den eerſten gron
» Waer door tot in het merch de ſiele wort gewont
Weet dat het ganſche rot van alle ſnoode ſonden
Door ſtrijt en tegenwweer dient in te ſijn gebonden,
Maer dat de gulle jeucht, en hare kriele ſucht
Wort beter overheert door middel vande vlucht. a
Sijn vyant aen te ſien, en met gewelt te tergen,
Of in het open velt hem krijch te willen vergen,
Mach elders dienſtich ſijn. in luſt, een heete peſt,
Daer is het wijcken heyl, daer is het vluchten beſt.
Ghy, blijft dan buyten ſchoots, en mijt de booſe ſtonde,
En watter eenichſins kan locken totte ſonden :
Denckt, hoe dat menich menſch ſijn eer te buyten g
Om datter hier en daer een koffer open ſtaet.
Doch, valtet yemant ſwaer ſoo deun te moeten leven,
Die moet hem niet te veel op lange reyſen geven :
Veel uytten huyſe ſijn, veel uyt het vader-lant,
Doet hinder aende vrou en aenden echten bant.
Die metten lijve rotſt door alle vreemde palen,
Leert dickmael metten geeſt, ja mette liefde dwalen ; b

a *Annotavit benè Auguſtinus, quod Apoſtolus Paulus de cæteris vitijs dixerat, Reſiſtite; de libidine, Fugite. nam reliquis vitijs, inquit, debemus in præſenti reſiſtere, libidinem verò fugiendo ſuperare.*

b *Certus in hoſpitibus non eſt amor, errat ut ipſi. Ovid.*

Die veel te peerde rijt, en veel te schepe vaert,
Wort lichter als hy plach, en krijcht een lossen aert: *a*
[D]at is van outs gelooft. het trouwen is gevonden
[S]o dat het echte paer, door ware sucht gebonden,
Malkander overhant geduerich mochte sijn
In voorspoet herten-lust, en steunsel inde pijn.
[H]oe lichte valt de mensch, die met onwisse schreden
[K]oomt sonder met-gesel een gladden wech getreden?
Helt oyt sijn losse gang naer eenich ongeval,
Wie ist, die inde noot hem weder rechten sal?
[W]at gaet de menschen aen, die rasen om te paren,
[E]n schier noch inde feest haer stellen om te varen
Of naer het koude Vack daer witte beeren sijn,
Of daer de strande splijt van heete sonne-schijn?
[W]at isser menich leet in alle tijt gheresen
[V]an uytter stadt te gaen, en lang van huys te wesen?
Wat isser menich man ten hooghsten ongesint
Die, out van reysen koomt, en jonge kinders vint?
[D]aer sijn uyt dit geval niet selden goede vrouwen
[D]oor overspel besmet, en dat ter goeder trouwen;
Ick weet dat menich kint voor wettich is gekent,
Al wasset by een boef de moeder ingeprent. *b*
[H]oort Zeeuws, en Hollants volck, die uytte Zee geboren
[H]ebt altijt nieuwe lust om landen op te sporen,
Of laet de lange reys, of staeckt het echte bed,
Of, hebje varens lust, soo neemt de vryster met, *c*

a *Onder de wercken van D. Ioseph Hal is seker geleert ende godsalich Geschrift,* Quo vadis? *ghenaemt, daer hy veel swaricheden ende ongemacken, die uyt het reysen ontstaen, klaerlijck aenwijst, een bouck weerdich om ghelesen te worden: in het welck hy onder ander sect. 21. als besluytende, stelt dese reden:* Motion is euer accompanied with inquietnesse, and both argues and causes imperfection; whereas the happy estate of heaven is described by rest, whose glorious spheres in the meane time doe so perpetually mooue, that they neuer are remooved from their place.

b *Dit sal den gunstighen Leser misschien vreemt ende onghehoort schijnen, ende het selve soude hier wel dienen naerder verklaert te sijn, dan overmits sulx best door exempelen kan worden aengewesen, ende dat wy dies aengaende eenige sonderlinge geschiedenissen uytte schriften der Rechtsgeleerden hebben aengemerckt, die in andere boucken niet gevonden en worden, ende evenwel veel goede bedenckinghen in haer hebben, soo sijn wy van meyninge aen het eynde deses wercx eenige der selver tot onderrichtinge ende vermakelijckheyt des Lesers neder te stellen, om hier geen scheuringe te maecken, end ons voorgestelde wit te verhinderen.*

c *An autem & quando vxor maritum vagabundum & perpetuò proficisci volentem sequi teneatur vide apud P. Heygium part. 2. quest. 14.*

Geen vrouw en dient alleen. siet Eva vander slangen
Met listen omgevoert, en inder haest gevangen;
Sy eenich bracht, eylaes! de weerelt inde pijn,
Een vrouw, een jonge vrou, en mach niet eenich sijn.
Ghy die een jonge vrou laet eenich sitten treuren,
Denckt hoe de weerelt gaet, en watter kan gebeuren,
Of valter ongemack, soo lytet met ghedult,
Want sy is wonder broos, en ghy niet sonder schult.
Maer om aen uwen man sijn huys te doen behagen,
Soo wil ick, jonge vrou, een nieuwen raet gewagen:
Het is u wonder nut, soo ghy met alle vlijt
Vw eyghen posten trout, en niet uyt-huysich sijt.
Daer is geen ruych gewas aen uwe teere wangen,
Dat is tot u geseyt; Bepaelt u losse gangen,
Bepaelt u binnens huys, bepaelt u jonge vrouw,
Daer is aen uwen mont geen decksel voor de kouw. a
Hy, die den eersten gront van onse taele stelde,
En heeft u niet genoemt of vrouwen vanden velde,
Of vrouwen vande straet; *Huys-vrouvv* is uwen naer,
Een woort, oock uytte klanck, tot uwe plicht bequaer,
Als Adam inden Hof gaf namen aende dieren,
Men konde door het woort bekennen haer manieren; b
Ghy denckt, als u de man begroet, en huys-vrou hiet,
Dat u een korte les tot uw beroup gheschiet.
Laet, ick en weet niet wie, gaen dolen byde bueren;
Ghy, blijft in u bevang; daer sijn u vaste mueren,
V slot, u bolle-werck, u rots, u trouwe vest,
Blijft daer, o sedich volck; daer sijn de vrouwen best. c

a *Galenus lib. 11. de usu partium scribit fœmineum genus non habere pilos in facie sibi adversus frigora auxiliaturos, quod sub tecto maximam vitæ partem exigere debeat.*

b *Adam totam naturam habuit in conspectu, & intuitus est universam rerum harmoniam. Richt. Axiomat. Polit.*

c *Lusit ferè in hanc sententiâ Nazianzenus in Monitorio; ubi ita mulieres alloquitur:*
Domus tibi urbs est & nemora &c.

Chrysostomus mulierum esse putat domi philosophari. in. 60. in Iohan. Homil.

Begae

[?]gaet dat over al, van boven tot beneden,
[?]ier mooghje, ſonder ſchroom, met vrye gangen treden;
Een die het huys beſtiert moet weten wat, en hoe,
Moet alle dingen ſien, tot inde kelder toe.
[?]en achtet voor een feyl het oogh te laten dwalen
[?]oor eenich vreemt bedrijf, maer in ſijn eyge palen
Daer iſſet prijſens weert, indienmen overſlaet
Al wat een yeder doet, en watter omme-gaet. *a*
[?]et dat ick eenichſins, door al te ſtrenge boucken,
[?]n vrient beletten wil een vrient te gaen beſoucken;
Neen, dat is niet gemeent; de vrientſchap is te ſoet,
In weelde, grooter luſt; en trooſt in tegenſpoet.
[?]eſt vry naer uwen aert, kieſt lieve noot-vriendinnen,
[?]ier ſedich, heus, beſet, en van beproufde ſinnen;
De menſch wort eer of ſmaet by menſchen aengedaen,
Na dat de menſchen ſijn die met hem omme-gaen.
[?]et deſe na den eyſch by wijlen eens begroeten,
[?]ier overlooptſe niet met al te loſſe voeten:
Te groote vryheyt walght. beſouck is wonder goet
Voor die het met beſcheyt en niet te veel en doet. *b*
[?]oor maecht of echte vrou veel uyttet huys te weſen
[?] is van ouden tijt van niemant oyt gepreſen;
Siet als het weelich ſchaep gaet dolen uytte ſtal,
Strax iſſet voor de wolf, of ander ongeval.
[?]s Abrahams gemael is buytens huys gevonden,
[?] ſtaet in grooten angſt om daer te ſijn geſchonden;
Tis waer, dat God het quaet ten beſten heeft gewent,
Maer let eens hoe het quam; haer man was daer ontrent.
[?]s Dina ging beſien de dochters vanden lande,
[?]t wat een drouf geval! haer eertje blijft te pande;

a *Si quid in domo accidet matrifamilias id notum eſſe debet, eam enim omnibus quæ intus ſunt dominari oportet. Ariſt. OEconomic. 2. cap. 1.*

b *Stelt uwen voet ſelden in het huys uwes naeſten, hy mochte uwer verdrietich ende gram worden,* Prov. 15. 17.

Geneſ. 12. 14.
Geneſ. 20. 3.

Geneſ. 34. 2.

En, ſchoon om deſe daet een groote moort geſchiet,
Haer broeders krijgē buyt, maer ſy haer maechdom n[iet]
Hoe geeſtich heefter een het vrouwe-beelt beſchreven,
En, door een wijſe vont, geſchildert naer het leven !
Want, om haer rechten aert te maecken openbaer,
Soo ſtelde 'tklouck pinceel een ſchild-pad onder haer
Een ſchild-pad, altijt-t'huys, die in haer eygen ſchelpen
Sich kan voor alle quaet en tegen leet behelpen ;
Om dat een jonge vrou is vry van ongemack,
Indienſe maer en blijft ontrent haer eygen dack.
Een ſchild-pad, traegh-gevoet, die noyt en koomt getre[den]
Als met een ſtillen gang, en met geſette ſchreden ;
Om dat een jonge vrou in daet en inde ſchijn
Moet deftich in gebaer, niet ſchotebollich ſijn.
Een ſchild-pad, ſtilheyts-vrient, wiens tongelooſe kake[n]
Geen ſtemme, geen geraes, geen klanck en konnen make[n] a
Om dat een jonge vrou geen weſen beter ſtact,
Als datſe ſtille ſwijcht, of niet te veel en praet.
Een ſchild-pad, weyger-luſt, die niet als aengedreven
Sich aen haer wederpaer gewoon is op te geven ; b
Om dat een jonge vrou moet blijven onbeſmet,
En plegen reyne tucht oock in het echte bed.
Een ſchild-pad, kinder-vrient, die teghen hooge baren
En ander ongeval haer eyers kan bewaren ; c
Om dat een jonge vrou, ten goede vande vrucht,
Moet toonen, alſſe draecht, een rechte moeder-ſucht.
Een ſchild-pad, ſacht-gemont, die ſonder harde tanden
Geen menſchen hinder doet, geē dierē brengt ter ſchande ;
Om dat een jonge vrou geduerich, watſe doet,
Noch vinnich inde mont, noch bitſich weſen moet.

a *Et linguâ & dentibus carere teſtudinem auctores Geſnerus & alij docent, & experientia demonſtrat.*

b *Fœmina teſtudo non niſi à marito provocata & ferè invita coït, cujus rei notandam rationem vide apud Ælianum lib. 15. de Animalib. cap. 19.*

c *Quomodo ova ſua teſtudo cuſtodiat vide apud Geſner. in deſcriptione teſtudinis. apud Plin. & alios.*

En schild-pad, huys-vriendin, die noyt en koomt getreden
Of draecht tot aller stont haer wooning op de leden;
Om dat een jonge vrou, oock alsse buyten reyst,
Moet dencken wat het huys van hare plichten eyst.
Hoe teer is vrouwe lof! alleen met uyt te dwalen
So kanse boos gerucht haer opte leden halen;
Want krijchse maer eē reys dē naem van Selden-thuys,
Het recht is tegen haer, men achtse niet te pluys. a
So dient dan hier besorcht voor alle jonge vrouwen,
Het ooge van het volck en alle nijt te schouwen;
Al wat opsichtich is, en wat het ooge treckt,
Is om te sijn begeert, of om te sijn begeckt.
Men segge watmen wil, een vrouwe wort gepresen,
Niet om haer grooten naem, maer om haer sedich wesen:
„Te leven sonder roem, en in het duyster sijn,
„Is voor een eerlick wijf een helle sonne-schijn.
Wel tracht dan, lieve, tracht u niet alleen te myden
In schade by het volck in uwen naem te lyden,
Vw deucht dient even selfs niet al te seer bekent,
Want, door te grooten eer is menich wijf geschent.
Laet ridders, heerlick volck, laet princen, vorsten, helden,
Doen klincken haren lof, en door de weerelt melden;
Ghy, schuylt in u bevang, daer is u vaste schans;
Ghy, blijft aen uwen heert, daer is u beste glans.

a *Meretrix præsumitur de jure quæ multùm vagatur, & alienas domos, nunc hanc nunc illam, invisit. Augel. in l. si qua illustris. C. id Senatusconf. Orfic. vid.* Proverb. 5. 6. Syrach. 9. 6. 8.

Thucydides ne laudari quidem sermonibus vulgi castam matronam permittit, tantum abest vt vituperari non abominetur: cui sententiæ, aliquo modo, adversatur Plutarchus in principio libri de claris mulieribus; dicens sibi probabilius dixisse videri Leontium Gorgiam, qui putat non solùm mulieris formam, sed & egregium nomen atque famam debere apud plurimos esse vulgatam. Tiraq. l. ad leg. 10. connub. num. 11. rem in medio relinquit, nec eam velle decidere declarat. Nos cum Gregor. Nazianzeno in tract. de Document. Virgin. & in Monitorio, & cum Vive. lib. 2. de Christ. fœmin. cap. de ornament. magis in sententiam Thucydidis inclinandum esse putamus, nisi fortè illustriores sint fœminæ, de quibus nobis hoc statu non est sermo.

Dit wort noch evenwel in geenen deel geschreven,
Om gronden aenden man tot vrouwe-dwang te geven
Een die met eyge praem sijn echte wijf bewaert,
En hout den regel niet van onsen vryen aert.
Men houft (God sy gelooft,) in onse Neder-landen
Geen boeyen voor de vrou, geen slaevelicke banden,
Geen kluysters aen het been, geen ander onbescheyt,
Dat elders wort gepleecht, en niet en dient geseyt.
Ick bid de Zeeusche jeucht en alle ware mannen,
Noyt vrouwe door bedwang in huys te willen bannen
Sy dient niet, als een boef, gesloten inde stock;
Sy dient niet als een aep gehouden aenden block.
Denckt vry dat menich wijf is uytten bant gesprongen
Om datse veel te seer was inden bant gedwongen:
Van hier dan alle dwang; de Zeeuw is al te vry,
Geen deucht en wort geleert door harde slaverny.
Daer woont eẽ leelick spoock in 't voor-hof vander hell[e],
Geboren om het volck tot in de siel te quellen;
Men noemtet Yver-sucht, een dochter vander Nacht,
Dat sy, uyt Vaen begort, ter weerelt heeft gebracht.
Geruchten sonder gront, geduerich Quaet-vermoeden,
En Achter-klap, gewoon de Leugen aen te voeden,
En altijt versche Schrick, en staege Dweepery,
En Dorst tot heete wraeck sijn haer geduerich by.
Haer oogen sijn gemaeckt om yder na te loeren,
Haer leden afgericht om huysen om te roeren,
Haer kop geweldich los, en swack gelijck een riet,
Om datse t'aller tijt naer yemant omme siet.
De vrientschap haer gedaen oock byde beste luyden,
Die kan haer grillich hert tot slimme lagen duyden;

Yver-sucht, ende hare eygenschap.

Sy ſchrickt voor alle man, ſy vreeſt haer eygen bloet,
En die haer liefde draeght, en die haer gunſte doet.
Syt toontſe blyden ſchijn, dan als haer ſlimme gangen
Zijn uyt op haer bedroch, en loeren om te vangen;
Haer gunſt is enckel liſt, van buyten ſchoon gelaet,
Van binnen enckel moort, en niet als wreeden haet.
Leeftheyt, ſchoone verw, geſontheyt inde leden,
Wel-ſpreken, klouck beleyt, bequaemheyt inde ſeden,
En watter anderſins ons wel te ſinne ſtaet,
Is hier maer enckel gal, en voetſel van het quaet:
Komt maer een kleyne wint haer in het oire blaſen,
Sy ſteygert inde lucht, en ſchijnter af te raſen;
Sy hoort dat niemant ſpreeckt, dat niemant is bekent,
Noch blijftet aen het ſpoock ten diepſten ingeprent:
Haer ſlaep is ſonder ruſt, want inde ſtille nachten
So bobbelt haer de kop van diepe na-gedachten,
Haer ganſche bloet verſchiet op 't drillen van een bladt,
En vliecht door al het huys om ick en weet niet wat:
Sy ſluypt aen alle kant, om yeder na te ſporen,
En ſouckt geduerich yet, dat niet en is verloren;
Maer alſſe 't guntſe ſouckt ten leſten ondervint,
Dan iſſe boven al geweldich ongeſint.
O wat een ongemack ſal echte lieden quellen,
Als man of ſwacke vrou na deſe ſtuypen hellen!
Wat heefter menich heldt, oock buyten alle ſchult,
Sijn weerde lief gedoot, alleen uyt ongedult.
Siet Procris inden geeſt door Yver-ſucht gedreven,
Verſpiet een eerlick man, en laet haer jeuchdich leven:
Hy ſchiet een ſnelle pijl juyſt daer de ruychte drilt,
En treft een lieve vrou, in plaetſe van het wilt. a

a *Vide Ovid. Metamorph. lib 7. De arte amandi. lib. 3.*

Leuconoë, bynaeſt in eenen graet bevonden,
Wort van een wreeden brack aen alle kant geſchonden;
Haer man geheel verwoet om ſoo een drouve doot,
Doorſteeckt ſijn eygen hert, en valt haer inden ſchoo[t]
Iuſtina, ſedich dier, noyt vande quade tongen,
Noyt vanden achter-klap in haren naem beſprongen,
Wort van haer eygen man, wort om den hals gebrac[ht]
Om dat haer wacker oogh hem wat te geeſtich dacht.
Siet Cotys, ingeleyt van deſe felle vlagen,
Is om een vyſevaes in raſery gheſlagen;
En, na ſijn droef ghemoet had lange tijt getreurt,
Soo heeft hy ſijn gemael de leden af-geſcheurt. c
Maer eer ſal ons de nacht met hare ſwarte vlercken
Bedecken al de lucht, en onſe kim bewercken,
Als mijn vermoeyde pen ſal brengen aenden dach
Wat droef heyt menich menſch uyt deſe plage ſach.

a *Parthenius Nicenſis antiquus poëta Græcus in Eroticis cap. 10. refert Cyanippum Theſſalum, cùm uxorem duxiſſet Leuconöam, ob venandi ſtudium in ſilvis plerumque agere ſolitum fuiſſe: nova autem nupta, ſuſpicata eum cum aliâ aliquâ rem habere, ſecuta ipſius veſtigia ſub quodam fruticeto eventum exſpectabat, ramis verò motis repentè canes indagatores accurrerunt, ipſamque morſibus, inſtar belluæ, dilaniarunt: Cyanippus autem, id tam inſperatum intuens, ſeipſum quoque trucidavit. Aſtipulatur Soſtratus lib. 4. de vena[tione] Plutarch. Parall. cap 42. Stobæus collect. cap. 62.*

b *Iuſtina, nobilliſſima puella Romana, virgines ſuæ ætatis elegantiâ formæ longè ſuperans, cum juveni cu[i]dam nuptui à parentibus eſſet tradita, ob ſolam ipſius pulchritudinem ac leporem in ſuſpicionem marito venit, qui candidiſſimæ uxoris cervicem conſpicatus, inclinantis ſe ad exuendum calceum, furore ex Zelotypiâ accenſus, teneram pu[ella]m novamque conjugem jugulavit. Cujus etiam nunc exſtat hoc Epitaphium:*

Immitis ferro ſecuit mea colla maritus,
  Dum propero nivei ſolvere vincla pedis,
Durus, & ante thorum, quo nuper nupta coivi,
  Quo cecidit noſtræ virginitatis honos;
Nec culpa merviſſe necem, bona numina teſtor,
  Sed jaceo fati ſorte perempta mei.
Diſcite ab exemplo Iuſtinę, diſcite Patręs,
  Ne nubat fatuo filia veſtra viro.

c *Cotys, Rex Traciæ, cùm in uxorem Zelotypus eſſet, anxijs diu cogitationibus agitatus, ſuis ipſius manibus, [à] [pu]dendis incipiens, eam diſſecuit, ut ex Theopompo recenſet Athenæus lib. 12. cap. 14. Tiraq. l. 16. connub.*

Plura exempla huc adduci poſſent, inter quæ illud eximium, Iohanna Aragonia (inquit Thuanus lib. 16. hiſt.) Caroli & Ferdinandi mater, ex Zelotypia olim contracto animi morbo, qui poſt Philippi mariti mortem in apertam [in]ſaniam evaſit, & ab eo tempore turre incluſa, cum felibus colluctans, ad extremam pervenit ſenectutem.

Gen ſucht, geen harde drift van alle felle tochten
Baert in onſen geeſt ſoo vreemde waen-gedrochten
Soo dullen onverſtant als deſe ſpokery,
O mannen hout de borſt van hare ſtuypen vry;
Ontlaſt u deuſich hooft van alle vyſe droomen,
En doet in dit geval gelijck het oude Roomen,
Daer noyt een eerlick man hem in ſijn huys begaf,
Of ſant aen ſijn gemael een bode voren af. *a*

a *Vide Plutarch. Problem. Rom. c. 9.*

Et was genouch geſeyt; 'ken heb geen achterdencken
Dat oyt mijn echte deel hare eere mochte krencken,
Want of ick buyten gae, of dat ick weder koom,
Sy is (oock ſonder wacht) ſy is geduerich vroom.
Et is van ouden tijt, en heden oock gepreſen,
Want diemen veel betrout, en wil niet ontrou weſen;
Maer die met ſlim geloer op ſijn geſelſchap wacht,
Die leert haer ſomtijts doen dat noyt en is gedacht. *b*

b *Valeat Ovidianum hoc,*
Deſine, crede mihi, vitia irritare vetando;
Obſequio vinces aptius iſta tuo.

Heyſaeme behulp-middelen tegen yver-ſucht.

Maer wilje ganſch het quaet uyt u geſelſchap werpen,
So poocht des Heeren vrees in u gemael te ſcherpen;
Want ſooje dat verwerft, daer is geen twijffel aen,
Van haer ſal quade luſt, van u de vreeſe gaen.
Gy mede, jonge vrou, pijnt u te wederhouwen
Van deſe dweepery, en alle mis-vertrouwen;
„ Niet dat ſoo vinnich bijt, en ſoo de jeucht verſlint,
„ Als droefheyt inden geeſt tot yver-ſucht geſint.
En broet geen innich leet, geen hooft vol muyſe-neſten,
En laet in u gemoet geen quade tonge veſten;
Gelooft geen achterklap, en ſooje ruſten wilt,
Siet datje dwaſe ſorch door reyne liefde ſtilt.
Maer pijnt u boven al geen reden oyt te geven
Tot dit verdrietich leet en ongeruſtich leven;

„Weet dat een eerbaer wijf moet afgesondert sijn
„Niet van het quaet alleen, maer even vande schijn.
Indien ghy sijt beducht van op den klap te raecken,
Soo treckt de sinnen af van thienderhande saecken;
Van al te lossen praet, van dertel hant-gespel,
Van hier en daer te gaen met eenich jonck-gesel,
Van door een selsaem kleet geweldich uyt te steken,
Van Prins of ander Vorst met u te laten spreken,
Van wijfs by eerlick volck voor niet te pluys bekent,
Van alderley geschenck dat u een vreemde sent,
Van met een dertel ooch de lieden aen te wincken,
Van, daer ghy sijt genoot, de glasen uyt te drincken,
Van sonder uwen man veel overal te gaen,
Veel inde venster sijn, of inde deure staen.
Daer is geen nutter ding voor alle jonge vrouwen,
Als, door een staech bedrijf, de jeucht te wederhouwen;
En in het tegendeel, het slimste datmen vint
Is, dat een rappe siel haer niets en onderwint.
Die ledich sit en kijckt, set al de sinnen open
Tot ick en weet niet wat; des koomter in geslopen
Al wat een swacken geest en goede seden krenckt,
Hoe menich denckter quaet, om dat hy niet en denckt.
Gewis de broose jeucht wort al te licht bewogen,
En, door een ydel hert uyt haren stant getogen:
„Het beste water stinckt wanneer het stille staet;
„En als het yser rust, soo roestet metter daet.
Al mach een kloucke vrou geen winst of eer bejagen,
Met eenich swaer geding den rechter voor te dragen; a
Al mach een kloucke vrou niet toonen haer verstant
In dienst van eenich Prins, of van het Vader-lant:

a *L. fœminæ ff. de regul. Iur. 16. Bart. & D.D.L. ait prætor. §. fin. ff. de jud.*

mach een kloucke vrou, om ſonderlinge reden, *a*
iet dienen inde kerck, niet heerſchen inde ſteden,
Niet ſitten inden raet; noch vint een vlytich wijf
In menich ander ding een eerlick tijt-verdrijf:
och wort haer evenwel vry ſtof genouch gelaten
m niet een ure tijts te dwalen achter ſtraten;
„ Al wie ſich beſich hout ontrent het huys-geſin,
„ Die vinter kleyn beſlach en groote ſaecken in.
ay kont, beſette vrou, hier tijts genouch beſteden,
dien ghy maer en wilt u quijten na de reden:
Een moeder van het huys, die op haer ſaecken paſt,
Vint dickmael groote vreucht, en weder grooten laſt.
ıy, met u weerde man, ſijt hier als hooge machten,
s princen van het lant; *b* laet uwe kinders achten
Voor Ridders vanden Staet; en docter vorder by
De boden van het huys; ſiet daer uw borgery.
oe moochje, jonghe vrou, uw ſinnen laten ſwieren?
oe konje ledich ſijn? ghy moet een Rijck beſtieren,
Ghy moet een vorſtendom, een lant, een ganſchen Staet
Behoeden van ghevaer, en dat met eygen raet.
ıy moet u menichmael als ware rechters toonen,
u ſtraffen na den eyſch, dan goede dienſten loonen;
Hier na den regel gaen, daer uyt een volle macht
Yet rechten datter ſchort, al naje dienſtich acht.
ier moetje ſtil gemor en muytery beletten,
aer yemant metter daet uyt alle Staten ſetten:
In't korte groot beſlach, oock in het kleyne wijck,
Soo datmé ſeggen mach; Een huys een koninckrijck. *c*

a *Garſias de Magiſtratib. lib. 2. cap 4. id introductum eſſe putat propter honeſtatem mulierum, ne virilibus officijs implicentur, & hominum conſortio intereſſe cogantur; cùm magiſtratus ſit publica perſona, & palàm ſui copiã facere debeat.*

b *Maritus ſive paterfamilias in ſeſe regis habet imaginem. Keckerman. diſput. pract. 28. prob. 8. Et uxores dominæ domus vocantur à Iureconſultis, Bart. in l. Titia cum teſtamento. §. ult. col. 2. verſ. quæro ff. de Leg. 2. Angel. conſ. 144. Pet. Anchor. conſ. 237. Rom. conſ. 118.*

c La famille bien conduicte eſt la vraye image & modelle de la republique, & la puiſſance domeſtique raſſemble a la puiſſance ſouveraine. Bodin. de la Repub. lib. 1. cap. 2.

Hier dient nu, ſnelle pen, hier dient een buyte-reden;
Hier dient de man vermaent, al eer wy vorder treden,
Te nemen tot behulp ſijn wijf en haer beleyt,
Gelijckſe tot behulp van Adam was bereyt.
Daer ſijn verwaende mans, die alle vrouwen laken,
En ſluyten haer de deur, oock in geringe ſaecken,
Ia houden voor geral en enckel kinder-praet
Oock dat een deftich wijf op vaſte gronden raet:
Daer ſijn verwaende mans die buyten alle reden
En met een nortſe kop in alle dingen treden,
Die uyt een eygen ſin en aengenomen waen,
Al wat de vrouwe ſeyt geen acht en willen ſlaen.
Hier ſijn (na mijn begrijp) geen kleyne reden tegen;
Ick meyne dat de vrou ons meer behoort te wegen,
Ick meyne dat de vrou ten dienſte vande man
Oock groote dingen ſelfs ten goede leyden kan. *a*
Men vint in menich bouck dat eertijts vande vrouwen,
Voor al by wacker volck, niet weynich is gehouwen,
En dat niet ſonder vrucht; men vint dat vrouwen ra[et]
Heeft, ick en weet niet wat, dat ons te boven gaet.
Sy vinden menichmael geweldich kloucke ſtreken,
Die met een ſnelle drift haer uytten monde breken;
Sy vinden inder haeſt een onverwachte ſlach,
Die noyt vernuftich hooft in wijſe boucken ſach. *b*

a *Quædam mulieres maturioris ſapientiæ & conſilij exiſtunt. ut inſinuat text. in l. cum prætor ff. de judic. Multa & à fœminis dicta ſunt ſapienter. Theſeus apud Eurip.*

b De Italiaenſche Poët Arioſto heeft onder andere de vrouwen deſen lof met deſe ſijne aerdige rymen toe gheſchreven:

Molti conſigli delle donne ſono
Meglio improviſo ch'a penſarvi uſciti,
Che queſto é ſpeciale & proprio dono
Fra tanti & tanti lor del ciel largiti:
Ma può mal quel de gli homini eſſer bono
Che maturo diſcorſo non l'aiti,
Ove non s'habbia à ruminarui ſopra
Speſo alcun tempo, é multo ſtudio & opra.

t my de Griecken aen, siet Duytsen ende Fransen,
e hebben altemael, oock midden inde lansen,
Oock in het krijchs-beleyt de vrouwen raet gevraecht,
En op haer geestich breyn een stoutē s[?]ch gewaecht. *a*
rius heeft bestaen, en niet te sijner schande,
mengen vrouwen raet in saecken vanden lande;
Als Nero nieu-gekroont hem noch geseggen liet,
Hy dede wonder veel dat Agrippine riet.
inianus selfs heeft opentlick gepresen
n raet door sijn gemael sijn Raden aengewesen;
Hy, die de wetten gaf, en heeft hem niet geschaemt
Te geven aen het Rijck een wet by haer geraemt. *b*
korte, menich huys is inder daet behouwen
een door klouck beleyt en middel vande vrouwen;
Ia siet! oock menich man is groot in sijn bedrijf,
Niet uyt sijn eygen hooft, maer om een deftich wijf. *c*
n vint des niettemin by wijlen vreemde menschen
e geen vernuftich wijf voor hun en souden wenschen, *d*
Maer kiesen uytten hoop, met voorbedachten raet,
Een die niet anders kan als strijcken over straet,
En kiecken-murruw dier, een siele sonder leven,
e vande reden selfs geen reden weet te geven;
Een lichaem sonder oogh, een ooge sonder licht,
En, met een woort geseyt, een onbedreven wicht.
Vaeght yemant waerom dat? verstaet doch eens de reden,
Is om met volle macht in als te mogen treden;
Tis om in alle ding gestaegh en al den dach
Te drijven sijnen wil, te stijven sijn gesach.

a *Lacedemonij publica consilia uxoribus communicabant, Athenienses eas publicis deliberationibus adhibeb[?]nt, Galli & Germani de Pace & bello cum fœminis agebant. Latè Garf. de Magist. lib. 2. cap 4.*

b *L. Benè a Zenone sub fin. C. de quadrup. præscript. & 16. gloss. & D.D.*

c *Pompeja Plotia incredibile dictu quantum auxerit gloriam Trajani, inquit Aurel. Victor.*

d Francoys Duc de Bretagne fils de Iean 5. aimoit plutost femme simplette que sage & bien avisée. Car lors quand on luy parla de son mariage avec Isabeau fille d'Escosse, & qu'on luy adjousta qu'elle avoit esté nourrie simplement & sans aucune instruction des lettres, respôdit qu'il l'en aymoit mieux, & qu'une femme estoit assez sçavante quant elle sçavoit mettre difference entre la chemise & pourpoinct de son marj. Voyez Mich. de la Montagne liv. 1. des Essays chap. 24. du Pedantisme.

Maer, vrienden, met verlof; dit ſijn bekaeyde ſlagen
Hoe! kan u tanger oir geen tegenſpreken dragen?
Hoe! lijt u grillich hooft, uyt pracht en overmoet,
In vreucht geen mede-maet, geen trooſt in tegenſpo
Hoe! kan een ſlechte duyf, verdwaelt in loſſe wanen,
Vertrooſten na den eyſch, en, als het dient, vermanen?
Hoe! kan een ſlechte duyf, dat geen onwijſe kan,
Met eenich ſoet gheſpreck verfraeyen haren man?
Ghy laet een geeſtich quant u reken-boucken houwen,
Ghy doet een ruſtich knecht uw koren-landen bouwen
Ghy kieſt u voor een mem de gaefſte diemen vint,
Ghy ſouckt in grooten ernſt een meeſter voor u kint
Ghy huert een ſnege meyt om op de koſt te paſſen,
Ghy krijcht gehandſaem volck tot ſchueren ende waſſe,
Ghy ſijt beſet in als, en door u gans bedrijf,
En trouje, lieve vrient, een Iole voor een wijf?
Een peert dient totten krijch, een oſſe weet te plougen,
Een eſel kan het lijf tot ſware packen vougen,
Een kat doet haren dienſt in 't vangen vande muys,
Een gans waeckt op het hof, een hont ontrent het huys
Een ſabel kleet het volck met koſtelicke vellen,
Een leeuw, het moedich dier, kan ſich te weere ſtellen;
Maer door een vyſen aep wort niet te weech gebrach
Als dat een ydel hooft om ſijne grillen lacht.
Hoe! dient het wijf alleen om byden man te ſlapen?
Of om een dwaſe vreught uyt haer te mogen rapen?
Voor my, ick ſegge neen. het is een ſlim gebreck
De vrouwe van het huys te houden voor de geck.
Wien iſſet niet bekent dat ja beſette vrouwen
Het huys van haren man en alle vrienden bouwen,

Si illam quæ ſecundum poſt te locum obtinet contumeliâ afficis, non parum principatus tui honori derogas. Chryſoſt. Hom. 26. in 1. ad Corinth. 11.
Proverb. 19.

En dat aen d'ander ſy een wijf van dwaſen aert
Niet als verdrietich leet en alle ſchande baert?
..at krijchter menich man een paer beſchaemde wangen
.. lijt in ſijn gemoet veel duyſent herte-prangen,
Om dat hy ſonder gront in haeſten heeft getrout
Een rompe ſonder keeſt, een klompe ſonder ſout?
..ien iſſet niet bekent, dat in het kinder-telen
.. vrouwen in 't gemeen de meeſte rolle ſpelen?
En dat ſchier alle tijt daer yemant ſaet verweckt
De vrucht het meeſte-deel van ſijne moeder treckt?
.. ſiet! de wijſte Grieck heeft kinders ſonder namen,
.. duyſent ſijns gelijck die ſich daer over ſchamen,
Wat reden dienter toe? de moeder was een vrou
Of van een ſelſaem hayr, of niet gelijckſe ſou.
..out ſtille mijn vernuft, de tijt ſal u ontbreken
..dien ghy ſijt geneycht hier breeder af te ſpreken;
Maeckt liever hier het ſlot, en ſeght, Een ſlappe gans
Een ongemack in huys, een plaghe voor de mans.
..ly, die God heeft gejont een vande kloucke wijven
..iens raet en geeſtich breyn u machtich is te ſtijven,
Geeft danck voor dat behulp, en neemt tot uwer baet
Dat uyt ſijn eyghen aert tot uwen dienſte ſtaet;
..iet in het huys alleen (gelijck wy voren ſpraecken)
..f in het light beſlagh van kleyne keucken-ſaecken,
Maer oock in ander werck dat vry wat hooger gaet,
Al raeckt het menichmael den gront van uwen ſtaet. *a*

a *Etiam in rebus quæ ad virorum curam pertinent ..liendas mulieres & in conſilijs admittendas eſſe, & rationibus, & autoritatibus adſtruit Tiraquell.ad L.connub. 11, ..rinc. & per totum.*

Sic Auguſtus etiam in rebus gravibus Liviæ conſilio uſus eſt, idque ante de Numâ Pompilio memoriæ proditum eſt. ..id. de uxore ejuſdem: Illa Numæ conjunx conſiliumque fuit.

Plura require apud Garſ.de Magiſtrat. l. 2. c. 4. ubi diſputat an mulieres ad magiſtratum admitti debeant.

Wat iſſer menich man met tranen overgoten
Om dat hy voor de vrou ſijn dingen had geſloten?
  Om dat hy ſijn gemael het wit van ſijn beleyt
  Of niet en had getoont, of niet en had geſeyt?
Hoe! woont hier niet een man die qualick is gevaren,
Van niet aen ſijn gemael te willen openbaren?
  Hy kreech verlies ter Zee, hy ſweech het bitter leet,
  Des ging ſijn jonge vrou geduerich even breet;
Sy ſloucher luſtich in, en al tot nieuwe laſten,
Sy maeckte wonder veel, ſy brack, ſy noodde gaſten,
  Haer kinders gingen moy, haer kamers waren net,
  Haer tafel byſter vol, haer keucken al te vet:
Int korte, gans het lant dat wiſter af te ſpreken,
En ſiet! in deſe pracht ſoo koomt de man te breken;
  Daer ſchreeuwde doen het wijf; Ick hebbe dus geq
  Om dat ick noyt den gront van onſe ſaecken wiſt.
Ghy, leert een echte wijf op alle dingen letten,
Dat ſal u dienſtich ſijn, en hare ſinnen wetten;
  Leyt, oeffent, onderwijſt, en ſtijft haer ſwacke jeuc
  Op datje naderhant de vruchten trecken meucht.
Daer kan een ſnelle doot met onverwachte ſtralen
V rucken uytter tijt, en van de weerelt halen,
  En ſiet! daer is de geeſt dan byſter ongeruſt,
  Indien u bed-genoot is ſlecht en onbewuſt.
Wie ſal hier u bedrijf, wie huys en hof beſtieren?
Wat order ſalder ſijn ontrent u jonghe dieren?
  Wat trooſt in deſen noot? wat raet in dit gewoel?
  Wie ſal u ſaecken doen? wie redden uwen boel?
Eylaes! de ſwacke vrou ſal vreemde moeten ſtreelen,
Om gunſt en onderſtant haer met te willen deelen,

Doch schoon sy krijcht behulp oock vã haer eygẽ bloet,
Tis al maer water-verw wat hier een ander doet.
[enckt hoe de weerelt gaet, siet al de loose grepen,
[:t hoe dat yder woelt om in te mogen slepen;
Wie denckter niet om winst, en om sijn eygen baet,
Wanneer hy tot behulp van yemant veerdich staet?
[oe dickmael wort een vrient door vriendẽ onder-kropen?
[oe dickmael wort een Wees van voochden uyt-gesopen?
Wat isser menich vraet die lant en huysen eet?
En al om dat de vrouw haer gronden niet en weet.
[at my dan hier belangt, ick soude beter vinden
[e vrouwe nimmermeer het ooge toe te binden:
Doch eer je noch het hert in haren boesem stort,
Soo let of haer te mets geen losse tong en schort.
[aer sijn wel snege wijfs, en vol bequame grepen,
[n geestich uytter aert, en fijn genouch geslepen,
Daer sijnder wonder klouck, ja loos gelijck een vos,
Maer wat de tonghe raeckt by wijlen al te los. *a*
[eel isser wel geneycht het gladde lid te snoeren,
[n, door een stil beleyt haer saecken uyt te voeren,
Maer als het mont-raveel is eenmael opte vaert,
Strax wijckt de goede wil voor haren swacken aert.
[ier door is menich man in groot verdriet gekomen,
[jn goet, sijn leven selfs, sijn eere wech genomen;
Hier door is menich huys gedreven inde gront:
„ Wat koomter menich quaet uyt eenen lossen mont! *b*
[hy, leert dan uw gemael, en haer gewoonte kennen,
[et offe wil, en kan tot swijgen haer gewennen;
En om hier vast te gaen, soo leert een goeden vont
Waer door ghy aende vrou moocht peylen haren gront.

a *Quædam fœminæ (ut Antiph. apud Stobæum serm. 72.) Nesciunt secreta retinere, & qui eis aliquid committit, idem facit ac si in foro voce præconis denuntiaret omnibus. plura in eam rem vid. apud Garſ. l. 2. cap. 4. num. 18. & seq.*

b *Vid. insigne exemplum apud Tacit. lib. 1. Annal. in pr: Fabij maximi nimirum, & Martiæ.*

Wanneer men tonnen prouft of door de losse duygen
Geen edel vocht en sijpt, geen fijne dampen suygen,
Men stort geen dele-wijn, geen oly in het vat,
Maer water uytte put, of eenich slechter nat.
Ghy, die genegen sijt met reden uyt te vinden
Hoe vast uw bed-genoot haer tonge weet te binden,
En of haer menichmael niet uyt den mont en leeckt,
Wanneerse, daer het valt, met vreemde lieden spreeckt
Wilt haer van eersten af geen groote dingen seggen,
Geen saecken van gevolch in haren boesem leggen,
Maer liever dit en gint, dat niemant schaden mach
Al wortet openbaer oock van den eersten dach.
Soo dan het deftich wijf haer sluyt op uw bevelen,
En kan het kleyn beslach met stille lippen helen,
Soo mooghje metter tijt een weynich verder gaen,
Tot datse volle proef van swijgen heeft gedaen.

Chrysost. ad 3. cap. Genes ex exemplo Adami & Evæ non temerè consilium muliebre sequendū esse, multis & gravibus rationibus inculcat.

Doch hier moet byden man in groot bedencken komen
Hoe verre vrouwen raet is dienstich aengenomen,
En of haer veerdich breyn op vaste gronden staet,
En of haer rasse vont sal passen opte daet.
De gansche weerelt klaecht, al isset lang geleden,
De gansche weerelt sucht, tot aenden dach van heden,
Dat Adam metter haest sich over-reden liet,
Als Eva sonder gront hem totten appel riet:
De gansche weerelt acht dat Sampson tegen reden
Heeft sijn verholen aert aen Delila beleden,
Men hout dien grooten held onwinbaer inde kracht,
Maer in sijn gansch beleyt niet al te wel bedacht.

Malè mariti quidam omnia indistinctè uxoribus patefaciunt; id quod Accursio occasionem dedit dicendi, uxorem præsumi scire quidquid scit maritus; in l. aut qui aliter §. sed & servus ff. quod vi aut clam. Cui meritò reclamat Andreas Isern. in cap. 1. coll. 7. superfluè. De natural. success. Feud.

[G]hy, leert o deftich man, met reden overleggen
[E]erst watter dienstich is de vrouwen aen te seggen,
En dan of haer beleyt gaet hooger als de schijn,
Soo dattet inder daet mach na gekomen sijn.
[E]en vrouw is dan bequaem om raet te mogen geven,
[W]anneer haer wacker ooch nu siet een ander leven;
Wanneer haer stille siel is vande waen gekeert,
En van de weerelt selfs de weerelt heeft geleert.
[D]us als de rauwe jeucht haer prickel is benomen,
[E]n dat een rijpe sucht nu boven is gekomen,
Soo weecht oock vrouwen raet, dan is de rechte stont
Te putten vast beleyt oock uyt een teeren mont.
[I]ck spreke wederom, ick spreke totte vrouwen,
[L]eert oock in dit geval uw plichten onderhouwen,
Het swijgen is van outs een aengename deucht,
Gepresen inde vrou en inde teere jeucht:
[L]eert, wat ick bidden mach, leert uwe lippen swijgen,
[S]o mooghje wetenschap van groote dingen krijgen;
Siet datje, wat de man u tonghe toe betrout,
In uwen boesem sluyt, en daer versegelt hout.
[V]oor al draecht goede sorch dat immers sijn gebreken
[N]iet, ick en weet niet waer, uyt uwen boesem leken;
Begraeft in u gemoet wat aen hem schorten mach,
Prijst, dat te prijsen is; van feylen geen gewach.
[D]och soo ghy niet en kont u losse tonge dwingen,
[S]oo treckt u sinnen af van alle groote dingen;
Vernoucht u mettet huys; ghy vint in u bedrijf
Meer als ghy dragen kont, oock met het gansche lijf.
[E]n laet te geener tijt u geest daer henen strecken,
[O]m saecken van gevolch tot u te willen trecken;

Demptis demum obijcibus passionum muliebre consilium valet. Viv.

Doet hier gelijck een vrient van ſeker machtich prins,
Die niet ſoo lief en had als luttel onderwins;
Iuyſt als de goede vorſt ſijn gunſte wilde toonen,
En vraechde na den wech om hem te mogen loonen,
Onthaelt my (ſprack de man) gelijck een weerden vrie[nt,]
Maer ſwijcht my niettemin al wat geſwegen dient.
Nu weder totte ſaeck. daer ſijn verſcheyde dingen
Om luſt, om gulle jeucht, om tochten in te dwingen;
Om al de geeſten ſelfs te houden uytten droom,
Indien men ſijn bedrijf wil houden inden toom.
Wat klaechter eenich menſch van al te ruyme dagen,
En tracht het ganſche jaer met manden uyt te dragen?
Wat klaechter eenich menſch van al te langen tijt,
Die ſtaech doch henen loopt, en als te poſte rijt?
Ick bidde, teere bloem, en wilt u vluchtich leven
Niet door een ydel hert tot dwaeſheyt overgeven;
Telt liever uwen tijt; en denckt hoe menich man
Om al ſijns vaders erf geen ure koopen kan.
Al watmen na verlies niet weder kan bekomen,
Dient nau te ſijn geſpaert, en neerſtich waer genomen,
Epheſ. 5. 16. Coloſſ. 4. 5. Siet! al wat eeuwich duert wort inde tijt geſocht,
De tijt, de nutte tijt, dient uyt te ſijn gekocht.
'k En mach geen echte wijf, geen ware maget velen
Ontrent het ſlim bedroch van geyle kamer-ſpelen;
Ey! wat is dat een ſchool van alle vuyl bejach,
Vtrum luſus homini Chriſtiano & quodnā genus permiſſum ſit vide apud Lamb. Danaū in tractatu de ludo Aleæ. præſertim cap. 5. & 6. Daer noyt een teere ſiel haer ſuyver houden mach.
Noch moet ons jonge vrouw geen dobbel-ſpelen leeren
En quiſten haren dach met tuyſſchen of verkeeren;
Al wat den teerling raeckt en is voor hare jeucht
Geen wettich tijt-verdrijf, geen toegelate vreucht:

n paſt geen jonge vrou, en min bedaechde wijven,
rollen mette ſteen, te klappen mette ſchijven;
Te wagen in het bert een ongewiſſe kans,
En met een ſtout gebaer te woelen byde mans.
at hoortmen menichmael onnutte kackelacken
ſpeelders omme gaen, en inde grabbel ſmacken!
Wat hoortmen menich woort dat goede ſeden ſchent,
En, ick en weet niet wat, in teere ſinnen prent!
n gril op yder worp kan, door bedeckte nepen,
uetſen inden geeſt, en na de luſten ſlepen,
Het ſpotten heeft vergift, het ſpelen heeft gevaer,
Ghy, neemt in ſtille ſorch u reyne plichten waer.
denckt dat u gemoet na dit ellendich leven
ck van een ydel woort ſal reden moeten geven;
Gedenckt noch by ghevolch dat ja een dwaſe daet
Vry wyder vande tucht en uytten regel gaet.
t dan u door het ſpel geen ſedich herte ſtelen,
t is u grooter eer te ſpinnen als te ſpelen;
De teerling quiſte-goet en ſtaet u geenſins wel,
Ghy, kieſt, o jonge vrouw, de ſpille voor het ſpel.
orſouckt den ouden tijt en al het voorich leven;
rijckſte dochter ſpan, de moeder konde weven;
Princeſſe van het lant, de grootſte dieder was,
Ging om met reyne wol, of met het witte vlas. *a*
iet de weerde vrou door Salomon beſchreven,
wort door enckel luſt tot ſpinnen aengedreven;
Sy maeckt dat haer geſin de ſpille drayen kan
Ten goede van het huys, ten dienſte vanden man. *b*

In ſignis eſt in hanc rem locus apud Chryſoſt. Hom. 15. In theatra, inquit, aſcendere, & equorũ certamina ſpectare, & aleas tractare non videtur multis peccatum manifeſtum; ſed infinita vitæ malæ ſolet inferre. nam ſpectacula in theatris videre fornicationem, petulantiam, & omnem incontinentiam peperit. Curulis certaminis ſpectatio pugnas, convitia, flagella: aleæ ſtudium blaſphemias, damna iras, convicia, infinitaq; his graviora. non tantum igitur peccata fugiamus, ſed & hæc per quæ in peccata protrahimur.

Quàm turpe eſt fœminam pro calatho alueolum tractare? pro fuſo talum rotare? pro radio taxillum jacere? pro libro precatorio cartas luſorias evolvere? Vives lib. 1. de Chriſt. fœm. cap. quomodo virgo corpus tractabit.

a *Tanaquil vxor Tarquinij Priſci, Penelope, Andromache, Calypſo nympha, Arate Alcinoi regis vxor, Dido, Proſerpina, Lucretia & aliæ principes fœminæ ab Hiſtoricis & Poëtis à lanificio ac linificio celebratæ. vide Liv. Va Max. Homer. Virg. Ovid Claud. Pontan. & alios.*

Sy gaet met wolle ende vlas om, ende arbeyt geerne met hare handen. Proverb. 31. 13.

a *Natus Alcmenâ posuit pharetras, Et minax vasti spolium leonis, Et manu, clavam modo quâ gerebat, Fila deduxit properante fuso. Sen. Hippolyt.*

b Por grande que sea en estado, y por generosa que sea en sangre, y por estimada que sea en riqueza una grande sennora, tanbien le pareçe en la cinta una rueca, como pareçe al cavallero la lança, y al sacerdote la estola. Anton. Guevara.

Suere ac texere mulierum proprium esse tradit gloss in L si patrono ff de negot. gest.

De Vorst, die menichmael heeft leeuwen overwonnen
Heeft voor sijn weerde Lief en neven haer gesponnen;
De spille ging de maecht soo geestich vander hant,
Dat oock sijn edel hert daer in vermaken vant. a
Een schrijver onser eeuw, gewent in princen hoven,
Heeft even nu ter tijt het spinnen willen loven;
De spille, seyt de man, verciert het vrou-geslacht
Gelijck een swacke lans de koene ridders placht. b
Maer siet ons Zeeusche jeucht, en haer verweende sinnen;
Schier niemant vanden hoop is lustich om te spinnen:
Men seyt hier overluyt, dat haer verheven siel
Gaet hooger als de spil, of als het spinne-wiel.
Oock isser menich man die niet en wil gedoogen
Door spinnen sijn gemael haer uyt te laten droogen;
Want als hy maer en hoort het kirren van het wiel,
Hy stootet over hoop, of goytet inde griel.
Ghy (soud' het pluysich vlas aen uwen man vervelen)
Ontslaet u vande spil, en laet de naelde spelen;
Tis beter dat het wijf niet eenen draet en spint,
Als haren besten vrient te maecken ongesint.
Wel leert dan mette priem, leert nette dingen breyen,
Maeckt aerdich boom-gewaỳ, en loof van syde-meyen,
Maeckt u een schoonen hof, oock sonder uyt te gaen,
Plant bloemen op het douck die al den winter staen:
Leert uyt-gesneden werck, en alle fijne steken,
Leert douck in rechte maet en na de kunste breken,
Leert scheeren opte raem, en maecken uytter hant
Al wat ons heden sent het geestich Britten-lant:
Leert mette fijne kool of met de penne trecken,
Leert wat geteyckent is met gimp en syde decken;

Wat dienter noch geseyt? leert sooje leeren kont,
Wat ANNA Roemers weet, of eerstmael ondervont;
er isset al geseyt. De Keyser was te prijsen
e liet in grooten ernst sijn dochters onderwijsen
In naeld en spelle-werck, in alderley beslach
Waer door een jonge vrou haer besich houden mach;
wat die frissche jeucht, van boven tot beneden,
or princelick gewaet drough aende gansche leden,
Gesteken, of genaeyt, geweven, of gebreyt,
Het was daer altemael met eygen hant bereyt. *a*
et vorder jonge vrou. Reet alderhande webben,
y kont uyt dese teelt veel nutte dingen hebben,
En hemden voor het lijf, en lakens voor het bedt,
En konstich tafel-goet, en aerdich serviét.
er wilje rechte vrucht uyt vlas of wolle trecken,
o wilter menichmael een naeckten mede decken;
Niet dat voor u gesin soo grooten nut bejaecht,
Als dat een schamel mensch door uwe gunste draecht:
Ht lijf aldus verwermt sal heyl en segen spreken,
E met een reyn gebet tot inden hemel breken
Ten goede van de mensch die met bewegen geeft,
En niet voor hem alleen hier opter aerden leeft.
Dch als na lange tijt u garen is gesponnen,
Gweven, uytgeleyt, en op het velt gewonnen,
Soo rijster op een nieu voor yder vlytich wijf
En stoff van meerder eer, en soeter tijt-verdrijf;
Vant boven uwen naet, en diergelijcke saecken,
So dienje net te sijn ontrent het linne-laken;
Niet van het vrouwen-kraem en staet ons beter aen,
Als lywaet wit gebleyckt, en geestich opgedaen.

a *Ant. Guevara ex Sueton. Tranquillo epist.* que las mujeres deven apréder a amassar y coger.

'k En weet in ons gewest, en min in vreemde landen,
Ontrent dit aerdich tuych voor al geen netter handen
Als mijn gewenste Deel hierin betoonen kan,
Ten luste van het ooch, ten goede vanden man:
Want als het somtijts valt, uyt sonderlinge reden,
Dat in dit sinnich werck een ander is getreden,
En datter maer een dwael op tafel is geleyt,
Ick vinde metter daet een seker onderscheyt.
Noch soudet menichmael een swaren geest verlichten,
Indien ghy middel wist een veers te konnen dichten,
Een veers tot nutte vreucht, of tot gemeene leer,
Of om met u gesin te singen voor den Heer.
Ionckvrouwen, sooje kont, laet uwe kloucke sinnen
Besoucken, als het past, de negen Sang-goddinnen,
Klimt opten Maechden-bergh, oock met een echtẽ v[oet]
Gelijck tot haren lof de Zeeusche Peerel doet; [a]
Al heeft de reyne trou haer sinnen ingenomen,
Noch laetse niettemin, noch laetse niet te komen
Daer Clio sit en queelt; en toont u metter daet
Dat even Pindus selfs aen vrouwen open staet.
Doch sooje niet en hebt het edel nat ghedroncken
Dat vanden hemel selfs de siele wort geschoncken,
Soo laet het rymen daer, en leest een soet gedicht
Dat nutte dingen leert en uwe seden sticht;
Of queelt een heylich lied; maer boven alle dingen
Soo leert van Davids harp den grooten Herder singen,
Den herder van het vee, en niettemin het Lam
Dat ons tot eeuwich heyl hier inde weerelt quam.
Doch wacht tot aller tijt de schriften aen te raecken
Die met een dertel jock de lusten gaende maecken;

a *Ick meyne Ionckvrou Iohanna Coomans, ghewenste huysvrouwe vande Heer Iohan vander Meerschen Rentmeester vande Ed: Mog:* Heeren Staten van Zeelant, *die wy met reden de Zeeusche Peerel noemen, vermits sy in geesticheyt, netticheyt, bescheydenheyt ende meer andere deuchden oochschijnelicken uytmuyt. Hortos fœminis colendos expressa lege præcipit Tiraquell. vid. L. connub. 10.*

Of als ghy vuyl bejach verneemt in eenich bouck,
Soo laet het leſen ſtaen, en keert tot uwen douck.
och iſſer meerder hulp om leuye ſucht te ſchouwen,
t is, een kleynen hof ontrent het huys te bouwen:
De luſt tot bloem-gewas, tot moes en ander kruyt
Iaecht alle vuyl bejach van quade luſten uyt.
at iſſer in den tuyn, wat iſſer al te leeren,
aer door een reyne ſiel kan haren Schepper eeren?
Wat waſter over al, wat groeyter menich kruyt
waer door een nutte vrucht in onſen boeſem ſpruyt? a
diender yemant meynt dat eten, drincken, ſlapen,
d anders niet té doen als ledich ſitten gapen,
Het rechte leven is dat tot vernougen leyt;
Die heeft niet recht gheleert wat leven is geſeyt.
en ſegghe watmen wil; des menſchen beſte dagen
ſtaen in beſich ſijn, in ſoeten laſt te dragen,
In yet te mogen doen. ontrent een goede ſaeck
Daer vint een rappe ſiel voor al de beſte ſmaeck.
at iſt doch van het lijf by wylen op te vollen,
weder overhant, wanneer het is geſwollen,
Te ruymen eenich deel; indienmen niet en doet
Dat ons de ſiele wijſt tot eenich beter goet?
oen als de groote God aen Adam wilde geven
l watter dienen mocht om wel te mogen leven,
Al watter noodich was om met een ſoete vreucht
Te leyden tot gebruyck de krachten van de jeucht,
y gaf hem tot vermaeck een hof vol ſchoone boomen,
och niet om leuy te ſijn, en daer te ſitten droomen,
Niet om alleen te ſien het edel boom-gewas,
Niet om, gelijck een block, te liggen in het gras,

a *Phyſices Chriſtianæ magni ſunt fructus. Dei enim opera tanta, tam varia, tam mira, animo contemplantes & oculis intuentes, ad ſummas Dei laudes concinendas & gratias agendas zelo & impetu rapimur: Id quod etiam Galeno quamquam profano philoſopho accidit. vnde Phyſicen Theologo Chriſtiano maximè utilem & neceſſariam ſcribit Auguſtinus. vid. Lamb. Danæum de Phyſica Chriſtian.*

Maer om het ſchoon prieel met eyger hant te bouwen,
En daer in alle ding den Schepper aen te ſchouwen;
» Tis ſeker, ledich ſijn en is geen ware ruſt,
» Een menſch die niet en doet, is ſonder herte-luſt.
Wel leert dan, jonge vrou, u tot den hof gewennen,
Leert alderhande loof, leert alle vruchten kennen,
Wint nut en heylſaem kruyt, wint alle ſelſaem groen
En geeft u kloucke jeucht geduerich yet te doen.
Saeyt oock met eyger hant, en leert de ſchoone bloemen
Verdeelen opte maet, en na de kunſte noemen;
Het dringt tot inde ſiel wanneermen recht bemerckt
Hoe konſtich overal de groote Schilder werckt. *a*
Doch boven alle ding behoort de man te letten
Door eenich ſtaech bedrijf de ſinnen op te wetten;
Geen ſucht tot leuyen aert, maer ſtrenge beſicheyt
Is vanden eerſten af de mannen opgeleyt.
De groote Schepper werckt, en dat van aller eeuwen,
Hoe! kan des Heeren beelt dan ledich ſitten geeuwen?
Ick bidde, deftich man, ſijt klouck in u bedrijf;
» Een man die niet en doet, een plage voor het wijf.
Wanneer het ſomtijts valt, dat u geen ſware dingen
En perſſen aende borſt, of aenden boeſem dringen,
Soo treet dan inden hof, en oeffent uwen geeſt,
Iaecht leuyheyt uytte ſiel, maer uwe tochten meeſt.
Men vint in ouden tijt, en opten dach van huyden,
Oock princen van het lant genegen totte kruyden,
Genegen inden hof te winnen ſoet gewas,
Daer eertijts al het volck maer harde fruyten las. *b*

a *Quid mirum? cum Præſentem referat quælibet herba Deum.*

Geneſ. 3.19.

b *Habitarunt Dij quoq; ſilvas. Salomon, Cyrus, Semiramis, Diocletianus, & alij principes viri rei herbariæ & hortis ſtrenuè operam dedêre, & viri eximij Lobelius & Cluſius ad annum jam ſeptuageſimum eidem ſtudio intenti necdum tamen ſatiari potuêr[unt] vid Syntagma herbarum doctiſſimi mercatoris Iacobi Colij viri elegantiſſimi, qui Londini in medijs mercaturæ occupationibus Muſis litare, & ad cœleſtia animum erigere non deſinit.*

Leert

Leert, mannen by gevolch, leert alle vruchten enten,
Leert op een wilden boom een beter appel prenten;
Gaet wint de roode pers, de pruym gelijck een ey,
Den vroughen abrikock, de kriecken inde mey:
Verbetert alle fruyt, leert harde dooren-hagen
De dun-gewolde queen, of groote mispels dragen,
Heeft yemant in het lant een vrucht van beter aert,
Maeckt datje sijn gewas met uwe boomen paert. a
Is seker, soo je wilt op uwe saecken letten,
Gy kont op eenen boom verscheyde boomen setten,
Hier appels vinnich-groen gelijck het weelich gras,
Daer weder sachter aert gelijck het geele was;
Hier fruyten, juyst gestelt gelijck de bolle wangen
Die midden inde vorst met koude sijn bevangen,
Daer vruchten schoon gebloost, gelijck een teere maecht
Die van een geestich quant ter eeren wort gevraecht:
En elders wederom, al na je moocht begeeren,
Of wrang en hard ghewas van wreede winter-peeren,
Of aerdich somer-fruyt vol geur en soeten wijn,
Soo dat een boom alleen u kan een boomgaert sijn. b
Indien je dese kunst wilt neerstich onderhouwen,
Gy sult oock met vermaeck verkeerde tochten schouwen,
Ghy sult ontuchtich spel en alle vuyle lust
Of drijven uytten geest, of vinden uytgeblust.
Het enten is van outs de menschen aengepresen,
Om van het liefde-mal bevrijt te mogen wesen;
De Leeraer vande Min verheftet wonder seer,
Niet inde Minne-kunst, maer inde Tegen-leer: c
Hy raet dat yeder een, aen wie het ydel mallen
En liefdes dwepery is in het hooft gevallen,

Vide & Portam Neapolitanum in villâ lib.4. cap.17. & seq.

Cicero in libro de senectute nil solertius insitione in agricultura invenire potuit.

a *Hinc insitiones ab elegantioribus arborum adulteria nuncupata videmus.*

b *Plinius alibi memorat tam varijs diversisq; fructibus onustam vidisse Tiliam, ut alio ramo nuces, alio baccas, alio uvas, ficus, pyra, punica deniq; mala ferret.*

c *Venerit insitio, fac ramum ramus adoptet &c. Ovid. Rem. amor.*

Dit aerdich tijt-verdrijf ſal nemen byder hant,
Als tot een ſeker heyl van heeten minne-brant.
Doch ſoo daer eenich fruyt geen enten kan gedoogen,
Soo ſtelt uw ſaecken aen om dat te mogen ſoogen;
Laet eerſt u taxken in, en ſet u boomken vaſt,
Doch ſcheytet nimmermeer voor dat het beyde waſt.
Maer noyt en quammer yet ſoo nut in onſe Landen,
Soo dienſtich, jonge vrou, voor reyne Iuffer-handen,
Als enten metten bot; daer iſſet al gemack,
Daer koomt geen rauwe ſaegh, geen beytel aenden ta[k]
Daer houfmen aen het was geen handen vuyl te maecke[n]
Geen ſlick of vette kley met vingers aen te raecken,
Daer is geen koude lucht die inde leden ſnijt,
Daer ruyſt geen noorde-wint die inde wangen bijt;
Siet als de gulde ſon koomt metten Hont gereſen,
Dan iſt de rechte tijt de botten af te leſen,
Te vougen aen het hout, dan is de rechte tijt
Dat haer de ſchorſſe pelt, en vanden houte ſplijt. *b*
Ick weet een weerde Vrouw hier binnen deſe mueren,
Een licht, een gulde krans van onſe na-gebueren,
Die voert een eygen naem genomen vanden hof,
En daerin ſcheptſe vreucht, niet ſonder haren lof:
Daer heeftſe menich fruyt uyt alle vreemde landen,
Daer menich aerd-gewas van alle verre ſtranden,
Daer bloemen ſonder naem, daer ongeperſten wijn,
Gelijcker dickmael koomt gedreven vanden Rijn;
Daer ſpeelt het geeſtich nat met hondert water-ſprongen
Daer teelt de gulle viſch, de Herten krijgen jongen:

a *Vid. Port. Neapolit d. lib. 4. cap. 20. & ſeq.*

b *Vide exactè iſtum inſerendi modum d ſcriptum & laudatum per Iohan. Baptiſt. Port. Neapolit in villa ſua lib. 2. cap. 20. hunc quidam, ut novum & noſtro ſæculo inventum, nobis obtrudere conati ſunt, ſed exactè eundem etiam antiquis cognitum ex argumentis Portæ diſcimus.*

Ick ſpreke van Mevrouwe Hortenſia del Prato, *weerdichſte gemale van de Heer Pieter Courten Ridder &c. In wiens gebuerte nademael ick lange tijt de eere hebbe gehadt te woonen, ende het vrient-houdende geſelſchap van haer ende haren lieven huys-weert te genieten, ende ondertuſſchen hare loffelicke maniere van leven grondelicken in te ſien; Soo en hebbe ick niet konnen nalaten der waerheyt getuygeniſſe te geven, ende tot opweckinge ſelfs van alle voortr[e]felicke vrouwen, haerder met deſe weynich veerſkens hier te gedencken.*

W

Wat dienter veel geseyt? daer is een volle schat,
Een wout, een open velt, te midden inde stadt.
iendinne weest gegroet; ghy leert de jonge vrouwen
et vlytich huys-bedrijf de sinnen besich houwen,
Ghy leert de Zeeusche kust hoe datmen overvloet,
Hoe datmen eere selfs, en weelde dragen moet.
och isser meerder vrucht in uwen hof te rapen,
dienj' ontrent de schors u niet en wilt vergapen;
Hier is geen fruyt alleen dat opte tonghe smaeckt, *Omnia rerum omnium si obseruentur indicia, & argumentum morum ex minimis quoq; licet capere. Senec.*
Maer yet dat vorder gaet en aende siele raeckt:
een ding en kan de mensch oyt voor de sinnen komen,
aer niet een nutte les kan worden uyt genomen;
Het spreeckt tot onsen geest, het klopt aen ons gemoet,
Al wat de wijse God hier opter aerden doet.
e groote Schepper werckt met onvermoeyde krachten, Iohan. 5. 17.
y geeft den heeten dach, en weder koele nachten,
Hy draeyt den hemel om, en wickt het aertsche dal,
Van dat de werelt stont, tot datse vallen sal:
o lang de gulde son sal opter aerden stralen, Genes. 8. 22.
n weder onder gaen, en in het water dalen; Luc. 17. 26.
Soo lang als ebb' en vloet sal op en neder gaen,
En dat het woeste Meyr sal wassen na de maen,
o lang als eenich mensch sal inde lente saeyen,
n inden heeten ougst de rijpe vruchten maeyen,
Het spinsel vanden herfst sal vlieghen overal,
En dat de strenge vorst het water binden sal,
o lang de groene jeucht sal wenschen om te spelen,
o lang een ryper volck sal echte vruchten telen,
Soo lang de soete vreucht sal vloeyen uytten wijn,
Soo lange salder stof tot Godes eere sijn;

Soo lange salder gront voor alle menschen wesen,
Om sonder eenich bouck van God te mogen lesen;
Schoon yemant ledich sit of wandelt in het groen,
Noch kan hy besich sijn, en groote saecken doen.
Doorsouckt het boom-gewas en alle kleyne bladers,
Ghy vint een wonder net van hondert duysent aders;
Siet my de planten aen met opgetogen sin,
Daer woont een hooch beleyt,daer sit een wonder in. a
God is in alle ding, sijn onbegrepe wercken
Sijn door het ooch te sien, en inden geest te mercken;
Een bies, een enckel loof, een gras, het minste kruyt
Dat wijst den hemel aen, en roept den Schepper uyt.
Ghy die tot u vermaeck gaet in het groene treden,
Of door een soet bedrijf daer oeffent uwe leden,
Heft vry de sinnen op, men vinter over al
Dat u tot aende siel ten goede dienen sal: b
Al wat wy met verdriet voor aerdsche dinghen leeren,
Dat moet hier, met het lijf, ter eerden weder keeren;
Maer watmen God ter eer hier inde siele prent, (schet;
Dat wort noch voor de doot, noch door de doot ge-
Dat sal tot aller tijt ons aende siele kleven,
Oock naer het duyster graf, oock in het eeuwich leven;
En, schoon dit groote Rond in duysent stucken viel,
Noch sal de weerde deucht niet scheyden vande siel.
Wy sijn hier niet gesint ten breetsten uyt te meten
De deuchden vanden hof; die wyse lieden weten:
Ons wit is anders niet, als, met een kort beslach
Te toonen wat de geest in hoven plucken mach.

a Physici Christiani, qui de rebus creatis agunt, sua disputationis summam eo referunt, ut verus ille Deus optimus, maximus, qui earum omnium auctor est, parens & conditor agnoscatur, laudetur, celebretur, deniq; colatur ardentius, & magis timeatur; profani autem Physici ita de rerum naturâ disputant, ut in ipsis rebus tãquam infimis gradibus & certâ quadam vi, quam Naturam appellant, toti inhæreant, altiùs autem non assurgant, neque ad Deum opificem his tanquam scalis ascendãt. Danæus de Physica Christiana cap. 4.

b *Die na den Heere vraghen mercken op alle ding.* Prov. 28. 5.

c *Discamus in terris quorum scientia nobis perseveret in cœlis.* Hieron.

;dien ghy komt gegaen daer uwe bloemen wassen,
Vat ding en isser niet de siele toe te passen?
Of schoon van alle kant de koude winter bijt,
Noch sietmen inde sneeu den heeten Aconijt;
och sietmen evenwel de moeder-naeckte bloemen
ier geven inde lucht, en uytter aerden koemen;
„ Wat beelt dit anders uyt, als dat de ware deucht
„ Vint blyschap inde pijn, en uyt het lijden vreucht?
dien ghy op het velt siet met de voeten treden
en groenen Camomil, en acht het tegen reden,
Berispt den planter niet; maer staet een weynich stil,
En let in u ghemoet waer dattet henen wil:
hy sult in korten tijt ten vollen konnen mercken
at leet en ongemack die Plante konnen stercken,
En dat van stonden aen het onderdruckte kruyt
Geeft aengenamer reuck, en vry al beter spruyt.
engt dit aen u gemoet wanneer het bitter lyden
druckt aen alle kant, en vordert om te strijden;
Ghy sult ten lesten sien, oock in het swaer verdriet,
Dat God u liefde toont en soete gunste biet:
y kent tot inde gront den aert van alle luyden,
elijck een hovenier de krachten vande kruyden;
Hy weet dat als het vlees met smerte wort belast,
De geest dan evenwel in meerder grootte wast.
dien ghy pluckt de vrucht in Persen eerst gelesen,
h siet dan hoe het fruyt een herte schijnt te wesen,
En 'tbladt gelijck een tong; so tracht, vriendinne, tracht
Dat beyde tong en hert sy over een gebracht.
diender yemant saeyt, het saet dat schijnt verloren;
en sietet evenwel, als op een nieu geboren,

Bedencken op de kruyden die swinters bloeyen, als syn Oxyacantha Anglica, Crocus, Aconitum, en diergelijcke meer.

Op het planten van de Camil of Camomil.

Op de Perse-boom hebbende in de vrucht de gedaente van een herte, ende in het bladt de ghestalte van een tonge.

Op het Saeyen.

Men sietet naderhant, al schijnt het schoon vergaen,
In jeucht, in nieuwe kracht, in volle lovers staen.
Wie, als hy dit bemerckt, en salder niet gelooven
Dat, schoon de bleecke doot den mensche koomt beroo[ven]
Van dit uytwendich beelt, hy des al niettemin
Sal rysen uyttet stof, en leven met gewin?
Wy sien het slechste saet als vande doot verwecken,
Verrysen, weder sijn, en na den hemel strecken,
Wy sien het menichmael; wy sien hoe alle kruyt,
Oock naer het rotten, leeft; en uytter aerden spruyt:
Hoe kan doch Godes beelt in alle deelen sterven,
Verdwijnen, gaen te niet, en inde gront bederven,
Daer nietich aerd-gewas koomt uyt het dorre stof,
En wort van nieuwen aen een ciersel vanden hof?
Neen, God en sal den mensch niet eeuwich laten slapen,
Het is voor hem gemaeckt al watter is geschapen,
Betrout dan, drouve siel, betrout op uwen God;
De mensch rijst weder op, al is het lijf verrot.

Op het Inten.

Wanneermen boomen int, en datmen vande sijden
Plach met een staele bijl de tacken af te snijden,
Op dat het jeuchdich sap en al het innich vocht
De nieuwe schoot alleen tot voetsel dienen mocht,
Peynst dan op uwen stant, peynst aen u voorich wesen,
Peynst dat het los gewaey, uyt uwe jeucht geresen,
Dient af te sijn gesnoeyt, op dat u beste sucht
Mocht wijcken van het hout, en kleven aende vrucht.

Op het wassen van den Moerbesy-boom, dese is de leste van alle de Fruyt-boomen die bladeren krijght, als niet ghenoegen sijnde te botten dan als de winter schrick voorby is.

De boom, wiens bloedich fruyt oock heden kan betoone[n]
Hoe dat het blinde Kint sijn jongers plach te loonen,
Kan los en haestich volck als wijsen metter hant,
Dat los en haestich sijn is enckel onverstant.

is het gansche velt met bloemen overgoten,
dat schier al het wout nu botten heeft geschoten,
Dit hout wort evenwel tot groeyen niet geneycht,
Soo lang als ons de lucht met stuere vlagen dreycht;
er als de noortsche drift ten lesten is geseten,
koude wech gejaecht, de winter afgesleten,
Dan maeckt de boom gewaey met soo een snellen spoet,
Dat sy oock met geluyt haer botten open doet.
ert hier, o rouwe jeucht, leert alle domme sinnen,
et doen, als na beraet, niet inder haest beginnen;
Dit hout schijnt of het spraeck; Bedaert, o vrient, bedaert
Tot datmen heeft gesien hoe dat een ander vaert:
ert watter is te doen met rijpheyt overdencken,
watter in het werck u soude mogen krencken;
Maer, als dan eens het stuck is lang genouch bedacht,
Soo maeckt dat u besluyt sy spoedich uyt-gewracht.
y dunckt het is genouch. wie kan het al beduyden
at leere datter schuylt in boomen ende kruyden?
Ick vinde goede stof, die ons de siele bout,
Oock in het woeste velt, oock in het dichte wout:
et weynich hier geseyt dat kan den wech bereyden
m yder dien het lust hier dieper in te leyden;
Wel aen dan, geestich volck, neemt acht op uwen tijt,
En hebt een besich hert wanneer ghy ledich sijt.
ier raed' ick onse vrou haer doch te willen pijnen
e maecken voor het huys gemeene (*a*) medecijnen,
Te queecken inden hof Tijm, Botris, Alsem, Ruyt,
Endivy, Cicorey, en ander heylsaem kruyt.

Novissima urbanarum germinat Morus, nec nisi exacto frigore; ob id dicta sapientissima arborum; sed cum cœpit, in tantum universa germinatio erumpit, ut unâ nocte peragat etiam cum strepitu, inquit Plin. lib. 16. c. 15.

a Neque verò mulierem velim arti se medicæ dedere, neque sibi nimis hac in re fidere. frequentibus pœnè quotidianis morbis suadeo ut medelas norit, ut tussi, distillationibus, &c. eamque peritiam discet potius ex usu rum prudentium matronarum, ex libello aliquo facili eâ de re conscripto, quàm ex magnis & accuratis medicon voluminibus. Vives. de Christ. fœm. lib. 2. cap. quomod. agendum sit domi.

Een menſch, die dertich jaer op aerden heeft verſleten,
Behoort tot ſijn behouf ten minſten dit te weten,
Hoe dat hy ſijn gebreck, ſijn plichtich ongeval
Door raet en eygen hulp te rechte brengen ſal.
Al die in goeden ernſt op hare ſaecken letten,
Ontdecken metter tijt bequame keucken-wetten,
Waer door een yder menſch ſijn eyge leden ſtijft,
En menich ongemack uyt ſijnen huyſe drijft.
Ey lieve! waerom niet? een yder weet te loopen
De ganſche weerelt deur, om yet te mogen koopen
Dat hem en ſijn geſin ten goede dienen kan,
Beſiet, een leuyaert ſelfs is hier een dapper man.
Een yder is begaen, en ſpant de ganſche ſinnen,
Om goet tot ſijn gebruyck, om gelt te mogen winnen;
„Maer wat is van het goet, of van het looſe gelt
„Indien een drouve korts uw ſiecke leden quelt?
Wat voordeel kan het ſijn te ſoucken, wroeten, delven,
Soo niemant draeyt een ooch ontrent ſijn eygen ſelven?
„De ſiel dient eerſt beſorcht, en dan het ſwacke lijf;
„En ſonder deſe twee is gelt maer ongerijf.
Siet al de dieren aen die inde boſſchen leven,
Die ſwemmen inder zee, die inder hoochte ſweven,
Al ſchijnt haer weſen dom en onvernuft te ſijn,
Een yder is nochtans ſijn eyghen medecijn.
Sy weten heylſaem kruyt te plucken uytte weyen,
En uyt het dorre ſant, en uyt de groene meyen;
Sy weten over al te vinden haer gerijf,
En alle quade ſucht te jaghen uyttet lijf:
Het velt, het ganſche boſch is haer aptékers winckel;
Een Draeck gebruyckt latou, een Slange groenen vinckel

Beſtias plurimas multa in medicina hominibus monſtraſſe latè deducit Plin lib.8. cap.27. Mirũ quam multa homo à beſtijs didicerit exclamat Polydorus Virgilius l.1. de Invent. rer. cap. de Herbariæ ac Medicamentariæ inventoribus. 27.

Ee

Een Draeck, als hem de krop met ſlijm is overlaſt;
Een Slang, als haer de mos ontrent de leden waſt. *a*
Anneer de wilde Geyt veel wonden heeft ontfangen,
)dat de ſchichten ſelfs haer inde leden hangen,
Sy pluckt maer groen poley, en door het machtich kruyt
Soo vallen metter daet de loſſe pylen uyt. *b*
Zee-peert, als het queelt, koomt na de koele beken
gaet hem aen het riet een ader open ſteken;
De Schild-pad, door vergif tot aende doot gewont,
Eet maer een weynich keul, en worter door geſont. *c*
n Arent kent een ſteen die opent hem de nieren, *d*
Kraye ſchuert de maech met wilde lauwerieren,
De Kraen, als haer de borſt met gal beladen is,
Souckt flux en vint behulp ontrent het jonge lis. *e*
at eyſter yemant meer? ſiet honden ende vercken,
e konnen heylſaem kruyt tot hare ſieckten mercken,
Men hoortet alle daech, het gras voor hun bequaem
Dat heeft, door haer gebruyck, en hout eē vaſtē naem. *f*
St my de Padde ſelfs, die vande Spin gheſteken
Koomt tot het open blat van wegerbree geweken,
Daer vintſe ſeker heyl. *g* Siet ick en weet niet wat,
Het kent ſijn eygen ſalf, ſijn eygen herte-blat.
Hoe dom is menich menſch! hy wandelt opte velden,
Ie God in yder loof, in alle boomen melden,
En hy en kenter geen; hy, die het wonder ſiet,
En prijſt noch evenwel den grooten Schepper niet.
Ik ſal noch vorder gaen, en metter daet bewijſen
Iat oock het woeſte boſch hier over is te prijſen;
Dat aende planten ſelfs ten vollen is bekent,
En wat haer dienſtich is, en wat de wortel ſchent.

a *Vid. ad hæc Plin. & Polyd. Virg. loc. citat.*

b *De Dictamo vid. Plin. lib. 8. cap. 23. Ælian. l. 1. de Var. hiſt. Cic. 2. de natur. Deor. Virgil. 12. Æneid. non illa feris incognita capris.*

c *Polyd. Virg de Invent. rer. l. 1. c. 21.*

d *De Varijs Aëtitis generibus vid. Plin. lib. 36. cap. 21.*

e *Multa hujuſmodi vide apud Portam Neapol de mag. natural.*

f *Van het honds-gras ende vercken-gras ſiet Dodonæum in ſijn Kruyt-boeck.*

g *Siet Hondij Moſſe-ſchans inde 2. gang. Buyten-hof.*

Vide egregiam hujus Cucurbitæ descriptionem apud Ioach. Camerarium medicum Noribergensem in Symbolis ex re herbariâ petitis Symbol. 97.

Al die van over lang na vreemde kruyden ſpoorden
Vernamen in het wout een ſoorte van kauwoorden,
Een wonderbaer gewas, dat om ſijn vreemden aert
Noch heden aenden dach in hoven is bewaert:
Indien men aen het kruyt te midden inden velde
Hier oly in een vat, daer regen-water ſtelde,
Men ſach in korter ſtont aen yeder groene ſchoot,
Wat vocht de Plante ſocht, en watſe weder vloot.
Men ſach aen alle kant haer rancken neder buygen,
Ontrent het hemels nat, om daer te liggen ſuygen,
Men ſach in tegendeel dat ſy niet eenen tack
Ontrent het vet en bracht, noch aen het ſmout en ſtac
Doch ſoo het gele vocht haer naerder quam te prangen,
Soo lietſe metter daet haer drouve krullen hangen;
En ſoo daer eenich ſmeer quam aen het veyle kruyt,
Soo queeld' het metter daet, en ging ten leſten uyt.
O noyt begrepen God, na weerde noyt gepreſen,
Men ſiet aen alle kant, men taſt dijn eeuwich weſen,
Het Wilt door al het velt, tot aen het domſte beeſt,
Ia leven-loos gewas is wijs door uwen geeſt:
Wy ſien hoe dijne gunſt nu ſoo veel duyſent jaren
De vogels inde lucht, de viſſen kan bewaren,
Kan weeren uyttet wout verdriet en ongeval,
En ſiet! du achtſt den menſch noch verre boven al;
Wy ſtellen aenden Heer en ons, en alle ſaecken,
Hy ſal het voor gewis ten alderbeſten maecken
Met ſijn verkoren volck. Is God u toeverlaet,
En vreeſt u geen bederf, oock als het qualick gaet.
Wel kan het woeſte boſch ſijn eygen quael geneſen,
Hoe kan dan eenich menſch hier in na-latich weſen?

Waerom ſal hier het wijf haer dienſt niet brengen in
Ten goede vanden man, en van het huys-geſin ?
k bidde, wijſe Vrou, en acht dit geenſins ſchande,
t wort in u vereyſt by luyden van verſtande
Als tot een noodich ampt, om dat de medecijn
Om yeder kleyn geval niet dient gemoeyt te ſijn. *a*
er kan het Rooms gebruyck de vrouwen in verſtercken,
ier wert de deur geſmeert met reuſel van een vercken,
Ter komſte vande Bruyt ; en, na dat yeder raemt,
Soo is het echte wijf na deſen plicht genaemt. *b*
t was gelijck een les de vrouwen voor geleſen,
at ſy een heylſaem ding in huys behoort te weſen,
Dat ſy moet voor den man, voor kint, en boden ſijn
Een trooſt in alle quael, een ſtaeghe medecijn.
el leert het out gebruyck in uwe jonge dagen,
ert meer in uwen hof als oogen-luſt bejagen;
En wint geen moes alleen dat totte keucken paſt,
Maer plant oock ander kruyt, dat voor de ſiecken waſt:
ebt eenich kleyn vertreck, daer voor de kinder-qualen *c*
ijn wortels, nutte ſalf, ſijn poeyers uyt te halen ;
En al wat daer behouft dat maeckt door eygen vlijt,
Het ſal u menichmael bekorten uwen tijt.
ebt daer wat dienſtich is om 't lijf te mogen ruymen,
ebt ſuycker voor den hoeſt, en voor de taeye ſluymen,
Hebt ſap en krachtich vocht tot alderley gebruyck,
En voor een wacke maech, en voor een harden buyck.
yemant wat te vaſt door hitte toe geſloten,
o dat de gangen ſtaen, en niet en willen vloten,
Gaet koockt hem voor ſalaet de toppen vande vlier,
Dat maeckt een open lijf, en bluſt het innich vier.

a *Ick hebbe gemerckt dat veel vande treffelickſte ſchrijvers van onſe ende andere landen deſen plicht van alle beſette vrouwen, als een noodich huys behulp, hebben afghevordert, ende daerom ſo en gelieve niemant vreemt te vinden dat wy hier onſe vrouwe daermede belaſten. Siet hier van Ioach. Camerar. Hiſtor. obſer. Cent. 1. cap. 52. Ludov. Viv. lib. 2. de Chriſt. fœm cap. quomod. agend. domi. Eraſm. in tract. de Chriſtian. matri. & Scævolam Samarthariũ poëtam Gallum. lib. 3. de Pædotrophiâ.*

b *Vxor, quaſi vnxor ab vngendo.*

Genees-middelen voor huyſelijcke ſieckten en kinder-qualen.

c *Exſtat utilis libellus D. Eucharij Rodionis medici de morbis atque curâ infantium quem ad hanc rem lector ſtudioſus conſulat. nos hîc quædã uſu compertæ, exempli gratiâ, in uſum quotidianum lectori impertimur.*

Teghen harden Kamer-gang.

Wort yemant dunne ſlijm te veerdich afgedreven,
Buyck-loop. Soo dient hem ander kruyt te worden ingegeven,
Neemt vocht in dit geval van wegerbree gemaeckt,
Of vleys van malſſe queen, daer na de jonckheyt haeckt;
Buylé int Hooft. Indiender eenich kint een buyle koomt te vallen,
Neemt oly vande roos, hier dienſtich boven allen;
Brant. Of ſoo miſſchien de meyt haer aenden vyere brant,
Hebt kryt van ſtonden aen, hebt oly byder hant:
Open ſchenen. Koomt yemant aende ſcheen een open gat te ſtooten,
Soo laet hem flux het been van alle dexſel blooten,
En voucht dan opte wond een dorren Eycken blat
Te voren lauw gemaeckt en inde wijn gebadt. a

a Te weten leck-wijn op het vyer lauw gemaeckt.

Kortſen. Wort yemant van het huys door kortſen aengeſtreden,
Of voelt hy grooten brant in al de binne-leden,
Sied Queeken, Porceleyn, en wilde Cichorey,
Een dranck geduerich nut, doch beſt ontrent de Mey.
Wormen. Is yemant aen het hert en inde maech gequollen,
Of vande binne-worm verdrietich opgeſwollen,
Leght plaeſters opten buyck gemaeckt van oſſe-gal,
Dat heelt in korten tijt het drouvich ongeval.
Stuypen. Verneemt men eenich kint geneycht tot quade ſtuypen,
Die uyt een vochtich breyn op al de leden druypen,
Gebruyckt de groene ruyt, en wortels van peöen,
Dat ſal in corten tijt geen kleyne bate doen.
Waer ſal dees moede pen noch vorder henen dwalen?
Een kint, ellendich dier, heeft duyſent vreemde qualen:
Ey! ſiet wat is de menſch: niet een ſoo kleynen lit
Daer in tot onſen druck niet eenich hinder ſit.
Gaet, jonge moeder, gaet by wijſe na-gebueren,
En vraecht in rechten ernſt naer alle nutte kueren;

Verneemt van yeder een die kinders heeft gevoet,
Hoe dat een jonge vrou haer kinders queecken moet.
och wilt u kleyn vertreck alleen geen winckel maecken
in alle bitter kruyt, daer af de kinders braken,
Maer hebt oock even daer yet voor een teeren mont,
Daer mede ghy een kint by wijlen paeyen kont.
aeckt quee-vleys root en wit, maeckt alle confituren,
n ſied de ſuycker lang, ſoo kanſe beter dueren,
Leght ocker-noten in, en prouftſe mette ſpel,
Want in het ſoete vocht en dient geen harde ſchel.
aeckt aengenaem beſlach van ingeleyde kriecken,
erechten voor den luſt van alle teere ſiecken,
Leght perſen in ſyroop, en wint morelle wijn,
Die kan u koelen dranck in heete kortſen ſijn.
ereyt, wanneer het dient, provincy-roos-conſerven,
n amper druyve-moes, dat niet en kan bederven,
Maeckt vlier-en-roos-en-loock-en-goude-bloem-azijn,
En klaert het dapper nat in heete ſonne-ſchijn.
reckt water uyt de roos, en alle groene kruyden,
n deyltet altemael oock aende vreemde luyden,
Wat u de rijckdom geeft, of wat de kunſte baert,
En is niet om alleen voor u te ſijn geſpaert:
eeft yeder die het eyſt, verdeelt uw milde gaven,
n wilter menichmael een ſiecken mede laven;
Te geven daer het dient dat is het rechte wit,
Van al dat yemant kan, of eenich menſch beſit.
aer ſchoon ghy dickmael prouft aen veelderhande luyden
e deucht van uwe ſalf, de machten vande kruyden,
Noch ſlaet het ooge niet op uwen mengel-pot,
Maer opten hemel ſelfs, en opten grooten Godt.

De meester is het tuych, de middels sijn de dranckens;
Maer God, en sijne gunst, is boven al te dancken:
Al wie in dit geval op konst of meester siet,
En geeft, gelijck het dient, aen God sijn eere niet. *a*
Ghy weet, geen Christen mensch en salder oyt vergeten
Te roepen tot den Heer, te bidden voor den eten;
Soo dient dan des te meer aen God te sijn gepeyst
Wanneer u kranck gestel gesonde leden eyst.
Ghy, die gewissen troost wilt uyt de drancken suygen,
Wilt boven alle ding voor uwen Schepper buygen,
En roepen sijnen naem; hy is die in het kruyt
Den rijcken segen stort, en nutte gaven sluyt;
Hy is die aen het vee, die aende jonge hinden
Leert heylsaem voeder sien, leert haren balsem vinden;
Hy, die van boven geeft gesontheyt aenden vis,
Of door het gulle riet, of uyt het groene lis:
Hy is die aenden mensch vernieut het innich wesen,
En niemant, sonder hem, en kander oyt genesen;
Hy is die aen het wout verleent een machtich saet,
En buyten sijn behulp en vinter niemant baet.
Doch hoe de saecken gaen, en laet u noyt verlangen
Na menschen die het volck ontrent de leden hangen
Yet ick en weet niet wat, geschreven, of geprent,
In ongeboren leer, in maechde-parkement,
In ander vreemt beslach. *b* en laet u niet bewegen
Te soucken uwen troost, te stellen uwen segen
In eenich guychel-spel bedacht tot uwen spot:
„ Noyt koomter eenich nut uyt woorden sonder slot.
Het is een rechte wech tot onbekende goden,
Dat aen het Christen volck ten hoochsten is verboden; *c*

a *Dit was de sonde vanden Koninck Assa.* 2.Cron.16. 12.

b *Rectè damnantur à scriptoribus amuleta quæ charactere, figurâ, vel constellatione, non vi naturali operari dicuntur. Vid. Iohan Gerard. Doct. Ienens. tractat. de conjug. 662. item Mart. Del Rio magicar. Disp lib. 1. cap. 3. & 4. quæst. 3 Danæum. Tract. de sortiar. cap. 6.*

c *Het ware Godt verlaten en tot Beelzebub den god van Ekron gegaen, gelijck Ahazias dede.* 2.Reg. 1.2.

Vermijt dan dit bedroch, want God en segent niet
Wat tegen sijn bevel, en sonder gront geschiet.
a schoon het soo geviel dat buyten alle reden
ıy voeld' uyt dit bejach u beter aende leden,
Soo stelt noch echter vast dat uyt de snoode vont
De siele wort gequetst, al is het lijf gesont. *a*
. ick hier verder gaen, en by geschrifte setten
ɔe dat ons jonge vrou haer wangen sal blancketten
Met eenich selsaem kruyt of door een dierbaer gom?
O neen, vriendinne, neen; ick waer my liever stom:
En wil niet dat het wijf sal haren man bedriegen,
ɔch door een loosen schijn voor al de weerelt liegen; *b*
Ghy, weest maer datje sijt; daer is geen echte man
Die smeer, die kladdery, die slijm behagen kan.
ıy, wilt u jeuchdich lijf met geen blancketsel strijcken,
ɔch uyt een sotte waen na vreemde kruyden rijcken,
Die anders poocht te sijn als God haer heeft gemaeckt,
Die is van dwase pracht of vuyle lust geraeckt. *c*
o moet dan onse vrou de macht der kruyden leeren,
ɔor eerst, om haren God hier in te mogen eeren,
Dan om een eygen kint of eenich ander vrient,
Te geven dat de maegh of borst of lever dient:
aer boven alle ding soo moeten echte vrouwen
:n dienste vande mans de kunste veerdich houwen,
Ia vry al verder gaen. de trouw en haer verbant
En eyst geen bloote salf, maer oock een eygen hant.

a *Rectè de hujusmodi Danæus: Etiamsi istorum auxilium, inquit, aliquando rectè & fæliciter succurrit, tamen illud fugiendum est; Dei enim præceptum potiùs spectandum est, qui nos quacunque de causâ ad sortiarios ire vetat.* Deut. 18. 10. *Quid enim aliud agit ea viâ Satan quàm ut nos à veri Dei metu abducat, ad se autem traducat? nam quidquid auxilij ab eo accipimus ut corporibus nostris medeamur, cedit in animarum nostrarum pestem ac perniciem. deinde ea non ex successu, sed ex Dei præcepto sunt statuenda; nam & qui furatus est, sæpè lautiùs vivit, nec tamen ideò probandum est furtum. Tractatu de Sortiarijs cap. 6.*

b *Vultus pictus, animus fictus.*

: *Erubescat mulier Christiana, si naturam cogit in decorem. Hieron.*
anta amentia est effigiem mutare naturæ, picturam quærere? August.
les picturam Dei, mulier, si vultum materiali candore oblevisti. Ambros.
& Ethnici in fucatas mulierculas invecti sunt, & inter eos non tantum philosophi, sed & poëtæ, vid. egregiè hac ctantem Camerarium in meditation. Historicis cent 1. cap 10. Vives. lib. 1. de Christ. fœm cap. de ornament.

Wort dan u weerde vrient besocht met siecke leden,
Seght, Hier is Godes hant; en voucht u na de reden;
Hier is nu rechte stof, waer uyt ghy toonen kont
Dat ja u reyne sucht gaet dieper als de mont:
Noch vintmen evenwel niet selden vreemde wijven
Die, oock in dit geval, haer ouden handel drijven,
Die soucken hun vermaeck, en gaen oock uyt te gast
Al is haer weerden vrient met smerten overlast:
Men sietse voor de deur, en schier op alle straten,
Men vintse by het volck in weelden uytgelaten,
Maer hoe doch kan het lijf tot vreuchde veerdich sijn,
Wanneer het opper-deel is midden inde pijn?

Mugil is piscis est de quo vide Plin. lib. 16. cap. 17. Gesner. Hist. animal. lib. 4. fol. 648. Is la Muge Gallis vocatur vid. Bartas le cinquiesme jour de sa sepmaine.

DAer is een seker visch, die, als hy wort gevangen,
Gevoelt sijn trouwe gaey aen sijne vinnen hangen,
Die blijfter aen gevest, en suckelt hier en daer,
Na dat de visscher treckt haer lieve wederpaer;
De visscher is verbaest, en seyt; wat vreemder saecken!
De visch is buyten dwang, en laet hem efter raecken;
Maet visser, dit en koomt niet van u klouck bedrijf,
Maer uyt een rechte sucht van man en echte wijf:
Het visje, datje siet, dat quijt hem na vermoghen,
Om van sijn met-gesel niet af te sijn getoghen;
Het voucht hem byden man, en wort sijn deel-genoot
In droufheyt, in gevaer, ja midden inde doot.
Die sich in onsen tijt het varen onderwinden
Vertellen datse volck in verre landen vinden,
Daer yder echte wijf soo vast is aende man
Dat oock de bleecke doot haer geensins scheyden kan;
Want allser yemant sterft, soo komen alle vrouwen
By hem die nu verscheyt te vooren onderhouwen,

En twiſten onder een, wie uyt het lief getal
Den dooden in het graf geſelſchap houden ſal;

e lieſſte maer alleen de lieſſte kan verwerven
y hem te mogen ſijn, met hem te mogen ſterven,
Die gaet dan ſoo geciert, ſo luſtich na de vlam,
Als oſſe totte vreucht van hare bruyloſt quam. *a*

a Id etiam fœminis olim in Thraciâ moris Herod. lib. 5. Mela lib. 2.

t hier van een ſelſame beſchrijvinge, by Mich. de la montagn. liv. 2. des Eſſais. cap 29 in fin.
t byden ſelven byſondere exempelen van andere vrouwen die uyt enckele liefde voor hebben ghenomen om benevens ren man te ſterven liv. 2. cap. de trois bonnes femmes.
t gelijcke exempelen by Simon Goulart. tom. 2. des Hiſtoires admirables & memorables de noſtre temps ap. de l'amitie conjugale.

'k En wil niet dat de vrou, gelijck in dese landen,
Sal kleven aenden man om neven hem te branden;
Neen, dat is niet gemeent, ick geve maer bevel
Dat yeder sy beweecht met haren bed-gesel;
Dat yeder echte wijf sal hare weelde stremmen
Als haren bed-genoot benaude prangen klemmen;
Waer twee gelieven sijn vereenicht inde trouw,
Daer is gemeene vreucht, daer is gemeenen rouw.
Ghy, laet den lossen hoop van onbedachte wijven
By sieckte vande man haer oude rancken drijven,
En schoon al Griet en Trijn maer om haer jeuchde peest
Ghy, stelt u saecken aen na trou en reden eyst;
Ghy, set u voor het bed om sijn verdriet te breken,
Of door een soet onthael, of met bevallich spreken,
Ghy, reyckt hem water toe, wanneer hy wast en spoelt,
Ghy, schenckt hem eenich sap dat hem de lever koelt
Ghy, stelt u vlijtich aen om dit en gint te langen,
Ghy, droocht den heeten damp van sijn beswete wangen,
Ghy, als hy ligt en woelt soo deckt sijn naeckte lijf,
En weest hem over al een trouw en handich wijf.
Ghy, toont, door u beleyt, dat alle schrijvers dwalen
Die gansch het vrouw-behulp besluyten inde palen
Van bedd' en kinder-queeck, en seggen dat de man
Geen nut, als dat alleen, van vrouwen trecken kan; a
Ghy, wederlegt het volck dat, uyt versufte droomen,
De vrouwen vergelijckt met sachte vyge-boomen,
Die soet gesuyckert sijn, doch niet als inde vrucht,
Want al haer vorder sap is maer een wrange sucht. b

a *Putant quidam, inter quos est Bellarminus, verba illa* faciamus ei adjutorium *non rectè intelligi nisi de adjutorio ad propagandam & educandam sobolem. Non, inquit, ulla in re viri egent adjutorio fœminarum nisi in pariendâ & educandâ prole, in alijs rebus meliùs viri viris opitulantur.*

b *Fœminam quidam fico arbori comparant, quæ fructu quidem dulcis & jucunda est, in alijs omnibus verò sapore ingrato. Dinet. Hieroglyph. lib. 2. cap. des Figues.*

Gh,

hy, toont dat vande vrou meer baten ſijn te rapen,
s in haer teeren arm een nacht te mogen ſlapen,
Ghy, toont aen uvven man dat niet alleen het kint
Maer dat de vader ſelfs aen u een ſteunſel vint. *a*
al te ſlappen volck, en rechte pimpel-meeſen
e by een ſiecken man de ſware luchten vreeſen!
Al waermen quaden reuck en ander vuyl ontſiet,
Daer is de rechte ſucht van echte liefde niet.
n yemant ſal miſſchien hier tegen komen ſeggen,
t ſiecke lieden dienſt niet op en is te leggen
Als aen het dienſtbaer volck, en vande minſte ſlach,
En niet die haer behulp met gelt verſetten mach.
aer hoe! ſal dan het wijf haer inde jeucht vermeyen,
als de jonckheyt lacht, met haren man laveyen?
En, ſoo een drouve korts hem in het bedde leyt,
Dan roepen om de knecht, of loopen om de meyt?
een, dat is ongerijmt. gewis de ware vrouwen
e hebben haer beroup hier beter onderhouwen;
Beſiet de grootſte ſelfs: de vorſt Themiſtocles
Ontfing van ſijn gemael in ſieckte ſijn getes. *a*
atonica wel eer een weerde koninginne
eeft haren ouden heer, uyt onbeveyſde minne,
In kranckten bygeſtaen, geheven, neer-geleyt,
En veel met eygen hant hem ſpijſe toebereyt. *b*
'toud' Romeynſche volck daer wertet dwers genomen
dien een echte wijf liet vreemde lieden komen
Ontrent een ſiecken man: die laſt, die ſoete laſt
Was maer de vrouw alleen, geen ſlave toegepaſt. *c*

a *An tu, inquit Vives, nobilior uxore Themiſtoclis Athenarum, imò Græciæ principis, quæ ſola ferè marito in adverſâ valetudine miniſtravit? nobilior Reginâ illâ Britanniæ, quæ vulnus exuxit mariti? cap. quomodo ſe erga maritum habebit. l.2. de Chriſt. fœm.*

b *Hæc illa fuit Dejotari regis Galatarum uxor, quæ cùm adverſâ valetudine ſterilis facta eſſet, marito ipſa perſuaſit ut Electra cubiculari miniſtrâ, moribus & formâ pariter inſigni, uteretur; id quod cùm rex feciſſet, & filios aliqui ex eâ procreaſſet, eos poſt viri mortem non aliter quàm ſuos habuit, & in regno ſuccedere permiſit. Fulgoſ. l.6. c.7.*

c *id. Vivem loc. ſupr. dicto, ubi valdè celebrat Claram quandam Valdauram, quæ juvenis & formoſiſſima marito ſuo mirum quanta præſtiterit miniſteria.*

Wy vinden over al dat aende ſiecke lieden
Niet, als met onderſcheyt, ſijn dienſten aen te bieden,
Wien iſſet niet bewuſt, hoe veel het yeder ſchilt
Een vrient by hem te ſien of dien hy niet en wilt?
De korts is wonder vijs; het ſijn bekende ſaecken
Dat aen een ſiecken mont geen ſpijſe plach te ſmaecken
Als die te rechter tijt wert vlytich aengedient
Of by een lieve vrou, of by een weerden vrient. a
En waerom ſal de man hier trooſt en ſteunſel eyſſen
Of van een vreemden knecht, of van een ſloffich meyſſ[en]
Iſt billick dat het wijf door gelt haer plichten hout,
Soo heeft de man het gelt, en niet het wijf, getrout.
Wat dienter veel geſeyt, of veel te ſijn geleſen?
Ontfangt een korte les; die moet u regel weſen,
Weet dat een echte wijf geen man ontſeggen moet
Yet dat een billick menſch ſijn eygen lichaem doet:
Wat yemant ſtelt te werck ontrent ſijn eygen leden,
Dat moet een echte vrou aen haren man beſteden,
Ey, lieve, waerom niet? gewis het echte wijf
Dat is met haren man gelijck een eenich lijf.
Ghy mannen niettemin, en druckt de teere dieren
Niet door een vinnich recht, maer leert de ſwacke viere[n];
Hoewel u gicht, of korts, of ander ſieckte quelt,
Siet datj' haer trouw behulp niet al te laech en ſtelt.
Men vint geſtrenge mans die boven alle reden
De vrouwen laſtich ſijn, die nimmer ſijn te vreden
Wat oock een vlytich wijf met alle krachten doet,
Soo verre gaet de waen van haren overmoet;
Ey vrienden! niet alſoo; leert alle ſinnen vougen
Na dat de reden eyſt, en laet u vergenougen

a *Apud priſcos illos populos etiam regi uxor ſua coquebat cibaria ut ſcribit Herodot. lib. 8. non multo ante fin. vid. Tiraq. ad leg. connub. 1. num. 27.*

Indin-

Indiender eenich ding kan werden uytgerecht
Of door een ſnege meyt, of door een trouwen knecht.
[D]e ſtoffe totte vrou is vanden man gecomen,
[N]iet uyt het leeghſte deel, niet van het hooft genomen,
Een teycken dat het wijf haer noyt verheffen moet,
Maer efter niet en dient getreden metten voet;
[D]e ſtoffe vande vrou is midden uyt de leden.
[G]y, heerſt dan met beſcheyt, en niet als na de reden,
Gebruyckt geen lieve vrou tot alle kleyn bedrijf,
Sy is uw bed-genoot, en niet u vuyl-jongwijf. *a*

An uxor vilia quæque miniſteria, exempli gratiâ, pedes lavare, & ſimi- [...] marito præſtare teneatur, diſcrepantes inter ſeſe auctores invenimus: diſtin- [...]unt quidam inter fœminas nobiles, & viliores; nobilibus ſordida iſta à [ma]ritis imperari non debere, cum dedecori ipſis futura ſint, ſtatuentes arg. [...]nterdum ff. de oper. libert. de plebæis aliter judicant; ita Panormit. Fe- [...]. Dec. & inter Theologos Baptiſta citat. à Tiraquell. in l. 1. connubial. [...]m.27. his non adſtipulatur Bald. in l. uxorem col. 3. C. de Condict. inſer. [...] Barba. in addition. idque eâ ratione quod conditio creditoris propter debi- [...]is nobilitatem deterior fieri non debeat. Ego mitiùs (ſalvo meliori judi- [...]) ob reverentiam matrimonij cum thori conſorte agendum cenſeo; uxorem [...]im amoris & ſocietatis, non ſervitij nomen eſſe, rectè dictum puto a Peck. [...]. 4. de teſtam. conjug. cap.2. num.3. Et moroſis iſtis cum Chryſoſtomo [...]ctum velim, non ancillam ſortitus es, ſed uxorem; gubernatorem te Deus [...]e voluit inferioris ſexus, non tyrannum. Hexem. lib.5. cap.7.
Nec in contrarium me moveant verba Apoſtoli Eph.5.22. Vxores pro- [pr]ijs viris ſubijcite vos ut Domino, *quæ tametſi Hieronymus in eum [...]cipiat ſenſum, ac ſi Apoſtolus uxorem ita ſubijci voluiſſet viro, quem- [...]modum ancilla ſubdita eſt domino ſuo; malim tamen cum Eraſmo ver- [...] iſta referre ad Dominum Chriſtum, ut ſit ſenſus, Vxorem morigeram ma- [ri]to, non tam homini ſeſe ſubmittere quàm Domino, cujus vicem gerit mari- [tu]s, & cui Dominus uxorem vult eſſe ſubditam; nam aliter ſi Paulus ſenſiſ- [ſe]t, procul dubio dixiſſet; uxores ſubijcite vos proprijs viris, ut dominis: nam [...] ante dixerat* ſubjecti invicem eſtote in timore Chriſti, *& paulò [po]ſt,* ſervi obedite dominis carnalibus cum timore ac tremore ſicut Chriſto.

Christo. *Suadeam itaque conjugi ut parcatur, quoad fieri potest, præ-tim in rebus quæ æquè commodè per famulum sive ancillam aliquam fi-lem expediri possunt. cohabitate ipsis (inquit Apostolus) secundum scienti-quasi infirmiori vasculo impartientes honorem, tanquam cohæredibus gra-vitæ, ut orationes vestræ non impediantur.*

HOUWELYCK.

VYFDE DEEL
MOEDER.

VVESENDE DERDE DEEL
VAN HET
CHRISTELICK
HVYS-VVYF.

Met Privilegie voor 15. Jaren.

Genes. 1. vers. 27. 28.

Godt schiep den mensche hem tot een beelt, tot een beelt Gods schiep hy hem: ende hy schiepse eenen man ende een wijf. Ende Godt seghendese ende sprack tot hen: Sijt vruchtbaer ende vermeerdert u, ende vervult de Aerde.

1. Cor. 7. 3.

De man sal den wijve de schuldige goetwillicheyt betalen: insgelijcks oock het wijf den manne. Het wijf en is haers eyghen lichaems niet machtich, maer de man. Insghelijcks oock de man en is sijns eyghen lichaems niet machtich, maer het wijf.

Augustinus lib. De bono conjug. cap. 6.

Quicquid inter se conjugati immodestum, inverecundum, sordidúmve gerunt, vitium est hominum, non culpa nuptiarum. Jam in ipsa quoque immoderatiore exactione debiti carnalis, quam ijs non secundùm imperium præcipit, sed secundùm veniam permittit Apostolus, ut etiam præter causam procreandi sibi misceantur: & si eos pravj mores ad talem concubitum impellunt, nuptiæ tamen ab adulterio seu fornicatione defendunt. Neque enim illud propter nuptias admittitur, sed propter nuptias ignoscitur.

Debent ergò sibi conjugati non solùm ipsius sexus sui commiscendi fidem liberorum procreandorum causâ, quæ prima est humani generis in ista mortalitate societas: verùm etiam infirmitatis invicem excipiendæ, ad illicitos concubitus evitandos, mutuam quodammodo servitutem.

Ibidem cap. 15.

Sicut sapiens & justus, qui jam concupiscit dissolvj & esse cum Christo, & hoc magis optimo delectatur, tamen jam non hîc vivendj,

sed

ſed conſulendi officio ſumit alimentum, ut maneat in carne, quod neceſſarium eſt propter alios: Sic miſceri fœminis jure nuptiarum, officioſum fuit ſanctis viris, non libidinoſum. Quod enim eſt cibus ad ſalutem hominis, hoc eſt concubitus ad ſalutem generis.

PLato ex nuptijs hanc conſolationem oriri dicebat, quod Naturæ perpetuitas inde promoveatur, & quod filios relinquendo ſemper Deo miniſtros pro nobis relinquimus, vitam ceu lampadem alijs poſt alios tradentes. lib. 6. de Leg.

Iuvenalis.

Ut triſtis ſine Sole dies, ſine ſydere nox eſt,
Sic ſine prole domus, ſic eſt ſine compare lectus.

NOOT-WENDIGH
Bericht voor den Leſer,

Al eer te koomen tot het derde deel deſes wercx genaemt

MOEDER.

WAt ick bidden mach, Gunſtige Leſer, ſtaet wat ſtille; tis noodich datje uwe vuyle ſchoenen hier wat uyt doet, immers de voeten een weynich kuyſt, al eer in te gaen tot onſe beſte ende binnenſte camer: ghy ſijt hier in het rijck der vrouwen, cer wel ſomwijlen yet ſulcx plach te geſchieden. Dit jegenwoordich werck (door Gods ghenade) met ſpoet en oorſpoet tot hier toe gebracht weſende, ende ick mijn gechten tot vorderinge van het ſelve noch even-ſtaech aengedreven voelende, hadde alreets de penne inde hant, om oorts te varen tot ſulx als ick oordeelde nu te moeten volgen, t'welck was de by-een-komſte van man ende vroue: Maer ſiet! even in deſe geſtalte werd ick gewaer, 'k en eet niet wat, voor een huweringhe, die my de vinghers heen te vercleunen, ende tot het aenſtaende werck traegh nde onbequaem te maecken; waer van alſoo ick d'oorſaeck onderſochte, ſoo docht my ſulx ontſtaen te weſen uyt eſe bedenckinghe: My quam inden ſin dat alle ſchriften et van alle menſchen met een ende het ſelve oogh-merck

en worden gelesen, ende dien volgende dat de verhandeli
ghe van dit ghedeelte ontwijffelick sal hebben uyt te sta
alderley, niet alleenlick verschillende, maer oock strydig
oordeelen. Eenighe sullen seggen dat wy het gebruyck d
huwelicx al te naeuw inbinden, ende aende gehouwde li
den de mate veel te na legghen, selfs buyten ofte besyd
Godes woort. Andere, die gewoon sijn tot ydelheyt me
als tot stichtinghe te lesen, sullen misschien het slange-vle
alleen uyt desen Driakel trecken, ende liever een goede r
den ten quade verdraeyen, als een twijffelachtich woort t
goede duyden; het welcke de verbloemde maniere v
spreken, inde poësie gebruyckelick, by soodanige kittelac
tige geesten boven al seer onder-hevich is. Dese ende and
re mijne invallen hadden my in groote twijffelmoediche
gestelt, of ick het volgende stuck niet met stil-swijghen
diende voorby te gaen; ten heeft oock menichmael (sel
na dat 't geheele werck voltrocken was) als niet verschilt,
ick en hadde 'tselve als-noch t'huys ghehouden ende in ee
eeuwighe gevangenisse op gesloten. Maer als ick daer t
gen began te overwegen, dat ick uyt een goet gemoet, en
met anders geen voornemen als om met vermaecklickhe
te stichten, hadde aengevangen onse lantslieden te verto
nen de ware ghestalte beyde van een recht-schapen *VV*
ende *Moeder*; So en conde ick mijn selven niet laten voo
staen, oock de vrienden (welcker oordeel en raet ick hier i
gebruyckte) niet inbeelden, dat ick den verstandighen Les
in eeniger maten soude voldoen, indien ick het eyghe
hooft-stuck, dat beyde wijf ende moeder maeckt, tussche
de tanden hielt. Sonder dat wy geseyt connen worden i
eenigen deele te deun te wesen ten aensiene vande by-wo

ningh

inghe van gehouwde lieden; want ter plaetſen daer wy
in ſulx ghewagen, in gevallen die in Gods woort niet en
vorden bevonden, ſal de billicke Leſer ghelieven te weten
at wy niemant mette ſelve in ſijn ghemoet en verſtaen te
inden, maer dat ons oogh-merck alleen is geweeſt uyt de
lere der ghener die ſich de ſaecken der Nature grondelick
erſtaen, de echte lieden jonſtelick aen te dienen wat in deſe
helegentheyt ofte aende vrucht, ofte aen de ouders, ofte
n die beyde te ſamen, ten goede ſoude moghen ſtrecken;
les met dien verſtande, dat aen yder tot ſijn eygen oordeel
vort gelaten wat daer in te gevoelen ofte te doen; weten-
e dat de drancken der Medecijnen by ſommighe worden
hebruyckt, by andere worden uyt-gegoten; elck daer in
oende na dat hy meynt beſt te weſen, ende ſich getrooſten-
e vande uyt-komſte. Wat belangt de tweede mis-duy-
nghe onſes voornemens, mede hier boven aengheroert;
aer over worden wy genootſaeckt de redenen, die ons tot
et verhandelen vande voorſchreve ghelegentheyt hebben
ewogen, in oprechticheyt, tot onderrechtinge vanden Le-
r, wat naerder te openen.

Ick ben ghewaer gheworden dat by-naeſt alle ſorten van
enſchen, die haren even naeſten wel willen, als daer ſijn
heologanten, Staets-lieden, Medecijnen, natuer-onder-
uckers, mitſgaders leeraers der goeder ſeden, ghenouch-
em uyt eenen monde ſijn clagende ſoo wel vande onghe-
geltheden, die in het werck des huwelicx over al worden
egaen, als vande menichte der onheylen die uyt de ſelve,
s een nootwendich ghevolch, door al de weerelt ſijn ont-
aende. Ick en wil den vlytighen Leſer met wijt-loopige
mme-redenen hier geenſins ophouden, maer achte niette-

min dienſtich tot deſſelfs berichtinghe en mijn eygen o[-] laſtinghe eenige der voorſchreve ghetuygeniſſen hier co[-] lick aen te trecken.

De Gods-geleerde ſeggen opentlick, dat ghenouchſa[m] alle ghebreken der kinderen worden veroorſaeckt door [de] eygen ſchult haerder ouderen, ende dat eerſt door de on[-] regeltheyt inde huwelickſche by-een-komſte, ende daer[n]a door het quaet beleyt ſoo in het Dragen als in het Op-vo[e-] den vande ſelve. *a*

De lieden van State roepen over-luyt dat uyt de ſe[lve] gronden gheheele landen ende ſteden worden vervult m[et] enckel ſchuym van menſchen, in plaetſe van deuchtſa[me] borgerye. *b*

De medecijnen betuygen crachtelick niet alleenlick d[ie] ter menichte van ſieckten, qualen, ende alderhande ramp[en,] beyde over ouders ende kinderen uyt de voorſchreve m[is-] ſlaghen ſijn herkomende, maer ſelfs datter veelderley gro[u-] welen van mis-drachten, Maen-kinders, ende ick en we[et] niet wat voor wan-ſchepſels ende monſters hier en d[a]r worden veroorſaeckt. *c*

a *Non ſunt ferè impÿ liberi niſi culpâ parentum: & quidem trifariam hîc peccatur; in Concipiendo, in Geſtando, in Educando. Eſt occulta quædam contagio vitiorum animi in corpora, & rurſus corporum in animum. Sic ex morbo ſenioque corporis naſcitur iracundia, ex nimio amore compertum eſt ſuboriri tabem corporis; quas affectiones mutuas ſi videmus in corporibus jam factis ac valentibus, quid cenſendum eſt in liquidis illis rudimentis unde natura fabricat hominem. Eraſmus in tract. de Chriſt. matr. in fin. Vidend. Hieronym. in Comment. ad Ezechiel. cap. 18. & u[...] auctores qui de Caſib. conſcientiæ ſcripſerunt.*

b *Pacatâ ac tranquillâ mente uxore eſt utendum, nam cum pravi ſunt corporis habitus, vitioſa ſemina ex ÿs [pro]dire ſolent: idque præter alios Ocellus Lucanus antiquiſſimus Pythagoricæ philoſophiæ ſectator ſcriptum reliquit, tra[c]tu de univerſ. Natur. cap. 4. ejuſque moniti verè philoſophici defectus tantorum malorum in republicâ cauſa & [ef]fectrix eſt, ut id nequeam fando exprimere. Beſold. lib. 1 Polit. cap. 10. Animum quippe ejus qui generatur ex an[imo] generantis multum accipere ad poſteroſque derivare certum eſt. Iohan. Fab. in Rubric. Inſtitut. de nupt. Tiraqu[el]s ad L. 15. Connubialem num. 146. videndus & Plato lib. 2. de legib. in fin.*

c *Non ſolum aliquoties parentum vitio fit ut cæci, claudi, mutili, aut alioqui morbidi fœtus edantur, verùm et[ia]m bruti ſtupidique & ad inſignia mala proclives, imò & contingit Dei permiſſu ob libidinem nimiam, indecentem [con]greſſum, pravam imaginationem, pravum victum, & ſimilia, prodigioſos partus imò monſtra & oſtenta generari. [Jo]han. Remmelin. in Catoptro Microcoſm. Levin. Lemm. lib. 1. de occult. natur miracul. cap. 8 Galen in lib. cui ti[tu]lus* temperaturam corporis animi motus ſequi: *Hippocr. lib. de Superfœtat. Ioubert. des Erreurs populair. lib. cap. 7. Roderic. a Caſtro lib. 3. de natura mulier. cap. 4. in fin.*

[D]e ghene die de wonderen der nature vlytelick na sporen, [e]nde wel diepst in dusdanighe saecken behooren te sien, [s]tellen als vast ende ongetwijffelt, dat de ongeregeltheyt of- [t] ongestalte der ouders, ten tijde van hare huwelicksche by-[e]en-komste, ghewisselick wort over ghestort opte kinderen [b]eyde in geest ende lichaem. *a*

De Tucht-meesters, eyndelick, ende leeraers der seden [le]ggen voor een gront-stuck, dat de kinders voor hare ghe-[b]oorte door ontucht haerder ouderen besmet wesende, [g]antsch beswaerlick naderhant door op-voedinge te rech-[t] connen worden ghebracht *b*. Ende hierom soo isset [o]ock ghebeurt dat Plutarchus, die vande op-voedinghe der [ki]nderen een bouck heeft gheschreven, niet vande wieghe [b]eeen, maer van noch verder-gehaelde begintselen, te weten [v]ande versamelinghe der ouders, den aenvang van sijn [w]erck heeft genomen, als oordeelende dat selfs een goede [o]p-voedinge in vele deelen te kort moet comen, indien de [n]ature (dat is de eyghenschap die yemant met hem ter wee-[re]lt in-brengt *c*) in ofte voor de gheboorte alreede is be-[d]orven. *d*

By allen welcken dan noch koomt dat Godes woort selfs [n]iet en heeft nagelaten even dit deel der seden op verschey-[de]e plaetsen, soo inden ouden als inden nieuwen Testamen-[te], de menschen in te scherpen; somwijlen de echte lieden [to]t de schuldighe goetwillicheyt aenmanende, somwijlen [v]an onreynicheden en ontucht in den selven deele ernste-[li]cken afmanende, ghebruyckende in dese ende diergelijcke [g]heleghentheden een opender ende natuerlicker maniere

a *Si naturalium rerum curiosis credimus, dum fœtus fingitur in officinâ naturæ, dum augescit ac formatur, omnem materni corporis ac mentis affectionem, velut una materiâ, trahit ad sese, non aliter quàm tenera plantula terræ, in quâ crescit, naturam in se transfert. Erasm. in d. tractat. de Christ. matr. Petr. Crinitus de honest. disciplin. lib. 21. cap. 9.*

b Quant une fois mal assis a esté
Le fondement de la nativité,
Force est que ceux qui de tels paréts sortent
D'autruy peché la pœnitence portent.
Eurip. Hercul. Furent. ex vers. Amiott. Plutarch. problem. Symphon. Decad. 2. cap. 6.

c *Naturam enim à nascendo dictam esse tradit Thom. 1. part. quæst. 29. art. 1.*
d *Vid. Plutarch. de Educat. liber. in princip.*

van ſpreken, als wel in deſe onſe oeffeninghe is ghedae[n;]
ghelijck uyt menichfuldighe Schriftuer-plaetſen lichte[...]
a Levit. 18.19. Hiob 10. 10. Luc.1.31.34. 1.Corint.7.3.4.
ken is af te nemen *a*; ende dat oock ſelfs ten aenſiene v[an]
andere ſwaerder ſonden ende grouwelen daer van wy h[ier]
niet vooren hebben te handelen *b*, by welcke ghelege[nt-]
b Levit. 18.22.23. Ezech.16.15.25. Proverb.7.15. Geneſ.38.4. Rom 1.26.
heyt ſien wy dat byde Theologanten in bedencken is g[e-]
comen of ſoodanighe ſonden openbaerlick voor den vo[lc-]
ke op den predick-ſtoel behooren gheſtraft te worden, o[f]
offet beter is de ſelve ende de Schriftuer-plaetſen vande ſe[lve]
ghewagende ongheroert te laten, om de eenvoudige ghe[en]
aenſtoot te geven, waer op is ghevolcht, nademael ſoo[da-]
nighe Schriftuer-plaetſen wiſſelick mede Gods woort ſi[jn]
tot vermaninge ende ſtichtinghe nagelaten, dat nergens i[n]
de H. Schrift onderſcheyt en wort ghemaeckt tuſſch[en]
Schriftuer-plaetſen die gheleſen ende ghepredickt, ofte n[iet]
geleſen ende niet gepredickt en moeten worden, datter n[a]
het teghendeel van dien bevolen wort het volck ſijne ſo[n-]
Ezech.3.18.19.
den te vercondighen, ofte dat anders ſulx geeyſt ſal word[en]
vande handen der gener die 't ſelve van Gods wegen ſchu[l-]
dich ſijn te doen, ende dat van ſoodanighe ſonden claerl[ijck]
in Godes woort wort gheſproken, dat daerom ſoodanig[e]
Schriftuer-plaetſen met ſtilſwijghen niet en moeten wo[r-]
den over-ghegaen, maer den volcke ghepredickt, *c* h[et]
welck wy oordeelen verſtaen te moeten werden, wann[eer]
ſoodanighe ſonden onder den volcke omme-gaen, ende [...]

c Quæſitum eſt an propter ſimplices ac innocentes expediret prædicatoribus ſub ſilentio tranſire de vitijs turpibus & magnis differendo; Et reſponſum fuit quod omnino ſub ſilentio pertranſire non expediret etiam propter quoſcun[que] innocentes, multiplici ratione; Scriptura dicit, Si non annuntiaveris iniquo iniquitatem ejus, ſanguinem ejus de [ma-]nu tuâ requiram; & iterum, ne ceſſa, annuntia populo meo ſcelera eorum, &c. ratione etiam concludebatur, [nam] Apoſt. Paulus expreſſiſſimè loquitur ad Rom. 1. de hujuſmodi vitijs, & ſicut cuncta alia ejus ſcripta neceſſariò præ[di-]cantur, ita & iſta materia; cum non data ſit diſtinctio, quare una magis debeat eſſe prædicabilis quam alia. [...] Tractat. de Turci. Fratrum Ord. prædicat.

ve[...]

e bekent ſijn. waer by gevought dat byde verſtandighe
derlinghe acht wort ghenomen opte maniere hoe ende
wat wijſe van dierghelijcke ofte andere ſonden wert ge-
oken, ofte gheſchreven; want indien ſulx ghedaen wort
1 de ſelve te beſtraffen, ofte om de menſchen daer van
keerich te maecken, ende geenſins om yemant ergelick
r toe aen te ritſen, ſoo is ſulx altijt, als nut ende dienſtich
de Out-vaders gheoordeelt ghevveeſt, die ſelfs niet alleen
1 voortreffelicke deuchden, maer oock vande vuylſte
iden in het breede hebben gheſchreven *a*. Behalven
ons in deſe eyghen materie gheen treffelicke voorgan-
ers en ontbreken, devvijle veel vande beſte ſchrijvers van
ſe gronden ende maniere van ſegghen geenſins en ver-
illen, behoudens alleenlick dat eenighe der ſelver van
ouwen ende tot vrouwen ſpreken, in talen die de vrou-
n veeltijts niet en verſtaen. *b*

Al het welcke alſoo ſijnde, ſoo en hebben wy niet dien-
h connen achten het voren-verhaelde ghedeelte deſes
rcx gheheel inde penne te laten, maer hebben nut ghe-
rdeelt 'tſelve aen onſe lantſlieden, als inde ſchemeringhe
eerbaerheyt, in eeniger mate te laten ſien. Wat de ſaec-
k aengaet, die en can niet anders gheoordeelt worden als
lick, ſelfs volgens het ghetuygeniſſe des Apoſtels; *c*. en-
de woorden belanghende, de ſelve en hebben wy niet
hter connen uyt-vinden. Wy weten evenwel dat wy

a *De vitijs diſſertio ſeu diſputatio duplex eſt. Vna quâ ad vitia homines allicimus ſuaſionibus, exhortationibus, ac lenocinijs, ut qui amare docent, noſtrâ ætate, pro dolor! etiam potare; qui amatoria ludunt, ut juvenum mentem veluti inebrient, quales ſunt impudici poëtæ; ea diſſertio vitioſa eſt ac deteſtanda, maximè homini Chriſtiano. Altera diſſertio eſt de vitijs, ut ea deteſtemur ac execremur, imò quoties de ijs fit mentio, ut ab ijs dehortemur; Hæc diſſertio neutiquam reprehendenda eſt, multi enim ſancti viri ac Doctores, quemadmodum de virtutibus ſcripſerunt, ita è regione de vitijs copioſè diſſeruerunt. Henric. Loritus Glarean. ... at. in Sueton.*

b *Eraſm. in tractatu de Chriſtian matrim. in fin. Ludovic. Vives de Chriſtian. fœm. cap. quomodo ſe privatim ... marito habere debet, & alibi Tiraquel. in legib. Connub. lo. xj.*

c Hebr. 13. 4.

niet alle menſchen en ſullen cunnen genouch doen, de ſae-ke heeft dat in.

Theophraſtus, een deftich man, wel eer vande ſaecke des huwelicx treffelick hebbende geſchreven, creegh dad-lick opten hals alderley ſlach van lichte-koyen, die h[...] werck beſchimpten, onder dewelcke eene, Leontium g[...] naemt een by-ſit van eenen Metrodorus, ſoo vermete[...] ſtout is ghevonden datſe ſelfs de penne inde hant dorſt n[...]men, om teghen den man te ſchrijven *a*. Hieronymu[...] een bouck hebbende uyt-ghegeven over den Maeghdeli-ken ſtaet, ende daerin beriſpende verſcheyde vuyliched[...] tot waerſchouwinghe ende onderrichtinge der maeghde[...], wert van vele, die ſich hier door op haer ſeer geraeckt vo[...]den, heftelick teghen gheſproken, en onder, ick en we[...] niet wat, ſchijn, dapper over den hekel ghehaelt *b*. D[...] ons yet ſulx niet mede en ſal bejeghenen en derven w[...]naeu hopen. nu, ſoo het ons ghebeurt, wy willent dr[...]ghen, wetende dat de ghene die yemant te rechte ſouckt [...] helpen ſich niet en moet ſtooten aen het onverſtant der g[...]ner die hy geerne gebetert ſaghe; op dat het getal der go[...]de eer grooter worde door ſijne verdraechſaemheyt, a[...] dat hy ſelfs, comende te vallen in gelijckheyt van ghebr[...]ken, ſoude vermeerderen het ghetal der gener die de tu[...] haten *c*. Niemant en miſduyde ondertuſſchen ons voo[...]

a *Theophraſtus, quum de conjugio graviſsimè multa ſcripſiſſet, meretrices in ſeſe concitavit, & Leontium quidem Metrodori concubina in ipſum ſcripſit. Vives in præfat. Chriſt. Fœm.*

b *Ante annos circiter triginta de virginitate edidi librum in quo neceſſe mihi fuit ìre contra vitia, & propter inſtructionem virginis, quam monebam, diaboli inſidias patefacere, qui ſermo [...]fendit plurimos, dum unuſquiſq; in ſe intelligens quod dicebatur, non quaſi monitorem libe[...]ter audivit, ſed quaſi criminatorem ſui operis averſatus eſt. Hieronym. Ad Demetri.*

c *Paratus debet eſſe homo pius & juſtus patienter eorum malitiam ſuſtinere quos fieri bo[...] quærit, ut numerus potiùs creſcat bonorum, quàm ut pari malitiâ ſe quoque addat numero m[...]lorum. Auguſt. Epiſt. 5.*

nemei,

emen, wy en ſchrijven noch tot oneerlickheyt, noch tot
eckernye; maer tot ſtichtinghe; en dat heuſelick, im-
ners ſoo verre onſe ſwacke penne in de nederlantſche
ale heeft connen toe-reycken; En wy derven daerom
vel ſegghen, met een God-ſalich man van onſe eeuwe in
helijcke ghelegentheyt ſprekende, Weeſt niet dertel, en
it en ſal u niet ergheren *a*: Ingheſchoncken wijn maeckt
vel dronckaerts gaende, maer ſobere eñ nuchtere lieden en
ebbender gheen weſen van; Vrye woorden van natuer-
ijcke ſaecken moghen miſſchien by een kittelachtich
breyn verdraeyt werden naer ſijne genegentheden, maer
een vroom en eerbaer herte en heefter gheen mis-komen
van. *b*

Tis wel ſoo dat onbeſcheydelick yet te ſegghen dwalin-
ghe can veroorſaecken, maer 't is niet min de waerheyt dat
onwijs ſtille-ſwijghen de menſchen læt opten dool-wech
daerſe ſijn *c*. Tis daerom beter (mijns oordeels) voor
eenmael wat beſchaemtelijx te ſchrijven, als evenſtaegh
veel ſchandelickheden te laten geſchieden. *d*

Ick mochte niettemin wel lijden dat de ghene, die de-
ſe gheheymeniſſe noch niet aen en gaet, dit deel voor
als noch ongheleſen lieten, immers niet te naeu-keurigh
en wilden ſijn in 't gene hem niet aen en gaet; ghelijck
wy weten niet ſonder exempel te ſijn, dat alle boucken
niet tot aller tijt, en voor alle menſchen open en ſtaen
om vande ſelve gheleſen te worden. Ende, dien onver-
mindert, ſoo meyne ick dat een yeder Chriſten-menſche
den ingang ende uytgang ſijns levens behoort te verſtaen,
ende met eene dickmaels, tot ſijner vernederinghe, te o-

a Mr. Smit *in præparat. Matrim. in princip.*

b *Vt vina apposita vinoſum movent, invinium non movent, ſic quædam nupta verba liberiùs dicta animum jam ante improbum fortaſſe incitent, caſto ac caſtigato non adhærent. Lipſius.*

c *Sicut incauta locutio in errorem protrahit, ita indiſcretum ſilentium in errore relinquit. Gregor. in moralib.*

d *Præſtat verecundiâ parumper quam cauſâ periclitari. Hieronym.*

3 ** ver-

verlegghen; Maer, ick bidde u, Christelicke Leser, hoe c
doch yemant, die deser saecken gantsch onbewust is, sul
doen met eenich bescheyt? hoe can hy met den heyligh
Psalm 139. 13. David sijn herte tot God op-heffen, en segghen, *Ick dan-ke u daer voor dat ick vvonderbaerlick ghemaeckt ben?* h
can hy metten goeden Hiob eyghentlick ghevoelen en
recht spreken van sijn eyghen begintsel, ghelijck w
Hiob 10. 10. sien dat de heylighe man uyt het gheheym der natue
sulx betracht? Spreeckt de Enghel Gabriel niet soo t
de Maghet Maria, selfs in het bootschappen vande gh-
boorte des ghenes die de weerelt soude reynighen? too
haer die weerdichste Maghet by haer antwoorde onw-
tende vande saecken der natuere? versoucktse niet m
een heylighe vrymoedicheyt naerder onderrichtinghe va
dat groot ende goddelick gheheym? en dit van een Enge
selfs doen ter tijt geen vijfthien jaren out wesende, ghelij
sommighe getuyghen? *a* Ick en can oock geensins begr-
pen waerom het ghewach van huwelicksche saecken en
de voort-teelinghe des menschelicken geslachtes byde me-
schen soo aenstootelick is gheworden, anders als om d
ontucht ende dertelheyts wille, die daerin veeltijts wert g-
bruyckt, en vermits elck een van ons daer van schier ande
niet en spreeckt als in ydelheyt, ende tot geckernye, en
niet in sedicheyt ende met rechte eerbiedinghe, ghelijck
soo een wonderstucken ende goddelicken geheym behoo-
de te geschieden; Ick oordeele daerom dat niet het sprek
van soodanighe saecken, maer alleen het misbruyck va
spreken uyt de monden der Christenen behoort te word
gheweert, Ende op dien gront, ende om redenen voor
ve-

a Nicephorus Histor. Eccles. lib. 2. cap. 5. ex quodam Evodio Episcopo Antiocheno memoriæ prodidit Mariam cum pareret fuisse tantum annorum quindecim.

vrhaelt, hebbe ick het volgende deel mede ghestelt onder d plichten van een *Christelick Huys-vvijf*, daer in ick alle vijt hebbe aengewent om overal soodanigen maniere van gghen te ghebruycken, die inde woorden gheen ergernisse, ende inder daet stichtinghe souden moghen gheven, Ende daer op besluyte ick, ende segge metten Wijse-man; *Sijt ghy vvijs, soo sijt ghy u vvijs; Sijt ghy een bespotter, soo sult ghy't alleen draghen.* Proverb. 9. 12.

CHRISTELICK HVYS-VVYF

Vertoont inde ghestalte van

MOEDER

Hier vergheleken metten

HERFST.

DERDE DEEL.

De vvijngaert dient gestut, de druyf begint te swellen,
De boomen staen bevrucht, de jonge tacken hellen;

Koom plant nu groene jeucht, jnt jonge lieden, jn;
Daer naeckt een rijpen tijt vvanneermen vrucht
vint.
Siet hier een soeten loon van uvve rappe jaren,
Siet hier een svvanger lijf genegen om te baren,
Siet hier een lieve vrucht, die na de moeder dorj;
Nu koomt, o voester, koomt; en geeft het kint
borst.

CHRISTELICK HVYS-WYF,

Vertoont inde gheſtalte van *MOEDER.*

DERDE DEEL.

T Is lang genouch verkeert ontrent de
ſiecke menſchen,
Wy komen tot de ſaeck die echte lie-
den wenſchen,
Wy komen tot den bouw, en tot
het edel ſaet,
Waer op van eerſten aen de gan-
ſche weerelt ſtaet.
ereyt u, ſnelle pen: De loop van onſe reden
aet even mette vrou tot inde kamer treden;
Stae buyten, Iong-geſel, indien ghy dertel ſijt;
Stae buyten, teere Maecht, tot op een ander tijt:
rengt hier geen ydel oir, geen ongewiede ſinnen,
een rancké vande jeucht; hier woont eē heylich minnen,
Een onbevleckte luſt. *a* „ De trouw is ſonder ſmet,
„ Oock in haer eygen werck, oock in het echte bed. *b*

a Mr. Smit *ſeyde wel op gelijcke gheleghentheyt,* . Be not thou vai-
,and theſe words will not be offenſive. in his Preparative to Mariage.

b *Decus eſt conjugale caſtitas procreandi & reddendi carnalis debiti fides; hoc eſt opus nuptiarum, hoc ab omni imine defendit Apoſtolus. Auguſt. contr. Iovinianum.*

Hinc Paphnutius congreſſum cum legittimâ uxore caſtitatem eſſe aſſeruit. Socrat. Hiſt. Eccleſ. lib. 1. cap. 11.

Paulus ſeyt niet alleenlijck het houwelick is heylich, maer oock het bedde is eerlick. Heb. 13. 4.

O Vader van het licht, ô Schepper vander Sonnen,
Beginsel sonder eynd, dat noyt en heeft begonnen,
  Die met een heylich Vyer vernieut het doffe breyn,
  En maeckt het ydel hert van alle tochten reyn,
Koom leer ons inde tucht tot echte lieden spreken,
En laet geen losse drift uyt onsen monde breken;
  En laet geen dertel Wicht hier vinden sijn bejach,
  Of yet dat eenich mensch tot hinder strecken mach:
Mijn inct sy sonder gal, en onse kamer-reden
Besprengt met heylich sout, ten goede vande seden,
  Op dat ick leggen mocht de gronden vande trouw,
  De gronden van het huys, en van den echten bouw.

Mulierem depositâ tunicâ etiam verecundiam exuere Herodotus dixit. & multis etiam Christianis, perpetuò in ore est
——Lucretia toto Sis licet usque die, Thaida nocte volo.

Men heeft van outs gepoocht de vrouwen aen te praten
Dat flux een echte wijf haer schaemte dient te laten
  Soo haest sy maer de borst des avonts open doet;
  Maer datse met het kleet die weder nemen moet.
Voor reden wert geseyt en metter daet gepresen,
Dat vrouwen opten dach wel eerbaer moeten wesen,
  Maer, als de swarte nacht bedeckt de gansche kust,
  Dat dan het echte wijf mach sygen inde lust,
Mach uyt een volle drift met haer gesellschap mallen,
En met een lossen toom in minne-stuypen vallen,
  Mach springen uytten bant, en plegen metter daet
  Al wat een lichte koy by wijlen onderstaet.
Maer hoe? sal onse vrou Vlyssis wijf gelijcken?
En als het duyster wort van hare plichten wijcken?
  Sal oyt een reyne siel gaen breken inder nacht
  Al watter opten dach ten goede was gebracht?
O neen, vriendinne, neen; ten is u niet te raden,
Het sal u inden geest en aende seden schaden;

Siet

Siet, als een jonge vrou haer kleet heeft uyt gedaen,
Soo moetſe metter daet de ſchaemte trecken aen. *a*
y moet, oock als de Son gaet in het water ſincken,
et des te meerder glans in reyne ſeden blincken,
Sy moet, al is het licht ſchoon uytte weech gebracht,
Haer ſtralen laten ſien oock inde midder-nacht; *b*
y moet in ware tucht met haren man verkeeren,
oe duyſter dat het ſy. » De nacht is oock des Heeren, *c*
» De nacht is enckel dach voor Godes hel geſicht,
» Ghy, viert dan alle tijt een reyne vrouwe-plicht.
et bed, dat kennis heeft van uwe ſoetſte reden,
oet boven alle ding vernemen uw gebeden,
Moet hooren menichmael een tuchtich huys-vermaen,
Dat oock op deſe plaets by wylen dient gedaen. *d*
od wort (en wel te recht) met bidden aengeſproken
er datter eenich broot aen tafel wort gebroken;
Het bedde, daer voor al op dient te ſijn gelet,
Eyſt nevens uwen diſch een vyerich huys-gebet.
aer wort de gront geleyt van landen ende ſteden,
aer is het grootſte werck dat oyt de menſchen deden,
Daer is een diep geheym, dat niemant af en meet,
En daer de meeſter ſelfs geen reden af en weet. *e*
aer ſchijnt de menſch eē god, hy doet een ſchepſel leven,
at is van hooger hant den echten ſtaet gegeven;

a La femme, lors que ſon corps ne ſe voit point, doit plus faire paroiſtre ſa pudicité, ſon honeſteté, & ſon amour envers ſon mary. Plutarch. au Præcept. de mariag. nom 41.

b *Vt omnia veſtra honeſtè fiant in redditione conjugalis debiti, ſic infirmitatem carnis uſus excipiat conjugalis, ut non caro libidini ſerviat, ſed animi virtus, adjuta divinitùs, carnalis concupiſcentiæ frena reſtringat. negotiū namque ſubſcipiendæ prolis ita debet peragi, ut ſubſerviente verecundiâ, dum ſe ad opus fœcunditatis animus fidelis inclinat, modeſtiam ſimul naturalis honeſtatis, Deo adjuvante, cuſtodiat. Fulgent.*

Hare lanteerne, ſeyt Salomon, en bluſt des nachts niet uyt. Proverb. 30. 18.

c *Dyn is den dach, oock is de nacht dyne.* Pſalm 74. 16. *Vidit illud vel Heſiodus, & etiam noctes Deorum immortalium eſſe, præclarè dixit.*

d *Idem lectulus conſcius ſit precum viro cum uxore communium, qui conſcius eſt permiſſæ caſtæq; voluptatis.* *aſm. de Chriſt. matr.*

e *Vt ignoras quæ ſit via oſſium in utero gravidæ, ita ignoras opus ipſius Dei qua viâ faciat hæc omnia.* Eccleſ. 11. 5. *t hoc merum opus manuum Dei; non enim nuptiæ dant liberos, ſed, qui nuptijs præeſt, Deus; ut ex Theodoreto Luer: Vid. hac de re ſtupentem & in Dei laudes erumpentem ipſum Galenum lib. 17. de uſu Partium. cumprimis verò pendum illud conceptionis ac formationis in utero miraculum accuratè expendit Iobus propheta; ſicut lac me fudiſti, quit, & ſicut caſeum coagulaſti me, pelle & carne veſtiviſti me, oſſibus & nervis cooperuiſti me &c. c. 10. 10. 11. 12. Rectè igitur conceptionem non effectum maritalis congreſſus quis dixerit, ſed conſequens.*

Tis doot wat kunſte baert, tis maer een ydel beelt,
Maer tis het leven ſelfs wat echte minne teelt.
O wat een wonder ding! de Schepper aller ſaecken
Heeft oock het ſchepſel ſelfs een ſchepper willen maecken,
En dat van eerſten aen in God alleen beſtont,
Is byden hemel ſelfs het echte paer gejont.
Is dan aen deſe teelt ſoo wonder veel gelegen,
Soo roept dan om behulp, om Godès eygen ſegen;
En, ſooje metten geeſt na lieve kinders ſucht,
Gaet eert, voor alle werck, den Gever vande vrucht.
Hier dient geen leelick Beelt met onbeſchofte leden,
Daerop de jonge bruyt en vele vrouwen reden,
Hier dient geen vuyl geſpuys, in ouden tijt bekent
Voor goden vande vrucht, de menſchen ingeprent: a
Hier dient alleen bedacht een reyn, en heylich Weſen,
Vyt wiens almachtich Woort de weerelt is gereſen,
De weerelt heden noch op vaſte gronden ſtaet,
Door middel van het bed en van het echte ſaet.
Hier dient geen vuyl gepeys de ſinnen aen te raecken,
Hier dient geen ydel ooch de tochten op te maecken, b
Hier dient een ſtille ſiel, een reyn en vroom gemoet,
Dat na de rechte maet ſijn echte plichten doet.
Wel aen, ghy deftich man, wilt hier ten eerſten myden
Met ongetoomde ſucht op deſe baen te ryden,
Ghy, die ſijt in het huys een vorſt, een opper-heer,
Vergeet u reyne plicht in deſen nimmermeer;

a *Dij plurimi (pudor!) ipſius coitus apud Ethnicos præſides Subigus, Prema, Ianus, Liber. & rationes cujuſque vid. apud Meurſ. Syntag. de Puerperio. Quin & nova nupta, ne ſterile haberet conjugium, in Priapi faſcino ſedere ſolebat. hinc Auguſtin. de Civit. Dei lib. 6. cap. 9. Sed quid hoc, inquit, dicam, cum ibi ſit Priapus nimis maſculus, ſuper cujus immaniſſimum & turpiſſimū faſcinum ſedere nova nupta jubebatur, more honeſtiſſimo & religioſiſſimo matronarum? & Arnob. lib. 4. Etiamne Mutinus, cujus immanibus pudendis matronas inequitare auſpicabile ducitis & optatis?*

b *Non tantùm adulterium eſſe vitandum Deus præcepit, ſed etiam cogitationem ne quis aſpiciat alienam, & animo concupiſcat; Lactant. lib. 6. cap. 23. circa fin.*

Leet

Jeert aende domme jeucht een heus en matich paren,
In weeſt, oock inde loop van uwe groene jaren,
In woorden niet te los, in daden niet te veyl,
By dage niet te mal, by nachte niet te geyl. *a*
Een recht vernieude ſiel moet beter dingen weten,
Moet anders ſlapen gaen, moet anders leeren eten,
Moet anders beſich ſijn ontrent het echte bedt,
Als een die maer het vlees ſich tot een eynde ſet. (len,
Hoort, vriendē, hoort eē woort; wie maer en ſouckt te ſpe-
En koomt miſſchien een kint in deſen brant te telen,
Die is, na Rechten ſelfs, de rechte vader niet,
Om dat hy opte luſt, niet op de vruchten ſiet. *b*
De Echt en haer gevolch is aenden menſch gegeven
Of om een ander menſch te brengen in het leven,
Of om onkuyſche drift te myden door de trou,
Of om de ſoete ſchult te quijten aende vrou; *c*
iet hier, o wettich man, hier ſijn de rechte palen
Waer over uwe jeucht geen recht en heeft te dwalen;
Doet vlijt om byde vrouw te woonen ſonder ſchult,
De luſt wort by gevolch, niet als een wit, gedult.
Men vint, oock Heydens ſelfs, die klaer en open ſchrijven
Dat ja een echte paer kan overſpel bedrijven;
Want, als de kriele luſt gaet boven haer behouf,
De man (hoewel getrout) die wort gelijck een bouf.
Wie lieve kinders ſouckt, en dientſe niet te winnen
Door ongeregelt ſpel, door geyl en dertel minnen;
Men prijſt in menich ding de gulde middel-maet,
Maer verre boven al ontrent het echte ſaet.
De krachten vande jeucht, het beſte vande ſinnen
Verſtompen inde menſch door ongeregelt minnen,

a Il fault toucher ſa femme ſeverement & chaſtement, afin que en la chatouillant trop pres, cela ne la face ſortir hors des gons de la raiſon. Montagn.
Ille ipſe tactus corporum, qui vitari non poteſt, debet eſſe caſtiſſimus Eraſm.

b *Quomodo conaris auferre de nuptijs unde fiunt nuptiæ? quo ablato, mariti erunt turpiter amatores, meretrices uxores, thalami fornices, ſoceri lenones. Auguſt. lib. 15. contra Fauſtin.*
Si plus quàm donum mens reſpicienda datoris,
Non debes vitam Sextiliane patri.
Ouwen.
In voluptatem ſolùm vel principaliter intendere beſtiale eſt. Sum. Sylveſt.

c *Licitus eſt matrimonij actus ad tria; Primò, ad prolem procreandam; cùm ad hoc ſit inſtitutum conjugium, Secundò ad debitum conjugale ſolvendum; quia opus eſt Iuſtitiæ ſuum alteri tribuere. Tertiò ad vitandam fornicationem, quia eſt opus charitatis tollere periculum peccandi in altero, quod & in ſeipſo locum habere ſtatuitur.*

Ia, wat te besich is ten dienste van het vleys
Is kort in sijnen tijt, en veerdich opte reys; *a*
Men schrijft de musschen toe niet lang te konnen leven,
Om datse sonder maet haer om te paren geven;
De muyl in tegendeel wort uytter maten out,
Om dat hy dese kracht in hem besloten hout. *b*
His over lang gemerckt, het kan de boomen schaden
Wanneerse dickmael staen met vruchten overladen;
Al watter in het velt sijn saet te milde schiet,
En duert als geenen tijt, maer gaet in haest te niet: *c*
Maer boven alle kruyt, en boven alle dieren,
Het sy die langs het wout, of om den hemel swieren,
Soo lijt de swacke mensch voor al het meeste quaet,
Wanneer hy dertel is, en uytten regel gaet. *d*
Wat sijn uyt dit bejach, wat sijnder ongemacken,
Die herte, lever, breyn, die al de leden swacken?
Gicht, kortheyt opte borst, hoest, teiring, flerecijn,
En dan; maer tis te vuyl, om hier genaemt te sijn.
Ey siet eens, soete jeucht, hoe gaen de menschen quelen
Die geyl en ritsich sijn, en al te dertel spelen!
Haer oogh is sonder glans, haer geesten sonder vier,
Haer beenen sonder kuyt, haer kuyten sonder spier:
Heeft yemant oyt een salm met netten opgetogen
Die van den gladden ael was binnen uytghesogen?
Die kent soodanich volck, om dattet *hengsten* sijn
Van binnen uytgemercht, van buyten enckel schijn.
Het saet is dierbaer nat; laet vry een ader steken,
Oock veel gelaten bloets en sal u geensins breken,
Of soo veel hinders doen, als hier een drop alleen;
Want vocht dat menschen teelt is hondert tegen een.

a *Nimius coitus est destructio corporis & abbreviatio vitæ. Aristot. Vid. Nicol. Pasquier.* liv. 7. de ses lettres. lett. 2.

b *Ioh. Riolan de diæta sanorum cap. 27. Ioh. Cuba in medic. tract. de Passer. ubi masculas aves hac de causâ unum tantùm annum putat vivere. Idem asserit Ioubert des Erreurs popul. lib. 2. cap. 7.*

c *Lactucæ, caules, & aliæ plantæ, citò aut nimium seminis producentes, citò arescunt. Aristot. de generat. animal. cap. 1. Theoph. de Histor plant. lib. 4. cap. 13. Vid. Anthon. Muret. Var. lect. lib 3. cap. 14. Vbi de oraculo, quod Peleo redditum est, memorabilem refert historiam.*

d *Homo magis quàm cætera animalia in coitu dissolvitur. Arist. in Orbicul. quæst. sect. 4. cap. 6.*

Iet sijnste leven-sap, het beste vande leden,
Vort in een korte stont door lusten afghereden,
Al watter over blijft en is maer enckel draf,
En siet! dan koomt de doot, en snijt het leven af.
; niet de wijste Vorst, met een-en-vijftich jaren
ı haesten wech geruckt en in het graf gevaren,
Alleen maer out geseyt, soo menich man gelooft,
Om dat hy door de lust van krachten was berooft? *a*
Vel aen dan, weelich volck, wilt uwe jeucht besnijden
.n op een rechte maet, en op bequame tijden;
Want als het echte paer geen regel houden kan,
Tis schande voor de vrou, en schade voor den man.
)aer sijn, oock inde trou, veel ongelege stonden
Vanneer u kinder-sucht is dienstich ingebonden; *b*
Het is een oude wet, oock voor een jonge bruyt,
» Viert Mena, (*c*) reyne jeught, en stelt u saecken uyt.
)e lantsman mocht te mets het saeyen beter staecken,
)m dattet nutter is by wijlen eens te braecken;
» Het bed en alle ding dat heeft een eygen tijt,
» Wat gister dienstich was, is heden nut gemijt.
Noch dient het echte paer sich even dan te scheyden
Wanneer men God ter eer de sinnen wil bereyden,
T'sy datmen door het lant in alle steden bidt,
Of treurigh voor den Heer in sijnen huyse sit: *
Niet dat het bed-geheym, dat jonge lieden plegen,
Den hemel tegen is, als buyten alle segen,
Maer dat de wijse Geest, die inder hoochte sweeft,
Aen al wat yeder doet sijn eygen stonden geeft;
Of schoon en spijs, en dranck sijn Godes reyne gaven,
Noch raet des Heeren woort ons somtijts niet te laven;

a *Rex Salomon, quamvis unius tãtum & quinquaginta annorum esset cum è vita decessit, tamen senex, etiam aliquo tempore ante mortem, in sacris litteris dicitur.* 1. Regum 11.4. *utpote cui senectutem frequens coitus cum uxoribus ac cõcubinis ante tempus acceleraverat. not. Tiraquell. ad leg. connub. 11. n. 8.*

b Livit. 18. 19.

c *De Menâ, sive Iunone Fluonia, quam Iovis privignam veteres dixêre, vid. Augustin. lib. de Civit. Dei 4. c. 11. Alexand. ab Alexand. Genial. dier. lib. 2. cap. 25.*

* Ioel. 2. 16. Exod. 19. 15. Ies. 85. 3. Teeling. Christ. Leytsman 2. bouc cap. 4. num. 3.

Daer is een ſeker tijt wanneer men handel doet,
Daer is een ſeker tijt wanneer men ruſten moet.
Tis vorder, echte volck, geraden om te ruſten
Wanneer het ſwangher wijf gevoelt haer eerſte luſten,
Wanneer een jonge vrou haer maegh en herte klaeght
En voelt in haer geheym een teycken datſe draeght;
Want als een teere vrucht haer eerſt begint te ſetten,
Al wat de vader doet dat ſal de moeder letten;
Wie veel den acker plought wanneer hy is beſaeyt,
Die breeckt ſijn eerſte werck en maecktet al bekaeyt. a
Tis dienſtich boven al, jae noodich, jonge vrouwen,
V jonſte tot den man oock dan te weder-houwen
Wanneer ſijn brooſe jeught, na ſieck te ſijn geweeſt,
Vernieude krachten voelt en wederom geneeſt;
Hier iſſet tegen recht u vrient ſijn recht te geven,
Want wie hem dan gelieft die taſt hem aen het leven,
Hier is de ſoetheyt wreet, hier wrange ſtuerheyt ſoet,
Hier is het geven quaet, hier is ontſeggen goet:
›› Noyt dienter eenigh vier van vier te ſijn genomen
›› Wanneer de gulde vlam eerſt uyt begint te komen;
›› Geen boom van nieus geplant en dient te ſijn geſnoeyt
›› Tot dat het jeughdich hout in volle tacken groeyt.
Let hierop, echte man, het ſijn gemeene ſaecken,
Die u, met u gemael, die al de vrienden raecken;
En hoort noch evenwel een ſtuck dat vorder gaet,
Om dattet menichmael de ganſche weerelt ſchaet.
Genaeckt geen echte vrou wanneerje ſijt beſchoncken,
Want dan en dienje niet, als om te liggen roncken;
›› Tis hinder aen het Lant als yemant qualick mint,
›› Een ongeregelt bed, een ongeregelt kint.

a *Magnum eſt ex congreſſu in recenti conceptione abortus periculum, ob rationes quas tradit Avicenna & aliј medici relati in Summa Silveſtrin. Hippocrat. in lib. de ſuperfœtat. & è recentiorib. Math. à gradibus conſ. 71. colom. 1. & ſeq. Sed an omninò toto tempore, quo prægnans eſt mulier, à congreſſu abſtinendum ſit (quod Zenobiam factitaſſe memoriæ proditum eſt) multi cogitandum relinquunt: Quidam modò modus & temperantia adhibeatur, congreſſum permittunt: gravidam (inquit Gouſius) cognoſcere non prohibet Scriptura, ergò illud tanquam peccatum haberi non debet. William Gouge Theolog. Angl tractatu of domeſt Duties. Quod beſtiјs ipſo naturæ jure præſcriptum eſt, ut pregnantes ad partum uſque non coëant, hoc in hominibus ſciant arbitrio relictum, dixit Hieronym. Epheſ. 5.*

S

;y doen een dubbel quaet die vanden wijn verwonnen
)yt met een droncken hooft dit wichtich ſtuck begonnen,
„ Wat kan het anders ſijn als ſchuym van lichten aert
„ Dat Bacchus heeft geteelt, en Venus heeft gebaert?
)iogenes vernam een onbeſuyſden jongen
)ie met een vreemt gebaer op ſtrate quam geſprongen,
De lecker (ſey de man) die ſoo onaerdich ſpeelt,
Moet uyt een droncken hooft voorſeker ſijn geteelt. *a*
ieen ongeſtuymich hooft, geen omgeroerde ſinnen,
ijn dienſtich aen het volck om ſaet te mogen winnen,
„ t'Sy datmen menſchen plant, of datmen haver ſaeyt, *b*
„ Het is de beſte tijt wanneer het niet en waeyt.
ier dient een ſtille ſiel, die niet en is bewogen,
)ie uyt een voorigh leet geen ſpijt en heeft geſogen;
Hier dient een ſtille ſiel, die niet en is beſchroomt,
Die van geen drouvich lijck, of ſiecke lieden koomt;
ier dient een ſtille ſiel bevrijt van alle tochten,
)ie wraeck uyt enckel ſpijt op haren naeſten ſochten;
Hier dient, o ſoete jeught, hier dient een ſtille ſiel,
Die noyt op vreemt gepeys in deſen handel viel.
Tis menichmael geſien dat lieden van verſtande
De klouckſte vande ſtadt, de grootſte vanden lande,
Voor ouders ſijn gekent van kinders ſonder naem,
Recht kluntens voor dē plough, en anders niet bequaem:
Voor reden wort geſeyt, dat, als de wijſe mannen
Sijn met een diepe ſorgh geduerich ingeſpannen,
Het beſte leven-ſap en al het fijnſte bloet
Niet is gelijck het ſou, of daer het weſen moet;
Of ſy dan ſchoon het werck ter rechter ure plegen
De ſinnen reyſen uyt, of blijven onderwegen,

a *De Diogene hæc refert Plutarck. de Educat. lib. in principio. Idem ferè de Zenone Cittico retulit Laërtius, qui Aristone diſcipulo multa temerè procaciterque dicente, poſſibile non eſt, inquit, ita te dicturum niſi ebrius te genuiſſet pater.*

b *Eſt occulta quædam contagio vitiorum animi in corpora, & rurſus corporum in animum. Sic ex morbo ſenioque corporis naſcitur iracundia, ex nimio amore compertum eſt ſuboriri tabem corporis; quas affectiones mutuas ſi videmus in corporibus ſanis ac valentibus, quid cenſendum eſt in liquidis illis rudimentis unde naturæ fabricat hominem? Eraſmus de Chriſt. matr. in fin.*

De siel is elders vast, het lijf is maer een romp,
Dus werter yet geteelt, het is geweldigh plomp: a
Ghy daerom, hebje lust een aerdigh beelt te malen,
Soo laet in dit geval geen sinnen elders dwalen,
En raeckt noyt echte wijf, als uyt een vollen wensch,
„ De mens die menschẽ teelt behoufť eẽ ganschẽ mensc[h]
De kracht van al het lijf moet hier te samen wercken,
De geest moet niettemin de buyte-leden stercken,
„ Noyt sietmen datter mensch of eer of danck behaelt,
„ Die metten lijve werckt en met de sinnen dwaelt.
Daer is op dit geval noch vry al meer te lesen,
Maer een gebot alleen kan u voor duysent wesen;
„ Maeckt soo te sijn gestelt, wanneerje kinders bout,
„ Gelijckje metter daet u kinders wenschen sout.
Al wat de kamer raeckt, en diergelijcke saecken
Te plegen voor het volck, of openbaer te maecken
Is tegen alle tucht; het soetste vande trou
Blijft tusschen echte man, en tusschen echte vrou.
Ghy siet u stille kouts behangen met gordijnen,
Geen son of helle maen en dienter in te schijnen,
Want, als ghy neder sijght op uwe ledekant,
Ghy sijt als op het Vry van eenich ander lant;
Dit schijnt te sijn geseyt, Ghy, met u lieve beyden,
Sijt van het ander huys in plaetsen onderscheyden,
Sijt in u stil geheym, en uyt het licht gebracht,
Ghy, laet het bedde-werck begraven inder nacht;
Ick heb op dit geval een soete spreuck gelesen,
Die voor uyt-mondich volck een regel dient te wesen,
Die met een stale pen is weert te sijn geset
En binnen u gemoet, en voor het echte bed:

a *Viri qui ingenio sunt acuto, aut eruditione præstant, quia ipsorum animus in perpetuâ quadam cogitatione versatur, in ipso actu conjugali sæpe aliàs res agunt; quare semen quum nihil nisi corporeum habeat (animo nempe tum peregrinante) non multum præstantissimæ istius facultatis habet. Alexand. Aphrod. Probl. l. 29 Quæ causa, multorum judicio, fuit quamobrem Aristarchus Alexandrinus, summæ vir eruditionis, Aristagoram & Aristarchum filios habuerit stolidos, bardos & propemodum amentes. Petrus Crinit. Honest. Discipl. lib. 21. c. 9.*

Et hinc fortè rectè proverbium Gallicum

Souventefois grans personages
N'ont point d'enfans, ou point des sages.

't ſy dat eenich paer wil minnen ofte kijven,
D' ſaecke dient geſmoort, en onder hen te blijven;
Het gae gelijck het mach, of voor, of tegen wenſch,
En ſeght het, echte volck, en ſeght het geenen menſch.
een ander, wie het ſy, en macher komen gapen,
ler twee, te ſamen een, op haren leger ſlapen,
Geen oir, geen dertel oogh en kome dringen in,
Wanneer het echte paer ſich oeffent inde min: *a*
watter in het bed wort onder een geſproken
ent met een reyne ſprey wel dichte toegeloken,
Twee lieven, ſonder meer, dat is een vol getal,
Al waermen echte vreucht of liefde plegen ſal.
en vint in deſe ſtadt, men vint onguere monden
ie over dit geval ſijn byſter ongebonden,
Die, wat de kamer raeckt gaen brengen opte ſtraet,
En maecken van het bed een open tafel-praet:
en vint hier menichmael oock nieu-gehoude paren
ie voor een ganſch geſin haer tochten openbaren,
Die toonen voor het volck een los en mal gebaer,
Als of de weerde trou maer jock en ſpel en waer;
hy, die u hier vergeet, gaet totte wilde dieren,
n wort door hare tucht beſet in uw manieren,
Gaet in het woeſte boſch, en leert oock even daer,
Leert heus en eerbaer ſijn ontrent u wederpaer;
oyt ſieter eenich beeſt, noyt ſieter menſch Camelen,
f Vors, of Oliphant, als in het duyſter telen; *b*
Daer is een teyne ſucht, en dat tot uwer ſchand,
Daer is een eerbaer root, oock in het beeſte-lant:
laer onder dit beſlach en is het niet te lyden
at hier oock vrouwen ſelfs haer niet en konnen myden,

a *Actus præcipuus & proprius matrimonij habet conjunctam maximam verecundiam, unde requirit ſecretum, nec quiſquam eſt tam impudens quin teſtes omnes, etiam liberos ſuos qui ſunt ipſius matrimonij fructus, abeſſe velit quando illi actui dat operam ita Auguſt. l. 14. de Civit. Dei cap. 18. & 20. & ratio eſt quia actus ille convenit homini qua parte ſimilis eſt brutis, membra enim non obediunt rationi. Pudendum enim, quaſi pudore utendum, Clemens Alexand. lib. 2. Pædagog. cap. 10.*

b *Seceſſum ac ſolitudines petere Elephantes, dum coire libet, ſcripſit Ariſtoteles, de Hiſtor. animal. lib. 5. c. 2. Plin. lib 8. cap. 5. Ælian. lib. Hiſt. animal. 8. cap 17. de Camelis, Plin. lib. 10. cap. 36. Ælian. lib. 6. cap 60. de Ranis idem Ælian. l. Hiſt. anim. 13. quos vide.*

 Dat

Dat vrouwen klachtich ſijn, niet in het ſtille bed,
Maer voor een vollen raet, of voor de ganſche wet.
Men heefter, even hier en overal, gevonden
Die met een ſtout gebaer voor al de weerelt ſtonden,
En brachten in het licht en aenden klaren dach
Al wat het bedde weet, en daer verſegelt lach:
De trouw en haer geheym met al het echte weſen
Is in het Hof geſien en over al geleſen,
De taelman ſtont bedut, de rechter ganſch beſchaemt
Om datter wert gepleyt dat niet en dient genaemt.
Hier moet een jonge vrou de rechte gronden weten
Om naer een vaſten peyl haer ſaecken af te meten;
Wel leert dan, wie het raeckt, dat u geen kleyne tijt
(Schoon datter yet ontbreeckt) van echte banden vrij
Ghy moocht geen bed-gebreck in rechten openbaren
Als naer een koude ſucht van drie geheele jaren,
Dit onheyl heeft den aert om niet te ſijn geklaecht
Als van een echte wijf, en noch een volle maecht;
Want heeft de ſoete trou maer eens haer volle leden,
Soo is voor alle tijt het klagen afgeſneden;
En of dan eenich man ſijn eerſte kracht verlieſt,
Geen wijf en heeft de macht dat ſy een ander kieſt. *b*
Al watter naderhant kan yemant overkomen
Dat moet, hoe dattet gae, ten goede ſijn genomen,
Ia ſchoon u bed-genoot vergat ſijn echte ſchult,
Daer is geen beter raet, als lyden met gedult.
Maer ſoo miſſchien de man met onbequame leden
Is vanden eerſten af op uwe kouts getreden,
En dat het onheyl duert tot aen het derde jaer,
Soo eyſt u jeucht te recht een ander wederpaer;

a *Erumpit impudens fœmina, & in facie erubeſcentium populorum genitalis tori revelat & denudat arcana, & de mariti frigiditate conqueritur, allegans hanc ſufficientem & evidentem repudij cauſam, quod ſemi-vir eſt & inutilis matrimonio, qui non eſt promptus ad coitum. Iohan. Salisberienſ. de Nugis Curial. lib.8. c.11.*

b *Iuſtinianus primò marito biennium, ut ſeſe probaret, dederat. L. pen. C. de repud. Sed poſteà Novell. Conſt. 22. triennium ſtatutum eſt, idque in praxin admiſſum. & Honorius Pontifex c.3. fin. eod. tit. pœnitentiam indixit viro ac mulieri qui ante id tempus conquererentur. Si ergò poſt trienniũ virgo reperta eſt uxor, poterit ſeparari, & aliàs non. Vid. Anth. Hottom. in tract. de diſſolutione matr. ob frigiditatem.*

.:t dat om dese feyl de trouwe wort ontbonden,
Aer dat geen ware trou daer oyt en is gevonden,
Want als een vrouwwe trout die niet en wort gemant,
Soo blijft de vrouwe los, de trouwe sonder bant. *a*
Aer des al niettemin ick rade, jonge vrouwen,
Iien ghy machtich sijt het vlees te wederhouwen,
Soo deckt het onheyl toe; tis beter niet geklaecht
Als dat het gansche lant van uwe schaemte waecht:
Gooft het, Moeder sijn, al wortet seer gepresen,
. kan haer die het wenst verdriet en hinder wesen;
Een kint niet wel geteelt, of qualick opgevoet,
Brengt niet als enckel leet oock aen het naeste bloet.
Wanneer de vrouwe draeght, soo dient de man te letten
D: niemant door het huys misschien en kome setten
Yet dat wanschapen is, een wreet of selsaem beelt,
Dat ons het ooge tercht, en soo de sinnen steelt,
Wat oubollich staet, of vreese kan verwecken,
Omet een snelle schrick ons inde leden trecken,
En dient geen jonge vrou, voor al niet, daerse slaept,
En van de reyne trou de soete vruchten raept,
Vlt oock om dese tijt u niet te seer vergapen
An eenich selsaem dier, als simmen, katten, apen;
En draeght niet inden arm, en leght niet aenden mont
Een vreemden baviaen, of plat-geneusden hont:
T byde vrouwen selfs in geenen deel te mercken
He dat een vreemt geval kan opte vrouwen wercken,
Hoe onverwachte schrick tot aende vrucht belent,
En hoe een selsaem spoock sich inde moeder prent:
Wanneer een vrouwe draecht, het schijnt dat alle krachten
Sin besich aende vrucht, en op de moeder wachten;

a *Non per viam divortij, ut Iustinianus voluit L. pen. C. de repud. sed per viam potius nullitatis, ut Iulian. antecessor Constantinopolitanus, qui recitans latinè novell. const. 36.* sine repudio *matrimonium dissolvatur, inquit. De quâ versione Iuo Carnotens. lib. decret. part. 8. cap. 81.*

Dies waerder eenich ding ſich inde ſinnen veſt,
Dat ſackt van ſtonden aen en druckt in dat geweſt.
De Schrift getuycht het ſelfs, dat Iacob voor de dieren
Van Laban heeft geleyt geſtreepte populieren,
Om, even als het ſchaep ſou paren metten ram,
De plecken van het hout te drucken in het lam: *a*
Ghy die genegen ſijt om ſaet te mogen winnen,
Hebt geen wanſchapen dier, geen monſter inde ſinnen
Stelt liever voor het ooch, wanneer ghy vruchten te[e]
Eē ſchoon eē geeſtich kint, een aerdich menſchen-b[...]
Hier door iſt wel gebeurt dat yemant vande Moren
Vont in voorleden tijt een witte vrucht geboren;
Hier door iſt wel gebeurt dat van een leelick paer
Men wert, oock tegen hoop, een aerdich kint gewa[er]

a Geneſ. 30. 37. *Rerum corporalium qualitates quomodo de corpore ad ſpiritum, eo modo tranſeunt de ſpiritu ad corpus; nam colores virgarum quas variavit Iacob afficiendo tranſierunt in animas pecorum matrum, atque inde rurſus eadem affectione tranſeundo apparuerunt in corporibus filiorum. Auguſt. adverſ. Iulian. lib. 5. cap. 9.*

Tale verò aliquid etiam in fœtibus humanis poſſe contingere Soranus Medicinæ autor nobiliſſimus ſcribit, & [...] *plo confirmat hiſtoriæ: Nam Dionyſium Cyprium Regem narrat eo quod ipſe deformis eſſet, nec tales habere filios* [...] *uxoris ſuæ in concubitu formoſam proponere ſolere picturam, cujus pulchritudinem concupiſcendo, quodam mo*[...] *peret & in prolem, quam concipiebat, afficiendoque tranſmitteret. neque enim Deus ita naturas creat, ut leges* [...] *rat quas dedit motibus uniuſcujuſque naturæ. Soran. lib. 2. retract. cap 62. Simon Majolus Epiſcop. Vulturar*[...] *Dieb. Canicularib. colloq 3. Mulier.*

Een wijf by al het volck vermaert in leelickheden,
Wiens man haer niet en weeck in onbeſchofte leden
Kreech evenwel een kint het ſchoonſte datmen vant
Een peerel vande ſtadt, een wonder in het lant,
Een kint gelijck een beelt, dat alle menſchen preſen,
En namen inden arm, of met den vinger weſen,
Een kint na volle wenſch, een gaeu, een aerdich fret,
En niet te byſter ſchrael, en niet te lydich vet; *b*

b *Narrat D. Hieronymus Quæſtion. in Geneſi hujuſmodi hiſtoriam, & veritatem conſilio ac prudentia præſtantiſſimi iſtius medici Hippocratis detectam eſſe aſſerit. Aliud exemplum vi*[de] [...] *Plutarchum de Plac. Philoſ. lib. 5. cap. 12. ubi mulier quæ Æthiopis imaginem ad lectum habebat, Æthiopi ſimil*[em] *in*[...]*fantem edidit. Vide aliam mirabilem & terribilem hiſtoriam quam ad eundem finem refert Ludov. Vives in 1. lib* [...] *Auguſt. de Civitat. Dei. Vide denique quæ annotavit ad hanc rem Ioh. Coraſius in ſententiam ſenatus Tholoſani* [...] *cauſa Martini Guerræ & Bertrandæ Rolſiæ num. ſive annot. 5.*

Ier

En yeder ſtont verbaeſt, en ſach de friſſche leden
En ſach de ſchoone verw, onſeker vande reden,

Dies gincker over al een ſpraecke door de ſtad
Als of hier in de vrouw haer eer vergeten had;
Een man, die verder ſach, ging al het huys beſchouwen,
Ging letten op het ſtuck ter eeren vande vrouwen,
Hy vint een ſchoon vertreck, daer op een kleyn buffet
Een aerdich kinderbeelt ſtont geeſtich afgeſet,
Hy vont een ledekant behangen met gordijnen,
Een leger voor de weert, gelijck het mochte ſchijnen,
Hy vraecht wie datter ſlaept, hem wort beſcheyt gedaen,
En ſtrax ſoo giſt de man hoe dat de ſaecken ſtaen;

Hy ſpreeckt tot al het volck ; ick ſal het oordeel vellen,
Laet maer het jonxſte kint hier inde kamer ſtellen ;
De meyt die loopter om, ſoo veerdich alſſe kan,
En brengtet inde ſael, en geeftet aenden man ;
Die gaetet metter daet ontrent den beelde ſetten,
Die maent een yeder aen hier op te willen letten,
En ſiet ! die nu het beelt en dan het kint bekeeck,
En vont noyt eenich ey dat ſoo een ey geleeck :
Daer gaet de kloucke geeſt met vaſte reden wijſen
Wat datter uyt het ooch kan inde ſinnen rijſen,
En hoe een diep gepeys, door onbekende macht,
Het ingenomen beelt kan prenten inde dracht ;
Strax reſer groote vreucht ; de booſe tongen ſwegen,
De vrouw heeft metter daet haer eere weer gekregen ;
En waer doen eenich paer te ſamen wert geſet,
Daer was een ſchoon geſicht ontrent het echte bed.
Ghy des al niettemin vermijt de geyle beelden
Geſchildert voor het volck ten dienſte vander weelden ;
Al wat het ſtout pinceel uyt luchten hoofde treckt
Heeft menich ooch getercht,en menich hert bevleckt : a
Een Loth, of Davids val ten nauſten af te malen
Doet, ick en weet niet hoe, de loſſe ſinnen dwalen ;
Een ſtier, een valſche ſwaen,die jonge maechden ſchet,
Heeft dickmael aende jeucht de luſten ingeprent. *b*

a Tradit Suetonius Tyberium cubicula plurifariam adornaſſe tabellis laſciviſſimarum picturarum, ut aſpectu deficientes libidines excitaret. meliùs Ariſtoteles lib. Polit 7. cap.17. ubi prohibet aſpicere picturas aut actus deformes, monetque ut ſit cura magiſtratibus nullam neque picturam neque ſtatuam eſſe debere talium rerum imitatricem, & benè Propert lib.2. Eleg.4. impudicitiæ ve[...] originem tribuit picturis obſcœnis quibus ſpectatores ad libidinem provocantur; hiſce verſibus :

Quæ manus obſcœnas depinxit prima tabellas,
Et poſuit caſta turpia viſa domo,
Illa puellarum ingenuos corrupit ocellos,
Nequitiæque ſuæ noluit eſſe rudes.

b *Exemplum ejus rei eſt in Eunucho Terentij, ubi Chærea adoleſcens ſuſpectans tabulam, in quâ depingebatur Io[...] & Danaës concubitus, in libidinem exarſit; quem locum ſeriò ad hoc expendit Auguſtin. de Civitat. Dei lib.7.cap[...] Tiraquell. ad leg. 16. conjug. num.33.*

E.

En laet dan oock de kunst u geensins hier bewegen,
Want even inde kunst daer is het quaet gelegen;
Hoe dat in dit geval de schilder hooger sweeft,
Hoe dat hy dieper quetst, en harder nepen geeft;
Hoe dat hy naerder weet het leven uyt te drucken,
Hoe dat hy verder kan de gansche tochten rucken
Tot ick en weet niet wat. gewis, de beste geest
Doet hier het slimste quaet, en hindert aldermeest.
Wat seyt de kunste meer. vermogen echte luyden
Door moes van Bever-geyl en ander minne-kruyden,
Door kitsich netel-saet geroert in spaensche pap,
Door artisocke-merch, en siltich oester-sap, *a*
Door herssens vande duyf, en lil van hane-kammen,
Door eyers vande mus, en beyers vande rammen,
En watter door de kunst kan werden by-gebracht
Te styven tot het bed haer uytgeputte kracht? *b*
Geef antwoort mijn vernuft, ten eynde jonge paren,
Die over dit beslach in eenich twijffel waren,
Verstonden met bescheyt en watter mach bestaen,
En watter qualick voucht, en niet en dient gedaen.
Het wit dat yemant heeft kan veelderhande saecken
Geoorloft aenden mensch of gansch onheylich maecken,
Want die een wettich ding ten quaden eynde buycht
Wort, even in het goet, van sonden overtuycht.
Siet als een jong-gesel in echten staet getreden
Vint koelheyt, trage sucht, vint onmacht inde leden,
Of dat hy andersins niet recht betalen kan
Wat vrouw en trouwe vercht tot laste vanden man,
Of, dat een ware sucht om vrucht te mogen winnen
Hem prickelt inden geest, en niet een dertel minnen,

a Si l'eau contenue dans les escailles des huitres face l'homme plus gaillard, *Item an hac in re ipsæ prosint ostrea & quâ qualitate, disputat Ioubert.* des Erreurs popul. en la 2. partie chap. 21.

b *Multa ad eam rem Plin maximè verò lib. 26. cap. 10. & lib. 28. cap. 8. item Michael Savonarola tit. de spermate tract. 6. cap. 20. Manard. lib. 11. Epist. medec. cap. 2. & alij velati Tiraq. l. 15. connub. num. 3.*

Soo wort het echte paer by wylen vry gheſet
De tafel even ſelfs te ſchicken naer het bed;
Niet door een geyl bejach van onbekende ſpijſen,
Dat niet als bobbels maeckt, en doet de leden rijſen,
Niet door eē grillich kruyt, dat ſchuym en winden bro
Maer door geſonde koſt, die al het lichaem voet;
Maer ſoo in dit geval de keucken ſoude ſtrecken
Om tot een meerder brant de leden op te wecken,
Of dat een dertel menſch heeft voor ſijn hoochſte wi
Niet om te ſijn gevoet, maer om te ſijn verhit;
Soo iſſet ongerijmt het lijf te willen ſtercken
Om door een nieuwe kracht de tochten uyt te wercken;
Geen ſonde dient verweckt, maer uyt te ſijn gebluſt;
Geen trouw en is gewijt ten dienſte vande luſt. *a*
Hier rijſt een ander vraech, die over lang geleden
Heeft al de weerelt deur geduerich om-gereden,
Die noch in onſen tijt by wylen omme gaet,
Nu by het jonge volck, dan by den echten ſtaet;
Te weten, of het dient de menſchen aen geraden
Door wortels, ſelſaem kruyt, door onbekende ſaden,
Of ander vreemt geheym, een flauwen minne-brant
Te brengen tot de kracht van haren eerſten ſtant;
Hier op een kleyn bericht; Na vlytich onderſoucken
En vanden ouden tijt, en van de nieuwe boucken,
En word ick niet gewaer dat loof, of ſelſaem gras
Oyt oorſaeck tot begin van rechte liefde was:
Veel, die in waren ernſt van deſen handel ſchrijven,
Verachten dit bejach als klap van oude wijven, *b*
En ſeggen dat het moes dat menich vryer brout
Geen liefde baren kan, geen haet en wederhout.

Victus rationem hoc caſu tradere Medicorum erit, de qua ex profeſſo tractat Rodericus à Caſtro Luſitanus, medicus hodiernus, in tractatu De morbis mulierum cap. 5. Iohan. Riolanus method. medendi ſect. 4. cap. 9. de Veneris impotentia.

a *Carnis commixtio ſit creandorum liberorum gratiâ, non ſatisfactio vitiorum. ita Greg. 33. 4. 4. c.*

b *Ammianus Marcellinus lib. 29. iſtas amatorias incantationes aniles & ludicras appellat. vid. Tiraq. l. 14. connubial. per totam.*

n ander wil het kruyt dat minne kan verwecken
graven inder nacht, en voor de menschen decken,
Gelijckmen voor het volck van geen vergif en schrijft
Dat kleyne kinders doot, en uytte moeder drijft: *a*
Vie heeft sich immermeer voor desen onderwonden
: trecken soete min uyt dese loose vonden,
Die naer een korten tijt geen klachten heeft gedaen
Een saecke vol gevaer te hebben onderstaen?
e visch, die giftich aes heeft in het lijf gesogen,
Vort naer men wilt gefoolt, en daer men wilt getogen,
Maer alsmen desen vang aen gast of vrienden biet,
Soo dientse voor de mont, of voor de mage niet. *b*
ls yemant is vergift door loose minne-drancken,
y schijnt gemaeckt te sijn tot enckel Venus-jancken,
Maer veeltijts feylt de geest, soo dat hy niet en kan
Vervullen, daer het dient, de plichten vanden man.
l die met open keel hen geven om te drincken
Vat sotte liefde mengt, wat Circe plach te schincken,
Sijn doff, en sonder geest, gelijck een deusich swijn,
Soo datse totten buyck alleen genegen sijn. *c*
en van het geestich volck die met geleerde dichten
Ging cieren sijnen tijt, en in het duyster lichten,
Verviel in dwepery, om dat sijn jonge vrou
Hem door een minne-dranck tot minne trecken wou: *d*

a *Sapientissimè Plinius amatoria ista inter ea medicamina collocavit quæ indicari atque demonstrari non oportet, ut abortionis & alia similia. exempla enim noxia venenorum hujusmodi alibi invenies. apud Nicetam Selcri Sethi cujusdam, qui tactu mali punici virginem libidine ac amore incendit.* Estiene Pasquier aux Recherches de France, *Carolum magnum adeò amatorijs incantationibus abreptum fuisse scribit, ut etiam mortuum cadaver muliercula amare & secum vehere non desierit. cui tamen reclamat auctor qui* les Recherches des Recherches *scripsit, idemque Nicolaus Pasquier, patrem defendens, asserere conatur, aliaque similia adfert. lib. 10.* de ses lettres.

La pescherie, qu'on fait de poissons avec des appasts empoisonnez, est bien soudaine à prendre & promp- à arrester le poisson, mais elle le rend mauvais & dangereux à manger: aussi les femmes qui composent ertains bruvages d'amour ou quelques autres charmes & sorcelleries pour donner à leur marjs, & qui les ttrajent ainsi par allechemens de volupté, il est force qu'elles vivent puis apres avec eux insensez, estour- is & transportez hors de leur bon sens. Plutarch. au Traicté des Præcept. de Mariag. nomb. 5.

Amatorium malo exemplo datur, ut à Iulio Paulo scriptum est lib. 5. sententiarum & à Quintiliano in declamaionibus. turpe enim est inter virum & uxorem aliter quàm amicitia, obsequio & officio parari amicitiam. Ærod. r. judicat. lib. 8. cap. 12.

Lucretius poëta, & ipse Caligula imperator amatorio in furorem versi, unde Iosephus & Tranquillus ipse malorum mnium causam, quæ à Caligulá gesta sunt, non tam ei, quàm uxori tribuunt, quæ amatorio maritum exasperaverat: Quin & Lucullus, imperator ille clarissimus, Plinio narrante, amatorio perijt. accusatur etiam Numantina uxor Plautij Silvani injecisse carminibus & veneficijs vecordiam marito. Ærod. eod. rer. jud. lib. 8. cap. 12.

Hier door is (ſoomen hout) Caligula bedorven,
Lucullus uyt geteert, Silvanus mal geſtorven,
    Hier door heeft menich wijf, al ſcheen de liefde groo
    Door onbedachte ſucht een lieven man gedoot:
Dies iſſer op gevolcht, dat alle goede wetten
Haer tegen dit bedroch met harde ſtraffen ſetten,
    Soo dat het jongſte recht, met al den ouden tijt,
    Geen liefde-rancken dult, geen minne-drancken lijt:
Soo ſtelt dan liever vaſt, dat onder echte luyden
Een ſoet en heus gelaet is boven alle kruyden;
    En datter niet een gras in boſch of heyde waſt,
    Dat beter opte trou, als reyne liefde paſt:
Het recht laet yeder toe door ſoet en aerdich jocken,
Door minne, door gedult, malkander aen te locken;
    Maer gunſt te wecken op door naere ſpokery
    En ſtaet geen echte volck, geen jonge luyden vry. *b*
Wie kan eē ſ'menſchē hert door kruyt of danckē buyg
Wie kander ſoete min uyt harde wortels ſuygen?
    Pluckt, ſtoot, mengt onder een, al wat je mengen kon
    De beſte minne-dranck, dat is een heuſche mont.
Philips, de Grieckſche vorſt, (*c*) was op een tijt bevange
Met luſt, en minne-brant, met duyſent herte-prangen,
    Niet om een groote vrou voor princen opgevoet,
    Het is een ſlechte maecht die hem de pijne doet;
Hy dicht op haren naem, hy ſent haer moye dingen,
Hy doet meeſt alle nacht voor hare venſters ſingen,
    Hy ſit op haer en loert bynaeſt den ganſchen dach,
    Int korte, mal genouch gelijck een vryer plach.
Het hof is hem een walch, en al de groote mouwen,
Hy wil een ſlechte kap, hy wil een engen bouwen;

a *L. eorum l. ſi quid aliud §. qui abortionis ff. de pæn. & 16. D.D.*

b *Liceat (ſi licet quod permittitur) blanditijs atque illecebris amorem imperare: non venenis & medicamentis. Ærod. eod. rer. jud. lib. 8. cap. 12.*

(c) *Siet deſe geſchiedeniſſe by* Plutarch. au traicté des Precept. de Mariag. nomb. 21. *Tiraq. leg. connub. 14. num. 8.*

Hy prijst niet, als hy plach, een vast, een hoofs gelaet;
Om dat het sedich ooch de maechden beter staet.
t heeft de koningin geweldich seer gespeten,
meer, om dat het stuck was over al geweten,
Geē slaep en koomt haer aen, geē honger, geē vermaeck,
Soo gans is haer de borst geswollen vande wraeck:
, nademael de Faem liet over al verluyden
t hem de liefde quam uyt vreemde toover-kruyden,
Soo heeftse door beleyt haer lagen soo gestelt,
Dat sy haer vyandin eens kreech in haer gewelt.
gramme koningin met yver aengesteken
uyttermaten graech om haer te mogen wreken,
Sy laet haer sinnen gaen door alderhande pijn,
Die fel, en boven al oock leelick mochten sijn;
is te mael verwoet, en opte maecht gebeten,
schijnt, oock in gepeys, haer op te sullen eten;
Sy wrockt in haren geest, sy vraechtet over al
Hoe sy de jonge maecht ten vollen plagen sal:
wenstse, soo het schijnt, haer oogen uyt te plucken,
er oiren, haren neus, haer wangen af te rucken,
Haer lippen met gewelt te scheuren vanden mont,
En al wat eenichsins haer wel en aerdich stont:
an schijntse gans het vel haer af te willen stroopen,
n met gesmolten loot daer op te laten droopen,
Sy wenst haer wel de doot, maer, uyt een wreede spijt,
Soo wilse mette doot haer houden inden tijt;
wylen gaetse sacht, en, sonder haer te schenden,
eynt dat het beter is haer uyt het lant te senden;
Of wel te sluyten op in eenich diep gebou,
Daer nimmer gulde son, of mane schijnen sou:

Na menich wreet gepeys, ſy laetſe voor haer ſetten,
En gaet in grooten ernſt op haer gedaente letten,
Sy ſpreeckt haer bitter aen, en vraecht haer alle ding,
Van waer, en wieſe was, en watter omme-ging.
De maecht bericht me-vrou met ſoò bequame reden,
Met ſoo een ſoet gelaet, vol aengename ſeden,
Met ſoo een ſedich ooch, dat opten ſtaenden voet,
De koningin betoomt haer ongetoomden moet.
Ick ſie nu watter ſy van deſe malle rancken,
Van naere ſpokery, van vyſe minne-drancken,
Ick vinde, ſeyt me-vrou, ick vinde metter daet
Dat al de liefde-gift is enckel kinder-praet;
Ten is geen ſlim bedroch, geen kunſte van beſweren
Dat u, beleefde maecht, van Princen doet begeren,
Hier is geen toover-kracht, geen liſt, of booſe vont,
Al wat den koninck treckt, dat is u ſoete mont.
Hier waſſet dat de loop van hare gramſchap ſtilde,
De maecht ging uyttet hof, en reyſde daerſe wilde,
En niemant doet haer leet; en ſiet! na deſe ſaeck
Soo liet de koningin den koninck ſijn vermaeck.
Laet drancken, jonge vrou, laet alle rancken varen
En, ſooje middel ſouckt om recht te mogen paren
In vaſt-gegronde ſucht, gaet beter wegen in;
Koopt gunſt met uwe gunſt; en min om enckel min,
Soo doende, ſulje beſt u wederpaer beleſen,
De rechte minne-dranck dat is een eerbaer weſen,
Een onderdanich hert, een ſoet, en reyn gelaet;
Geen kruyt dat inde min de min te boven gaet. *a*

a C'eſt une force inexpugnable qu'une femme legittime, qui mettant en elle meſme toutes choſes, ſon avoir, ſa nobleſſe, ſes charmes, voire tout le tiſſu meſme de Venus, s'eſtudie p[ar] douceur, bonne grace, & vertu, d'acquerir l'amour de ſon marj. Plutarch. au traicté des Præcept. [de] Mariag. nomb. 21.

Hi[er]

Hier dient noch, echte man, betracht in rechter maten
Het redelick ghebruyck van uwe reyne vaten;
Wat dwaelter menich mensch, oock inden echten bant,
Vyt waen, en losse praet, uyt enckel onverstant!
Wy mogen (seyt het volck) ons oogen elders werpen,
En op een vreemden steen de stompe lusten scherpen,
Niet tot begeerens toe (begeeren dient geschout)
Maer dat ons eygen velt te beter sy gebout:
Wy mogen (seyt het volck) ons messen elders wetten,
Soo wy te huys alleen de tafel laten setten:
Maer tis een slimme vont, die aen een reyn gemoet
Gewisse nepen geeft, en innich hinder doet:
De lust te laten gaen en met het ooch te dolen
Sijn voncken aenden geest, sijn even heete kolen; *a*
Hoe? sietmen niet de mug haer branden inde vlam
Die maer om enckel spel ontrent den fackel quam?
Wie van een hoogen berch sich laet ter neder vallen,
Of door een ydel ooch wil in het wilde mallen,
En meynt op sijn gemack te konnen stille staen,
Die struyckelt voor gewis door onbedachte waen.
De sond' is even soo gelijck de gladde slanghen,
Al waerse mette kop sal weten in te pranghen,
Daer koomtse met het lijf. vermijt een quaet begin,
Het quaet wint alle tijt, en kanckert dapper in.
Veel woorden dienen niet. de geesten om te roeren,
En, door een ydel ooch, de tochten aen te voeren
En is de rechte streeck van echte trouwe niet,
Daer is een beter wech die ons de tucht gebiet:
Siet! als uyt eygen sucht de geesten neder sygen,
En, sonder vreemt behulp, een hart bewegen krygen,

a *Adulteram mentem fieri si vel imaginem voluptatis sibi ipsi depingat; benè dixit Lactant. lib. 6. cap. 23. circ. fin.*

Dan mach een wettich paer gaen soucken onderstant,
En door het echte bed verkoelen haren brant:
Het ander is bedroch, en niet als slimme weghen
Die leyden tot gevaer, en buyten allen segen;
Ghy daerom, deftich man, bepaelt uw soete vreucht,
En noemt u bed-genoot een haven dijner jeucht.
Noch moet ick, tot besluyt, een vasten regel wijsen,
Hoe lang het echte werck is inden man te prijsen;
Ghy, neemt dan dit bericht, en dat van goeder hant,
Het kan u baken sijn oock midden inden brant:
Soo lang ghy door het bed wort hooger aengedreven
Om God voor dese gunst een meerder lof te geven,
Soo is u leger reyn. *a* wie desen regel hout,
Die blijft dan even maecht oock als hy is getrout.
Wel hem, die sijnen God, en Godes hooge wercken,
Kan door het echte bed te beter overmercken;
Wel hem, die uyt de trouw en door de vrouw besluyt
Des Heeren soete gunst ontrent sijn weerde Bruyt.
Maer schoon ghy tot den Heer hebt menichmael gebeden,
En tot den man genaeckt met uwe teere leden,
Noch blijckt aen u gelaet dat uwe siele queelt,
Om datter niet een kint om uwen heert en speelt:
Ghy seght het aen het volck; ghy klaecht aen alle sijden,
Vw man, uw beste vrient, die heefter om te lijden;
Die wort dan ongesint uyt enckel onverdult,
Om dat hy draecht alleen misschien uw beyder schult.
Vriendinnen niet alsoo: of schoon u groene jaren
Doen snellick haren gang, oock sonder eens te baren,
Siet dat u dit gheval niet al te seer en quelt,
En tegen uwen man in ongenuchte stelt;

a *De moderatione in usu conjugij à pijs & Deum timentibus adhibendâ tradi potest hæc generalis regula, quod habenda sit ratio honestatis, castitatis & sanitatis. Vid. Iohan. Gerhard. cap. 8. de effect. conjug. n. 436.*

Kinder-sucht, ende bedenckingen daer tegen.

Ghy weet dat Iacob ſelfs ſijn Rachel heeft bekeven — Geneſ. 30. 2.
Om datſe, wat te ſeer door kinder-ſucht gedreven,
Quam klagen even-ſtaech, quam eyſſchen aenden man
Dat niemant, buyten God, den menſche geven kan.
Maer ſeght eens, jonge vrou, waerom den geeſt gequollen?
Om dat u lichaem ruſt, en niet en is geſwollen?
Gaet denckt eens wat het is, en leert dat moeder ſijn
Is dickmael ſonder vreucht, en ſelden ſonder pijn:
Daer iſſer in het lant, die niet ter weerelt hindert,
Als dat haer vruchtbaer lijf heeft al te veel gekindert;
Ach! dickmael dat de menſch uyt ganſcher herten ſouckt,
Wort dickmael dat de mẽſch uyt ganſcher hertẽ vlouckt.
Ick hebbe menichmael de vrouwen hooren klagen,
Dat ſy haer mans te veel ontrent de kinders ſagen;
Indien ghy kinders had, ghy quaemt miſſchien te kort, — *Non eſt orbitas ubi eſt caritas.*
Nu wort ſijn volle ſucht op u alleen geſtort.
Ghy roept des niettemin; ick wil de weerelt ſtercken;
Maer hoort; de weerelt ſelfs en ſal het geenſins mercken;
Een diertje ſes of acht dat van u koomen mach,
En wort niet eens gevoelt in ſoo een groot beſlach:
Of yemant tot een oegſt van hondert duyſent ploughen
Een enckel ſtrootjen bracht, een graentjen wilde voughen,
Of yemant tot een wout vol alderhande groen
Een bies, een klaver-bladt, een grasjen quame doen,
Of yemant tot een Meyr van hondert duytſche mylen
Een enckel traentjen goot, een drupjen wilde quylen,
Ey doch wat ſoudet ſijn? in waerheyt, enckel ſpot:
Ick bidde weeſt geruſt, en ſiet op uwen God.
Betoomt u kinder-ſucht, en ſtelt u ganſche ſaecken
Aen hem die oock het quaet ten beſten weet te maecken;

Hy kent wat u ontbreeɕt. wat is de menſch beſchroom
Tis goet wat vanden Heer den goeden over-koomt.

Hoe een ſwangere vrouwe haer dragen moet.

Doch ſoo het eens gebeurt dat, naer een diep verlangen,
Ghy voelt een teere vrucht in u te ſijn ontfangen,
Soo neemt met alle vlijt u ſwacke leden waer,
En doet niet alle ding gelijck als voor en naer: *a*
Een vrouw die ſwanger is die moet haer leeren myden
Van ongheregelt ſpel, van rotſen ende ryden,
Van al te ſwaren pack, van al te raſſen gang,
Van al te goeden reuck, van al te vuylen ſtanck,
Van alle mal geraes, van alle dertel ſpringen,
Van door een vreemt gebaer de leden om te wringen,
Van over al het ooch te willen laten gaen,
Van angſt en alle ſchrick, van onbedachte waen:
Een vrou die ſwanger is, moet even dan ghedencken
Door praem van enghe dracht haer niet te laten krencken
Geen ding ſoo onbequaem ontrent een teere vrucht
Dan als een jonge vrou in nauwe kleeren ſucht:
Een vrou die ſwanger is, moet haer geduerich wachten
Van naere dwepery, van alle drouve nachten,
Van door een grammen ſin te worden omgevoert,
Ia van een groote vreucht te werden aengeroert;
Want als het ſwanger lijf is beſich mette tochten,
Soo koomt de ſwacke geeſt in veelderhande bochten;
En wat ontrent de vrucht ſijn kracht beſteden moet,
Vergeet ſich inde gal, en aen het vinnich bloet:
Ghy, maeckt u daerom ſterck om uyt te mogen jagen
Schrick, wrevel, gramme ſucht, en alle quade vlagen,
Gewent u tot ghedult, en wacht u vande ſpijt;
Schoon datje licht te peerd, en wonder haeſtich ſijt.

a *Gravidæ corpora curare debent, earumque mens etiam quietem deſiderat; quæ enim procreantur, à matre, in cujus alvo continentur, alimentum capiunt, ut à terrâ ea quæ gignuntur ex eâ. Ariſtotel. Polit. lib. 7.*

De regimiue mulieris gravidæ conſule Scævolam Samarthanum Pædotroph. lib. 1. Iohan. Libavium de Morb. mulier. cap. 20.

Affectus animi vehementes gravidis vitandi, quia facultas naturalis à fœtu avocatur, nec ubi oportet, agit. Vid. Scævol. Samarth. lib. 1. Pædotroph.

Wa-

Wanneer het jeuchdich hout met vruchten is beladen,
Een vlytich hovenier die vint terſtont geraden
Met alderley behulp den boom en yeder tack
Te ſtijven tegen wint, en ander ongemack:
Want als hy dat verſuymt, ſoo kan het licht gebeuren
Dat vanden eerſten ſtorm de tacken ſullen ſcheuren;
Siet daer een jonge ſtam en al het teer gewas
Geſlingert op het velt, gedommelt in het gras!
Een vrou die ſwanger is, moet boven al betrachten
Geduerich totten Heer te ſenden haer gedachten,
Geduerich tot den Heer te geven haer gemoet,
En ſoucken haren trooſt in Chriſti weerde bloet:
Daer is geen beter raet in alle wijſe boucken
Als ruſte vanden geeſt in God alleen te ſoucken,
» Daer is geen nutter ding dat meerder vrede maeckt
» Als dat een reyne ſiel tot haren ſchepper naeckt;
Dat is de beſte vont om leet te konnen dragen,
Dat is de rechte wech tot alle goede dagen;
Gaet, kuyſt dan u gemoet van al het aerdſche draf,
En ſnijt tot aende gront u quade rancken af.
Een vrou die ſwanger is, en naerdert om te baren,
Een ſchipper nu ghereet om over Zee te varen,
» Een krijchſman in het velt nu veerdich om te ſlaen,
» Die houtmen alle drie in eenen graet te ſtaen:
» Hoe lichte wort de menſch na Phlegeton geſonden
» Die met een holle planck wort inde Zee bevonden!
» Hoe lichte wort de menſch geſlagen in het velt
» Die voor ſoo menich loot den boeſem open ſtelt!
» Hoe lichte, nietich menſch, kan u de geeſt begeven
» Wanneer een ander menſch in u begint te leven!

Wel bid dan, jonge vrou, met onvermoeyde vlijt,
V leven dagen langh, doch meest om desen tijt.

Vande lusten der swanghere vrouwen.

De absurdo prægnantium appetitu Pica latinè, Kitta græcè appellata Vid. Lemnium lib. 1. de occult. nat. mir. cap. 5. Scævol. Samarth. lib. 1. Pædotroph.

Daer is een vreemde plaech, die in het kinder-dragen
De vrouwen menichmael koomt aen het herte knagen,
Die al de sinnen tercht tot ick en weet niet wat,
Schoon dattet niet en is te krijghen inde stadt:
De gronden van het quaet sijn koude vochticheden,
Die om den derden maent ontspringen inde leden;
Waer van de swacke maech is boven al geplaecht
Wanneer het swanger lijf een vrouwe-schepsel draecht:
Siet wat een wonder ding! de gansche sinnen haecken
Naer ongesonde spijs die niet en plach te smaecken,
Na sant en asschen selfs, na vleys en rauwe vis,
Naer alle vuyl bejach dat geensins eetbaer is:
Een ander wederom die geeft haer om te suchten
Naer yet dat beter smaeckt, naer alle nieuwe vruchten,
Na kriecken inde mey, na wijn en vrougen most,
Naer druyven voor den herfst, en ander vreemde kost.
Sy raest als vande lust, en is te mael verbolgen
Indien men haren wil niet in en soucht te volgen,
Sy leyter op en maelt als mette gansche kracht,
Oock midden inden droom, en inde midder-nacht:
Wat raet in dit gheval? de wijse medecynen
Versoucken aende vrou haer geest te willen pynen
De tochten vande maech te houden inden bant,
Bysonder als de lust na vuyle dingen brant.
Doch soo des niettemin de sinnen heftich dringen,
Gelijckmen hier de lust niet schijnt te konnen dwingen,
Soo laet de kunste toe, ten goede vande dracht,
Dat wat de maech begeert haer werde toe-gebracht.

Ie luſt in tijts gheboet, de luſt doet menich-werven
En inghewortelt quaet, een oude ſieckte ſterven;
De luſt heeft menichmael door ongeſonde koſt
Geſontheyt aengebracht, en vande doot verloſt:
Door reden wort gheſeyt, dat als de binne-krachten
Bekoomen op het leſt daer op de ſinnen wachten,
De geeſt ſich dan verblijt en krachtich open doet,
Soo dat oock taye ſlijm in haeſte wijcken moet;
Wel aen dan, gunſtich man, weeſt heus in u manieren,
Siert hier een ſwangher lijf en ſwacke ſinnen vieren;
Een die in dit gheval een quaden ſlach begaet
Doet leet aen twee ghelijck, doet ja een dubbel quaet. *a*
De Keyſer (*b*) ging te ſtreng en tegen alle reden,
Die, van een jonghe vrou met tranen aengebeden,
Haer efter gheen gehoor in haer verſouck en gaf,
Maer ſlouch al watſe bad met harde woorden af:
Hoe! was een keyſerin niet weert te ſijn gevonden
In ſeker kleyn vertreck, daer niet als boucken ſtonden?
Waer toe ſoo vyſen aert? ey lieve, weygert niet
Ten ſy dat even God het teghendeel ghebiet.
Weeſt over al beleeft, en leert u harde vlaghen
Ter eeren vande vrucht, en vande moeder draghen,
Al iſſe ſomtijts dwers, en ick en weet niet hoe,
Schrijft dat haer innich leet, en niet haer weſen toe.
De Hont is wat te honts, vermits ſijn harde wetten *c*
Den ingang vanden hof een ſwanger wijf beletten,

Geen vrou-menſch mach by of ontrent
Hier koomen ſonder goet conſent, &c. *Daer na volcht:*
Doch gaet ſy ſwaer, is ſy met kinde
Dat ſy haer in mijn Hof niet vinde,
Mijn Hof die wenſt dat hare luſt
Sy elders als hier uytgebluſt, &c.

a *De periculo ſi quid denegetur gravidæ vid. Iobert.* des Erreurs popul. *lib. 3. cap. 6.*

(b) *Marcus Aurelius.* S'il eſt bon (quand à la femme arrive quelque choſe extraordinaire) de mettre la main à ſon derriere. vid. Ioubert. liv. 3. des Erreurs popul. chap. 7.
S'il eſt bon quãd la fẽme eſt groſſe pour avoir des enfans de bon eſprit, de manger force Codignac. vid. Ioub. liv. 3. chap. 8. ou il dict qu'il vaut mieux mãger de raiſins.

c *Siet de Hof-wetten van Petrus Hondius, die aldus ſeggen:*

Hy wil niet datter knop of bloeme ſy gepluckt,
Al is een jonge vroū met luſten onderdruckt:
Maer iſſer oyt ghewas in eenich hof gheſproten,
Dat voor een ſwanger lijf is weert te ſijn geſloten?
Kan yemant, die een vrou voor moeder heeft gegroe
De luſten vande vrou hier laten ongeboet?
Voor my, ick ſegghe neen; te meer, vermits de bloeme
De vrouwen ſijn gelooft als eygen toe te koemen;
Ick ſegghe, datter niet ſoo wel en is beſteet
Als dat een jonghe vrou in hare luſten eet.
Ick ſegghe dat de man niet weert en is te trouwen
Die midden inde dracht yet weygert aende vrouwen;
Ick ſegge dat de man is vils en onbeleeft,
Die aende teere vrucht haer bede niet en geeft:
Maer, Hondi, lieve vrient, ick wil het u vergeven,
Ten was u niet bekent hoe dattet is te leven
Met een die haren man ghewenſte kinders baert,
En tot de ſiele toe met haer gheſelſchap paert.
Doch, om een graghe keel niet inde luſt te ſtercken,
Soo is voor onſe vrou hier noodich aen te mercken
Dat haer de volle macht van ſnoupen wort ghejont
Ten goede vande vrucht, en niet voor haren mont;
Daer ſijnder vry ghenouch die, ſonder kint te dragen,
Haer ſtellen voor een wit de luſten na te jagen;
Daer ſijnder in het lant gheduerich even ſat
Van kouck of ſuyckerwerck, en ick en weet niet wat
Daer ſijnder al te veel die hare ganſche ſacken
Vol ooft van deſe kuſt, vol ſpaenſche fruyten packen;
Die, vander jeuget aen tot ſnoupen aengewent,
Gaen kauwen door het huys en eten ſonder end:

Der

)aer ſijnder inde ſtad die, even als de mannen,
'en goede van het huys de ganſche ſinnen ſpannen,
Sijn beſich aenden heert met enckel ſnoup-bejach,
En bieden aenden mont al wat de kele mach;
Vanneer dan opte noen de man koomt aengetreden,
n noodich voetſel eyſt tot ſijn vermoeyde leden,
Soo vint hy menichmael ten dienſte vande weert
Noch pot ontrent het vyer, noch ketel aenden heert;
)f, iſſer yet bereyt, het wijf, dat van te voren
)en luſt tot goede ſpijs door ſnoupen heeft verloren,
Sit, ick en weet niet hoe, en fymelt aende mont,
Als of haer teere maech geen ſpijſe lyden kond.
)it is een vuyl gebreck, dat niet en dient geleden,
laer voor een echte wijf is noodich afgeſneden;
Ten koomt haer geenſins toe, ten is haer eygen niet,
Al watſe buytens tijts aen hare luſten biet.
;hy, wacht u, jonge vrou, beſyden af te ſnoupen,
laer wilt u bed-genoot tot uwe tafel roupen,
Want als het echte paer heeft alle ding gemeen,
Dan mengt haer jonſtich hert te beter onder een:
Als man en echte wijf ghelijck gepaerde ſchapen
Te ſamen ſonder twiſt op eenen leger ſlapen,
„ Te ſamen na de kerck of elders henen gaen,
„ Dat wijſt een vaſten bant van hare vrientſchap aen;
ls man en echte wijf aen eenen diſch geſeten,
let eene koſt ghedient, uyt eene ſchotel eten,
Dat is voor al het huys een aengenaem gheſicht;
Ghy, maeckt dit oock een deel van uwe vrouwe-plicht.
'is hier de pijne weert wat breeder af te ſpreken,
n even aende mans te wijſen haer gebreken,

Om dat oock onder hen gewiſſe ſnoupers ſijn,
Niet van het groene freuyt, maer vanden rijpen wijn.
Wat iſſer menich lurck tot braſſen ſoo genegen
Dat hy niet anders ſouckt als luſt te mogen plegen?
Dat hy niet liever eet als dat een vreemde weert,
Vry totte meeſte koſt, bereyt aen ſijnen heert!
Waer eenich nieu gewas koomt uytter aerden ryſen,
Waer datter yemant weet aſperges aen te wyſen,
Waer yemant vint te koop een vrougen abricock,
Of datter yemant pluckt den eerſten artiſock,
Waer yemant jonck patrijs of quackels heeft bekomen,
Waer yemant nieuwen moſt heeft opte kay vernomen,
Waer datmen oeſters roept, of verſſchen ſchelle-vis,
Daer voucht het lecker volck de buycken aenden dis;
En al maer buytens huys; daer ſijn de beſte brocken,
Daer is de rechte plaets om uytte borſt te jocken;
De vrouw heeft onder dies alleen den vuylen ſtanck,
Of vande volle maech, of vanden heeten dranck.
Wat iſſer menich man die byde drinck-geſellen
Sich weet in ſijn gelaet ſo kluchtich aen te ſtellen,
Dat yeder die het ſiet uyt luyder kelen lacht,
En hangt hem aende mont tot inde midder-nacht?
Maer alſmen wijf en kint by wylen ſal vermaecken,
Dan ſit daer onſe nurck met opgeſchorte kaken,
Dwers, korſel, ongeſint, berooft van alle ſoet,
Gelijck een leelick ſpoock dat ſielen pijnen moet.
Ghy tracht, o gunſtich man, dit ſlim gebreck te laten,
En doet ghelijck de byen, die niet als honich-raten
En brengen inde korf. „ het is een ſlimme daet
„ Indien een echte man ſijn vreuchde buyten laet.

Als nu de milde God u kinders heeft gegeven,
En dat u beyder jeucht in haer begint te leven;
  Siet daer een ſoete vreucht, een wettich tijt-verdrijf
  Ten goede vande man, en van het echte wijf.

Aenmaninge tot de moeders om haer eyghen kinderen te ſoogen.

Hier is de juyſte ſtont dat alle moeders poogen
Het nieu-geboren kint met eygen bloet te ſoogen,
  „ Tis onrecht dat het wijf ontrent een teere vrucht
  „ Niet gunſtich ſtelt te werck de ware moeder-ſucht.
Gebruyckt, o jonge vrou, gebruyckt u weerde gaven,
Gebruyckt het edel ſoch om uwe vrucht te laven:
  „ Niet dat een eerlick man ter weerelt liever ſiet,
  „ Als dat een lieve vrou haer kint den tepel biet.

Combien d'heures l'enfant doit eſtre ſans tetter quand la femme eſt accouchée, & qu'eſt ce qu'on luy doit donner premierement vid. Ioubert liv. 5. cap. 2. Item de la nouriture de l'accouchée, *lib. & cap. eod.* De muer l'enfant à toute heure qu'il eſt ord, & s'il doit avoir certaines heures à tetter. li. 5. chap. 9.

De boeſems dieje draecht, ſoo geeſtich opgeſwollen,
Soo kunſtich uytgewrocht, gelijck yvoire bollen,
  En dienen niet alleen tot cierſel van het lijf,
  En minder totte pronck van eenich dertel wijf:
Gewis die weerde ſchat, die lieffelicke bergen,
Die knoppen vande roos is ander dienſt te vergen
  Als ick en weet niet wat, als hand en ooge-luſt,
  De dorſt van uwe vrucht die dienter me gebluſt;
Dat is haer eygen wit. Eylaes! de kleyne dieren
En vinden geen vermaeck noch inde ſware bieren
  Noch inde Rynſche druyf, noch inde malveſey,
  Alleen u reyne melck kan ſtillen haer geſchrey.

Ipſa ſuggerit natura matribus ipſis lactandos eſſe ſuos fœtus: idcircò enim omni animanti enixo lactis alimentum præbuit, ſapiens verò naturæ providentia mammas fœminis binas effinxit. Plutar. de Inſt. liber.

Siet alle dieren aen, die inde diepe kuylen,
Die in het woeſte boſch, of inde rotſen ſchuylen,
  Niet een van al den hoop ſoo vinnich of verwoet,
  Dat niet met eygen borſt ſijn kleyne jongen voet.
Hoort noch, o weelich volck, men kan u vogels wijſen
Die boven menich wijf hier over ſijn te prijſen,

Let op den vleder-muys; tis waer, een ſelſaem beeſt,
Maer van beleefden aert, en van een ſachten geeſt;
Die vogel is alleen van al de ſnelle dieren
Die met een lichte vlucht ontrent den hemel ſwieren,
Die vogel is alleen die ſoch en mammen heeft,
En uyt een volle borſt ſijn jong te ſuygen geeft;
Die vogel (ſoo het ſchijnt) koomt by de menſchen leven,
Om menich dertel wijf haer les te mogen geven;
Ghy, die een vleder-muys hout voor een leelick dier,
Verachtſe waerje wilt, maer prijſt haer immers hier.
Waer ſal ick vorder gaen? de planten aender heyden,
Het koren op het velt, de kruyden inde weyden,
De boomen in het boſch, de bloemen inden hof,
Vol-queecken haer gewas tot haren grooten lof:
Siet hoe de boogert-man verfoeyt de ſnoode tacken
Die haer gewaſſen freuyt ter aerden laten ſacken
Eer dattet is geſpeent: geen boom en iſſer goet
Die niet ſijn teere vrucht tot volle rijpte voet.
Het was u groote vreucht eens binnen u te dragen
Yet ick en weet niet wat, dat noyt de menſchen ſagen,
O! nu het u beſiet en op ſijn moeder lacht,
Soo laet u moeder-ſucht vernieuwen hare kracht;
Wilt uwes eygen vleys en uwer vrucht erbermen,
Nadien het teer gewas tot u begint te kermen,
Tot u ſijn handen reyckt, en klopt aen uwe borſt,
Om daer, gelijck het dient, te laven ſijnen dorſt.
Tis vry een wijt verſchil als eyge moeders ſoogen,
En met een open borſt een gunſtich herte toogen,

a Semper & lac & ſpiritus maternus longè magis ingenij, atque incrementa corporis auget. Columell.

Vnumquodque enim naturaliter ex eo alimentum accipit, ex quo generatum eſt. vt unicuique rei in ſuâ matrice melius eſt, & perfectior in eâ exiſtit quàm in aliâ, (quod in plantis aliò tranſlatis a paret) ita quoque ſalubriùs & meliùt eſt nutrire fœtus illo lacte cum quo habet naturalem cognationem, quàm alien Beſold lib. 1. Pol. cap. 10. num. 30.

Als dat een vreemde min het kint te voeden heeft,
En dickmael ongesint gestoorde borsten geeft;
y, die een teere vrucht laet eyge borsten suygen,
al tot de soete plicht haer leden willich buygen,
En, schoon het doet haer wee, s'en acht de pijne niet,
Maer voelt een staege vreucht als sy haer maecksel siet;
ls maer de kleyne mont nu wat begint te quelen,
'e gapen na de mem, en mette borst te spelen,
Dat maeckt een geestich soch, al wasset eerst beswaert,
Gelijck de gulde son een drouven hemel klaert.
;ebruyckt dan, jonge vrou, gebruyckt die reyne flessen,
)m aen u teere vrucht sijn dorst te mogen lessen;
„ Een die haer kinders baert, is moeder voor een deel;
„ Maer die haer kinders soocht, is moeder in 't geheel.
:en vande Roomsche jeucht heeft dese leer geweten,
Ieeft dit geheele stuck met reden afgemeten,
Hy met een rijcken buyt was op een seker tijt
Gekomen inde stadt, gekomen uytten strijt,
)e moeder vanden Helt ging haren soon gemoeten,
:n die sijn voester was quam oock den Ridder groeten;
Hy boot sijn moeder aen een riem, een kleyn juweel,
Maer aen het voester-wijf al vry een grooter deel;
)e moeder ongesint, en met beschaemde wangen,
legon in grooten ernst haer reden aen te vangen;
Hoe Gracche, weetje niet dat ick u moeder ben,
En geen in dit geval beneven my en ken?
ck was die u ontfing, ick bracht u in het leven,
Waerom mijn eere dan een ander wech gegeven?
Ghy dwaelt door onverstant, of doet het recht gewelt;
Om dat een vreemde min is boven my gestelt.

Is fuit nobilis Iuve-
nis ex Gracchorum
familiâ patre ta-
men incerto: utitur
hoc exemplo Stef.
Guazzo de la Cō-
vers. civil. liv. 3.
Ioubert des Er-
reurs Popul. liv. 5.
chap. 1.

Al ſachtjens, moeder, ſacht, ging hier de Ridder ſeggen,
Wat voor u ſchijnt te doen is licht te weder leggen,
Tis waer ick ben de vrucht in uwe jeucht geteelt,
Maer dickmael wort een kint, oock als de moeder ſpee[lt].
Ghy droucht my, tis bekent, na dat ick was ontfangen,
En leet om mijnent wil niet weynich herte-prangen;
Ghy hebt my binnen u een ruymen tijt gevoet,
Maer tis geen ware gunſt al wat geſchieden moet:
V daet en haer gevolch, die niet en is te prijſen,
Kan door een vaſte peyl u ſwacke liefde wijſen;
Ghy waert als geenen tijt geſcheyden vande vrucht,
En ſiet! terſtont verdween u ganſche moeder-ſucht.
Soo haeſt ghy beter mocht, al waſſet tegen reden,
Soo lietje deſe vrou in uwe plaetſe treden;
Die heeft my jaren lang met hare borſt gelaeft
Terwijl ghy aende jeucht den loſſen breydel gaeft;
Die heeft ſich niet ontſien haer plichten uyt te voeren,
Schoon oock aen alle kant haer rauwe tepels ſwoeren,
Die heeft niet eens geſchroomt, oock met eē harde bo[rſt],
Te laven mijnen brant, te leſſen mijnen dorſt;
Die heeft tot aller tijt, oock inde koude nachten,
Mijn ſwackheyt by geweeſt, mijn ſchreyen willen acht[en],
Mijn leden, ſchoon beſmet, met handen aengetaſt,
En ſtaech op mijnen dienſt in alle vlijt gepaſt.
Ey, laet u mijn beleyt niet buyten reden dencken,
Of ſchoon ick boven u haer eere met geſchencken,
Ick ben van u (tis waer) maer oock van haer gevoet,
Van haer met reyne melck, van u met enckel bloet;
Tis licht in dit geval u plichten af te ſcheyden,
Daer is een wijt verſchil te vinden tuſſchen beyden,

Sy droech my opten hals, en ghy in uwen ſchoot,
Sy met een vryen wil, maer ghy uyt enckel noot.
Daer ging de moeder heen met tranen opte wangen,
Met droefheyt inden geeſt en felle ſpijt bevangen,
Vermits ſy in 't geding haer wille niet en had,
Daer juyſt haer eygen ſoon alleen als rechter ſat.
Leert dit, beſcheyde vrou, met reden overleggen,
En weecht in uwen geeſt wat voeſter is te ſeggen,
Weet dat u goede naem van haren glans verlieſt
Indien u weerde vrient een tweede moeder kieſt.
Wanneer een deftich man laet vreemde minnen hueren,
Dat ſchijnt te ſijn geſeyt, het wijf heeft malle kueren,
Of al te vyſen kop, of al te ſtegen neck,
Wat heeft een teere vrucht te ſuygen haer gebreck?
Het ſal in tegendeel u goeden aert betuygen,
Indien men kinders ſiet aen uwe tepels ſuygen,
„ Tis eere voor de vrou, wanneer de man gedoocht
„ Dat ſy een aerdich kint uyt haren boeſem ſoocht.
Maeckt hier geen onderſcheyt, laet alle friſſche vrouwen,
Hoedanich datſe ſijn, haer eyge vruchten houwen, *a*
En ſoo daer eenich menſch van adel maeckt gewach,
Maeckt dat het voetſel ſelfs oock edel weſen mach;
Maer deſen onverlet, ick vinde menich-werven
Dat oock een eygen kint mach uwen boeſem derven,
Want, ſijtje geyl of boos of met de kop gequelt,
Soo kieſt een ander min die beter is geſtelt. *b*
Tis dienſtich aengemerckt, als jonge vrouwen ſoogen,
Dat ſy niet aen het volck haer naeckte borſten toogen,

a *Matres ſuis ipſæ uberibus infantes alere debent nullo nobilitatis ſive humilitatis habito reſpectu. Kecker. diſput. pract. 28. Prob. 18. Tholoſ. 14. c. ult. Card. de variet. l. 8. Richter. axiom. œconomic. 47. Beſold. ad l. 1. ff. de Iuſt. & jur. quæſt. 24.*

b Quant a moy (dict M. Ioub.) je ſuis logé là, que ſi ma femme eſtoit entachée d'aucun vice que je ſçeuſſe, je ne permettrois aucunement qu'elle alaitaſt nos enfans, & ainſi le doit faire chacun. liv. 5. chap. 1.

Voor al niet, als de jeucht te voren haer bekent
Sit by, ſit over haer, of immers daer ontrent,
Sy doen een eerbaer werck die hier den boeſem decken,
Of uyt de kamer gaen of elders haer vertrecken,
Weet dat een dertel wicht, tot vuyle luſt geſint,
Geen aengenamer ding als naeckte leden vint.
Iſt niet een ſelſaem ſtuck dat, oock in onſe dagen,
De groote van het lant den boeſem open dragen, a
En toonen alle man dat voor een weerden vrient
Verſegelt, toegedaen, en opgeſloten dient? b
Hoe plach een ydel ooch hier op te koomen loeren,
En door een ſtil ghepeys de luſten om te roeren
Tot aen het diepſte merch? hoe menich dertel quant
Ontfangt uyt dit geſicht een ongetoomden brant?
Ten is met geenen mont ten vollen uyt te drucken,
Waer toe het los gheſicht de ſiele weet te rucken;
Hoe verre dat het vyer door al de leden ſchiet
Wanneer de loſſe jeucht een naeckten boeſem ſiet:
Dat Paris van de luſt ſoo diep is ingenomen
Is by Helene ſelfs ten deele by gekomen,
Sijn licht-ontſteken hert ontfing een ſnelle vlam
Om datſe wat te bloot uyt hare kamer quam: c
Als Strato by geval een naeckte maecht beloerde,
Hy viel in heeten brant, die hem de ſinnen roerde;
Ey ſiet! de jonge wulp en ſijn geminde ſterf,
Eer dat hy eenich lief van hare gunſt verwerf: d

a *Alludit Beza in præfatione Poëticâ in David. pſal pœnitent.*
Iam celare ſinum ſimulat, mammaſque coërcet,
Et ſuper objectat tenuis velamina telæ,
Iam cunctas oſtendit opes, colloque ſuperbè
Nudato, pulchrâ mentitur imagine divam.

b *D. Hieronymus ad Demetriadem ſcribens: Illa, ait, ſit tibi pulchra, illa amabilis, illa habenda inter ſocias, quæ neſcit ſeſe eſſe pulchram, & procedens in publicum non pectus, non colla denudat, nec pallio revoluto cervices aperit. vid. Plutarch. aux Præcept. de mariage num. 28.*

c *Ipſe Paris nudâ fertur periiſſe Lacenâ, cum Menelao ſurgeret è thalamo. Propert.*

d *Ariſtoclea puella formoſiſſima cum Iovi ſacrificium factura nuda à Stratone viſa eſſet, amore, magno utriuſque malo, juvenem incendit. nam cum eadem illa a Calliſthene amaretur, nuptiarum die amantium manibus eſt diſcerpta; Strato autem in omnium conſpectu, ſupra ipſam virginem ferro ſeſe jugulavit. Plutarch. in amator. narrationibus.*

)at Caracalla viel (gewis te ſijner ſchande)
.n door een hittich bloet in vuyle luſten brande, (wijf
Nam hier ſijn oorſpronck uyt, een ſchoon, maer liſtich
Verlockte ſijn geſicht ontrent haer naeckte lijf. *a*
Vat noem ick weerelts volck? ach! David is gevallen
Jiet totte luſt alleen, maer tot een dadich mallen,
En ſiet! dat inde man de booſe luſten blies,
Dat was een ſchoone vrou die hare leden wies. *b*
:k achte dat de geeſt van ſchilders en poëten
)it oock in ouden tijt ten vollen heeft geweten,
Want om te beelden uyt de rancken vande min,
Soo voerd' het geeſtich volck een naeckten jongen in. *c*
.ctæon wort een Hert, en vraechje na de reden?
Iy ſach de jacht-goddin en hare bloote leden,
Een helt, een dapper man, een prins van hoogen geeſt
Siet maer een naeckte vrou, en is terſtont een beeſt;
.en beeſt vol geyle ſucht, gelijck het wort beſchreven,
.en beeſt door hittich bloet tot luſten aengedreven,
Een beeſt dat grillich is, en tracht te ſijn gepaert
En buyten ſijn geſlacht, en tegen ſijnen aert. *d*
Vilt u dan, jonge vrou, voor deſe klippen hoeden,
.n laet u ſchoone borſt geen vuyle tochten voeden,

a *Ælius Spartianus, gravis hiſtoricus, retulit, quòd cùm Iulia Antonini Caracallæ imperatoris Romani noverca, mulier formâ eleganti & egregiâ, ſe maximâ parte corporis coram Antonino ipſo, quaſi per negligentiam, nudaſſet, eâque nudâ conſpectâ dixiſſet Antoninus libidine æſtuans, Vellem ſi liceret, reſpondiſſe fertur, Si libet, licet: an te neſcis imperatorem eſſe, & leges dare, non accipere? quo audito Antoninus ad obeundum ſcelus audacior factus, novercam uxorem duxit. cujus rei nonnihil etiam meminit Bald. noſter in cap. 1. colum. ult. de Conſtitut. & latè Tiraquell. leg. 4. connub. num. 12. & ſeq.*

b 2. Reg. 11. *De quâ re loquens Auguſtinus in libro de* ..neſtate mulierum; *David, inquit, ille ſanctiſſimus mille paſſionibus preſſus, vidit mulierem nudam, & ſtatim ho..icidium ſimul fecit & adulterium.*

Memorat Plin. lib. 36. cap 5. ſimulachrum Cupidinis nudi in Pario Colonia Propontidis opus eximium Praxitelis, .l & eundem nudum depingit Philoſtratus in imaginib. quin & ipſius mater Venus, ſcortorum præſes, à ſtatuarijs & ..ulptoribus nuda depingitur, ut paſſim memorant Lucianus & Theodoritus Cyrenenſis. Et Arnobius adverſus gentes ..ſputat. lib 6. ad libidinem, inquit, concitat Venus nuda. Et paſſim poëtæ; nuda Venus madidas exprimit imbre co..as, Ovid. nuda recede Venus, Mart. &c. rationes pulchras tradit Fulgent. lib. 2. Mytholog. vel quod aſſectatores ..os nudos dimittat, vel quod libidinis crimen nunquam ita ſit celatum, quin tandem prodatur, vel quod nudis maxi..è conveniat, vel quia (quod jam diximus) nuditas ad libidinem provocet.

Cervum in hieroglyphicis hominem libidinoſum ſignificare ob inſignem animantis iſtius laſciviam, & Veneris etiam ..ternæ, ut ferunt, appetentiam. vid. Ioh. Pier. lib. 7. hierogly. cap. 10.

Maeckt datje voor het volck u teere leden deckt,
Op datje geenen menſch in beeſte-luſten treckt.
Doch, ſoo daer yemant is die, naer een angſtich poogen,
De vrucht van hare jeucht geen macht en heeft te ſoogen
Alſt immers weſen moet, ſoo let, vriendinne let
Wie datj' in uwe plaets als tweede moeder ſet.
Laet yemant eenich lam een geyten-elder ſuygen,
Het krijcht een geyten aert; de wolle ſalt getuygen:
Want ſchoon ſijn eerſte bont was uytter-maten ſacht,
Het krijcht door geyte-melck een harde geyte-vacht.
Men leeſt van ſeker kint in boſſchen opgetogen,
Dat uyt een vuyle ſeuch ſijn voetſel had geſogen,
En als het grooter werd en hooger was bejaert,
Soo haddet inder daet een rechte ſeugen-aert, *b*
Ten was niet uytten dreck, uyt modder niet te keeren,
Het rolde in het ſlick, oock mette beſte kleeren,
Het vont ſijn beſten dranck ontrent een vuyle plas,
En niet en achtet ſchoon, als datter leelick was.
Het is een Frans gebruyck een geytjen uyt te kieſen,
Wanneer de voeſter-wijfs haer eerſte ſoch verlieſen,
En dan ſoo koomt het kint, ſoo dickmael als het dorſt,
En voucht ſijn teeren mont ontrent de geyte-borſt;
Het wicht aldus gevoet heeft wonder vreemde grillen,
Heeft, ick en weet niet wat, dat niet en is te ſtillen,
Het trippelt alle tijt, en ſtaech een nieuwen ſpronck,
En heeft ſich over al gelijck een geyte-jonck.
Treet vorder, mijn vernuft, om yeder een te toogen
Hoe veel het ganſche lant leyt aen het kinder-ſoogen;
Koomt hier, o jonge vrou, en hoort een vreemt geval
Dat u het krachtich ſoch voor oogen ſtellen ſal.

a *Stefano Guazzo de la civil. converſ. lib. 3. Ioubert. lib. 5. Error. Pop. cap. 1.*

b *Vives lib. de Chriſt. fœmin. cap. de educat. virgin.*

Veel adels uyttet hof, veel ridderlicke mannen,
Veel herders uyt het wout te ſamen aengeſpannen

Gaen jagen opten wolf, die met een fellen tant
Verſcheurde wat hy vont in al het platte lant;
De tocht gaet dapper aen: een deel verwoede dieren,
Gedreven uyt het boſch, door roepen ende tieren
Vervallen op een houck, daer menich warre-net
Staet liſtich uytgebreyt, en na de kunſt geſet:

Wonderbaere gheſchiedeniſſe voor waerachtich verhaelt by Simon Goulart, in het tweede deel van ſijn wonderbare ende gedenckweerdighe Hiſtorien cap. Enfant eſlevé parmi les Loups. Ie vay (dict il) deſcrire une hiſtoire qui fut recitée (moy preſent) par monſieur de Humiere au jour S. André 1563. devant monſieur Frere du Roy Charles, qui depuis a eſté nomme Henry troiſieme Roy de France. c'eſt qu'es foreſts d'Ardenne, &c.

Hier ſtaen de jagers vaſt om dit gebroet te quellen,
Hier ſietmen menich beeſt ter eerden neder vellen,
Een wreede wolleſin, wel vande grootſte ſlach,
Vocht daer een langen tijt tot datſe neder lach;
Hy die het monſter treft vint ſich in haeſt beſprongen
Niet van een ander beeſt, maer van een naeckten jongen,
Out, ſoo het ſchijnen mocht, ontrent de ſeven jaer
Die huylde door het boſch en maeckte vreemt gebaer;
Hy was van bruyne verw, en toond' een ſelſaem weſen,
Sijn hayr door al het lijf als borſtels op-gereſen,
Sijn nagels wonder lanck, ſijn ſtemme byſter wreet,
Men hoord' een luyde galm, maer echter geen beſchee
De jagers, die het kint in dit gewoel vernamen,
Sijn dapper inde weer en voughen hen te ſamen,
Daer ſtaet de jongen vaſt, daer wort hy opgevat,
En vande rouwe jeucht gedragen inde ſtadt;
Maer ſiet! het menſchen-kint en wil geẽ menſchẽ kenner
Noch by de menſchen ſijn, noch aen de menſchen wenne
Ten ſpreeckt geẽ menſchẽ tael, maer eenich dom gerae
Ten wil geen menſchen ſpijs, maer niet als bloedich ae
Het ſchopt de pap-pot om, het bijt die hem genaecken,
En wat de keucken ſchaft en kan hem niet vermaecken,
Sijn weſen is verwoet, en byſter onbevreeſt,
Het beelt gelijck een menſch, de reſte maer een beeſt;
Met vaſten niettemin, tot op geſette tijden,
En weder als het dient hem eten voor te ſnijden,
Soo wert het ſelſaem kint ten leſten noch getemt,
Sijn wilde ſucht verjaecht, ſijn harden aert gedemt.
Hier dient voor al bemerckt en waer te ſijn genomen,
Hoe dat een menſche-vrucht is in het boſch gekomen,

En door wat ongeval een redelicke ſiel
Tot bloet, en rauwe ſpijs, tot beeſte-luſten viel.
Ens als de koude lucht haer rijm begon te worpen,
Soo waſſer ſchamel volck uyt veelderhande dorpen
Getoghen in het boſch, gevallen in het wout,
En kapte, daer het viel, ſijn noodich winter-hout.
De wachters, die de ſorch van alle groene dreven,
Van boomen, van het wilt, van haegen is gegeven,
Sijn dapper inde weer, om even dit gewelt
Te weeren van het boſch, te drijven uyttet velt;
Soo haeſt ſy mette ſtem maer aen het wout genaecken,
Soo kraemt een yder op, en poocht hem wech te maecken,
Een deel laet in het boſch al watter is gekapt,
Een deel haer bylen ſelfs, om niet te ſijn betrapt.
Een vrouw, die met haer kint was tot den houw gekomen,
Door onverwachten ſchrick ten hoochſten ingenomen,
Geeft ſich met al het volck ſoo jachtich opte vlucht,
Dat ſy door groote haeſt daer laet een teere vrucht:
Sy gaet in deſen angſt een ruyme wijle dwalen,
Tot naer een lange wijl de ſon begon te dalen,
Doen keertſe wederom; maer ſy (eylaes!) en vint
Noch haer vergeten tuych, noch haer verlaten kint;
Strax hier op naer het dorp, om vrienden ende magen,
Om yeder dieſe kent na dit verlies te vragen;
Sy roeptet door het boſch, ſy klaechtet alle man,
Sy ſpreeckt de wachters ſelfs, maer niemant weter van:
Hier over is de vrouw in groot verdriet geſlaghen,
Haer man is ongeſint, de Rechter laetſe daghen,
En doet een hoogen eyſch, en maeckt het wijf verdacht
Haer kint met eygen wil te hebben omgebracht:

Sy, van een kleyn beleyt, en kleynder van vermogen,
Is met haer drouven man in ſtilte wech-getogen,
En ſedert haer vertreck en heeftmen noyt verſtaen
Waer dit verdrietich paer te ſamen is gegaen:
Dan wat het kint belangt, men hout, op vaſte gronden,
Dat, als het vanden wolf was in het boſch gevonden,
Het na deſſelves aert en aengeboren kracht,
Is in het duyſter hol ſijn jongen toegebracht.
(Veel ſchrijven dat het beeſt ſijn vreeſſelicke tanden
Kan vougen na den roof, gelijck als menſchen handen,
En dat het ſchapen ſelfs kan dragen inden mont,
En evenwel het vee kan laten ongewont;) *a*
Sijn jongen, ſoo het ſchijnt, te voren ſat gegeten,
En hebben op het kint niet happich aengebeten,
Maer, door het voorich aes ontſteken vanden dorſt,
Sijn met een grooter luſt gevallen aende borſt;
Hier meyntmen dat het kint, als onder hen gelegen,
De ſpenen vande wolf heeft inde mont gekregen,
En dat hier uyt het beeſt, verweckt tot beter ſucht,
Het kint heeft aengeveert gelijck een eygen vrucht.
Tis menichmael geſien, gelijck men kan betuygen,
Wanneer daer eenich beeſt koomt vreemde borſten ſuygen
Dat ſtrax het voeſter-dier het ſuygeling bemint
Niet als een vreemt gebroet, maer als een eygen kint;
Siet wat de borſt vermach! miſſchien om deſe reden
Soo heeft de felle wolf het menſchen-kint geleden,
Doch hoé het weſen mach, of watter is geſchiet,
Men twijffelt aende ſaeck, en hare waerheyt niet;
Tis ja het eyghen kint, dat, in het boſch gebleven,
Had by de ſeven jaer int wilde moeten leven,

a De Lupo agnosſcente vid. Ælianum hiſtor. de Animalibus lib. 12. cap. 31.

Di

Dit blijckt eerſt uytten tijt, die op den jongen paſt,
Maer dit bewijs alleen en ware niet te vaſt;
Men weet op beter gront de ſaecke na te ſporen,
Om datmen aen het kint, juyſt als het was geboren,
Een ſelſaem over-ſchot van kleyne leden vant,
Ses teenen aende voet, ſes vingers aender hant;
Dies als de ganſche buert quam met een groot verlangen
Het vreemde maeckſel ſien wanneer het was gevangen,
Soo werter vaſt geſtelt, dat hy de jongen was
Wel eer door ongeval verloren in het gras.
Het kint, door goet beleyt van wreetheyt afgeweken,
Began den achtſten maent na menſchen aert te ſpreken,
Ontdeckt voor al het volck hoe dat hy was gevoet
Met vleys van eenich beeſt, of met geronnen bloet;
Seyt mede dat de wolf en alle wilde dieren
Hem plegen over al te ſtreelen en te vieren,
En datter nimmermeer een ſchaep en was gevat,
Of dat hy mettet beeſt oock vande bouten at.
Ten leſten, als het kint vergat ſijn vinnich woeden,
Soo woondet in het dorp, en leerde ſchapen hoeden,
Tis neerſtich om de koſt, en veerdich over al,
En vlytich inde weer, en yeder lief-getal.
Maer hoort een ſelſaem ding; noyt ſchapen hem bevolen
En worden aengeranſt of van het Wilt geſtolen,
Geen beir, geen looſe vos, geen dier van al het wout,
En beet aen eenich vee den jongen toe-betrout;
Al wat hy metter hant maer eens en quam te raken,
Dat ſachmen nimmermeer by eenich dier genaken;
Men hout, dat om de kracht van ſijnen wilden aert
De kudde was bevrijt en voor het Wilt bewaert:

Dit bracht hem groote winst; want als de lieden sagen
Dat oock sijn speecksel selfs was machtich wech te jagen
De klauwen vanden wolf, soo bracht hem yeder gelt,
En kocht van sijnder hant de vrydom van het velt;
Dit bleef den jongen by geheele seve jaren,
En doen is dese kracht allenxen wech gevaren,
Soo dat voortaen de wolf sijn ouden vrient vergat,
En sonder onderscheyt van alle schapen at. *a*
Leert hier, o jonge vrou, wat onbekende vlecken
V kinders uytte melck van vreemde borsten trecken;
Leert hier, o jonge vrou, gelijck de daet betuycht,
Dat yemant beestich wort wanneer hy beesten suycht.
Hoe menich eerbaer wijf heeft dochters opgetogen,
Die buyten alle tucht, en in het wilde vlogen!
Men wist niet hoe het quam, maer die het ondersocht
Vont dat haer voester-wijf niet veel en had gedocht.
Hoe menich aerdich kint, gesont en wel geboren,
Heeft door een snoode min sijn eygen aert verloren!

a *Nec sanè singulare hoc est exemplū. homines enim à brutis nutritos esse rarum in Historijs non est. Ferunt enim Cyrum Mandanæ filium à cane enutritum fuisse: Telephum Aganes & Herculis filium ab equâ: sed & Alopes Priamique filium Alexandrum scribunt ab ursâ educatum esse: Ægistum verò Thiestæ & Pelopiæ filium à caprâ, sicut Ælianus memoriæ prodidit: sed propius ad rem de quâ agimus accedit id quod Ioh. Camerarius in Medit. Histor. part. cap. 75. scriptum reliquit, ex additionibus Lamberti Schafnaburgensis de rebus gestis Germanorum id se habe asserens: Anno, inquit,* M. D. XLIV *quidam puer in partibus Hassiæ est deprehensus. hic, sicut postea cognitu est & ipse retulit, quum trium esset annorum, à lupis est raptus & mirabiliter educatus. nam quamcunque præda lupi pro cibo rapuerant, semper meliorem partem sumentes ipsi ad vorandum [illegible]uebant, tempore verò hiemis fovea fodientes folia arborum & alias herbas imponentes, puerum superponebant, & sese circumponentes sic eum à frig defendebant; ipsum verò manibus & pedibus repere cogebant, & secum currere tam diu quoad ex usu eorum velocit tem imitabatur & saltus maximos faciebat; hic tandem ab hominibus deprehensus, lignis circumligatus, erectus i ad humanam similitudinem cogebatur. Idem verò puer sæpius dicebat se multo carius cum lupis, si in se esset, quàm cu hominibus deligere conversari. Puer iste in curiam Henrici principis Hassiæ pro spectaculo est allatus. Hoc etiam eode anno contigit in Wederavia in villa* Echtzel, *ibi enim puer xij. annorum cum lupis erat in silvâ quæ vulgò dicit* die Hardt, *& in venatione à nobilibus hyberno tempore captus fuit. hactenus Camerarius. Similem ferè historia refert M. Dresserus in libro quem de nova & antiqua Disciplina conscripsit. Rectè hanc materiam exclamatione h concludit Camerarius; quis, inquit, hanc disparem naturæ conversationem non admirabitur? apparet sanè verè d tum esse consuetudinem esse alteram naturam, imò interdum naturâ esse potiorem. aliam ferè similem historiam refe Goulartius & quidem nostri temporis, admirab. hist. lib. 1.*

Het is een goede leer, het is een oude vont,
De visch aert na de Zee, de plante na de gront.
Vie goede kinders heeft, en niet en wil verliesen,
)ie leere met bescheyt een goede voester kiesen, *a*
En dat op dese peyl; let op een handich wijf,
Van leden wel gemaeckt, en van een vleessich lijf,
'an aengename verw, en suyver aende tanden,
Geboren inden ring van onse Nederlanden,
Niet root ontrent de neus, niet elders ongesont,
En die geen vuylen stanck en aessemt uytten mont,
Niet al te byster schrael, niet al te seer geswollen,
Met brassen niet gewoon haer leden op te vollen,
Niet in haer eerste jeucht, niet al te seer bejaert,
En die voor dese mael een soontjen heeft gebaert, *b*
)ie niet en is gewoon, door spijt, en hevich kyven,
)f door een mallen angst haer vruchten af te drijven,
Niet treurich uytter aert, of die geduerich klaeght,
Of die een verssen rouw in haren boesem draeght,
Niet tot onguere lust, tot snoupen niet genegen,
)ie voor een dertel wicht niet bloot en heeft gelegen,
Die in onkuysche jock haer vreuchde niet en raept,
Die niet te veel en drinckt, (*c*) en niet te vast en slaept. *d*

Hoedanige voester te verkiesen als de moeder niet sooghen en kan.

a *Vide notanda de nutrice eligendâ apud Roderic. de Castro de morb. Mulierum lib. 4. c. 23.*

b A sçavoir s'il y a question d'une fille; car le laict de celle qui à faict un fils est meilleur à nourir une fille, & au cōtraire; voyez les raisons au liv. 5. cap. 6. des Erreurs Popul. de M. Ioubert. *vid. eundem ad quæstionem* qui doit plus long temps tetter une fille ou un fils, & combien chacun. chap. 11. liv. 5.

c *D. Hieronymus Lætæ filiam instituens, nutricem vetat temulentam aut lascivam sumi. Viv. lib. 1. de Christ. fœm. cap. de educat. virg.*

d Il y a une remarquable histoire à ce propos au Recueil des histoires memorables de M. Goulart vol. 3. Ie ramentoy (dict il) qu'autrefois j'ay ouy raconter au Seigneur Ioseph de la Scale, docte entre les doctes de nostre temps, & que depuis j'ay leu dedans le beau discours de la vie de Iule Cæsar de la Scale, son Pere: Entre cinq fils que Dieu luy donna fut un nommé Odet, duquel Ioseph son frere disoit, & a escrit ce que je represente: Ce petit enfant avoit si belle façon, que le pere & la mere & tous ceux qui le regardojent, luy porterent une singuliere bienveuillance. Le pere l'aymoit merveilleusement, & neantmoins autant de fois qu'il jectoit les yeux dessus, il fronçoit le sourcil, paroissoit triste, & de visage abatu, jusques à souspirer: tellement que la mere, dame fort sage, cognut bien que le pere se defioit de la vie de leur petit Odet. Sur ce ayant requis son mary de luy declarer la cause de tant de souspirs: garde vous bien (dit il) de donner à nostre fils une nourice subjecte au vin; je prevois qu'il sera estouffé. tous les jours il repetoit cest advertissement à sa femme, tant qu'elle aussi s'en donna la peur à bon escient. En ceste solicitude elle se leue une nuict, & trouve la nourice dormante abouchée sur le visage de l'enfançon, de sorte que s'en estoit

 faict,

faict, si la mere eut tant soit peu differé de se leuer; & eut eu beaucoup de peine à remettre sus le pet lequel eschappa un second & troisieme peril de mort, par l'intemperance d'une nourice yvrognesse; fut cause qu'on delaicta ce petit encore bien jeune, & fut commis à une fille de chambre pour le garder gouverner. La pauvre mere estimoit, pour s'estre defaicte d'une mal-sage nourice, son enfançon bien seuré; mais le pere l'advertissoit de ne se fier pas tant à la fille de chambre, & continuoit en son tri presage. la gouvernante aimoit ardamment son nourisson, & en avoit un soing merveilleux. Mais u nuict elle fut trouvée dormante avec le petit, aagé de deux ans, estouffé entre ses bras. Ie n'en puis escr d'avantage.

Si pilus lacte madens suspenditur & lac dilabitur, reprobandum est: si verò totum pilū circumsidet, optimum esse censet Aëtius. vid. Roderic. de Castro lib. de morb. mulier. 4. cap. 23.

Haer tepels root, en gaef; haer borsten blau-geadert,
En van een vaste stoff, en ront in een vergadert;
  Haer soch van soete geur, niet schrael, en niet te vet,
  Maer dat sich om een hayr, of op een nagel set.
Siet daer een rechte min, gelijcker naer het leven
By lieden vande kunst is geestich af geschreven:
  Doch soo ghy desen slach niet byder hant en vont,
  Ten minsten brengt het stuck soo na ghy immer kont.

Aenmerckinghe roerende de opvoedinghe der kinderen.

De snelle jaren gaen; u teere spruyten rijsen,
Dus poochtse vander jeucht haer plichten aen te wijsen;
  „ Tis goet dat yemant komt uyt eenich goet geslacht,
  „ Maer tis al nutter ding wel op te sijn gebracht:
Hoort, moeder, hoort u les; tis niet genouch te baren,
Het kint is u beslach tot aende seven jaren;
  Het kriecken vanden dach, sijn jeucht, en eerste gront
  Bestaet in u beleyt, en hangt aen uwen mont:
Ghy moet het rouwe lant als totte vrucht bereyden,
Bespitten, open doen, met greppen onderscheyden,
  Het onkruyt roeyen uyt, oock vanden eersten dach,
  Op dat u weerde man daer namaels saeyen mach.
Wat isser menich wijf dat niet en plach te passen
Op dit gewichtich stuck, maer laet de kinders wassen
  Woest, dertel, quastich, rau, vol bochten, onbesnoeyt
  Gelijck het wilde rijs in dichte bossen groeyt!

Wat isser menich wijf dat liever heeft te praten,
Die liever heeft te gaen laveyen achter straten,
Als met een stillen geest haer kint te wijsen aen
Wat nu, wat naderhant is nut te sijn gedaen!
Wat isser menich man die mette gansche sinnen,
Die metten lijve woelt, om goet te mogen winnen,
En laet sijn weerde kint, sijn alderbeste schat,
Onvruchtbaer henen gaen als ick en weet niet wat!
Daer sijnder in het lant die honden leeren springen,
Die quackels leeren slaen, die vincken leeren singen,
En laten onder dies haer bloet, haer eygen vrucht,
En sonder goede leer, en buyten alle tucht:
Ist niet een selsaem ding in kleyne beusel-saecken
Te wroeten alle daech om groot beslach te maecken,
En in dat edel werck, daer op de weerelt rust,
Te wesen buyten sorch, te leven sonder lust?
Voorwaer die sijn gesin laet in het wilde groeyen,
En niet als met gewin en is gewoon te moeyen,
Die is gelijck een mensch die na de schoenen siet,
En acht de voeten selfs sijn eyge leden niet:
Ghy, let op dese plicht; tis eene vande saecken
Die u en u geslacht, en al de weerelt raecken;
O vrienden, weecht het stuck; ghy queeckt in dit geval
De hope vande tijt die namaels komen sal.
Leert, jonge moeder, leert, oock vande minste dieren,
Het kinder onverstant na goede seden stieren;
Niet datter eenich man in vrouwen hooger prijst,
Als dat haer rijpe sorgh de kinders onderwijst.
Doet als de Nachtegael, die leert haer teere jongen
Hoe datter dient geneurt, of uytter borst gesongen,

Hoe na de kunst gequeelt, en grof, en weder fijn,
En hoe de laege stem moet op getogen sijn:
Maer souckt den hemel eerst, en leert de jonge sinnen
God vreesen, eere doen, en boven al beminnen;
Leert hoe dat alle ding is onder sijn gebiet,
En dat sijn wacker ooch oock in het duyster siet:
Leert dat sijn vader-sorch een middel heeft gevonden,
Om ons door sijnen Geest te trecken uytte sonden;
Leert dat sijn eeuwich Woort, het onbevleckte Lam,
Ten goede vande mensch hier inde weerelt quam,
Hier inde weerelt sterf, en weder op geresen
Sal by den grooten God, sal inden hemel wesen,
Tot hy eens op het lest, en hier, en over al,
Op al dat immer was een vonnis uytten sal;
Noch dient hier by gevoecht, hoe inde leste tijden
De goede sijn verheucht, de quade sullen lijden;
De goede sijn getroost, als Gode lief-getal,
De quade sijn geplaecht met eeuwich ongeval.

Duo in primis vitia in pueris non toleranda, mendacium, & pertinacia. Besol. Polit. lib.2.c.4.

Leert vorder uwe jeucht de rechte waerheyt spreken,
En door een soeten aert haer stege sinnen breken;
Het lieghen is voor eerst een byster vuyl gebreck,
Het ander dat ick haet dat is een harde neck.
Maer weest doch hier besorcht, dat uwe goede seden
Haer schicken na de maet van uwe goede reden;
Ghy, die een ander leert, gaet eerst in deuchden voor,
Dat is hun, die het sien, voor al het beste spoor;
Leyt soo de jonckheyt aen, oock van haer eerste dagen,
Op datse vierich sijn het beste na te jagen;
Prijst veel de ware deucht, en spreeckter dickmael van,
En let op yeder kint hoe veel het dragen kan;

Laet vorder uwe jeucht bequame kunſten leeren,
Dat ſal haer groenen tijt en grijſe jaren eeren,
Dat is de beſte ſchat die t'huys en over al
Haer teer-gelt, haer vermaeck, haer ſteunſel weſen ſal,
Dat is de beſte ſchat die mede wort gedragen,
Uyt brant en krijchs-gevaer, uyt alle quade ſlagen,
Die met ſijn meeſter ſwemt tot aende naeſte ree,
Oock daer het ganſche kraem moet blijven inde Zee,
Dat is de beſte ſchat die niet en wort geſtolen,
Al moet een vluchtich man in vreemde landen dolen,
Geen rijck ſoo onbewuſt, geen weerelt ſoo verwoet,
Die niet een geeſtich breyn en goede kunſten voet;
Die weſen aen het kint als vader heeft gegeven,
Behoorter by te doen den middel om te leven,
Hy pleecht geen ware ſucht, geen rechte vader-gunſt,
Die kinders heeft geteelt, en laetſe ſonder kunſt. *a*
En om met goet beleyt hier dieper in te treden,
Soo prouft u jonck gewas, en ſijn genegentheden,
Hebt acht met alle vlijt, en dat van eerſten aen,
Waerop de ſiele ſpeelt, en hoe de ſinnen gaen;
Het is om niet gepoocht door ongetydich kyven
Een kint van goeden aert geduerich aen te dryven;
„ Al waer het innich hert is tegen aen gekant,
„ Dat wort te geener tijt de menſchen ingeplant.
„ Wie is ſijn leven oyt tot hoogen lof gekomen,
„ Die tegen ſijn vernuft heeft ſaecken aengenomen?
„ Wie heefter oyt beroup ter eeren uyt-geſtaen,
„ Die tegen ſijnen aert heeft dingen ondergaen?

a Conſentaneum eſt rationi & naturæ, ut qui vitam tribuerit, vivendi etiã facultatem præſtet. Baſil. Hexa. hom. 8.

Il eſt difficile de forcer les propẽſions naturelles; d'ou il advient que par faute d'avoir bien choiſi leur route, pour neant ſe travaille on ſouvent, & employe on beaucoup d'aage à dreſſer des enfans aux choſes auſquelles ils ne peuvent prendre pied. Montagn. liv. 1. des Eſſais chap. 25.

Hier dient u rijpe ſorgh wat verder in te dalen,
Des heb ick deſe prent hier onder laten malen;
 Ick wou dat door het ooch u mochte ſijn bekent
 Hoe vaſt dat eygen aert is inde borſt geprent.

Aenſiet dit ſinne-beelt, het ſal u mogen leeren
Dat aengeboren ſucht is qualick af te keeren,

Aenſie

Aensiet dit Enden-ey by hinnen uyt gebroet,
Het wijst als metter hant wat Vrou Natuere doet:
e hinne wenst het jong tot haer te mogen trecken,
S wil het mette borst, of mette vleugels decken,
Sy klaecht als haren noot, maer efter geen gehoir;
Het dier heeft geenen lust als in het groene woir:
n schoon het aende kant by wijlen is gedreven,
och heeftet geenen sin om daer te blijven leven,
Want als het wederom of slick of water siet,
Soo vintet sijn vermaeck, de moeder haer verdriet.
Wie, sonder opten aert van alle ding te mercken,
Veel in sijn herssens smeet, en meyntet uyt te wercken,
» Die mist sijn gansche wit, of, wint hy somtijts wat,
» Het gaet al wederom den ouden karre-pad.
et is een soete vont, en weerdich om te prijsen,
e jeucht door enckel spel te konnen onderwijsen,
Want alsser eenich mensch op dese plichten past,
Soo wort de jonckheyt klouck, en nimmer overlast:
k weet een achtbaer man (*a*) die, sonder eenich kijven,
lleen uyt soete jock sijn kinders leerde schrijven,
Hy gaf hem opte vloer, daer sat hy in het sant
En wees een A een B te stellen metter hant;
l scheen het gansch beslach tot spel alleen te strecken,
oo leerde doch de jeucht bequame letters trecken;
Siet! eer de schrijver wist wat schrijven was geseyt,
Soo wasser inde kunst een vaste gront geleyt:
)it pleechde dese vrient in veelderhande dingen,
En tot uytheemsche tael, en om te leeren singen; *b*
Siet wat een wijs beleyt! de jeucht by hem geteelt
Heeft alle tijt geleert, en niettemin gespeelt.

a *Dese is gheweest de Heer Christiaen Huygens, nu onlanx overleden, in sijn leven Secretaris des Raets van State; in wiens nakomelinghen onse eeuwe de vruchten van desselfs loffelick beleydt met groot vernougen is genietende.*

b *De voorgenoemde Heer Huygens leerde sijn sonnen de noten vande Musijck aende knoppen van haer wambays, ende dat al spelende.*

Het is de pijne weert hier naerder op te ſoucken,
Hoe datmen talen leert, oock buyten alle boucken,
Oock in het vaderlant, en ſonder ongemack,
Oock buyten alle ſorch, en ſonder harde plack:
Hoe moet, eylaes! de jeucht van onſe tijden dolen
Of in een ander lant, of in de vreemde ſcholen,
Eer datſe talen leert, en ſlechts alleen bevroet
Dat maer de voorſte deur der kunſten open doet:
Beſiet eens Griecken-lant, beſiet het oude Roomen,
Daer vloeyden konſten uyt als met geheele ſtroomen;
Vraecht yemant waerom dat? haer kinders altemael
Die ſogen uytte borſt de rijcke moeder-tael:
Men leerder inde wiech en midden inde lueren,
Dat hier een geeſtich kint met pijne moet beſueren;
Men leerder in het ſpel, en met den eerſten tijt,
Daer in dat onſe jeucht haer beſte jaren ſlijt.
Maer yemant ſal miſſchien hier over komen vragen,
Of niet een geeſtich kint, oock nu in onſe dagen,
Door eenich klouck beleyt kan worden by-geſtaen,
En leeren vreemde tael oock ſonder ſchole gaen:
Voor my, ick ſtelle vaſt dat alle jonge ſinnen
Sijn heden oock bequaem om tijt te mogen winnen,
Ghy, ſeg ons, mijn vernuft, wat dienſtich is gedaen;
Ghy vaders, koomter by, en hoort de reden aen:
Gaet kieſt een eerlick man in talen wel bedreven,
En laet hem vander jeucht met uwe kinders leven,
Met laſt om niet een woort te ſpreken als Latijn, *a*
Soo ſal de Roomſche ſpraeck haer eerſte tale ſijn:

a Mich. de la mõtagn. liv. 1. des Eſſais chap. 25. parle à ce propos vivement & de ſon propre faict. C'eſt un bel agencement (dict il) que le Grec & Latin, mais on l'achete trop cher; je diray icy une façon d'en avoir meilleur marché, que de couſtume, qui a eſté eſſayé en moy meſme

nisme, s'en servira qui voudra. Mon pere ayant faict toutes les recherches qu'homme peut faire, parmy les gens sçauants & d'entendement, d'une forme d'institution exquise, fut advisé de cest inconvenient qui estoit en usage: & luy disoit on que ceste lōgeur que nous mettions à aprēdre les langues, qui aux anciens ne coustoit rien, est la seule cause pourquoy nous ne pouvons arriver à la grandeur d'ame, & de cognoissance des anciens Grecs & Romains: Tant y a que l'expedient que mon pere trouva, ce fut qu'en nourrice, & avant le premier desnouëment de ma langue, il me donna en charge à un Aleman, du tout ignorant de nostre langue & tresbien versé en la Latine; cestuy-cy, qu'il avoit faict venir expres, m'avoit continuelement entre les bras, ainsi sans art, sans livre, sans grammaire, ou precepte, sans fouët, sans larmes, j'avois appris du Latin tout ainsi pur que mon maistre d'escole le sçavoit. *Vid. plura apud eundem Montan.*

De jeucht aldus gevoet, sal midden inde noten,
In alsse besich is met houpen ende koten,
Met bollen op het velt, met toppen opte sael,
Verrijcken hare tong met alderhande tael.
Het kint aldus geleyt sal gansche dagen spelen,
En desen onverlet geleerde woorden quelen,
En als het grooter wort en rijper in verstant,
Soo leert het tijts genouch de tale van het lant.
Wy sien meest over al de kinders vande walen
Ten vollen onder-recht in tweederhande talen,
Sy spreecken duyts en wals, en bey gelijcke wel,
Haer moeder leert het een, het tweede 't kinder-spel:
'Tis vreemt dat overal by lieden van vermogen
De jeucht na desen voet niet op en wort getogen,
Waerom u teer gewas gequollen metten bouck?
Het wort dus sonder school, en ongevoelick klouck.
Het is een quade greep de jeucht te willen dwingen,
En als met enckel kracht het leeren op te dringen;
» Het kint dat harde tucht en drouve slagen vreest
» Krijcht dofheyt aen het breyn, en domheyt indē geest,
Hoe menich edel kint tot kunst alleen geboren
Heeft door een strenge school de boucken afgesworen!
Heeft door een wrangen nurck, of om een harde plack
De leer-sucht afgeleyt, gelijck een lastich pack.

Hier van wort int breede gehandelt by Stefano Guazzo in sijn derde bouck vanden burgherlicken ommegang.

Siet Charron de la Sagesse liv. 3. chap. 14.

„ Voor ſlaven ſtuer gebaer, en ſlagen voor de beeſten ;
„ De reden is ghenouch voor wel-geboren geeſten ;
„ Daer is geen ander vrucht te trecken uytten dwang,
„ Als dat een vrye ſiel neemt elders haren gang :
„ Tis beſt de friſſche jeucht door eer-ſucht op te wecken,
„ En, door gevreeſde ſmaet, van leuyheyt af te trecken ;
„ Men ſtelle watmen wil de jonge ſinnen voor,
„ Dit is de beſte toom, en dat de beſte ſpoor.
Ghy moet des niettemin wanneerſe qualick willen,
Beletten haer bejach, en alle booſe grillen ;
„ Wie ſtreelt, en flickefloyt, of boven reden mint,
„ En krijcht maer enckel leet, oock van een aerdich kint.

Eli dum filijs molestus esse severâ increpatione recuſat, & illos & ſeipſum perdidit. Chryſoſt. homil. 9. 1. Cor. 4.6.

Dat Eli ſonder tucht liet ſijne ſonen blijven,
En ſachſe met gedult haer ſnoode rancken drijven,
Gaf oorſaeck dat de man was haeſtich uytter tijt,
En wort noch evenwel ſijn beyde ſonen quijt :
Die met een ſachten mont haer kinders liffelaffen,
En, ſchoon het qualick gaet, geen quaet en willen ſtraffen,
Sijn aen een jonghe ſtam gelijck het veyle klim,
Sijn aen haer eygen vrucht gelijck een dwaſe ſim ;
De klim omvangt den boom, omvlechtſe menichwerven,
Maer doet in korten tijt ſijn beſte tacken ſterven ;

Scævola Samarthan. Pædotroph. lib. 2.

De Sim omhelſt haer jong, maer haer onwijſe min
Die perſt het teere dier de ganſche leden in :
De moeder dient haer jeucht niet alle tijt te vleyen,
Het is de kinders goet indienſe matich ſchreyen,
Want (na de kunſte leert) als yemant tranen krijt,
Soo wort het vochtich breyn ſijn quade dampen quijt.

Il eſt vray que Ioub. liv. 5. chap. 10. des Erreurs Popul. raconte les incõmoditez cauſées de ce que les enfans ſe tourmentent à force de crier, mais ſi le pleurer eſt mediocre & non exceſſif, il dit que la poictrine & les poulmons s'en eſlargiſſent, d'avantage, la chaleur naturelle s'en rend plus forte, & que les ſuperfluitez ſe conſument.

De maege wort verwermt, en al de taye fluymen
Die worden even dan gedwongen om te ruymen,
De milte doet haer op al isse schoon verstopt,
Ghy, maeckt dan dat het kint geen tranen op en kropt.
Maer draecht oock goede sorch, door ongestuymich kyven
De snede vande tong niet vinnich aen te dryven,
Hier dient te sijn gewacht voor al te diepen straem,
Hier dient te sijn gewacht voor al te langen praem:
Voor al en dient de tucht niet aen te sijn gevangen,
Als spijt en heete gal aen uwen boesem prangen;
Want daer een korsel hooft is besich mette tucht,
Daer wort een heylich werck geoeffent sonder vrucht.
Als Plato sijnen knecht, door wel-verdiende slagen,
Eens wilde totte deucht en vanden wrevel jagen,
En dat hy wert ghewaer, eer hy den lincker slouch,
Dat hem een vinnich bloet door al de leden jouch,
Speusippe (sprack de man) ontneemt my dese roeden,
En doet dat hier behoort; want ick begin te woeden;
Geen mensch en isser nut te straffen eenich quaet,
Indien sijn eygen siel haer ampt te buyten gaet.
» Een die de roede voert met gramschap aengesteken
» En pleecht geē rechte tucht, maer schijnt hem eer te wrekē;
» Ghy, die een dertel kint wilt straffen met gewin,
» En gaet niet tot het werck als met een koelen sin.
Waer toe in dit geval soo byster ongebonden?
Een die sijn kinders straft, kastijt sijn eygen sonden;
Waer toe in dit geval te swellen vanden spijt?
Bedenckt in u gemoet dat ghy de moeder sijt;
Bedenckt, aleer je slaet, dat alle boose streken,
Die vander jeuget aen in uwe kinders steken,

Ontſpringen uytten gront van uwen eygen aert
Die niet als enckel vlees en quade rancken baert,
Weecht dit in uwen geeſt, het ſal u gramme ſinnen
Betoomen, neder ſlaen, en krachtich overwinnen,
» Als yemant in het quaet ſijn eygen feylen ſiet,
» De ſtraffe die hy pleecht en is ſoo vinnich niet.

Tijt wãneer jonge kinderen met vrucht ghekaſtijt mogen werden.

Maer hier dient yeder menſch den juyſten tijt te weten
Wanneer dit heylich werck is nut te ſijn gequeten;
Hoort reden, jonge vrou, ten goede vande jeucht,
En leert den eerſten ſtont wanneer je ſtraffen meucht:

a *Is fuit D. Philipp. Lanſbergius, Theologus, Philoſophus, Aſtronomus, & Paterfamilias, vbique magnus.*

Een man (*a*) van wijs beleyt, en grondich hier bedreven,
Die heeft op dit geval my deſen peyl gegeven:
Hebt, ſeyd' hy, ſtaech het ooch ontrent u weerde kint
Als ghy het door het huys met ſpelen beſich vint;
En ſoo het dan miſſchien ſijn poppe dreycht te billen,
En ſouckt, gelijck het ſchijnt, met ſlagen haer te ſtillen,
Sie daer een vaſt gemerck dat uwe teere vrucht
Nu inden geeſt begrijpt de krachten vande tucht:
Begint na deſen u met haer bedrijf te moeyen,
En laetſe naderhant niet in het wilde groeyen,
Maer leytſe tot de deucht: een jong, en geeſtich dier
Neemt alle dingen aen gelijck een wit papier.

Quaet geſelſchap voor al hier te ſchouwen.

Draecht hierom goede ſorch, en wilt geduerich letten
Dat noyt u teere ſpruyt en trecke vreemde ſmetten
Van eenich dertel wicht; het is geweldich quaet
» Wanneer een ſedich kint met guyten omme gaet.
» Ontucht ſet dapper voort: een ſchaep vol booſe ſweeren
» Sal, eer het yemant merckt, een ganſche kudde deeren:
» Een ooch, dat vierich is, ſchiet ick en weet niet wat
» Waer door van ſtonden aen een ander wort gevat:

» Is

„ Als maer een appel rot, gewis de gansche mande
„ Wort dracht en vuyle stanck, en niet als enckel schande,
„ Een druyf, een kleyne druyf, in eenich deel besmet
„ Deelt aen een gansche tros haer quade rampen met:
„ Een die met krepel volck wil gaen en weder-keeren,
„ Daer is geen twijffel aen, hy sal het hincken leeren;
„ Gebuerschap met het quaet baert menich ongeval,
„ Maer aen het jonge bloet noch verre boven al.
„ Wat dienter noch geseyt? de sieckte kan beklijven
„ Door een die kortsich is aen thien gesonde lijven;
„ Thien van gesonden aert en hadden noyt de kracht
„ Dat een die kortsich is te rechte was gebracht.
Hoort noch een huys-gebot, hier mede nut geweten;
En maeckt noyt eenich kint nau-keurich in het eten,
Niet lecker inde spijs, niet dertel inden dranck;
Het blijft hun anders by haer leven-dagen langh:
Siet! alsmen wort genoot in rouwer lieden huysen,
Daer sal u teere jeucht ellendich sitten pluysen;
„ Een mont van kieschen aert dat is een lastich pack,
„ En voor haer eygen selfs een drouvich ongemack.
Noch moet ick voor een les de moeders hier belasten
Geen kinders immermeer te setten byde gasten,
Want onder dit gewoel gebeurt niet selden wat,
Dat by de teere jeucht niet op en dient gevat:
Het kint in desen stant gaet buyten alle palen,
Het laet een greetich ooch op alle schotels dwalen,
Het eyst, een yeder geeft, en dit, en weder dat,
En hier af wort de maech tot aende kele sat;
Dit hindert, jonge vrou, dit hindert aende leden,
Dit hindert aenden geest, dit hindert aende seden;

Malignus comes quamvis candido & simplici rubiginem suam affricuit. Senec. Epist. 7.

Ey! ſtreelt niet al te ſeer, al is de liefde groot,
» Doet kinders uytte weech wanneermen gaſten noot.

Teghen de ghene die de kinderen vervaert maken, om de ſelve te doen ſwijgen, of om andere redenen.

Daer is een vreemt bedrijf in menich huys te vinden,
Bequaem, gelijck men acht, om kinders in te binden,
Om kinders, ſoo het ſchijnt, te houden inden bant,
En tis (na mijn begrijp) een enckel onverſtant.
Soo haeſt men in het huys een kint begeert te ſtillen,
Soo brengtmen aenden dach een deel verſierde grillen,
Een ſpoock, een bulle-man, een lyve-looſen geeſt,
Of eenich vreemt geſpuys, of eenich ſelſaem beeſt;
Dit wort ſoo vaſt gedruckt in alle teere ſinnen,
Dat niemant machtich is die weder in te winnen;
Ia datter koude ſchrick door al de leden ſchiet
Al roerter maer èen blat, al ruyſter maer een riet;
Al wie van deſen angſt is eenmael ingenomen,
Sal ick en weet niet wat, ſal alle dingen ſchroomen,
En ſien dat niet en is, en, uyt een dwaſe waen,
Niet onder in het huys, niet boven willen gaen;
De jeucht in tegendeel vrypoſtich opgetogen,
En die uyt dit bedroch geen vaer en heeft geſogen,
Gaet midden inder nacht, gaet vlytich over al,
En vreeſt geen ydel ſpoock, of ander ongeval:
Ick bidde, jonge vrou, hier op te willen achten;
De ſchrick van deſen aert verbaſtaert alle krachten,
Verwijſt een edel hert, ſoo dattet niet en rijſt
Daer deucht en vrye ſucht of daer de reden wijſt:
En laet geen meyſſen toe met enckel vyſevaſen
Een ongeſouten angſt de kinders in te blaſen,
» Noyt worter eenich menſch van deſe waen geraeckt,
» Dan alſſer ſotte klap de ſinnen gaende maeckt:

Ver-

Verhoet met alle vlijt dat aende teere ſpruyten
Geen breyn en ſy vervoert, geen oiren mogen tuyten
  Door yet dat Fauſtus doet, of Wagenaer verhaelt,
  Niet datter aende jeucht meer inde ſinnen maelt:
Ghy, wilt geen tijt-verdrijf aen uwe jonckheyt ſoucken
In eenich ſpoock-geſchrift, of diergelijcke boucken,
  Maer doet een ſoet verhael dat, ſchoon in jock geſeyt,
  De ſinnen evenwel tot goede ſaecken leyt.
Leert, vaders, tot beſluyt, leert, voochden, uwe weeſen
Den God van hemelrijck,en niet den duyvel,vreeſen:
  „ Die met een reyn gemoet is aenden hemel vaſt,
  „ En ſchrickt te gener tijt, ſchoon hell' en duyvel baſt.
Daer is een ander quaet, waer uyt de jonge ſielen
Wel eer, en heden noch, in ſware klachten vielen;
  En dit wort veel geſpeurt als t'een of t'ander kint
  Wort naeſt de borſt geleyt, en boven al bemint;
Ghy, die geen luſt en hebt in twiſt en huys-krakeelen,
Poocht uwe moeder-ſucht eenparich uyt te deelen;
  En maeckt geen lieffte kint, maer hout de ſoete jeucht
  Gelijck in alle ding ſoo na ghy immer meucht:
Ghy ſiet met wat een haet is Ioſeph overvallen
Alleen op deſen gront, vermits hy boven allen
  Wert in ſijns vaders huys, wert over al geviert,
  En met een bonten rock wat moyer opgeciert.
Een Arent wort genoemt een vogel ſonder reden;
Hy broet het eene jong als met de ganſche leden,
  Het ander drijft hy wech, en jaechtet uytten neſt,
  Ghy, draecht gelijcke jonſt; dat voecht een moeder beſt.
De Swaluw' alſſe broet, die kan u beter leeren
Wat hier de reden eyſt; ſy gaet by rechte keeren,

Iniquiſſima volucris aquila in educanda ſuâ ſobole dicitur eſſe; pullorum enim alterum alis percuſſum abigit, alterum ſolum uti ſuum educat. Baſil. Hexam. hom. 8.

By rechte beurten om, als ſy haer jongen voet,
En geeft hun even veel, en yeder even goet;
Ick heb op haer beleyt by wylen acht genomen,
Wanneerſe met het aes plach inden neſt te komen,
Ick ſach hoe dat het dier, als in een ronden ring,
Voor yeder even ſchoon, eenparich omme ging:
Ghy, hout gelijcken voet int kleeden ende ſpijſen,
Of, alſſer yemant trout, in renten aen te wijſen:
„ Het huys wort opte maet, en na den eyſch gebout
„ Wanneer men over al gelijcke gronden hout.
Maer ſchoon u geeſtich kint is konſtich onderweſen,
Soo dattet voor den tijt kan alle boucken leſen,
Soo dattet gronden heeft tot alle goede leer,
Ghy, des al niettemin verheft u nimmermeer;
Daer ſijnder onder u die hare kinders prijſen,
En poogen al het volck haer deuchden aen te wijſen;
Ghy, wijſe moeder, ſwijcht; of ſpreeckter weynich van,
Maer hout die ſoete vreucht voor u en uwen man:
Al wat in dit geval de jonge vrouwen roemen,
Dat wort tot haren ſmaet niet ſelden opgenoemen;
„ Een die ſijn eygen prijſt, en maecktet al te bont,
„ Spreeckt uyt een ydel hert, of uyt een loſſen mont.

HOUWELYCK.

SESTE DEEL

WEDUWE.

WESENDE VIERDE DEEL

VAN HET

CHRISTELICK

HUYS-WYF.

Met Privilegie voor 15. Jaren.

1. Tim. 5. vers. 5. 6. 7. 9. 10.

DIe eene rechte weduwe is, ende eensaem, die hoopt op Godt, ende blijft in smeeckingen ende ghebeden nacht ende dach: Maer die in wellust leeft, die is levende doot. Gebiet dit, op dat sy onstraffelijck sijn. Men sal de weduwe verkiesen die niet min en sy dan sestich jaeren, die eens mans wijf gheweest sy: hebbende getuygenis van goede wercken, of sy kinderen opgevoedt heeft, of sy herbergich geweest is, of sy der heylighen voeten ghewasschen heeft, of sy den bedruckten te hulpe gecomen is, of sy alle goede wercken achtervolcht heeft.

Quod sic D. Ambrosius eloquitur.

Non sola castitas corporis viduæ fortitudo est, sed magna & ubertima disciplina virtutis: Primò Pietatis officium; secundò Hospitalitatis studium & Humilitatis obsequium; tertiò Misericordiæ ministerium Liberalitatisque subsidium; ad summam omnis boni operis executio.

Tit. 2. vers. 3.

DE oude vrouwen, dat sy haerselven draghen gelijckt den heyligen betaemt, dat sy geene lasterssen en sijn, niet tot veel wijns begeven, maer leererssen der eerlijckheyt.

Luc. 11. vers. 36.

Ende daer was oock Anna de prophetisse, een dochter Phanuels, uyt den gheslachte Asser: Dese was seer out, ende hadde gheleeft met haren manne seven jaer van haren maechdom aen. Ende sy was eene weduwe, ontrent van vierentachtich jaeren, dewelcke niet en quam uyt den tempel, God dienende met vasten ende biddé nacht ende dach.

Ambro-

Ambrosius in Tractatu de viduis.

Docet Anna quales esse deceat viduas: Quæ immaturo mariti obitu destituta, maturæ tamen à Deo remunerationem laudis invênit, non minus religionis officio quam studio castitatis intenta. Prædicatur Anna vidua, unius virj uxor, ætatis quoque probata jam processu, vivida religioni, & effœta jam corpore, cui diversorium in templo, colloquium in prece, vita in jejunio, quæ dierum noctiumque temporibus indefessæ devotionis obsequio, cùm corporis agnosceret senectutem, Pietatis tamen nesciret ætatem. Sic instituitur à juventute vidua, sic prædicatur in senectute veterana, quæ viduitatem non occasione temporis, non imbecillitate corporis, sed virtutis magnanimitate servaverit.

Hieronymus ad Furiam.

Imitare sanctam matrem tuam, cujus ego quoties recordor, venit in mentem ardor in Christum, pallor ex jejunijs, eleemosynæ in pauperes, obsequium in servos Dej, humilitas vestium & cordis, atque in cunctis sermo moderatus.

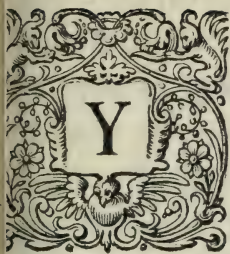
Recordemur viduæ Sareptanæ, quæ & suæ & filiorum saluti, Heliæ prætulit famem: ut in ipsa nocte moritura cum filio, superstitem hospitem relinqueret: malens vitam perdere quam eleemosynam: & in pugillo farris seminarium sibi messis Dominicæ præparavit.

Tertullianus ad uxorem.

Loquaces, otiosæ, vinosæ, curiosæ contubernales vel maximè proposito viduitatis officiunt. Per loquacitatem irrepunt verba pudori inimica: per otium se veritate deducunt: per vinolentiam quiduis mali insinuant: per curiositatis æmulationem libidines convehunt.

VOOR-REDEN
Op het vierde ende leſte deel.
Aende jonghe lieden.

Mant die alreede uyt het voorgaende werck kenniſſe heeft wat ons in het volgende Deel ſtaet te verhandelen, te weten de Plichten vande *Bedaeghde Huysmoeder*, ende heeft middeler-tijt geleſen het op-ſchrift vande jegenwoordighe Voor-eden, houdende *aende Jonghe lieden*; ſal miſſchien daer yt oorſaecke nemen om te vermoeden, of dat ick deſen rief qualick heb beſtelt, ofte dat ick het op-ſchrift qualick ebbe ingeſtelt. Omme welcke verkeerde inbeeldinghe te erhoeden, ende eenen yeghelicken deſenthalven uyt den room te helpen; Soo ſal de gunſtige Leſer hier over in het oede gelieven te verſtaen, dat wy, hier voor hebbende van ude lieden te gewagen, even om die ſelve reden goet hebben ghevonden met deſe Voor-reden de Ionckheyt aen te preken. De dagelickſche ervarentheyt (God betert) leert ns datter vele onder den volcke oiren hebben juyſt gelijck ekere dogghen, die mits het neder-hanghen der ſelver van nderen open, van boven gheſloten ſijn, ende mitſdien neerder bequaemheyt hebben om t'ontfanghen het getuyt lat van beneden, als dat van boven koomt; Vele, ſeg ick, ghelijck de menſchen vander aerden aerds ſijn,) hooren

merckelick liever beyde ſpreken en ſchrijven van een *Jong-vrouwe*, als van een *bedaeghde Huys-moeder*, en noch liev- van een *blyde Bruyt*, als van een *bedruckte VVeduwve*, E dit ſelve, gunſtige Leſer, heeft my doen vermoeden dat h laetſte deel deſes wercx (ſchoon het vanden ouderdom handelende) wel langſt van allen nieu ſoude moghen bli- ven, ten ware ſaecke dat hier in het beginſel de Ionckhe- ten vollen werde onder-recht ende krachtelick over-tuygh dat even dit leſte deel hen ten hoochſten is raeckende, e- de dat mitſdien het ſelve, niet min als de andere ſtucken, b henlieden gheleſen behoort te worden. Omme waer t wat te ſeggen, ſoo koomt my, even hier, inden ſin dat, te tijde als ick bruydegom was, een onder de vrienden van bruyt haer ende my te ſamen quam geluck bieden, met to wenſchinge *dat wvy te ſamen out ende leelick mochten wvorde-* 't Was (mijns oordeels) wel gheſeyt, ende of al ſchoon woorden wat ſelſaem ſchijnen te klincken in jonger lied oiren, ſoo ſijnſe evenwel van goede ende nutte bedencki- ghe. want nademael *te ſamen out ende leelick te wvord-* voor gheluck aen verloofde ofte nieu-gehoude jonge lied gunſtelick wort toe-ghewenſt, ſoo is taſtelick daer uyt af nemen, niet alleenlick dat oock de jongſte ende ſchoonſ (indienſe by het leven blijven) eenmael ſullen out en leeli worden, maer ſonderlinghe datter lichtelick een tijt va ſcheyden komen kan oock eer de jonghe herten te ſame recht ſijn vereenicht. Deſe bedenckinge ware gheheel n dat met alle hare leden de jonghe lieden ten diepſten wa in-geſcherpt, en daer toe wouden wy geerne door God genade wat in brengen.

Meditationem mortis optimam eſſe Philoſophiam, Platonis dictum.

De Heydenen en hebben noyt min na heydenſche wij geſpro

esproken, als doense de bedenckinge des Doots ghenaemt
ebben een stuck vande hoochste wijsheyt; ghelijck oock
Moyses selfs duydelick heeft gheoordeelt de selve een mid-
el te wesen recht bequaem om de menschen verstandich te
naecken; *leert ons* (seyt hy) *bedencken dat wy sterven moeten* Psalm 90.12.
dat wy verstandigh worden. niemant ter weerelt en
an yemant beter leeren leven als die hem wel leert sterven;
e redenen sijn klaer, indien de saecke maer behoorlick wort
ngesien; want soo wanneer de mensche door de voor-
chreven op-merckinghe eens volle ende grondige kennisse
ekoomt van den sterffelicken aert ende verganckelick we-
en deses lichaems, ende daer uyt dan, als met handen,
oomt te tasten dat het ghene hy hier soo weerde ende lief
eeft in korten stont in enckel stof sal komen te verande-
en, ende de siele mitsdien nootelick een andere woonplaet-
e sal moeten verkiesen; ghewisselick, soo hy een druppel
Christelick bloet in sich heeft, het moet hem een groot
niddel wesen waer door hy krachtelick (door Gods ghena-
e) aen-gedrongen sal worden om sijn behoudenisse elders,
n buyten hem-selven te gaen soucken, ende alsoo op te 1. Corinth. 15.23.
ijghen tot *den Eerstelingh uytten dooden*, dewelcke is onse Philip. 3.21.
alichmaker, die machtich is onse vernederde lichamen een
nder ghestaltenisse te geven, ende het selve sijnen verheer-
ckten lichame gelijck te maecken; ende wort alsoo eynde-
ck gewaer datter niet en is dat d'onsterffelickheyt naerder
oomt als sijn eygen sterffelickheyt wel, ende volgens den
egel van Godes woort, dickmael te overleggen: waer uyt
an veelderhande goede werckingen komen te ontstaen, tot
ernietinghe vanden ouden mensche. wie sal sich inde
racht van kleedinghe lichtelick verloopen, die t'elcken, als

 hy

hy ſijn kleet aen doet, ende van ſijnen leger op ſtaet aen ſi
Eſai. 15. 11. ſelven, als een morgen-leſſe, in het oire ſal luyſteren, *mott ſullen u bedde ſijn ende wormen u dexſel?* wie ſal ſich a menſchen vergapen, of op eyghen ſchoonheyt trotſen, d t'elcken als hy gewaer wort dat ſijn ghedachten derwaer
1. Petr. 1. 24. hellen, tot ſijn gemoet ſal ſpreken, *Alle vlees is gras ende a heerlickheyt des menſchen als een bloeme des gras, het gras is verdo ret en de bloeme is afgevallen?* is dit niet een alghemeen gra ſchrift van alle Schoone?

Ghy die hier wandelt door de kerck,
En treet van d'een op d'ander ſerck,
Koomt hier, en ſtaet een weynich ſtil,
En hoort eens wat ick ſeggen wil.
Hier onder leyt een ſchoone maeght,
Maer ſooje die eens heden ſaeght,
Nu, ſeg-ick, als de bleecke doot
Heeft af-geteert haer jeuchdigh root,
Nu, ſeg-ick, als het duyſter graf
Haer luyſter heeft ghegeten af,
Nu, ſeg-ick, nu men ſlechs alleen
Maer ſiet een dor, een nietigh been.
Ach tuſſchen haer en Slons *haer meyt*
En vondje nu gheen onderſcheyt.

Wie en ſal niet alle nijt en afgunſticheyt dadelick nederle gen, inſonderheyt die hy op-neemt uyt den voorſpoet va de weerelts kinderen, als hy ſtaegh inden mont draeght
Pſalm 58. 9. ſpreucke Davids, *Sy vergaen ghelijck een ſlecke verſmachte*
Hiob 17. 14. ofte als hy ſal ſegghen met den goeden Hiob, *Als een droo vergaet ſoo en ſal hy niet ghevonden worden, ende ghelijck e*

geſich

ghesichte inder nacht verdvvijnt? Wie salder met wraeck-gierichet tegens sijnen even naesten swanger gaen, die in rechten ernst tot sijn eyghen herte segghen kan, *vvat vvilt* Hiob 13. 25.
ghy tegens een vliegende blat soo ernstachtich sijn, ende eenen dorren halm verbolgen? wie sal om sijn adelick gheslachte, ofte om ander voordeel van gheboorte sijn even naesten smadelick verachten, die de *verrottinghe sijn vader en de vvormen* *Impares natura nascimur, pares morimur. Senec.* Hiob 17. 14.
sijn moeder ende suster noemen kan? wie sal sich onmatelick verheffen in voorspoet van tijdelicke saecken, die in sijn gemoet en op sijn tonghe draeght het ghene dat alle soodanige winderige geesten kan worden toegepast, *VVanneer sijn* Hiob 20.
hoochte alreede tot aenden hemel reyckte, ende sijn hooft tot aende vvolcken raeckte, soo sal hy ten lesten om-komen als een dreck, dat de gene van die hy is aengesien, sullen seggen vvaer is hy? wie sal op rijckdom, of tijdelicke have sich verlaten, die geduerich in sijn oire hoort klincken de stemme tot hem seggende, *Dese nacht sal uvve siele van u geeyst vvorden, en vviens* Luc. 12. 20.
sal het sijn dat ghy bereyt hebt? wie eyntelick salder trots konnen wesen op sijn geleertheyt, wijsheyt ofte ervarentheyt, diens ghemoet hem opentlick betuyght dat hy in alle sijne wetenschap niet eens en weet *Hoe veel sijne dagen vvesen* Hiob 38. 21.
sullen? wat sal ick meer seggen, gunstige Leser? de bedenckinghe des doots is juyst ghelijck een beulinck-priem daer mede de winderighe dermen maer eens gheprickelt sijnde, dadelick slincken, die andersins lichtelick bersten souden van opgeblasentheyt. tis, seg-ick, een algemeyne toom om alderley ghebreken in dwang te houden, ende daerom seyde Syrach wel te rechte, *ghedenckt aen u eynde ende ghy en sult nim-* Syrach 7. 40.
mermeer quaet doen. Dan veel menschen oordeelen dat dit altemael opte oude lieden beter past, en datmen de bloeyen-

de jeucht hier mede niet onruſtich ofte onluſtich en be-
hoort te maecken: Maer daer teghen is in bedencken te ne-
Ierem. klaeghl. 3. 27. men *Dat het een koſtelick ding is eenen manne dat hy het jock in ſij-*
Pſalm 90. 14. *ner jeught draghe.* Vult ons vrough met uwe genade (ſeyd
Moyſes) ſoo willen wy roemen ende vrolick ſijn onſe leef-
dagen. Tis meer als kennelick *datter opte daecken hoy wvas*
twvelck verdorret eer het rijp wvort.

Hoe dickmael pluckt een Hovenier
Een bloem, een loof, een jeuchdich kruyt,
Met dat het bot, en eer het ſchier
Een wveynich uytter aerden ſpruyt?
Hoe veel van dat in hoven groeyt
Of buyten aender heyden wvaſt
VVort even dan wvanneer het bloeyt
Of mont of neuſe toegepaſt?

Iſſet niet alſoo dat *de doot tot onſe venſteren dickmaels in valt*
Ieſ. 37. 27. *ende inde paleyſen koomt de kinderen te verwvorgen opte wvijcken*
Ierem. 9. 20. *ende de jongelingen opter ſtraten?* Ende datter vele ſijn *die afge-*
Hiob 15. 32. *ſcheurt wvorden als een ontydighe druyve vanden wvijnſtock, en*
ghelijck een oly-boom ſijn bloeme afwverpt?

't Bloemtje dat ick giſter ſagh,
Met een aengenaemen lagh,
Geeſtigh koomen aenden dach,
Als een perel vanden hof,
Leyt eylacen! leyt te hans
Sonder leven, ſonder glans,
Onbequaem tot tuyl of krans,
Leyt ghevallen in het ſtof.

Het

Het is gewiſſelick een gans dwaes voornemen ſoo vergete-
ick of vermetelick te weſen over het bedencken des doots,
dat yemant ſijn boetveerdicheyt uyt ſoude willen ſtellen
tot het vijftichſte ofte tſeſtichſte jaer ſijns ouderdoms, ende
mitſdien ſijn leven eerſt als beginnen opte hoochte, daer het
veel duyſenden niet toe en hebben konnen brengen. Leert
ons de dagelickſche ervarentheyt niet dat oock de matichſte
ontrent haren lijftocht wel dickmael ſieck worden? dat de
ſterckſte wel de teeringh krijghen? dat de onſchuldichſte
oock wel lijden moeten? en die ſekerſt meynen te ſitten
wel verſtoort en vermoort worden? ghewiſſelick, een
ſchipper die tſeyle gaende niet eens en denckt datter onwe-
der rijſen kan, laet dickmael het ancker aen lant, en den ka-
bel op ſolder, en alſter dan op aen koomt datmen ſtrijcken
moet, ſoo en iſſer niet voor oogen als ſcherpe harde ſteen-
rotſen en klippen, en dien volghende een ghewiſſe ſchip-
breucke. Tis daerom de Ionckheyt en alle ſoorten van men-
ſchen aen te raden datſe rijden (ſoomen ſeyt) met omme-
ſien, *blyde ſijn met beven*, ende met Ioſeph van Arimathæa
een graf maecken in haren luſt-hof. Tis enckele uytſin-
nicheyt eenigen, oock den minſten tijt, te willen leven an-
ders dan gelijckmen getrooſt is te ſterven.

Quæ tam ſtulta mortalitatis oblivio in quinquageſimū aut ſexageſimum annum differre ſana conſilia, & inde velle vitam inchoare quò pauci eam perduxerunt. Senec. de Brevit. vitæ.

Invadit temperatiſſimos morbus, validiſſimos phthyſis, innocentiſſimos pœna, ſecuriſſimos tumultus. Seneca.

Pſalm 2.11.
Marc. 15. 46.
Luc, 23. 50.

Lege & relége omnium ſcripta, nihil horribilius invenies quam hominem in eo ſtatu vivere, in quo non audeat mori. Auguſtin.

Dan genomen al ſchoon dat yemant deſe nootwendige
oeffeninge met een vleeſchelicke geruſticheyt geheel konde
over ſetten tot aen ſijnen grijſen ouderdom toe (het twelck
doch gans ſorghelick ende vol gevaers is) Soo dient niette-
min bedacht hoe veel wechs dat yemant can aflegghen, die
noyt ſtil en ſtaet; Onſe tijt, en inde tijt onſe jeucht, is *ſnel-
der als een looper, ja gelijck een arent die ter ſpijſe vlieght*; gelijck
een ſchaduwe die vlucht, en niet en blijft; gelijck een damp,

Hiob 9. 25.
Pſalm 102. 12.
Iacob. 4. 14.

Hiob 14.7. die weynich tijts ghesien wort, en daer na vergaet, ghelijc
Hiob 14.2. het water uyt-loopt vande Zee, en ghelijck als regen ind
2. Samuel. 14.4. aerden drinckt; wy worden wech-gevoert gelijck de wi
Psalm 9.5. de spinne-webben voort drijft; gelijck een storm daer h
Psalm 78.39. nen vaert; gelijck een wint die niet weder en koomt; on
Sap. 5.12. dagen vliegen als een gheschoten pijl; En na de haest-ve
dwijnende jeucht soo ghevoeltmen sich terstont ongevo
licker wijse bekropen vanden traegen ouderdom, ende sie
dan isset al vergaen dat vermaeckelick scheen, en daer e
blijft niet anders over als een verdrietich na-ghepeys en
een pijnelijck vroegen over de voorighe besmettinghe, d
wijle het onmoghelick is datter yet soets overich sy ind
ouderdom, alsser niet goets voor en is ghegaen inder jeuch
het langste leven is gans cort, het soetste heeft sijn bitte
het blijdste en is noyt sonder droefheyt. en daerom is h
ten hoochsten gheraden de ware sterf-kunst met ernst te b
trachten, ende de bedenckinge des doots sich teenemael g
meensaem te maecken, ten aensien beyde van Ionck en
Out: de Ionge lieden dienen hier toe vlytelick aengemaen
ghelijck wy by desen geerne deden. De Oude vinden du
sent lessen in haer eyghen selfs, in hare swackheden, in
kerck-hof-bloemen (ick segge de grijse hayren) die haer o
het hooft ende inden baert wassen, elck vande welcke hu
voor een predicatie can verstrecken om haer huys te bere
den voor hare erfgenamen, hare lichamen voor den buy
der aerden, ende hare sielen voor het oordeel Gods.

Indienje vvort van hayre grijs,
Van leden swack, van sinnen vijs,

E

Aende jonghe lieden.

En vvraeghje my vvat dit beduyt?
Ick ſegge, vvort ten leſten vvijs,
VVant ſiet! de Doot kout als een ijs
Die ſent haer boden voren uyt.

Eenighe menſchen hoorende een Raven op ofte ontrent het huys kraſſen, of ſiende een hont in eenich deel van het ſelve een kuyl graven, nemen daer uyt een inbeeldinghe als offer corts yemant ſterven ſoude; wy meynen dat ſoodanighe op-merckinghen te laten ſijn aen by-gheloovige menſchen, en niettemin datmen niet by horten, ende ſelſame invallen, maer in een ſtil ende beſet gemoet onſe ſterffelickheyt gheſtadelick behoort voor ooghen te hebben, oock ſchoon men geenderhande voor-ſpoken ghewaer en wort. Tis mis-verſtant ſoo daer yemant meynt datmen te ſchepe alleen de breette van eenige duymen vande doot verſcheyden is, daer is waerlick in alle plaetſen, waer het oock ſijn mach, maer een cleyne tuſſchen-wydde van ons tot de doot. Veel gaeter ſlapen in de welcke ſlaep en doot te ſamen eens worden. Tis daerom dienſtich, ſoo menichmael alſmen ſich tot ſlapen nederleyt, te dencken; Hoe licht can het gebeuren dat ick noyt weder en ſoude opſtaen? Alſmen opſtaet, hoe licht can het weſen dat ick niet weder en ſoude ſlapen gaen? Alſmen uyt-gaet, hoe ras waret gecomen dat ick niet wederom en ſoude te huys keeren? Alſmen t'huys koomt, hoe veerdich can het vallen dat ick noyt meer en ſoude uyt-gaen? in 'tkorte, de doot ſtaet ons op alle plaetſen te wachten, dewijle ſy op alle plaetſen ons can beſpringhen: En tis daerom een yder goet Chriſten gheraden een ſtervende leven te leyden, en met den Apoſtel te ſegghen,

Erras ſi in navigatione tantùm exiſtimes minimum eſſe quo à morte vita diducitur, in omni loco æquè tenue intervallum eſt; ecce hîc ultimus dies ut non ſit, prope ab ultimo eſt. Seneca.

Multi ſanè dormiverunt, & obdormiverunt; & mors ſomno continuata eſt. Seneca.

Dic dormituro, Potes non expergiſci; dic experrecto, Potes non ampliùs dormire; dic exeunti, Potes non ampliùs reverti; dic revertenti; Potes non ampliùs exire. Seneca. Epiſt. 49.

1\. Corint. 15. 32. *Ick sterve alle daegh*; voorseker houdende dat hoe yemant meer sich selven sterft, hoe hy meer Gode begint te leven. tot vorderinghe van 't welcke onder andere dienstich wort geoordeelt veel sich te laten vinden ter plaetsen daer yemant sieck ofte in doots noot is liggende, sonderlinghe indien de siecke ghetuygheniſſe heeft van god-salicheyt des levens; want behalven veelderley voordeelen, die daer te rapen sijn, soo van crachtige vermaninge, als van grondighe vertroostinge; soo wort de sterf-kunste daer in haer eygen wesen crachtelick geoeffent, ende door een levendich exempel de siele werckelick in-gescherpt.

Dan yemant sal misschien hier tegen in brengen, dat het al te verdrietich is (sonderlinge voor de Ionckheyt) met soo een levendige doot-vreese gestadelick swanger te gaen:

Qui mortem metuit, quod vivit perdit id ipsum. Cato.

Altijts voor de doot te beven
Is voorwaer een droevich leven;
Noyt en heeft hy blyden gheest,
Die het graf gheduerich vreest.

Maer daer tegens is te letten, dat wy niet min voor en hebben als de jonge sielen met een geduerigen praem van doot-schrick in onruste te houden; ons oogh-merck is gheheel anders; wy weten in het teghendeel dat de sterf-cunste, crachtelick en Christelick gheoeffent sijnde, niet alleenlick die angstighe vreese des doots machtich is wech te drijven; maer selfs een troostelicke vermaeckelickheyt eyndelick in onse herten te connen uyt-wercken. Wilje hier toe een seker behulp-middel, gunstige Leser, en dat met corte woorden, Doet hier, gelijck de kinderen met de Byen handelen alsse met de selve spelen willen, sy treckense eerst den angel uyt,

uyt, en daer naer en hebbenſer niet als vermaeck van, hoe ſeer ſy mette ſelve oock ſuckelen en ſollen. *De prickel des doots is de ſonde;* ontbloot haer maer alleen van dat wapen; het gevaer, en met eenen de ſchrick, ſal ophouden.

1. Corint. 15.56.

Ghy, die u ſiele wilt bereyden
Om wel-gemoet van hier te ſcheyden,
Coom, hoort doch hoemen trooſt verwerſt,
Doot uwe ſonden eer je ſterft.

Hoc citra mortis diem præſta, moriantur ante te vitia; vel Seneca dixit Epiſt. 27.

Gewiſſelick indien ghy door Godes ghenade dit eens te boven kont geraecken, tis ſeker dat het dorre geraemte van het dootelick weſen (waer voor oock de alderſtoutſte dickmaels ſchricken) u metter tijt niet onvriendelicker ſal invallen als een vers-opengaende rooſe inden morgen-dauw. hier toe te mogen geraecken, ende dat op ware, en geen bedriechelicke, gronden en is gewiſſelick de minſte vrucht niet van een Chriſtelick leven. De wech hier toe leydende en is nerghens te vinden, als by den genen die daer gheſeyt heeft, *Ick ben de wech, de waerheyt ende het leven;* t'welck niet anders te ſegghen en is als, wilje niet dwalen? Ick ben de wech. wilje niet bedrogen worden? Ick ben de waerheyt. wilje niet ſterven? Ick ben het leven. ghy en hebt niet te gaen als tot my; nerghens, als door my. En waer is doch dat ons deſe wech gheopenbaert wort anders, als daer hy ſelve roept, *koomt al tot my die belaſt ende beladen ſijt, en ick ſal u verquicken?* dat is, in ſijn heylich woort, in ſich hebbende de cracht der ſalicheyt allen die het gelooven. Ten kan niet, ten can niet gheſchieden (ſeytter een Out-vader) Dat yemant ſonder vrucht henen gae die ſijn werck maect van de heylighe Schriftuere met aendacht en geduericheyt te leſen.

Ego ſum via, veritas, & vita, errare non vis? ego ſum via, falli non vis? ego ſum veritas, mori non vis? ego ſum vita, non eſt quò eas niſi ad me, non eſt quà eas niſi per me. Auguſtin.

Math. 11. 28.

Fieri non poteſt, non poteſt, inquam, fieri, ut quis ſine fructu decedat qui aſſiduâ attentáque Scripturarum lectione fruitur. magna adverſus peccatum munitio eſt Scripturarum lectio. magnum præcipitium, profundum barathrū Scripturarum ignoratio, magna ſalutis perditio de divinis legibus nihil ſcire. hoc hæreſes peperit, ea vitam corruptam invexit, hoc ſurſum deorſum miſcuit omnia. Chriſoſt. hom 3. de Lazaro.

Gods woort te weten is een crachtich bol-werck tegen de invallen der ſonde; van het ſelve onbewuſt te weſen is een ſteylen afganck ten verderve. wie ſtaegh by God ſouckt te weſen, dat hy veel bidde, en dickmael leſe: int bidden ſpreken wy tot God, int leſen ſpreeckt God tot ons. *ghewent u dan met God* (ghelijck Iob ſeyt) *en hebt vrede, daer ſal u veel goets uyt komen. ontfangt de leere uyt ſijnen monde, en leght ſijn redenen op in u herte.* Maer om neerſtelick acht te nemen en te beproeven wat by ons inden wech der Godſalicheyt dagelicx wert ghevordert, ſoo is by alle Godſalighe altijt goet gheoordeelt dagelicx een neerſtich onderſouck te doen van ons geheel bedrijf van dien dage, om te letten ofmen vande menſchen comende niet minder menſche en is gheworden, ten eynde om alſoo in ſijn camer wederom te vinden het gene miſſchien daer buyten is verloren.

Qui vult ſemper cum Deo eſſe, debet frequenter orare & legere, nam cum oramus nos cum Deo loquimur, cum vero legimus Deus nobiſcum.
Hiob 22.21.22.

Als ghy des avonts ſijt ghelegen
In uwen legher, ſoo men plach,
Al eer de vaeck koomt neer-gheſegen,
Soo gaet al-voren over-weghen
Dijn handel van den ganſchen dach:

Eer datje vanden ſlaep bekropen
Light ſonder reden, ſonder kracht,
Soo doet u ganſchen boeſem open,
En laet u ſpreken, duchten, hopen,
Eens opte weech-ſchael ſijn ghebracht.

Hier is my eenich woort ontvloghen,
Eer ick het ſelve recht bedacht,
Daer ben ick van mijn oogh bedroghen,

En ginder vvas ick vvech-getogen
Door enckel lock-aes vande pracht.

Hier heb ick dinghen na-gelaten,
Dat my nu boven maten rouvvt;
En daer soo liet ick my bepraten
Om dit te lieven, gint te haten
Dat vry al beter dient ghesschouvvt.

Hier quam my svvarte nijt bestoken,
Daer grillen die ick niet en ken;
Hier heeft my soet ghedult ontbroken,
Daer heb ick al te fits ghesproken;
t'Fy! dat ick noch soo vveerelts ben:

t'Fy! dat ick my soo laet beroeren
Om, ick en vveet vvat, vyse-vaes;
t'Fy! dat ick my soo laet vervoeren,
Daer ick mijn geest behoor te snoeren;
Mijn siele, vveest niet meer soo dvvaes.

My voucht een staegh, en deftich strijden,
Devvijl ick ben een Christen-mensch;
My past verdraghen, dulden, lijden,
My past alle sond' af te snijden,
O God, dat is mijns herten vvensch:

Nu vader, vvilt my doch vergeven
Al vvat ick heden heb misdaen,
En dan soo jont my daer beneven,
Dat ick door al mijn vorder leven,
In dijnen vvech mach seker gaen.

Aende jonghe lieden.

Des morgens als de ſachte vlercken
Van uvve nacht-ruſt ſijn ontdaen,
Met dat u geeſt begint te vvercken,
Soo geeft u ſtrax om aen te mercken
Al vvat u God heeft goets ghedaen:

Al eer tot u beroup te treden,
Eer ghy u elders in vermengt,
Soo ſtreckt tot God u ganſche leden,
En maeckt dat ghy u vrouch-ghebeden
Hem tot een ſoeten offer brengt:

Gaet neemt dan voor in u ghedachten,
Oock voor den eerſten ſonne-ſchijn,
Op al u doen te vvillen achten,
En oock voor ſchijn van quaet te vvachten,
Soo vvil u God ghenadich ſijn.

Het welcke indien wy alſo met een goet gemoet, inde vre-
ſe des Heeren, ernſtelick betrachten, ſoo connen wy voo-
ſeker houden dat God onſen gebreckelicken dienſt, ſoo c
anders oprecht is, in genade ſal aenſien; ghelijck ons me
niet en can miſſen, of wy en ſullen, ſoo doende, uyt ee
ſedighe en wel gheregelde jeucht (ſoo ons God het leve
ſpaert) tot een ſtillen ende gewilligen ouderdom ſoetelicke
over gaen, ende, onſes afſcheydens tot aller ſtont ende plae-
ſen getrooſt ſijnde, den tijt onſer verloſſinge met gedult in
wachten; vaſtelicken vertrouwende dat ons geene mani-
re van ſterven quaet ofte hinderlick en can weſen, dewij
datter een goet leven is voor ghegaen; dien volgende ni
anders voortaen hopende of verwachtende als des lever

Nulla mors mala, quam bona vita praceſſit. Eraſm.

ſ.

aтwesende, in goeden vrede versamelt te worden tot de
a.eren, *ghelijck de garven ingevoert vvorden te rechter tijt*, Hiob 15. 28.
v al te samen ende elck in't bysonder dagelicx met oprech-
eighemoede voor onsen God mogen dencken ende spre-
e,

Het gae my nu ghelijck het vvil,
Of hart, of sacht, of vvoest, of stil;
Het gae my soo ghelijck het mach,
Ghelijck het hier op aerden plach,
Het gae my t'huys en over al
Ghelijck het God believen sal;
In hem alleen ben ick gherust,
Daer is mijn hoop en herten-lust,
Des vvat de gansche vveerelt heeft,
VVat vreught dat goet, of eere geeft,
VVat oyt het vvacker ooghe siet,
En treckt voortaen mijn siele niet;
Ick vvensche tot een vol gheluck,
Ick vvensche maer een eenich stuck,
Ick vvensche met een reyn ghemoet,
Ghesuyvert in des Heeren bloet,
Ick vvensche met een stillen geest,
Die sieckte, doot, noch helle vreest,
Te scheyden uyt dit jammer-dal;
En siet! daer sijn mijn vvenschen al.

CHRISTELICK HVYS-VVYF

Vertoont inde ghestalte, eerst van bedaechde HVYS-MOEDER, *ende daer na van* VVEDVVVE

Hier vergheleken metten

WINTER.

VIERDE, ende leste DEEL.

DE strenge winter naeckt, de rijm hangt aende boomen,
De vorst verslint het groen, en bint de snelle stroomen;

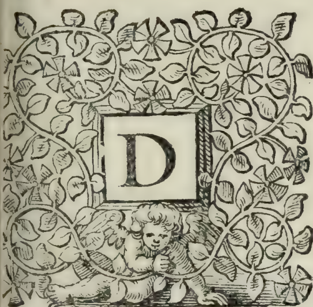
Men ſiet, gelijck het ſchijnt, geen leven in het kruyt
Daer koomt nochtans een dach, vvanneer het vvede
ſpruyt.
Siet hier den ouden tijt, de koude vvinter-dagen,
Verſcheyden vande jeucht, en vande ſomer-vlagen :
Hier is gheen ander raet, als dat de binne-krack
Een beter lente-tijt, een nieuvven ſomer vvacht

CHRISTELICK HVYS-WYF,

Vertoont in de gestalte eerst van bedaechde *HVYS-MOEDER* ende daer na van *VVEDVVVE.*

VIERDE, ende leste DEEL.

D E gulde Sonne daelt; ick sie de groene jaren,
Ick sie de frisse jeucht allengskens henen varen,
Ick sie 'k en weet niet wat, ick sie in u gelaet
Dat, niet ghelijck het sou, en als te vooren, staet.
Wat is van onse jeucht, en van het gansche leven!
Het is, gelijck een stroom, in haesten wech gedreven, Psal. 90. 5.
Het is gelijck een boom, die neder is gevelt, *Na welcke plaetse de boom valt daer sal hy ligghen.* Eccles. 11. 3.
Het is gelijck een droom, die krancke sinnen quelt:
Van alle weerelts vreucht, van alle blyde nachten
En blijft niet aen den mensch, als drouve na-gedachten;
Het eenich, dat de siel in dit geval verblijt,
Dat is een soet gepeys van wel-besteden tijt.

Al wat het wacker ooch bereyckt aen alle ſyden,
Dat wijſt de menſchen aen wat eenmael ſtaet te lyden;
God laet ons alle daech, als in het kleyne, ſien
Wat eens te ſijner tijt de weerelt ſal geſchien.
De bloemen inden hof en alle groene kruyden
Sijn boucken voor het volck, ſijn leſſen aen de luyden,
Soo haeſt de winter naeckt, de velden worden bloot,
Men ſiet in alle ding gelijck een volle doot:
Wat inden groenen Mey de boſſen plach te cieren,
Dat ſietmen inden Herfſt met alle winden ſwieren,
Het loof rijſt van het hout, de groente vanden dijck,
Een rooſe, wort een rif; een boom, een ſtaende lijck:
Het licht, des weerelts oogh, dat wy de ſonne noemen,
De vader van het kruyt, de voeder vande bloemen,
Soo haeſt den avont naeckt, bereyt ſich totten val,
En wijſt ons alle daech wat eens gebeuren ſal.
Beſiet ons eygen ſelfs; na tweemael negen uren
En kan dit kranck geſtel niet ſonder ſlapen dueren,
De menſch die waer eē block, een ſteen, eē houten beelt
Ten waer een kleyne lucht die inde neuſe ſpeelt;
Het lijf, de ſware klomp, is in het bed gelegen,
Geen ooch, geen ander lid, en ſietmen dan bewegen;
Het loopen heeft gedaen, het woelen is geſtilt,
Siet! wat de bleecke doot van uwen ſlaep verſchilt.
Al dit toont aen het volck dat alle dingen hellen,
En vanden eerſten af ſich om te vallen ſtellen,
Dat alle weerelts glans is uytter-maten kort,
Ia dat de weerelt ſelfs ten leſten neder-ſtort:
„ Daer woont een ſtil bederf in alle friſſe leden,
„ In alle ſchoon gebouw, in alle vaſte ſteden,

Quoties dormis, & vigilas; toties moreris, & reſurgis; ſpeculum mortis ſumus. Tertull.

„ In

„ In alle rijcken selfs: de doot besluytet al
„ Dat was, dat heden is, dat eenmael komen sal:
„ Het moet ten ondergang, het moet ten eynde komen,
„ Al wat te sijner tijt beginsel heeft genomen,
„ Een maecht, een jonge vrou, en alle schoon gewas,
„ Gaet even sijnen gang, gelijck het nietich gras:
Wat kan de snelle tijt niet eenmael over-heeren?
En door een stil geknaech ten lesten omme-keeren?
Hy gaet een staegen tret, en, sonder groot geluyt,
Eet door het vinnich stael,en houwt de rotsen uyt;
Hy druckt een harders Stel, hy ruckt palleysen onder,
Hy toont in sijn beleyt meer krachten als een donder,
Meer als het selsaem vyer dat uyt den hemel berst,
Wanneer een strijdich vocht is tegen een geperst:
Want als de blixem raest met sijn getackte stralen,
Hy treft een harde rots, en niet de sachte dalen;
Al wat maer eenichsins betoont een soeten aert,
Dat is voor desen brant en hare kracht bewaert;
Maer siet! de rouwe tijt vertreet oock teere rosen,
Die inde steden sijn, die opte velden blosen;
Ach! frisse maechden selfs: eylaes! het monster eet
Het schoonste datmen vint, het beste datmen weet.

Helene voor een tijt de peerel vande Griecken,
In wit gelijck de ſnee; in blos gelijck de kriecken,

Klachte van alle weereltſche menſchen over den Ouderdom, onder den perſoon vande vermaerde Helene, eertijts by Paris, des Koninck vã Troyens ſone, ontſchaeckt, als gheacht ſij de de ſchoonſte van die gheheele eeuwe.

Ging eenmael, nu bedaecht, ontrent een ſpiegel ſtaen,
En ſprack haer eygen ſelfs met drouve klachten aen:
Eylaes! wie ben ick nu? en wie, eylaes! te voren?
Al wat ick eenmael was, dat is in my verloren,
Ick ſoucke wat ick mach, ick ſoucke met verdriet,
Maer dat ick ben geweeſt, en vind' ick efter niet:
Ick ſie mijn eygen beelt hier inde kamer hangen,
Met ſchoon gekrinckelt hayr, en met gebloofde wangen,

Een beelt dat mijne jeucht ten nauften eens geleeck,
Eer Paris over Zee naer onfe kuften weeck:
Maer als ick mijn gelaet nu eenmael gae bekijcken,
En wil het mettet beelt in allen vergelijcken, *a*
Soo word ick ongefint, en dat van enckel fpijt,
Het fchijnt dat my een fweert tot inde fiele fnijt:
Ist niet een felfaem ding? daer is een ruymer leven
Aen menich dom gewas, aen menich beeft gegeven;
Befiet den harden Pijn, den Ceder ende Maft,
Befiet den Qualfter-boom (*b*) die fonder eynde waft,
Befiet den wilden Olm ten hoochften opgedreven,
Befiet den fteylen Efch tot aenden hemel fweven,
Befiet hoe Dennen-hout tot inde lucht belent,
En dat geen Eyck en fterft die haren planter kent:
Treet vorder in het wout, en let op alle dieren
Die fris en onvermoeyt ontrent de boffen fwieren;
De Krayen inde lucht, de Harten op het velt,
Die hebben menichmael tot hondert jaer getelt: *c*
Den Raven, leelick dier, en hare fwarte veren
En konnen boven dat geen duyfent jaren deren;
De Phœnix, foo het fchijnt heeft noch een vafter ftant,
Ia leeft tot dat hy felfs fijn eygen leden brant.
Wat gaet de goden aen? waerom de befte gaven
Gefchoncken aen het hout, of aenden fwarten raven?
Waerom een harden Pijn bewaert tot onfen fpijt?
Waerom het vluchtich Hart niet vluchtich uytter tijt?

a *Het recht ghebruyck van de afbeeldinge der fchooner Ionckvrouwen kan wefen om in den ouderdom hare voorige gedaente met de jegenwoordighe door behulp vanden fpiegel te mogen vergelijcken, om daer uyt hare dagen te leeren tellen ende wijs te worden.*
Socrates vermaende de jeucht haer dickmael in den fpieghel te befien, niet om een hayrtjen uyt de wijn-brauwen ofte den baert te pluyfen, maer op dat yeder een fijn eyghen ghedaente mochte kennen, ten eynde dat yemant, fchoon fijnde van buyten, oock de inwendighe fchoonheyt, namelick de deucht, mochte betrachten; mifmaeckt fijnde, fijne aengeboorne ongheftalte met innerlijcke volmaecktheden mochte vergelden.

b *Siet van den Qualfter-boom, int Latijn Ornus ghenaemt, vanden Olm, Vlmus, vanden Efch, Fraxinus gefeyt, vanden Dennen-boom, Picea genaemt, ende vande langduericheyt, mitfgaders hoogen wafdom der felver, Plin. lib. 16. cap. 10. ende Dodonæum in fijn Kruyt-bouck lib. 39.*

c *Op het lang leven van fommighe ghedierten, fiet het Epigramma, quod Virgilio adfcribitur, de Ætatibus animalium.*

Waerom een ſchoone vrou, waerom de kloucke mannen
Soo haeſtich in het graf, en uytter tijt gebannen?
   Waerom doch is de menſch ſoo veerdich uyt-gebloeyt,
   Daer ick en weet niet wat ſoo lange jaren groeyt?
Waerom een friſſe maecht, het cierſel aller ſaecken
Van datter eertijts was, of datter is te maecken,
   Waerom haer blyde verw, haer ooch en roode mont
   Geen langer dach verleent, geen meerder tijt gejont?
Ick ben noch heden niet tot tachtich jaer gecomen,
En my is alle glans alreede wech genomen;
   Siet! wat een kleyne tijt mijn krachten heeft gevelt,
   Mijn geeſten uyt-geteert, mijn luyſter af-gepelt:
Ben ick, ellendich wijf! ſoo menichmael gepreſen?
En voor de ſchoonſte vrou met vingers aengeweſen?
   Ben ick het, die het volck als voor een wonder ſach
   Soo haeſt ick buyten quam, of in de venſter lach?
Ach! is om deſe romp ſoo menich ſweert geſlepen?
Soo menich ſchicht gewet? ſoo menich hondert ſchepen
   Gedreven over Zee? ſoo menich dapper held
   Gevallen inden krijch, geſlagen in het veld?
Is om dit ſnoode lijf ſoo lange tijt van jaren
Geſmoort in enckel bloet? ſoo menich duyſent ſcharen
   Verſlonden door het ſtael? is om dit ſnoode lijf
   De weerelt tegen een gevallen in gekijf?
Ben ick, vergeten menſch, tot twee verſcheyde reyſen,
Ben ick ontſchaeckt geweeſt? wie ſoudet konnen peyſen
   Ben icker oorſaeck van, dat Xanthus is bevleckt?
   Dat Xanthus over al met dooden is bedeckt?
Is Troy' om mijnent wil, met al haer gulde ſalen,
Is Troy' om mijnent wil, met al de naeſte palen,

Is

Is Troy' om mijnent wil gewonnen door het Peert?
Is Troy' om mijnent wil gevallen door het ſweert?
Ach! waer is dan de glans die hondert duyſent menſchen,
Die al wat oogen had mijn liefde dede wenſchen?
Ach! waer is nu ter tijt, ach waer is nu de glans,
Een vreucht en herteluſt van alle friſſe mans?
Ach! waer is nu de mont die Paris heeft bewoghen?
En vande Nymphen ſelfs met krachten afgetogen?
Ach! waer is nu ter tijt, ach! waer is nu de mont
Die Princen heeft bekoort, en goden heeft gewont?
Waer is mijn helder wit? waer is mijn aerdich bloſen?
Waer ſijn, te deſer uyr, waer ſijn die ſchoone roſen
Te vooren om en om mijn roode mont geſaeyt?
Ay my! de ſnelle tijt die heeftet al gemaeyt.
Mijn boeſem, die wel eer plach geeſtich op te ſwellen,
Hangt nu daer heen geſackt, gelijck als dorre vellen,
Mijn mont en heeft voortaen niet eenen gaven tant,
Maer ſtaet gelijck een dorp voor deſen afgebrant;
Mijn wangen ſijn geploucht met hondert duyſent veuren,
Mijn voorhooft ongeſien door rimpels ende ſcheuren,
Mijn hant, mijn wãckel hooft, mijn ganſche lichaẽ beeft,
Ick hebbe (wat een druck!) mijn krachten overleeft.
Mijn hayr, dat my het lijf plach over al te decken,
Dat laet my nu alleen een hooft vol kale plecken;
Wat dienter noch geklaecht? mijn leden ſijn, (eylaes!)
Als tacken ſonder loof, en freuyten ſonder waes.
Ach! daer een yeder menſch voor deſen vont behagen,
Dat geeft my nu alleen maer reden om te klagen,
Ach! waerom noch geſien in dit verdrietich glas?
'k En wil niet, ſoo ick ben; 'k en kan niet, ſoo ick was.

Dus mocht het grillich wijf, en diergelijcke vrouwen,
Haer ongeruſten geeſt met klagen onderhouwen,
Als ſy den kalen herfſt van haren ouden dach
Met enckel herten-leet in haren ſpiegel ſach:
Maer ghy, o Chriſten ſiel, die in uytwendicheden
Van uwe brooſe jeucht, van uwe ſwacke leden
Geen trooſt of hoop en ſtelt, maer ſouckt een beter g
Dat u tot meerder vreucht den hemel open doet,
Ghy, in het tegendeel, of ſchoon de grijſe jaren
Met ſwackheyt in het vlees haer komen openbaren,
En noemt dat geen verdriet: waer toe hier droef getre
V trooſt is byder hant, u ruſte voor de deur.
Men hout, wanneer de ſwaen haer krachten nu begeven
En datſe ſeker ſtelt niet meer te konnen leven,
Dat ſy dan neder-ſijcht ontrent het dichte riet,
En ſingt daer, eerſe ſterft, een geeſtich vreuchde-liet:
Die om een kleynen loon moet ganſche dagen hygen,
Siet met een vroylick hert de ſonne neder-ſygen;
Een ackerman verheucht, als hy het rijpe graen
Heeft uyt het open velt en inde ſchuer gedaen;
Een vrouw die ſwanger gaet, en kan haer niet bedaren
Tot dat de thiende maent haer vordert om te baren;
Wie grooten handel drijft aen dees of genen houck,
Die wenſt voor alle ding te ſluyten ſijnen bouck:
Wanneer de ſchipper naeckt ſijn vaderlantſche kuſten,
Hy ſpoet hem des te meer, om eens te mogen ruſten;
De voerman is geneycht ſijn peerden uyt te ſlaen,
De moede looper hijcht na 't eynde vande baen:
Wat wil ons ydel hert geduerich blijven varen,
En ſwieren inden draey van deſe woeſte baren?

„ Wat batet dat de menſch tot oude dagen koomt,
„ Wanneer ſijn bange ſiel voor oude dagen ſchroomt?
t is een drouve ſaeck, dat afgeleefde menſchen
n jonckheyt, nieuwen tijt, en verſſche leden wenſchen;
„ Wie met benautheyt ſucht om ſijn voorleden jeucht,
„ Die miſt noch inden geeſt de gronden vande deucht.
bidde, wat ick mach; gewent u niet te klagen
och vanden korten tijt, noch vande ſnelle dagen,
Noch van dat u het hayr is wit gelijck het vlas,
Maer ſucht dat u het lijf eens jonck en dertel was.
wort u lichaem ſwack, krom, mager, ingetogen,
uvallich, ongeſien, ter aerden neer-gebogen,
Al ſijn u voeten traech, u kele ſonder ſmaeck,
V beenen ſonder merch, u tonge ſonder ſpraeck,
wangen ſonder blos, u kibben ſonder tanden,
voor-hooft diep-geploucht, als nieu-gebraeckte landen,
V kloucke maege, ſwack; u blyde ſinnen, vijs;
V roode lippen, blaeu; u blonde vlechten, grijs;
! daer het innich deel bevonden is te waſſen,
aer is men niet gewoon op dit verlies te paſſen;
Ghy, acht het lichaem niet, als maer de ſiele groeyt;
Ghy, acht geen koude ſucht, als maer de liefde gloeyt.
„ De geeſt, door Godes hant de menſchen ingeſchreven
„ Wort uyt de ſwackheyt ſelfs ten hemel opgedreven;
„ O gunſte vanden Heer! o krachtich wonder-werck!
„ Wanneer het lichaem ſwackt, dan wort de ſiele ſterck.
s waer, dat beeſten ſelfs de menſchen over-leven,
n met een langer jeucht in alle velden ſweven;
Tis waer, dat in het wout veel oude boomen ſtaen,
Maer als haer val genaeckt, dan iſſet al gedaen;

Dan is haer wesen uyt, en, die soo lustich schenen,
Verdwijnen uyt het ooch, gaen in het duyster henen,
En liggen alle tijt begraven inder nacht,
Soo dat haer lange jeucht niet eens en wort gedacht.
Maer schoon dat aende mensch is korte tijt gegeven,
Hy sal geduerich sijn, en sonder eynde leven,
Want als het aerdsche deel genaeckt sijn eerste stof,
Soo bloeyt de reyne siel in Godes eeuwich Hof;
Dan ist dat eerst de vreucht, die noyt en is begrepen,
Na druck, en tegenspoet, na duysent harde nepen,
Haer glans, en hoochste wesch, haer volle maet bekoon,
Wat dient, o Christen hert, wat dienter dan geschroon
Gaet treckt dan u gemoet van aertsche beusel-saecken,
Die noyt gerusten geest en sullen konnen maecken;
Het is maer enckel schijn al wat het vlees besit,
Ghy kent een beter vreucht, en hebt een ander wit.
Die in het stil geheym, de moeder vande vrouwen,
Vermochte met het ooch ten vollen aen te schouwen
De vrucht daerin gevormt, en dat hy, even daer,
En handen aen het kint, en voeten wert gewaer,
Hy soude metter daet uyt dit gesicht besluyten,
En op een vasten gront het vonnis mogen uytten,
Dat soo een edel ding is voor een ruymer locht,
En geensins uyt-gerust om daer te sijn gebocht;
Hy tast, als metter hant, dat eenmael dese leden
En verder sullen gaen, en wyder sullen treden,
Hy beelt hem seker in dat soo een konstich werck
Heeft vry een ander wit, een hooger ooch-gemerck:
Wie in sijn herte treet, en weecht sijn binne-krachten,
Sijn deftich voor-gepeys, sijn hooge na-gedachten;

En vint daer, hoe de geest by wylen sprongen doet
Tot inden hemel selfs, tot aen het hoochste goet,
En siet daer, hoe de siel oneyndich, sonder palen,
Kan swieren inde lucht, en om de weerelt dwalen,
Kan swemmen over Zee, en uytter-maten ras
Keert weder daerse woont, en neder daerse was,
Die kan van stonden aen uyt dese snelle veren
Besluyten met bescheyt, en inder daet beweren
Dat soo een geestich ding, en soo een snel bedrijf
Niet eeuwich wesen sal voor dit ellendich lijf,
Niet voor een leemen huys, of diergelijcke saecken,
Die yeder is gewoon met handen aen te raecken,
Niet voor de weerelt selfs die hare palen kent,
Maer voor een grooter sael een ruymte sonder end;
Hy weet, dat sijn vernuft, eens hooger op geresen,
Sal door geswinde drift hem dienstich konnen wesen,
Sal eens te sijner tijt gaen stygen uytte waen,
En met een vollen loop gaen sitten opte Maen;
Sal boven inde lucht, en boven alle wolcken,
En boven alle vlees, en boven alle volcken,
Ontfangen tot een loon het voor-recht vande Stad, *a*
Die in der menschen breyn noyt recht en is gevat;
Dat is een diepe troost, die sielen kan vermaecken,
Als yemant wort gewaer sijn ingevallen kaken,
Sijn ongevallich lijf; » ey! waerom doch gesucht?
» Beswijckt het aerdsche deel, wy stygen inde lucht:
» Wilt ons de snelle tijt in eenich deel begeven,
» Het is een kleyn verlies; daer is een beter leven,
» Daer is een eeuwich heyl. ô Eeuwich! hooge saeck!
» Hoe wijt is u begrijp! hoe wonder u vermaeck!

a *Te weten het burgher-recht van het hemelsche Ierusalem, wiens vrydom ons verkreghen is niet voor een groote somme gelts (ghelijck de Hooftman seyde van sijn burgher-recht van Romen* Act. 22. 28.) *maer met den dierbaren bloede Christi.* 1.Pet. 1. 18.

O eeuwich! diepe kolck, die niet en is te gronden
Noch by een kloucke pen, noch by geleerde monden,
Noch by een geeſtich breyn, o eeuwich! groot beſlach,
Dat noyt een wacker ooch ten vollen over-ſach;
Schoon ganſch de weerelt-kloot beſtont in water-baren,
En datter eenich menſch, naer hondert duyſent jaren,
Tot ſoo een ruyme Zee eens toegetreden quam,
En uyt het woeſte diep maer eenen druppel nam;
Het ſou noch evenwel, na menich duyſent eeuwen,
Het ſwemmen metter tijt benemen aende meeuwen;
Het ſou noch evenwel de gronden vanden kolck
Ontblooten voor het ooch, en toonen aen het volck;
Maer Eeuwich is een Vack, een afgront ſonder palen,
Oneyndich van begrijp, daerin de ſinnen dwalen,
Daer in verloren valt, en niet te weerelt gelt
Schoon yemant hondert jaer, of hondert duyſent telt.
O leert, mijn ſiele, leert geduerich overleggen
Wat eeuwich wel te ſijn, wat eeuwich is te ſeggen,
Wat eeuwich al bevangt, wat eeuwich al bedeckt,
Wat eeuwich, eeuwich is, waer eeuwich henen ſtreckt;
Bedenckt eens wattet ſy by God te mogen weſen,
Van alle blyſchap vol, van alle pijn geneſen, *a*
Met alle goet begaeſt, van alle quaet bevrijt,
Ontſlagen van geklap, en boven alle nijt;
Geen ſieckte, geen gevaer, geen vreeſe, geen gebreken,
Geen leugen, geen bedroch, geen ſlimme tonge-ſteken,
Geen doot, geen ongemack, geen honger, geen gequel, *b*
Maer ſtaech, in alle ding, en ſonder eynde wel:
Volmaecktheyt inde ſiel, geſontheyt aende leden,
En ſchoonheyt voor het ooch, en volheyt inde reden, *c*

a Pſal. 16. 11. *Voor u is vreuchde der volheydt, ende lieffelick weſen tot uwer rechter-hant eeuwelick.*

b *Facilius dicere poſſumus quid ibi non ſit, quàm quod ibi ſit. Auguſt. de Symb. lib. 3.*

c *Nil notum in terrâ, nihil ignotum in cœlo. res enim veræ ſunt in mundo inviſibili, in mundo viſibili umbræ rerum. Herm.*

En

En liefde ſonder haet, en onvermoeyde jeucht,
En God te mogen ſien, de volheyt aller vreucht: *a*
Al wat de rijcke Zee, al wat de ſoete ſtroomen,
Al wat het luſtich velt, al wat de groene boomen,
Al wat de ganſche lucht eens gaf aen onſen noot,
Al wat den hemel ſelfs oyt goot in onſen ſchoot,
Dat ſal de milde God in onſen geeſt vervullen,
Als wy in hem alleen daer boven leven ſullen, *b*
Hy geeſt van onſen geeſt, hy onſe ware kroon,
Hy ſiel van onſe ſiel, (*c*) hy onſe groote loon; *d*
Bedenckt een ſchoone ſtad, (*e*) die niet als helle ſtralen
Laet uyt het rijck gebouw van hare poorten dalen,
Een ſtad, een heerlick werck, gelijcker noyt en was,
Een ſtad van enckel gout, gelijck een ſuyver glas, *f*
Een ſtad, een ſchoon juweel, daer klare beken vloeyen
Tot heyl van al het volck; daer nutte vruchten groeyen
Ten goede vande ſiel, (*g*) een ſtad een reyne ſtad,
Die in een s'menſchen hart noyt recht en is gevat.
Daer is een helle ſon, die noyt en laet te ſchijnen, *h*
Daer is een wonder licht, dat niet en ſal verdwijnen, *i*
Daer is des Heeren Bruyt, daer is de ware min,
Geen quaet en raeckter aen, geen vuyl en koomter in. *k*
O nieuw Ieruſalem! (*l*) hoe klaer ſijn uwe ſtraten!
Hoe reyn u borgery! hoe ſuyver alle vaten!
Hoe ſijn u gronden ſelfs met alle glans bekroont,
Daer God in volle daet ſijn eygen weſen toont! *m*
Daer God in onſen geeſt ſal eeuwich blijven leven!
Daer God met onſen geeſt ſal inder hoochten ſweven!
Daer God ons ſpiegel is, ons klare ſonne-ſchijn!
Daer God in ware daet ſal al in allen ſijn!

a *Viſio Dei beatifica, ſola eſt ſummum Bonum. Auguſt. de Trinit. cap. 13.*

b *Non poteſt ſummus rerum conditor in ſe non habere quæ rebus à ſe conditis dedit, quemadmodum ſol aſtris. Hugo lib. 4. De anima cap. 15.*

c *Anima animæ Deus, Bern.*

d Geneſ. 15. 1.

e Apoc. 21. 11. 21.

f Apoc. 21. verſ. 18. 21.

g Apoc. 22. 2.

h Apoc. 21. 23.

i *Lumen eſt umbra Dei; Deus lumen luminis. Plato.*

k Apoc. 21. verſ. 10. verſ. 27.

l *Heerlicke dinghen ſpreecktmen van u, ô ſtadt Godes.* Pſal. 87. 3.

Apoc. 11. 19. 23.

m *Wy ſullen hem ſien gelijck hy is.* 1. Ioh. 3. 2.

1. Corint. 15. 28.

2. Corint. 3. 18.

1. Corint. 13. 12.

Och of ick ſtygen mocht uyt deſe laege poelen!
Soo dat ick inde geeſt geduerich mochte voelen
Den voor-ſmaeck van het heyl dat boven is bereyt!
Een voor-ſmaeck die de ſiel in ware vreuchden leyt!
Augustin. meditat. cap. 34. Och of ick alle tijt, met yver aengeſteken,
Mocht eeuwich, lieve God! van uwe daden ſpreken,
Mocht ſpreken alle tijt, niet als een nietich menſch,
Niet ſoo ick ſpreken kan, maer als ick heden wenſch!
Och of ick ſpreken mocht met hondert duyſent tongen,
Die met geen aerdſchen draf en waren ingedrongen,
Och of ick ſpreken mocht gelijck het u betaemt,
Eſa. 9. 5. Die Held, die Vrede-vorſt en Wonder ſijt genaemt!
Och of ick ſpreken mocht gelijck de reyne ſcharen
Die met een helle ſtem, en met de gulde ſnaren
Verheffen uwen roem, en melden uwen lof,
En roepen heylich God, en laten nimmer of!
Waer ben ick mijn gemoet? mijn hert begint te voncken
Door ongewoonen brant, mijn ſinnen worden droncken,
Mijn geeſt is opte loop, mijn loſſe reden holt,
Mijn breyn dat bortelt uyt, mijn ſiele ſuyſebolt,
Wie ſal my, lieve God, van deſe banden ſlaecken,
Op dat ick even nu mijn Schepper mocht genaecken?
Wie ſal mijn vluchtich hert verheffen inde locht,
Op dat ick heden noch den hemel raecken mocht?
Ick ſcheyde van het vleys en deſe ſwacke leden;
Ick klimme tot het huys van aller eeuwicheden,
Ick reycke naer het licht en na den hellen dach,
Daer noyt de bleecke doot haer pyle ſchieten mach:
Ick vliege buyten my, ick vliege vander eerden,
Ick ſtyge na de locht met ongetoomde peerden,

Ick

Ick ſie beneden my wat al de weerelt doet,
Ick ſie hoe dat het volck hier inder aerde wroet,
Ick ſie de nieuwe Stad en hare poorten blincken,
Ick hoore door de lucht de reyne ſtemmen klincken,
Ick ſie een klare beeck, een kryſtallynen ſtroom,
Ick ſie het eeuwich loof, den waren Leven-boom,
Ick hoor' een groote ſchaer des Heeren daden ſingen,
Waer henen mijn vernuft! o wonder ſoete dingen!
Ick ſie het reyne Lam, en ſijn Geminde ſtaen,
O mocht ick, lieve God, o mocht ick vorder gaen!
Mijn ſiel is Noachs duyf, die niet en weet te ruſten,
Die noyt en heeft de macht te ſetten hare luſten
Tot datſe wederkeert van daerſe voortijts quam,
Van daerſe was gereyſt en haer beginſel nam.
Van hier dan weerelts vreucht, die niet als booſe ſmetten
En brengt ontrent de ſiel, die alle vreucht beletten,
Of iſſer yemant bly, en dat in reyne tucht,
Noch tijt het los vermaeck in haeſten opte vlucht:
Wat hoor ick menichmael de blyde gaſten klagen!
Hoe veerdich is de tijt! hoe vliegen onſe dagen!
Het ſchijnt dat eenich ſpoock ons uytte weerelt drijft,
„ Tis al maer water-verw wat niet geduerich blijft.
Schoon yemant met een vrient ſijn herte wil vermeyden,
Daer koomt in korter ſtont, daer koomt eẽ bitter ſcheyden,
En hoemen blyder was, en ſoeter heeft gemalt,
Hoe dat het droef vertreck de vrienden ſwaerder valt:
Aſſuerus heeft het volck veel gunſte toe gedragen,
Hy gaf een groote feeſt van hondert tachtich dagen,
Die maeltijt evenwel, die blyſchap is gegaen,
„ Al wat de weerelt prijſt, en is maer enckel waen:

Maer in des Heeren huys, daer ſoo veel duyſent ſcharen
Te ſamen ſullen ſijn, te ſamen ſullen paren,
Daer is het bitter woort, het *ſcheyden* niet bekent,
Daer blijft een eeuwich heyl, een vreuchde ſonder end:
Schoon yemant vrolick is door ſpel of luſtich ſingen,
Door wijn en rijcke ſpijs en duyſent ſchoone dingen,
Indien hy lijckewel ſijn innich herte vraecht,
Noch iſſer eenich leet dat hem de ſiele knaecht:
Maer dien in Chriſti bloet den hemel is verworven,
Die voelt een reyne vreucht, die niet en is bedorven,
Die niet en is gemengt met ick en weet niet wat,
Maer is in hooge luſt ten vollen opgevat:
Laet yemant ſijn geſicht by wylen henen dwalen
Ontrent een ſchoon gebouw, daer hondert gulde ſalen
Sijn prachtich uytgeruſt met alle rijcke ſteen,
Met alle ſchoon gevaet, dat niet en is gemeen;
Het ſal hem (ſoo het ſchijnt) tot aende ſiele raecken,
Maer dit noch evenwel ſijn kleyne beuſel-ſaecken,
Sijn by des Heeren huys gelijck een ſwaluw-neſt,
Dat, ick en weet niet hoe, is aende muer geveſt:
Als yemant baggen ſiet, geciert aen alle kanten
Met oeſters reyn gewas, met fijne diamanten,
Met alle flicker-ſpel, het dunckt hem wonder ſijn,
Maer dit noch altemael en is maer enckel ſchijn;
Het wort doch menichmael aen deſe toe-gelaten
Die Gode vyant ſijn, en goede ſeden haten,
Ghy, alſt u wedervaert, ſoo denckt uyt dit geval,
Wat God ſijn eygen volck hier namaels geven ſal:
Als yemant tuynen ſiet vol alderhande bloemen,
Vol alle ſchoon gewas, daer op de menſchen roemen,

Vol aerdich haege-werck, en, in het koelste deel,
Een kunstich boom-verwelf, of ander hof-prieel,
Sijn herte wort verheucht, en schijnt als op te springen,
En dese lijckewel en sijn maer slechte dingen,
Die aen gevangens selfs, oock midden inde smaet,
Als tot een kleyn vermaeck de milde Schepper laet;
Wat sal de goede God sijn diere kinders geven,
Die na dit jammerdal voor eeuwich sullen leven?
Wat sal sijn hoochste gunst hun storten inden schoot,
Die, eer de weerelt stont, tot vreuchde sijn genoot?
Wanneer de schoone Son met hare gulde stralen
Koomt, als een bruydegom, uyt hare kamer dalen,
Of dat de klare Maen, en al het sterre-licht
Vertoonen aen het volck een aengenaem gesicht,
Ons siele wort te recht met vreuchden overgoten,
En siet! tis maer de kas, waer binnen is gesloten
Dat over-schoon juweel, dat God versegelt hout,
Tot eens de reyne Bruyt met haren Schepper trout.
Wel aen dan, Christen hert, en laet u niet vertsagen
Noch door u kranck gestel, noch van u leste dagen;
V dient noch wacker ooch noch oire toegestopt,
Schoon dat de bleecke doot voor uwe deuren klopt;
Het schricken is vergeefs, het suchten is verloren,
Ghy syter toe gemaeckt, ghy syter toe geboren,
Het moet al in het graf, al in het duyster gaen
Wat hier beneden wort beschenen vande Maen.
De doot die u bestoockt en kan u geensins krencken,
Maer is gelijck een dwaes die vissen wil verdrencken,
Sy, die u wonder dreycht met leet en ongeval,
Ist die aen uwe siel haer leven brengen sal.

„ De doot is maer een ſlaep, ſy leyt het lichaem neder,
„ Maer geeft het niettemin aen ſijnen Schepper weder,
„ De doot is maer een Veer, dat van een harde ſtrant
„ Ons met den vinger wijſt het ware vaderlant;
„ De doot is aende menſch gelijck Elias wagen,
„ Sy kan, als door het vyer, ons inden hemel dragen,
„ De doot is maer een Wee, die ras en metter vaert
„ Den hemel open doet, en ons het leven baert.
O weerden Ouderdom! o ſchole vande ſeden!
O ſleutel vande ruſt! o woonplaets vande reden!
O winckel van beraet! o haven vande deucht!
O tucht-huys vande luſt, en breydel vande jeucht!
Ick prijſ' u, grijſe Vorſt, ſchoon u de menſchen laken,
Ghy doet ons metten geeſt als aenden hemel raken,
Ghy doet ons dertel vlees, ons tochten inden ban,
Daer ons de geile jeucht niet voor bevryden kan,
Ghy leert ons uytte daet hoe alle menſchen dolen,
Dat niet en wort geleert oock inde beſte ſcholen,
Ghy maeckt ons van het vlees en van het leven ſat,
En baent ons totte deucht gelijck een rechte pat;
Ghy meuckt ons door den tijt, en rijpt ons groene baſten,
Ghy koelt het vierich breyn van alle rouwe gaſten,
Ghy maeckt dat onſe geeſt een nieuwe weerelt ſiet
Vyt dat van langer hant voor deſen is geſchiet; *a*
Ghy ſijt als voor een god by wijlen aengebeden,
Maer dat is vleyers werck, en tegen alle reden,
Hoort uyt een waren mont een woort tot uwer eer,
Ghy kont ons metter hant geleyden totten Heer.
Ontfangt dan, reyne ſiel, ontfangt u leſte dagen
Als Godes ſoete gunſt, en niet als drouve plagen,

a *Tunc demum ſanæ mentis oculus acutè cernere incipit, ubi corporis oculus incipit hebeſcere: Senecæ.*

Gh

Ghy kont oock even dan believen uwven vrient,
Indien ghy vanden tijt u na behooren dient.
Die uyt een domme luſt in echte plach te treden
Vergaept hem meeſtendeel ontrent de ſchoone leden,
Ontrent een fieren gang, ontrent een rooden mont,
En daer is menichmael het ganſche trou-verbont;
De liefde vande jeucht beſtaet in malle rancken,
In ongeſoute jock, in enckel Venus-jancken,
In ick en weet niet wat; u liefde ſtaet geſet,
Indienſe na den eyſch op alle ſaecken let:
De tochten van het vlees, de luſten om te baren,
Verdwijnen metter tijt, en breken mette jaren;
Ghy, als de dwaſe min u weſen niet en paſt,
Soo maeckt dat u gemoet in ware liefde waſt.
Ghy moet na deſen tijt, als vande jeucht geneſen,
In plaetſe vande vrouw, een lieve ſuſter (*a*) weſen;
Schoon of het lichaem ruſt, als maer de ſiele paert,
Soo weet dat echte trou haer volle krachten baert:
Ghy ſtaet als op den trap om haeſt te ſijn verheven
Daer vrouwen ſonder man, daer mannen ſullen leven
En ſonder echte wijf, en ſonder echte ſchult,
Dus weeſt van heden af gelijckje worden ſult.
De Phœnix nu bedaecht vliecht naer het heete Suyden,
En raept aen alle kant den beck vol ſoete kruyden,
Vol balſem, en kanneel, en bout een rijcken neſt,
En, als de doot genaeckt, ſoo rieckt hy alder-beſt:
Al is de ſchoone roos door hitte vander ſonnen
Verſlendert, afgeteert, door rimpels ingewonnen,
Beroofc van alle glans, en van haer jeuchdich nat,
Noch blijft haer ſoete geur oock in het dorre blat:

a *Valeat etiam hic, illud; Quâ uti non poteſt pro uxore, habeat tanquam ſororem. C. requiſiviſti. 33. q. 1.*
Olim inter conſulares perſonas Romæ obſervatum fuiſſe memoriæ proditum eſt, ut maritus & uxor ſeorſim habitantes honorem tamen invicem matrimonij haberent. L. cum hic ſtatus. ff. de Donat. inter Vir. & uxor. Benè Auguſtinus; in bono, inquit, licet annoſo conjugio, etſi emarcuerit ardor ætatis inter maſculum & fœminam, viget tamen ardor caritatis inter maritum & uxorem. De bon. Conjug. tom. 6.

V heylich trou-verbont, bevestícht mette jaren,
Beproeft door soet en suer u dickmael weder-varen,
Versegelt boven dien door menich aerdich kint,
Dat is een vaste knoop die reyne sielen bint;
Het paren vande jeucht, en, dat wy trouwen noemen,
En kan niet over al van ware trouwe roemen,
Ach! daer is maer de schors, en hier de rechte keest,
Hier trouwen onder een de siele metten geest:
Als man en echte wijf op haren leger spreken,
Hoe door een sachten aert de tochten af te breken,
Hoe sonder heerschappy te heerschen over al,
En hoemen voor een vlouck een segen geven sal;
Als man en echte wijf te samen over-wegen
Hoe dat een Christen hert de liefde dient te plegen,
En hoemen gasten noot in daet, en sonder schijn,
En hoemen gasten noot om niet genoot te sijn;
Als man en echte wijf te samen overpeysen
Wat teer-gelt datmen houft om uytter tijt te reysen,
En hoe een bange siel kan lessen haren dorst
In Christi diepe straem en sijn bebloede borst;
Als man en echte wijf te samen over-mercken
Hoe datmen rijcke wort in alle goede wercken,
En wat een soeten geur dat uytten hemel daelt
Wanneer een heylich Vyer in haren boesem straelt;
Als man en echte wijf vermengen haer gebeden,
Vermengen haer gepeys, en rusten mette leden,
Dat is een soet geheym, dat vry al dieper gaet
Als ick en weet niet wat, en sotte minne-praet:
Siet dese en andere verbloemde manieren van spreken. Eccles. 12. 2. 3.
Vriendinnen andermael, of schoon de wachters beven,
De Maen en gulde Son haer schijnsel niet en geven,

De

De mulders ledich ſtaen; blijft efter ongemoeyt,
Als maer de nieuwe menſch van binnē jeuchdich groeyt.

Al vint de gladde ſlang haer eerſte jeucht verſleten,
En gans het buyte-vel aen alle kant gereten,
Noch is haer dat verlies geen ſchade, noch verdriet,
Om datſe binnen haer een nieuwe jonckheyt ſiet;

Wanneer ick veroude, word ick vernieut.
2. Cor. 4.

Sy weet haer buychſaem lijf door engten in te dringen,
En door een kleyne ſcheur haer weder uyt te wringen,
Sy wraeckt met alle macht, en worſtelt lange tijt,
Tot dat haer opper-huyt van al de leden glijt;
Sy weet haer eerſte kleet, haer oude rimpel-vellen,
Haer vacht, die niet en deucht, ten nauſten af te pellen,
En ſiet! na dit bedrijf ſoo koomtſe voor den dach
Vry ſchoonder alſſe was, en gladder alſſe plach.
Ey! wat ick bidden mach, gaet even deſe gangen,
En doet in dit geval gelijck de wyſe ſlangen;
„ Daer is geen beter raet wanneerje buyten ſlijt,
„ Als wel te nemen acht hoe datje binnen ſijt.
Indien u lichaem ſwackt, laet dat u baken weſen,
Wilt uyt een hollen tant of uyt een rimpel leſen
Hoe dat u kranck geſtel, u ſwacke ſaecken ſtaen,
En leert op deſen peyl tot uwen Schepper gaen:
Wat ſchaedet, dat de menſch uyt dit verdrietich leven
Wort met een ſnellen ſtroom in haeſten wech-gedreven?
Wat ſchaedet dat de menſch door al de leden voelt
Dat hem een ſtil bederf in al de leden woelt?
Wanneer het kranck geſtel is dickmael aengeſtreden
Met kortheyt opte borſt, met ſwackheyt aende leden,
Soo ſpreeckt des Heeren mont, als door het ongeval,
'k En wil niet dat het vlees u langer ſmaecken ſal.
Wie blijfter in een ſchans met onder-grave wallen?
Wie vlucht niet uyt het huys wanneer de mueren vallen?
Wie ſouckt geen ander kleet, indien het hem gebeurt
Dat ſijn verſleten rock en hier en ginder ſcheurt;
Of ſchoon een weelich menſch tot leven is genegen,
Het wort hem metter tijt door ſiecke dagen tegen;

Morbus eſt utilis quædam inſtitutio quæ docet caduca ſpernere, & cœleſtia ſperare. Nazian. ad Philag.

S. Romitus cùm quotannis gravi morbo tentaretur à Deo, doluit quod uno anno liber eſſet, ac ſi à Deo tunc fuiſſet deſertus vit. Patr. A. P. c. 1. 8.

Ve

„Veel qualen aen het lijf, en dickmael ſwaer gepeys,
„Verwecken aende ſiel een weer-ſien in het vleys:
Beſiet, en letter op, hoe yeder ſijne tanden
Ten nauſten gade ſlaet, en noemtſe weerde panden,
En, ſoo een ander menſch hem daer eens hinder doet,
Hoe dat hy ſtrax ontſteeckt, en krijcht een hevich bloet;
Maer ſoo nochtans de worm daerin begint te knagen,
Hy ſal haeſt ſijnen noot aen alle menſchen klagen,
En, als het langer duert, hy koopter yemant toe
Die flux het quellich been hem uytten monde doe:
Soo plach de wijſe God by wylen trage menſchen,
Die niet als langer tijt hier opter aerden wenſchen,
Te trecken uyttet vleys, en die den doot ontſach
Haeckt, onder dit behulp, na ſijnen leſten dach.
Dan tis hier niet genoech op u vertreck te peyſen,
Weet datje teer-gelt houft, aleer te mogen reyſen,
„Die met een lege beurs in vreemde landen gaet,
„Klaecht dickmael ſijnen noot wanneer het is te laet.
Maeckt dit geen kleyn beſlach in uwe diepſte ſorgen,
Vernieut u Chriſten hert, vernieutet alle morgen,
Gaet ſift u eygen ſelfs, en dat met alle vlijt,
Tot datje metten geeſt in goeden vrede ſijt,
Het oude ſlange-vel te ſtroopen vande leden,
En nieu te mogen ſijn van boven tot beneden,
Is vry een wichtich ſtuck; de ganſche binne-kracht
Is noodich tot het werck, en dienter by-gebracht:
Doch, ſchoon ghy ſmerten lijt, geẽ moet en dient verloren,
Waer worter eenich kint, als met verdriet, geboren?
En ſiet! de nieuwe menſch verweckt een diep geklach,
Vermits hy langer tijt in drouve banden lach.

Indien u koude maech geen voetſel kan bemercken,
Hoe voordeel te doen mette ghebreecken des ouderdoms.
Wilt dan het innich deel met beter ſpijſe ſtercken;
Indien het vochtich breyn verduyſtert u geſicht,
Soo ſtijcht de ſinnen op tot in het eeuwich licht:
Sluyt u de moeder toe, ghy ſiet den hemel open,
Dat is u rechte wit, daer wortje toe geropen;
Soo u de jeucht beſwijckt, en niet en kindert meer,
Ghy wort een eygen kint, een dochter vanden Heer;
Doet u het killich bloet, of koude winter kermen,
Laet u het vierich hert, laet u de liefde wermen,
De liefde, niet van eer, of van het aerdſche goet,
Maer, die een naeckten kleet, en holle buycken voet:
Wort u het wanckel hooft miſmaeckt door kale plecken,
Ghy, wilt maer des te meer u naeckte siele decken;
Wort u het lijf ontſet door gicht, of flerecijn,
Seght, mijn verloſſing naeckt, dan ſal het beter ſijn:
Heeft niemant ſchier vermaeck in uwe dorre leden,
Maeckt datje trooſten kont door uwe ſoete reden;
Is uwe glans voortaen de weerelt onbekent,
Siet datje dijnen lof tot inden hemel ſent;
Kan u het ſoet geluyt van ſpel of konſtich ſingen
Niet in het deuſich breyn, of door het oire dringen,
Bevlyticht alle daech dat ghy de ſoete vreucht
Van Godes eeuwich heyl oock hier gevoelen meucht:
Leyt u onruſtich breyn en maelt geheele nachten,
Soo dat geen ſoete ruſt en daelt in u gedachten,
Hebt oock in dit geval een kleynen tijt gedult,
Het uyr is voor de deur wanneerje ruſten ſult:
Wort u het lijf gekromt, en naer het graf gebogen,
De ſiel, u beſte deel, dient op te ſijn getogen;

He

Het vlees is voor de worm, de geeſt, u beſte pant,
Gaet na den hemel toe, daer is het vaderlant:
Hoewel het wanckel hooft, en krom-gebochte leden
V trecken naer het graf, en wijſen na beneden,
V hayr, te voren ſwart, of blont, of gout gelijck,
Wijſt, door ſijn witte verw, u naer het hemel-rijck.
„ Wat ſtaet den ouden menſch doch vorder na te jagen,
„ Als God een reyne ſiel te mogen over-dragen?
„ Schier niet een eenich vrient en is met hem gepaſt,
„ Hy valt een ander ſwaer, en is ſijn eygen laſt.
Daer is geen kleyne tijt voor deſen wech-gevaren,
Nu in een ſware dracht, dan in het kinder-baren,
Oock hebje menichmael een ganſche nacht geſucht,
Of om een quade borſt, of by een ſiecke vrucht;
Dat pack is nu geloſt; ghy moocht de ganſche leden
Na deſen inden dienſt van uwen God beſteden,
Ghy moocht nu trecken in, als met een vollen mont,
Den trooſt die ons het Woort hier opter aerden jont;
Ghy moocht nu, ſonder ſchroom, eē ſieckē mēſch beſouckē,
Een ſchamel kinder-bed verſien van linne-doucken,
Van dranck, van nutte ſpijs, en van een winter-kleet,
Int korte, milde ſijn in alderhande leet:
Ghy kont oock even dan u weder-paer gerieven,
In ſwackheyt dienſtich ſijn, in ſieckten hem believen;
En als een heeter brant ontſtelt ſijn innich bloet,
Hem wijſen opten Heer, en trooſten ſijn gemoet:
Ghy, doen hy inder jeucht by wylen plach te peyſen
Om naer een ander lant een verren wech te reyſen,
Ghy bracht tot ſijn behouf en koſt, en goeden dranck,
En wat hem dienen mocht de ganſche reyſe lanck;

Wat behulp een bedaechde huys-moeder haren man doen kan.

Draecht hier geen minder ſorgh, en als de felle vlagen
Het diepſte leven-vocht nu ſchijnen uyt te jagen,
Soo dat ſijn reyſe naeckt; ghy, brengt dan aldermeeſt
En ſpijſe voor de ſiel, en voetſel aen den geeſt;
Ontbiet een weerdich man, die mette beſte gaven
Sijn aengevochten hert mach uytten Woorde laven,
Die met een ſtaech gebet hem ſtelle voor den Heer,
Tot datter wort geſeyt, Daer is geen adem meer.

In ſieckten ende afſtervẽ van naeſte vrienden en weerde kinderen, hoe ſich te dragẽ.

Maer boven dat de menſch ſijn leden voelt bederven,
Soo ſiet hy menichmael ſijn naeſte magen ſterven,
Hy ſiet hoe Godes hant hem inden boeſem taſt,
Hy ſiet hoe ſijn verdriet geduerich hooger waſt,
Hy ſiet een ſchoone jeucht, in plaetſe van te ſpelen,
Gaen treuren door het huys, of aenden viere quelen,
Hy ſiet een weerden vrient bevochten vande doot,
Hy ſiet een aerdich kint hem trecken uytten ſchoot:
Wat ſal in dit gevaer, en diergelijcke ſaecken,
Een lieve moeder doen, een weerde vader maecken?
Sal yder als een rots, en ſonder drouven traen,
Sal yeder met gewelt ſijn liefde wederſtaen?
Neen, drouve moeder, weent; daer is een wettich treure[n]
En meeſt, wanneer de doot ontgrendelt uwe deuren;
God wil niet dat de ſiel in druck en ſware pijn,
Sal hart, gelijck een ſteen, of ongevoelick ſijn:
Hier dient alleen beſorght dat vele drouve tranen
V wangen niet te diep, gelijck een acker, banen,

1.Theſſ. 4. 13.

» Wie tot een ſtagen rou de ſinnen overgeeft,
» Gelijckt een weerelts kint dat ſonder hope leeft.
Ghy, laet u niet te ſeer van treuren over-heeren,
V kint is inde ruſt, ten kan niet weder-keeren;

» Is

„ Tis nutter dat het ooch om eygen ſonden ſchreyt,
„ Als om een dooden vrient die inder aerden leyt.
Ghy, weeſt doch niet te droef, en niet te ſeer verbolgen,
Maer ſtelt u liever aen om wel te mogen volgen;
Waerom te ſeer beklaecht een voorich ongeval?
Hebt liever voor het ooch een vreucht die komen ſal:
Ghy, die een lieven vrient ſiet inder aerden ſygen,
Wilt met u drouven geeſt tot inden hemel ſtygen;
Souckt trooſt aen uwen God in alle tegenſpoet
En onder dit beſlach, ſoo ſpreeckt in u gemoet:
Ick was aen deſe kant gewortelt inder eerden,
En hielt een nietich menſch in al te grooten weerden;
Maer God die mijn gemoet en ſtille feylen kent,
Heeft van dat ydel was mijn ſinnen afgewent;
Heeft mijn aelwaerdich hert tot in het ſtof gebogen,
En even door het graf ten hemel opgetogen;
Hy die my deſe vrucht uyt enckel liefde gaf,
Koomt uyt gelijcke gunſt, en ſnijtſe weder af.
Mijn herte was gekleeft aen al te brooſe dingen,
Die als een laſtich pack my aenden boeſem hingen,
Des ben ick los gemaeckt, ten eynde mijn gemoet
Eens hooger rijſen mocht tot aen het ware goet.
„ Noyt iſſer nutter tijt om feylen af te ſnijden,
„ Dan als het ydel hert moet drouve ſlagen lijden;
„ Want als de ſiele treurt of worſtelt mette noot,
„ Dan is het vleys gedempt, dan is de ſonde doot.
Laet ons hier, mijn vernuft, een weynich overwegen
Wat feylen datter ſijn die oude lieden plegen;
Laet ons hun raden af al watter qualick ſtaet;
„ Noyt weter kint te vrouch, noyt leerter man te laet:

Trooſt-reden die een Chriſten gemoet ſich ſelven by af-ſterven van kint ofte vrient behoort in te ſcherpen.

Tegens twee gebreken des ouderdoms; namelick te lossen tonge, te vasté beurs.

Men siet het menichmael dat tweederley gebreken
Gemeenlick in het breyn van oude vrouwen steken,
Het eerste bortelt uyt door al te lossen praet;
Het tweede datter schort, is sparen boven maet:

Tegen los-mondicheyt.

Van beyde dient gemijt: de klap van oude wijven
(Gelijck van over lang de beste lieden schrijven)
Is by het gansche volck meest over al geschat
Voor droomen, voor geral, en ick en weet niet wat; *a*
O schande, vrou-geslacht, voor uwe grijse jaren!
Hoe? konje gelt en goet, en niet u tonge sparen?
Of sal de lange tijt, die rijpe sinnen baert,
Verstompen al het scherp van uwen snegen aert?
Sal u het kranck gestel in alle leden quelen?
En sal de tong alleen haer rolle blijven spelen?
Dat voucht, mijns oordeels, niet; dus waer ghy neder sit,
Leght daer een harde praem ontrent dat gladde lid:
Een, die haer myden wil voor alle snoode vlecken,
Moet niet alleen haer lijf, maer oock haer reden decken;
Moet prouven inden geest al wat de tonge spreeckt
Eer datter eenich woort haer uytten monde breeckt.
Ghy, leert dan lanx om meer u lossen mont besnoeyen,
Om eens dit leelick woort ten vollen uyt te roeyen;
Siet datje nimmermeer u tonge besich hout
Met woorden sonder slot, of reden sonder sout:

a *Aniculartum deliramenta (inquit Erasmus) dici solet de nugis inanibus, cujusmodi solent effutire vetulæ, cùm jam sexus vitio vitium ætatis accedens, nugacitatis morbum conduplicat.*
Extat proverbium apud Platonem in Theæteto, & Cicero in oratione pro domo suâ dixit, Anilem superstitionem. Quin & apud nostrates in adagium abijt, Eē out wijfs praetje. *Vides itaque apud Græcos, apud Latinos, & apud Belgas idem adagium.*

Tegē gierieheyt.

Draecht vorder goede sorgh de spaer-sucht uyt te bannen,
Een plage voor het huys, een grouwel voor de mannen;
Waerom doch wort de mensch ontrent den ouden dach
Vry schaerser als het dient, en vrecker als hy plach?
Ist niet een selsaem werck? daer alle sonden wijcken,
De lust haer brant ontgaet, de krachten u beswijcken,

Daer

Daer oock het oordeel ſelfs is ſwacker inden geeſt,
Dat haer de giere ſucht dan wackert aldermeeſt?
Wat mach u quellich hert ſo grooten voor-raet wenſchen?
Ghy reyſt in korten rijt den wech van alle menſchen,
Ghy ſtaet in uwen loop om haeſt te ſijn geſtilt,
Wat iſt dat u gemoet noch teer-gelt hebben wilt?
Wat iſſer (ſeght een reys) wat iſſer aen gelegen,
Of uyt een volle Zee, of uyt een kleynen regen
Te leſſen uwen dorſt? te nemen u gerijf?
Een weynich is genouch ten dienſte van het lijf:
Die inde kortſe woelt en ſal niet beter weſen
Al drinckt hy wonder veel; maer die hem wil geneſen
Behoort het innich quaet te nemen byder hant,
En weeren uyt de borſt den aengeſteken brant:
Het gelt ſal aen het volck geen ander herte geven,
Niet leyden totte deucht, of eenich beter leven,
„ Ghy, die na vrede tracht, en wenſt te ſijn geruſt,
„ En ſouckt geen meerder goet, maer bid om minder luſt.
„ Een weynich aerd' alleen kan ons den koſt verſtrecken,
„ Een weynich aerd' alleen kan ons de leden decken;
„ Een weynich is genouch, en dient aen onſen noot
„ En midden inder jeucht, en midden inde doot.
Hoe moochje ſoo benaut, en ſoo bekrompen leven?
Ghy ſultet al miſſchien haeſt over moeten geven
Aen ick en weet niet wie, een al te byſter mal,
En dien het goet alleen ten quaden dienen ſal:
Men ſietet menichmael dat, na een gierich ſparen,
Het goet, gelijck een miſt, plach haeſtich wech te varen;
„ Het is een oude plaegh, dat al te grooten vreck
„ Gemeenlick wort gevolcht van al te grooten geck:

Avarum excipit prodigus.

„ Het ſoude menich kint oock dickmael mogen baten
„ Indien hem niet te veel en ware nagelaten.
„ Ick kenner heden noch, die quamen in verdriet
„ Om dat haer ouders ſorgh hun ſchatten achter liet.
Geloofter, ydel menſch, goet, heyl, en ware ſegen
Is niet in u bejach, maer in den Heer gelegen;
Hy ſtort op al het lant een uytgeſchudde maet,
Wanneer ſijn milde gunſt maer eenmael open gaet:
Geneſ. 21. 15. Siet Agars eenich kint; het ware jae geſtorven,
Indien het vanden Heer geen trooſt en had verworven;
De moeder gaf het op, en dede vorder niet
Als datſe door het wout ging klagen haer verdriet.
„ Al wat een vader doet, wat ouders oyt vermogen
„ Is buyten God, eylaes! in haeſten wech gevlogen,
„ Lant, renten, alle goet dat kinders is gemaeckt,
„ Wort ſtrax een lege fles als God den ſegen ſtaeckt.
Ghy, die met vaſter erf u kinders wilt belaten,
Gaet leertſe vander jeucht het booſe weſen haten;
Gewentſe tot de tucht, dat is geſegent broot,
Pſal. 37. 25. „ Noyt worter reyne ſiel verlaten inder noot.
Iob 39. 7. Siet! als de domme Struys ſijn eyers heeft verloren,
Pſal. 68. 6. Noch worter evenwel een vogel uyt geboren;
En als de wilde Raef haer jongen niet en voet,
Dan iſſet dattet God ons aller Vader doet.
Ghy, nut dan met gemack des Heeren milden ſegen,
Niet uyt een karich hert, maer naer het is gelegen,
Biet gunſt en doet getes, voor al aen uwen man,
Het valle ſoo het mach, de nootdruft moeter van.
Maer draecht oock goede ſorgh te deelen aenden ermen,
Niet ſlechs die alle daech voor uwe deuren kermen,

En

En roepen om behulp; maer aende lieden meest
Die eerlick schamel sijn, en met een stillen geest.
„Te geven sonder hoop' om wederom te krijgen,
„En, eer het yemant eyst, sijn gunst te laten sijgen
„ In stilte, sonder roem, en met een bly gelaet,
„ Dat is een soete reuck, die na den hemel gaet.
Je gelt-sucht boven al en dient u niet te plaghen,
Vanneer u weerde man met sieckten is geslaghen,
Wanneer hy leyt en hijcht, en met verlangen wacht
Dat hem de leste wee sal werden aengebracht:
hy moocht in dit geval hem geensins liggen quellen,
Om eenich testament dan in te willen stellen;
Gewis soodanich werck vereyst een eygen stont,
Vereyst een vryen geest, en geen benauden mont:
'is noch een slimmer greep by hem te sitten kraecken,
Om ick en weet niet wat tot uwen nut te maecken;
„ Geschencken, diemen noemt ter saecken vander doot,
„ En dienen niet gevercht als buyten alle noot.
Ghy, die met alle vlijt hem dan behoort te stillen,
En moet in tegendeel hem geensins komen villen,
En moocht in dit geval niet quellen uwen vrient,
Terwijl hem soet gepeys, en niet als ruste, dient:
Wanneer u bed-genoot heeft sijn gesonde leden,
Soo tast hem inde borst met liefde, reyne seden,
Met al wat herten treckt, en niet voor eenen gang,
Maer vanden eersten aen u gansche dagen lang:
Het wijf mach haren man, de man sijn vrouwe streelen
Om, alsser yemant sterft, het goet te mogen deelen;

Tegens eenen anderen aert van giericheyt, te weten moeyelickheyt aen een siecken man om een voordeelich testament.

Iudicium uxoris postremum in se provocare maritali sermone non est criminosum. L. ult. C. si quis aliq. test. prohib. & virum offensam ægræ mulieris maritali sermone placantem, in crimen non incidere, decidit Papinianus in L. ult. ff. eod. tit.

Dat ſtaen de rechten toe, op dat de ſoete trou
Te beter overhant in liefde waſſen ſou.

Blanditiæ inſtantiſſimæ, & inverecunda petentis inhiatio habent vim minarum, c. cum inter de Elect. l. 1. & ib. Gloſſ. C. ſi rector provin.

Maer door een hart geprach geduerich aen te dringen
Oock op een krancken ſelfs, dat noem ick enckel dwingen
» Waer oyt een hatich wijf een ſwacke ſiele quelt,
» Al ſchijnt het datſe bidt, voorwaer het is gewelt.
Doch waerom dit gebreck de vrouwen toegeſchreven?
Ten dient hun niet alleen te worden aengewreven,
Gewis niet alle mans en ſijn hier buyten ſchult,
Daer worter menich rijck door vrouwen ongedult:
Daer ſijnder in het lant die haer geſelſchap plagen
Met woorden, met gekijf, met ongeſonde ſlagen,
Geen ruſte, geen verdrach, tot eens de penne ſchrijft
Dat Ian, mijn lieve man, alleen de meeſter blijft:
Maer tegen dit bedroch ſijn weder looſe ſtreken;
De vrouwen dus geperſt die weten haer te wreken,
Sy ſluypen uytten huyſ' als tijt en plaetſe dient,
En maecken al het goet aen eenich ander vrient;
Tis eenmael hier gebeurt, en elders menich-werven,
Dat ſoo een lincker ſcheen van ſpijt te ſullen ſterven,
Want, daer hy maer alleen als hoir en was bekent,
Daer bracht een liever vrient een jonger teſtament;
Daer ſtont doen onſe nurck met twee beſchaemde wangen
En liet, gelijck een brack, ſijn oiren neder-hangen;
Des heeft hy (maer te laet) uyt dit geval bedacht
Dat jonſte dient gelockt, en niet te ſijn verkracht.
Ghy, ſchout dan dit bejach en alle ſlimme grepen
Die niet als enckel twiſt met haer en komen ſlepen;
» De vont die ware gunſt in echte lieden ſtelt
» Is trouwe, geen bedroch; is liefde, geen gewelt.

Mae

Maer ghy, die sijt geneycht u kinders voor te schrijven
Waer dat u lant, u gelt, u renten sullen blijven,
Gaet hier met rijpe sorgh, en doet u saecken af
Eer u de doot bestoockt en toont een open graf;
„Die eerst, wanneer het schip is veerdich af te steken,
„Gaet hier en weder daer om vrienden aen te spreken,
„Of oock in dat gewoel met packen besich sit,
„Mist licht of sijn ghemack of wel sijn gansche wit:
„Eerst op sijn lesten wil en om de doot te peysen,
„Wanneer het bleecke spoock u vordert om te reysen,
„Dat is een dwaes beleyt; ghy, stelt u dingen vast
Eer u een heete korts met smerten overlast;
Het is de beste voet u saecken uyt te wercken,
Wanneerje sijt bequaem op alle ding te mercken;
Of anders, feylter yet ontrent u lesten wil,
Ghy brengt aen alle kant de vrienden in geschil.
Maer sijn in dit beslach by wylen vyse streken,
Waer door de lieden selfs haer eygen maecksel breken;
Sy stellen wonder veel, en dickmael vreemde tael,
En siet! een enckel woort verbrot het altemael:
Maer sijnder in het lant die niet als banden schrijven,
Als of haer leste wil hier eeuwich moeste blijven,
Sy maecken huys en hof, en dickmael al het goet
Van t'een op t'ander kint tot aen het leste bloet;
Sy poogen met beleyt haer dingen vast te maecken,
En dat is veel de wech waer doorse los geraecken,
Want die hun voor de doot niet eens quam inden sin,
Die valter menichmael met al de leden in:
Maer sijnder boven al die even jonge vrouwen
Door krachten vande pen in vaste banden houwen,

Wanneer testament te maken.

Tegens de ghene die langhe testamenten, ende uyt lichte oorsaecké, hare goederen vast maecken.

Soo dat een jeuchdich wijf moet leven ſonder man,
Of ſchoon hy, die het wilt, des niet genieten kan.
Ghy, weecht dit gans beſlach in ſijn geheele leden,
En tijdt hier noyt te werck als met bedachte reden,
Spreect niet als door eē wolck,maer klaer en uytte mon
En ſchrijft uws moeders tael, ſoo gaen u ſaecken ront;
En wilt u niet te ras of haeſtich onderwinden
V na te laten goet met ſchrijven in te binden,
Waer toe ſoo langen ſorgh? ey lieve, laet het goet
Beſtieren by den raet van die het hebben moet.

Teghen de mans die by uyterſte wille aen hare weduwē het her-trouwen belettē.

Wat hier de vrouwen raeckt; en laet u niet geluſten,
Terwijl u doode romp ſal inder aerden ruſten,
Haer door een hart gebot te ſtellen inden dwang,
Te leven ſonder man haer ganſche dagen lang:
Tis buyten alle recht de vrouwen aen te drijven
Om in een ruyme kouts alleen te moeten blijven;
Het is een oude wet, Dat Acheron verſlint
Al wat een echte wijf aen haer geſelſchap bint:
De man is door de trouw geen hooger macht ghegeven
Als met een echte wijf ſijn dagen af te leven,
Daer hout ſijn voor-recht op: het graf, het open graf
Dat bijt, ſoo haeſt het gaept, de vaſte banden af:
De doot ontbint den knoop, die niet en was te breken,
De doot verſet de pael, die noyt en is geweken,
De doot ſcheyt alle ding, de doot, de bleecke doot
Stelt alle vrouwen los van haren bed-genoot:
Waer toe een jeuchdich lijf door al te ſtrenge wetten,
Om ick en weet niet wat, in deſen praem te ſetten?
Of wilje dat de vrou ſal blijven ſonder man
Oock ſchoonſe niet en wil, of datſe niet en kan?

Ey wech met desen dwang; die uytte weerelt scheyden
Die moeten haren geest tot hooger dingen leyden;
Ghy, die in vreuchde gaet, en laet geen jonge vrou
Geduerich inden druck, geduerich inden rou:
Misschien, indienje mocht eens uytten grave rysen,
Ghy sout het echte bed haer soucken aen te prijsen;
Denckt watmen heden siet, en watmen eertijts sach;
„ Men wil maer des te meer, wanneermen niet en mach.
Plach niet een billick mensch een yeder toe te laten
Dat hem geen hinder doet, en elders mochte baten?
V dient geen vrouwe meer, noyt siele wort de bruyt,
Want daer geen doot en is, daer heeft het trouwen uyt.
Hoort vriendẽ, hoort eẽ woort, wanneerje koomt te stervẽ
Ghy sult u vrouwen sien, (*a*) maer echte plichten derven;
Tis waer, de siele mint, oock na dit nietich lijf,
Maer kiest dan evenwel geen man of echte wijf.
Daer is een ander quaet bynaest in alle steden,
Dat met sijn eygen deel nau mensch en is te vreden;
Waer oyt het echte paer een lesten wille sluyt,
Daer is meest al het volck op eygen voordeel uyt:
Of wel een vruchtbaer wijf, door Godes milden segen,
Veel sonen heeft gebaert, veel dochters heeft gekregen,
En dat hier op de doot het echte bedde scheyt,
Noch wort het minste deel den Weesen toegeleyt;
Die langst in leven blijft treckt huys en hals-juweelen,
En koomt des niettemin de meeste baten deelen;
Men set de kinders uyt met ick en weet niet wat,
Al sijnse menichmael de beste vande stadt:
Dit sie ick in het lant, en tis my byster tegen,
Des bidd' ick, echte volck, dit niet te willen plegen;

a *Inde opstandinge en sullen sy gheen vrouwen trouwen noch oock ten huwelijcke genomen worden, maer sijn als de Enghelen Gods.* Math. 23.30.

Teghen het ghebruyck van vele, die het al, ofte vry meer als het behoort, maken aenden langst-levendẽ, ende aende kinderen niet of weynich.

 Ontlast

Ontlast u, reyne siel, van uwen vrecken aert,
Het koomt de kinders toe al watter is gespaert:
Ghy sijt een eenich hooft, en kont genouchsaem leven,
V Weesen jonck, en veel: ey! waerom niet gegeven
Dat hun des lants gebruyck, jae recht en reden, jont?
Waer toe u gunst geschort tot aenden lesten stont?
Soo ghy het al beslaet, en wiltet soo bewaren,
Hoe kan dan eenich kint na rechte weerde paren?
Soo ghy het al begrayt u leven-dagen lanck,
Soo heeft de doot alleen, ghy vader, geenen danck.
Niet dat ick raden wil u kleeders af te leggen
Eer datmen slapen gaet (gelijck de Fransen seggen;) *a*
Neen, dat is niet ghemeynt, het is verdrietich goet
Wanneer een moeder selfs van kinders halen moet;
Ick weet, hoe suer het valt, dat ouders moeten vleyen,
Dat ouders om behulp aen hare kinders schreyen;
Het is een oude spreuck; haeckt yemant naer het erf,
Tis reden dat hy wacht tot eerst de meester sterf. *b*
Mijn raet is maer alleen te schiften tussen beyden,
En van het kinder-goet behoorlick af te scheyden;
Ghy, weest dan niet te schaers maer quijt u vader-plicht,
„ Het is de beste keers die vorent henen licht.
Maer t'wijl wy met gemack van desen handel spreken,
Soo schijnt aen uwen man het leven af te breken;
Ick hoore na my dunckt, ick hoore sijn geklach,
Hy spreeckt, gelijck het schijnt, nu flauwer als hy plach.
Ick die in mijnen tijt, met uytgestreckte leden,
Quam recht gelijck een keers en deftich aengetreden,
Ben nu te deser uyr, vermits den ouden dach,
Niet die ick eertijts was, of van te voren plach;

a Ie ne me veux pas despouiller, devant que j'aille coucher. *Fransch spreeck-woort.*

b *Blijft de overste in uwe goederen, ende en laet u uwe eere niet nemen.* Syr. 33. 20.

Een out man, een uytgaende keerse.

Mijn

Mijn vet is uytgeteert, mijn vyer is ſonder luyſter,
Mijn licht heeft geenen glans, mijn oogen worden duyſter,

Al wat vet en klaer is, is van u wech gegaen. Openb. 18. 14.

Mijn ſchenckels byſter ſwack, mijn beenē wonder kranck,
Mijn adem, voortijts ſoet, is niet als enckel ſtanck;
Mijn leden al gelijck (o krachten vande jaren!)
Sijn niet alleen verſlimt, maer kleynder alſſe waren,

Mijn hooft dat schudde-bolt, mijn lenden hangen lijp,
En, met een woort geseyt, De keers brant inde pijp.
Ick hebbe veel besocht, en, tot verscheyde stonden,
Veel moeyten uytgestaen, veel dingen ondervonden,
Ick hebbe menichmael en lief en leet gehadt,
Nu isset uytgekoot; ick ben de weerelt sat;
Tis tijt, o weerde siel, op u vertreck te peysen,
Maeckt pack en sack gereet, om haest te mogen reysen,
Die jonck is kan misschien de bare noch ontgaen,
Maer ick, en mijns gelijck, gewis die moeter aen.
Veel leven in gevaer, die, met een schijn van reden,
Noch hoopen op verdrach en stellen hen te vreden;
Al isser yemant sieck, of totte doot gewont,
Hy denct, de krancste mensch wort menichmael gesont:
Al siet een strijtbaer heldt sijn beste rot geslagen,
Hy roept noch evenwel; de kans is noch te wagen;
Al swemt een schippers gast te midden inde Zee,
Hy peyst, hoe menich wrack koomt dryven aende ree!
Al leyt een schuldich mensch in eenich kot gevangen,
Daer padden onder een haer mengen mette slangen,
En dat hem even daer de doot wort aengeseyt,
Noch isser eenich ding dat hem de sinnen vleyt:
Maer als de staege Tijt het leven heeft bekropen,
Dan heeftet geen bescheyt noch yet te willen hopen;
Hoe kan een kranck gestel de sieckten wederstaen?
Hoe kan een trage voet de snelle doot ontgaen?
Voor my, ick hebs genouch; ick souck een ander leven,
Ick wil met grooten danck en willich over geven
Mijn hooft, mijn swacke maech, en dit ellendich been,
En, lieve, waerom niet? ick haddet maer te leen:

Senibus mors in januis, adolescentibus in insidijs est. Bernardus.

Il faut saluer les hommes, jusques a trente ans, avec un *bien venu*; Iusques a cinquante avec un *bien trouvé*; apres les cinquante ans avec un *bon voyage*.

Ick

ck hebbe langen tijt, ick hebbe menich-werven,
ck hebbe vander jeucht geduerich leeren ſterven,
De bare, met het graf, en watter is ontrent
Is my van langer hant ten vollen aengewent.
Die, als een machtich heyr koomt dapper aengevallen,
En poocht de vendels ſelfs te planten opte wallen,
Die (ſeg ick) eerſtmael dan een noodich wapen ſmeet,
Toont dat ſijn ſlap beleyt niet vanden krijch en weet.
ck ſach een ſtaege doot ontrent de menſchen dwalen,
ck ſach aen alle kant haer pijlen nederdalen,
Hier wert een jong-geſel, en daer een man geraeckt,
En elders had een maecht het bitter nat geſmaeckt;
Nu wert voorby mijn huys een eenich kint gedragen,
Dan waſſer door het ſweert een ganſche ſtad geſlagen;
Iſt vreemt, dat eens de ſchicht my inde leden kleeft
Die voor en om mijn lijf ſoo dickmael heeft geſweeft?
Dit ſeyd' ick menichmael, dit was mijn ſtaege reden,
Wanneer ick met een vrient ten grave was gebeden;
Ick haddet inden ſin, ick droegh het inden mont,
Waer dat ick voor een deur of ſtroo of bare vont;
Ick dacht, wanneer ick ſach den koelen avent komen,
Dit ſtuck is wederom mijn leven afgenomen,
Ick dacht, wanneer de ſon haer nieuwe fackel bracht,
Ons tijt en ſluymert niet, oock inde midder-nacht;
Ick dacht wanneer ick ſach de dorre bladers ryſen,
Dit kan oock mijnen val als metten vinger wyſen; *a*
Ick dacht wanneer ick ſchreef op eenich parkement,
Hier heeft de doot alreets haer ſegel op geprent:
Int korte, wat ick ſach, of waer ick mochte reyſen,
Ick vont geduerich ſtof om opte doot te peyſen;

a *Wy ſijn alle afgevallen als bladeren.* Ieſ. 64 6.

Het bont in mijn gewaet, de ſchoen aen mijnen voet,
Die druckten alle daech de doot in mijn gemoet;
Schoon my dan over-quaem, en dat te deſer uyren,
De ſlach die alle vlees ten leſten moet beſueren,
Ten waer oock heden ſelfs my geenſins onverwacht,
Ick hebber menichmael te voren op ghedacht.
Die luſt tot ſlapen heeft, laet ſijn gordynen ſchuyven,
Streckt al de leden uyt, en geeft hem om te ſnuyven,
Schort ſijn gedachten op, hout al de ſinnen ſtil,
En ſchict hem teenemael gelijck hy ruſten wil;
De ſlaepaert dient gemaeckt al eermen dient te ſlapen,
Oock in den langen ſlaep, die meeſters ende knapen
Gelijck te bedde ſtout; „ al watmen voor-bereyt
„ Dat heeft een goet begin om wel te ſijn beleyt.
„ Hier wort geen feyl gedult; de doot is vande ſaecken
„ Die naer een quaden ſlach niet recht en ſijn te maecken;
„ Want die in dit geval maer eens en ſpringt te kort,
„ Wort in een grouſaem diep voor eeuwich afgeſtort.
Dit lach my vander jeucht geduerich inde ſinnen,
Om yet, door lang gepeys, op mijn gemoet te winnen,
En ſiet! al was ick eens niet weynich hier bevreeſt,
Ick kreech uyt dit behulp een onvertſaechden geeſt;
Nu hoor ick, buyten angſt, dat maden, ſlangen, pieren,
My ſullen door het hooft en in den boeſem ſwieren,
De ſlecke mette worm, en al het graf-gevaer
Is oft mijn eygen bloet, mijn eygen ſuſter waer; *a*
Ick kan dat holle vack, daer eerſtmael oogen ſtonden,
Door-kijcken ſonder ſchrick tot aende diepſte gronden,
Het rif, en ſijn gevolch, met al het dorre been,
Is my, en inden geeſt, en aen het oogh gemeen.

a *De verrottinghe hiet ick mijnen vader, ende de wormen mijn moeder ende ſuſter.* Hiob 17. 14.

En

En waerom doch geſchrickt? de tijt ſal eenmael komen,
Dat oock dit eygen vleys ſal worden opgenomen,
Sal paren mette ſiel, en, ſchoon het is verrot,
Sal klaer en open ſien den onbegrepen God.
Ach! ſoo de ſwacke menſch op menſchen moeſte bouwen,
Hoe ſou het bang gemoet den wanhoop weder-houwen?
Hoe ſou het angſtich hert de prangen wederſtaen
Die inden leſten noot tot aende ſiele gaen?
Maer God is onſen trooſt, die heeft ons uytgekoren,
En vrede toe geſeyt, en eeuwich heyl geſworen
Om Chriſti bloet alleen; daer ſtaet de ſiele vaſt,
Of ſchoon de wreede doot met open kele baſt:
Dat eerſt vergiftich was, dat kan het quaet vernielen,
Dat is het leven ſelfs aen alle reyne ſielen;
Waerom, o treurich hert, voor doot of hel gebeeft?
Ick weet, en ben gewis dat mijn verloſſer leeft;
Ick weet hy heeft de macht om my te konnen ſtercken,
Om my het eeuwich heyl met krachten uyt te wercken,
Ick weet wien ick geloof; mijn ſiele weeſt geruſt;
De vlouck is door het Lam voor eeuwich uyt-gebluſt.
Maer lieve bed-genoot, waer toe ſoo dichte tranen,
Die u van alle kant de drouve wangen banen?
Waer toe u diep geſucht, dat my int herte ſnijt;
Wy ſijn gepaert geweeſt, nu is het ſcheydens tijt;
W'en hebben, weerde lief, w'en hebben niet te klagen
Noch van te korten tijt, noch van te weynich dagen,
Noch van te raſſen lijck, noch van te ſnellen reys,
Wy gaen te rechter uyr den wech van alle vleys:
God heeft ons menich jaer in vrede laten leven,
God heeft ons menich kint tot onſen trooſt gegeven,

Aenſpraecke tot de vrouwe, en oorlof aende ſelve.

God heeft ons veel gejont, oock boven onſen wenſch,
Meer alſſer is geſchiet aen menich ander menſch;
Wy hebben onſe jeucht te ſamen afgeſleten,
Te ſamen langen tijt in ruſt ons broot gegeten;
Nu gaen wy naer het graf met leden ſonder kracht,
Gelijck een rypen oegſt in ſchuere wort gebracht. *a*
Ey! laet ons danckbaer ſijn voor Godes milden ſegen,
En nemen alle ding ghelijck het is gelegen;
God kent wat ons ontbreeckt, hy voelt, als metter hant,
Wanneer het menſchen-kint moet elders ſijn geplant:
Ghy weet, dat eerſt het graen moet inder aerden ſterven,
Eer dattet wederom kan nieuwe jeucht verwerven,
Ghy weet, dat alle vlees wort eerſtmael nietich ſtof,
Eer dattet waſſen mach in Godes eeuwich hof:
Schoon of het lijf vergaet, wat iſſer aen verloren?
Het wort te ſijner tijt van nieuwen aen geboren,
Die hier den Heere ſterft, en als te niete gaet,
Verandert maer alleen, en krijcht een beter ſtaet:
Ghy ſult my weder ſien, en vry in beter weſen,
Ghy ſult dan mijn gemoet en binne-krachten leſen,
Ghy ſult, oock mettet ooch door-gronden mijnen ſin,
En ſien in deſen geeſt een onbevleckte min: *b*
Gaet ſtelt u dan geruſt, ey waerom ſoo verbolgen?
Ghy ſtaet op goede maet om haeſt te mogen volgen,
Ghy kont niet lange ſijn in druck en ongeval,
Nadien u leven ſelfs niet lange dueren ſal;

a *Ghy ſult inden ouderdom te grave komen, ghelijck als de garven ingevoert worden te ſijner tijt.* Hiob 5.26.

b *Auguſtinus vertrooſtende ſekere weduwen over het overlyden hares mans, ſeyt onder andere, datſe namaels in de opſtandinge der Godſalige haren man niet alleenlick mette oogen des lichaems ſal ſien, ende kennen; maer ſelfs datſe ſijn ghedachten ſal weten, ſulcx invoerende uytte woorden Pauli.* 1.Corinth. 13. 12. Dan ſullen wy bekennen ghelijck wy bekent ſijn. *Soo heeft dan man en vrouwe van nu aen wel toe te ſien wat ſylieden hier dencken ofte heymelick do en, dewijle alle het ſelve niet alleene Gode, maer haren eygen bed-genoot hier namaels open ende bekent ſal weſen. Siet* The Practice of Piety van Bayly. cap. of the Prerogat. with the Elect. &c.

Dit

Dit bid ick tot een pant der vrientschap onser beyden,
En wilt u na de doot van my niet laten scheyden,
Maer, alsje voelen sult dat uwe tijt ghenaeckt,
En dat de lieve God u drouve banden slaeckt,
Soo doet benevens my u koude leden strecken,
En laet gelijcke stof ons inden grave decken, *a*
Ten eynde Godes heyr, oock aenden jongsten dach,
Ons even in het graf te samen vinden mach:

a *Alhoewel het den Christenen betaemt niet te nau-keurich te sijn in hare begravenissen, so wort nochtans ghemerckt dat de heylige Voor-ouders, oock in haer uyterste besorcht sijn geweest om by haer gheminde huysvrouwen, ende andere vrienden (die sy in haer leven lief hadden ghehadt) begraven te worden, om daer door te betoonen, dat die goede bant der eenicheyt oock selfs door de doot niet geheel en was vernieticht, ende dat sylieden eene gemeene erffenisse alsnoch besaten. Iacob begeert op sijn uytterste uyt Egypten gevoert, ende inde dubbele speloncke op den acker Ephrons by Lea sijn wijf begraven te sijn.* Genes. 49. 29. *Daer oock Abraham met Sara begraven waren.* Genes. 25. 8. *Item Isaack en Rebecca.* Genes. 35. 29. *Dit schijnt daer na by andere volcken nagevolcht te sijn.*

Veterum consuetudo fuit quâ diligenter cavebant ut conjuges amicos & amasios (inquit Meurs. de Funerib Romanis) quos fide & amore inter se mutuò insigni fuisse constabat, post mortem uno eodemque sepulcro conderent; Apulejus lib. 8. accuratissimè corpus ablutum unitâ sepulturâ ibidem marito perpetuam conjugem dedêre.

Val. Max. lib. 4. cap. 6. de M. Plautio, qui uxore Orestillâ funeratâ in gladium incubuit, quem amici, sicut erat, togatum ac calceatum corpori conjugis junxerunt; ac deinde subjectis facibus utrumque unà cremarunt.

Ovid. lib. 4. de Pyramo ac Thisbe.

His tamen amborum verbis estote rogati,
O multum miseri, meus illiusque parentes,
Vt quos certus amor, quos hora novissima junxit,
Componi tumulo non invideatis eodem.

Et mox

Quodque rogis superest unâ requiescit in urnâ.

Iason apud Valer. Flaccum lib. 5.

Quod tamen externis unum solamen in oris
Restat, ait, caras humus hæc non dividet umbras,
Ossaque nec tumulo, nec separe conteget urnâ,
Sed simul, ut junctis venistis in æquora fatis.

Alia exempl. vid. apud Meurs. de funeribus Roman. lib. 3. cap. 14.

Quin & Tobias etiam filio mandat ut matre mortuâ eam paterno sepulchro inferat. Tob. cap. 4. 5. vid. Calvin. in Genes. cap. 47. 30.

Alludit quod de jure Canonico mulier (cùm aliter non disposuit) infertur in sepulchrum mariti. c. unaquaque 13. quæst. 2.

Ten leſten, tot beſluyt (eer my de ſinnen dolen)
De vruchten onſer jeucht die laet ick u bevolen,
  Doet, wat een moeder voucht, en, voor de beſte leer,
  Soo prent hem inde borſt de vreeſe vanden Heer.
Vriendinne, tis genouch; hoe kan ick langer ſpreken?
Mijn tonge die verſtijft, mijn woorden blijven ſteken,
  De koude doot genaeckt; vriendinne, weeſt gegroet
  Tot eens des Heeren ſtem de graven open doet:
Nu koomt eens weerde lief, koom naerder aengetreden,
En neemt het leſte pand van mijn genegentheden,
  Neemt van mijn kouden mont eē kus voor immermeer,
  En vaert voor eeuwich wel, en trooſt u inden Heer.

Vermaninge totte kinderē, en afſcheyt vande ſelve.

En ghy, mijn lieve jeucht, van Gode my ghegeven,
Hebt op u moeder acht, en wilt in vrede leven,
  Weeſt eenich onder een, en yeder lief-getal,
  Dat is, dat u het huys met ſegen vollen ſal:
Laet u geen ydel hert, of ſotte waen beſmetten,
En, watje neemt ter hant, wilt op het eynde letten,
  Weeſt ſedich in gebaer, en heus in u geſpreck,
  Weeſt buychſaem van gemoet, en haet een ſtegen neck;
Weeſt trouw in u beroup, en ſchout de kromme gangen,
Weeſt ſlecht gelijck een duyf; en wijs gelijck de ſlangen;
  Weeſt nuchter, haeſt vernoucht, gelatich na den tijt,
  Weeſt vyant vande wraeck, en meeſter vande nijt;
Weeſt traech tot hevich bloet, maer laet u ras erbermen,
Weeſt ſchaers in uwen luſt, doch milde voor den ermen,
  Eert God in reynen geeſt, en dat voor alle werck,
  Weeſt vrienden vanden Staet, en leden vande Kerck.
Nu wilt, om mijnent wil, noch ditmael neder knielen,
En roepen totten Heer als met gheheelder ſielen;

Op

Op dat ick int geloof mach onbewogen ſtaen,
En met een ſtillen geeſt tot mijnen Schepper gaen:
Siet nu dijn ſchepſel aen, o Schepper aller ſaecken,
En laet doch mijn gemoet dijn heyl en liefde ſmaecken;
Ick hebbe mijnen loop, en dijnen raet vervult,
O laet my, lieve God, verhuyſen met gedult:
Onweerdich ben ick, Heer, onweerdich aller wegen,
Onweerdich ſondich menſch van dijnen hoochſten ſegen,
Onweerdich vander jeucht, en oock te deſer tijt,
Het is dijn gunſt alleen, dat ghy ons vader ſijt;
Het is dijn gunſt alleen, dat Chriſtus is ghekomen,
Dat Chriſtus onſen laſt heeft willich aengenomen,
Dat Chriſtus voor den menſch hier inde weerelt ſterf,
Dat Chriſtus voor dē menſch het eeuwich heyl verwerf;
Mijn ſteunſel is het Woort uyt dijnen mont geſproken,
Dat noyt en heeft gefeylt, noyt trouw en heeft gebroken,
Mijn ſteunſel is het Woort, oock inden hoochſten noot,
Mijn ſteunſel is voor al de Dooder vande doot,
Hoort voor de leſtemael, o Vader, mijn gebeden,
En wilt met dijnen knecht niet in het oordeel treden,
'k En weet geen ander hulp voor mijn bedruct gemoet,
Als dijnen Soon alleen, en ſijn vergoten bloet;
Laet my, wanneer de ſiel ſal uyt den lyve ſcheyden,
Laet my tot dijnen Throon, laet my behouden leyden,
Daer niemant s'duyvels liſt, of ander hinder vreeſt,
V Ieſu ware God beveel ick mijnen geeſt.
Daer is de man gereyſt, daer is het leven henen
Daer is het lijf een romp, daer is de geeſt verdwenen,
Daer is de ſiel verhuyſt, daer iſſet al gegaen;
Hy gaf een kleynen ſnick, en ſiet! het is gedaen.

Gelijck een rype peer door eenich kleyn beweghen
Koomt druypen vanden tack, en uyt den boom geſeghen,
Of juyſt gelijck het vyer in d'aſſchen ſich beſluyt,
En neemt allenxen af, en gaet ten leſten uyt,
Soo ſtaet het metten menſch, die vanden tijt geſleten
Ten leſten neder-ſackt, en is terſtont verbeten;
Een ſwijm, een damp, een hick, eē wint, eē kleyne ſtoot,
Yet, ick en weet niet wat, dat geeft hem aende doot:
Daer leyt het moedich dier, met tranen ingekomen,
Met tranen wederom in haeſten wech-genomen,
Ach! wat is alle vlees, en al ſijn ydel ſaet,
Indien het voor de doot niet uyt het vlees en gaet?

Adoleſcentes mihi mori ſic videntur ut aquæ multitudine flammæ vis opprimitur: ſenex autem, ſicut ſua ſponte nulla vi adhibitâ conſumtus ignis extinguitur: & quaſi poma ex arboribus, ſi cruda ſint, vi avelluntur; ſi matura & cocta, decidunt. ſicut vitam adoleſcentibus vis aufert, ſenibus maturitas. Cic. lib. de Senectute.

De menſche van eener vrouwen gheboren, leeft eenen korten tijt ende is vol onruſte, gaet op gelijck een bloeme, en vlucht als een ſchaduwe ende en blijft niet. Hiob 14.1.

CHRISTELICK HVYS-WYF

Vertoont inde gheſtalte van *VVEDVVVE.*

Tweede ſtuck van het leſte Deel.

Lieve bed-ghenoot is uytter tijt gheſcheyden,
Dus wilt in u ghemoet den rouwe toebereyden;
Geeft tranen, echte wijf, gelijck het heden dient,
Geeft tranen aen het lijck van uwen weerden vrient:
Moeſt immer droevich nat van uwe wangen vlieten,
Tis tijt in dit gheval u tranen uyt te gieten;
Als yemant eenich ding tot ſijnen trooſt verkieſt,
Tis reden dat hy treurt wanneer hy dat verlieſt;
Tis recht dat u het oogh tot tranen ſy bewogen,
Nadien u weder-helft is heden wech getogen;
Wie aen een dooden man geen heete tranen geeft,
En heeft hem noyt bemint, oock doen hy heeft geleeft. *Fleres mortuum, ſi vivum dilexiſſes.*
Ghy, laet noch evenwel geen druck u ſinnen krencken,
Maer wilt, oock in het leet, aen goede ſeden dencken;
Daer is een ſeker maet, oock voor een echte vrou,
En midden inde vreucht, en midden inden rou.

Men vinter in het lant, die met een grillich krijten,
Die met een harde vuyst sich op de borsten smijten,
En woelen door het huys, als of het vreemt gebaer
Een seker onderpant van rechte liefde waer:
Ghy, stelt u sedich aen, en laet, oock in het treuren,
V voor een wijse vrou by wijse luyden keuren,
Het is van outs gemerckt, dat selsaem ongelaet
Is veel maer enckel schijn, en selden ware daet.

Iactantiùs mœrent Quæ minus dolent.

„ Een wijf kan vaster peyl van echte liefde geven
„ Indiense metten man in vrede poocht te leven,
„ Als datse byster huylt, en sonder mate schreyt,
„ Wanneer de bleecke doot hem inden grave leyt.
Souckt troost in dit geval, veel eer in u gedachten
Als in een vreemt behulp, of ander lieden klachten;
„ Al wat u stillen kan in druck en tegenspoet,
„ En koomt niet van het volc, maer woont in u gemoet.
Bedenckt dat noyt de doot of door een bitter schreyen,
Of door een soet gespreck, of door een listich vleyen,
Of door een lang getreur, heeft yemant vry gestelt
Die eens was uytter tijt en onder haer gewelt:
Bedenckt dat yeder mensch heeft sijn gesette stonden,
En dat hier alle vlees is aende tijt gebonden,
Een tijt by God bestemt, die niemant eenen dach
Of langer recken kan, of korter setten mach.
Bedenckt dat droefheyt selfs en alle strenge dagen,
Sijn dienstich aenden geest, om sonden uyt te jagen,
„ Druck voor een weeck alleen die leert de siele meer,
„ Als seve maenden vreucht, en seve jaren eer:
Bedenckt dat yeder mensch hier inden Heer gestorven
Is troost, en vaste rust, is eeuwich heyl verworven,

Bedenck

Bedenckt dat even God ons uytte weerelt treckt,
Wanneer het aende ſiel ten meeſten nutte ſtreckt;
Bedenckt dat uwe vrient u weder ſal gemoeten,
V ſal te rechter tijt in beter weſen groeten;
Bedenckt dit altemael, en lytet met gedult,
Dewijl ghy deſen wech haeſt mede treden ſult.
Gebruyckt my deſe ſtof, en diergelijcke reden,
En ſtelt u treurich hert in uwen God te vreden,
Draecht in een ſtillen geeſt u droevich ongeval,
Tot u een beter uyr ten vollen trooſten ſal.
„ Al is een bange ſiel met ſmerten overladen,
„ Noch iſſer groot behulp tot alle groote quaden,
„ Al wat een klouck gemoet door reden niet en ſlijt,
„ Dat wort noch evenwel begraven inden tijt.
Maer onder dit beſlach ſoo laet u niet geluſten
Den rouw en ſijn gevolch opſichtich uyt te ruſten,
God roept u tot verdriet en tot een laeghen ſtant,
Waerom doch mette pracht hier tegen aen ghekant?
Wilt liever ſchamel volck met bay en laken decken,
Als met een groot beſlach u mueren over-trecken,
Maeckt voor behouftich volck eẽ huys van ſlechtẽ ſteen,
Eer, als een rijck ghebouw voor ongevoelick been:
Laet Heydens met het graf en mette dooden proncken,
Die ſijn van enckel waen en van de weerelt droncken,
Die meynen dat de ſiel vry beter daghen heeft,
Wanneermen aen het lijf gecierde graven geeft.
Ghy, beter onderrecht, hebt op gheſette gronden
Hebt, uyt des Heeren woort, ten vollen ondervonden,
Dat, waer het lichaem reyſt, of waer het henen drijft,
De ſiele niettemin in hare ruſte blijft.

Superſtitioſè creditum fuit ab antiquis ex pompâ exequiarum gloriam tam ipſi defuncto, quàm poſteris adquiri, & ex corpore malè habito animam poſſe inquietari. Vid. Virgil. lib 6. Æneid. & ibi Servium.

Begraeft dan uwen vrient, en dat na rechter weerden,
En geeft het nietich ſtof den boeſem vander eerden;
Daer leytet in en ruſt tot aen den jongſten dach,
En tot het mette ſiel eens weder paren mach.
Maer hoort eē vreemder ſtreeck. mē vinter menich-werven
Die ſien haer weder-helft, haer lief gheſelſchap ſterven,
Die ſien haer krancken man en ſijn benautheyt aen,
En blijven evenwel met drooge wangen ſtaen:
Niet dat ſoodanich volck, of vanden Grieckſchen Wijſen
De doot en haer gevolch oyt heeft geleert te prijſen,
Of dat ſoodanich wijf, geroert door hooger kracht,
Het leven elders ſouckt, en beter dingen wacht;
Neen daer is ander ſucht uyt haer bedrijf te leſen,
Sy telt het voor ghemack ontlaſt te mogen weſen;
Sy toont dat haer de geeſt ten vollen is verblijt,
Om datſe van het jock ten leſten is bevrijt:
Sy vint het wonder ſoet naer eygen ſin te leven,
En met een ruyme vlucht gheduerich uyt te ſweven,
Te drillen over al, en door een loſſen praet
Te ſlepen over hoop al watter omme-gaet:
Het is haer eerſte vreucht de leden op te proncken,
En met een weelich oogh op alle man te loncken,
Sy vint haer met vermaeck oock daer de jonckheyt malt,
En geeft haer by het volck, al daer het maer en valt.
Iuyſt ſoo het water rolt, wanneer de ſwacke dijcken
Staen open voor de Zee, en voor de ſtroomen wijcken,
Soo is het ydel menſch gans los, en ſonder wet,
Om datter niemant is die haer een regel ſet;
Ionckvrouwen, eerbaer volck, let beter opte reden,
Let beter opten gront van uwe reyne ſeden,

Let

Let beter op de tucht van al het huyſgeſin,
De wet van u beroup heeft ander weſen in.

Vriendinnen inde praem van uwen druck geſeten,
Is yemant onder u gheneghen om te weten
Hoe datmen na de kunſt een vrouwe toonen kan,
Wanneer de bleecke doot haer ſondert vanden man,

Stelt u een bloemjen voor, dat vande ſteel geſneden
Heeft door het vinnich mes ſijn eerſte doot geleden,
  Dat even metter daet, na dat het is gevelt,
  Wort in een enge fles, wort in het nat geſtelt;
In fletu ſolatium. Daer ſtaet het teer gewas, daer ſtaet het in geſloten,
Daer ſtaet het in en queelt met tranen overgoten,
  Daer ſtaet het treurich heen, daer ſtaet het in gebocht,
  Sijn trooſt, ja leven ſelfs, dat is een droevich vocht.
Ten koomt niet inden hof, daer alle friſſe kruyden
Ontfangen met vermaeck een regen uytten Suyden,
  Ten koomt niet inde lucht, of in het open velt,
  Daer groen met groentje ſpeelt, en roos na roosjen helt,
Het toont in ſijn gelaet gelijck een diep verlanghen,
En laet ſijn aerdich loof ter aerden neder-hanghen,
  Ten doet ſich nimmer op, gelijck het eertijts plach,
  Soo dat geen ſoeten dauw ſijn bladers vullen mach;
Waer toe een lang verhael? men kan ten vollen leſen
En uyt ſijn bleecke verw, en uyt ſijn treurich weſen,
  Hoe dattet ſtaet en quijnt, om dattet niet en heeft
  Waer op het heeft geſteunt, waer in het heeft geleeft.
Siet daer, o ſedich volck, ſiet daer een eygen wapen,
Voor die onthylickt ſijn, en ſonder hoeder ſlapen,
  Voor die van haren man ſijn haeſtich afgeruckt,
  Gelijckmen vande ſteel een aerdich bloemje pluckt,
Ghy ſweeft niet achter ſtraet, noch inde ruyme dalen,
Ghy ſijt niet meer geneycht om in het groen te dwalen
  Ghy kieſt een kleyn vertreck daer u bedruckt gemoet
  Met treuren ſich vermaeckt, door ſchreyen wort gevoet.
V paſt in dit beroup geen ſpel of dertel mallen,
Indienje niet en wilt in open ſchande vallen,

V paſt

V paſt geen woeſt geloop, geen jock, of ſotte vreucht,
Of by het dertel volck, of met de loſſe jeucht,
Ghy moocht noyt ſonder ſchrick, noyt ſonder angſtich
In feeſtē, opte mart, of by de menſchē komen, (ſchromen
Denckt ſtaech in u gemoet; Daer ſchuylt een liſtich net
Alwaer een jonge weuw haer teere voeten ſet.
Een hert, dat ſich verquickt in Godes bouck te leſen,
Een oogh, dat ſich vermaeckt met tranen nat te weſen,
Een ſiel van ſtillen aert, die ſich der werelt ſchaemt,
Dat is de beſte ſtant die uws gelijck betaemt.
Een die haer wederpaer heeft inder jeucht verloren
Schijnt totte ſchimp gemaeckt, en totte ſpot geboren,
Waer ſy een mis-ſlach doet, of uytten regel gaet,
Dat wort van ſtonden aen geroepen achter ſtraet:
Sy is een open velt van alle quade tongen,
Sy is een eygen wit van alle kromme ſprongen;
Hoe luttel datter feylt, hoe weynich datter ſchort,
Sy worter af beklat, en koomter aen te kort.
Heeft oyt een echte wijf een leelick ſtuck bedreven,
Het wort oock voor een deel den manne toegeſchreven;
Of ſoo daer eenich goet by vrouwen is gedaen,
De lof ſal menichmael oock opte mannen gaen;
Maer als een wedu-vrou, door onvoorſichtich mallen,
Is in een boos gerucht of vuyle daet gevallen;
Of dat haer wijs beleyt ten goeden name ſtaet,
Voor haer is al de prijs, voor haer de ganſche ſmaet:
Beſtaet oyt jonge vrou een dertel kleet te dragen,
Men ſeyt noch evenwel, Het moet haer man behagen;
Maer ſietmen uws gelijck in ongewoone pracht,
Haer wort de ganſche ſchult als eygen toegebracht.

Lachrimas, luctum, ſolitudinem, jejunia, ornamenta eſſe ſanctæ ac Chriſtianæ viduæ Auguſtinus, Hieronymus, & alij Patres identidem inculcant.

De man beſchut het wijf, de voochden hare Weeſen,
Alleen dit eenſaem dier heeft overal te vreeſen;
Het is als buyten ſcherm, en ſonder toeverlaet,
Gelijck een treurich ſchaep dat eenich dolen gaet.
Al was u vrient gewoon ſijn dingen uyt te rechten
Met dienſt van manne-volck,en ſleep van groote knechten,
Ghy, ſchaft dien ommeſlach in aller haeſten af,
Met dat u weerde man is in het duyſter graf;
Of ſoo u prachtich huys of hooge ſtaten eyſſen
Door knechts te ſijn gedient, en niet door eenich meyſſen,
Soo kieſt een eerbaer man, nu hoogh aen ſijnen dach,
Die al het huys-bedrijf in order houden mach;
Laet hem het buyte-werck, laet hem de ſware laſten,
Laet hem voor al de ſorgh van uwe rouwe gaſten;
Ghy, maeckt u niet gemeen, en laet oock boven dien
Laet niemant oyt alleen in u geſelſchap ſien;
Een knecht van gladder huyt als ſijne met-geſellen
Sal by een ſchamper menſch u naem in twijffel ſtellen;
Byſonder als het volck in eenich deel verſpiet
Dat ghy hem moyer kleet, of meerder gunſte biet.
Hoe teer is vrouwen eer! een woort in haeſt geſproken,
Een lach beſijden af ontydich uyt-gebroken,
Een wenckje mettet oogh, een knickje mettet hooft
Heeft menich eerbaer wijf van alle glans berooft;
O wacht u, lieve, wacht voor deſe gladde klippen,
Van waer een ſwacke voet haeſt ſoude konnen glippen,
Gelooft het, jonge weuw, de ſchijn, de bloote ſchijn
Die kan u inden naem een eeuwich hinder ſijn:
Ghy, om te ſijn bevrijt van alle vuyle ſmetten,
Moet op het minſte ding, op alle ſaecken letten,

Soo

Soo haest u eenich quaet in eenich deel bevecht,
Gaet kanter tegen aen, en steltet weder recht.
Koomt oyt in u gemoet verkeerde lust te rijsen,
Soo speent u vanden dranck, en souckt u niet te spijsen,
„ De krevel wort gestilt wanneer de maege bast,
„ De siele wort ghespijst wanneer het lichaem vast;
Indien u weelde quelt, gaet veerdich na den ermen,
Gaet daer benautheyt is, en daer de siecken kermen,
Gaet daermen niet en hoort als druck en tegenspoet,
Of daer een bange siel de laetste reyse doet.
„ Veel suchten onder een die aen het herte klemmen
„ Sijn beter aenden mensch als wel-gepaerde stemmen,
„ Als spel, en bly gesang: al waermen droefheyt siet
„ Daer woont de geile min, de gulle weelde niet.
Laet, ick en weet niet wie, in hare lusten swemmen,
Ghy moet u weelich hert, u domme sinnen temmen,
V tochten wederstaen; al leefje sonder man,
Oock daer is eenich ding dat voordeel geven kan:
Wie tot het echte bed is eenmael in getreden,
Die is gelijck verdeylt, en overmits gesneden,
God heefter even selfs maer sijn gedeelte van,
De reste wort gewijt ten dienste vanden man;
Maer die het droevich lijck van haren vrient beklagen,
Die mogen sich geheel den hemel overdragen;
Die vinden geen belet te woonen inde Kerck,
God is in dat geval haer eenich oogh-gemerck.
Maer laet ons vorder gaen, en komen tot de vrouwen
Die met te grooten spoet haer snellen om te trouwen:
Men hout dat menich wijf, oock dickmael aende baer,
Nu smeet in haer ghemoet een ander wederpaer;

Men ſietet menichmael in onſen tijt gebeuren,
Het eynde vanden man dat is onmatich treuren,
Het eynde vanden druck en vanden korten rouw,
Is ſtrax een ander man, en flux een nieuwe trouw:
Gewis een vreemt bedrijf, dat niet en is te plegen
Voor die in ware tucht haer plichten over-wegen;
Geen wijf en is geſtelt gelijck de reden eyſt,
Die met een luchten ſin aen nieuwe liefde peyſt.
Wie maer een vlytich oogh wil op de dieren keeren,
Die kan van beeſten ſelfs veel nutte dingen leeren;
God heeft dit wonder Al ſoo konſtich toebereyt,
Dat ons al watter is tot goede ſeden leyt:
De Spinne leert de mans en alle jonge vrouwen,
Ten goede van het huys haer plichten onderhouwen *a*
De By geeft niet alleen den ſoeten honich-raet,
Maer wijſt aen princen ſelfs de gronden vanden Staet: *b*
De Swaluw heeft de kunſt van kinders op te voeden, *c*
De ſnege Crocodil ontdeckt de water-vloeden, *d*
De Vos, die weet de greep, en toont den rechten voet
Hoe dat een ſwanger wijf haer leden vieren moet. *e*
De miere kan een ſpoor aen leuye menſchen geven
Tot voor-raet inder tijt, en tot een ſunich leven,
De kleyne tortelduyf die ſtelt de jonge vrou,
En regels voor het bed, en wetten inden rou.
Gaet let eens op het dier, ghy ſultet vinden treuren,
Indien ſijn wederpaer hem niet en mach gebeuren,
Ten heeft geen ſpelens luſt, maer ſucht dē ganſchen dach
Om dat het ſijne gay niet meer genieten mach.

a *Araneum marem venari, fœminam texere, ut paria fiant merita conjugij Plinius prodidit, de quo ſupra part. 2.*

b *Totam Civilem doctrinam ex Apum regimine deduci poſſe quidam non infimi nominis viri arbitrati ſunt. Dinet. lib. 3. Hieroglyph. cap. Mouche a miel.*

c *De Hirundine ſupra diximus*

d *Parit ova (inquit Plin.) quanta anſeres eaque extra eum locum ſemper incubat prædivinatione quadam, ad quem ſummo auctu eo anno egreſſurus eſt Nilus. lib 8. cap. 25.*

e *Vulpes parturiens ita ſecedit, ut raro aut nunquam gravida capiatur. Ariſt. Hiſt. animal. cap. 34.*

Ten

Ten ſit in dit geval niet aende klare ſtroomen,
Niet in het jeuchdich gras, of opte groene boomen;
Het ſnijt ten vollen af de tochten vande jeucht,
En leyt na deſen tijt een leven ſonder vreucht. *a*
Ghy leert hier eerbaer wijf, oock vande wilde dieren
Na tijt en reden eyſt u jeucht en liefde ſtieren;
» T is meer als beeſtich volck dat volle reden heeft,
» En des al niettemin na reden niet en leeft. *b*
'k En wil noch evenwel geen menſchen wederhouwen,
Van weder, als het dient, of andermael te trouwen,
Al wat hier tegen wrockt is oude ketters werck,
Dat noyt en heeft behaecht aen Godes ware Kerck. *c*
Hoort, jonghe vrouwen hoort, indien u gulle jaren
V dringhen aende borſt, u dwinghen om te paren,
Gaet weder, ſouckt behulp ontrent den echten bant,
Tis beter datje trout als inde luſten brant:
Maer wilt geen tweeden man u leden overgeven
Als door een hoogen noot van binnen aengedreven;
Het is van outs gelooft, dat veeltijts nieuwe trou
Gedijt tot nieuwen twiſt of, tot een nieuwen rou. *d*
Daer ſijn des niettemin daer ſijn geſette ſtonden
Waer aen het echte bed in deſen is ghebonden;
» Of ſchoon al eenich ding na reden mach beſtaen,
» Het dient noch evenwel te ſijner tijt gedaen.
Men vinter over al die, mits een haeſtich trouwen,
Yet, ick en weet niet wat, een ſelſaem mengſel brouwen;

a *Turtur compare amiſſo nec liquidam bibit, nec in frondenti ramo ſedet, nec alijs ſui generis colludentibus ac laſcivientibus ſe admiſcet. Vives ex Ariſtot.*
De eiſdem Plinius; Pudicitia illis prima, inquit, & adulteria ignota, conjugij fidem non violant, communemque ſervant domum; imperioſos mares, ſubinde etiã iniquos ferunt.

b *An non tibi videtur ipſis beſtijs beſtialior homo, ratione vigens, & non ratione vivens? Bernard. in Cantic. ſerm. 53.*

c *Malim cum Apoſtolo juvenibus ſuadere nuptias, quam, cum Hieronymo, ad cœlibatum ſuperſtitioſæ neſcio cujus ſanctimoniæ prætextu allicere. Beza Tract de Repud. & divort.*
Monogamiæ aſſertores qui bigamos a Chriſtianâ communione repellebant, ab Eccleſiâ damnati ſunt. latè Annæus Robbert. rerum Iudicat. lib. 1. cap 8. Beza tract. de altera ſpecie Polygamiæ.

d *Nuptiæ ſecundæ raro ſunt ſecundæ; ut multis exemplis docet Beſold. lib. 1. Polit. cap. 10.*

Soo datmen menichmael, niet ſonder ſchande, vint
Een vaderlooſe dracht, een twijffelachtich kint; *a*
Ghy, die u ſaecken recht ten goede vande ſeden,
Biet eere door den tijt aen uwen over-leden;
Koomt niet als met beſcheyt ontrent het tweede bed,
Een jaer is voor den rouw, dat is een oude wet. *b*
Ghy moocht na deſen tijt (of immers na de keuren,
Die yeder lantſchap heeft als eygen om te treuren)
Gaen ſtrecken u ghebet, op dat de wijſe God
Mach ſtieren u gemoet in dit onſeker lot.
Doch ſchoon ghy wort verſocht, gevleyt, en aengebeden,
Om voor de tweedemael in echten ſtaet te treden,
En ſtelt u geenſins aen gelijck een vryſter doet,
Die met een ydel breyn haer eerſte liefde broet:
En hout geen mal ghevry, en pleecht geen minne-ſtreken,
En laet niet door de ſtadt van uwen handel ſpreken;
Weeſt ſtil in u bedrijf, en deckt u ganſch beleyt
Tot dat het inde kerck voor yder wort gheſeyt.
Ghy moet in dit beſlach ten nauſten overleggen,
En watter is te doen, en watter is te ſeggen,
Maeckt dat u niet een menſch in woorden achterhaelt,
Tis beter dat de voet, als dat de tonge dwaelt.
En laet geen nieuwen vrient aen uwen ſin behagen,
Of pleecht al vooren raet, oock mette naeſte magen
Van uwen eerſten man; *c* dat is een ſoete vont
Die nieuwe banden maeckt, en ſtijft het oude bond:
Doet niet in dit geval door eygen-ſinnich-heden,
Hout vrientſchap daerje placht, dat eyſſchen goede ſeden:

a *Si mulier defuncto marito alteri ſtatim nupta nono poſtea menſe pariat, utri hoc caſu partus tribuendus ſit, variè a Iurisconſultis diſceptatur, inter quos ſunt qui, propter ſanguinis & ſeminis commixtionem neutrius eſſe ſtatuunt, alij utriuſque Hug. Suræus ad Caſum Matrim. Coraſ. fol. 37.*

b *Tempus luctus hodiè mulicribus præſcriptum eſt annus, idque nedum ob ſanguinis confuſionem, ſed ob reverentiam mariti, cum mulier etiamſi intra annum peperit tempus luctus peragere tenetur. Godefred. ad L. decreto C. ex quib. cauſis infam. vid L. ſi qua C. de ſecund. nupt Speckh. Cent. 2. claſſ. 24. n. 10.*

Hoe dat de vryagie vande weduwen dient beleyt te worden.

c *Mulier, ſi qua amiſſo marito in laqueum infirmitatis ſuæ timet incidere, ſi vult nubat in domino, tantum ut electionem mariti parentibus deferat, ne appetentiæ exiſtimetur auctor, ſi ipſa de nuptijs electionem ſibi vindicet. expetita enim magis debet videri a viro, quam ipſa virum expetiſſe. Ambroſ. libro de Abraham Patriarcha.*

Al benje vanden man en ſijnen wil gevrijt,
Weet datje niettemin noch aende vrienden ſijt.
Men hoort den ouden tijt van jonge weeuwen klagen,
Om datſe veel beſtaen, en efter weynich vragen,
Of, ſchoon ſy plegen raet, ten is maer enckel ſchijn,
Sy willen evenwel niet afgeraden ſijn.
Hoe dwalen overal, hoe dolen jonge vrouwen,
Die voor een tweedemael haer ſnellen om te trouwen,
Tis wonder watmen hoort, en watmen dickmael ſiet,
Wanneer de krevel-ſucht haer inde leden ſchiet;
Dees trout een vreemden haen om dat hy weet te ſingen,
En geen' een lichte-voet om dat hy weet te ſpringen,
De derd' een jongen wulp van onbeſuyſden aert,
Of om een krouſſe kop, of om een krullen baert. *a*
Ghy, laet met alle ſorch op uwe ſaecken letten,
Eer ſich in eenich deel u ſinnen neder ſetten;
» Noyt worter goet beleyt in eenich ding gepleecht,
» Als daermen eerſt het ſtuck met gave ſinnen weecht.
Indienje vryers hebt die aen het herte raecken,
En datje wort verſocht u keus te willen maecken,
Soo wacht u door het vleys te worden afgeleyt,
Maer wickt in u ghemoet wat u de reden ſeyt.
En kieſt geen jongen laf in weelden uyt-gelaten,
Die voor een lanterfant, gaet proncken achter ſtraten,
En kieſt geen vreemdeling, die moytjens opgeſet
Loert om een vetten ael te locken in het net:
En ſoo de friſſe jeucht van uwe groene jaren
Is totte vrucht bequaem, en luſtich om te baren,
Soo kieſt noch grijſen baert noch tandeloofen mont,
Al wort ſijn goet begroot op menich duyſent pont.

a *Van dit alles ſouden levendighe ende bekende exempelen ghegheven konnen worden, ſoo het tijt en plaetſe toeliet.*

En kieſt u boven al, indienje ſijt te raden,
En kieſt u geenen man met kinders overladen;
En, ſooje niet en wilt verſmachten in verdriet,
En kieſt in dit geval en kieſt u jonger niet.
Wat van het eerſte rot. een deel van deſe gaſten
En heeft geen ander wit als in het goet te taſten,
Geen ander oogh-gemerck, als wel en luſtich ſijn,
En ſlechs tot uwen koſt te ſitten inden wijn:
En als ſoodanich volck ontrent de vreemde menſchen
Heeft in het ſpel gebracht al wat de luſten wenſchen,
Soo koomt het treurich t'huys, en ſit gelijck een block,
Een ander heeft de vreucht, en ghy alleen de wrock:
Wat moochje, jonge vrou, wat moochje doch verlangen?
De vreucht van dieje wacht blijft aende klopper hangen,
Wat geeſt of leven had is buyten al gequiſt,
Voor u en reſter niet als ſlechs alleen de giſt.
Nu tot het tweede deel. een ouden man te trouwen
Is enckel herten-leet voor alle jonge vrouwen,
Gelooft het; watje doet, of hoe de ſaecken gaen
Ghy ſijt, in dit geval, ghy ſijter qualick aen:
Indienje lieve-kooſt, een yeder ſal geloven
Dat u beveynſde gunſt ſijn kaſſe wil beroven;
Indienje deftich ſijt, ſoo roept de ganſche ſtad
Dat ja u gulle jeucht een jonger liever had:
Indienje liefde pleecht; ghy ſultet al verkerven;
Want jonge lieden vreucht doet oude lieden ſterven;
Of ſooje machtich ſijt te leven ſonder man,
Wie iſt die aen het volck de monden ſtoppen kan?
Dit maeckt dan overal een angſtich mis-vertrouwen,
Een pijn-banck voor den man, een helle voor de vrouwen;

C'eſt choſe eſtrã-ge de marier un homme de tel age avec ſi tendre jeuneſſe, & de c'eſt heure je vous pronoſtique, qu'elle vous diſaymera, ou vous infamera, ou vous achevera. Guevar. l. 1. epiſt.

Ach!

Ach! tis een vinnich menſch, en hart gelijck een ſteen
Die doot en levend vlees wil binden over een.
Koomt tot het derde ſtuck. veel kinders ſonder baren
Sijn niet als enckel leet ontrent de friſſe jaren,
En *Stief-moer* is een woort dat al te vinnich luyt,
Ondienſtich boven al ontrent een jonge bruyt: *a*
Men noemt ons ſeker lant daer, op beſette reden,
Noyt inden breeden raet een man en wert geleden
Die lieve kinders had, ſoo veel hem dienen mocht,
En efter in het huys een tweede moeder brocht: *b*
Een jongen, die een hont eens dapper wilde treffen,
Vermits hy voor het huys niet af en liet te keffen,
Rocht juyſt ſijns vaders wijf; en, met dat hy het wiſt,
Soo riep hy tot het volck; Ten is niet al gemiſt. *c*
Siet! wat een bitter leet, en wat een hatich weſen,
Is inden harden naem van dit beroup te leſen:
Ghy, die een ſteunſel ſouckt voor uwen ſwacken aert,
Trout, daerje moeder wort, en eygen kinders baert.
Ten leſten, jonge vrou, wat ſijnder ſware klachten?
Wat ſijnder over al, wat ſijnder drouve nachten
Te vinden by het volck, alleen op deſen gront,
Om dat haer koutſe ſcheef, en niet gelijck en ſtont?
Die groen en luſtich is, als uwe dagen korten,
Die meynt, het ſtaet hem vry in luſten uyt te ſtorten,
En dat ſijn friſſe jeucht, oock opten vollen dach
Een ſchoonder nevens u, of jonger hebben mach:
Vriendinnen, om verdriet en alle twiſt te ſchouwen,
O tracht met uws ghelijck, en anders niet, te trouwen;
Of ſooje niet en kont bereycken deſe wet
Ten minſten hout den voet die elders is gheſet;

a *De odio novercali & novercarum epithetis vid. Tiraq. l.9. num.196. licet ea non perpetuo vera ſint; ut patet ex L. ſi mulier ff. de Caſtren. pecul. & L. filio §. ſ.ja ff. de adim. leg. ubi noverca legavit privigno ſuo auri pondo quinque & in L. etſi C. ad Senatusconſultum Trebell. mulier quædam privignum hæredem inſtituit.*

b *De Sybaritis id memoriæ prodidit Annæus Robert. rerum Iudicat. lib.1. cap.8.*

c *Vid. Stef. Guaz. Converſ. civil. l.3.*

Indienje veertich telt, ſoo dienje niet te paren
Met een die niet en koomt tot vijfendertich jaren;
En ſoo daer eenich man de tſeſtich overleeft,
Hem dient geen jonge vrou die min als dertich heeft. a
Siet daer een rechte peyl, die, ſo het mochte weſen,
Wel diende voor een wet te worden afgeleſen:
Ghy, ſouckt gelijck te ſijn met uwen bed-geſel,
„ Twee oſſen niet gelijck en plougen nimmer wel.
En laet hier u gemoet niet wilt en dertel ſwieren,
Maer ſtelt u voor een wit beſetheyt van manieren;
En trout niet voor het oogh, maer kieſt een ſedich man,
Die met een ſoet beleyt u ſinnen buygen kan:
Tis vry een groot behulp een man te mogen krygen
Die, laegh in ſijnen geeſt, om hooge weet te ſtygen,
Die met een ſtille ſiel, en met een reyn gemoet,
Als uyt den hemel ſiet wat ſtof en aerde doet;
Die kan u in geluck van alle waen bevryden,
Die ſal u gulle pracht in weelde leeren myden,
Die ſal u ſteunſel ſijn, wanneer het qualick gaet,
En houden overal de rechte middel-maet.
Indienje ſijt geneycht u tochten af te breken,
Die noch van ouden tijt in uwen boeſem ſteken,
Hy ſal u wijſen aen hoe datter dient ghewracht,
En hoe het ydel breyn moet onder ſijn gebracht:
Indienje raet begeert, oock in bekaeyde ſaecken,
Om weder recht te gaen, en uyt den neer te raecken,
Hy ſal u leyder ſijn, en brengen aenden dach
Al wat u inden geeſt ten goede dienen mach:
Int korte, watter is of dienſtich aende leden,
Of nut voor u bedrijf, of noodich inde ſeden,

a Genevenſis hæc eſt Conſtitutio quam refert & laudat Cypræus Tract. de ſponſal. cap. 9. num. 12.

Of

Of heylſaem voor de ſiel, oock inden laetſten noot
Hy ſal u ſteunſel ſijn tot inde bleecke doot.
En paſt u nimmermeer de bruyt te laten maecken,
Of (ſooje kinders hebt) vereffent alle ſaecken;
Geeft hun dat reden is, aleer een tweede man
V gunſte tegenſtaen of wederhouden kan;
Wat uyt het tegendeel voor ongemacken ryſen
Is even uytte daet aen yder aen te wyſen;
Ick weet een jonghe weeuw van alle man beklaecht,
Die in haer leden ſelfs hier van noch teyckens draecht;
Sy, uyt een luchten ſin met trou-ſucht aengedreven,
Had aen een jong-geſel haer rechterhant gegeven
Als pant van haer gemoet, en doen het was te laet
Ontdecktſe watter ſchuylt, en vordert goeden raet;
Waer toe hier groot miſbaer? of ſchoon de vriendẽ kijven,
De knoop is vaſt geleyt, en moet geduerich blijven;
Een neef des niettemin beweecht de jonge vrou,
Dat ſy haer eenich kint wat naerder goeden ſou;
De voorſlach wort ghevolcht en inder haeſt beſchreven,
Verleden na den eyſch, en aenden voocht gegeven
Ten ſtilſten datmen kan. daer trout de blyde bruyt,
Maer ſiet! eer langen tijt de ſaecken komen uyt:
Strax worter heet geſchil hier over aengeſteken,
De man wil door het recht den ganſchen handel breken,
Hy noemtet ſlim beleyt, als ſonder hem ghedaen,
Hy noemtet quaet bedroch dat niet en kan beſtaen;
De voocht drijft even ſeer, dat ja verloofde vrouwen
Sijn machtich hares goets tot aen het wettich trouwen;
Daer, na den Rechter toe. het huys leyt over hoop,
Het wijf ſit inden druck, de man is opte loop:

Het ſtuck wort onder dies door al het lant geweten,
En noch en is de wrock op heden niet geſleten,
Maer waſt geduerich aen; en waerom meer geſeyt?
Een gans verloren huys alleen uyt quaet beleyt. *a*
Vriendinnen, ſedich volck, wilt deſe klippen myden,
En u ter rechter ſtont van alle laſten vryden;
Doet oude ſchulden af, maeckt alle ſlommer quijt,
V feeſte dient te ſijn gelijck een nieuwen tijt:
Tis dickmaels aengemerckt dat, naer het tweede paren,
En twiſt en huys-geſchil haer felder openbaren
En vry al wranger ſijn als in het eerſte bed
Daer eenich jeuchdich paer te ſamen is geſet;
De reden is bekent, twee herten ſonder bochten
Van eerſten aen gevoucht en inder jeucht gevlochten
Sijn onder een gepaert en over een gheleyt
Gelijckmen mande-werck van ſwacke teenen breyt;
Maer alſſer eenich volck te ſamen is gekomen,
Dat in een voorich bed ſijn ployen heeft genomen,
Wat is daer ongemacx, eer dat het eerſte krom
Kan buygen na den eyſch, en keeren anders om?
Ghy, die genegen ſijt om noch eenmael te trouwen,
Leert, na de tijt vereyſt, in nieuwe bochten vouwen;
Hier dient al meerder kunſt, en vry al grooter kracht
Als die u ſwacke jeucht heeft aenden man gebracht:
Wilt voor een nutte les in dit beginſel leeren,
Hoe vanden eerſten man u ſinnen af te keeren,
Hoe in het teghendeel de tweede dient gekent,
En hoe u gans bedrijf naer hem te ſijn ghewent:
Veel op een voorich man in deſen ſtaet te roemen,
Hem dan oock eere doen, en over al te noemen,

a *An ſponſa inſcio ac inconſulto ſponſo bona ſua poſſit alienare non omnino extra controverſiam eſt, & licet plurimæ & magni momenti rationes pro poteſtate ſponſæ allegari poſſint, Præſes tamen Everard. pro ſponſo contra alienationem reſpondit. Vid. Conſil. 20. num. 3. 4. & 5. Item Peck. de teſtament. conjug. lib. 1. cap. 45. num. 14.*

Is

Is geensins na den tijt; tis beter datje viert
De Son, de nieuwve son, die nu den hemel ciert.
Wat dient een eerste man van u te sijn gepresen ?
Ten kan hem, daer hy is, doch geensins dienstich wesen;
En hy, die maer alleen nu dient te sijn bemint,
Wort over dit verhael ten hoochsten ongesint;
Hy beelt hem seker in, dat u ontydich prijsen
Hem poocht als metter hant sijn feylen aen te wijsen,
En, schoon ghy niet te scherp of niet te schamper sijt,
Hy duytet evenwel alleen tot enckel spijt.
Veel dinghen sijn gewoon ons soeter in te komen
Om datse van het oogh alreede sijn genomen,
Maer tis bekaeyde lust die niemant blussen kan,
Ghy, voucht u na den tijt en eert nu desen man:
Eert hem die met u leeft, en laet den dooden rusten;
Dat niet in wesen is, en moet u niet gelusten:
Na dat u rechterhant haer tweede trouwve gaf,
Soo dient het eerste bont gelaten in het graf.
Doet hier gelijck de Bye; die mijt de dorre rosen,
En set haer opte bloem die eerst begint te blosen;
Vriendinne, tot besluyt, ghy die den tweeden trout,
Siet datjet inder daet oock metten tweeden hout.
Ten is niet lofs genouch al wort een wijf gepresen
Van tucht, en eerbaer root, of van een deftich wesen,
Sy moet gevoechsaem sijn, en heulen met den man
Al eers' haer echten plicht ten vollen treffen kan.
'k En wil noch evenwvel geen vrouwven gaende maken,
Om by haer tweeden vrient den eersten oyt te laken,
Neen, beter niet geseyt: ghy, spreeckje goet of quaet,
Tis tegen u beroup, en buyten onsen raet;

„ Een weduw heeft gelijck van haren man te spreken,
„ En tot desselven lof by wijlen uyt te breken,
„ Maer alsse weder trout, en nieu gheselschap krijcht,
„ Dan isse wel bedacht, indiense stille swijcht.
Een woort hier totten man. ghy die, gesint te trouwen,
Verkiest tot u behulp een vande drouve vrouwen,
Een die met innich leet haer dooden vrient beklaecht,
Verwacht hier ander werck als by een jonge maecht.
Siet! die een nieuwen schoen alleen voor weynich dagen
Heeft staegh, om sijn gemack, aen eenen voet gedragen,
Soo hy die naderhant eens anders schicken wilt,
Let, hoe het maecksel staet, en wattet hem verschilt:
En weest toch niet te gram, en niet te ras verbolgen
Al weet de nieuwe vrou u sinnen niet te volgen,
Sy is gelijck een schoen die na den tweeden voet
Haer ployen, haer begrijp, haer bochten schicken moet;
Sy moet haer niet alleen tot uwe seden keeren,
Sy moet oock boven dat eerst trachten af te leeren
Al wat uyt eyger aert in hare sinnen bleef,
En wat haer eerste man in hare sinnen schreef. a

a *Viduam enim plerumque & sua & aliena vitia ad secundum maritum referre creditum est.*

Dat met een vasten bant twee jonge lieden paren
Rijst uyt een eygen aert van hare groene jaren;
De daet die wijstet aen, tis ver het soetste soet
Dat yemant inder jeucht aen jonge vrouwen doet.
De jonckheyt heeft de macht om veelderhande saecken
Bevallich aen het oogh, en lustich uyt te maecken,
Oock wel door enckel schijn. de jeucht, de soete jeucht,
Die vint in alle ding, of maeckt haer eygen vreucht.
Men siet het eerste groen, men siet de lente-peeren,
Men siet den nieuwen most van alle man begeeren,

Men

Men ſiet meeſt alle ding voor goet te ſijn beroemt,
Slechs om den tijt alleen, en dattet vrouger koemt;
Bedenckt dit, gunſtich man, en leertet overwegen,
Waer toe in deſen ſtant de vrouwen ſijn genegen;
„ Wie tot een nieu beroup de ſinnen henen went,
„ Dien iſſet wonder nut dat hy de gronden kent.
Ghy vrouwen wederom, gaet betert u gebreken
Die vanden ouden tijt in uwen boeſem ſteken;
Snijt waen en eygen ſin, ſnijt al het weſen af,
Dat eertijts uwen man tot onluſt reden gaf:
Ick hoop u rouwe jeucht, die in u voorich leven
Was in het vrouwen ampt niet weynich onbedreven,
Heeft nu ter tijt geleert, en wat de liefde ſcheyt,
En wat de gramſchap ſtilt, en als te ſlapen leyt:
Stelt dat hier nu te werck, en leert de ſtege ſinnen
Ten leſten (mach het ſijn) met krachten overwinnen.
Vooral doet malle pracht, doet hoochmoet uytten geeſt,
Die ſtoort het ruſtich huys, en breeckt den vrede meeſt;
Tis over lang gemerckt, dat dryderhande ſaecken
De vrouwen boven al vol dwaſe bobbels maecken;
Haer trotſheyt wort gegront of op het meerder goet,
Of op haer ſchoone verw, of op een hooger bloet:
Van yder wat geſeyt. tis vaſt dat alle vrouwen
Sijn eygen aende mans ſoo veerdich alſſe trouwen,
God heeftet ſoo gewilt: oock weet u rijp gemoet
Dat ja u friſſe jeucht is beter als het goet:
Wat gront dan iſſer doch om hier te ſijn verbolgen?
Een die het meerder heeft moet oock het minder volgen;
Ghy ſiet u byden man en onder hem geſtelt,
Wat reden kander ſijn te morren om het gelt?

Moedicheyt der vrouwen veeltijts oorſake van onruſte in de huyshoudinge.
Behulp-middelen tegens de ſelve.

Te roepen dat het ſijn u ſchijven dieder klappen
Is met een ſtouten voet op uwen hoeder trappen,
Is tegen echte trou en tegen uwen eet,
Vermijt dan, jonge vrou, vermijt dit ſchamper leet.
Wat hier de ſchoonheyt raeckt. laet maer de reden wercké,
Ghy ſult u miſverſtant in korte ſtonden mercken;
Al dat in u gemoet verweckt het bol geſwel,
Is maer een dunne ſchors, een nietich buyten-vel,
Al wat daer onder ſchuylt (waer toe u moedich roemen?)
Is ick en weet niet wat, dat niet en is te noemen,
Dat niet als met verlof en dient te ſijn geſeyt,
Ach! tis een enckel vlies dat ſchoon en leelick ſcheyt.
Geen lis en kander eer van heete lucht verſchijnen,
Als deſe teere bloem ſal inder haeſt verdwijnen,
Een buyl, een kleyne bluts, een korts, een kinder-bed,
Het minſte ſeertje ſchaet, het kleynſte puysje let.
Gaet nu, gaet ydel volck, met hoochmoet opgeblaſen
En ſteeckt de borſten uyt om deſe vyſevaſen,
» Tis ſeker dat de menſch in ſchande komen moet
» Die om een nietich ding een moedich herte voet.
De glans van edel bloet, waer op de menſchen ſwellen,
Om datſe menich helt in hare Boomen tellen,
Is maer geleende deucht, die niemant beter maeckt,
Indien hy naderhant de vroome daden ſtaeckt;
Of iſſer eenich ding in dit beſlach te prijſen,
Dat moet een echte wijf van haren hoeder rijſen,
Naem, adel, hooge ſtaet, en alderhande glans,
Koomt alle vrouwen aen by middel vande mans;
Beſiet daer, ſedich hert, de gronden wech genoemen
Waer op meeſt over al de jonge vrouwen roemen;

Sunt lilia arundinacea ſive tuberoſa, Botanicis Hemerocallis dicta, quæ ſingulis diebus unum florem aperiunt, qui eodem die marceſcit, quibus dictum hoc aſcribit Camerarius medicus Noriberg. Emblem. Herbar. 95. Vita diurna mea eſt. Omnium Caducorum verum ſymbolum.

Ghy,

Ghy, poocht met uwen vrient te leven ſonder pracht,
» Door ootmoet wort het huys de vrede toegebracht.
Tot hier toe van het volck, dat mits bequame jaren
Kan woonen by den man, en lieve kinders baren,
Maer als de gryſe tijt u metten rimpel ploucht,
Soo weet, dat nieuwe trou u niet te wel en voucht.
Indien hier reden gelt, indienje ſijt te raden,
Wilt dan geen ander jock op uwen halſe laden,
Ten is uws weſens niet om meer te ſijn gevrijt,
Al quamer oock een man gelijck met uwen tijt.
Wanneer een jeuchdich paer, in echte trou geſeten,
Heeft in gemeene luſt ſijn eerſte kracht verſleten,
Soo kan een billick menſch vertrooſten ſijn gemoet,
Oock ſchoon het laetſte deel verlieſt ſijn eerſte ſoet,
Als yemant heeft gepluckt, en metter daet genoten
De bloem van uwe jeucht met luſten overgoten,
Tis reden dat hy draecht, en ſonder morren lijd'
Wat dor en delluw wort ontrent den winter-tijt:
Maer die geen ander ſoet, als kuch, te ſamen brengen,
En in het echte bed maer ſiecke leden mengen,
En konnen nimmermeer te rechte ſijn gepaert,
Sy vryen buytens tijts, en trouwen tegen aert: *a*
Wie dorre tacken int, en dat op oude boomen,
Diens hoop is enckel ſpot, en niet als vyſe droomen,
Daer is geen leven-ſap, geen jeucht, geen edel vocht,
Daer van men immer vrucht of ſucht verwachtē mocht;
Sy konnen nimmermeer, ſy konnen niet verheelen,
Sy blijven ongevoecht tot aende minſte deelen,
Sy leven ongepaert en hebben niet gemeen,
Als dat haer aſch miſſchien ſal mengen onder een.

a *Nuptiæ tales a doctis dicuntur* achartai, *intempeſtivæ contra naturam, præter ætatem, impares, ſeræ, prodigioſæ, fœdæ, omnium ludibrio expoſitæ, multarum incommoditatum & peccatorum cauſæ. Cypræus de Sponſal. cap. 9.*

Twee herten ſonder trooſt die moeten eeuwich kermen,
Twee lyven even koel en konnen niet verwermen,
  Twee ſwacke ſonder hulp en worden noyt geſticht,
  Twee keerſen ſonder vlam en geven nimmer licht:
Ghy waert voor deſen nut, om na den man te buygen,
Als u het eerſte root quam vande jeucht getuygen,
  En hy was even doen gelijck een jeuchdich rijs,
  Maer ſiet! nu ſijtje ſtram, en beyde wonder vijs.
Het lijm (*a*) van uwe jeucht, dat herten plagh te binden,
En is na deſen tijt niet meer in u te vinden;
  V boom, wel eer gebloeyt, is maer een kale ſtock,
  En dat eens vruchten drouch, is maer een dorren block.
Het wit van uwen hals, het root van uwe wangen,
Het klaer van u geſicht, het fier van uwe gangen,
  En watter eenichſins de ſinnen locken mocht,
  Is al gelijck een miſt verdwenen inde locht:
De ſinnen, die het lijf in ſijn geſtalte volgen,
Sijn quellich, ſonder vreucht, en inder haeſt verbolgen,
  Int korte, watter reſt en is maer enckel giſt,
  Soo dat het echte bed ſijn ganſche ſteunſel miſt.
Waerom dan noch getrout? ghy ſiet u leſte palen:
Waer toe een mool gerecht, daer niet en is te malen?
  Ey lieve weeſt geruſt, en blijft gelijckje ſijt,
  Want als u beke droocht, ſoo dienter niet gevrijt.
Ghy roept hier tegen aen; Wat ſal ick dan beginnen?
Wie ſal mijn ſaecken doen? wie mijne ſchulden innen?
  Wie ſalder voor de wet, of voor den rechter ſtaen?
  Wie ſalder op het lant mijn dingen gade ſlaen?
Waer is een wijf bequaem om kinders op te trecken?
Om ſonen, door ontſach, tot deuchden op te wecken?

a *De woorden Pauli* Epheſ. 5. 28: *de mã moet ſijn vrouwe* aenhanghen *luyden inden gront-text* aenghelijmt ſijn.

Waer

Waer is een wijf bequaem om al het onverſtant
 Dat knecht of meyſſen pleecht te houden inden bant?
Eylaes! geen vrouwen hooft en iſſer toe geboren,
Ach! waer een man ontbreeckt daer gaetet al verloren,
 Men ſegge watmen wil, al ſijn wy vrouwen out
 Tis noch de beſte voet oock dan te ſijn getrout.
Maer waerom doch gebruyckt ſoo veel verbloemde reden?
Men kent u loos beleyt, van over lang geleden,
 Het is een oude ſpreuck. » ſy broet een geylen aert
 » Die, als de moeder ſluyt, noch wenſt te ſijn gepaert.
Ick weet dat u bedrijf dient waer te ſijn genomen,
Maer kontje niet een vrient in dit gheval bekomen?
 Of iſſer in het lant niet een ghedienſtich man
 Die om een eerlick loon u ſaecken redden kan?
Ey! ſouckt geen futſel-bouck; daer ſijn bequame lieden
Die u ten dienſte ſtaen, en dieje moocht gebieden;
 Indien u dat alleen ten wederhuwen drijft,
 Soo raed' ick datje noch in uwe vryheyt blijft.
Wat nu de kinders raeckt: waer ſtaet het doch geſchreven
Dat hun u tweede man ſal eenich voordeel geven?
 Ick ſie, wanneer het volck betreet het tweede bed
 Dat yeder maer alleen op eygen bate let:
» Om kinders dient het wijf een echten man te trouwen,
» Om kinders wederom haer luſt te wederhouwen,
 » Om kinders, jonghe vrouw, ſoo quaemje totten man,
 » En om der kinders wil ſoo blijfter weder van.
Men hoort den ouden tijt met oude vrouwen gecken,
Die op het echte bed haer koude leden ſtrecken,
 Een bruyt die rimpels heeft is weert te ſijn beſpot
 Men houtſe byſter geil, of uytter-maten ſot.

Ghy, ſijt voortaen bequaem om beter dienſt te plegen,
Om yder by te ſijn, na dattet is gelegen;
Siet wat een ſchamel menſch in druck en ſieckte maeckt,
En latet aende jeucht al wat de kamer raeckt;
Stil, eenſaem, treurich ſijn, en, met een ſoet verlangen,
Veel tranen evenſtaech te rollen opte wangen
Te ſtorten voor den Heer, dat is een reyn gelaet
Dat u ten beſten vought, en paſt op uwen ſtaet:
Veel trooſten inder noot, veel bidden, milde deelen,
Dat ſijn voor uwen hals de beſte bruyts-juweelen;
Niet dat de leden ciert, maer dat de ſiele bout,
Is dienſtich aen het volck dat niet en is getrout.
Doch ſoo ghy niettemin, oock inde booſe dagen,
Die ongewiſſe kans noch eens begeert te wagen,
Soo koomt dan tot het werck gewapent met verdrach,
Niet met een luchten ſin, gelijck de jonckheyt plach;
En wacht geen malle vreucht ontrent u dorre leden,
Maer tracht ſlechs in het bed te mengen u gebeden;
En wacht geen dertel ſpel of rancken vande jeucht,
Die ghy in dit geval niet meer gedencken meucht:
Als hoeſt, of felle gicht u lief geſelſchap quellen,
Of dat hem vande ſucht de ganſche leden ſwellen,
Of eenich ſiltich nat hem pijnicht aen het been,
Gaet ſtort dan over hant u tranen onder een;
Hebt deel in ſijn verdriet door gunſtich medelijden
En doet hem ſijn getes, oock ſonder u te mijden,
En onder dit gewoel, ſoo ſpreeckt in u gepeys
Ey wat is van de menſch en van het nietich vleys!
Maer ſoo in tegendeel de ſaecken ſoo gebeuren,
Dat u ellendich lijf, dat uwe geeſten treuren,

Dat

Dat u een heete korts geduerich even ſtraf
Wil leyden metter hant, en leggen in het graf,
En wilt in dat geval u ſinnen niet bemoeyen
Met dingen ſonder ſlot die uytten hoochmoet vloeyen,
Te weten, wie den rouw ſal hebben voor en naer,
En watmen voor een kleet ſal leggen opte baer,
En ofmen door het huys de glaſen ſal bedecken,
En met een bayen kleet de kamers overtrecken,
En watmen voor een Vout ſal maecken inde kerck,
En watmen voor een ſchrift ſal malen opte ſerck;
Laet varen dit beſlach; het lijf behoort der eerden,
Treet in tot u gemoet, dat is van meerder weerden;
Denckt wat u nu betaemt en wat de reden eyſt,
Denckt waer het lichaem ruſt, en waer de ſiele reyſt;
Denckt vry dat u gemoet nu reden heeft te geven
En van u loſſe jeucht, en van u ganſche leven,
En van u woorden ſelfs; denckt vry dat u gemoet
Behouft voor alle ding des Heeren weerde bloet,
Denckt met een treurich hert op u voorleden ſonden,
Maer trooſt u niettemin in Chriſti diepe wonden,
Denckt hoe een bange ſiel moet laven haren dorſt,
En vinden eeuwich heyl in ſijn bebloede borſt.
Wanneer de bleecke doot bereyt haer leſte vlagen,
Ontbiet daer u geſin, u vrienden ende magen,
V kinders van gelijck, voor al doch uwen man
En neemter int gemeen den laetſten oorlof van;
Geeft yder ſijn bericht, na dattet is gelegen,
Betuycht des Heeren ſtraf en weder ſijnen ſegen,
Betuycht dat alle vlees is niet als enckel gras,
Een bloem van eenen dach, een byſter teer gewas;

Betuycht hoe buyten God geen ruſt en is te vinden,
En dat al s'werelts glans is lichter als de winden,
  En brooſer als een glas; betuycht met alle kracht
  Dat niet als Godes werck is weert te ſijn betracht.
Het is een noodich werck ontrent de laetſte tranen
Een kint, of wie het ſy tot deuchden op te manen,
  Tis ſeker dattet treft jae door het herte breeckt
  Wanneer een bleecke mont haer leſte reden ſpreeckt.
Indien voor deſen oyt, nu ſijnder volle reden,
Geduerich totten Heer te ſenden u gebeden
  Te ſtijgen inde lucht, en tot ſoo grooten werck
  Te roepen t'uwer hulp een hoeder vande kerck;
Te roepen uwen vrient, die aen u vorich leven
Tot vreucht, tot onderſtant, tot hoeder is gegeven.
  Gebruyckt dit altemael, en watje vorder kont,
  Maer ſtelt u trooſt alleen in God en ſijn verbont:
En wilt in dit geval niet angſtich liggen vreeſen
Noch voor een ouden man, noch voor u jonge weeſen,
  Beveelt hem alle ding die alle dingen geeft,
  Of ſchoon de moeder ſterft, der weeſen vader leeft:
Maeckt alle banden los die u de ſiele prangen,
En laet geen aerdſchen draf aen uwe ſinnen hangen,
  Laet van het goet de ſorgh hem die het goet beerft,
  En ſnijt u leven af oock eer het lichaem ſterft.

Ante obitum moriens non moriturus obit.

D. D.

Andreæ Tiraquelli viri clarissimi
XVI. Leges Connubiales
QVIBVS

Vniversum jus maritale breviter complexus est, & latiùs commentarijs undequaq; doctissimis explicavit.

I. *Lex Connubialis.*

VIri vxoribus imperanto.
Vxores viris obediunto.

2.

Formosissimas undequaque uxores ne ducunto.
Sed & deformissimarum nuptias contemnunto.
Mediocriter speciosas intrepidè deligunto.

3.

Fœminæ maritis aut præsentibus aut futuris, non cæteris, modestè sese ornanto.
Formosasque, utcunque poterunt, citra fucum efficiunto.
Viri negligentiùs, & quantum satis erit ad munditiem & dignitatem ex more regionis tuendam cultui corporis studento.
Atqui viri vestimentis, ornamentisque muliebribus, & con-

tra fœminæ virilibus, nisi si qua necessitas aliave justa causa ingruerit, abstinento.

4.

Suam quisque deformitatem futuro marito, aut uxori detegito.
Ne tamen propterea, præsertim fœmina, nudator.

5.

Vxores æquales aut inferiores genere & opibus ducunto.
Superiorum connubia omninò fugiunto, nec tamen propterea uxorum nobilium matrimonia devitanto.

6.

Virgines easque puellas uxores ducunto.
Viduarum verò atque seniorum nuptias fugiunto.
Seniores tamen viri uxores juniores ne despondento.
Sed æqualitatem ea in re, ut in cæteris sectantor.
Verùm eam non annis, sed gignendi fine metiuntor.
Denique mares xxxvj. Puellæ xviij. annorum aut circiter nuptijs addicuntor.

7.

Futuræ uxoris parentes, patriam, mores inspiciunto.

8.

Viri uxores sibi æquari jam à principio ne sinunto.
Sed dicto audientes esse imprimis docento.
Nec tamẽ se tyrannos, nec dominos, sed maritos præstanto.

Nec,

Nec, si suæ saluti consulere & honestatem undequaque sectari velint, eas verberanto aliásue malè tractanto.

9.

Suis viri exemplis atque blanditijs cum severitate conjunctis uxores corrigunto.
Sed & minas, si res exegerit, admiscento.
Verùm non palàm, aut prȩsentib⁹ extraneis eas objurganto.

10.

Viri forensia & extranea curanto.
Vxores domestica administranto, domique se ob id continento.
Hortos & lanificium non impigrè excolunto.
Nec peregrè passim, ac temerè proficiscuntor.

11.

Is his etiam quæ ad virorum curam pertinent, ab uxoribus ipsis consilium sumunto.

12.

Ea solùm, quæ detecta nullum sunt dispendium allatura, uxoribus communicanto.
Earumque consilium, si conducere videbitur, sequuntor: cætera nunquam detegunto.

13.

Quicunque ab uxoribus amari cupiunt, eas quoque ipsas vicissim amanto.

Omninóque externarum congressu abstinento.

14.

Carminibus, poculis, alijsque id genus philtris magicis, quibus creditur amor conciliari, vir & uxor penitus abstinento.

Sed mutuo inter se affectu alijsque honestis rationibus amorem provocanto, conservanto, augento.

15.

Concubitum neque nimis pertimescento, neque item nimis concupiscento.

Frequentem atque immodicum prorsus fugiunto.

16.

Conjuges zelotypiam tanquam pestem omnium teterrimam, perniciosissimam, exitiosissimam fugiunto.

Nec viri uxores custodiâ asservanto.

Easdem autem ab impudicarum mulierum, atque etiam libidinosorum virorum congressu prohibento.

A lascivis sermonibus, obscœnis picturis, ludis publicis, præsertim impudicis, obscœnis item lectionibus, nocturnis conventibus arcento.

Sobrias eas esse docento.

Otium ab illis propellento.

Peregrinationes tollunto.

Loca suspecta mutanto.

Solas cum viris non permittunto.

Castos se exhibento.

Hæc

Hæc omnia si præstiteris, & tamen uxor impudica fuerit, patienter ferre memento.

Vxores viros ab externarum mulierum amore & concubitu modestiâ, obsequio, pudicitiâ, & dissimulatione revocanto.

Excerpta quædam

EX

Epistolâ Bernardi Silvestri

DE

Curâ ac regimine rei familiaris, quam cùm nonnulli BERNARDI CLARÆVALLENSIS Abbatis esse volunt, operibus ejusdem inserta reperitur ante vitam S. Malachiæ Episcopi.

GRatioso & fælici militi H. Raymundo Castri Ambrosij, Bernardus, in senium deductus, salutem. Doceri petis à me de curâ ac modo rei familiaris utiliùs gubernandæ, & qualiter patresfamilias debeant sese habere. Ad quod tibi sic respondemus, quod licet omnium rerum mundanarum status & exitus incerti sint & sub casu laborent, non tamen hoc timore vivendi est regula omittenda, Audi ergo & attende:

Quid si in domo tuâ sumptus & reditus sunt æquales, casus inopinatus poterit distruere statum ejus. status hominis negligentis, domus est ruinosa.

Quid est negligentia gubernantis domum? ignis validus in domo accensus. Discute diligenter eorum diligentiam & propositum qui tua administrant. labenti nondum lapso facultatibus, minus verecundiæ est abstinere quàm cadere. sæpiùs revidere quæ tua sunt, & quomodo sint, magna providentia est.

Cogita de cibo ac potu animalium tuorũ, nam esuriunt & non petunt. Nuptiæ sumptuosæ damnum sine honore conferunt. Sumptus pro militiâ honorabilis est, sumptus pro juvando prodigo perditus, sumptus pro juvando amico rationabilis est. Familiam grosso cibo, non delicato, nutrias. Qui gulosus effectus est, vix aliter quàm morte mores mutabit. gula vilis & negligentis hominis putredo est. Frugalitas solliciti & diligentis hominis solatium est. diebus festis abundanter, non tamen delicatè pasce familiam. Fac gulam litigare cum bursâ & vide cujus advocatus existas, si autem inter gulam & bursam judex existas, sæpiùs, at non semper, pro bursâ sententiam feres: nam gula affectionibus probat, & sic testibus non juratis, Bursa evidenter probat, jam arcâ ac cellario evacuatis, vel brevi evacuandis; tunc malè judicas contra gulam, quando avaritia ligat bursam; nunquam rectè inter gulam & bursam avaritia judicabit. Quid est avarus? sui homicida. Quid est avaritia? pauperpatis timor semper in paupertate vivens.

De fœminis tibi suspectis ignorantiam, non scientiam quæras. postquàm sciveris crimen uxoris tuæ, à nullo medico curaberis. Dolorem de malâ uxore tunc mitigabis, quando audies de uxoribus alienis. cor altum & nobile non inquirit de operibus mulierum. malam uxorem potiùs risu, quam baculo castigabis. Fœmina senex & meretrix omnes divitias annullabit. fœmina senex & meretrix, si lex permitteret, viva sepelienda esset.

Vestis sumptuosa probatio est pauci sensus. Vestis nimis apparens cito vicinis tædium parit. Stude placere bonitate, non veste. Mulieris petitio habentis vestes, & vestes quærentis non indicat firmitatem.

Tene quod major sit amicus, qui sua tribuit; quàm qui sese offert. de verbis est magna copia amicorum. amicum non reputes, qui te præsentem laudat. Si consulis amico, non quæras placere ei, sed rationi.

Dicas in consulendo, sic mihi videtur, non præcisè, sic agendum est; quoniam faciliùs de malo exitu consilij redargutio sequitur, quàm de bono laus.

Famulum altum & elati cordis repelle ut futurum inimicum. Famulo & vicino te præsentem laudantibus resiste, aliter putant te decepisse. famulum te de facili verecundantem dilige ut filium.

Si vis ædificare domum inducat te necessitas, non voluptas. cupiditas ædificandi ædificando non tollitur. nimia & inordinata ædificandi cupiditas parit citò & exspectat venundationem. turris completa & arca vacuata faciunt valdè, sed tardè, hominem prudentem.

Si aliquando vendere volueris, non vendas potentiori, sed potiùs minori pretio des minori. Melius est gravem pati famem, quàm patrimonij venditionem. sed melius est partem vendere, quam sese usuris subijcere.

Quid est usura? venenum patrimonij. nihil emas in consortium potentioris. parvum consortem patienter sustineas, ne tibi fortiorem societ.

Quæsivisti de usu vini. qui in diversitate & abundantiâ vini sobrius est, ille est terrenus Deus. ebrius nihil rectè facit nisi cùm in lutum cadit. Sentis vinum? fuge consortium. Sentis vinum? quære somnum, & non colloquium. qui se ebrium verbis excusat, ebrietatem suam apertè accusat. malè convenit juveni vina cognoscere.

Fuge medicum scientiâ plenum, & exercitio non probatum. fuge medicum ebrium. cave medicum volentem in te experiri qualiter alios de simili morbo curabit.

Catulos valdè parvos dimitte dominis & reginis. canes custodes utiles sunt. canes ad venandum plus constant, quàm conferunt.

Exspectat piger sibi subveniri à Deo, qui in mundo isto vigilare præcipit; tu ergò vigila, & levitatem expendendi cum gravitate lucrandi compensa.

Appropinquat senectus? consulo quod Deo potiùs, quàm filio tuo te committas. disponis legata? consulo quod primò servitoribus, quàm sacerdotibus solui mandes.

Diligentibus personam tuam non committas animam tuam; committe animam tuam diligentibus suam.

Dispone de rebus ante morbum. sæpè quis efficitur infirmitatis servus, & servus testari non potest: liber ergò testêris, antequàm servus efficiaris.

Mortuo patre filij quærunt divisionem: si nobiles sunt, melior est sæpè eorum per mundum dispersio, quàm hæreditatis divisio. Si laboratores sunt, faciant quod volunt. si mercatores sunt, tutior est eorum divisio, quàm communio; ne unius infortunium alijs imputetur.

Mater verò fortè remaritari quærit? stultè agit; sed ut sua peccata deploret, ut jam ipsa senex accipiat juvenem, nam non ipsam, sed sua quæsivit: quibus habitis, bibet cum eo doloris calicem, quem optavit.

Hors des Epiſtres dorées de Don Antoine de Guevare.

Lettre à Moſen Puche Gentil-homme Valantien, en laquelle eſt amplement traité comme ſe doit porter le mary envers la femme, & la femme avec le mary: c'eſt lettre duiſante à nouveaux mariez.

IEune Seigneur & nouveau marié Chevalier d'eſtre marié Moſen Puche avec dame Marine Gralle, & dame Marine Gralle avec Moſen Puche, dés ceſte heure leur envoye la congratulation du mariage,& de ce pas prieray Dieu leur donner grace, & à l'un & à l'autre de viure longues années enſemble. D'eſtre marié Moſen Puche avec femme de qujnze ans, & Dame Marine avec marj de 17.ſi ie ne ſuis deçeu,aſſez leur reſte de temps pour jouïr l'un de l'autre, & de meſmes pour pleurer le mariage. Solon Salamin commanda par ſes loix aux Atheniens, que nul y oſaſt marier qu'il n'euſt attaint l'aage de vingt ans,& le bon Lycurgus ordonna aux Lacedemoniens,de ne prendre femme qu'ils n'euſſent accomplis

plis les vingt & cinq ans, & si le philosophe Protheus prohiba aux Egyptiens ne contribuer mariage qu'ils n'eussent passé les trente: tellement, que si quelqu'un s'avançast à prendre femme deuant ce temps ainsi limité, estoit decreté & commandé par Loy de chastier publiquement le pere, & d'estimer les enfans non legitimes. Que si Mosen Puche, & dame Marine Gralle fussēt esté d'Egypte, comme ils sont de Valance, n'eussent demeurez sans punition, & si les enfans fussent au semblable esté desheritez.

Or pour l'entiere amitié que j'ay eu avec vostre pere, & par les honnestetez qu'ay receu de vostre mere, du temps que j'estois inquisiteur à Valance, suis marry de vous veoir en aage si tendre marié, & d'une si grande charge chargé.

Par ce que tel & si pesant fardeau, que le mariage, ny vous avez à ceste heure licence de laisser, ny moins aage pour le supporter. Si vostre pere vous à marié sans auis, ie dy qu'il a usé envers vous de grāde cruauté, & si vous vous estes marié pour vostre plaisir, & sans licence, ie dy aussi qu'auez fait legierement: car de mettre en mariage, & à entretenir maison, un ieune homme de 17. ans avec une jeune dame de 14. ou de 15. cela me semble une chose faicte plustost temerairement, que avec bon conseil. Mais sachons quelles conditions ou qualitez doit avoir le mary, & par mesmes la femme, voulant estre bien mariez, & si cas est qu'elles se trouvent en Mosen Puche & en Dame Marine Gralle, dés ceste heure je conferme & ratifie leur mariage, & me condamne moy-mesme d'avoir impertinemment parlé. En premier lieu faut que la femme mariée porte entiere amytié à son mary, l'estimant par dessus tous: qu'elle soit patiente pour sçavoir dissimuler & endurer de luy : & qu'elle soit prudente pour gouverner sa maison: menagiere pour garder le bien: soigneuse à la nourriture de ses enfans: affable avec ses voisins: accomplie en faits d'honneur, amie d'honneste compagnie, & tresgrande ennemye de legeretez de jeunesses. Celles du marj sont telles, qu'il soit correct en ces propos, de douce conversation, fidele en ce qu'on luy confie, prudent en conseil, soigneux de pourvoir au necessaire de sa maison, diligent à procurer le bien gracieux à sa famille, zelateur du gouvernement de ses enfans, honnorable & veritable envers tous. Or je demanderois volontiers aux dix & sept ans de Mosen Puche, &

aux quinze de Dame Marine, s'ils ſont fournis & ornez de toutes ces qualitez, ou s'ils y penſerent jamais; De perſonnages d'aage ſi tendre & mariez de ſi peu d'experience,l'on aura ſoupçon,que telles ou ſemblables qualitez ne ſoyent par eux entendues, combien que l'on les leur remonſtre, ny moins parleront d'icelles, leurs eſtantplus que neceſſaires.

Dont je predy, & aux dixſept ans de monſieur, & aux quinze de madame, que s'ils ne s'eſtudient à ſçavoir ces qualitez, & apres les avoir ſceuës les mettre en œuvre, qu'avec le temps ou ils tomberont avec la charge par terre, ou poſſible chacun d'eux cherchera nouvelles amours. Or les inconveniens qui s'enſuyvent, de marier dixſept ans avec quinze, mieux le ſçauroyent ils reciter comme teſmoings de vëue, que je ne le ſçaurois eſcrire pour ouyr dire: Et entre autres leur ſurvient; que les femmes ſe caſſent & rompent à faire des enfans, leur vigueur naturelle s'affoiblit pluſtoſt elles eſtant incontinent chargées d'enfans, deſpendent leur mariage ſans ſçavoir comment, ſont bien ſouvent jaloux l'un de l'autre, ne ſcavent que c'eſt que d'honneur, & ſi n'ont trop grand penſement, que leur maiſon ſoit pourveuë: ſi que mettant fin aux premiers amours, recouurent des nouveaux ſoucis: en ſorte & maniere que pour avoit eſté mariez ſi jeunes, viennent par apres à vivre avec meſcontentement eſtans devenus vieux, & pource conſeilloit le divin Platon à ceux de ſa Republique, que de tel aage mariaſſent leurs enfans qu'ils euſſent entendement pour cognoiſtre ce qu'ils prenojent, & diſcretion pour gouverner la charge, dont ils ſe chargeojent.

Laquelle ſentence certes eſt digne d'eſtre notée & retenue. Parce que choiſir femme ou eſlire marj à un chacun eſt facile: mais ſubſtanter & entretenir maiſon, c'eſt choſe difficile. Quant à moy je ne fus onc marié, ny moins ay eu tentation de l'eſtre: mais pour cela qu'ay veu en mes alliez, & ay leu és livres, j'ay trouvé par mon compte, que ceux qui rencontrent à eſtre bien mariez, ont un ſecond Paradis en ce monde: & ceux qui ont mal choiſi, ont faict de leur maiſon un enfer. Et qui eſt celuy qui à rencontré avec femme ſi accomplie, qu'elle n'euſt faute de quelque choſe? Ou ſe trouvera celle qui a eu en ſorte un marj ſans quelque rebours? Du commencement qu'on veut parler des fiançailles, & qu'on ſe com-

commēce à accointer, n'a gueres de mariages qui desplaisent: mais un peu de temps apres, il n'y a chose, qui soit à gré, & le plus seur du tout est, qu'estant achevé l'argent, de ce pas hurtent à la porte les ennuys. Ha ha traistre marj: car si tu rencontres femme genereuse, tu dois souffrir sa pompe ou folie, si as esleu femme sage & arrestée, l'on la te aura donnée toute nuë. Si prens femme fort riche, tu auras honte possible de nommer ses parens: si elle est belle, tu auras prou peine à la garder: Si la prens layde, dans peu de tēps te tiendras loing, ou te esgareras. Que si tu t'estimes de ce que ta femme est sage & discrete, par mesmes te plaindras de ce qu'elle faict trop de la mignarde, & qu'elle n'est guere mesnagere: si tu dis qu'elle est adroite & mesnagiere, diras par adventure d'autre part qu'elle est un petit Astarot domestique: si qu'il n'y a chambriere, qui la puisse endurer, ny avec elle temporiser. Si tu te glorifies, disant que ta femme est honneste, plusieurs fois luy porteras haine, par ce qu'elle est de toy si jalouse.

Que veux tu que je te die d'avantage ô pauvre mary? non que si tu luy defens compaignie, ou l'yssue de la maisō, jamais elle n'aura fin à ses plainctes, si elle trotte à son plaisir, elle donnera à tous occasion d'en parler, si tu t'en courrouces souvent, elle deviendra chagrine: si tu ne luy dis rien, aura le caquet plus haut que toy, si elle faict les despens, elle aura sa part. Si tu les veux faire, garde la bourse, ou le grenier. Que si tu demeures tousiours en la maison, elle te estimera soupçonneux, & si te retires tard, elle dira que tu viens de t'esgarer: si tu l'entretiens brave, elle dira qu'elle veut estre veuë, & si elle n'est bien en ordre, tu auras mauvais disner & pire souper. Si luy monstres trop grande amour, elle t'estimera peu, & si à ce faire tu es nonchalant, elle aura soupçon qu'ailleurs as ton amour: si tu luy nies ce dont elle te interroguera, ne cessera jamais de te importuner: & si luy decelles le secret, ne le sçaura garder. Voyla donc l'occasion, & de mesmes la raison, que sil y a en un peuple dix qui soyent bien mariez, il en y a cent qui vivent en fascherie, & non sans estre repentis: lesquels feroyent separation & de lict & de femme, si ainsi facilemēt ils eussent le congé de l'Eglise, qui seroit conclud avec leur conscience. Vous asseurant que si les mariages des Chrestiens fussent semblables à ceux des Gentils, pour pouvoir faire divorce à leur plaisir, & changer à

leur volonté,je vous jure qu'il y auroit plus grande presse en Quaresme à se separer,qu'il n'y a en tout l'autre tẽps de l'an à se marier.

Qu'on ne se doit marier qu'à son pareil.

Les reigles & conseils,que je veux donner icy à ceux qui se veulent marier, & pour ceux qui sont desia mariez , si ne leur servent pour viure contens, serviront du moins pour eviter ennuys. Et le premier & plus seur conseil, est, que la femme prenne tel marj, & le marj choisisse telle femme , qu'eux deux sojent esgaux en sang ou lignée & estat, faisant alliance le gentil-homme avec le gentil-homme, marchand avec marchand, l'escuyer avec l'escuyer & le laboureur avec le laboureur. Car si en cecy il y a disparité, celuy qui sera le moindre, viura mal content, & celuy qui sera de plus haute lignée, aura souvent regret. Le marchand donc qui marie sa fille avec un Chevalier, & le riche päysan , qui faict alliance avec un Gentil-homme , je dy & afferme que ceux là ont mis en leur maison un crieur de leurs fautes , des artres pour leur bien, & un tourment pour leur renommée, & par adventure un abbreviateur de leur vie. Qu'en mauvaise heure a marié sa fille celuy qui un tel gendre, ou telle fillastre a reçeu en sa maison: lequel,ou laquelle aura honte de tenir son beau-pere en tel estime de vray pere, & qui dedaignera d'appeller sa belle mere Madame,ou ma Mere.

Ceux donc qui ont faict telles alliances, ne sçaurojent dire pour vray qu'ils ont retiré en leurs maisons , gendre, mais plustost enfer: non fillastre, ains serpent, non qui luy face service, mais qui l'offense & fasche : non pas qui l'honore, ains plustost qui le diffame. Si que celuy qui ne marie sa fille avec son pareil , luy seroit moindre mal la veoir ensevelir, que de la veoir mariée : car il la pourroit plorer seulement le jour de sa sepulture , & si elle est mal mariée, il la plorera à tousiours. Et pource le riche marchand,le pauvre escuyer, le sage laboureur , & le bon artisan n'ont besoing de telles filles qui s'addonnent à farder, ains de telles qui sachent bien filler : car autrement le jour qu'elles contreferont la Dame,ce jour mesmes leur bien commençera à descroistre, & la maison à se ruiner.

Or je tourne à redire & affermer que tel pere se donne garde de mettre fillastre en sa maison, qui ne vueille rien faire que se prou-

pourmener, & faire du courtiſan par la ville, diſant qu'il eſt extraict de noble lignée, & que pour cela ne faut que ſcavoir piquer un cheval, & eſtre expert en matiere de tablier & cartes. Parce qu'en tel cas faudra que le pauvre beau-pere jeuſne ce que le gendre fol deſpendra. Soit donc la concluſion de ce conſeil que un chacun marie ſes enfans avec ſes pareils ou ſemblables. Autrement je luy predy & certifie dés a preſent, que devant que l'an ſoit revolu, il pleurera deſſus la teſte de celuy qui a cherché tel mariage de folie. Pareillement eſt louable conſeil qu'un chacun prenne femme ſelon ſa complexion & condition. Parce que les mariages qui ſe font par neceſſité & contrainɛte, & non par amitié & bonne volonté, donnent occaſion & au marj & à la femme de dire qu'on ne les a point mariez, mais pluſtoſt mis en perpetuelle captivité.

Donc a ce que les mariages ſoyent perpetuels, devant toute œuvre doibvent eſtre bien liez & conglutinez enſemble les cœurs du marj,& de la femme. Et pour ce je trouve bon que le pere donne licence à ſon fils de prendre femme à ſa volonté, ſans le contraindre à prendre autre qu'il n'ayme point: attendu meſmement que tout mariage contrainct ou forcé, engendre malveuillance entre les mariez: & faſcheriers & proces entre les peres, & parens d'iceux: & ſi ne veux je pas auſſi entendre, ny mon intention eſt telle, qu'on ſe marie ſecrettement, ſans licence, ou à cachette, ſe haſtant par trop, comme font pluſieurs jeunes fols. Car mariage faict par folle amour ſe termine le plus ſouvent en douleur, ce que voyons par experience de maintes jeunes perſonnes, leſquels aucunement ne ſçavent ce qu'ils ayment, ne moins ce qu'ils prennent, s'enamourant d'une jeune fille, & tout à la chaude l'eſpouſent, tellement qu'ayant donné fin à leur chaleur, de ce pas il la commencera à hayr. Donc pour eviter ceſt inconvenient,& maints autres, doit eſtre en tres-grande recommandation l'amour reciproque entre les nouveaux mariez, ou autrement à toutes heures auront nouvelles diſſentions entre eux, & ſi donneront prou peine, & aux voiſins, & amys de les mettre d'appoinctement, les advertiſſant encores qu'a ce que l'amour ſoit ferme, entier & de durée, il doit prendre ſon ſiege au cœur peu à peu. Car autrement par le chemin qu'on a veu venir l'amour courant, le verront retourner en fuyant. Pluſieurs ay-je veu de ma ſouvenance s'entr'aymer à grand

 preſſe,

presse, lesquels ay veu par apres se hayr à grand loisir. Et pource l'un des plus grãds ennuys que je trouve en ceste vie humaine, est, que s'il ya cent qui soyent contens en l'amitié, se trouveront d'autre part cent mille, qui ne mettent jamais fin à leur inimitié & malveuillance.

Or semblable conseil que j'ay donné au pere de ne faire mariage sans le vouloir de son fils, celuy mesme donne-je à ceste heure au fils de ne se marier sans le sceu & volonté du pere : car autrement pourroit estre, que luy apporteroit plus de dommage la malediction de son pere, que ne luy pourroit porter de profit le mariage, ou douaire de la femme.

Les jeunes gens avec la jeunesse qu'ils ont, ne regardent autre chose, que voulant prendre femme, si non que pour prendre leur plaisir, & que la femme qu'ils prennent, soit belle, ou à leur grace. Mais au pere & à la mere, comme cela leur importe le bien & l'hõneur, cherchent & si voudrojent avoir une femme pour leur fils qui fust bien sage, riche, & de bonne part, & le dernier point & dequoy moins ils se soucient est, si elle a grande beauté ou non. Donc les mariages clandestins, ou faits à la legiere sans y penser, donnent occasion au peuple de murmurer, aux enfans repentance, & aux peres de grandes fascheries. Et pource disoit Plutarque en sa politique, que le fils qui se marioit sans licence de son pere estoit entre les Grecs foueté, & entre les Lacedemoniens desherité. Laërce dit, que ceux qui se mariojent sans le vouloir & consentement de leurs peres, non seulement leur estoit tolue l'hoirie qu'ils eussent peu avoir, ains publiquement estoyent maudits. Or que l'on n'estime si peu la benediction, ou malediction du pere: car entre les ancestres estoit plus estimée telle benediction, que tout autre bien que le pere eust peu donner au fils.

Que la femme doit estre honteuse, & non languarde.

Il est par mesmes louable conseil, & cõseil tres-necessaire à l'homme, qui se veut marier, & entretenir maison, de prendre femme qui soit honteuse: car n'ayant point d'autre vertu, de ceste-cy doit elle estre du moins contrainte, ornée & prouvée: pour ce que maintes & maintes fautes excusons nous en une femme honteuse, mais en celle qui est causé & effrontée, soit bonne, si la soupçonnous avoir plu-

plusieurs imperfections,& que un chascun die ce qu'il voudra : car quant à moy je tiens pour certain qu'en une femme honteuse il y a peu à rependre,& en celle qui est affrontée il n'y a rien à louër.

La forteresse & defence que nature a donné à une femme pour defendre sa reputation, sa chasteté, & son honneur,ç'a esté la honte,de laquelle le jour qu'elle n'en tiědra compte, je la donne à tout jamais pour perdue. Et par ce quand l'on voudra prendre femme, on se doit en premier lieu enquerir, non point tant si elle est riche, ains plustost si elle est honteuse : veu que le bien se peut tous les jours recouvrer, & la honte ne se recouvrera jamais en la femme dés qu'elle l'aura perdue. De maniere que le meilleur douaire, le meilleur heritage, & le meilleur joyau qu'une femme peut avoir, est d'estre honteuse.

Or c'est le bon de ce que aucunes femmes se prisent d'estre languardes, & mocqueuses, lequel office je ne voudroye point leur veoir apprendre, ny moins exercer : par ce que propos deshonnestes, moqueries, & gaudisseries non seulement la femme d'honneur doit avoir honte de les proferer, & encores plus de les escouter. Parquoy la femme grave,& d'authorité ne se doibt priser d'un tel meuble, ains plustost elle se doit estimer de son honnesteté, & de sa prudence: car si elle s'addonne une fois à gaudir,ceux là mesmes, qui ont rit du petit mot, se moqueront en apres de l'autheur d'iceluy: veu mesmement que l'honneur des femmes est si delicat, que plusieurs choses que les hommes avec liberté peuvent dire, & faire, à elles ne leur est permis tant seulement de le penser, & encores moins d'en parler.

Et partant les dames qui veuillent entretenir leur gravité, doyvent non seulement taire les choses illicites, mais aussi bien les necessaires,n'y estant fort requises: considerant en mesmes que la femme ne faudra jamais si elle se veut taire, & si pour moins valoir pour s'avancer à parler. O pauvre marj, à qui le sort a donné femme libre de parolles, ou quaqueteuse! car si une fois telle femme commence à se plaindre, jamais ne admettra propos quon luy die, ny raison qu'on luy donnera. Et à ceste cause advient en plusieurs maisons que les fascheries & ennuys, que les femmes ont avec leurs marys, ne sont par adventure tant par la faute de leurs personnes, comme pour la liberté de leurs lan-

gues, & par ainſi ſi la femme vouloit ſe taire, quand le marj commence à ſe courroucer, jamais le marj n'auroit mauvais diſner: ny elle poſſible pire ſouper: ce qui ſe pratique ſouvent: car l'heure que le marj commencera à gronder, elle commencera à crier, ſuffiſant moyen pour venir au poil, & pour appeller les voyſins.

Que la femme ſoit plus ſolitaire que trop compaignable.

Il eſt auſſi ſalutaire conſeil, que la femme ſe priſe d'eſtre honneſte, & s'eſtime de ſa ſolitude : car de vouloir les femmes eſtre dedans ſes maiſons abſolues, viennent apres à eſtre par les places diſſolues. Et par ainſi la femme d'honneur & de bien doit avoir eſgard à ce qu'elle dit,& ſe donner garde à ce quelle fait. Pource que autrement ne voulant faire cas des parolles, elle viendra facilement à cheoir aux faits: attendu, que pour ſimple que ſoit un homme, il cognoiſtra eſtre plus ſubject à calumnier l'honneur des femmes, que celuy des hommes : car pour obſcurſir l'un, beſoing eſt de grande raiſon, & pour aſſoupir l'autre, ſuffit la ſeule occaſion. Celle donc qui eſt ſage, & s'eſtime honneſte, qu'elle tienne pour certain, que d'autant qu'elle ſera en plus grande reputation, elle doit avoir de ſoy moindre confiance : je dy moindre confiance, à fin qu'elle n'oſe ouyr parolles legieres, ny vueille admettre promeſſes faintes. Et partant qu'une femme s'eſtime tant qu'elle voudra, & ſe priſe tant que luy plaira, que celle qui preſte l'oreille, & prend plaiſir eſtre feſtiée, tard ou de bonne heure elle treſbuchera. Et ſi vous me dites qu'elle ne fait cela que pour paſſer le temps, ou bien pour ſe jouer: à cecy vous reſponds-je, que de ſemblables yeux demeurent elles bien trompées. Or j'adviſe & conſeille à toutes dames d'honneur de quelque eſtat ou condition qu'elles ſoyẽt, qu'elles n'oſent ſous tiltre de couſin, ou nepueu, ou autre alliance ſe fier trop: car ſi elle craint en ſe confiant de l'eſtrangier de ce que pourroit eſtre fait, elle doit de meſmes du parent avoir paour de ce que l'on pourroit bien dire.

Qu'elle ne ſe fie auſſi ſoubs couleur que le parentage ou alliance eſt trop grande entre eux, & que par ce moyen ſera oſtée toute inique penſée de luy ou d'elle : Parce que ſi la malice humaine s'advance à juger des penſemens, ne ſera pas facile à croire que vueil le celer ce que verra à l'œil. Les dames qui liront, ou orront ce-

ſte

ſte mienne eſcriture, je veux qu'elles notent ce mot: C'eſt que l'homme, pour eſtre homme de bien, luy ſuffit d'eſtre bon, combien qu'il ne le monſtre à l'apparence.

Dont à la femme pour eſtre femme de bien, ne ſuffit qu'elle le ſoit, mais faut qu'elle monſtre par eſcrit. Et ſi faut auſſi qu'elle penſe une, deux, & trois fois, & qu'elle imprime en ſon cerveau que ainſi comme la proviſion de la maiſon depend du marj, auſſi l'honneur de tous deux depend de la femme. Si que tu n'auras d'advantage d'honneur devant ta maiſon, que ta femme en pourra avoir de ſa part. Ie n'entends pas toutes-fois appeller femme d'honneur celle, qui eſt extraite de noble lignée, de belle preſence, ou grande menagiere: ains celle qui eſt en ſa vie vertueuſe, en ſon mantien honeſte, & en ſes propos correcte. Et à ce propos recite Plutarque, qu'eſtant un jour interroguée la femme de Thucydides le Grec comme elle pouvoit endurer la puanteur de la bouche de ſon marj, elle reſpondit: ainſi comme oncques homme ne s'approcha ſi pres de moy que je puiſſe ſentir ſon aleine, j'avoye opinion que tous les autres l'avoyent ſemblable. O exemple digne de ſçavoir, & en meſmes louable à imiter, par lequel nous enſeigne celle treſnoble matrone le devoir auquel ſont tenues les femmes qui veulent eſtre reputées vertueuſes.

Que la femme mariée ne ſoit ſuperbe, ny querelleuſe.

C'eſt de meſmes conſeil treſſain à la femme mariée de n'eſtre point fiere n'y orgueilleuſe, ains douce & humaine.

Pour ce que ces deux choſes aneantiſſent & endommagent fort une femme: à ſçavoir le trop parler, & ne vouloir rien endurer. Dont au contraire ſi elle ſçait ſe taire, ſera de tous eſtimée, & ſi elle ſouffre, ſera du marj aymée: O combien grande mal-adventure prend avec ſoy l'homme qui eſpouſe femme fiere! Par ce qu'il ne ſort tant de feu du mont Etna, qu'elle jettera de venin par ſa bouche. Parquoy ſans comparaiſon eſt plus à craindre le courroux de la femme, que l'ire de l'homme: veu que l'homme coleré ſeulement ſe courrouçera, & la femme irritée en ſe courrouçant vous deſcrie, & deshonnore. Et à ceſte cauſe l'homme prudent & femme d'honneur ne doivent aucunement ſe prendre avec une femme, quand elle eſt en ſa furie. Pour ce que dés l'heure qu'elle

aura alumé sa colere, dira non seulement ce qu'aura veu, mais de mesmes tout ce qu'aura ouy, & encores ce que elle aura songé. Et si sera le passetemps que lors qu'elle est ainsi irritée, ny elle se oyt, ny entend les autres, ny admet excuse, ny dissimule de personne: ny veut prendre conseil, ny par mesmes se joindre à raison: & le pis est, que maintes-fois elle laissera ceux avec qui elle avoit question, & se plaindra de celuy qui vouloit estre mediateur: tellement que la voulant mettre d'appointement, seulement elle ne luy sçaura gré, ains formera contre luy plusieurs plainctes: disant, que s'il fut esté tel: quelle pensoit il la devoit ayder à crier, & prendre la querelle pour la venger. Donc la femme, qui de sa nature est superbe, ne pense jamais se courroucer sans occasion. Parquoy mieux vaut la laisser que la resister. Or je trouve à ratifier mon dire que la maison, où la femme est querelleuse, aura maladventure, elle estant à toutes heures preste à se courroucer, & jamais à se cognoistre. Qui me donne aussi occasion de dire, que telle femme est dangereuse: veu que par ce moyen elle fasche souvent son marj, scandalise ses parens, se fait mal vouloir de ses beaux freres, & scandalise ses voysins, & si est possible cause, que le marj luy mesure le corps avec les pieds, & luy pigne les cheveux avec les doigts. A femme furieuse & chagrineuse d'une part ce sera un plaisir de la veoir, & d'autre fascherie, la ouyr: car si elle rencontre une procession de gens, elle leur dira une letanie d'injures: si que au marj dira qu'il est nonchalant, aux serviteurs qu'ils sont paresseux, aux chambrieres qu'elles sont salles, aux enfans qu'ils sont chats, aux filles, qu'elles sont affectées, aux amys qu'ils sont ingrats, aux voisins qu'ils sont malicieux, & aux voysines, envieuses, & si pour refrein de la Balade dira qu'il n'y a homme qui à un autre die verité, ny qui à sa femme garde loyauté, & je veux mentir, si je n'ay veu separer deux honorables mariez, non pour autre occasion, que par ce que le marj se contristoit à la table, & souspiroit au lict, & par celle cause elle disoit qu'il machinoit quelque trahison à la table à l'encontre d'elle, & que pour l'amour de quelque belle Dame souspiroit au lict: Dont sçeue la verité de ce faict, c'estoit parce qu'il estoit caution pour un sien amy d'une grande somme, & il en avoit ouy mauvaises nouvelles: suffisant mojen pour estre bien fasché. Toutes-fois je fis tant par

mes

mes pas que je les accointay, m'ayant le marj premier promis & juré de dissimuler ses fatigues, ne se contristant plus à table, ny souspirant au lict. Or donc la femme qui voudra endurer & estre pacifique, elle sera aymée de son marj, bien servie des serviteurs, honnorée des voysins & reverée de ses beaux freres, où autrement se pourra tenir asseurée, que tout le monde fuira sa maison, & blasonnera de sa langue. Pource qu'avec la femme malicieuse, le marj prendra bien peu de goust, bien qu'elle soit en sang genereuse, belle de face, riche de biens, & adroicte en sa maison, ains il maudira plustost le jour qu'il l'espousa, & si blasphemera le premier qui de ce faict luy parla.

Que les marys ne soient pas trop rigoureux, mesmement nouveaux mariez.

Il est par mesmes decent conseil au nouveau marié de n'estre rude, ny mal gracieux envers sa femme, partant que jamais ils n'auront paix ensemble, si la femme n'apprend à se taire, & le marj ne veut aucunement dissimuler: car autrement semblera plustost maison de fols, que de gens bien arrestez, celle là où le marj a faute de prudence, & où la femme n'a point de patience, & si avec le temps faudra que chacun face son menage à part ou bien aura tous les jours nouveaux debats. Et parce estant les femmes de leur nature fragiles, & de complexion foible, doivent à ces fins les marjs tolerer leurs fautes & dissimuler leurs negligences : tellement que s'ils leur parlent une fois avec rigueur, ils leur doivent parler cent avec douceur.

Que si on plaint l'homme qui a femme forte ou mauvaise, à plus forte raison doit on avoir compassion plus grande de la femme qui a un marj rigoureux: mesme qu'il y en a aucunes qui ont des marjs si cholerez & si inconsiderez, qu'aux pauvres femmes ne leur suffit diligence pour les servir, ny patience pour les souffrir. Il est certain que par fois pour amour des enfans, ores pour les serviteurs, ou possible pour faute d'argent, ne se peut faire que le marj & la femme n'ajent par fois quelque propos ou fascherie ensemble: mais en celà, aussi bien qu'en toute la reste, faut que le marj se monstre prudẽt, vojãt sa fẽme en sa colere, luy faisãt chãger de propos & re-

mettant tout cela qu'elle dict à rire, luy disant aussi qu'elle en a trop de raison, ou autrement ne luy rien respondre. Car si toutesfois & quantes que la femme se courrouce au marj, ou elle forme quelque plaincte à l'encontre de luy, il veut à tout respondre, & en celà satisfaire, ne luy suffira la force de Samson, ny la sagesse de Salomon. Prens donc garde, marj, à ce que je veux dire: c'est que ou ta femme est sage, ou elle est folle; si est folle, tes efforts seront pour neant, mais si elle est sage, te suffise seulement luy dire une parolle mal-gracieuse, sans passer plus avant: Car tu dois entendre, mon amy, que si la femme ne se corrige par ce qu'on luy dit, elle ne s'amendera jamais par courroux, ou chastiment qu'on luy face. Donc quand la femme est fort en sa colere, l'on doit pour lors dissimuler, comme dict est, ou passer cela comme celuy qui n'en faict compte, & le courroux appaisé, l'on pourra lors luy remonstrer, & la reprendre s'il est besoing. Car si elle perd une fois la honte ou la craincte a l'endroict de son marj, à toutes heures elle foudroyera la maison de cris, & à ceste cause celuy qui s'estimera sage, & qui voudra estre appellé bon marj, doit plus user avec sa femme de prudence, que de rigueur ou force, cognoissant mesmement que la femme est de telle nature, qu'au bout de trente ans qu'elle aura esté avec son marj, il trouvera tous les jours en elle de nouvelles fantasies, & differentes façons de faire. Et par ainsi en tout temps le marj doit obuier aux fascheries & ennuis entre luy & sa femme, & principalement estant nouveau marié. Par ce que si du commencement la femme le commence à haïr, tard ou jamais elle l'aymera. Doncques, pour couper chemin à toutes ces fatigues, le sage marj flattera, & rendra amoureuse de soy sa femme, pource que si du commencement ils se portent reciproque amitie, & s'accordent & obtemperent l'un à l'autre, bien que par apres ils viennent à se courroucer, ce sera pour nouvelle occasion, & non pas pour vieille haine. Autrement estant l'amour & l'inimitié tant mortels ennemis, le premier d'eux qui prendra le cœur à logis, il demeurera la hoste toute sa vie: si que les premiers amours se pourront de là personne esloigner, mais non pas du cœur oublier. Et pour ce si du commencement la nouvelle mariée prend le frein aux dents à haïr son marj, je luy promets mauvaise vie, & à luy prou peine: car si l'un a le pouvoir de se faire craindre,

si ne

ſi ne l'aura il pas auſſi de ſe faire aymer. Il y a beaucoup de maris qui ſe vantent, en diſant qu'ils ſont crains & ſervis en leurs maiſons, auſquels je porte plus de pitie, que d'envie, parce que ſervice faict par crainte, ou par feinte, n'eſt jamais tel que celuy qui eſt faict de volonté. Au moyen dequoy doit beaucoup travailler le marj d'eſtre en la bonne grace de ſa femme, & beaucoup plus la femme de ſe faire aymer de ſon marj. Donc pour journée ſi longue & charge ſi penible comme celle du mariage, ne ſe doit pas ſeulement contenter le marj d'avoir eu ſeulement le pucelage de ſa femme, mais par meſmes doit taſcher à luy deſrober ſa volonté: parce qu'il ne ſuffit pas qu'ils ſojent mariez, mais faut adjouſter encor ce mot de bien mariez, & bien contens. Or le marj qui n'eſt aymé de ſa femme il aura ſon bien en danger, ſa maiſon en ſoupçon, ſon honneur en peril, & ſa vie en doubtance : eſtant ayſé à croire que celle là, ne deſirera longue vie à ſon marj, elle l'ayant avec luy mauvaiſe.

Que les Marys ne doivent pas eſtre trop jaloux.

Il eſt pareillement conſeil raiſonnable que les maris ſe donnent garde d'eſtre avec leurs voiſins malicieux, & de leurs femmes trop jaloux. Deux manieres d'hommes voit on le plus ſouvent eſtre jaloux, ſçavoir eſt ceux qui ſont de mauvaiſe complexion, & ceux qui en leurs jeuneſſes ſont eſté bons compaignons : leſquels imaginent & impriment en leur fantaſie que leurs femmes leur feront autant, eſtant avec eux qu'ils ont faict avec les femmes des autres; ce qui eſt grand reſuerie à eux de penſer, & treſgrande folie le vouloir dire. Car jaçoit qu'il y ait aucune femme diſſoluë, ſi y a il auſſi d'autre part beaucoup qui ſont honeſtes & vertueuſes. Or dire que toutes les femmes ſont bonnes, c'eſt propos d'affection, dire auſſi que toutes ſojent mauvaiſes, ce ſeroit faute de raiſon.

Faut donc ainſi parler, qu'entre les hommes il y a beaucoup à reprendre, & aux femmes ſe treuve touſiours quelque choſe à louer. Ie ne trouve pas mauvais conſeil pour la femme qui eſt mauvaiſe, ou legere de teſte, de la reduire à raiſon, & luy oſter toute occaſion: toutes-fois avec ce je n'entens pas que ſous couleur de la garder, luy donnent mojen ou occaſion de ſe deſeſperer : Nous ne ſcaurions nier qu'il n'y ait des femmes de ſi mauvaiſe nature, &

de tant deshonneste inclination, lesquelles ne se veulent amender par raison qu'on leur propose, ny pour bien qu'on leur face, & moins par punition qu'on leur donne, ains plustost semble veoir qu'elles sojent nées en ce monde pour deshonnorer leurs marys, & pour faire honte à ses parens. Et par le contraire trouvera l'on plusieurs autres femmes lesquelles de leur propre nature sont de si bonne, chaste & gentile inclination, qu'on jugeroit pour vray qu'elles ont esté nées par exemplaire & miroir de toute la Republique, & pour l'honneur de toute sa lignée.

Or donc si le marj a quelque soupçon de sa femme, il doit monstrer cautement qu'il se fie plus de sa preud'homie, que de la garde qu'il pourroit faire: luy ostant toutesfois les occasions, & soupçonneuses compaignies, & ne luy monstrant de parolles, ny de faict qu'il est si jaloux: Car les femmes sont de telle nature, qu'il n'y a choses qu'elles ayment & desirent plus avoir que ce qu'on leur deffend: joint aussi que si une femme se sent une fois deshonnorée, elle cherchera tous les mojens qui luy seront possibles, pour faire vray ce dont le marj en est par trop soupçonneux, & ce non point tant pour la volonté, ou desir qu'elle aura de mal faire, ains pour se voir de sondict marj vengée. Doncques ny la force de Samson, ny le sçavoir d'Homere, ny la prudence d'Auguste, ny les cautelles de Pyrrhus, ny la patience de Iob, ny la sagacité d'Annibal, ny les veilles d'Hermogenes, ne suffirojent point à assujectir une femme à vostre vouloir, si une fois elle à entrepris le contraire. Car il n'y a en ce monde si grande force, qui face une femme estre bonne par force. Et à ceste cause les negligences, & fautes, qu'un marj cognoistra en sa femme, ne sera sage de les publier, & incontinent les chastier, mais plustost doit corriger les unes, remonstrer les autres, & dissimuler la plus grand part: car pour sage & patiente que soit une femme, deux choses seules elle ne sçauroit endurer, à sçavoir qu'on l'ayt en estime de femme moins que chaste, & d'estre appellée layde. Par ce si qu'elle est dissolue, elle veut estre estimée vertueuse, & estant layde, veut estre au rang des belles.

Soit doncques la conclusion, que quand le marj verra, & cognoistra ces qualitez en sa femme, sçavoir est: qu'elle craint deshonneur, & fuyt occasions, & soupçonneuses compaignies, & par

mesmes

mesmes qu'elle met à point son bien. Suis de c'est aduis, & conseil, que le marj ne la traicte comme homme jaloux, & si ne luy parle comme malicieux. Par ce qu'elle aura grande obligation d'estre bonne & vertueuse, vojant que son marj fait de grande confiance d'elle.

Que si entre le marj & la femme ont des ennuys ou facheries, ny doivent cela trop manifester, ny moins en participer à leurs voisins.

Il est par mesmes tres-convenable conseil, qu'en telle sorte & maniere, & avec telle discretion se gouvernent le marj, & la femme en leurs courroux, ou debats, que les voysins n'en sojent abreuvez de leurs affaires, puis que c'est chose certaine, que si quelqu'un d'eulx leur porte inimitie, il prendra plaisir de sçavoir qu'ils sont en fascherie, & s'ils les ayment, ne sçauront aussi tenir d'en parler, cecy dis-je parce qu'il y a des hommes tant inconsiderez, & des femmes si mal patientes, qu'ils ne scaurojent remonstrer, qu'en se courroucant, ny elles ne scaurojent respondre, qu'en cryant, en sorte & maniere que leurs voysins ont assez affaire de les appointer les jours ouvriers, & à ouyr leurs plaintes les festes. Le marj se plaindra, en disant, que sa femme est si tres-ancre & mauvaise, qu'il n'y a diable qui la puisse dompter, ny avec elle demeurer, & si dira aussi qu'elle est si jalouse, soupconneuse, & si impatiente qu'elle ne scauroit dissimuler un seul mot: & si adjoustera d'avantage: disant qu'elle est paresseuse, trop mignarde, dormarde, & si ne obmettra, possible à dire qu'elle est salle, nonchalante & mauvaise mesnagiere, & qu'elle ne scait qu'aller & retourner à visiter ses commeres, ses parens & amyes, tellement que depuis qu'elle met le pied hors la maison le matin, elle ne revient jusques à ce qu'il est heure de soupper. Semblablement la femme fera plusieurs doleances de son marj, en disant que c'est un homme triste, melancolique & trop solitaire, si que pour estre si soupconneux, seulement il ne la laisse aller veoir ses parens,& que si elle veut aller à l'Eglise, n'aura pas encores ouy demy messe, ne dit un pater, qu'il la mandera querir, tellement qu'elle n'ose vestir bonne robe, ny chaperon, &

moins s'ose monstrer encores à porte ou à fenestre estant plus enclose ou serrée, que si elle fut religieuse d'observance, & si elle se plaindra de mesme de son marj, voulant dire qu'il est homme de tresgrande colere, qu'on ne luy ose dire un mot, ne se courrouce fort: si qu'il y a par fois si allumé la colere, qu'il ny aura en sa maison chambriere ny serviteur, ny quelque fois la maistresse, ausquels il ne mette la main dessus.

Pareillement elle dira qu'il ne prend en gré service, qu'on luy face, & ne veut croire chose qu'elle luy die: en sorte que la pauvre femme ne luy sert j'a d'autre office, que de garder la maison, apprester son disner, & soupper, & luy nourrir ses enfans: & en se plaignant dira par mesme sorte de son dict marj, que c'est un jouëur, & un desbaucheur, tellement qu'il ne laisse mariée ny vefue, qu'il ne tasche à luy presenter son service, & si avec tout cela elle que ne suffit pas de despendre sa rente ou revenu, mais que pareillement il engage les bagues d'elle, pour en survenir à ses plaisirs, passetemps: telles & semblables plaintes, & doleances font le marj de la femme, & la femme du marj, desquelles en vouloir participer à ceux qui ne les doivent sçavoir, n'y leur peuvent remedier, me semble veoir, que au marj est faute de naturel, & à la femme envie devouloir parler. Partant que telles, ou semblables choses se dovent seulement deceler à celuy, lequel cognoissons estre nostre vray amy, & l'avons congneu pour tel, & non à autre.

Car si je manifeste à tous ce que j'ay caché dans mon cœur, qu'est ce que je garderay à dire à mon grand amy? Et pour ce les facheries, passions, & fatigues, qui nous surviennent, n'est pas raison de les manifester, & declarer, fors à celuy, qui est nostre entier amy, lequel nous aydera à y remedier, nous donnera conseil, & si nous les aydera à plorer: joint que les larmes de l'amy amollissent beaucoup le cœur affligé. Et puis que cecy est vray, pourquoy est-ce que la femme se plaint du marj, & le marj de sa femme à celuy que, possible, au lieu de les appointer, se mettra à rire, ou à se moquer? Donc s'il y a au marj quelque faute, & en la femme quelque imperfection, je ne trouve pas grande sagesse, de manifester cela à ceux, qui n'en sont pas advertis: car moindre mal est, que voz voisins en ayent le soupçon, que non pas qu'ils le sçachent par vous mesmes.

Que les maris ayent soing de pourveoir à ce qui est necessaire en leurs maisons.

Il est pareillement conseil fort utile, que les marjs soient soigneux & vigilans de faire provision de ce qu'il est besoing & necessaire en leur maison. Bien est vray qu'es choses de volonté, l'on se pourroit oublier, mais en celles qui sont de necessité, ne se soufre pas estre nonchalant, ou peu soucieux. Parce que l'office du marj est de gaigner & amasser le bien, & celuy de la femme de garder la maison.

L'Office du marj est de chercher argent, & celuy de la femme de le garder. L'Office du marj est d'estre zelateur de l'honneur, & celuy de la femme de se priser d'estre honneste. L'Office du marj est d'estre liberal,& celuy de la femme est d'estre chiche: L'Office du marj est de bien parler, & celuy de la femme d'apprendre à se taire: L'Office du marj est de s'abiller comme il pourra,& celuy de la femme comme elle doit: L'Office du marj est d'estre Seigneur de tout, & celuy de la femme de rendre compte de tout: L'Office du marj est de despecher & donner ordre à ce qui est de la porte en dehors, & celuy de la femme de se soigner à ce qui est au dedans de la maison. Finalement je dy que l'office du marj est faire valoir son bien,& celuy de la femme gouverner la famille: I'ay voulu dire toutes ces conditions, afin de donner à entendre qu'à la maison, où un chacun fait son office, nous l'appellons religion, & celle où chacun fait à sa guise, se nommera Enfer.

Que la femme demande à son marj choses superflues,& de grand coustange, ny elle les luy doit demander, ny luy les luy doit donner: mais si elle luy demande choses honnestes & necessaires pour elle, ou pour sa maison, il ne les luy doit aucunement refuser: autrement le marj doit tenir pour certain que les gages de son honneur, possible elle fera provision de ce qui luy est necessaire pour elle, & pour sa maison. Et pource le marj, qui ne donne à sa femme pour avoir la Robbe, la Cotte, Souliers, les Chausses, & Chaperon, & moins pour habiller ses enfans, ny payer ses chambrieres, & que de tout cecy il la veoit meilleurée, & pourveuë, il doit lors penser qu'elle aura plustost gaigné cela à trotter, qu'à filler. O cõbien y a-il de femmes,qui s'esgarent,& desbauchent, non pas par le

desir qu'elles ont de ce faire, ains par ce que leurs marjs ne leur donnent ce qui leur est necessaire, & à ceste cause à change de chasteté, elles supplient à leur extreme necessité.

Et par ce doit croire le marj, que pour entretenir maison, & train, n'est pas suffisant à la femme de filler, tistre, & ouvrer, & veiller, mais il faut aussi par le semblable que le marj travaille. Autrement qu'il s'asseure que la provision de sa maison se fera aux despens de son honneur, & cousts de la personne de sa femme. Toutes-fois pour pauvreté, necessité niautrement, la femme ne doit jamais faire chose, qui porte deshonneur à son marj, ny à elle. Donc adjoustant encore ce mot à ce qui a esté predit, tournay à dire, que la nonchalance du marj donne souvent occasion d'estre la femme avec luy absoluë, & je ne sçay avec quel visage, ny moins de quel cœur ose le marj courroucer, ny battre sa femme, ne mettant jamais la main à la bourse pour alimenter sa maison. Le marj donc qui conformement à son estat alimente sa famille, & entretient sa maison, à juste & raisonnable cause se pourra courouçer des nonchalances & negligences de sa femme, autrement ayant faute en cecy, faudra qu'il face l'oreille sourde de ce qu'il orra, & qu'il dissimule de ce qu'il pensera & qu'il endure ce qu'il verra.

Que l'homme marié ne doit mener en sa maison hommes vicieux ou mal renommez.

Il est aussi raisonnable conseil à l'homme marié de s'accompagner de vertueuses personnes, & fuir les hommes vicieux. Pource qu'il y a plusieurs qui sont mal mariez, non pas pource qu'ils auront congneu quelque vice, ou faute en leur femmes, ains parce que malicieuses compaignies l'ont mal conseillé. Et par ainsi si le marj est badaut, je n'en dy rien: mais s'il est homme d'esprit, il doit avoir honte qu'un autre luy ose dire mal de sa femme, veu que celuy qui luy tient tels propos, ne la voit possible une fois la sepmaine, & luy la converse à toutes heures. Et parce s'il y a en la femme quelque faute, le marj la doit premier cognoistre, & l'ayant apperceuë, la doit corriger & y remedier. Que s'il ne le veut faire, l'on le doit laisser là, puis qu'il le veut ainsi, & à ceste cause je dy qu'une des grands offences que l'on faict à Dieu, est de mettre en dissention

tion le marj & la femme. Car ſi l'on voit quelque faute au marj, ou en la femme, nous avons licence de les adviſer, mais non pas de les mettre en facherie.

Dont à ceſte raiſon ſont repris mainctes fois les marjs qui donnent credit aux parolles des ſerviteurs, voiſins, ou autres, leſquels ſous couleur d'amitié, leur feront quelque mauvais rapport de leurs femmes, ce qu'ils ne doivent aucunement croire. Car poſſible font ils plus cela par quelque haine, que pour le zele qu'ils ont à ſon honneur. Au mojen dequoy l'on doit fuir telles accoinctances, & meſmement s'eſloigner d'un tas d'hommes cauts, & ruſez, leſquels pour parvenir à leurs deſſeins, prendront amitié au marj, afin d'avoir entrée plus ſeure avec ſa femme. Il eſt toutesfois permis à la femme d'aymer ſon voiſin, & l'amy & parent de ſon marj, mais non pas d'avoir avec eux trop grande familiarité, & privauté: car le proverbe en eſt vulgaire *que l'eſpée & la femme ſe peuvent monſtrer, & non pas preſter*. Donc ſi au marj ſurvient quelque faſcherie, ou deshonneur, pour avoir amené quelcun en ſa maiſon, lequel a prins trop grande familiarité à ſa femme, il doit douloir pluſtoſt de ſoy meſme qui l'amena, & non pas de ſa femme qui broncha.

Que les femmes mariées doivent mettre la main par tout en leur meſnage.

Semblablement eſt treſ-neceſſaire que la femme mariée apprenne & ſçache faire mainctes choſes neceſſaires à un meſnage: car cela leur eſt à elles ſoulagement, & grand contentement à leurs marjs. Et à ceſte cauſe Suetone Tranquile dict, que l'Empereur Auguſte commanda de faire apprendre à ſes filles tous les offices, avec leſquels une femme ſe peut entretenir, & dequoy elle ſe peut honneſtement eſtimer. Si que tout ce qu'elles portojent deſſus elles, elles meſmes l'avojent fillé, tiſſu, & couſu.

Donc pour riche & eſtimée que ſoit une femme, auſſi bien luy ſiet il une quenouille à la ceincture, qu'au gentil-homme l'eſpée, & au Preſtre l'eſtole. Tarquin Colatin marj de la belle & chaſte Lucrece, eſtant au camp des Romains devant la ville Ardée, ſoupoit un jour avec les Princes & Seigneurs, le propos fut mis ſus à l'hon-

l'honneur des dames, chaçun louë sa femme par sus les autres, le debat eschauffe, & le propos bien en train, Colatin va dire: quel besoing est-il de tant de parolles? en peu de temps on peut sçavoir de combien ma Lucrece surpasse les autres.

Ils piquent jusques à Rome, trouvent les belles filles du Roy & autres Dames Romaines en jeux, bancquets, danses, pompes, & toutes dissolutions. Puis vont en Colace, ou trouvent Lucrece de nuict bien tard occupée en ouvrage de laine, au milieu de ses servantes: chacune aussi occupée à sa tasche. Doncques si lon me veut dire qu'és nobles est à mespriser s'empescher de choses si basses: A cecy je responds que la femme de bien ne se doit pas moins estimer de travailler dedans sa maison: ains elle doit avoir honte de rien faire. Parce que l'honneur d'une femme ou d'une dame ne consiste pas à estre assise sans rien faire, mais plustost à estre occupée. Et pource, si mainctes dames voulussent faire le semblable que la chaste Lucrece, elles serojent exemptes des mauvais reproches, & si ne verrions si grand nombre trotter par les rues, cherchant à se perdre: car il n'y a si mortel ennemy de chasteté, que cest oysiveté.

Or, pour Dieu, dictes moy, une femme qui est jeune, saine, libre, belle, deliberée, & qui demeure sans rien faire en sa maison, qu'est ce qu'elle peut penser, estant assise sur un carreau, à grand loisir? ce qu'elle peult faire, est, se mettre à excogiter quelle forme & maniere tiendra pour se mettre en liberté, & pour se perdre, tellement qu'elle donne à entendre au monde qu'elle est bonne, & d'autre part qu'elle accomplisse ses desirs. O quel plaisir, & contentement est au marj veoir sa femme leuer de bon matin, & à demy habillée, qu'elle met en besoigne son train, faisant leuer ses enfans, les envojant à l'escolle, envoyant ses varlets aux champs, & elle avec ses chambrieres s'employer au reste du mesnage. Que je ne pense pas que le marj soit si despourveu d'entendement, qu'il n'ayme plus veoir sa femme empeschée le samedy à plier & mettre à point les linges de sa maison, que de la veoir le dimanche se diligenter à se parer, & à se farder pour estre veuë, vous asseurant que je n'estime pas trop les femmes qui en leurs maisons ne sçavent faire autre chose que de se leuer à onze heures, disner à douze, & deviser la reste du jour: si qu'il semble à veoir que telles ne sojent nées en ce monde

monde que pour boire, manger, dormir & parler. Donc pour estre une femme bonne, importe beaucoup d'estre tousiours occupée. Car la femme oysive est le plus souvent pensive. Et par tant je conseille aux dames, & femmes d'honneur, de mettre leurs filles à quelque honneste exercice: ou autrement je les advise que de grandes oysivetez, & de legers pensemens sourdront de mauvaises besognes. Priant Dieu, &c. De Granade, ce 4. de May, 1524.

ALsoo in het tweede deel van het voorgaende werck fol. 56. en volgens, mitsgaders fol. 110. en daer na, wort gehandelt vande sware ongemacken, diemen dickmael siet ontstaen wanneer vrouwen door oneenicheyt ende onverdult haer van hare mans ontrecken; ende wederom als de mans te lang-duerigen reyse aenvanghen, ende de vrouwen alleen laten: Soo hebben wy goet ghevonden eenige ghedenck-weerdighe exempelen, die niet overal te vinden en sijn, voor het besluyt van dit werck, uyt geloof-weerdighe schrijvers hier cortelick by te vougen; over-weecht de selve, gunstige Leser, en vaert wel.

GREGORIVS RICHTERVS GORLICIVS Axiom. œcon. 217. num. 5. in exemplis.

BAsileæ cùm crebris jurgijs & contentionibus maritus cum uxore digladiaretur, uxor injuriarum impatiens à viro aufugit; & latens apud amicos, eorum operâ virum sibi reconciliari petijt. Fortè ijsdem diebus mulier quædam in Rheno suffocata ibidem in ripam ejicitur; eodem amictu vestita quo fugitiva illa mulier; cúmque facies saxis illisa & contusa minus agnosci posset; protinus conjecturis suis improba plebs hanc esse fugitivam illam mu-

 lierem

lierem & à marito suo occisam incerto rumore clamitat. Magistratus non satis providus fugitivæ maritum parricidij reum agit, qui tormentis excruciatus, facinus quod non patrarat patrasse se fassus est, & ut parricida crudeli supplicio affectus est. Tertio deinde die uxor fugitiva redit sese viro reconciliatura, quem ut parricidam falsò judicio insontem condemnatum esse cognovit, plorabunda cum magno clamore ac ejulatu in curiam irrumpit, viri sui innocentiam testatur, judices injustitiæ insimulat; sed illi serò rigorem & judicij præcipitationem damnantes, quem suis sententijs perdiderant votis inanibus revocare haud poterant.

Mre. IAQVES DE MONTHOLON aux Arrests de la Court.

Arrest. 124.

VNe femme, son marj ayant esté trois ou quatre ans absent, habite avec un autre homme, duquel elle a des enfans soubs promesse de mariage de futuro, vivants ensemble sept ou huit ans, le marj revient depuis, il est seulement huict jours avec sa femme, & meurt. la femme vit encore quelque temps avec son dict second marj, ont des enfans tant devant, que depuis le retour du marj. la femme meurt. un sien neveu pretend tous ses biens, n'ayant (disoit il) le second pretendu mariage esté autre chose qu'un concubinage, la femme n'ayant attendu que trois ans l'absence de son marj, au lieu qu'elle devoit attendre jusques à tant qu'elle avoit asseurance de sa mort, *& certum nuncium c. in præsentia de Sponsalib. auth. hodie C. de Repud.*

Au contraire disojent les enfans, que la mere avoit attendu autant de temps qu'elle estoit en bonne foy, y ayant eu grande variation sur le temps que la femme doit attendre son marj, qu'estant en un village elle ne pouvoit sçavoir ce qui en estoit resolu par les Constitutions Civiles & Canoniques. qu'elle avoit vescu trente

trente ans avec le dernier, qu'ils ne pouvojent apres si long temps estre declarées illegitimes. que par deux arrests celebres, l'un donné au Parlement de Tholouse, l'autre donné en ce Parlement à la Tournelle, encore que l'on avoit condemné le second marj aux galeres comme adultere, neantmoins on avoit les enfans declarés legitimes. Par sentence des Presideaux de Rion le neveu avoit esté debouté de sa demande. appell. la sentence a esté mise au neant, en emendant; les biens ont esté adjugez au neveu, avec restitution des fruits, & le mariage declaré illegittime, & contre bonnes mœurs.

IEAN PAPON, au Recueil des Arrests notables des courts Souveraines de FRANCE.

Au livre 22. tit. adulteres & fornications. 9. Arrest. 20.

AV rapport de Monsieur Corras, Conseiller du Roy au Parlement de Tholose, fut donné Arrest audit Parlement le 12. de September 1560. sur un procés & cas advenu : duquel le discours est long, & le faict estrange. Au Diocese de Rieux, & lieu d'Artigat en Gascongne, Martin Guerre, jeune homme, & Bertrande de Rols, ensemble mariez, s'entretiennent neuf ou dix ans, & jusqu'à ce que ledit Martin, pour quelque bled prins és greniers, & contre le gré de son pere, laisse le lieu, sa femme, & un fils nommé Sanxy, pour eviter le courroux de son pere, qui faict semblant de s'en ressentir. Il demeure huict ans absent au service du Roy, pour les dernieres guerres, accompagné (comme est vray-semblable) d'un soldat nommé Arnoud du Tilh, dit Pansette, du lieu de Sagias. A la fin de huict ans, se presente ledit Arnoud à ladicte Bertrande, & és sœurs, beaux freres, oncles, & parens de Martin Guerre à Artigat, se dit & nomme Martin Guerre. Est aussi vraysemblable que ledit Arnoud, compagnon soldat dudit Martin, le vojant d'un coup de boulet privé

d'une jambe, le creut & laissa pour mort, & vint occuper son lieu. Les grandes apparences de ressemblance, avec infinis propos particuliers dont il asseuroit son intention, proposant enseignes & memoires de toutes choses venans à ceste fin, le font recognoistre & recevoir pour tel, & notamment par la femme: de laquelle il abuse en cet erreur & fausse conversation trois ans, dont sont produits deux enfans, desquels l'un meurt, & l'autre demeure, qui est une fille. Aduint que Pierre Guerre, oncle de Martin, & cet Arnoud faux marj se brouillent de quelques procés, pour raison des biens de Martin: sur lesquels peu à peu s'eschauffent si avant, qu'ils sont faicts capitaux ennemis. Pierre Guerre par sa diligence descouvre l'imposture, fait prendre le faict à sa niepce ladicte Bertrande, qui se recognoist, & se rend plaintive. L'on informe. Arnoud est serré, son procés luy est faict: mais c'est d'une façon que les Iuges qui l'avojent en main, sans ce que le retour de Martin Guerre leua les difficultez qui les retenojent, en serojent encores là. L'accusé ouy, tant par le Iuge de Rieux, que par Messieurs de la Cour de Tholose, du nom, aage, estat, pays, pere, mere, freres, sœurs, & autres parens de Martin Guerre, de la nourriture en jeunesse, de l'an, mois, jour, solennité, assemblée des nopces de ladicte Bertrande, des pere, mere, & parens d'icelle, de la façon dont le mariage fut traicté, des personnes qui y estojent, des vestemens nuptiaux, du Prestre qui les espousa, des actes particuliers intervenus tant avant qu'apres ledit mariage, des personnes qui sur la minuict les allerent trouver au lict, du jeune enfant Sanxy Guerre, du jour qu'il nasquit, de la cause de son absence, du chemin où il passa, des personnes qu'il trouva, des propos tenus à aucuns des lieux où il est durant sadicte absence, tant en Espagne qu'en France, avec lesquels il a frequenté: Respond en tout & par tout pertinemment, pour conclurre, & faire croire qu'il est Martin Guerre, non autre. Separément est enquise ladicte Bertrande sur le tout, qui respond de mesmes sans difference. Adjouste seulement que pour les neuf premiers ans de leur mariage, ils furent empeschez de le consommer charnellement, & qu'elle creut qu'ils fussent ensorcelez, qu'à la fin des neuf ans ils furent conseillez son marj & elle, de faire chose consistant en plusieurs ceremonies, qu'elle particularise qu'ils firent, & dont ils furent dessorcelez: qu'incontinent apres elle

elle conceut le susnommé Sanxy Guerre. Surquoy ledit accusé reprins, & ouy, pour autant qu'il n'en avoit parlé, respond sur toutes les particularitez d'une conformité si grande, qu'il estoit impossible aux Iuges d'avoir opinion que l'accusé ne fust Martin Guerre. Ladicte Bertrande encores enquise sur son erreur, declare que du commencement que l'accusé se presenta à elle, elle ne fut vaincuë ny deceuë, de la grande affection qu'elle pouvoit avoir d'ouyr nouvelles de son marj, & de recouvrer sa presence, mais qu'il luy donna particuliere declaration d'infinis petits propos, & faits secrets qui sont ordinaires entre marj & femme, qu'elle recogneut estre vrais par la souvenance certaine qu'elle en avoit oyant ledit accusé qui en parloit au vray, & jusques à certainement consigner les jours, heures, lieux, & toutes sortes de vrayes enseignes dont elle estoit convaincuë, & non gaignee de sa fragilité & legereté: car encores que l'on y peust trouver apparence de quelque diversité des personnes, que la longue absence pouvoit avoir produit, comme lors que son marj la laissa, il n'avoit point de barbe, & estoit fort jeune, & à present qu'il pouvoit estre aagé trente-cinq ans ou environ, & par ainsi barbu. Neantmoins tels propos & actes qui jamais n'avojent esté ouys, sceus, ny veus par autres que son marj & elle, dont la memoire luy estoit presentee par ledit accusé, l'asseurojent probablement, & de toutes parts, & ne luy permettojent d'en douter. L'accusé par le menu sur tous lesdits poincts cautement recherché par les Iuges expres, & en deliberation de le faire varier s'il eust esté possible, afin d'avoir la verité, y satisfaict, que chacun croit qu'il est Martin Guerre, & que l'accusation est calomnieuse. Ladicte Bertrande est sequestree, les tesmoins recollez & confrontez à l'accusé. Finalement sont ouys *ex officio* cent & cinquante tesmoins nommez par ledit accusé sur ses justifications & reproches. Contre l'accusé y a quarante cinq tesmoins qui soustiennent qu'il est Arnaud du Tilh, & non Martin Guerre. L'un d'eux nommé Carbon Barran, oncle maternel dudit Arnaud le recognoist, & le voyant assis sur la cellette de la vie, & enferré, se print à pleurer. Autres declarent par le menu les differences de l'un

 & de

& de l'autre, pour le corſage, membres,façon de faire, ſçavoir, & langage. Autres à qui l'accuſé s'eſt deſcouvert le chargent de faux. Deux parlent d'un ſoldat de Roche fort,qui puis n'agueres paſſant par Artigat s'eſbahiſſant de veoir l'accuſé au lieu de Martin Guerre, dit tout haut que c'eſtoit un trompeur, & que Martin Guerre eſtoit en Flandres,avec une jambe de bois, pour un coup de boulet receu à la journee de S. Laurens, devant S. Quentin. Au contraire, de cent cinquante teſmoins ouys pour ledit Martin Guerre, en y avoit trente ou quarante aſſeurans,que l'accuſé eſtoit Martin Guerre,dont ſix eſtojẽt affidez, à ſçavoir quatre ſœurs, & deux beaux freres dudit Martin,qui le ſouſtenojent ainſi par grandes & concluantes raiſons. Autres pluſieurs parens & voiſins ayant eſté aux nopces, & veu nourrir Martin Guerre en ſon enfãce,& apres,& juſques à ſon departement,alleguojent tous apparences & ſignes infaillibles, s'accordans aux reſponſes dudit accuſé.Preſque tous dient que quand l'accuſé fut revenu dernierement,il ſalvoit & nommoit ceux d'Artigat par noms & ſurnoms,& à ceux qui doutojẽt de le recognoiſtre, remettoit en memoire certaines choſes paſſees concernans expreſsément ceux à qui il parloit;comme de dire: ne te ſouvient il pas quand nous eſtions en un tel lieu, un tel jour, & que nous tinſmes tels propos,où nous fiſmes telle choſe, dont il advint ainſi. Et eſt icy notable que de mille petits propos & actes ſecrets,& privez intervenus entre Martin Guerre & ſa femme de nouveau mariez, il ne varia jamais d'un ſeul poinct, ny ſe diſcorda d'avec ladicte Bertrande, & juſqu'à demander les habits que Martin Guerre avoit laiſſé, & le lieu où ils eſtojent lors de ſon departement, & la façon d'iceux au vray, tellement que fondé ſur le tout eſt trouvé ſans difficulté Martin Guerre. Outre plus(& ceçy eſt fort conſiderable)eſtoit ladicte Bertrande à la requeſte de l'accuſé ſommee de jurer, ſi elle ne ſçavoit pas bien qu'il eſtoit Martin Guerre, & que contre ſa cõſcience,& gaignee par Pierre Guerre elle s'eſtoit plainte, & avoit paſſé procuration par importunité & impreſſion dudit Pierre, declarant ledit accuſé en faiſant ceſte requeſte, qu'il vouloit mourir de mille morts ſi elle le juroit autrement:

& ſe

& se condamnoit par le serment de sa partie, laquelle ne voulut, ny osa jamais jurer, pour les grandes occasions qu'elle avoit eu, comme cy-dessus est dit, de le recognoistre, & croire Martin Guerre. Autres tesmoins deposojent de la conjuration & entreprise de Pierre Guerre pour faire mourir ledit accusé, & jusques à avoir solicité plusieurs personnes, & mesmes ladicte Bertrande, de luy aider, depuis leur haine. Et qu'au paravant ledit Pierre avoit tousiours dit que l'accusé estoit Martin Guerre son nepveu, & pour tel receu & recogneu. Apres tout, intervient jugement de dernier supplice donné par le Iuge de Rieux, dont l'accusé est appellant, & conduit au Parlement à Tholose, où pour esclaircir le faict trouvé douteux & plein de difficultez, par Ordonnance de la Cour furent ouys l'accusé, la femme, Pierre Guerre, les sœurs, & beaux freres de Martin Guerre, & plusieurs tesmoins, tant contre l'accusé, que pour sa justification, dont les Iuges ne furent aucunement relevez, mais plustost empeschez, pour le conflict des preuves, indices, & presomptions: tellement que, comme ledit sieur rapporteur a escrit, plusieurs desdits Iuges inclinojent lors à l'innocence de l'accusé, voyans sa constance, & que jamais il n'avoit failly de respondre certainement, & promptement satisfaire à tout, & que tous ceux qui mieux pouvojent cognoistre Martin Guerre, comme ses sœurs, ses beaux-freres, & voisins, asseurojent que c'estoit l'accusé: & aussi que sa femme n'en vouloit jurer, & estoit gaignee & induicte par Pierre Guerre: joint la faveur de l'enfant nay de l'habitation accusee. Tous lecteurs de ceste histoire noteront (crois-je) qu'il est impossible tout ce que dessus estre advenu sans mariage, & le trouveront admirable, mais aussi se resoudront à la providence de Dieu, qui fit venir les choses à la cognoissance de verité, & mit les Iuges hors du trouble ou ils estojent, ayans la poudre aux yeux par les prestiges de l'accusé. Il permit que lors Martin Guerre vint d'Espagne avec sa jambe de bois, qui presente requeste à la Cour, tendant à fin d'estre ouy, qui est interinee, & auquel est ordonné de tenir l'Arrest clos en la maison du Concierge du Palais. Il est ouy, & apres confronté à l'accusé, à

Pierre Guerre ſon oncle, Bertrande de Rols ſa femme, à ſes quatre ſœurs, deux beaux freres, & à ceux qui avojent dit l'accuſé eſtre Martin Guerre. L'accuſé voyant Martin Guerre, ne s'eſtonne point: mais au contraire ſe fortifie d'une obſtination ſi grande, qu'il veut conſigner la perte de ſa vie, s'il ne faict preuve que ce nouveau venu eſt un beliſtre, affronteur, ſuppoſé & acheté ſous main par Pierre Guerre. Eſt notable icy, comme il advient ſouvent, que verité ne peut decliner troubles, & empeſchemens, que les deux particulierement, & ſeparément l'un de l'autre enquis ſur les affaires domeſtiques,& choſes paſſees en la maiſon de Martin Guerre, & entre luy & ſa femme auparavant ſon abſence, tant contenus au procés, que de nouveau appris & ſceus. Se trouve que le vray Martin Guerre ne reſpond pas ſi conſtamment, & ſi bien au vray que faiſoit ce fauſſaire. Et lors combien que les Iuges y vojent deſia clairement, ſi eſt-ce qu'ils prindrent tous aſſeuree opinion de la magie de l'accuſé. Les quatre ſœurs l'une apres l'autre ſeparément confrontees recognoiſſent toutes ſans varier le nouveau venu pour Martin Guerre leur frere, & l'impoſture dont elles avojent eſté abuſees imprudemment, & ſans y avoir eu fauſſe intention de leur part. Les beaux freres tout ainſi. Pareillement tous les autres teſmoins qui avojent depoſé que l'accuſé eſtoit Martin Guerre. La femme derniere confrontee audit nouveau venu: iceluy veu, cognoiſſant que c'eſt ſon vray marj, toute tremblante, & fondant en larmes, ſe proſterne devant luy, & le veut embraſſer, luy demandant pardon, ſous ſes apparentes excuſes de l'impoſture dont elle avoit eſté abuſee avec ſes quatre belles ſœurs, parens, & alliez. Lequel nouveau venu à la confrontation de ſes ſœurs, le recognoiſſans ayant ploré, tint autre contenance devant ſa femme, & ſans plorer la blaſma fort de legereté & incontinence, luy propoſant que tout le reſte ne pouvoit mieux cognoiſtre un marj que la femme, & l'accuſant du deſaſtre ainſi advenu en leur maiſon & entr'eux. Là deſſus Arreſt de la Cour, dont la teneur s'enſuit.

Veu le procés faict par le Iuge de Rieux à Arnaud du Tilh, dit Panſette, ſoy diſant Martin Guerre, priſonnier en la Conciergerie,

ciergerie, & appellant dudit Iuge, dit a esté, que la Cour a mis & met l'appellation dudit du Tilh, & ce dont est appellé au neant. Pour punition, & reparation de l'imposture, fausseté, supposition de noms, & personne, adultere, rapt, sacrilege, plage, larrecin, & autres cas par ledit du Tilh commis, resultans dudit procés, la Cour l'a condamné & condamne à faire amende honorable au devant l'Eglise du lieu d'Artigat, & illec à genoux en chemise, teste & pieds nuds, ayant la hart au col, & tenant en ses mains une torche de cire ardante, demander pardon à Dieu, au Roy, à Iustice, esdits Martin Guerre & de Rols mariez. Et ce fait, sera ledit du Tilh delivré és mains de l'executeur de haute Iustice, qui luy fera faire les tours par les ruës & carrefours accoustumez dudit lieu d'Artigat: & la hart au col l'amenera au devant de la maison dudit Martin Guerre, pour illec en une potence, qui à ces fins y sera dressee, estre pendu & estranglé, & apres son corps bruslé. Et pour certaines causes & considerations à ce mouvans ladicte Cour, elle a adjugé & adjuge les biens dudit du Tilh à la fille procrée de luy & de ladite de Rols, sous pretexte du mariage par luy faussement pretendu supposant le nom & personne dudit Martin Guerre, & par ce mojen decevant la dite de Rols, detraits les frais de Iustice. Et en outre, a mis & met hors de procés & instance lesdits Martin Guerre, & Bertrande de Rols: ensemble ledit Pierre Guerre, oncle dudit Martin: & a renuoyé & renuoye iceluy du Tilh audit Iuge de Rieux, pour faire mettre ce present Arrest à execution selon sa forme & teneur. Prononcé judiciellement le 12. jour de Septembre, l'an 1560.

Cet Arrest est memorable pour le suiet d'iceluy, & duquel le lecteur peut comprendre de soy la gravité pour la multiplication des crimes dont il est composé, qui sont sept specifiez & nommez par l'Arrest: comme fausseté de nom, supposition de personne, adultere, rapt, sacrilege, plage, larrecin, tous qualifiez, & de grande importance, veu la fin qui s'en est ensuyvie. L'on y pourroit adjouster un huictiesme, de magie, qui peut estre cõpris par la clause generale de l'Arrest, & autres cas, &c. Toutesfois ne s'en trouve rien que par presomption. Chacun

desdits sept crimes est capital, à sçavoir premier, la fausseté de la mutation du nom, qui est cotté par la loy, *falsi nominis. ff. ad leg. Cornel. de fals.* & notamment quand telle chose est faicte par dol, & au dommage d'autruy. Autrement, *si per innocentem, ex levitate, sine dolo id fiat, sine periculo est, l. una. C. de mut. nomin.* La peine ordinaire du crime de faux est la mort naturelle par la loy ancienne, qui estoit de les precipiter du haut d'un roc en bas, & la mort civile par la loy nouvelle, *l. 1. §. fi. de falsi.* Le second est la supposition de personne, qui est espece de faux, & digne de griefue animadversion, *l. qui se pro milite gessit. illo. tit.* Le tiers est l'adultere, duquel la peine est differente selon les lieux & temps. Du premier aage les adulteres ont esté lapidez. Apres, du temps d'Ozee, au chap. 7. ont esté adjugez au feu. *Omnes adulterantes, inquit, tanquam clibanus succensus.* Ce qui est confirmé par l'Apocalypse, chap. 21. *Erit pars eorum in stagno, sulphure, & igne ardenti.* La loy civile est venuë depuis, dont le premier autheur a esté Iules Cesar, apres luy Octavius son nepveu, qui y a adjousté: mais ç'a esté que l'addition a esté par luy attribuee à son oncle, & rien à luy. Ledit oncle premier autheur ne se contenta pas de faire la loy, mais l'executa severement contre un sien domestique, qu'il fit pendre & estrangler, pour avoir commis adultere avec la femme d'un Chevalier de Rome, encores qu'il n'y eust plainte ny denonciation. Par ainsi cet Arrest, tant pour la sorte de mort, que pour le feu, est conforme és loix du Roy, divines & humaines. Est notable là dessus la loy *quãvis 2. Cod. de adult.*] le quart est le rapt, & d'iceluy la loy est expresse, *qui cœtu. ibi, qui mulierem vacantem rapuit, vel nuptam, ultimo supplicio punitur. ff. ad legem Iul. de vi pub. & in l. raptores. Cod. de episcop. & cler.* Le cinquiesme est le sacrilege, dont la loy *quamvis 2.* à la fin parle, *ibi, sacrilegos autem nuptiarum gladio puniri oportet.* Le sixiesme est, *plagij crimen,* qui se commet par retention induë d'un personnage estant en la puissance d'autruy pour en abuser, & est le crime public, *ex l. favia. l. plagij. C. ad leg. Flau. de plagiar.* & est la peine de dernier supplice, *l. fin. ibi, servus, vel libertate donatus bestijs subjiciatur, ingenuus vero gladio consumatur. illo tit.* Le septiesme est le larrecin, duquel est parlé

in l.

in l. solicitatores alienarum nuptiarum. ff. de extraordi. criminib.

Elle a adivge et adivge les biens dvdit dv Thil a la fille procreee de lvy.] Cet arrest en ce que concerne l'adjudication des biens de Arnaud du Thil, faite à sa fille est fondé sur la bonne foy de la mere, ainsi que remarque M. Maynard livre 4. de ses Quest. chap. 6. & est ledit Arrest conforme à un autre de Paris, donné le 8. jour de Mars 1547. allegué par Choppin au 3. livre *de privileg. rusticor. part.* 3. *cap.* 8. *artic.* 3. par lequel fut adjugee la succession du pere aux enfans : mais d'une seconde femme du vivant de la premiere : pource que le pere estoit venu d'autre pays, se marier avec la seconde femme, laquelle ne sçavoit rien du premier mariage. [Voyez aussi mes Questions Notables, quest. 17. où il y a plusieurs Arrests au profit des enfans que l'on estime bastards.

TAFEL

Op het Chriſtelijck Huys-Wijf, meeſt alle de byſonderſte dingen daer in verhandelt, op haer letter aenwijſende. Het eerſte ghetal beteyckent het Deel. het tweede het blat. de letteren *a*, ende *b*, d'eerſte ofte tweede pag.

C.

D.

E.

F.

G.

Gaſt-

L.

P.

S.

Weerelts

INNIGE SVCHT
TOT
GOD den SONE.

VVaerachtich God, end vvare menſch,
Ick bidde, jont my deſen vvenſch,
Laet my geſtaegh indachtich ſijn
De grootſte vreught, de meeſte pijn,
Te vveten, hell' en hemel-rijck;
Met uvv' en mijne doot ghelijck:
VVaerachtigh God, ick nietigh menſch
En bidde maer om deſen vvenſch.

Eeuvvicheyt!

